

proza satirica franceza  
*(antologie, prefață și  
medalioane de S ÎL VI AN  
IOSIFESCU )*  
EDITURA TINERETULU  
I **Coperta de PETRE**  
VULCANESCU  
*PREFAȚA*  
*E bine cunoscut că nu se  
pot reduce trăsăturile diverse  
ale unei culturi la una  
singură. Specificul literaturii  
franceze e foarte greu de  
definit într-o formulă scurtă.  
Asemenea caracterizări-  
etichete nu pot decît să  
simplifice arbitrar fenomene  
culturale complexe, adesea*

contradictorii. Faptele arată  
insă abundența caracteristică  
a satirei în toate genurile de  
literatură franceză. Apoi,  
frecvența unei anumite  
calități de comic, denumită  
adesea „spirit”. În scrisul  
francez din ultimele două-trei  
secole revin mereu expresii  
care vorbesc despre „spirit”  
ca de un veșmînt  
indispensabil pentru  
inteligență. Artă de a spune  
cu grație ușoară lucruri adinei  
e o însușire apreciată în  
cultura franceză. Nici  
conceptul de spirit nu e ușor  
de explicat. Dar ne vine în  
ajutor unul dintre oamenii cei

*mai îndrituiți să vorbească  
despre spirit din ciți au  
existat vreodată. A făcut-o  
Voltaire, într-un articol  
din „Dicționarul filozofic  
„...Ceea ce se numește  
spirit e cinci o comparație  
nouă, când o aluzie fină ;  
aici e iluzia creată de un  
cuvint pe care-l înfățișezi  
cu un înțeles, dar îl concepi  
cu altul; colo un raport  
delicat între două idei puțin  
obișnuite ; e o metaforă  
rară ; e căutarea a ceea ce*

un obiect nu-ți arată de la  
prima vedere, dar care se  
găsește într-adevăr într-  
însul; e arta de a îmbina  
clouă lucruri îndepărtate  
sau de a diviza două lucruri  
ce par să se unească sau de  
a le opune unul altuia ; e  
arta de a-ți spune cloar pe  
ju  
*-mătate gîndul, pentru a lăsa  
să fie ghicit. în sfîrșit, v-aș  
mai vorbi despre toate  
celelalte moduri de a dovedi  
spirit, de aș avea și eu mai  
mult..."*

*Se vede prea bine că omul  
cel mai spiritul al secolului al  
XVIII-lea nu s-a mărginit,  
definind spiritul, să facă  
elogiul fineței gratuite, că 1-a  
legat de însăși inteligența  
critică, în stare prin asociații  
și disocieri neprevăzute să  
descopere raporturi inedite  
intre lucruri, adevăruri noi. În  
același timp, textul lui  
Voltaire pune în gardă  
împotriva folosirii facile a  
spiritului, împotriva fineței  
prețuite în sine, prin care  
scriitorul se mărginește să se  
admire la ne- sfârșit. Conceput  
astfel, „spiritul” nu se împacă  
nici cu pasiunea, nici cu*

adîncimea. „Primejdia și pasiunea nu caută să facă spirit. Priam și Hecuba nu fac epigrame, atunci cînd copiii lor sînt uciși în Troia mistuită de flăcări — scrie mai departe Voltaire. Didona nu suspină în madrigale, în timp ce aleargă spre rugul pe care se va jertfi...”

Însuși textul lui Voltaire confirmă că spiritul nu poate fi discutat formal, fără a se ține seamă de sensul în care e folosit, de concretul operei de artă și de ideile care sînt vehiculate „spiritual” — cu asociații și disociații neprevăzute, cu lucruri spuse

pe jumătate, pe care le  
întregește inteligența citi-  
torului. Cu aceleași procedee  
se pot spune și s-au spus  
lucruri opuse ca înțeles și  
preț. Cam prin aceiași ani  
când Voltaire își  
scria „Scrisorile filozofice”  
sau primele povestiri, într-  
unele din piesele lui Marivaux  
personajele schimbă replici  
scritoare și inconsistente ca  
jocurile de artificii. Teatrul lui  
Marivaux nu se reduce la  
acest tip de dialog. Dar e  
clară opoziția între ceea ce a  
fost denumit „mari- vaudage”,  
între jocul de replici vag  
tandre și cu orice preț fine și

ideile pe care le schimbă  
personajele din „Candide”,  
idei a căror semnificație cri-  
tică izbea la temelie a unei  
societăți. Mai clară încă e  
comparația dintre Ariatole  
France sau Courteline și așa-  
numitul teatru de boulevard  
care, începând din a doua  
jumătate a secolului trecut, a  
năpădit atâtea scene  
pariziene. În piesele de  
boulevard, replica — deși de  
cele mai multe ori facilă și  
croită după rețetă —  
corespunde uneori formal  
caracterizărilor voltairiene  
ale spiritului. Dar nu se prea  
cunosc nici în literatura



burgheză apărători estetici ai  
tea- trului de boulevard.  
Sărăcia de idei, mediocritatea  
și de multe ori josnicia morală  
ale unor scrieri care reiau la  
nesfârșit tema triumghiului  
conjugat descurajează chiar  
pe amatorul formalist de  
spirit pentru spirit. Georges  
Courteline și Alfred Capus au  
debutat cam în același timp.  
Capus a fost considerat timp  
de câteva decenii drept un  
maestru al comediei  
bulevardiere. Cine-și mai  
amintește azi de el ?  
Tezele lui Lenin despre  
cele două culturi naționale  
care se regăsesc în sinul

aceleiași națiuni se verifică și  
in acest domeniu. Aceeași  
trăsătură — tipul de  
spirit „caracteristic francez”  
— se nuanțează, se schimbă  
până la contrast, după cum e  
folosită pentru a plasa  
neapărat un cuvânt de duh  
— „un bon mot” — sau pentru  
a spune expresiv un adevăr  
critic, în acest din urmă caz,  
spiritul e totdeauna spirit  
critic, e satiră. Și acest spirit  
critic e prin excelență  
apanajul forțelor sociale  
progresiste, al claselor în  
ascensiune istorică. O  
antologie a spiritului francez  
nu poate fi decât o antologie a

*satirei realiste, nu un inventar  
de mijloace comice, nici o  
culegere de „bons mots”.*  
In literatura franceză  
bogăția și diversitatea sati-  
rei prin comic e un motiv  
de mindrie justificată. Ne  
vin îndată în minte nume  
foarte mari: Rabelais și  
Moliere, Voltaire și France.  
Dar de la farsele medievale  
și până în zilele noastre  
procesul e continuu, iar în  
perioadele de trecere, de  
pregătire a unei mari

schimbări politico-sociale,  
rolul satirei se intensifică.  
Satira dezvăluie ridicolul a  
ceea ce a rămas definitiv în  
trecut, a ceea ce a depășit  
și nu mai poate fi acceptat  
de noile stări sociale, de  
noile idei

*.O privire istorică oricât de  
fugară scoate la iveală  
această evoluție a satirei.  
Încă de la începuturile prozei,  
versurilor și teatrului, parodia  
dă o replică zeflemitoare  
moravurilor și credințelor  
depășite. În epica vremii se*

face trecerea de la tonul  
eroico-fa- bulos la cel satiric.  
Zei antichității — ne spune  
Marx — au murit tragic în  
scrierile lui Eschil și Euripide  
și comic în dialogurile lui  
Lucian. Eroii fabuloși fac loc  
în epoca medievală  
observațiilor critice din ce în  
ce mai caustice. Într-o aceeași  
operă, în vestitul „Roman al  
trandafirului”, cele două părți  
scrise la scurt interval de doi  
autori deosebiți, de Guillaume  
de Lorris și de Jean de  
Meung, sint în izbitor  
contrast. Prima narează  
întimplări în spiritul amorului  
cavaleresc. Virtutea și

*Bărbăția triumfă, zdrobind  
diversele piedici obligatorii  
pentru o povestire  
cavalerească. Partea a doua e  
dominată de tonul satiric și  
ințepăturile lui Jean de Meung  
nu pregetă să urce pînă la  
monarhie.*

*Capodopera renașterii este  
o răfuială globală cu  
instituțiile și ideile feudale.  
Fostul călugăr Rabelais,  
devenit pe rînd medic și  
jurist, păstrează fabulosul  
medieval doar ca un veșmînt  
comic. Uriașii lui înghit fără  
să observe pelerini pioși pe  
lîngă cirezi și butoaie de  
băutură. Dar fantasticul*

*acesta voios aduce în primul  
rînd replica dată de gîndirea  
umanistă celei medievale pe  
cele mai diferite tărîmuri.*

*Replica se va clarifica și  
sistematiza în secolul  
următor, o dată cu  
consolidarea burgheziei care  
se afirmă ca o clasă în  
ridicare și își susține tot mai  
tăios ideile. Burghezii care se  
rușinează de clasa lor și  
năzuiesc să pătrundă în  
aristocrație, domnul Jourdain  
sau Georges Dandin ai lui  
Moliere sînt ridiculizați.  
Raționalismul cartezian și  
materialismul lui Gassendi*

sînt expresia acestui moment social. Se creează baza filozofică pentru teatrul lui Moliere, pentru epistolele lui Boileau, pentru caracterele lui La Bruyere. Dar încă din această etapă, literatura realistă ştie să observe alături de viciile feudalismului, şi cusururile din ce în ce mai evidente ale burgheziei în ridicare. Lucrul a fost remarcat mai ales în versurile lui La Fontaine, dar se poate observa şi la Moliere, şi La Bruyere.

Secolul al XVIII-lea e secolul satirei. Forţele anti-feudale se concentrează, îşi



*incordează puterile pentru  
marea răsturnare pe care o va  
aduce revoluția burgheză din  
1789. Totul e pus în discuție.  
Comicul își înmulțește  
mijloacele, se scriu utopii  
satirice după modelul lui  
Swift; oameni din țări în-  
depărtate — persanii lui  
Montesquieu, huronul lui  
Voltaire — sînt puși să  
călătorească în Franța și să se  
mire de tot ceea ce întîlnesc.  
Cu excepția lui Rousseau,  
prea crispat, prea pasionat  
pentru a practica sau gusta  
comicul, mai toți scriitorii  
reprezentativi scriu satiră. O  
face un gînditor grav ca Mon-*

*iesquieu, o fac filozofi ca  
Diderot, romancieri ca  
Lesage, autori de comedii ca  
Regnard sau Marivaux,  
moralişti şi anecdotişti ca  
Chamfort. Dar satira secolului  
rămîne dominată de Voltaire,  
care cu graţie uşoară atinge  
toate domeniile, minuieste  
cele mai diferite mijloace ale  
comicului, discreţia ironiei,  
pamfletul incisiv, uneori chiar  
comicul buf. Se înmulţesc şi  
tipurile comice, burghezia  
devine tot mai mult obiect al  
satirei. Financiarul se iveşte  
în literatură fie în ipostaza de  
speculant fără scrupule —  
în „Turcaret” al lui Lesage —*

*fie ca Mecena satisfăcut și  
trufaș, adulat de diverși  
paraziți, în „Nepotul lui  
Rameau” de Diderot.*

*Burghezul și burghezia  
devin obiectul principal al  
satirei după revoluție. Marea  
decepție provocată în  
conștiința maselor de venirea  
burgheziei la putere, decepție  
pe care o traduc în limbajul  
lor propriu și romantismul și  
realismul critic, alimentează  
satira secolului al XIX-lea.  
Aspectele crunte ale  
exploatării capitaliste  
stimulează mai ales denunțul  
realist direct, dar  
mentalitatea burgheză în artă*

*și morală e înfățișată adesea  
cu mijloacele comicului. Cu  
nuanțele estetice  
corespunzătoare, romanticii,  
realiștii critici, naturaliștii au  
practicat satira. Într-un  
literatură franceză  
corespondentul „filistinului”  
german al burghezului  
mulțumit de sine și plat,  
tratând cu dispreț tot ceea ce  
nu e în stare să priceapă, arta  
sau cugetarea filozofică,  
rostind cu gravitate banalități  
sonore. Tipul se ivește în  
satira mai superficială a lui  
Henri Murger, cântărețul boe-  
mei, la Henri Monnier poartă  
numele de Domnul*

*Prudhomme și are un gust  
deosebit pentru nonsensul  
pompos de felul faimoasei  
propoziții; „Această sabie este  
cea mai frumoasă zi din viața  
mea”. Mus- set îl introduce în  
teatru, iar Fiaubert, care s-a  
războit toată viața cu  
filistinismul și cu banalitatea,  
îi dă contururi artistice  
memorabile, plâsmuindu-1 pe  
farmacistul Homais și pe cei  
doi exploratori ai culturii, pe  
Bouvard și Pecuchet. Același  
larg obiectiv al satirei se va  
regăsi la sfârșitul secolului la  
Mau- passant, Courteline,  
Jules Renard ori Tristan Ber-  
nard, iar în zilele noastre la*

*Gabriel Chevallier sau Marcel  
Ayme. Pe de altă parte, în cele  
cîteva zeci de volume ale lui  
Anatole France satira  
cunoaște o amploare și o forță  
incisivă care amintește de  
marii înaintași, de Rabelais  
sau Voltaire.*

*În anii noștri, în anii  
războaielor imperialiste, ai  
fascismului, dar și ai luptei  
revoluționare victorioase,  
denunțul direct al realității  
capitaliste trece pe primul  
plan. Voltaire spusese că  
sinuciderea Di- donei sau  
distrugerea Troiei nu pot fi  
tratate pe ton jucăuș,  
spiritual. Cu atît mai mult ar*

*părea minimalizată oroarea  
fascismului ori alte fețe ale  
lumii imperialiste dacă ar fi  
relatate cu reținere ironică. În  
film, un artist de talia lui  
Chaplin a ajuns la un  
semieșec, atunci cînd a tratat  
hitlerismul doar pe ton  
grotesc. Dar mijloacele  
comicalului sînt diverse și  
puterea lui de acțiune nu mai  
are nevoie de argumentare.  
Literatura revoluționară din  
Franța de azi, care a dat în  
proză „Comuniștii” și  
„Săptămîna Sfîntă” ale lui  
Aragon, pentru a cita doar un  
exemplu mai elocvent, are*

maturitatea artistică și ideo-  
logică cerute de o nouă satiră.

\*,\*

Satira nu s-a exprimat  
numai prin proză. Nepu- tînd  
urmări alcătuirea unei  
antologii care să cuprindă și  
teatru, și versuri, am subliniat  
prin titlul acestei culegeri,  
teritoriul la care ea se  
limitează, faptul că a fost  
nevoită să lase la o parte  
piesele lui Moliere, Regnard,  
Musset, fabulele lui La  
Fontaine, epistolele lui  
Boileau, versurile satirice ale  
lui Voltaire.  
Dar însăși alegerea unor  
pagini de proză satirică



*implică un coeficient de  
aproximație. Se știe că ter-  
menul de satiră are un înțeles  
larg și unul mai re- strîns,  
desemnînd în primul caz orice  
dezvăluire critică, în al doilea,  
cea făcută cu mijloacele comi-  
cului. Desigur că obiectul  
culegerii de față e satira  
comică. Dar granițele nu sînt  
foarte precise. Pornind de la  
risul din toată inima, pe care-  
l trezește comicul buț,  
nuanțele comicului sînt mai  
puțin aparente în zîmbetul  
ironic și devin rictus în  
sarcasm. Se poate aprecia  
foarte felurit în ce măsură un  
text părăsește sau nu comicul,  
devine denunț direct. Totuși*

*pentru a delimita domeniul și  
pentru a nu mări prea mult  
dimensiunile volumului, a fost  
necesară trierea. N-au intrat  
în culegere maximele lui La  
Rochejoucauld, uneori  
formulate cu tot ceea ce Vol-  
taire a desemnat prin spirit,  
dar în tonul lor general amare  
și nu comice, n-au intrat nici  
„Caracterele” lui La Bruyere  
sau proza politică a lui Hugo  
sau Zola. Au fost introduse  
însă pagini din Courier —  
teoretician și practician al  
pamfletului — ori capitole din  
Valles.  
Chiar disociată de  
demascarea directă, satira co-*

*mică franceză e deosebit de bogată și o culegere de câteva sute de pagini e ținută la o triere destul de severă. Căutînd să nu lase la o parte nici un satiric de seamă, culegerea de față a renunțat totuși la acele nume foarte mari pentru care paginile comice sînt o excepție ; n-a reținut „poveștile hazlii” ale lui Balzac și pentru caracterul lor de pastişă rabe- laisiană, și pentru că rămîn oarecum izolate în opera balzaciană, Același lucru pentru unele fragmente din Stendhal sau Zola. În schimb, în „Bou- vard*

*și Pecuclet" al lui Flaubert,  
obiectivele satirice sînt  
semnificative pentru întreaga  
concepție a*

mscriitorului. Tot astfel, în „Colas Breugnon” al lui Romain Rolland.

Toate aceste criterii care intră în joc — ia ele se adaugă preferințele personale foarte variabile ale acelora care au de făcut trierea — ne fac să socotim culegerea de față drept una dintre diversele posibile. Ea își va fi atins scopul în măsura în care va pune pe cititor în contact cu „spiritul francez” mai precis, cu vigoarea satirică și cu bucuria de viață a unei mari literaturi progresiste.

# SFLVIAN

# IOSIFESCUR A B E

# L A 1 S

# II 4 9 4 (?) — 1 5 5 3)

# F

**J**l rancois Rabelais s-a născut la Chinon — data €, nesigură. Era fiul unui avocat, care la rîndul lui se trăgea dintr-o familie țărănească. Viitorul scriitor a învățat carte la călugări, dobîndind cu acel prilej o ură trainică împotriva clerului și scolasticii. A devenit și el călugăr — un călugăr cu credințe și simțăminte foarte laice — și-a asimilat o cultură umanistă temeinică ce l-a făcut suspect în minăstirea lui de franciscani. Curînd a părăsit această minăstire, a început să scrie versuri în franceză, a studiat dreptul și a căpătat — el, fiul avocatului — ostilitatea pentru justiția vremii pe care aveau s-o mărturisească paginile din Pantagruel. A studiat și a practicat apoi medicina la Lyon. Acolo, în 1532, a

publicat „Pantagruel”, carte osîndită după un an de către Sor-bona — universitatea din Paris. în anul următor 1-a întovărășit în Italia pe cardinalul Du Bellay. La întoarcere, sub pseudonimul Alcofribas — format prin anagramă — a publicat „Viața prea minunată a marelui Gargantua, părintele lui Pantagruel”. Apoi, la intervale de cîțiva ani a tipărit diferitele părți ale cărții sale. Cartea a patra a apărut în 1552 și a fost oprită printr-o hotărîre a parlamentului din Paris. Intre timp, Rabelais avusese de înfruntat valul de persecuție împotriva oricărei gîndiri mai libere care a însoțit contrareforma. Scriitorul n-a putut să mai publice ultima carte din Pantagruel. Ea a apărut zece ani după ce Rabelais murise în mizerie și exil.

S-a spus despre Gargantua și Pantagruel că e ultima operă de seamă a Evului Mediu în lîtea- tura franceză și prima mare operă modernă. Caracterizarea amintește de cea pe care Engels a făcut-o lui Dante. Dar Rabelais este în primul rînd exponentul umanismului și scrisul lui se rupe rîzînd de instituțiile feudale și de prejudecățile gîndirii încorsetată de scolastică. Folosind vechiul mijloc al povestirii cu uriași, Rabelais adună în Gargantua și Pantagruel cunoștințele veacului său și le opune trecutului. Verva lui e inimitabilă, rostogolește ca o avalanșă calificările și enumerările. De aici și dificultățile enorme ale traducerii.

Dar Rabelais știe să folosească contrastul comic lapidar, ca și stilul pletoric. Stăpî- nind în aceeași măsură gluma grasă și finețea, Rabelais emite în toate domeniile ideii legate de cunoașterea și prețuirea omului. Opune memorizării de texte și formule un învățămînt rațional, bazat pe înțelegere. Opune ascetismului religios prețuirea existenței depline, care ține seama și de minte și de trup. Nimic nu scapă vervei satirice a „meșterului Alcofrîbas", nici feudalii hrăpăreți, de felul lui Picrochole, gata oricînd să pornească un război de jaf, nici justiția reprezentată de Bridoie, cel care dă sentințele cu zarul. Enciclopedie satirică prin care o lume nouă se răfuiește cu trecutul „Gargantua și Pantagruel" e, desigur, principala scriere în proză pe care a creat-o umanismul în întreaga lume

VIATA EXTREM DE  
ÎNFRICOȘĂTOARE A MARELUI  
GARGANTUA, TATĂL LUI  
PANTAGRUEL

De genealogia și vechimea lui Gargantua.  
Capitolul înii

Vă trimăt la Marele Hronic Fantagruel<sup>1</sup>  
a dibuire stirpea și anticivitatea din care se  
trase Gar- gantua. într-acel letopiseț o să vă

<sup>1</sup> *Marele Hronic Pantagruel* : e vorba de cartea a 11-a a romanului, de *Pantagruel*, apărută, cronologic, înainte de *Gargantua* ; în cel dintîi capitol Rabelais imaginează o comica și fastidioasă genealogie de uriași, strămoși ai lui Grandqou- sier, Gargantua și Pantagruel. (n.t.)

lămuriți mai pe larg cum se iviră uriașii pe lumea asta și cum din- tr-aceștia, prin oable- ncringături, fu scoborîtor Gargantua, tatăl lui Pantagruel ; și să nu vă fie cu bănat dacă las acum hronicul deoparte, cu toate că lucrurile stau astfel încît, mai vîrtos e adus aminte, mai vîrtos va fi pe placul Domniilor voastre ; după cum aveți și cuvîntul lui Platon *in Philebo et Got- gias (în Fileb și Gorgias)* și al lui Flaccus, care spun că ar fi unele istorisiri, asemeni cu aceasta, fără-n- doială, ce sînt cu atît mai delectabile cu cît sînt mai adesea răs povestite.

De-ar da Dumnezeu ca fitecine să-și cunoască atîta de temeinic neamul, de la tata Noe și pînă~n zilele noastre !

Gîndesc eu că mulți sînt astăzi împărați, regi, duci, principii și arhimandriți pe pămînt, cari sînt scoborîtori din niscai coropcari <sup>1</sup> de moaște și cărauși de coșerce cu poamă, după cum, dimpo- trivă, mulți sînt cersitori pe la uși, sărăntoci și nevoiași, cari sînt coborîtori cosîngeni, os din spița marilor domnitori și împărați, datorită uimitoarei petreceri a domniilor și- a-mpărățiilor : de la asirieni la meji, de la meji la perși, de la perși la machedoneni, de la machedoneni la romani, de la romani la greci, de 1-a greci la franțuji.

Și, ca să vă dau o pildă de mine carele cuvîntez, eu cuget că sînt descendent din oarecare avut rigă au princip în vremea dinioară ; căci niciodată nu s-au pomenit om să aibă mai mare patimă decît mine a fi rege și bogat, ca să pot face apelpisite <sup>2</sup>chiolhane,

<sup>1</sup> *Coropcari*: vînzători ambulanți, în cazul de față, de relicve și iertăciuni. (n.U)

<sup>2</sup> Buchi cîntălărești — scriere cursivă, greu de descifrat, folosită în cancelariile papale, (n.t.)



să nu muncesc, să n-am nici o grijă și să-i pot chivernisi pe prietenii mei și pe toți oamenii cumsecade și cuminte. Ci tare mă-ntăresc eu și mă mîngîi că pe ceea lume oi fi chiar mai ceva decît pot îndrăzni a visa acum. Voi, dacă aveți asemeni ori mai zeloasă năzuință, îmbărbătați-vă în nenorocirea voastră și beți virtos de la ghiată, dacă vă stă în putere.

Intorcîndu-ne la oile noastre, vă spui că prin grația proniei cerești fostu-ne-au conservate vechimea și spița lui Gargantua mai întregi decît oricare altele, exceptînd cele ale Mesiei, de care nici nu vorbesc nefiind treaba mea, deoarece diavolii (adică defăimătorii și fățarnicii) se pun împotrivă. Și fost-au găsit hronicul, de Jan Audeau, într-o livede ce-o avea el pe lîngă bolta Gualeau, la vale de Măslin, către Narsay, unde, puind să se curețe șanțurile, dezgropară săpătorii cu săpăligele lor gogeamite mormîntul de bronz, peste măsură de lung, încît niciodată nu-i mai dădură de capăt fiindcă se pierdea sub stăvilarele Vienei. Deschizîndu-l într-un anume loc, însemnat de-asupra cu un pocal jur-împrejurul cărui era scris cu slovă etruscă :

HIC BIBITUR (AICI SE BEA), găsiră nouă clondire rînduite cum se așază popicele în Gasconia, dintre care cel aflat în mijloc stătea pe-o cârtică groasă, grasă, grea, gigea, drăguță, micuță, bugedă, mucedă, mai tare dar nu mai bine mirositoare decît trandafirii.

Într-însa fu zisa genealogie găsită, scrisă de-a lungul cu buchii cîntălărești \ nu pe hîrtie, au perga- mină ori în ceară, ci pe scoartă de ulm, ce era, însă, într-atît prăpădită de senectute<sup>1</sup>, că abia puteai desluși din trei, una.

Eu (cu toate că nevrednic) fui chemat acolo, și cu mare sprijin de ochelărime, puind în practică meșteșugul prin care poți

citi literi șterse, cum ne-nvață Aristot, o tălmăcii după cum puteți vedea, pantagruelizind sau pîntegrolăsînd, adică turnînd din gros în pîntec și lăsînd cartea numai după ce-o descîlcii citînd isprăvile grozavnice ale lui Pantagruel.

La sfîrșitul opului era un mic tractat intitulat *F a r a f a s t î c u r i l e t i r i a c h i i*<sup>1</sup>. Șoarecii și moliile ori (să nu minț) alte stricătoare lighioi ro- sese începutul ; ce-a mai rămas am adaos mai jos, din adîncă venerare a vechimilor. **Cum i-a fost pus numele lui Gargantua, și cum mai sugea el „biberonul”.**

Capitolul al șaptelea

Cumătrul Grandgousier, bînd și petrecăluindu-se cu ceilalți, auzi chiotul fioros ce-l slobozi feciorul său văzînd lumina acestei lumi, cînd răcnea cerînd să : „Bea, bee ! A bea ! ” Atunci rosti : „Ești mare *gilgan tu I A !* A bea, zi, îți cere gîrglenciul, gâr- găune găman ?” Ceea ce auzînd cei de față zise că, fără doar și poate, din această pricină trebuia să i se dea copilului, după chipul și pilda vechilor Ebrei, numele de *Gargantua*, fiindcă ăsta fusese cel dintîi cuvînt al tată-său, la nașterea lui. Care lucru fu încuviințat de prunc și fu tare plăcut mumei sale. Și ca să-l împace îi dădură să bea de-a gîlgîl cu dușca și fu cufundat în cristelniță și botezat acolo, cum e datina la creștinii dreptcredincioși.

Și-i rînduiră șaptespe mii nouă sute treispe vaci din Pautille și Brehemond pentru obișnuita alăptare. Căci era peste poate să găsească în tot cuprinsul doică îndestulătoare, țîind seama de marea cîtime de lapte trebuincioasă a-1 hrăni, cu toate că oareși- cari doftori scotiști<sup>2</sup> au întărit cum

---

<sup>1</sup>Farafasticurile tiriachii — flecuștețele antidotate. (n.t.)

<sup>2</sup>Doftori scotiști — discipoli ai filosofului și teologului scolastic reacționar Duns Scot, de a cărui filosofie Rabelais își bate joc. (n.t.)

că mă-sa îl alăpta și că putea mulge din țîțele ei o mie patru sute două antale <sup>1</sup>, bașca nouă ocale de lapte la o mulsoare, ceea ce e de necrezut, încît zisa fu declarată [de Sorbona] țîțalmînteri de scîndelă, cucernicelor urechi ocarnică și mirosind de departe a erezie.

Petrecu într-acest chip, pînă la un an și zece luni, în care răstimp, urmînd sfatul medicilor, începură a-l primbla, și-i înjghebară o teleguță arătoasă trasă de boi, închipuluită de Jan Denyau. într-asta îl preimblau încolo și-ncoă', cu multă voie bună și tare mai era drăgălaș la vedea-lă, căci avea o mu- trișoară gîcea și aproape opșpe guși ; și nu scîncea decît pe sponci ; dar se c..a la tot ceasul căci-era uimitor de flegmatic la buci, atît datorită comple- xiunii sale firești cît și prin înclinarea accidentală ce i se trăgea din aceea că prea era sugaci de chi- săliță vinicerie. Și nu gusta pic fără price, căci dacă se-ntîmpla să fie îmbufnat, mînios, morocănos au posac, dacă tropăia, plîngea, ori se sclifosea, cum îi aduceau de băut, cum îi aduceau în fire și numai- decît tăcea chitic și se-nvoioșa.

Una dintre dădacele lui mi-a spus, jurîndu-se pre legea ei, că atîta se obișnuise țîncul să facă așa, că numai la clinchetul cănilor și al clondirelor și cădea în extaz, fărîmăcat ca cum ar fi gustat desfătările raiului. Așa fel încît ele, bîgînd de seamă acest har divin, dimineța, ca să-l înveselească, zăngăneau înaintea lui pahare lovindu-le cu o custură ori șipuri cu astupușul, ori cînteale <sup>2</sup> cu pocrișele<sup>3</sup> lor, la care zdrîng tare se mai îmbucura el, tresărea și se legăna însuși, moțăind din cap, țambalagînd din dește și băssînd din c.r. **Cum fu Gargantua instruit de Poncrat cu atare disciplină că un ceas nu mai pierdea pe zi.**

- 
- 1       Antale — butoaie mari. (n.t.)  
2       Cînteale — cîni de metal, (n.t.) .  
3       Pocrișele — capacele, (n.t.)

Capitolul al douăzecișitreilea

Cînd Ponocrat cunoscu nă răvita manieră de trai a lui Gargantua, chibzui să-1 pună într-alt chip la-nvățătură, dar în primele zile îl îngădui, cugetînd el că Natura nu suferă prefaceri subite fără de-mpo- trivire mare.

Pentru a-și începe așadar mai cu folos lucrarea, stărui pe lîngă un medic, savant foarte, din vremea aceea, pre nume Magistrul Teodor<sup>1</sup>, ca să se rostească acesta anume, dacă era cu puțință să-1 puie pe Gargantua pe calea cea bună, carele medic îl purgarisi după canoane cu spînt, adică iarba-nebu- nilor, și cu acest medicament îi tămădui toată tur- burarea și perversa abitudine a creierului. Prin acest mijloc, Ponocrat îl făcu să uite tot ceea ce deprinsese sub îndrumarea vechilor învățători, cum făcea și Timoteu<sup>2</sup> cu discipolii săi care fusese instruiți de alți muzicieni.

Pentru a izbuti din plin, îl purtă înfățișîndu-1 prin adunările de oameni învățați ce se aflau prin partea locului, datorită vecinătății și rîvnei căror în pilda lui, mai prinse oleacă de minte și dorința să-nvețe altminteri și să fie prețuit și el.

După aceea îl puse a strădui la studiu cu asemeni șart, că nu mai pierdea nici măcar un ceas pe zi, căci toată vremea și-o consacra cititului și bunelor învățături.

Se scula deci Gargantua către ceasurile patru de dimineată. În timp ce-1 frecau și-1 trăgeau ca să-1 puie sîngele-n mișcare, i se citea cu glas mare și limpede și cu răspicata rostire cuvenită coprinsului, o pagină, două

---

<sup>1</sup> Magistrul Teodor — personaj inventat ; edițiile anterioare dădeau numele de Sercifn *Calobarsy*, anagrama numelui *Fran- <?oys Rabelâis*. (n,L)

<sup>2</sup> Timoteu — poet și muzician din Milet (446—358 î.e.n.). Timoteu nu-și vindeca elevii cu spînt, ci îi punea să plătească o taxă dublă, drept pedeapsă că se duseseră să învețe cu alți muzicieni, (n.t.)

din Sfinta Scriptură ; iar treaba asta era dată în grija unui june paj, de loc din Basche, numit Anagnost. Următor predicii și subiectului acestei lecții, adeseaori prindea a lăuda, a preamări, a ruga și a implora pe bunul Dumnezeu a căruia slavă și mărire și înțelepciune le vădea ci- tania.

Apoi intra la *Cumarele de taină* în scopul excre- țiunii fireștilor digestiuni. Acolo preceptorul său îi repețea ce f se citise, dezbătînd și lămurîndu-i pun- turile mai obscure și părțile mai anevoioase.

Înturnîndu-se ei, cercetau starea cerului : dacă se brodiser așa cum socotiseră dinșii de cu seară, și în ce crug intra soarele, asemeni și luna, în ziua aceea.

După asta îl îmbrăcau, îi pieptănau, îl îndrotau, îl dichiseau și îi profumau, în vreme ce i se repe- tiseau lecțiile din ajun. El însuși le spunea pe de rost și le întărea cu vreo pildă oareșicare, practică, privitoare la rînduiala omenească, și cu asta o-ntin- dea uneori două-trei ceasuri, însă, de obicei, con- tenea îndată ce era îmbrăcat gata.

Pe urmă trei ceasuri bune îi tot citeau.

Cum se isprăvea, ieșeau afară convorbind mereu tot despre cuprinsul lecturii și mergeau să se hîrjo- nească la Bracque, ori pe pajiști, și se jucau voioși de-a cotca, oina, de-a hăpuca tria lungă la gâmbură, exersîndu-și trupurile tot așa cum își exersase mai înainte mințile.

Erau liberi să se joace cît poșteau, căci părăseau joaca îndată ce le căsuna lor și îi puneau, îndeobște, capăt numai cînd le nădușea trupul ori osteneau oarecum. Atuncea erau ei șterși cu nădejde și frecăți, își schimbau cămașa și, preumblîndu-se agale, se duceau să vază dacă prînzul era gata. Așteptînd ei așa, recitau lămurit și elocvent cîteva sentenții scoase din lecție.

întretimp, cum venea și Domnița Poftă- mare, se așezau, în chip oportun, la masă.

La-nceputul ospătării erau citite niscăi hître istorioare despre străvechile fapte vitejești ; pînă ce venea rîndul vinului.

Atunci (dacă-aveau chef) se urma cu lectura, ori prindeau a tăifăsui cu voloșie împreună, vorbind, în cele dintii luni, despre virtutea, însușirea, folosul și foaita<sup>1</sup> tuturor bucatelor ce li se-aduceau la masă : despre piine, vin, apă, sare, cǎrnuri, pești, poame, zarzavaturi, legumă și despre felul cum erau gătite. Ceea ce făcînd ei, cunoscu în puțină vreme toate mărturiile în legătură cu aceasta, din Plin, Ateneu, Dioscorid, Iuliu Pollux, Galen, Porfir, Opian, Polib, Eliodor, Aristotel, Elian<sup>2</sup> și alții. în timpul convorbirii lor, puneau adesea, ca să fie și mai siguri, să se aducă sus-zisele cǎrți la masă. Și atîta de bine și fără greș ținu a minte cel-e pomenite, că pe-atunci nu se afla medic să știe măcar pe jumătate din ce știa el.

Pe urmă dezbateau lecțiile citite de dimineață și încheind ospățul cu beltea de chitonag \ se scobeau în dinți cu țepușă de fistic, se spălau pe ochi și pe mîni cu apă proaspătă și curată și aduceau mulțămită Domnului cu cîteva cǎntice frumoase intru lauda munificenței și bunătății dumnezeiești. După asta, numaidecît se aduceau cǎrți, dar nu ca să joace jocuri de noroc, ci ca să-nvețe mii de păcăleli drăguțe și născociri nouă, ce se întemeiau toate pe aritmetică.

Și în atare chip căpăta slăbiciune pentru această știință numericască, încît în fiecare zi, după prînz și după cină, își petrecea vremea în aceeași voie bună cu care obișnuia s-o piarză la zaruri ori la cǎrți. Prin urmare, într-această sciință dobîndi și doxă și praxă atîta de multă, încît Tunstal, Anglul carele o

---

**1** Foaita — felul, specia, (n.t.)

**2** Este vorba de filosofi, naturaliști, filologi, poeți care au atins în unele dintre operele lor probleme legate de alimente sau higiena alimentării, (n.t.)

dezbătuse în chip amplu, se mărturisi că, într-adevăr, în-comparație cu Gargantua, era chinez.

Și nu numai în socoteli, ci și în alte științe matematice, ca geometria, astronomia și muzica, fiindcă, așteptînd absorpțiunea și digestiunea bucatelor, își tocmeau o droaie de șugubețe cinii<sup>1</sup> și figuri geometrice, și asemeni puneau în praxis canoanele astronomice.

După aceea se veseleau cu muzica lălăind pe patru și cinci glasuri ori pe un tipic de antifon să-și rupă beregata.

În privința instrumentelor de muzică, Gargantua învăță să cînte la alăută, la țambal și la clavicord, la cinghie<sup>2</sup>, din flaut nemțesc și din cobuz, ia vioară și din surlă.

Petrecînd așa preț ca de-un ceas,, amistiurea o dată sfîrșită, se ușura de fireștile excremente, apoi se apuca iar, trei ceasuri dacă nu și mai bine, de învățătura lui prințipală, stînd a repeti lectura matutinală, cît și urmînd citania cărții începute, deprin- zînd a scrie și a caligrafia și a mișgăli slovele vechi și latineștile literi.

Isprăvind, plecau de-acasă și dimpreună cu ei un june gentilom din Turena, anume comisul Gimnast, carele îi preda arta călăriei.

Schimbîndu-și dar hainele, încăleca un fugaci, un armig \ un bidiviu, un farij<sup>3</sup> ori un sirep<sup>4</sup> și-1 încura de-o sută de ori o fugă de

---

1      Cinii — instrumente. (n.t.)

2      Cinghie — harfă, (n.t.)

3      Farij — cal frumos, de paradă, (n.t.)

4      Sirep — pur-sînge. (n.t.)

cal, îl purta în goană, îl mîna să sară-n sus,  
să ia vînt peste şanţ, să se năpustească peste  
răzlogi, să-ntoarcă scurt în arman<sup>1</sup>, cînd la  
dreapta, cînd la stînga.

Aici în leasă nu-şi rupea lancea, fiindcă  
asta e cea mai zadarnică-ngîmfare din lume  
să spui : «Am rupt zece lănci în turnir sau în  
hartă» — că şi-un chiristigiu poa' să facă-aşa  
ceva — isprava mai vrednică de laudă fiind  
să fi rupt zece dintr-ale pro- tivnicilor.  
Aşadar, cu lancea lui oţelită, vîrtoasă şi  
neînduplecată, fărna o poartă, străpungea o  
lita- vră<sup>2</sup>, răsturna un copaci, împăra<sup>3</sup> o  
alea, deschinga o tarniţă<sup>4</sup>, încangea o  
platoşă, acăţa o mînuşă de zale. Toate astea  
le săvîrşea întrarmurat din creştet în tălpi.  
Cît priveşte meterhănelile<sup>5</sup> şi tuţuielile<sup>6</sup>  
şi ples- căielile de-a călare, nime' nu le  
făcea mai dibaci ca el. Călăreţul din  
Ferrara era un coşcodan faţă de dînsul.  
învăţase mai cu seamă a sări iutac de pe-  
un cal pe altul, fără să puie piciorul pe  
pămînt, — cailor ăstor li se spunea  
povîrnici — să se-ncălăreze fără scări şi  
cu lancea-n mînă, din amîndouă păr

**1** Arman — cerc, arie, loc circular de exerciţiu, (n. t.)

**2** Litavră — armură, cuirasa, (n.t.)

**3**Împăra — vîra lancea prin gaura inelului de metal zis *alcă*.  
E vorba de o competiţie cavaleriească de origine orientală,  
(n.t.)

**4** Tarniţă — şea de lemn. (n.t.)

**5** Meterhăneli — cîntecele ce se cîntau cailor cu care  
se executau figuri de manej, (n.t.)

**6** Tuţuieli — fluierături, plescăieli şi onomatopee pe  
care le scotea călăreţul ca să-şi îndemne, ori să-şi laude calul,  
(n.t.)



-țiile, și să mîie calul fără dîrlogi cum poftea, căci astfel de iscusinți servesc meșteșugului militar.

Într-altă zi exersa el cu baltagul, cu care-atîta de iscusit spinteca, atîta de vîrtos încolțea, atîta ie sprinten reteza jur-prejur că fu înveștit cavaler armat în bătălie și-n orice întrecere.

Apoi arunca sulița, învîrtejea paloșul, învîrtea spata, mînuia șpaga și hangerul — catafract \ ne'mplătoșat, cu pavăza, cu gluga scutec<sup>1</sup> ori cu scutul, calcanul<sup>2</sup> și aspida<sup>3</sup>.

Vîna și bătea în crilă<sup>4</sup>, cerbul ,căpriorul, ursul, ciuta, mistrețul, iepurele, potîrnichea, fazanul, dropia. Bătea labda<sup>5</sup> mare sau mingeacul și-o zvîrlea în sus cînd cu mîna, cînd cu piciorul. Se lua la trîntă, alerga, sărea, nu țopăind, ntr-un picior ori crăgui<sup>6</sup> — căci (zicea

---

1 Gluga scutec — uneori, în duelul italian, combatanții își infășurau capa sau mantia cu glugă în jurul brațului stîng ca să și-l apere, cînd îl foloseau ca pavăză, (n.t.)

2 Calcan — scut rotund mare. (n.t.)

3 Aspida — mic scut rotund ce proteja mai cu seamă pumnul. (n.t.)

4 Labda — mingea, (n.t.)

5 Bătea în crilă — vîna cu gonaci sau „la bătaie”, (n.t.)

6 Crăgui — un fel de săritură într-un picior, bătînd trei pași și schimbînd apoi

Gimnast) asemenea sărituri sînt și  
fără rost și fără folos în rezbel — ci își  
făcea vînt peste vrun \*șanț, zbura  
peste vrun săciu <sup>1</sup>, se cățara șase  
farmace <sup>2</sup> pe cîte vrun mur și se  
ardica astfel pînă la cîte-o fereastră  
naltă cît o lance lungă  
înota în apă adîncă, pe față, pe spate, pe-  
o coastă, cîinește, voinicește, numai cu  
picioarele, străbătea de-a latul apa Senei  
[sau a Loarei pin' la Montso- reau] cu-o  
mînă în aer ținînd într-însa o carte fără s-  
o ude și trăgîndu-și cu dinții mantia, cum  
făcea Iuliu Cezar. Pe urmă, numai cu-o  
mînă se sălta în luntre ; de-aici se-  
azvîrlea iarăși în apă, cu capu  
-nainte, se dădea de-afunda pînă-n  
străfunduri, po\* gora în cotroavele și  
văgăunile stîncilor [din bulboana de la  
Savigny], se cufunda în viitori și genuni.  
Apoi întorcea zisul barcaz, îl cîrnea, îl mîna  
cu repejune ori cătinel, pe cursul apei ori  
împotrivă, îl oprea la clausuri <sup>3</sup>, cu-o mînă  
cîrnea, cu alta minuia ditai visla, desfășura  
vîntrelele, se aburca pe catarg, acățîndu-se  
de parîme, alerga pe vergi, potrivea busola,  
întindea cămilile<sup>4</sup>, înțepenea cirma.  
leșind din apă, suia voinicește muntele și  
cobora tot așa de lesne ; se acățara prin

piciorul, (n.t.)

1        Săciu — gard viu din tufe de mărăcini,  
(n.t.)

2        Farmace — farmac — unitate de  
lungime, (n.t.)

3        Clausuri — zăgazuri, (n.t.)

4        Cămilile — otgoane de corabie, (n.t.)

arburi ca o miță, sărea dintr-unul într-altul  
ca o veveriță, frîgea crângile butucănoase  
ca un al doilea Milo. Cu două junghiere călite  
și două priboaie încercate se urca pînă-n  
creasta casei ca un chițcan, se lăsa s-alunece  
de sus pînă jos, mișcîndu-și așa fel  
mădularele, încît nu era nicicum stînjenit de  
căzătură.

Zvîrlea cu darda, cu ghioaga, cu piatra,  
cu sulița, cu țapina, cu alabarda, strunea  
arcul, încordat pe șold arcubalista cea mare  
cu coarbă, ochea cu flinta ferecată, fără  
căluș, încărcă tunul, trăgea la țintă, da la  
semn, de jos în sus, de sus în jos, înainte,  
într-o parte, și-napoi ca părții.

Îi legau din vîrful vreunui foișor înalt o  
funie, lăsînd-o să spînzure la pămînt ; se  
cătăra numai cu mîinile, pe urmă venea jos  
teafăr, așa dîrz și sigur, cum voi nici pe locul  
drept n-ați putea.

Îi puneau o prăjină zdravănă sprijinită de  
trupi- nele a doi copaci ; se prindea cu  
mîinile de ea du- cîndu-se și venind de la un  
cap la altul, fără să atingă pămîntul cu  
picioarele, cu atîta repejune, că nici în goana  
mare nu l-ai fi putut ajunge.

Și, ca să-și întărească și toracele și  
pulmonii, răcnea cît îl țineau bojocii, ca toți  
dracii. L-am auzit o dată strigîndu-l pe  
Eudemon care era hăt, în Montmartre\*, de la  
poarta Sfîntu Victor\*\*; Sten- tor <sup>1</sup> în războiul  
troian, nici el n-avu atare voce.

Și ca să-și învîrtoșeze vînoșia îi făurise  
două ghiulele barosane de plumb, cîntărind  
opt mii șapte sute de chindinare, una, căror  
el le spunea altere ; le lua de jos în cîte-o  
mînă și le ridica în sus de-a- supra capului, și  
le ținea așa, fără să se clintească, preț de

---

<sup>1</sup> Stentor — erou grec, participant la războiul troian,  
înzestrat, într-adevăr, cu o voce tunătoare.

trei sferturi de oră și mai bine, ceea ce putere fără seamăn însemnează.

Se juca de-a drугanul <sup>1</sup> cu cei mai voinici și cînd, după ce-i trăgea sau îi îmboldea, capătul venea în proaptă, se proptea în tălpi așa de virtos, că se dădea bătut oricui ar fi fost atîta de zdravăn să-1 urnească din loc, la fel cum odinioară făcea și Milo, pe care imitîndu-1 ținea și el în mină o poamă de rodie, dăruind-o cui i-o putea smulge.

Răspasul de vreme petrecut astfel o dată încheiat, Gargantua frecat, șters și primenit cu straie uscate, se-nturna cătinel spre casă și trecînd prin livezi ori alte locuri ierboase, cercetau arburii și ierburile deosibindu-le cu ajutorul cărților celor vechi cari au scris despre ele, ca Teofrast, Diosco- rid, Mariniu, Plin, Nicandru, Macer și Calen<sup>2</sup> și ajungeau acasă cu brațele doldora de buruiene ce erau date în seama unui tînăr paj, pre nume Rizo- tom, adică Rădăcinuță, împreună cu chircile, hepu- rile, săpăligele, greblele, hîrlețele, chitonoagele și alte instrumenturi menite a înlesni ierborisirea.

Ajunși acasă, în vreme ce se pregătea cina, repe- tiseau cîteva crîmpeie clin ce se citise și se așezau la masă.

Țineți seama că prînzul îi era cumpătat și frugal căci minca numai întru potolirea chelălăielilor burtii ; cina însă era copioasă și din gros, căci se ospăta cumsecade cît avea nevoie ca să hălăduiască și să se nutrească, aceasta fiind adevărata dietă pre- scrisă de arta bunei și vrednicei medicini, cu toate că o turmă de doftori căscăui, hîrșiți în

---

**1** De-a drугanul — joc gimnastic în care partenerii țineau în mină o bară sau un drug puternic și încercau să se miște din loc unul pe altul, trăgînd sau împingînd drugul.

**2** O nouă listă de cărturari din antichitate care s-au ocupat în scrierile lor de botanică.

pandemo- niul sofisticărilor [și  
farafasticurilor arabilor,] povățuiesc  
dimpotrivă.

Cît ținea această ospățare se preurma  
lecția de la prînz, atîta cît li se părea cu  
cale ; cealaltă parte din vremea rămasă  
petreceau cu vorbe de duh pline de-  
nțelepciune și de folos.

După ce aduceau har Domnului, se  
porneau să cînte muzical ori din instrumente  
plăcute auzului sau se dedau acelor mărunte  
distracții cu cărți, zaruri și table și zăboveau  
astfel chefuind și vese- lindu-se, cîteodată  
pînă la vremea culcării ; alteori se duceau  
prin soțietăți de cărturari ori dădeau pe la  
călătorii care văzuse țări streine.

În puterea nopții, mainainte să meargă la  
culcare, se duceau în cel mai descoperit loc  
al casei ca să privească întinsul cerului, și  
aici își însemnau co- meții, dacă se aflau,  
zodia, starea, pozițiunea, opo- zițiunea,  
conjuncțiunea și orbul<sup>1</sup> astrelor.

Pe urmă, împreună cu învățătorul său  
recapitula pe scurt, conform pildei  
pitagoriștilor, tot ce văzuse, cunoscuse,  
făcuse, citise și auzise în cursul întregii zile.

Deci se-nchinau Ziditorului Dumnezeu  
lăudîndu-L și întărindu-și credința lor într-  
Însul și preamărin- du-L pre El în bunătatea  
Lui fără margini și adu- cîndu-I mulțămire și  
dîndu-I har, pentru cele trecute, lăsîndu-se în  
voia dumnezeieștii Lui clemente întru cele  
viitoare.

După ce isprăveau se lăsau tihnei,  
culcîndu-se.

**Cum își petrecea Gargantua timpul cînd vremea era**

**pluvioasă.**

Capitolul al douăzecișipatrulea.

---

<sup>1</sup> Orbul — orbita, **(n.t.)**

Dacă se-ntîmpla să fie zi pluvioasă și intempe- rată, răstimpul dinaintea prînzului era petrecut ca de obicei, fără numa' că aprindeau un foc zdravăn de-a mai mare dragul spre a corige intemperia vremii. După amiază însă, în loc de îndeletniciri gim- nastice, rămîneau acasă și în chip de înviorare și păstrare a puterii, adică apoterapie, osteneau a cîrstăți<sup>1</sup> finul, a sparge și a tăia lemne, a îmblăti snopii în standoale <sup>2</sup> ; pe urmă se îndeletniceau cu arta pictării și a sculpturii, ori aduceau iar în ființă străvechiul joc de chivi<sup>3</sup> și tavlii<sup>4</sup> așa cum 1-a înfățișat Leonic și cum îl mai joacă încă bunul nostru prieten Lascari. Jucînd își rememorau crimpeiele din vechii auctori, unde se menționează ori se face vro metaforă în legătură cu acest joc.

Așijderi, fie că se duceau să vază cum se îndupleca și se trăgea tel <sup>5</sup> metalele ori cum se turnau harmatele fie că mergeau să cerceteze pe șlefuitorii de nestemate, pe argintari, pe zlătari și pe giuvaergii ori pe alhimiști și bănari<sup>6</sup> și tarapanagii ori pe stativari <sup>7</sup>, camucari <sup>8</sup>, zachezari <sup>9</sup>, catifelari,

---

**1**A cîrstăți — a așeza finul sau grîul în grămezi ori snopi puși în cruce unul peste altul, (n.t.)

**2**Standoale — hambare, (n.t.)

**3**Chivi — zaruri, (n.t.)

**4** Tavlii — table, (n.t.)

**5** Tel — fir de fier sau oțel. (n.t.)

**6** Bănari — ca și tarapanagiii, lucrători care turnau monedele în Tarapanale — monetării. (n.t.)

**7**Stativari — țesători la război (stative), (n.t.)

**8**Camucari — țesători de *camucă*, stofă de mătase, (n.t.)

Zachezari — țesători de perdele și brocarturi, (n.t.)

**9**Organagii — fabricanți de organe (orgi) și instrumente muzicale, (n.t.)

ceasornicari, ogrindari, tiparnici, organagii  
u<sub>T</sub> boiangii și alte asemenea bresle de  
meșteșugari, și, pretutindeni, dînd bacșișuri  
și plătînd cîte-un rînd, prindeau și cercetau  
meșteșugul și chițibușurile meseriilor.

Se duceau s-asculte prelecțiile obștești,  
adunările icumenice, ritoriile, orațiunile,  
cuvîntările advocaților iscusiți, didahiile  
propovăduitorilor evan- gheliști.

Colinda șalele și locurile rînduite pentru  
meșteșugul armelor și aici se-ncontra cu  
maestrii, în- cercîndu-se în tot soiul de arme  
și le arăta în chip evident că știa tot atît, ba  
chiar mai ceva decît ei.

Și, în loc să ierborisească, acum  
cutreierau du- ghenile spițerilor, aptlcele <sup>1</sup>  
păcicarilor de ierbi- doftorie și prăvăliile  
apotecarilor, și cercetau cu grijă poamele,  
rădăcinile, foile, ladanurile<sup>2</sup>, rășinile,  
semințele, mehlemurile<sup>3</sup>, unguentele exotice,  
mirodeniile, și totodată cum erau mistificate.

Umblau să caște gura la pehlivani<sup>4</sup>,  
soitari <sup>5</sup>, felceri, caloiatri <sup>6</sup>, cicricinii<sup>7</sup>, și  
țerahi <sup>8</sup> urmărindu-le tertipurile,  
panglicăriile, țopăielile, ghidușiile și  
trăncăneala mucalită, îndeosebi ale celor din  
Chau- nys-ul Picardiei, căci aceștia sînt din  
născare grozavi flecari și babani bărbieri de  
brașoave băr- boase, în ceea ce privește caii  
verzi.

---

**1**      Aplicele — prăvăliile droghîștilor (*ale păcicarilor  
de ier- bi-doftorie*). (n.t.)

**2**      Ladanurile — rășini bine-mirositoare folosite în  
vechea farmacopee. (n.t.)

**3**      Mehlemurile — unsorile, alifiile, (n.t.)

**4**      Pehlivani — comedianți, (n.t.)

**5**      Soitari — măscărici de bălci. (n.t.)

**6**Caloiatri — doctori empirici, ambulanți, (n.t.)

**7**      Cicricinii — vraci de leacuri băbești, (n.t.)

**8**      Țerahi — chirurgi, (n.t.)

întorcîndu-se ca să cîneze, mîncau și mai sobru decît în celelalte zile, și mai cu seamă cîrnuri sica- tive și macre, mai uscate și mai seci de sucuri, pentru ca jilăveala reavănă a aerului ce le pătrunsese trupul datorită umedoasei confinități de neocolit, să fie cumpănită pe această cale și ei să nu fie stînjiți că n-au lucrat cum se obișnuise.

Așa fu îndrumat Gargantua și urmă această dezvoltare zi cu zi, trăgînd folos din asta, cum vă închipuiți că poate dobîndi un june de vîrsta lui, cu minte, privegheat neînterupt la asemeni îndeletnicire, ce, cu toate că părea la început anevoioasă, fu mai la urmă atîta de dulce, lesnicioasă și delectabilă, că aducea mai degrabă a petrecere regească decît a sîrguință școlărească.

Totuși, Ponocrat, ca să-1 mai destinză din această vehementă încordare a minții, alegea o dată pe lună o zi frumoasă și senină, în care se urneau de dimineață din oraș și se duceau fie la Gentily sau Bo- loigne, fie la Montrouge sau la podul Charançon, fie la Vanves sau la Saint Clou. Și aici petrecă- luiău ei ziua-ntreagă trăgîndu-i cel mai înfricoșat zaiafet de care erau în stare, hîrjonindu-se, veselin- du-se, bînd la toartă, jucînd, cîntînd, dănuind, tăvă- lindu-se în vreo poiană, scotocind după cuiburi de păsărele, prinzînd pitpalaci, pescuind broaște și cotrobăind după raci.

Dar chiar dacă ziua aceea era petrecută fără cărți și lecturi, nu trecea de fel fără oareșice folos, căci acolo la iarbă verde orau pe de rost niscăi versuri drăguțe din *Plugăria* lui Vergil, din Esiod, din *Rustica* lui Polițian, pomeneau cîteva epigrame mucalite pe latinește, tîlmăcindu-le după aceea în rondeluri și balade în grai franțuzesc.



Benchetuind cu vin apătos, despărteau  
apa, cum povăţuie Cato, *De re rust.*  
(*Despre îndeletnicirile ţăr.*) şi Plin, cu un  
potir de iederă ; spălau vinul, ciătindu-1  
într-un lighean plin cu apă, apoi îl sco-  
teau cu o unie <sup>1</sup> ; scurgeau apa dintr-un  
pahar în- tr-altul cu un tîlv <sup>2</sup> ; tocmeau o  
droaie de micuţe mahmii avtomate, adică  
mişcîndu-se ele însele de la sine

---

1 Onie — pîlnie. (n.t.)  
2 Tîlv — sifon primitiv, fn.t.)

Cum izbucni, între brutarii din Lerne și băstinașii din ținutul lui Gargantua, marea sfadă ce-a prilejuit grozave războaie.

Capitolul al douăzeci și cincilea.

Pe timpul ăsta, cam la vremea culesului, la-n- ceputul toamnei, păstorii de prin partea locului stăteau pindari, păzind podgoriile și hușuind graurii să nu ciugulească poama.

În timpul ăsta, pitarii din Lerne treceau prin răs- pîntea cea mare ducînd zece ori douăspre crosne <sup>1</sup> de colaci la tîrg.

Zișii ciobani cerură cuviincioși să le deie și lor pe bani la prețul pieții. Căci luați aminte că vîpt <sup>2</sup>celest e să te-nf rupți la prînzișor din braghină cu colac proaspăt, asemeni și din razachie, busuioacă, mischet, branete, gordină, corb tare, sască, gebi- gică, țîrtără, crăcănată și pîrcigan pentru cei care-s constipați la pîntec, fiindcă astea din urmă fac să meargă treaba șnur, ca pe coasă, și adesea, cuge- tînd că b...esc, se cufură, din care pricină sînt nu-miți cugetătorii crăcănați.

La cererea lor pitarii nici că vrură s-auză, ba (și mai rău) îi insultară cu mare ifos, botezîndu-i netrebnici ticăloși, lichele parșive, potlogari spinî, handralăi pezevenghi, căcănari căcăcioși, pușlamaie proclete, circiobari fățarnici, beșlege puturoase, firțîngăi mangosiți, cioflingari burduhănoși, scîrțani fieuroși, haimanale răpănoase, mitocani păduchioși, pocitanii pisăloage, lînge-blide pîrliți, bonciogari tîrîie-briu, ța fandachi căpușoși, maimuțoi mocofani, trîntori tonți, boncălăi flenduroși, cherapleși slinoși, topîrlani nătăfleți, mojici tehui, mascarale șoade, hahalere fudule, coate-goale cîrpă-n c.r,

1       Crosne — legături, poveri, încărcături, (n.t.)

2       Vîpt — hrană (latinism), (n.t.)

boaite boitari de balegi, păcurari de căcăreze și alte atari epitete defăimătoare, adăogînd că nu era de nasul lor să mănince asemeni turte frumoase și că să se mulțumească dumnealor cu pine grumbă <sup>1</sup> de hoaspe <sup>2</sup> și cu hliban <sup>8</sup>.

La care batjocură unul dintre păstori, anume Fro- gier, tare așezat și cumsecade om de felul său și flăcău fruntaș, întoarse răspuns blajin cu dulceață-n grai :

— „De cînd vă dădură coarnele că sînteți așa-m- pungaci și fudui ? V-a crescut fudulia c- ați ajuns din boi încălțați buhai breji ? Zău, înainte aveăți de obicei să ne vindeți și nouă, și-acu' nu mai cabulipsiți. Asta nu-i purtare de vecini de treabă, că noi nu ne făceam coada colac atunci cînd ve- neați să cumpărați de la noi alac <sup>3</sup> din care frămîn- tați colaci și azimi. Și, ia zi-mi, unde mai pui că v-am fi- ntrecut la preț dîndu-vă, colac peste pupăză, și niscai struguri ; da' lasă, 'tu-i Născăcăstoarea ei de treabă, c-o să vă paie rău cînd v-om prinde la colaci și-o să ne vie și nouă apa la moară. O să vă plătim cu vîrf și- ndesat de-o să țineți minte- așa colac."

îndată dar, Marguet, starostele isnafului pitarilor, numai ce grăi :

— „Alelei, că moțat mai ești, sumețule, și mi te umfli-n pene pe ziua de azi ; te- ndopași asar' cu terci și te umflași de păsat. Ia vin', ia, fă-te- ncoa că te-aștept cu colaci calzi și ți-oi da de n- ai să poți duce !"

Frogier atuncea, nevinovat în cuget, scoțînd un sfanț din chimir, se dădu mai aproape, gîndind că Marguet o să facă saftea cu cițiva colaci ; acesta însă îl arse cu gîrbaciul peste gaibe așa de beșicat, că se și iviră vîrcile. Pe

1 Grumbă — ordinară, neagră, (n.t.)  
2 Hoaspe — tărițe. (n.t.)  
3 Alac — varietate de grîu, din care se obține o excelentă

urmă numaidecît vru s-o ia la goană ; Frogier însă răcni ca-n ceasul morții și strigă după ajutor cît îl ținu băierile, zvîrlind totodată după el cu un ciomag gros ce-l ținea sub- stfoară, și- l pîli la sutura coronală a țestei peste artera crotafică a tîmplei drepte, așa de aprig, încît Marquet se prăvăli de pe iapă ; și era mai mult mort decît viu.

În vremea asta arendarii-n parte care cojeau la nuci, dădu fuga cu beldiile<sup>1</sup> lor mari și bătură la pitari de-i cojiră, dînd în ei ca la fasole Ceilalți ciobani și ciobăncuțe, auzind tipătul lui Frogier, se năpusti cu prăștiile și cu bitele lor și-i fugări cu o ploaie de bolovani, de părea că bate grindina. Pînă la urmă îi dovediră și-i ajunseră, înșfăcînd din colacii lor aproape patru, cinci duzini ; altmintre le plătiră cu prețul obișnuit și le mai dădură și o sută de nucă și trei coșerci de plăvie, Pe urmă pitarii îi ajută lui Marquet, carele era tare betegit, să-nca- lece și se-nturnară la Lerne fără a-și mai urma drumul către Pareille, amerințînd foarte și cu mare ce asupra boarilor, ciobanilor și arendașilor din Seuille și din Synays.

După asta și păstori și păstorite se puseră a ospă- tare cum se cade, cu strugurii grași și colacii și se veseliră laolaltă în zvon de bîzoi<sup>2</sup>, rîzînd pe seama mîndrilor pitari trufași, care-și găsiseră beleaua fiindcă porniseră de dimineată călcînd cu stîngul, ori închinîndu-se de-a-ndoasele, și cu niște ciorchini barosani de țîța-vacii spălară și oblojiră de-a mai mare dragul gaibele lui Frogier, atîta de bine, că numaidecît se vindecă.

Cum locuitorii din Lerne, urmînd poruncii lut Picrocoî, regele lor, năvăliră pe nepusă-masă asupra ciobanilor lui Gargantua. Capitolul al douăzeci și șaselea.

<sup>1</sup> Beldiile — prăjinile, (n.t.)

<sup>2</sup> Bîzoi — cimpoi, (n.t.)

Pitarii, o dată întorși acasă, la Lerne, numaidecît, fără păs de mincare au băutură, se transportară la Capitol și acolo, față cu regele lor pe care-1 chema

Picrocol, al treilea în neamul lui cu numele ăsta, înfățișară cu anume plîngerea lor, arătîndu-i coșurile sparte, tichiile boțite, rantiile hărtănite, colacii împruținați și, în deosebi, pe Marquet, crunt rănit, zicînd că tot prăpădul l-au săvîrșit ciobanii și arendarii-n parte ai lui Grangousier, în răscrucea a mare, dincolo de Seuille.-

Care Picrocol fu apucat năprasnic de asemeni minie turbată, că fără să se mai chibzuie ce și cum puse crainici a da șfără-n țară vestind că strînge oaste și-și cheamă supușii și că tot omul, subț pedeapsă de ștreang, e ținut să se-ntroloace sub arme, în piața cea mare din fața Castelului, la ceasul amiezii.

Ca să-și întărească și mai și înștiințarea, porunci să bată toba jur-împrejurul tîrgului. El însuși, în vreme ce-i pregăteau prînzul, se duse să vegheze la încotigarea arteleriei, la scoaterea steagului și desfășurarea flamurii și la încărcarea carelor cu armurării și cuvenitul proviant, pentru guri de tun și pentru de-ale gurii.

În vreme ce prînzea, numi căpeteniile și învești prin carte domnească pe seniorul Ferfeniță, [ mai iîntîi vru să-1 puie pe Japcan Ghiarfelungi ] comandant peste avanguardă, ce fu alcătuită din șaisprezece mii paisprezece ființași cît și treizăscinci mii unșpe vîntură-țară<sup>1</sup>, oaste-n dobîndă.

Marele Scutaș Farfara fu pus căpitan peste arte-lerie, adică pușcărie, ce număra nouă

<sup>1</sup> Vîntură-țară — ostași care nu primeau soldă, dar participau la războaie mulțumindu-se cu ce puteau jefui, cu *do- blînda*, cum se numea prada ; alcătuiau așa-zisa *oaste-n dobîndă*. (n.t.)

sute paișpe guri mari de spijă, adică tunuri, balimeze, puști, cumbarale, pive, havanuri, falcoane, hușnițe, hau- bițe și alte asemeni harmate. Straja din coada oștii încredințată fu ducăi Hațsfanț ; regele și principii regatului său se ținură mai la dos, cu temeiul oștii, ca să lupte cu grosul, în toiul bătăliei.

Astfel închipați la repezeală, nainte să pornească la drum trimiseră trei sute călări iscoade, peste care era comandir căpitanul Fluierăvînt, ca să cutreiere ținutul și să afle dacă nu le era pregătită vro capcană prin împrejurimi ; după ce însă cercetară la iuteală, aduseră știre că în toată partea locului domnea liniște și pace și nu se vedeau adunări de gloate.

Ceea ce auzind, Picrocol dădu ordin să pornească tot insul, fără zăbavă, sub steagul său.

Atunci, în neorînduială și fără căpății, luară cîmpii, pornind în campanie, învălmășiți buluc unii peste alții, prăpădind și devastînd totul în cale, fără să cruțe pe nimeni și nimic, nici sărac, nici bogat, nici locaș sfînt, nici loc mirean ; hrăpeau boi, vaci, buhai, viței, juniei, oi, miei, capre și țapi, găini, claponi, pui, gînsoci, gîseani, gîște, porci, scroafe, groștei ; scuturînd nucile, culegînd viile, zmulgînd butucii, doborînd roadele din pomi. Era o harababură fără seamăn și-un pîrjol, și nu se găsi ins a li se pune în potrivă ; căci tot omul să dădea plecat lor, rugîndu-i fierbinte să se poarte omenește, tinînd seamă, că-ntotdeauna ei, bieții, fusese blajini și vecini de treabă și că nicicînd nu le-au adus pagubă sau ocară, încît să fie acum, nitam-nisam, năpăstuiți, și că în curînd are să-i bată Dumnezeu. La care muștrări și rugăminți, nimic altceva nu răspundeau, decît că voiau să-i sature de colaci.

**Cum izbăvi un monah din Seuille via abației de**

**jacul<sup>1</sup> duşmanului.**

Capitolul al douăzeci şi şaptelea.

Atîta-şi făcură mendrele şi hărţuiră, prădînd  
şi jefuind, încît ajunseră la Seuille unde  
jecmăniră bărbaţi şi femei şi furară ce putură ;  
nimica nu le  
căzu greu şi mincară totul fript. Cu toate că  
ciuma bîntuia m cea mai mare parte dintre  
case, ei năvăleau pretutinde, făceau jaf in tot  
ce găseau înlăun- tru, şi nu se molipsiră neam,  
barem unul, lucru de minune altminteri ; căci  
popii, duhovnicii, presvite- rii<sup>2</sup>, doftorii,  
hirurgii şi apotecarii cari se duceau să  
cerceteze, să oblojească, să tămăduiască, să  
spovedească şi să grijească bolnavii, îi  
prăpădise pe toţi molima, în vreme ce procleţii  
aştia de jăcăşi şi ucigaşi nici gînd să se  
contamineze. Ce să-nsemneze asta, Domnilor ?  
la cugetaţi, rogu-vă !

După jacul din tîrg se năpustiră grămadă  
spre abatăie într-un oribil tumult, dar o aflară  
bine zăvorîtă şi ferecată, drept care grosul  
armiei îşi urmă drumul către Vadul Vedei, afară  
de şapte steaguri pedestrime şi două sute  
pilcuri lănceri, ce rămase acolo şi începu a  
dărîma zidurile îngrăditurii în scopul de a da  
jăcman în vie.

Bieţii călugări, prăpădiţi ca dracu, nu mai  
ştiau la ce sfînt să se-nchine, într-un noroc  
bătură clo- potele-n dungă *ad capitulum capi  
tul antes/ capiclariei la capitul/*. Soborul hotărî  
să facă procesiune cu sîntele moaşte şi pe  
deasupra cu protopsalmi frumoşi şi litanii  
*contra hostium insidias /impotriva hicle- niei  
vrăjmaşului/* şi cu antifoane *pro pace/ pentru  
pace/*, ca la vreme de război.

Pe vremea aceea, hălăduia la monastire  
un mo-, nah chinovit, pre nume fratele

<sup>1</sup> Jacul — jaful, prădăciunea, (n.t.)

<sup>2</sup> Presviterii — preoţii, (n.t.)

Ioan Zdrelitorul, june, cilibiu, fercheș,  
voios, iscusit, cutezător, zvîn- turatec,  
neșovăielnic, înalt, slab, bun de gură,  
miluit cu nas din gros, priceput nevoie  
mare să dea rasol slujbei, să mintuie  
liturghiile, să deie peste cap  
priveghiurile, într-un cuvînt, un  
adevărat călugăr, dintr-o bucată, cum  
nu s-a mai văzut de cînd lavra <sup>1</sup>  
lavrioților <sup>2</sup> lavragii <sup>3</sup> trăi din lavră <sup>4</sup>, în  
la-vre <sup>5</sup> ; iar acolo, arhidiacon și-nvățat  
pînă-n dinți, în ceea ce privește  
canoanele ceaslavrelor.

Auzind el tărăboiul ce-1 făcea  
inamicul boncă- nînd la îngrăditura viei,  
ieși afară să vază ce mito- coseau acolo,  
și cînd se dumiri că dădeau iama-n  
poama ce era toată udătura cuvenită lor  
pe-un an întreg, dădu buzna-n strana  
bisericii unde se ticsise ceilalți  
călugări, stînd mirați foarte, ca niște  
clopotari căror le-a ieșit cioaia <sup>6</sup>  
crăpată-n tipare, vorba ceea, ca vițeeii la  
poarta nouă, și găsindu-i cîntînd pe  
glasu-al optulea „*Nu vă, mîn, vă spăi,*

1 Lavra — mulțimea, (n.t.)

2 Lavrioți — călugării care trăiesc în lavre (vezi nota 1 de pe pagina următoare).

3 Lavragii — palavragii, (n.t.)

4 Din lavră — din belșug, (n.t.)

5 Lavre — comunități de călugări trăind în chilii separate ce alcătuiesc un fel de sat monahal, (n.t.)

6 Cioaia — clopotul de bronz, (n.t.)



*nu min, vă, vă, mîn, nu, nu, nu, nu,  
spăi, spăi, vă spăi, nu, nu, spăi, vă, min,  
mîntați mîn, tați, tați, de, păi, tați, dați,  
de nă, de, de, de, de năva, va, va, va, de  
năvală, vala, la, la, va, ia, va, va, va, la  
și ia, și la, și la, ve, ve, la ve, ve, ve,  
rea, ve, rea, de, de, rea, ve, vederea, la  
ved're, și nă, nă, pia, nă, nă, nă, praz,  
praz, praz, nă, ni, ni, pra, praznicu' cu,  
lui, cului, nă, ni, nă, ni, ni, cu, cu, lui,  
cu, lui, vi, viclean, vi, vi, cu, clean", se  
răsti :*

— „Bine vă mai șade cîni cîntați !  
'Mnezăii mă-sii, de ce nu cîntați mai  
bine :

*Rămas bun coșuri, la cules pui cruce ?  
Să fiu al dracului dacă n-au intrat la noi în  
vie și-așa de-apelpisiți taie la buciumi <sup>1</sup> și  
la ciorchini, că patru ani de-aci nainte, 'tu-i  
grijania ei de treabă, o să tot pobîrcim<sup>2</sup>  
într-însa numai gres <sup>3</sup>. Hătu-i buricania  
sfîntului Iacov ! ce-om mai bea în vremea  
asta nevolnicii de noi ? Doamne Dumne-  
zeule, da mini potum // miluiește-mă cu*

1 Buciumi — butuci, tulpina groasă a viței  
de vie. (n.t.)

2 Pobîrcim — strîngem ciorchinii rămași  
după culesul viei» (n.t.)

3, \* Gres — ciorchine mărunț lăsat necules în  
vie. (n.t.)

*cofăelum li*" Atuncea proestosul<sup>1</sup>  
claustrului<sup>2</sup> numai ce se burzului  
:— „Ce-nvîrte-aici bețivănarul ăsta plin de  
vini ? Viriți-mi-1 la beci. Să ne zăticnească ei  
sirguința de a cânta divin !  
— Mai bine (răspunse monahul) să ne-  
ngrijim de a cântă di vin să nu ne fie zăticnită,  
că de vin vrăjmașii, de vin o să ne-ntrebe ;  
preasfinția ta însuți, părinte Proestos, bei cu o-  
ala din vin. Așa face oricare om cumsecade ;  
niodată un om de viță n-a urît vița ; asta-i o  
apoftegmă <sup>3</sup> monahicească. Anti- foanele astea  
ce le cîntați aici însă, pe Dumnezeuul meu ! că-s  
anapoda.  
De ce ni-s icoasele <sup>4</sup> mai scurte la vremea  
treie- rișului și-a culesului viilor, și către iarnă  
și cît ține nămetele, lungi ? Răposatul, de  
fericită aducere- aminte, Frate Maț Pieșiosul,  
adevărat slujitor zelos (fir-aș al dracu' dacă nu-  
i așa !) într-ale credinței noastre, mi-a spus, țiu  
minte, cum că temeiul acestei rînduiei este  
ăstfel pentru ca în anotimpul acesta să ne silim  
a culege și a stoarce vinul, iar la vreme de  
iarnă, a-1 pregusta.  
Ascultați-mă, domnilor, fraților mei, voi  
ăștia cărora li-i scump vinul: grijania și sîngele  
Domnului ! "urmați-mă ! după mine ! Dacă o să  
v-ascundeți în cu vie <sup>5</sup> nu mai rămînem cu vie.  
Viile, cu viii le scăpăm ! Căci altminteri, arde-

1 Proestosul — egumen, abate, stareț,  
(n.t.)  
2 Claustrului — mănăstirii, (n.t.)  
3 Apoftegmă — sentență, precept, (n.t.)  
4 Icoasele — imnuri de mulțumire și laudă, (n.t.)  
5 Cuvie — chilie, (n.t.)

m-ar focu' lu' sînt' Anton pe loc, dac-or să mai  
vază pic, ăi care n-or să m-ajute a scăpa via  
vie. 'Tu-i buricu' lui Dumnezeu drăguțu', auzi,  
averea Bisericii ! Ha, păi nu ! nu ! Ce dracu !  
Sfîntul Toma Anglul n-a pregetat a se jertfi  
pentru asta ; dacă mor, n-ajung să mă sfîntesc  
și eu ? Lasă însă că nu mor eu, ci o să mă  
sfîntesc eu cu ei !"

Acestea fiind zise, lepădă anteriul și înhăță  
pa- terița<sup>1</sup>, ce era din inimă de corn, lungă cît o  
ța- pină, groasă ca pe mînă și oleacă încrestată  
cu flori de crin aproape șterse. Ieși așa afară,  
numai în mintean, cu talarul<sup>2</sup> încins arcîș peste  
piept în chip de eșarpă, și dete buzna cu cîrja  
goală peste vrăj- mășime, care fără de  
rînduială și steagă, fără surle și tobe, culegea  
de mama focului printre butuci — fiindcă  
stegarii și corneții <sup>3</sup> își lepădase banderiile <sup>4</sup> și  
stindardurile la poalele zidului, darabanii își  
desfundase tobele pe-o parte ca să le împle cu  
struguri, trîmbițele gemeau, doldora de țigrie,  
toată șleahta era deșănțată — și unde nu-ncepu  
el a-i altoi atîta de zdravăn fără să zică „păzea  
l", că-i do- bora ca pe niște porci, izbind orbiș  
în dreapta și-n stînga, colea, strămoșește.

La unii le-mproșca crierii, la alții le  
ciumpăvea brîncile și le cotonogea cotoaietele,  
altora le luxa coinacele cerbicii, le frîngea  
lumbii, le cîrnea nasurile, le tumefia ochii, le  
zdrobea fălcile, le scotea dinții din gură, le

<sup>1</sup> Paterița — toiag arhieresc, pastoral, (n.t.)

<sup>2</sup> Talarul — anteriul călugăresc, (n.t.)

<sup>3</sup> Corneții — stegarii, (n.t.)

<sup>4</sup> Banderiile — bandierele, flamurile, (n.t.)

încîrjoia omoplații, le contu- ziona crăcii, le deschilinea ischionii, le fractura țur- loaiele.  
Dacă vreunul căuta să se strecoare unde erau muzucii<sup>1</sup> mai deși, ăstuia îi îmblătea spinarea și-1 dăula ca pe-o javră.  
Dacă vrun altul voia să scape cu fuga, ăstuia îi hîrbuia țeasta zob, pocnindu-1 în moalele capului, la comisura lambdoidă.  
Altul, dacă se cățăra-n vrun pom, gîndind să se puie acolo la adăpost, aceluia îi vîra paterița-n bumbăreață<sup>2</sup> trîgîndu-1 ca-n țeapă.  
Dacă vrun cunoscut mai vechi îi striga :  
— „Valeu, frate Ioane, frățioare, frate Ioane, mă dau prins !  
— Păi, (răspundea el), n-ai încotro ; ci, cu acest prilej dă-ți și sufletul, lua-l-ar dracu !"  
Și pe dată îl miruia în numele Tatălui. Și dacă niscareva, apucat așa, năpristan, de temeritate, voia să-i ție piept, apoi ăstuia îi arăta el ce putere are-n mușchi, căci îi împlînta cîrja prin capul pieptului în mediastin și i-o scotea prin inimă. Altor, chisă- lindu-le lingureaua, le-ntorcea stomahul pe dos și mierleau subit. Pe alții, atîta de sălbatec ce-i străpungea prin buric, încît le da borhoatele-afară. Altor, le perfora mațu' gros prin troancăne. Vă rog să mă credeți că era cel mai fioros și mai varvar spectacol ce s-au fost văzut cîndva.  
Unii răcneau : „Sfîntă Varvâra !"  
Alții : „Sfînte Gheorghe !"  
Alții : „Sfîntă Mironosiță !"

1 Muzucii — buciumii, butucii viței de vie. (n.t.)  
2 Bumbăreață — anus. (n.t.)

Alții : „Maica Domnu' din Cunault ! din  
Loretta ! Maica Domnu-a Blagoveștii ! din  
Lenou ! din Riviera !"

Alții se juruiau sfântului Iacov ;  
Alții, sfântului Giulgiu ele la Chambéry, clar  
ăsta arse la trei luni de zile după-aceea și-așa  
de bine ce-a ars că n-au mai scăpat un fir,  
bărim ;

Alții, sfântului sudar <sup>1</sup> de la Cadouyn ;  
Alții, sfântului Ioan Botezătorul de la Angery  
;

Alții, sfintei Evdropia cu Dropica din  
Xainctes, sfântului Mesmiu din Chinon,  
sfântului Martin din Candes, sfântului Claudiu  
din Synays, sfintelor moaște de la Jăvreziei și  
altor o mie sfinți, sfintuleți și sfințișori.  
Unii crăpau fără să cricnească, alții  
cricneau fără să crape. Unii crăpau crîcnind,  
alții cricneau cră- pînd.

Alții strigau cu glas mare : „Spovedania !  
Grijania ! *Confiteor i Miserere ! In manus !*  
*/Mărturises- cu-mă! Indurare! în mîinile Tale,*  
*Doamne, îmi pun duhul !/*"

Atîta fu de cumplit vaierul șoimăniților că  
starețul chinoviei ieși împreună cu toți  
călugării, carii, cînd îi văzu pe nenorociții ceia  
prăvăliți prin vie și răniți de moarte, mai  
apucară să grijească vro cîtiva. Dar, în vreme  
ce ieromonahii își treceau vremea spovedind,  
călugărașii dădură fuga unde era Fratele Ioan  
și-l întrebă că ei cu ce-i puteau fi de folos.  
La care el le spuse să mai suguzeze ici- colo pe  
cei care zăceau la pămînt. Atuncea, lepădînd- du-  
și comanacele pe niște boite de viță la-  
ndemină, unde nu-ncepură a măcelări și-a  
istovi pe-aceia care erau înfășurați în agoana

<sup>1</sup> Sudar —giulgiu, (n.t.j)

mortii. Și știți cu ce fierătaie ? Cu niște bulicherașe drăguțe ce sînt un soișor de cosorașe cu care copilașii de pe la noi scociorăsc miezișorii de nucă.

Pe urmă, tot cu paterița lui, își croi drum pînă la spărtura ce-o făcuse dușmanii în zid. Unii călu- gărei puse mîna pe steaguri și bandiere și le du- se-n chiliile lor ca să-și facă din ele calțavete Cînd însă cei care se spovediseră vru să iasă prin pomenita crăpătură, monahul, așteptîndu-i la striih- toare, îi alduia cu jordia, zicînd :

— „Aștia-s spăvădiți și pocăiți și și-or dobîndit iertarea păcatelor ; se duc de-a dreptu-n rai ca pe cosor și lesne ca pe drumul drept, cu picioarele nainte."

Astfel, datorită bărbăției lui viteze, zdrobiți fu toți acei oșteni care pătrunsese-n îngrăditură și fu în număr de treispe mii șase sute douăzeci și doi, în afară de muieri și prunci, asta ca întotdeauna, se-nțelege.

Nicicînd Maugis, pustnicul, despre care se istorisește în isprăvile celor patru feciori ai lui Aymon, nu se luptă atîta de vitejește, cu tot toiagul său, împotriva Sarazinilor, cum se bătu călugărul împotriva dușmanilor, cu cîrja crucii.

**Cum Grandgousier, ca să capete pacea, înapoie colacii.**

Capitolul al treizeci și doilea.

Și deci tăcu Gallet cel de ispravă ; ci Picrocol la toate ale sale zise nu răspunde alt cît : „Vin' de-i ia, vin' de-i ia. Sînt moi de c.i și au fudulia frumoasă, de mori. Or să vă moaie coaja și-or să vă piseze, pentru colaci."

Atunce se întoarse la Grandgousier, pe care îl găsi în genunchi, cu capul gol, închinat într-un colțișor al paraclisului său, rugîndu-se Domnului să voiască a îndupleca mînia lui Picrocol și să-l puie pe drumul bun fără să fie nevoit să porceadă cu sila în contra lui. Cînd îl văzu întors pe vrednicul om, îl întrebă :

— „Ah ! prietene-al meu, prietene, ce vești îmi aduci ?

— Nu-i (răspunse Gallet) nici o rînduială ; omul ăsta e cu totul ieșit din minți și fără nici un Dumnezeu.

— Ci chiar (zise Grandgousier), prietene, ce pricină născocoște el acestei năprazne ?

— Nu mi-a (roști Gallet) înfățișat price nice una, fără numa' că mi-au spus la minie niște vorbe de colac. Nu știu de nu s-a fi adus niscai ultragiu brutarilor săi.

— Voiu (adaose Grandgousier) să mă luminez lămurit în această privință nainte să hotărâsc alt ce despre ce s-ar cădea să fac."

Deci trimise a cerceta asupra acestei trebi și află că într-adevăr se luase cu sila cîțiva colaci, de oamenii lui și că Marguet fusese miluit cu o bîz- doagă-n cap ; că, totuși, totul fusese plătit cum se cuvenea și că zisul Marguet l-ar fi calicitu-1, el în- tîi, pe Frogier, cu gîrbaciul, la picioare. Și se păru întregului consiliului său că, din toate puterile, acesta trebuia să se apere. Ci, cu toate acestea, zise Grandgousier :

— „Apoi, cum nu e vorba decît de cîțiva colaci, am să încerc a-1 mulțămi, căci mă supără preste poate a porni rezbel."

Atuncea cercetă cîți colaci se luase și, aflînd că patru au cinci duzine, porunci să se coacă cinci harabale, în chiar noaptea ceea, și că una să fie cu colaci frămîntați cu unt proaspăt, gălbenușuri bune, șofran frumos și mirodenii de soi, ca să-i împartă pe aceștia lui Marquet, și că pentru pagubele sale îi da șapte sute mii trei stateri<sup>1</sup> ca să plătească bărbierii care-1 oblojise și, pe deasupra, îi dăruia mo-șioara, de la Pomardiera, pe veci și scutită,

<sup>1</sup> Stateri — monezi grecești de aur. (n.t.)

pentru el și al lui. Ca să le producă și să le înmîneze toate fu trimis Gallet carele pe drum puse de culese lîngă Sălcet ditamai chite de stuf și papură și le dădu de împără, jur-prejur, carele și fiecărui căraș ; el însuși ținu o trestie în mînă, voind prin asta să dea a-nțelege cum că nu poșteau decît pacea și că ve-neau s-o capete.

Ajunși ei la porți, ceru a vorbi lui Picrocol din partea lui Grandgousier. Picrocol nu voi nici acum să-i lase a intra, nici să meargă a le vorbi și le trimise vorbă că peste poate îi era, dar că să spuie ei ce voiau, căpitanului Farfara, care punea o bombardă în bătaie pe ziduri.

Atunci îi zise vrednicul Gallet :

— „Cinstite doamne ! ca să vă dezbatem din toată astă încurcătură și să vă cruțăm toată întîr- zierea din pricina căreia nu vă-ntoarceți la cea dintîi a noastră alianție, noi vă înapoiem, acum, de față, colacii ce-s sămîntă disputei. Cinci duzine luară ai noștri ; fost-au tare bine plătite ; nouă, însă, ni-i pacea atît de scumpă, că vă-ntoarcem cinci harabale, din care aceasta e pentru Marquet, carele se plînge mai mult. Mai mult, ca să-1 mulțămim pe deplin, iaca șapte sute mii trei stateri ce-i predau, și, ca despăgubire ce ar putea-o s-o ceară, îi fac danie moșia Pomardierei pe veci, pentru el și ai lui, în stăpînire herednică <sup>1</sup> și scutită de bir ,• uite ici contractul învoielii. Și, pentru Dumnezeu, să viețuim de-aci nainte în pace, și trageți-vă în pămîntu- rile voastre cu voioșie, părăsind cetatea asta, în care n-aveti drept nici de-un fel, cum singuri mărturisiți, și să rămînem prieteni ca pină acum.”

<sup>1</sup> Herednică — ereditară, (n.t.)



Farfara istorisi totul lui Picrocol și din ce în ce îi venină năduful, zicîndu-i :

— „Țopirlanilo! ăstor li-i o sfîntă de frică ! Pe Dumnezeu' meu, Grandgousier se cam c.că pe el, bietul bețivar ! Nu-i priceput să porceadă război, ci să deșerte clondirele. Sînt de părere să păstrăm colacii ăștia și bănetul și pe urmă să ne grăbim a ne întări aici și a ne preurma isprava. Păi ce se cugetă el, că au aface cu un gură-cască, de-ți astupă gura cu colacii ăștia ? Vezi, asta e : purtarea cumsecade și marele prieteșug ce ai dovedit pînă acum față de ei, îi fac să te socoată mangafa ; pe mocofan îl ungi, te-mpunge ; pe mocofan l-împungi, te unge.

— Păi, păi, păi, zise Picrocol. Sfînte lacove, le-oi da eu ! Fă cum ziseși.

— De-un lucru — spuse Farfara — voiu să te înștiințez. Stăm aici cam prost cu hrana și cam pe sponci cu proviantul pentru guri. Dacă Grangousier ne-ar împresura, de pe-acum m-aș duce să-mi scot dinții toți, fără numa' trei să-mi rămîie, și la fel ca și mie, oștenilor tăi ; cu ăștia trei și tot o s-agiun- gem a ne mînca prea rapide munițiunile.

— O să — zise Picrocol — avem prea multă merinda. Ce, am venit aici să mîncăm, au să ne batem ?

Cît despre bătaie, asta așa e — zise Farfara ; dar de la pîntec vine cîntec și cînd are-n burtă, omul zburdă că cînd e foamea-mpărăteasă, puterin- țele te lasă

.— Basta cu flecăreala ! zise Picrocol, Pune  
mîna pe ce-au adus ăia !"  
Atuncea dar, înhăţară bani şi colaci şi boi şi  
care şi-i trimiseră înapoi fără vorbă, decît  
numai să nu mai cuteze a se apropia cumva şi  
c-o să le spuie altă dată pricina. Astfel, fără să  
izbutească nimic, se înturnară la Grandgousier  
şi îi povestiră totul, adăogînd că nu era nici o  
nădejde să cadă la pace, decît printr-un crîncen  
şi straşnic război.

# In romîneşte de R. VULPESCUS C A R R O N

(1 G 1 O — 1 6 6 0

)p

JL aul Scarron a fost principalul reprezentant al  
burlescului în literatura franceză a secolului  
ai XVII-lea. Burlescul e o reacţie împotriva  
literaturii înăbuşite de idilism care înşira  
intrigi complicate convenţional şi alcătuia  
portrete măgulitoare ale aristocraţiei,  
împotriva suspinelor şi amorurilor dulcele  
din interminabilele romane pastorale.  
Autorii de literatură burlescă stăruie asupra  
detaliului banal. Zeii şi personajele istorice  
sînt puşi să vorbească în „limbajul halelor”.  
Căutînd comicul mai mult în bătăi şi  
încurcături, insis- tînd asupra detaliului  
trivial, burlescul a meritat în parte  
caracterizările severe ale lui Boileau. Dar în  
măsura în care nu se mărgineşte la triviali-  
tate, ci încearcă să opună idilismului

imagini din viața de toate zilele, burlescul se orientează spre realism, exprimă forțe sociale noi, dornice de adevăr în literatură. Se întâmplă aceasta în unele pagini din „Romanul burghez” al lui Furetiere, în „Francion” al lui Sorel sau în „Romanul comic” al lui Scarron.

Paul Scarron — care a fost primul soț al doamnei de Maintenon, viitoarea amantă și soție a lui Ludovic al XIV-lea — a dus o existență de infirm și a fost foarte prețuit pentru spiritul său. Între scrierile lui, „Don Japhet din Armenia” (1653) și „Virgiliu travestit” (1648—53) folosesc prea mecanic procedeele burlescului. Dar „Romanul comic” — deși plin pînă la refuz de păruieli și urmărit — e interesant prin detaliile pe care le dă despre viața trupelor de actori ambulănți. Dintr-o asemenea trupă a făcut parte o vreme și Moliere.

## ROMANUL COMIC

### PARTEA ÎNTII

Capitolul întâi

**O trupă de comedienți sosește în orașul Mans**

4\*

5

1Soarele străbătuse mai mult de jumătate din drumul zilnic și carul său, începînd să coboare panta dinspre asfințit a lumii, o pornise mai repede decît îi venea la socoteală. Dacă bidiviii săi ar fi vrut să profite de povîrniș, ar fi străbătut ceea ce mai rămăsese din zi în mai puțin de un pătrar de ceas ; dar, în loc să tragă din toate puterile, șoimulenii nu făceau altceva decît să zburde, să se ridice pe picioarele dinapoi și să respire aerul marin ce-i îndemna să necheze și-i vestea că marea, unde se spune că stăpînul lor se culcă în fiecare amurg, e pe

undeva pe aproape. Ca să vorbim mai omenește și mai pe înțeles, era între cinci și șase seara cînd o căruță intră în piața orașului Mans. La căruță erau înhămați patru boi sfrijiți, cu o iapă de prăsilă în frunte, al cărei mînz se zbenguia în jurul căruței, ca un nebunatic ce era. Căruța era îndesată cu cu- fere, geamantane și cu baloturi mari cu decoruri, așezate unele peste altele, închipuind o piramidă deasupra căreia se putea zări o domnișoară îmbrăcată, pe jumătate orășenește, pe jumătate ca la țară. Un tînăr tot atît de sărăcăcios la îmbrăcăminte pe cît de mîndru la înfățișare, mergea alături de căruță. O coșcogea oblojeală îi ascundea un ochi și o jumătate de obraz. Tînărul ținea pe umăr o pușcă mare, cu care ucisese o sumedenie de ghio- noaie, de gaitе și de ciori, purtîndu-le acum pe după gît ca pe un fel de bandulieră. La capătul acesteia mai atîrnau cu capul în jos o găină și un boboc de gîscă ce păreau a fi fost prinși la înghesuială. În loc de pălărie, omul nostru avea o scufiță de noapte pe care se încolăceau panglici de felurite culori, făcînd-o să semene cu un fel de turban de-abia schițat și care nu primise încă ultima împunsătură de ac. Pieptarul cu care era îmbrăcat era mai degrabă o cazacă din stofă ieftină, încinsă cu o curea folosind și la susținerea unei săbii atît de lungi, încît nu puteai să o minuiеști, oricîtă îndemînare ai fi avut, decît dacă o sprijineai pe o furcă. Pantalonii îi avea suflecați și prinși cu clame, ca cei ai comedianților cînd reprezintă pe vreun erou din lumea antică, iar în loc de pantofi, era încălțat cu brode- chini după moda antichității, stricați de noroaie pînă la gleznă. Un bătrînel, îmbrăcat ceva mai omenește, deși foarte prost, pășea alături de el. Bătrînelul purta pe umeri un bas de violă și, cum se încovoia puțin în mers, văzîndu-l de departe ai fi crezut că e o broască țestoasă neobișnuit de mare, care merge pe picioarele de dinapoi. Vreun critic

oarecare va cîrți poate împotriva comparației mele, din cauza lipsei de proporție dintre un om și o broască țestoasă, dar eu înțeleg să vorbesc de broaștele țestoase uriașe care trăiesc prin Indii și apoi, la urma urmei, nu aveți decît să mă credeți pe cuvînt. Să revenim deci la caravana noastră.

Ea trecu prin fața cîrciumii *La Căprioara*, la poarta căreia se adunase o mulțime dintre bogătașii cei mai mari ai orașului. Noutatea calabali- cului nemaivăzut și larma sărăntocilor adunați în jurul căruței fură pricina pentru care toți acești preacinstiți pîrgari catadicsiră să-și arunce privirile înspre necunoscuții noștri. Printre alții, un locotenent de poliție numit Rappiniere veni să le ceară socoteală întrebîndu-i, cu o semeție de primar, ce fel de oameni sint. Tînărul despre care tocmai vă povesteam, luă cuvîntul și<sub>v</sub>, fără să-și ducă mîna la turban, fiindcă cu una ținea pușca, iar cu cealaltă mînerul spadei, ca nu cumva arma să-1 izbească peste picioare, îi spuse că erau francezi din naștere și comediați de profesie, că numele său de artist era Destin, cel al bătrînului său tovarăș, Ciuda, iar cel al domnișoarei cocoțate ca o găină în vîrfurile cufereilor, Caverna. Acest nume bizar îi făcu pe unii să pufnească în ris ; dar ti- nărul comediant adăugă de îndată că numele de Caverna nu trebuie să-i pară unui om deștept mai ciudat decît cele de Munte, Vale, Trandafir sau Mărăcine. Conversația luă sfîrșit cu cîțiva ghionți și cîteva sudălmii care răsunară în fața trăsुरii. Sluga de la han îl bătuse pe căruțaș fără să-i zică măcar „păzea", pentru că-și lăsase boii și iapa să se folosească cu prea multă libertate de o grămadă de fîn aflată în fața ușii. Gîlceava fu potolită și stăpîna cîrciumii, iubind mai mult comedia decît predicile și vecerniile, îngădui căruțașului, cu o mîrinimie nemaiauzită la o cîrcumăreasă, să ia pentru vite mîncare pe săturate.

Capitolul doi

**Ce fel de om era domnul de la Rappiniere**

Domnul de la Rappiniere era pe atunci șugubățul orașului Mans. Nu există în lume nici măcar un singur târgușor fără șugubățul lui. Orașul Paris n-are numai unul, ci câte un mucalit pentru fiecare mahala. Chiar eu însumi, cel ce vă vorbesc, aș fi putut fi unul dintre aceștia, dacă aș fi vrut ; dar după cum se știe foarte bine, s-a scurs multă vreme de când am renunțat la toate deșertăciunile lumii. Ca să ne întoarcem la domnul de la Rappiniere, el reînnoadă convorbirea întreruptă de ghionți și-l întrebă pe tânărul comediant dacă trupa lor nu era alcătuită decît din domnișoara Caverna, domnul Ciudă și dînsul. „Trupa noastră este tot atît de completă ca cea a prințului de Orange sau a alteței sale de fipernon — îi răspunse comediantul ; dar din pricina unei isprăvi nenorocite întîmplate la Tours, unde năucul nostru de portar a ucis pe unul dintre pușcașii guvernatorului, am fost siliți să spălăm putina în mare grabă, așa cum ne vedeți”. — „Pușcașii domnului guvernator au făcut la fel și în orașul Fleche” — spuse Rappiniere. — „Arde-i-ar focul gheenei ! strigă cîrciu- rnăreasa — păcătoșii ăștia sînt de vină c-o să rămînem fără comedie”. „Pentru noi n-ar fi mare lucru — răspunse bătrînul comediant — dacă am avea cheile cuferelor ca să ne scoatem costumele ; și i-am face să petreacă pe domnii din oraș înainte de a ne duce la Alengon, unde ne așteaptă restul trupei”. La vorbele comediantului, toată lumea ciuli urechile. La Rappiniere oferi Cavernei o rochie veche de-a soției sale, iar cîrciumăreasa scoase pentru Destin și Ciudă vreo două sau trei costume, pe care le ținea amanet. „Dar — observă cineva din ceată — sînteți numai trei”. — „Am jucat eu o piesă de unul singur — spuse Ciudă — făcînd în același timp pe regele, pe regină și pe ambasador. Ca regină vorbeam subțire ; ca ambasador vorbeam pe nas și mă

întorceam cu fața spre coroana mea, pe care o așezasem pe un jilt ; iar ca rege, îmi reluam jiltul, coroana și gravitatea, și-mi îngroșam puțin glasul. Dacă vreți să nu fie și acum la fel, dați ce se cuvine căruțașului nostru, plătiți-ne cheltuielile masului peste noapte la han, aduceți-ne haine și vom juca încă mai înainte de inserat, sau și mai bine, vom merge, cu voia dumneavoastră, să bem un pahărel și să ne odihnim după ziua grea pe care am avut-o".

Cele chibzuite fură pe placul cetei și îndrăcitul de Rappiniere, care cocea de fiecare dată câte o șotie, zise că nu era nevoie de alte haine în afară de cele cu care erau îmbrăcați doi tineri ce jucau o partidă în circiumă, și că domnișoara Caverna, în straiile ei de fiecare zi, putea să înfățișeze cât se poate de bine orice personaj dintr-o comedie.

Zis și făcut ; în mai puțin de un sfert de ceas comediantii goliseră fiecare câte trei pahare, se travestiră și adunarea, care devenise mai mare și luase loc într-o odaie înaltă, îl zări, în spatele unui cearșaf murdar ce se ridica, pe comediantul Destin, lungit pe o saltea, cu un coșuleț pe cap ținând loc de coroană, frecându-se ușurel la ochi ca unul ce tocmai se trezește din somn și-i auzi rostind cu tonul lui Morodi — rolul lui Irod, ce începe cu :

„Fantomă jignitoare ce liniștea mi-o tulburi".

Oblojeala ce-i acoperea jumătate din față nu împiedică lumea să-și dea seama că Destin era un comediant excelent. Domnișoara Caverna făcu adevărate minuni în rolurile Marianeî și al Salomeei Ciudă mulțumi pe toată lumea în celelalte roiuri și piesa se apropia de un sfârșit dintre cele mai bune, când diavolul, care nu doarme niciodată, își viră nasul făcînd ca tragedia să se termine, nu prin moartea Marianeî și deznădejdea lui Irod, ci prin mii de ghionți, tot atîtea palme, un număr înspăimîntător de lovituri de picioare, înjurături ce nici nu se pot socoti, totul

încheindu-se cu o foarte frumoasă dare de seamă, făcută de domnul de la Rappiniere, cel mai iscusit dintre toți oamenii într-o asemenea îndeletnicire.

Capitolul trei

**Jalnicul succes pe care 1-a avut comedia**

În toate târgușoarele regatului există, de obicei, o circiumă în care se adună zilnic toți pierde-vară din orașel, unii ca să joace, alții ca să privească la cei ce joacă într-un astfel de loc se pomenește adesea de dumnezei, fiecare își cruță prea puțin aproapele și cei lipsă sint uciși de limbi otrăvite. Nu e scutit nimeni, toată lumea trăiește ca pisica cu cîinele și fiecare e primit aici numai pentru a-și bate joc de ceilalți după putința ce i-a hărăzit-o Domnul. Dacă țin bine minte, într-una din aceste cîrciumi le-am lăsat pe cele trei personaje comice ale noastre, recitind Mariana în fața unei preacinstite adunări, prezidate de însuși domnul de la Rappiniere. În vreme ce Irod și Mariana își spuneau'ce aveau pe inimă, cei doi tineri cărora li se luaseră fără a sta pe gînduri hainele, intrară în cameră în izmene, ținîndu-și fiecare bățul de bătut mingea în mînă. Renunțaseră să-și dispute partida pentru a veni să audă comedia. Zărindu-și hainele purtate de Irod și de Pherora, cel mai furios dintre cei doi se îndreptă către servitorul cîrciumii : „Măi, fecior de cățea,



de ce i-ai dat hainele mele măscăriciului  
ăstuia ?" Servitorul, care îl cunoștea drept  
un mare bătaș, îi răspunse cît putu mai  
umil, că nu el o făcuse. „Și cine i le-a dat,  
încor- noratule ?" adăugă dînsul.  
Nenorocitul de servitor nu îndrăznea să-1  
numească pe Rappiniere, chiar de față cu  
el; dar acesta, fiind cel mai neobrăzat  
dintre toți oamenii, răspunse, ridicîndu-se  
de pe scaun : „Eu i le-am dat, ai ceva de zis  
?" „Că ești un dobitoc !" strigă celălalt,  
arzîndu-i o lovitură cumplită cu bățul peste  
ureche. La Rappiniere fu atît de uimit de  
izbitură, el care nu era obișnuit decît să  
dea, încît rămase ca țintuit locului, fie  
înlemnit de admirație, fie încă nu îndeajuns  
de furios, avînd nevoie de mult mai mult ca  
să sară la bătaie, chiar dacă nu ar fi fost  
vorba decît de împărțit cîțiva pumni. Poate  
că lucrurile s-ar fi sfîrșit aici, dacă  
servitorul lui, mai înfuriat decît dînsul, nu  
s-ar fi azvîrlit asupra bătașului izbin-  
du~l drept în mijlocul feței cu un pumn nemaipo-  
menit, urmat apoi de o sumedenie de  
ghionți pe unde putu să nimerească.  
Rappiniere îi sări în spate și se apucă să-i  
care și el la pumni, ca unul ce a fost jignit  
cel dintîi ; iar o rubedenie a potrivnicului  
său se apucă să-i facă lui Rappiniere ace-  
lași lucru. Asupra acestei rude se năpusti

un prieten al lui Rappiniere care voia să-i sară în ajutor ; acesta din urmă fu atacat de un altul, iar acela la rîndul lui de încă unul ; astfel încît în cele din urmă toată lumea din odaie luă parte la încăierare. Unul înjura, altul suduia, toți se băteau între ei. Cîrciumăreasa, văzînd cum i se prăpădește mobila, se văicărea de ți se rupea inima. Îți venea să crezi că o să piară cu toții sub izbiturile de scaune, de picioare și de pumni, dacă vreo două-trei dintre mărimile orașului, ce se plimbau prin piață împreună cu seneșalul districtului Măine, nu ar fi sosit în goană, speriate de larmă. Unii fură de părere să se arunce două-trei găleți de apă peste vajnicii luptători, și leacul ar fi reușit poate ; dar ei se despărțiră singuri, sfîrșiți de oboseală. La liniștirea mulțimii au luat parte și cîțiva călugări capuțini, care, din dragoste pentru aproapele lor, s-au azvîrlit în viitoarea bătăliei. Călugării nu au înfiripat poate o pace bine întemeiată, dar cel puțin au dobîndit cîteva clipe de răgaz în timpul cărora se putură duce tratative, fără ca învinuirile aruncate de o parte, ca și de cealaltă, să înceteze totuși. Comediantul Destin, lovind cu pumnii în dreapta și în stînga, făcu mari vitejii, despre care se mai pomenește și astăzi în orașul Mans. Isprăvile lui au fost povestite

de cei doi băiețandri, autori ai gîlcevii, cu care artistul nostru a avut îndeosebi a face și pe care avea de gînd să-i stîl- cească în bătaie, la fel cum îi snopise și pe mulți alții din partida potrivnică, scoțîndu-i din luptă încă de la prima lovitură. în timpul încăierării, Destin își pierdu oblojeala și astfel lumea putu să bage de seamă că avea obrazul tot atît de frumos pe cît îi era trupul de puternic. Mușchii plini de sînge fură spălați cu apă proaspătă, gulerule sfi- șiate fură schimbate, se puseră cîteva cataplasme, se făcură chiar cîteva înțepături de ac, iar mobilele fură puse și ele la loc, totuși nu chiar atît de întregi ca înainte. în fine, după cîteva clipe, nu mai rămase nimic din lupta de adineauri, în afară de vrăjmășia ce se putea citi atît pe chipul unora, cît și pe al celorlalți. Bieții comedianți plecară împreună cu Rappiniere, care, părăsind ultimul cîm- pul de luptă, încheie procesul-verbal. Ieșiră din circiumă și tocmai treceau prin piață, cînd fură atacați pe neașteptate de șapte-opt voinici, cu spada în mînă. Ca de obicei, lui Rappiniere îi fu foarte frică. Se temea să nu se întîmple ceva groaznic, dar Destin se azvîrli cu mîrinimie în fața unui tăiș de sabie ce urma să-1 străpungă ; nu putu totuși să se apere atît de bine cît trebuia de

lovitură, și fu rănit ușor la braț. Punînd și el mîna pe sabie, aruncă la pămînt, cît ai clipi din ochi, două spade, despică două sau trei țeste, ciunti cîteva urechi și zdrobi atît de bine pe domnișorii ce întinseseră capcana, încît toți cei de față recunoscără că nu mai văzuseră niciodată pînă atunci un bărbat atît de curajos. Atacul respins în acest chip fuse pus la cale împotriva lui Rappiniere de către doi mici nobili, dintre care unul ținea în căsătorie pe sora celui ce începuse bătaia cu puternica izbitură de băț ; și Rappiniere ar fi fost pierdut, fără doar și poate, dacă nu era viteazul apărător pe care Dumnezeu i-1 adusese în cale în persoana îndrăznețului nostru comediant, Binefacerea înmuie inima de piatră a lui Rappiniere ; și, nedînd voie bietelor rămășițe ale trupei prăpădite să se adăpostească la han, le duse la el acasă, unde căruțașul clescărcă bagajul comic și plecă apoi înapoi în satul lui

.Capitolul patru  
în care continuă să se vorbească despre domnul de la  
Rappiniere și despre cele întâmplate noaptea  
în casa sa.

Doamna de la Rappiniere primi ceata cu urări de bun venit, căci nici unei femei din lume nu-i plăcea mai mult decât ei să le rostească. Nu era urâtă, dar atât de sfrijită și uscată cum e iasca, încât niciodată nu a putut stinge mukul unei luminări fără ca degetele să~i ia foc ; aş mai putea povesti eu încă o sumedenie de alte întâmplări nemaiauzite despre dînsa, dar nu o fac de teamă să nu lungesc prea mult vorba. În mai puţin de o clipită cele două doamne ajunseră atât de prietene una cu cealaltă, încît începură să~şi spună „draga mea" şi „iubita mea". La Rappiniere, care avea prostul renume de a fi cel mai mare mincinos din oraş, intră în casă poruncind să fie trimise toate slugile la bucatărie şi la cămară, spre a grăbi cina. Vorbele lui Rappiniere nu erau decît curată lăudăroşenie, fiindcă în afară de un bătrîn valet, care ţesăla şi caii, nu se aflau în locuinţa sa decît o slujnică tînără, şi încă una mai bătrînă şi schioapă, care suferea ca un cîine, înfumurarea sa fu pedepsită printr-o mare încurcătură. La Rappiniere mîncă de obicei la birt şi pe socoteala proştilor, iar femeia şi slugile trebuiau să se mulţumească cu ciorbă de varză, după obiceiul ţinutului. Cu gîndul să se mîndrească faţă de oaspeţi şi să~i ospăteze împărăteşte, vru să strecoare, pe la spate, cîteva monede valetului său, pentru ca acesta să cumpere ceva de~ale gurii ; din greşeala valetului sau din cea a stăpînului, banii căzură pe scaunul pe care acesta şedea, iar de acolo pe jos. La Rappiniere se făcu vînat, soţia sa roşi, " valetul începu să suduie, Caverna zîmbi, Ciudă nu băgă nimic de seamă, iar în ceea ce~l priveşte pe Destin, nu ştiu prea bine ce îşi va fi zis el despre toate acestea. Banii fură ridicaţi de pe jos şi aşteptîad cina, iumea începu să pâlăvrăgească vrute şi nevrute. Rappiniere îl întrebă pe Destin de ce îşi acoperea obrazul cu o oblojeală. Comediantul îi răspunse că lucrul îşi avea pricina lui şi că

odată, fiind travestit din întâmplare, se hotărî să se ascundă în chipul acesta de cei cîțiva dușmani pe care îi avea. În cele din urmă, sosi și cina, bună-rea cum va fi fost : La Rappiniere bău pînă cînd se îmbătă, iar Ciudă nu se lăsă nici el mai prejos. Destin mîncă foarte cumpătat, ca un om cumsecade, Caverna ca o comediantă lihnită și doamna de la Rappiniere ca o femeie ce nu vrea să scape un prilej atît de rar, adică înfulecă pînă o apucă burta. Terniton mîncase chiar în vreme ce făceau paturile iar Rappiniere își copleși oaspeții cu sute de povești care de care mai pline de lăudăroșenie. Destin se culcă singur într-o odaie mică, Caverna cu fata în casă într-o altă mică încăpere lăturalnică, iar Ciudă împreună cu valetul nu mai știu pe unde. Cu toții aveau mare poftă de somn, unii de oboseală, alții pentru că mîncaseră prea mult, dar cu toate acestea nimeni nu a dormit de loc, atît e de adevărat că pe lumea aceasta nimic nu e sigur. După ce ațipi, doamnei de la Rappiniere îi veni să se ducă acolo unde împărații nu se duc decît pe jos ; domnul de la Rappiniere nu se trezi decît după plecarea ei și, deși era beat criță, simți că rămăsese singur. își strigă soția, dar nimeni nu răspunse. Cuprins de o bănuială, se înfurie și sări turbat din pat într-o singură clipă. Cum ieși din cameră, simți că cineva umblă înaintea lui, păși cîtva timp călăuzit de zgomotul pe care-l auzea și, în mijlocul unui gang ce ducea la camera lui Destin, ajunse atît de aproape de cel pe care îl urmărea, încît se temu să nu-l calce pe picioare. Crezu că se aruncă asupra soției sale și o înșfăcă strigînd : „Ah! tîrfo !” Mîinile lui nu apucară însă nimic și picioarele lui, întîlnind o piedică, căzu cu nasul în podea, simțind cum i se înfundă ceva ascuțit în pîntece. Strigă îngrozit: „Săriți, mă omoară !” și : „Am fost înjungheat !” ,

fără a da însă drumul femeii pe care credea că o apucase de păr și care se zbătea sub ei. La țipetele, injurăturile și blestemele sale, casa întreagă fu în picioare și toți alergară într-un suflet să-i sară în ajutor. Servitoarea sosi cu o luminare, Ciudă și valetul în cămășile lor murdare, Caverna într-o fustă ponosită, Destin cu spada în mină. Doamna de la Rappiniere, care veni ultima, și toți ceilalți fură cum nu se poate mai uimiți cînd îl zăriră pe la Rappiniere, furios la culme, cum se lupta împotriva unei capre ce alăpta în casă puii unei cățele moarte la naștere. Niciodată un om nu a fost mai incurcat decît la Rappiniere. Soția sa, bănuind foarte bine gîndul pe care-1 avusese acesta, îl întrebă dacă nu e nebun. La Rappiniere răspunse, fără să știe prea bine ce spune, că luase capra drept un hoț. Destin ghici de îndată despre ce era vorba ; apoi fiecare se reîntoarse în patul său și socoti ce-i veni mai la îndemînă despre toată această întîmplare, iar capra fu închisă într-un cotlon oarecare, împreună cu cățeei ei.

# Iri rommește de VERA CĂLINI e s a g e

(1 6 6 8 — 1 3 4 7)  
)existenta lui Alain Rene Lesage s-a scurs în con\* diții modeste. Scriitorul a avut o solidă cultură umanistă. Vreme îndelungată a întocmit texte pentru ceea ce se denumea cu oarecare dispreț „teatru de bîlci” și care constituia un gen foarte interesant de teatru satiric popular,



variantă a comediei „dell'arte", acordînd mare rol improvizaiilor. Cînd a lucrat pentru teatre mai preten\* tioase, s-a războit cu capriciile actorilor despre care a vorbit destul de amar în „Gil Blas".

Scriitorul acesta „de bîlci" a lăsat cîteva lucrări monumentale și în teatru și proză. Piesa lui, „Turcaret" (1709), este prima portretizare memorabilă a unui tip caracteristic pentru dezvoltarea capitalismului — financiarul rapace, je-fuind și înșelînd fără urmă de scrupul, înșelat la rîndul lui de un roi de paraziți, de femeia pe care o întreține și de valetul lui.

În proză, Lesage, bun cunoscător al literaturii spaniole, a făcut multe adaptări de romane picaresți — lucrări aparținînd faimosului curent realist care a dominat scrisul spaniol din secolele XVI și XVII. Ele nareză pățaniile felurite ale cîte unui aventurier purtat prin cele mai felurite situații și au astfel prilejul de a înfățișa tipuri și relații sociale foarte variate. Cele două principale romane ale lui Lesage „Dracul șchiop" (1707) și „Istoria lui Gil Blas de Santillane" (1715—1735) sînt îmbrăcate în veșminte spaniole, după numele personajelor și locurilor. Dar nimeni nu le contestă originalitatea

<sup>41</sup>Retrăiește în ele societatea franceză de la începutul secolului al XVIII-lea. Artificiul pseudo-fantastic prin care Asmodee, dracul șchiop îl face pe studentul Cleophas să vadă ce se petrece sub acoperișurile orașului sau

peripețiile vieții lui Gil Blas desfășoară în fața cititorului cele mai variate medii — de la curtea regală și de la castelul aristocratic, pînă la trupa de actori, la medicul șarlatan și la banda de hoți. Descrierea e necruțătoare, deși severitatea e ascunsă de zîmbe-ul politicos cu care Lesage își înșiră frazele spirituale.

5 — Proză satirică franceză

GIL BLAS

Capitolul III

**Despre ispita în care a căzut catirgiul ; ce urmări a avut această ispită și cum Gil Blas a căzut în Caribda, voind să se ferească de Scila**

Cu catirgiul nu eram numai eu. Mai erau doi băieți de neam bun din Pannafior, un dascăl din Mondonedo care umbla prin țară și un june tîrgo- veț din Astorga, care se întorcea acasă cu o fată cu care tocmai se însurase la Vreo. Am făcut repede cunoștință unii cu alții și fiecare a spus de unde vine și unde se duce. Tînăra cea căsătorită de curînd era așa de neagră și de puțin nurlie, încît nu-mi făcea mare plăcere să mă uit la dînsa ; totuși, fiindcă era tînără și durdulie, catirgiul a pus ochii pe ea și s-a gîndit s-o ademenească și să petreacă puțin cu dînsa. Toată ziua s-a tot chibzuit el cum să facă mai bine și s-a hotărît să-și ducă planul la îndeplinire la ultimul popas de noapte. Asta a fost la Cacabelos. Am tras la cel dintîi han pe care l-am întîlnit. Hanul acesta era mai mult în cîmp decît în tîrg, și catirgiul cunoștea pe hangiu și știa că-i om discret și îndatoritor. A avut grijă să ne ducă într-o odaie din fundul casei și ne-a lăsat la început să mîncăm în liniște. Dar, către sfîrșitul mesei, numai ce-1 vedeam că intră cu o falcă-n cer și alta-n pămînt, strigînd :

5\*

67

<sup>1</sup> Scila era un colț de stîncă pe coasta Calabriei (Italia), în strîmtoarea Messinei, în fața vârtejului Caribda. Loc periculos pentru navigatori, care a dat naștere unei zicători : Să cazi din Caribda în Scila (*să dai din lac în puț*), (n.r.

)— Cineva mi-a furat banii ; aveam, într-o pungă, o sută de pistoli ; trebuie numaidecît să-i găsesc. Mă duc chiar acuma la judecătorul oraşului şi să ştiţi că-i un om care nu ştie de glumă. O să fiţi puşi la cazne pînă o să mărturisiţi tot şi aveţi să daţi înapoi banii.

După ce a spus asta cu un aer foarte firesc, a ieşit din odaie şi noi am rămas plini de uimire.

Nu ne-a trecut prin cap că asta ar putea să fie o minciună, fiindcă nu ne cunoşteam între noi destul de bine şi nu puteam să răspundem unii de alţii. Chiar şi mai mult decît atîta, eu l-am bănuît pe dascăl că a furat, tot aşa cum poate şi el m-a bănuît pe mine. De altfel, toţi eram tineri şi proşti. Habar n-aveam ce se obişnuieşte să se facă într-o întîmplare ca asta ; am crezut cu toţii că, într-adevăr, au să ne pună la cazne. De aceea, împinşi de frică, ne-am repezit şi am ieşit din odaie. Unii dintre noi au luat-o pe stradă, alţii prin grădină ; toţi au căutat să scape cu fuga, iar tirgoveţul cel tînăr din Astorga, speriat şi el ca şi noi la gîndul că ar putea fi pus la cazne, a luat-o la fugă, asemenea lui Enea, fără să se mai îngrijească de ne-vastă-sa Atunci, catirgiul, aşa cum am aflat pe urmă, mai desfrînat decît catîrii lui, bucuros că i-au izbutit aşa de bine tertipurile, s-a dus la tînăra aceea, care acuma rămăsese singură, ca să se laude cu isprava lui şi să încerce a se folosi de acest prilej prielnic ; dar această Lucreţie<sup>2</sup> a Asturiilor, căreia mutra urîcioasă a ispitorului îi dădea puteri noi, s-a împotrivit cumplit şi a început să ţipe. Straja se afla din întîmplare tocmai prin preajma hanului şi, cum ştia cam ce fel de casă este, a intrat şi a întrebat cine ţipa aşa. Hangiul, care cînta în bucătărie şi se făcea că n-aude nimic, a fost silit

<sup>1</sup> După cum povesteşte Virgiliu în Eneida, Enea, prinţul troian, fugind de grecii victorioşi, o pierde pe Creuza, prima lui soţie (n.r.).

<sup>2</sup> Eroină din istoria Romei, soţia lui Tarquinius Collatinus, care s-a sinucis din cauză că a fost violată de Sextus, fiul lui Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei, (n.r.) atînci să-l ducă pe comandant şi pe străjeri la odaia de unde se auzeau ţipetele. Au ajuns tocmai la timp. Asturiana era în mare primejdie. Comandantul, om grosolan şi brutal, cum a văzut despre ce e vorba, i-a şi dat catirgiului îndrăgostit vreo cîteva cu halebarda, strigînd la el cu niste vorbe ce jigneau pudoarea cel puţin tot atît cît o jigneau şi fapta care îl făcea să le rostească. Dar lucrurile nu s-au oprit aici : 1-a luat pe vinovat şi l-a dus la judecător împreună cu acuzatoarea care, cu toată tulburarea ei, a vrut să meargă chiar ea să ceară pedepsirea acestei fapte ticăloase. Judecătorul a ascultat-o şi, după ce s-a uitat bine la dînsa, a hotărît că învinuitul nu e vrednic de iertare. A pus să-l dezbrace şi să fie bătut în faţa lui : apoi a poruncit ca a doua zi, dacă cumva bărbatul asturianeî nu mai vine, doi străjeri, pe socoteala vinovatului, să însoţească pe reclamanta pînă la Astorga.

în ce mă privește, mai speriat poate decît toți ceilalți, am luat-o la fugă pe cîmp. Am străbătut o mulțime de ogoare și de hățisuri și, sărind peste toate șanțurile pe care le întâlneam în drum, am ajuns, în sfîrșit, la o pădure. M-am dus și m-am ascuns unde era desișul 'mai mare ; deodată, doi oameni călări se iviră înaintea mea. Au strigat : „Cine-i ?” și fiindcă eram așa de uluit încît n-am izbutit să răspund îndată, au venit la mine și, pu- nîndu-mi fiecare pistolul în piept, m-au poftit cu strășnicie să le spun cine sînt, de unde vin și ce caut în pădure, și mai cu seamă să nu cumva să umblu cu minciuni. La felul acesta de a pune întrebări, care mi s-a părut că face cel puțin tot atîta cît și caznele cu care voise catîrgiul să ne cîn- stească, am răspuns că sînt un tînăr din Oviedo și că mă duc la Salamanca ; le-am spus și de spaima mea și am mărturisit că frica de cazne mă făcuse să fug. Au rîs grozav auzind aceste lucruri care erau dovada naivității mele și unul dintre ei îmi spuse:

— Să n-ai nici o grijă, dragul meu. Hai cu noi și nu te mai teme.

Apoi mă luă pe cal ou el și ne înfundarăm cu toții în pădure.

Nu știam ce să cred despre toată întîmplarea asta. Totuși, mă gîndeam că ceva rău nu putea să fie. Dacă oamenii aceștia, îmi spuneam eu, ar fi niște hoți, m-ar fi prădat și poate m-ar fi și omorît. Trebuie să fie niște oameni cumsecade de prin partea locului ; au văzut că sînt cuprins de spaimă, le-a fost milă de mine și acum mă duc la dîșii acasă. N-a trecut mult și m-am dumerit. După cîteva ocoluri pe care le făcurăm fără să scoată careva vreo vorbă, am ajuns la poalele unui deal și am descă- lecat.

— Aici stăm — îmi spuse unul din cei doi călăreți.

Mă tot uitam, dar nu vedeam nici casă, nici colibă, nici o urmă de locuință. În vremea asta, cei doi ridicară un chepeng mare de lemn acoperit cu crengi, care astupa intrarea unei hrube sub pămînt și pe unde caii intrară fără să-i îndemne nimeni, fiindcă se vede că știau drumul. Călăreții mă luară cu ei înăuntru ; apoi lăsară în jos chepengul cu niște frînghii de care era prins tocmai pentru asta ; și iată acum pe vrednicul nepot al unchiului meu Perez prins ca un șoarece într-o capcană.

Capitolul IV

**Descrierea hrubei și ce a văzut în ea Gil Blas**

Am înțeles atunci cu ce fel de oameni mă afluam și e lesne de închipuit că asta nu mi-a alungat spaima de la han. O spaimă mai mare și mai îndreptățită mă cuprinse. Mă gîndeam că aici am să-mi pierd viața și banii. Mă socoteam drept o jertfă dusă la altar și mergeam de pe

acuma mai mult mort decît viu între cei doi călăuzi ai mei care, văzînd că tremuram, mă îndemnau zadarnic să nu-mi fie frică. După ce am făcut așa vreo două sute de pași, tot ocolînd și coborînd, am ajuns la un grajd luminat de două lămpi mari de fier, atîr- nate de tavan. Erau acolo cîteva maldăre de fin și cîteva butoaie pline cu orz. În grajd puteau să încapă și douăzeci de cai, dar deocamdată nu erau decît cei doi care tocmai veniseră. Un negru bătrîn, care părea încă în putere, i-a legat la ieszle.

Am ieșit din grajd și, la lumina chioară a cîtorva lămpi, care parcă luminau aceste locuri numai atît cît era nevoie ca să se vadă ce urîte erau, am ajuns la o bucătărie, unde o babă frigea niște carne pe jeratic și pregătea cîna. Bucătăria era împodobită cu toate uneltele de trebuință și alături se afla o odaie plină de tot felul de merinde. Bucătăreasa, căreia trebuie să-i fac portretul, era o femeie de vreo șaizeci și ceva de ani. Trebuie să fi avut în tinerețea ei părul blond-roșcat, fiindcă vremea nu-1 albise așa de tare, încît să nu-i fi rămas ceva din culoarea lui de odinioară. Măslinie la față, avea o bărbie ascuțită și ridicată în sus și buzele supte ; nasul mare și coroiat îi atîrna peste gură, și ochii aveau o foarte frumoasă culoare roșie-stacojie.

— Doamnă Leonarda — spuse unul dintre cavaleri, prezentîndu-mă acestui frumos inger al întunecimii — uite, ți-am adus un băiat.

Apoi se întoarse către mine și, văzînd că sînt galben la față și speriat, îmi spuse :

— Dragul meu, să nu-ți fie frică. Nimeni nu vrea să-ți facă vreun rău. Tocmai aveam nevoie de un rîndaș ca să dea ajutor bucătăresei. Te-am întîlnit pe tine și-i norocul tău că ne-am întîlnit. Ai să iei locul unui băiat care s-a lăsat să moară acum două săptămîni. Era cam firav. Tu pari să fii mai voinic. N-ai să mori așa repede. Soarele, e drept că n-ai să-1 mai vezi, dar în schimb ai să ai mîncare bună și un foc unde să te încălzești. Ai să stai aici cu Leonarda, care-i o ființă foarte cumsecade ; ai să ai tot ce-ți trebuie. Și acuma, să-ți arăt cum e pe la noi, ca să vezi că nu ai de-a face cu niște golani.

Spunînd acestea, aprinse o făclie și mă luă cu d insul.

M-a dus într-o pivniță în care am văzut o mulțime de sticle și de oale bine astupate și pline, zicea el, cu un vin strașnic. După aceea m-a dus prin mai multe odăi. În unele din ele erau pînze- turi ; în altele, stofe de lînă și stofe de mătase. Am văzut în alta aur și argint, fără să mai pomenesc și de o mulțime de farfurii și de tacîmuri cu tot felul de blazoane pe ele. Pe urmă, am ajuns la o încăpere mai mare, luminată de trei policandre de aramă și care

slujea de trecere către alte încăperi. Aici iar a început cu întrebările. M-a întrebat cum. mă cheamă și de ce am plecat de la Ovideo. Și, după ce i-am răspuns, mi-a spus r

— Bine, Gil Blas ; dacă zici că ai plecat de acasă numai ca să-ți cauți o slujbă bună, atunci să știi că mare noroc ai avut când ai nimerit la noi. Așa cum ți-am spus, aici ai să trăiești în belșug și ai să te lăfăiești în aur și argint. N-o să te stingherească nimeni. Hrubă în care sîntem e așa fel făcută, încît ofîterii Sfintei Hermandad <sup>1</sup> de o sută de ori dacă ar veni în pădurea asta și tot n-ar găsi-o. Intrarea n-o cunosc decît eu și cu tovarășii mei. Poate că ai să mă întrebi cum am izbutit s-o facem, fără să afle nimeni de prin împrejurimi. Hrubă asta, dragul meu, n-am făcut-o noi, au făcut-o alții, cu mult înaintea noastră. Când maurii au cucerit Grenada, Aragonul și aproape toată Spania, creștinii, care nu voiau să îndure jugul păgînilor, au fugit și s-au ascuns prin meleagurile acestea, în Biscaya și în Asturii, unde se retrăsese și viteazul don Pe- layo <sup>2</sup>. Fugarii, împrăștiți în pîlcuri, hălăduiau prin munți și prin păduri. Unii s-adăposteau prin peșteri, alții au săpat hrube, printre care și aceasta în care stăm acuma. După ce au avut norocul să alunge pe dușmani din Spania, s-au întors în orașe. De atunci încoace, ascunzișurile lor au slujit de adăpost oamenilor de felul nostru. E drept că Sfînta Hermandad a descoperit și a distrus vreo cîteva. Au mai rămas însă destule și eu, slavă domnului, sînt vreo cincisprezece ani de cînd stau aici fără să mă stingherească nimeni. Pe mine mă cheamă căpitanul Rolando. Eu sînt căpetenia cetei noastre și cel pe care l-ai văzut cu mine e unul dintre cavalerii mei.

Capitolul V

**Despre sosirea în hrubă a multor alți hoți și despre ce plăcute lucruri au vorbit împreună.**

Senior Rolando tocmai isprăvea de vorbit, cînd intrară în sală șase inși pe care nu-i mai văzusem. Era locotenentul cu cinci oameni din ceată ; se întorceau încărcăți de pradă. Aduceau două panere pline de zahăx, de scortîșoară., de piper, de smochine și de stafide. Locotenentul spuse căpitanului că luase panerele de la un băcan din Benavente ș.i-i mai luase acestuia și ca tirul. După ce dădu seama despre isprăvile lui, prada luată de

<sup>1</sup> Sfînta Frăție, miliție formată în Spania către sfîrșitul secolului al XV-lea, împotriva hoților și a răufăcătorilor, n.r.)

<sup>2</sup> Primul rege al Asturiilor (provincii spaniole), mort în 737. înainte de bătălia de la Covadonga (718), în care maurii au fost învinși, don Pelayo și curtea lui s-au refugiat în munții Asturiei. (n.r.)

la băcan a fost pusă în cămară. Și după aceea a fost veselie strașnică. în sală s-a întins masă mare iar pe mine m-au trimis la bucătărie, unde seniora Leonarda îmi arată ce aveam de făcut. M-am supus nevoii, fiindcă așa voia soarta mea cea rea și, înăbușindu-mi necazul, i-am slujit pe acești oameni de treabă.

Am pus masa și am adus cești de argint și câteva garafe pline de vinul acela grozav pe care mi-l lăudase senior Rolando. Am adus după aceea două iahnii și nici n-am apucat să le aduc, că toți cavalerii s-au așezat la masă. Au început să mănince cu poftă ; iar eu, în picioare la spatele lor, le turnam vin. Am făcut asta așa de bine, încît toți \mi-au spus că-s mulțumiți. Căpitanul le spuse în câteva cuvinte ce era cu mine și s-au veselit cu toții. După aceea, a vorbit foarte frumos de mine ; dar eu mă vindecasem acuma de laude și puteam să ascult orice, fără primejdie. După el, au început și ceilalți să mă laude. Mi-au spus că eu am fost menit să le fiu paharnic și că prețuiam de o mie de ori mai mult decît cel oare fusese înaintea mea. De la moartea lui, seniora Leonarda avea cîntea să toarne nectar acestor zei ai infernului ; acuma însă ei o scoseseră din această glorioasă slujbă și mă căftăniră pe mine. Și astfel, nou Ganimede, am luat locul acestei bătrîne Hebe<sup>1</sup>.

O friptură, care veni după iahnii, îi sătură pe tîl- hari ; și fiindcă beau tot așa de zdravăn cum mîn- cau, toți s-au înveselit, făcînd mare larmă. Vorbeau toți deodată. Unul povestea, altul înșira glume, altul răcnea, altul cînta. Cu neputință să se mai înțeleagă între dînșii. în sfîrșit, Rolando, ostenit de atîta hărmălaie, la care lua și el parte, dar fără nici un folos, a ridicat deodată glasul așa de tare, încît i-a făcut pe ceilalți să tacă.

— Domnilor — rosti el cu un ton poruncitor — ascultați ce vă spun. Decît să ne zăpăcim unii pe alții vorbind toți deodată, n-ar fi mai bine să stăm de vorbă ca niște oameni așezați ? Eu zic așa. De cînd ne-am întovărășit, nu ne-am întrebat unii pe alții cine sîntem și prin ce împrejurare ne-am apucat de meseria pe care o avem. Asta cred că-i un lucru vrednic de știut. Hai să vorbim de asta și să ne petrecem astfel vremea în chip plăcut.

Locotenentul și ceilalți toți, ca și cum ar fi avut cine știe ce lucruri frumoase de povestit, au întîm- pinat cu strigăte de bucurie propunerea căpitanului, care făcu el începutul, povestind :

<sup>1</sup> în mitologia elenă se povestește că Zeus, stăpînul zeilor, transformat în vultur, l-a răpit pe prințul troian Ganimede pentru a-l pune paharnic în Olimp în locul lui Hebe, zeița tinereții, (n.r.)



— Domnilor, veți afla mai întâi că sînt singurul fiu al unui tîrgoveț bogat din Madrid. Ziua cînd m-am născut a fost sărbătorită de toată familia cu mare bucurie. Tata, care începuse să îmbătrînească, s-a bucurat grozav cînd a văzut că a căpătat un moștenitor, iar mama a vrut să mă alăpteze singură. Bunicul meu după mamă trăia încă. Era un bătrîn blajin, care nu mai avea acuma altă îndeletnicire decît să-și spuie rugăciunile și să istorisească isprăvile lui de război, fiindcă slujise multă vreme în oștire și se lăuda că văzuse de multe ori focul luptei. Eu am ajuns idolul acestor trei oameni. Numai în brațe mă purtau. De teamă ca învățătura să nu mă obosească, în cei dintîi ani ai copilăriei m-au lăsat să-mi văd numai cîie joacă. Copiii, zicea tata, trebuie să învețe numai după ce li s-a copt puțințel mintea. În așteptarea acestei coaceri, eu nu învățam nici să citesc, nici să scriu ; totuși, vremea nu mi-o pierdeam ; tata îmi arăta tot felul de jocuri. Jucam cărți foarte bine ; jucam și zaruri, iar bunicul mă învăța cîntece din războaiele la care luase parte. Îmi cînta mereu aceleași cîntece și cînd, după ce auzeam cîteva luni în șir zece-douăsprezece versuri, ajungeam să le spun pe de rost, părinții se minunau de memoria mea. Tot așa de mulțumiți erau și atunci cînd, folosindu-mă de faptul că aveam voie să spun orice, le tăiam vorba ca să vorbesc eu vrute și nevrute. „Vai ! ce drăguț e !" striga tata uitîndu-se la mine ca fermecat. Mama mă copleșea cu dezmierdări și bunicul plîngea de bucurie. De asemenea, săvîrșisem în fața lor cele mai necuviincioase fapte, fără să mă pedepsească nimeni ; îmi îngăduiau să fac orice, fiindcă nu mai puteau de dragul meu. Intrasem acum în al doisprezecelea an al vieții și încă n-avusesem un profesor. În sfîrșit, mi-au luat unul ; i-au pus în vedere însă să mă învețe, dar să nu cumva să se atingă de mine. I-au îngăduit numai să mă amenințe cîteodată ca să bage puțințel frica în mine. Îngăduința asta n-a fost tocmai potrivită ; fiindcă ori rideam de amenințările dascălului meu, ori mă duceam plîngînd la mama sau la bunicul și le spuneam că profesorul s-a purtat foarte rău cu mine. Bietul om degeaba spunea că nu-i adevărat, toți în casă îl socoteau drept un bătăran și mă credeau pe mine, nu pe dînsul. O dată m-ara zgiriat și am început să țip, parcă m-ar fi jupuit cineva de viu. Mama a venit repede și l-a dat afară pe profesor, cu toate că el protesta și lua de mai torcerul că nici nu s-atinsese de mine.

Am scăpat în felul acesta de toți dascălii mei, pînă a venit, în sfîrșit, unul așa cum îmi trebuia mie. Era un bacalaureat din Alcala. Strașnic profesor pentru un băiat de bani gata ! îi plăceau femeile, jocul și circiuma. N-aș fi putut să intru pe rîniini mai bune. Mai intri s-a pus să-mi

cîştige sufletul cu duhul bl în deţii. A izbutit, iar o dată cu asta a ajuns să fie şi pe placul părinţilor mei, care mă lă-sară cu totul în grija lui. Şi ştiu că n-au avut de ce să le pară rău. Dascălul meu m-a desăvirşit în cu- rînd în ce priveşte şcoala lumii. Tot luînclu-mă cu el prin toate locurile pe unde-i plăcea lui să se ducă, m-a făcut şi pe mine să le prind gustul, astfel încît, afară doar de latină, am ajuns un băiat priceput la toate. îndată ce a văzut că nu mai aveam nevoie de învăţăturile lui, a plecat să le mai dea şi altora.

Dacă din copilărie făcusem ce voisem, acuma, cînd am început să fiu stăpîn pe faptele mele, lucrurile au mers şi mai bine. Mi-am încercat mai întii cu ai mei obrăznicia. Mereu luam peste picior pe tata şi pe mama. Ei rîdeau de glumele mele, şi cu cît erau mai usturătoare, cu atîta le plăceau mai mult. Totodată, duceam un trai foarte destrăbălat, însoţindu-mă cu tineri ele felul meu ; şi fiindcă părinţii noştri nu ne dădeau destui bani ca să ducem o viaţă atît de plăcută, fiecare dintre noi şterpelea de acasă tot ce putea, dar pentru că nici aşa nu ne-ajungeam cu banii, ne-am apucat de furat noaptea şi asta ne aducea un supliment bunişor. Păcat însă că a aflat corregidorul<sup>1</sup> de isprăvile noastre. A vrut să ne bage la răcoare, dar cineva ne-a dat de veste ce avea de gînd cu noi. Şi atunci ne-am gîndit că-i mai bine să fugim şi am început să lu- eram la drumul mare. De atunci şi pînă acuma, Dumnezeu s-a milostivit să mă lase să îmbătrînesc în meseria mea, deşi e cu primejdie.

Căpitanul sfîrşi aici de vorbit şi, aşa cum se cuvine, după dînsul începu să vorbească locotenentul :

— Domnilor — spuse el — o educaţie cu totul deosebită de aceea a lui senior Rolando a dat aceleaşi roade. Tata a fost măcelar la Toledo. Era socotit, cu drept cuvînt, omul cel mai crud din breasla lui, iar mama n-ave a nici ea o fire mai blîndă. Mă băteau cumplit cînd eram copil, pe întrecute, cînd unul, cînd altul. în fiecare zi mîncam bătaie. Cea mai mică greşeală pe care o făceam era urmată de cele mai crunte pedepse. în zadar ceream iertare plîngînd şi le spuneam că n-am să mai fac, nu mă iertau de loc şi de multe ori mă băteau pe degeaba. Cînd tata mă bătea, mama, ca şi cum el nu m-ar fi bătut cum trebuie, începea şi ea să dea în mine, în ioc să-mi ia apărarea. Felul acesta de a se purta cu mine m-a făcut să-mi fie silă de casa părintească aşa de tare, încît am plecat de acasă cînd nici nu împlinisem paisprezece ani. Am luat drumul Arago- nului şi m-am dus la Saragoza. Pe drum,

<sup>1</sup> Judecătorul, (n.r.)

ceream de pomană. La Saragoza m-am înhăitat cu niște golani care duceau o viață destul de fericită. M-au învățat să mă prefac că-s orb, să fac pe schilodul, să-mi potrivesc pe picioare răni mincinoase etc. Dimineața, ca niște actori care se pregătesc să joace, ne pregăteam și noi să jucăm personajele noastre. Fiecare se ducea la locul lui obișnuit ; seara ne în- tîlneam iar cu toții și noaptea rîdeam de cei care ne dăduseră de pomană ziua. Totuși, de la o vreme mi-a fost urît să mai stau cu ticăloșii aceștia și, voind să viețuiesc cu oameni mai cumsecade, m-am însoțit cu niște hoți. M-au învățat o mulțime de tertipuri A trebuit însă să plecăm din Saragoza, din pricină că ne-am certat cu un judecător care pînă atunci ne ocrotise. Am plecat care încotro. Eu, fiindcă aveam de gînd să fac isprăvi îndrăznețe, am intrat într-o ceată de oameni curajoși, care puneau la contribuție călătorii și așa de tare mi-a plăcut felul lor de viață, că n-am mai căutat altul. Așadar, domnilor, le mulțumesc din suflet părinților mei că s-au purtat așa de rău cu mine ; dacă m-ar fi crescut cu mai multă blîndețe, n-aș fi astăzi decît un păcătos de măcelar, pe cînd așa, am cinstea să fiu locotenentul domniilor-voastre.

—' Domnilor — spuse atunci un hoț tînăr, care ședea între căpitan și locotenent — trebuie să vă spun, fără nici o îngîmfare, că istorisirile pe care le-am auzit nu sînt nici așa de meșteșugite, nici așa de ciudate cum este a mea ; sînt sigur că îmi veți da dreptate după ce veți asculta-o. Mama mea era o țarancă de prin împrejurimile Sevillei. Trei săptămîni după ce m-a născut (era tînără, curată și avea lapte bun), cineva a venit s-o întrebe dacă n-ar vrea să ia la dînsa și să alăpteze un copil străin. Fiind vorba de copilul unor nobili din Sevilla și 'care era singur la părinți, mama s-a învoit bucuroasă și s-a dus să ia copilul. Cînd l-a adus în sat la dînsa, a văzut că copilul acela seamănă puțin cu al ei și s-a gîndit atunci să mă pună pe mine în locul copilului cel nobil, cu nădejdea că odată și odată eu am să-mi aduc aminte de asta și ara s-o răsplătesc. Tata, care nu stătea mult la gînduri cînd era vorba de treburi de soiul acesta, a încuviințat și el șolticăria. Și așa, după ce a schimbat scutecele mele cu ale lui, fiul lui don Rodrigo de Herrera a fost trimis cu numele meu la altă doică și mama m-a alăptat pe mine, dar cu numele lui.

Orice s-ar putea spune despre instinct și despre glasul sîngelui, fapt este că părinții copilului celui nobil nu și-au cîștigat seama de schimbarea asta. Habar n-au avut că au fost trași pe sfoară și pînă la șapte ani tot în brațe m-au ținut. Voiau să facă din mine un cavaler desăvîrșit și mi-au

luat o mulțime de profesori ; dar chiar cei mai buni dascăli au câteodată niște elevi care nu le fac cinste de loc. Eram și eu unul din acești fericiți elevi ; aveam prea puțină aplicare către exercițiile pe care trebuia să le de-prind și încă și mai puțin către științele pe care le-aveam de învățat. Mai mult îmi plăcea să mă joc cu rîndașii, mă duceam în toată clipa după din- șii prin grajd sau pe la bucătărie. Totuși, jocul n-a fost multă vreme patima mea cea mai mare. Nici n-aveam șaptesprezece ani și mă îmbătăm în fiecare zi. Alergam după toate femeile din casă. M-am legat mai cu seamă de o servitoare care mi s-a părut mie că ar fi vrednică de începuturile mele în ale amorului. Era o fată zdravănă și bucălată, care îmi plăcea fiindcă era veselă și durdulie. Îi făceam curte, dar cu atîta nebăgare de seamă, încît chiar și don Rodrigo a observat. M-a dojenit aspru, mi-a spus că am aplecări josnice și, de teamă că priveleştea ființei iubite va zădărnici sfaturile sale, a dat-o afară pe crăiasa mea. Purtarea aceasta nu mi-a plăcut ; m-am hotărît să mă răzbun. Am furat giuvaericelele soției lui don Rodrigo și furtul acesta însemna destul de mult ; pe urmă, m-am dus să caut pe frumoasa mea Elenă <sup>1</sup>, care se dusesese la o prietenă de-a ei, spălătoreasă, și am furat-o ziua-n amiaza mare, pentru ca să aflu toată lumea. Am împins lucrurile și mai departe : am dus-o la ea în sat și m-am însurat acolo cu dînsa, făcînd nuntă cu alai, ca să le fac în ciudă la de-alde Herrera și totodată ca să dau băieților de bani gata un frumos exemplu de urmat. După trei luni de la această frumoasă nuntă, am aflat că don Rodrigo a murit. La vestea asta n-am rămas nesîmțitor și am plecat îndată la Sevilla ca să-i moștenesc averea ; dar aici lucrurile se schimbaseră. Mama murise și înainte de moarte avusese nesocotința să mărturisească tot în fața preotului din sat și a cîtorva martori de încredere. Fiul lui don Rodrigo îmi luase locul sau, mai bine-zis, își luase locul lui și fusese recunoscut de toți cu o bucurie cu atît mai mare, cu cît toată lumea era nemulțumită de mine. Așa că, nemaiavînd ce să mai aștept dinspre partea asta și nemaiavînd poftă de loc de grasă de nevastă-meă, m-am înhăitat cu niște aventurieri și am început să cutreier țara.

După ce hoțul cel tînăr își isprăvi povestea vieții, altul spuse că era băiatul unui negustor din Burgos ; că în tinerețea lui, împins de o evlavie nestăpinită, se călugărise, intrase într-o tagmă foarte aspră și fusese caterisit după vreo cîțiva ani. Cei opt hoți vorbiră așa unul cîte unul și după ce i-am ascultat pe toți, n-am fost mirat

<sup>1</sup> Soția lui Menelau, regele Spartei. Legenda spune că marea ei frumusețe l-a vrăjit pe Paris, fiul lui Priam, regele Troiei. Paris a răpit-o. (n.r.)

că s-au adunat împreună, Apoi au început să vorbească despre alte lucruri. Au pus la cale câteva isprăvi și, după ce au luat o hotărîre, s-au ridicat de la masă și au plecat la culcare. Au aprins fiecare cîte o luminare și s-au dus în odăile lor. M-am dus cu căpitanul Rolando într-a lui și, în vreme ce-l ajutam să se dezbrace, el mi-a spus, vesel :

— Ai văzut acuma, Gil Blas, cum trăim noi. Trăim toată vremea cu voie bună. Nici ura, nici invidia nu se strecoară printre noi. Nu ne sfidăm niciodată. Sîntem mai uniți decît sînt călugării. Tu, dragul meu, ai să duci aici o viață foarte plăcută, fiindcă nu-mi închipui că-i fi așa de prost ca să te necăjești din pricină că stai cu niște hoți. Parcă în lume oamenii nu-s tot așa ca noi ? Tot așa sînt, dragul meu ! Le place să ia bunul altuia ; asta-i dorința tuturor. Numai felul în care fac asta se deosebește. Cuceritorii, de pildă, pun mina pe statele vecinilor. Nobilii împrumută și nu dau înapoi. Bancherii, vistiernicii, zarafii, vînzătorii de prin prăvălii și toți negustorii mari și mici nu-și bat capul prea mult cu cinstea. Cît despre judecători, nici nu mai vorbesc. Toată lumea știe ce sînt în stare să facă. Trebuie totuși să mărturisim că. sînt mai omenoși decît noi, pentru că dacă noi de multe ori omorîm oameni nevinovați, ei, cîteodată, scapă de la moarte chiar pe cei vinovați.

*Zn rominește de AL. PHIUPP1D*

*E.*        M O N T  
E S . Q U I E U  
{    1    6            8            9        —  
1       7    5        5

}        **p**

A entru cultura lumii, Montesquieu este o figură de primă însemnătate a filozofiei luminilor, un însemnat gînditor în știința societății (Spiritul legilor, 1748) și în istorie („Considerații cu privire la cauzele mării și decadenței romanilor", 1734). Prin aceste scrieri, Montesquieu se așază în primele rînduri ale gîndirii progresiste care a pregătît revoluția burgheză. Ideile lui cu privire la determinarea și varietatea socială a legilor au avut un răsunset asemănător cu cel al „Contractului social" imaginat de Rousseau, ba chiar

pentru dezvoltarea științelor sociale au însemnat un aport superior rousseau-ismului.

Literatura îl revendică și ea pe Montesquieu pentru „Cugetările” sale descoperite și publicate mult mai târziu și mai ales pentru „Scrisorile persane” (1721). În această scriere, Montesquieu a folosit un mijloc pe care-l întâlnim în secolul al XVIII-lea în mai toate literaturile. A fost denumit „ficțiunea străinului” și a avut o mare eficacitate critică. Descoperirile geografice scosese la iveală existența multor regiuni mai înainte necunoscute, a unor popoare aflate în stadii foarte diferite de civilizație. A fost un prilej pentru gin- direa critică a vremii, mobilizată împotriva feuda» lismului, să compare între ele moravurile și credințele diferitelor popoare și să tragă concluzii satirice cu privire la stările din țara proprie. În „Supliment la călătoriile lui Bougainville” Diderot a notat observațiile unui călător care ar fi vizitat insulele din Pacific. „Ficțiunea străinului” procedează invers. Imaginează un locuitor dintr-o țară îndepărtată care vizitează Franța, Anglia sau Spania și comentează surprins ceea ce vede. Prilej pentru scriitor să facă observații severe despre societatea timpului. Așa avea să procedeze Voltaire în „Naivul” (1767). Acesta e sensul „Scrisorilor persane”, mult anterioare.

Prin intermediul celor doi persani, Rica și Usbek, care, din Franța și Italia, adresează scrisori amicilor rămași în Persia, sînt trecute în revistă instituțiile și moravurile societății aristocratice franceze. La începutul secolului al XVIII-lea, după moartea lui Ludovic al XIV-lea, această aristocrație zvîrlise masca ipocrită și-și propunea drept unic scop plăcerea fizică, redusă la cel mai trivial desfrîu. „Scrisorile persane” care fac, pe alocuri, concesie stilului licențios la modă pe atunci, sînt o scriere marcantă într-un secol cînd satira a fost atît de bogat și divers reprezentată

.SCRISORI PERSANE

Scrisoarea XXIV MCA CĂTRĂ IBBEN

#### La Smirna

Sîntem la Paris de o lună și am fost într-o continuă agitație. Îți trebuie multă bătaie de cap pînă ce te vezi instalat într-o casă, pînă să-i găsești pe oamenii de care ai nevoie și să-ți procuri lucrurile necesare care îți lipsesc toate o dată.

Parisul e mare cît Ispahanul. Casele sînt atît de înalte, încît ți-ar veni să juri că locuiesc în ele numai astrologi. Îți închipui că un oraș construit în aer, care are șase sau șapte case unele peste altele, este extrem de populat și că atunci cînd toată lumea coboară în stradă se produce o învîlmășeală groaznică.

Poate n-ai să mă crezi, dar de o lună de zile de cînd sînt aici n-am văzut pe nimeni umblînd ca oamenii. Nu există pe lume oameni care să-și folosească mai bine membrele decît francezii : aleargă, zboară. Trăsurile din Asia cu mersul lor încet ca și pasul mărunț al cămilelor i-ar face să leșine. Eu, care nu-s făcut pentru acest fel de viață și care umblam adesea fără să-mi ies din pas, mă înfurii uneori ca un creștin : căci, hai să zicem, mă las stropit din creștet pînă în tălpi, dar nu pot ierta înghiontelile ce le înghit regulat. Cel ce vine după mine și mi-o ia înainte mă dă de-o parte. Un altul din față mă împinge pe locul de unde mă înghiontise primul și nu apuc să fac nici o sută de pași că mă și simt zdrobit ca după zece leghe.

Să nu crezi că pot de pe acum să-ți vorbesc cu temei despre moravurile și obiceiurile europenilor. Eu însumi n-am despre aceasta decît o idee vagă și n-am avut timp decît să mă mir.

Regele Franței<sup>1</sup> este cel mai puternic cap încoronat din Europa. Totuși n-are mine de aur, ca vecinul său, regele Spaniei ; dar are mai multe bogății ca acesta, pentru că le scoate din vanitatea supușilor săi, mai inepuizabilă ca orice mină. A întreprins și a susținut războaie neavînd alte fonduri decît titluri de onoare de vînzare ; și, printr-o ciudățenie a deșertăciunii omenеști, trupele lui fură plătite, cetățile întărite și flota echipată.

De altfel, regele acesta e un mare vrăjitor. își exercită puterea pînă și asupra spiritului supușilor săi. îi face să creadă ce vrea. Dacă n-are decît un milion de galbeni în vistierie și-i trebuie două, n-are decît să-i convingă că un galben valorează cît doi și ei îl cred. Dacă are de susținut un război costisitor și-i lipsesc banii, nu face decît să le

<sup>1</sup> E vorba de regele Ludovic al XIV-lea. (n.r.)

bage în cap că niște bucăți de hîrtie sînt bani și ei se conving pe dată. Merge pînă la a-i face să creadă că-i vindecă de orice boli atingîndu-i<sup>1</sup>, atît de mare e puterea pe care o are asupra spiritelor supușilor săi.

Ceea ce îți spun despre regele acesta nu trebuie să te mire : există un alt vrăjitor mai tare decît ei care îi stăpînește spiritul nu mai puțin decît o face regele cu supușii. Acesta e papa. îi face să creadă că trei nu fac decît unul, ba că piinea pe care o mănîncă nu e piine și vinul pe care îl bea nu e vin și mii de alte lucruri de soiul acesta.

Și, ca să-1 țină mereu în frîu, și să nu-și piardă obișnuința credinței, îi dă din cînd în cînd, pentru exerciții, anumite articole de credință. Acum doi ani i-a trimis o scrisoare mare numită „Constituție” \ și voia să-i oblige, sub amenințarea unor mari pedepse, pe rege și pe supușii săi să creadă tot ce era scris în ea. Reuși, în ceea ce privește regele, care se supuse de îndată, dînd exemplu supușilor săi ; dar unii dintre aceștia se revoltară spunînd că nu vor să creadă nimic din acea scriere. Femeile au fost acelea care au pornit revolta, ce a semănat discordia la curte, în întregul regat și în toate familiile. „Constituția” le interzicea femeilor să citească o carte pe care creștinii spun că au primit-o din cer <sup>2</sup>. Cartea aceasta e de fapt Coranul lor. Femeile, indignate de jignirea adusă sexului lor, se opuseră cu îndîrjire acestei „Constituții”, atrăgînd de partea lor pe bărbați, care în această împrejurare nu voră să aibă nici un privilegiu. Trebuie totuși să-ți mărturisesc că muțiul ăsta nu judecă greșit ; și, pe marele Aii, trebuie să fie informat asupra principiilor sfintei noastre credințe : căci, dat fiind faptul că femeile sînt creaturi inferioare nouă, iar profeții ne spun că ele nu vor intra nicicînd în rai, de ce s-ar ocupa de o carte care nu e făcută decît spre a arăta drumul spre Paradis ?

Am auzit spunîndu-se despre rege lucruri ce țin de domeniul fanteziei și nu mă îndoiesc că nu-ți va veni să le crezi

.Se spune că, în timp ce purta război cu vecinii, uniți toți împotriva lui, avea în propriul său regat un nesfîrșit număr de dușmani nevăzuți<sup>3</sup> care îl înconjurau. Se mai spune că timp de treizeci de ani i-a căutat și că în ciuda

<sup>1</sup> Aluzie la privilegiul pe care îl aveau regii Franței — după cite se spune — de a vindeca de gîlci, prin simplă atingere. (n.r.)

<sup>2</sup> Biblia, (n.r.)

<sup>3</sup> Janseniștii, ordin religios catolic, (n.r.)



grijii neobosite a unor derviși <sup>1</sup> care se bucură de încrederea lui, n-a fost în stare să găsească vreunul. Dușmanii aceștia trăiesc cu el, la curte, în capitală, printre soldați, în tribunale. Cu toate acestea se spune că va avea durerea să moară fără să-i fi găsit. S-ar părea că ei există, în general, dar nu sînt nimic în particular ; un corp fără membre. Fără îndoială că cerul vrea să-l pedepsească pentru că nu și-a cruțat dușmanii învinși, de aceea îi dă alții invizibili, ai căror geniu și al căror destin sînt superioare alor lui.

Am să continui să-ți scriu și am să-ți povestesc lucruri foarte opuse firii persanilor. într-adevăr, același pămînt ne ține pe amîndoi ; dar oamenii din țara în care trăiesc eu și cei din țara în care ești tu sînt oameni foarte diferiți unii de alții.

*Din Paris, în 4 ale lunii Rebiab 2, 1712.*

Scrisoarea XXVHI RICA LUI\*\*\*

Ieri am văzut ceva cu totul deosebit, deși se repetă zilnic la Paris.

Spre sfîrșitul după-amiezii se strînge toată lumea să joace un fel de piesă pe care am auzit că o numesc *comédie*. Mișcarea are loc pe o estradă căreia i se spune *teatru*. De o parte și de alta, în niște fride numite loji, se pot vedea bărbați și femei jucînd între ei scene mute, aproape la fel cu cele ce se practică la noi în Persia.

O amantă tristă își exprimă durerea. Alta, cu ochii vii și cu un aer pasionat, își mănîncă din ochi amantul, care o privește la fel. Pe fețele lor sînt zugrăvite toate patimile, exprimate cu o putere de convingere cu atît mai vie, cu cît e mută. Aici actorii nu apar decît pînă la briu și au de obicei un manșon ca să-și ascundă mîinile, din modestie. Jos se găsește o trupă de oameni în picioare, care își bat joc de cei din lojile teatrului, iar aceștia rîd de cei de jos.

Dar cei care se ostenesc cel mai rău sînt cîțiva tineri, aleși din cei de vîrstă fragedă, ca să poată ține la oboseală. Aștia sînt obligați să fie peste tot. Trec prin locuri cunoscute numai de ei, urcă cu o uimitoare îndeminare de la un cat la altul ; sînt sus, jos, în toate lojile. Parcă s-ar cufunda în apă, îi pierzi din ochi, îi regăsești. Adesea părăsesc o scenă și se duc să joace pe alta. Poți vedea alții care printr-un miracol cu totul neașteptat, deși au cîrji, merg ca ceilalți. în sfîrșit, lumea trece în alte săli unde se joacă o comedie deosebită <sup>2</sup>. Se începe cu reverențe și se continuă cu îmbrățișări. Se spune că cea mai îndepărtată cunoștință are dreptul să-1

<sup>1</sup> Iezuiții și anume Pere La Chaise. (n.r.)

<sup>2</sup> In foaier, (n.r.)

înăbușe pe celălalt : se pare că locul acela îndeamnă la tandrețe. într-adevăr, se spune că prințesele care domnesc acolo nu sînt de loc crude și, dacă faci excepție de cele două, sau trei ore din zi cînd sînt destul de sălbatice, se poate spune că în restul timpului sînt accesibile și că beția asta le părăsește ușor.

Tot ce ți-am spus pînă aici se petrece aproape întocmai și într-un alt loc căruia i se spune *operă*. Deosebirea constă în faptul că într-unui se vorbește, iar în altul se cîntă. Unul din prietenii mei m-a dus într-o zi în loja unde se -dezbrăca una dintre actrițele principale. Am făcut cunoștință atît de strînsă, încît a doua zi am primit de la ea această scrisoare :

„Domnule,  
Sînt cea mai nefericită fată din lume. Am fost întotdeauna cea mai virtuoasă actriță din operă. Acum vreo șapte-opt luni mă găseam în loja în care m-ați văzut ieri. în timp ce mă îmbrăcam ca preoteasă a Dianei, un abate tînăr veni să mă înlînească și, fără pic de respect pentru haina mea albă, pentru vâl și pentru eșarfă, îmi răpi fecioria. Oricît i-am exagerat sacrificiul pe care i-l făcusem, s-a pus pe ris și susținu că n-am fost fecioară. Totuși, fiind însărcinată de-atîtea luni, nu îndrăznesc să mai ies pe scenă. Fiindcă, în ceea ce privește onoarea, sînt de o susceptibilitate greu de închipuit și am susținut întotdeauna că e mult mai ușor să faci pe o fată de familie bună să-și piardă virtutea decît modestia. Cu această susceptibilitate, vă dați seama că tînărul abate n-ar fi reușit niciodată dacă nu mi-ar fi promis că se va însura cu mine. Un motiv atît de întemeiat m-a făcut să trec peste micile formalități obișnuite și să încep cu ceea ce ar fi trebuit să sfîrșesc. Dar, pentru că necredința lui m-a dezonorat, nu mai vreau să rămîn la operă, unde — între noi fie vorba — nu mi se dă atît cît să pot trăi ; și, cum pe măsură ce îmbătrînesc pierd din farmec, leafa mea, mereu aceeași, pare să scadă pe zi ce trece. Am aflat de la un om din suita domniei-voastre că e foarte căutată în țara dumneavoastră o bună dansatoare și că, dacă aș fi la Ispahan, m-aș căpătui curînd. Dacă ați binevoi să-mi acordați protecția și să mă luați cu dumneavoastră în acea țară, veți avea satisfacția de a face bine unei fete care prin virtutea și purtarea ei ar fi *vrednică de bunătatea dumneavoastră*.

Sînt...”

*Din Paris, în 2 ale lunii Salvai, 1712.*

Scrisoarea XXX RICA ACELUIAȘI

La Smirna

Locuitorii Parisului sînt de o curiozitate ce merge pînă la extravagantă. Cînd am ajuns aici, toți mă priveau de

parcă aş fi căzut din cer ; bătrîni, bărbaţi, femei, copii, toţi voiau să mă vadă. Cînd ieşeam pe stradă, toată lumea alerga la ferestre. Dacă eram la Tuileries îi vedeam numaidecît strîn- gîndu-se cerc. Chiar şi femeile creau în jurul meu un curcubeu de mii de culori. De eram la spectacol, vedeam îndată îndreptîndu-se spre mine sute de lorniete. Pe scurt, niciodată vreun om n-a fost privit atît de mult ca mine. Zîmbeam uneori auzindu-i pe nişte oameni care aproape că nu ieşiseră niciodată din odaia lor spunînd :

— Trebuie să recunoaştem că are o înfăţişare tipic persană.

Straşnic lucru ! Găseam portretul meu pretutindeni. Mă vedeam multiplicat în toate prăvăliile, pe toate drumurile, atît de mult se temeau că nu m-au văzut destul.

Atîta cinste nu întîrzie să devină o povară. Nu mă ştiam un om aşa de ciudat şi de rar. Cu toate că am o foarte bună părere despre mine, nu mi-am închipuit niciodată că voi ajunge să tulbur liniştea unui oraş mare, unde nu eram cunoscut. Asta mă făcu să mă hotărâsc să-mi schimb hainele persane şi să-mi pun altele europeneşti, să văd dacă în fizionomia mea mai rămînea ceva de luat în seamă, încercarea aceasta mă făcu să mă dumeresc cîte parale făceam în realitate. Fără podoabe străine, m-am văzut preţuit cît se poate de corect. Avui motiv să mă plîng de croitorul meu care mă făcu să pierd într-o clipă atenţia şi stima publică ; pentru că am intrat dintr-odată într-o teribilă nimicnicie. Rămîneam uneori o oră întreagă în tovărăşia cuiva fără să mi se arunce o privire şi fără să mi se dea prilejul să deschid gura. Dar, dacă din întîmplare cineva le spunea celor din jur că sînt persan, auzeam îndată un murmur :

— Ah, ah, domnul e persan ? Ce lucru nemaipomenit ! Cum poate să fie cineva persan ?

*Din Paris, în 6 ale lunii Salvai, 1712*

**.Scrisoarea XXXVI USBEC CĂTRE REDI**

La Veneția

Cafeaua e foarte mult folosită la Paris unde se servește într-un mare număr de case publice. Într-unele din aceste case se spun noutăți, în altele se joacă șah. Există una în care cafeaua se prepară în așa fel, încît dă duh celor care o beau. Cel puțin, din toți cei care ies de acolo, nu e nici unul care să nu creadă că are de patru ori mai mult spirit decît avea cînd a intrat.

Dar ceea ce mă surprinde la acești oameni de spirit e că nu se fac folositori patriei și că-și consumă talentele cu lucruri copilărești. De pildă, cînd am ajuns la Paris, i-am găsit înfierbîntați de o ceartă cum nu se poate închipui mai mărunță : era vorba de reputația unui bătrîn poet grec <sup>1</sup> a cărui patrie nu se cunoaște de două mii de ani, după cum nu se știe nici data morții lui. Cele două tabere recunoșteau că fusese un excelent poet ; problema era de a i se atribui mai mult sau mai puțin merit. Fiecare voia să-l îndatoreze, dar printre acești îm- părțitori de reputație, unii cîntăreau mai mult decît alții ; iată cearta. Era destul de vie, căci și dintr-o parte și din cealaltă se rosteau cu prietenie înjurături atît de grosolane, se făceau glume atît de amare, încît nu admiram mai puțin modul în care se discuta decît subiectul discuției. Dacă cineva, îmi spuneam eu, ar fi destul de aiurit încît să se ducă în fața unuia din acești apărători ai poetului grec și să atace reputația unui oarecare cetățean cinstit, n-ar fi prea bine primit. Cred că excesul acesta atît de delicat pentru reputația morților s-ar înflăcăra strașnic dac-ar fi s-o apere pe a celor vii ! Dar, oricum ar fi, am adăugat, să mă ferească Dumnezeu să-mi atrag vreodată dușmânia

<sup>1</sup> Cearta celor Vechi cu Modernii, iscată în secolul al XVII-lea și reînviată la începutul secolului următor de către Houdar de la Motte, J. B. Rousseau și Madame Dacier. (n.r.)

criticilor acelu poet, pe care odihna de două  
mii de ani în mormint nu l-a putut apăra de o  
ură atît de neîmpăcată ! în prezent se bat cu  
vîntul, dar ce s-ar întîmpla dacă furia lor ar fi  
însufleţită de prezenţa unui duşman adevărat ?

Cei despre care ţi-am vorbit discută în  
limba obişnuită ; dar trebuie deosebiţi de un  
alt soi de oratori care se folosesc de o limbă  
barbară<sup>1</sup>, ce pare să adauge ceva furiei şi  
îndîrjirii combatanţilor. Sînt cartiere unde se  
pot vedea un fel de învălmăşeli negre şi dese,  
produse de soiul acesta de oameni. Ei se  
hrănesc din distincţii şi trăiesc din  
raţionamente obscure şi concluzii false. Mese-  
ria aceasta cu care ar trebui să moară de  
foame, produce totuşi venituri. O întreagă  
naţiune<sup>1</sup> alungată din ţara ei a fost văzută  
traversînd mările ca să se stabilească în  
Franţa, neaducînd cu sine pentru nevoile vieţii  
decît un talent de temut pentru discuţii. Adio.

*Din Paris, în ultima zi a lunii Zilhaje, 1713.*

#### Scrisoarea XXXVII USBEC IUI IBBEN

La Smirna

Regele Franţei e bătrîn. Noi n-avem în  
istoria noastră nici un exemplu de monarh care  
să fi domnit un timp atît de îndelungat. Se  
spune că posedă în cel mai înalt grad talentul  
de a se face ascultat.  
Dovedeşte acelaşi geniu în guvernarea familiei,  
a curţii şi a statului. A fost auzit adesea  
spunînd că, din toate formele de guvernămînt  
din lume, îi place mai mult cea a turcilor şi cea  
a augustului nostru sultan ; atîta caz face de  
politica orientală.

I-am studiat caracterul în care am găsit  
atîtea contradicţii, încît mi-e peste putinţă să  
le explic. De pildă, are un ministru de  
optsprezece ani şi o amantă de optzeci îşi  
iubeşte religia, dar nu-i poate suferi pe cei ce

<sup>1</sup> O întreagă naţiune era, după afirmaţia domnului Labou-  
laye, aluzie la „Seminarul irlandez” întemeiat în 1677 de preoţii  
refugiaţi şi care ocupa clădirea colegiului Lombarzilor, întemeiat  
în 1334 şi părăsit în 1581 (n.t.)

spun că trebuie s-o respecte cu rigurozitate. Deși fuge de zgomotul orașelor și nu se prea lasă văzut, nu se ocupă de dimineață până seara decât să-i facă pe oameni să vorbească despre el. Ii plac trofee și victoriile, dar se teme la fel de mult să vadă un bun general în fruntea trupelor sale, pe cât s-ar teme dacă l-ar vedea în fruntea unei armate dușmane. Cred că nu i s-a în- timplat niciodată nimănui să fie în același timp copleșit de mai multe bogății decât ar putea spera un prinț și covârșit de o sărăcie pe care un particular n-ar putea s-o suporte.

Îi place să răsplătească pe cei care îl servesc ; dar plătește cu aceeași dărnicie sirguința sau mai degrabă trîndăvia curtenilor ca și victoriile bravilor săi căpitani. Preferă adesea un om care să-1 dezbrace, sau care să-i dea șervetul cînd se așază la masă, u-nuia care-i cucerește orașe și-i cîștigă bătălii. Nu crede că măreția suverană trebuie să fie incomodată în împărțirea favorurilor și, fără să se întrebe dacă cel pe care îl răsplătește cu daruri e om cu merite, crede că alegerea lui o să-1 facă așa. De asemenea, a fost văzut dînd o mică pensie unui om care a fugit două leghe și un post gras altuia care a fugit patru.

E măreț, mai ales în palatele sale. În grădinile palatului se află mai multe statui decât cetățeni într-un oraș. Garda lui e la fel de puternică după cum e și cea a regelui, în fața căruia se răstoarnă toate tronurile. Armatele sale sînt la fel de numeroase, resursele la fel de mari și boațiile la fel de nesfîrșite.

*Din Paris, în 7 ale lunii Matiarram, 1713.*

#### **Scrisoarea XLVIII USBEC CĂTRE REDI**

La Veneția

Cei cărora le place să învețe nu sînt niciodată leneși, Deși nu am nimic important de făcut, sînt totuși ocupat în permanență. Îmi trec vremea obser- vînd. Seara scriu ceea ce mi-a atras atenția, ceea ce am văzut și auzit în timpul zilei. Totul mă interesează, totul mă uimește. Sînt un copil ale cărui simțuri delicate sînt puternic impresionate de cele mai mărunte lucruri.

Poate că n-ai să mă crezi : sîntem primiți în toate cercurile, în toată societatea, datorită în mare parte, cred, spiritului viu și veseliei naturale ale lui Rîca, daruri care îl fac să caute lumea și lumea să-l caute în aceeași măsură. Aerul nostru de străini nu mai supără pe nimeni. Ne bucurăm chiar de surpriza ce le-o produce politetea noastră. Francezii nu-și închipuiau ca și climatul- țării noastre să poată da la iveală oameni. Totuși, trebuie să recunosc, merită să le dai o dezmințire.

Am petrecut cîteva zile într-o casă de țară, lîngă Paris, la un om onorabil, încîntat să primească oaspeți. Are o soție foarte drăgălașă, la care simplitatea se unește cu o veselie ce le lipsește totdeauna doamnelor noastre din Persia, obișnuite cu o viață retrasă.

Străin cum eram, n-aveam nimic altceva mai bun de făcut decît să studiez, după obiceiul meu, mulțimea de oameni care se revărsa fără încetare, oameni ale căror caractere îmi ofereau mereu ceva nou. Am remarcat de la început unul a cărui simplitate mi-a plăcut, M-am simțit atras de el și el de mine, astfel încît ne aflam mereu unul lîngă altul.

Într-o zi, aflîndu-ne într-un cerc larg și discutînd aparte, fără să ne pese de conversația generală, i-am spus :

— Veți găsi poate că sînt mai mult curios decît politicos, dar vă implor, permiteți-mi să vă pun cîteva întrebări. Și asta pentru că m-am săturat să nu fiu la curent cu nimic și să trăiesc cu oameni pe care să nu-i pot înțelege. Mă muncesc de două zile : printre oamenii aceștia nu e nici măcar unul cu care să nu mă fi chinuit de două sute de ori, totuși n-o să-i pot pricepe nici peste o mie de ani. Mi-e mai greu să-i cunosc pe ei decît pe însăși soțiile marelui nostru monarh.

— Poți să mă întrebi — îmi răspunse el. O să-ți spun tot ce dorești. Cu atît mai mult, cu cît te știu discret și că n-o să abuzezi de încrederea mea.

— Cine e omul\* acela — întrebai eu — care ne-a vorbit atît despre mesele pe care le dă celor mari, care e atît de familiar cu ducii şi vorbeşte atît de des cu miniştrii voştri, despre care ni se spune că sînt atît de scumpi la vedere ? De bună seamă că e un ora deosebit. Dar are o figură atît de josnică, nu face de loc cinste oamenilor deosebiţi şi nu cred să aibă vreo educaţie aleasă. Eu sînt străin, dar mi se pare că există în general o anumită politeţe comună tuturor naţiunilor. Eu nu i-am găsit nicio urmă din asta. Oare oamenii voştri de seamă sînt mai prost crescuţi ca ceilalţi ? Omul acesta — îmi răspunse el rîzînd — e un fermier. E mai presus decît alţii prin averi, dar cu atît mai prejos decît toată lumea prin naştere. Ar putea avea cea mai bună masă din Paris, dacă s-ar putea hotări să nu mănînce niciodată acasă. După cum vezi, e foarte obraznic, dar are un bucătar excelent : faţă de care nu e de fel nerecunoscător, căci, aţi auzit, l-a închiriat pe toată ziua.

— Dar omul acela mare îmbrăcat în negru — întrebai eu — pe care doamna aceea l-a aşezat lîngă dînsa, cum de are o îmbrăcăminte atît de moliorită şi un aer atît de vesel, un obraz atît de proaspăt ? Surîde cu graţie de îndată ce i se vorbeşte ; ţinuta lui e mai simplă, dar mai îngrijită chiar decît a femeilor,

— Acesta e un predicator — îmi răspunse — sau, ceea ce e chiar mai rău, un duhovnic. Aşa cum îl vezi, ştie mai multe decît soţii. Cunoaşte slăbiciunile femeilor, dar ele ştiu că şi el şi le are pe-ale lui.

— Cum aşa — spusei — vorbeşte tot timpul de ceva căreia îi spune „virtute”.

— Nu tot timpul — îmi răspunse el. La urechea unei femei nostime vorbeşte mai bucuros de păcate. Tună şi fulgeră cînd e în public, dar e blind ca un miel în viaţa particulară.

— Mi se pare — spusei eu atunci — că i se dă multă consideraţie, multă importanţă.

— Păi cum ! Importanţă ! E un om necesar. Contribuie la a face plăcută viaţa retrasă. Dă sfaturi mărunte, face servicii, fixează vizite,



împrăştie durerile de cap mai bine decît  
oricine pe lume ; e un om excelent.

—Dar dacă nu vă stingheresc, spuneţi-mi,  
cine e cel din faţa voastră, atît de prost  
îmbrăcat, care din cînd în cînd se  
schimonoseşte şi vorbeşte altfel decît ceilalţi,  
care n-are destul spirit ca să vorbească, dar  
care vorbeşte ca să arate că îl are ?

97

—Acesta e un poet — mi se răspunse —  
bufonul speciei omeneşti. Oamenii de felul lui  
spun că s-au născut ceea ce sînt, asta e  
adevărat. Dar inai cred că vor fi aşa toată  
viaţa. Cu alte cuvinte, aceşti poeţi sînt cei mai  
ridicoli dintre toţi oamenii, aproape  
întotdeauna. De aceea nimeni nu-i cruţă.  
Asupra lor se revarsă din belşug dispreţul  
tuturor.

Pe asta de-aici foamea l-a făcut să intre în  
această casă. E bine primit de stăpîn şi de  
stăpînă, a căror bunătate şi politeţe nu se  
dezminţ în faţa nimănui. Le-a scris cînd s-au  
căsătorit un epitalam. E cea mai bună lucrare a  
lui, pentru că înşurătoarea acestora s-a dovedit  
a fi tot atît de fericită pe cît o prezisese.

Poate că n-o să mă crezi — adăugă el — plin  
cum eşti de prejudecăţile orientului. Există pe  
la noi căsătorii fericite şi femei cărora virtutea  
le e un straşnic păzitor. Oamenii despre care  
vorbim se bucură împreună de o pace  
netulburată. Sînt iubiţi şi preţuiţi de toată  
lumea, numai că firea lor bună îi face să  
primească în casa lor tot felul de oameni. Asta  
face ca uneori să existe o societate cam  
proastă. Şi nu că i-aş dezaproba ; trebuie să  
trăieşti cu oamenii aşa cum sînt. Oamenii  
despre care se spune că sînt de bună condiţie  
nu-s adesea decît cei ale căror vicii sînt mai  
rafinate. Şi, poate că şi cu ei ca şi cu  
otrăvurile, cele mai subtile sînt şi cele mai  
periculoase.

— Dar bătrînul acela — spusei eu foarte  
încet — cu o înfăţişare atît de tristă ? La  
început am crezut că e vreun străin, deoarece  
pe lîngă că e îmbrăcat altfel decît ceilalţi,

critică tot ce se face în Franța și nu aprobă guvernul dumneavoastră.  
E un vechi luptător — îmi spuse el — care se face remarcat de auditori prin mulțimea faptelor sale de arme. Nu poate suporta ca Franța să câștige bătălii la care el să nu se fi aflat, sau să laude cineva un atac la care el să nu fi luat parte. Se crede atât de necesar istoriei țării noastre, încît își închipuie că istoria se sfîrșește o dată cu el. Rănile ce le-a primit le socotește ca un semn de dizolvare a monarhiei și spre deosebire de acei filozofi care spun că trebuie să te bucuri de clipa prezentă și că trecutul nu contează, el nu se bucură, dimpotrivă, decît de trecut și nu trăiește decît în companiile pe care le-a făcut. Respiră aerul timpurilor ce s-au scurs, după cum eroii trebuie să trăiască în cele ce vor veni după ei

— Dar pentru ce și-a părăsit serviciul ?  
întrebai eu.  
— Nu și 1-a părăsit de loc — îmi răspunse.  
Serviciul 1-a părăsit pe el. A fost numit într-un  
post mărunț unde tot restul zilelor sale o să  
povestească, dar mai departe n-o să ajungă ;  
drumul onorurilor îi e închis.  
— Și pentru ce ? spusei eu.  
— Noi, aici în Franța, avem un principiu —  
îmi răspunse el. „Să nu ridici ofițeri a căror  
răbdare a lincezit în funcții de subalterni.” Noi  
îi privim pe aceștia ca pe oameni al căror spirit  
s-a îngustat din cauza fleacurilor și care,  
datorită obișnuinței cu lucruri mărunte, au  
devenit incapabili de cele importante. Noi  
sinteim de părere că dacă un om nu are la  
treizeci de ani calitățile unui general, n-o să le  
aibă niciodată. Omul lipsit de o privire care să-  
i arate dintr-o dată o întindere de mai multe  
leghe în diverse situații și lipsit și de acea  
prezență de spirit care face ca într-o victorie  
să folosești toate avantajele și în caz de  
înfrângere toate resursele, acel om nu va  
dobândi niciodată talentele acestea. Din cauza  
asta avem funcții strălucite pentru acești  
oameni mari, sublimi, căroră cerul nu le-a dat  
numai inimă, ci și geniu eroic, și funcții  
secundare pentru cei ale căror cusururi le sînt  
tot așa. De felul ăstora sînt oamenii care au  
îmbătrînit în vreun război obscur. Ei nu  
reuesc să facă decît ceea ce au făcut toată  
viața și nu trebuie să te-apuci să le pui mai  
mult în circă tocmai cînd li se înmoaie  
balamalele !  
După cîteva clipe mă cuprinse iar  
curiozitatea și îi spusei :  
— Mă oblig să nu vă mai pun întrebări, dacă  
îmi mai permiteți numai una : cine e tînărul  
acela înalt, cu păr bogat, puțin la minte și atît  
de obraznic ? De ce vorbește mai tare ca  
ceilalți și se simte atît de încîntat că e pe  
lume ?  
•— Țsta e un om norocos — îmi răspunse el.

7\*

La vorbele acestea unii intrară, alții ieșiră, lumea se ridică... Cineva veni să-i vorbească gentilomului meu și eu rămăsei tot atât de nelămurit ca înainte. Dar după un răstimp nu știu prin ce întâmplare, tânărul acela se găsi lângă mine și-mi adresă cuvîntul :

— E timp frumos, n-ați vrea, domnule, să faceți o scurtă plimbare prin grădină ?

I-am răspuns cît am putut mai amabil :'

— Da ! și am ieșit împreună.

— Am venit la țară — îmi spuse el — ca să-i fac plăcere stăpînei casei, cu care nu stau prea rău. E pe lumea asta o anumită femeie care n-o să fie tocmai încîntată de acest lucru, dar ce să-i faci ? Întîlnesc cele mai drăguțe femei din Paris ? dar nu mă opresc la nici una. Le dau multă bătaie de cap, pentru că, între noi fie vorba, eu însumi nu fac prea multe parale.

— Se vede, domnule — spusei eu — că aveți vreo ocupație sau vreo funcție care vă împiedică să fiți mai insistent pe lângă ele.

— Nu, domnule, n-ai altă ocupație decît să-i fac pe soți să turbeze sau pe părinți să despere. Îmi place să pun pe jar o femeie care își închipuie că m-a dat gata și s-o aduc la doi pași de a mă pierde. Sîntem cîțiva tineri care ne-am împărțit astfel tot Parisul și îl interesăm la cele mai mici fapte ale noastre.

— După cîte înțeleg eu — i-am răspuns — dumneavoastră faceți mai mult tărăboi decît cel mai valoros războinic și sînteți mai respectat decît cel mai serios judecător. Dacă ați fi în Persia, nu v-ați bucura de toate aceste avantaje. Mai nimerit ați fi pentru a ne păzi doamnele decît pentru a le place !

M-am înroșit de furie. Și chiar dacă i-am vorbit atât de puțin nu m-am putut împiedica să nu-1 bruschez.

Ce părere ai despre o țară unde se tolerează asemenea oameni? Unde este lăsat să trăiască unul care are asemenea, îndeletniciri, unde necredința, trădarea, furtul, perfidia și nedreptatea duc la stimă ? Unde un om e respectat pentru că răpește unui părinte fiica, unui bărbat soția și tulbură legăturile cele mai dulci și mai sfinte ? Fericiți copiii lui Aii, care îi apără familiile de necinste și ademenire !

Lumina zilei nu e mai curată decît focul ce arde în inimile femeilor noastre. Fiicele noastre nu se gîndesc fără cutremurare la ziua care va trebui să le răpească acea virtute ce le face asemenea îngerilor și forțelor imateriale. Scumpă țară natală, asupra căreia soarele își aruncă primele lui raze, tu nu ești mînjită de oribilele crime care obligă acest astru să se ascundă de îndată ce se ivește în Occidentul cel negru !  
*Din Paris, în 5 ale lunii Ramazan, 1713.*

Scrisoarea LII RICA LUI USBEC La XXX

Eram mai zilele trecute într-o societate unde mă distrăm destul de bine. Se găseau acolo femei de toate vîrstele : una de optzeci de ani, alta de șaizeci de ani, una de patruzeci, care avea o nepoată ce putea să aibă douăzeci, douăzeci și doi de ani. Un anumit instinct mă făcu să mă apropiu de aceasta din urmă, care-mi spuse la ureche :

— Ce ziceți de mătușa mea care vrea la vîrsta ei să mai aibă amanți și să facă pe cocheta ?

— Greșește ! îi răspunsei. Are intenții ce nu vi se potrivesc decît dumneavoastră.

Puțin mai tîrziu mă aflam lîngă mătușa ei care-mi zise :

— Ce spuneți de femeia asta care are cel puțin șaizeci de ani și căreia i-a trebuit azi mai mult de o oră ca să-și facă toaleta ?

— Timp pierdut ! îi spusei eu, pentru așa ceva ar trebui să aibă cineva farmecele dumneavoastră.

Mă găseam lîngă acea nefericită femeie de șaizeci de ani pe care o deplîngeam în gînd, cînd dînsa îmi șopti la ureche:

— Există oare ceva mai ridicol ? Uitați-vă la femeia aceea de optzeci de ani care și-a pus panglici de culoarea focului. Vrea să facă pe tinăra și reușește, căci pare să fi dat în mintea copillor,

„Ah ! Doamne — îmi spusei — nu ne dăm oare seama decît de caraghioslîcul altora ? S-ar putea să fie o fericire, să găsim mîngiere în slăbiciunile altora ! Totuși, pornit cum eram pe desfătare, îmi zisei : Am urcat destul, acum să

mai și cobor. Să începem cu bătrîna care e culmea :

— Doamna mea, semănați atît de mult cu doamna căreia i-am vorbit adineauri, încît parcă ați fi surori. Nu cred ca una să fie mai în vîrstă decît cealaltă.

— Ah, într-adevăr, domnule — îmi spuse ea. Cînd una din noi va muri, celeilalte va trebui să-i fie o teamă îngrozitoare, fiindcă nu cred ca între ea și mine să fie o diferență de vîrstă mai mare de două zile !

După ce o avui la mină pe bătrîna asta prăpădită, mă dusei la cea de șaizeci de ani :

— Doamnă, trebuie să decideți asupra unui pariu făcut de mine •, m-am prins că doamna aceea și dumneavoastră (i-am aratat-o pe femeia de patruzeci. de ani) sînteți de aceeași vîrstă.

— Pe onoarea mea — spuse ea — nu cred să fie între noi o diferență mai mare de șase luni !

Bun, să continuăm. Coborîi încă și mă dusei la femeia de patruzeci de ani.

Doamnă, faceți-mi plăcerea și spuneți-mi dacă o numiți doar în glumă nepoată pe domnișoara de la masa vecină ? Sînteți la fel de tînără ca ea ! Ba, mai mult, „nepoțica" are fața cam trecută, ceea ce desigur nu s-ar putea spune și despre dumneavoastră ! O, culorile acestea vii ale tenului domniei voastre...— Stați — îmi răspunse ea : îi sînt mătușă ; dar mama ei era cu cel puțin douăzeci și cinci de ani mai bătrînă decît mine. Nici nu eram născute din aceeași căsătorie. Am auzit-o pe sora mea spunînd că fiica ei și cu mine ne-am născut în același an.

.— Asta spuneam și eu, doamnă! Aveam prin urmare dreptate să mă mir !

Dragul meu Usbec, femeile care-și simt dinainte sfîrșitul prin pierderea frumuseții ar vrea să revină la tinerețe ! Ei ! Cum să nu caute să-i înșele pe ceilalți ? De aceea își dau toată silința să se înșele mai întîi pe ele singure și să scape astfel de ideea cea mai tristă dintre toate.

*Din Paris, în 3 ale luni Salvai, 1713*

#### **Scrisoarea IVI USBEC CĂTRE ÎBBEN**

##### **La Smirna**

Jocurile de noroc sînt foarte la modă în Europa. A fi cartofoar e o situație. Acest titlu singur ține loc de naștere aleasă, de avere, de cinste. îl pune pe oricine îl poartă în rîndul oamenilor cinstiți, fără să se mai cerceteze, deși fiecare știe că judecînd astfel s-a înșelat adesea. Dar știm cu toții că oamenii sînt incorigibili.

Femeile, în special, sînt foarte pătimase. E adevărat că în tinerețe nu se dedau jocului decît pentru a favoriza o pasiune mai prețioasă, dar, pe măsură ce îmbătrînesc, pasiunea lor pentru acest joc pare să reîntînirească și această pasiune umple golul lăsat de celelalte.

Ele vor să-și ruineze soții și ca să reușească au mijloace potrivite tuturor vîrstelor, de la

cea mai fragedă tinerețe pînă la bătrînețea cea mai neputincioasă. Rochiile și trăsurile încep ruina, cochetăriile o măresc, iar jocurile îi pun capăt.

Am văzut adesea nouă sau zece femei, ori mai degrabă nouă sau zece secole șezînd în jurul unei mese. Le-am văzut sperînd, temîndu-se, bucurîndu- se și mai ales le-am văzut înfuriîndu-se. Ai fi zis că nu vor mai apuca să se liniștească și că vor da ortul popii înainte de a le trece desperarea. Ai fi stat la îndoială neștiind dacă cele cărora le plăteau erau creditorii sau moștenitorii lor.

Se pare că sfîntul nostru Profet a urmărit îndeosebi să ne scutească de tot ceea ce ar putea să ne tulbure mințile. Ne-a interzis jocurile de noroc, iar cînd i-a fost cu neputință să îndepărteze cauza unor pasiuni, le-a îndulcit. La noi, dragostea nu riscă nici tulburări, nici nebunii. Dragostea e la noi o pasiune duioasă care lasă sufletului pacea. Fiindcă avem mai multe soții, ea ne scapă de dominația lor și temperează violența dorințelor noastre.

*Din Paris, la 10 ale lunii Zilhaje, 1714.*

#### **Scrisoarea LXXIV MCA LUI USBEC**

La XXX

Acum cîteva zile unul dintre cunoscuții mei îmi spuse:

— V-am promis că am să vă introduc în cele mai bune case din Paris. Am să vă conduc acum la un mare senator, unul din oamenii regatului, cu o ținută foarte bună !

— Ce vreți să spuneți prin asta, domnule, că e mai politicos și mai îndatoritor decît alții ?

— Nu — îmi spuse.

— Ah ! înțeleg : te face să simți la tot pasul superioritatea lui asupra celor ce-l înconjoară. Dacă-i așa, n-am de ce s-a mă duc la el. Îi las întreaga superioritate și accept să mă condamne.

A trebuit, totuși, să mă duc. Văzui un omuleț atît de mîndru, prizînd tabac cu atîta



măreție, suflîndu-și nasul atît de nemilos, scui-pînd cu atîta liniște și mîngîindu-și cîinii într-un fel atît de jignitor pentru oameni, încît nu mai osteneam admi- rindu-l. „Ah, Doamne ! îmi zisei, dacă atunci cînd eram la curtea Persiei m-aș fi arătat și eu așa, aș fi trecut drept un mare prost".. Ar fi trebuit, Usbec, să fi avut un caracter foarte prost ca să facem o sută de mici insulte oamenilor care veneau zilnic la noi să ne dovedească bunăvoința lor. Știau prea bine că noi sîntem situați mai sus decît ei, iar, dacă n-ar fi știut, binefacerile noastre le-ar fi arătat-o în fiecare zi. Neavînd nimic de făcut ca să fim respectați, făceam totul ca să fim îngrădiți. Vorbeam chiar cu cei mai mici. În mijlocul mărețiilor care întotdeauna înăspresc, ne găseau simțitori ; nu vedeau decît inima noastră mai presus de ei. Ne coboram pînă la nevoile lor. Dar, atunci cînd trebuia să susținem măreția prințului în ceremoniile publice, atunci cînd trebuia să-i facem pe străini să respecte națiunea, atunci cînd:, în sfîrșit, în ocazii primejdioase trebuia să însuflețim soldații, ne ridicam de o sută de ori mai sus decît coborisem. Readuceam pe fața noastră mîhndria și, uneori, se spunea că aveam o ținută bună.

*Din Paris, în 10 ale lunii Saia, 1715,*

#### Scrisoarea LXXXVII RICĂ CĂTRE<sup>1</sup>\*\*\*

Se pare că aici familiile se conduc singure. Soțul n-are decît o umbră de autoritate asupra soției, la fel tatăl față de copii, stăpînul față de slugi. Justiția se amestecă în toate neînțelegerile lor. Și, fi sigur că ea e întotdeauna împotriva soțului gelos, a tatălui întristat și a stăpînului aspru.

M-am dus ieri în locul unde se împarte dreptatea, înainte de a ajunge trebuie să treci pe sub armele unui nesfârșit număr de

<sup>1</sup> E vorba de galeriile Palatului de Justiție care, pînă la Revoluție, au fost locul de înțîlnire atît al îndrăgostiților, cît și al oamenilor de afaceri, (n.r.)

negustorese tinere care te cheamă cu o voce înșelătoare Acest spectacol, la început, e destul de vesel ; dar devine lugubru atunci cînd intri în sălile mari unde nu vezi decît oameni a căror îmbrăcăminte e încă și mai tristă decît figurile. în urmă, intri în locul sacru unde se dezvăluie toate tainele familiilor și unde cele mai ascunse fapte sînt date la iveală. Acolo vine o fată modestă să mărturisească chinurile unei virginități păstrate prea mult timp, luptele și rezistența ei dureroasă. E atît de puțin mîndră de victoria ei, încît amenință mereu cu o apropiată înfrîngere. Și, pentru ca tatăl ei să nu-i nesocotească trebuințele, fata le dă în vileag în fața întregii lumi.

Pe urmă vine o femeie căreia nu-i e rușine să prezinte jignirile care le-a adus soțului ei, ca motiv pentru a fi despărțită de el. Cu tot atîta modestie, vine o alta să declare că s-a săturat să poarte titlul de femeie fără să se și bucure de el. Ea vine să dezvăluie tainele din noaptea nunții. Vrea să fie pusă în fața celor mai abili experți și printr-o sentință să i se restabilească toate drepturile virginității. Sînt unele care îndrăznesc să-și provoace bărbații și să le ceară în public o luptă pe care martorii o fac atît de dificilă. Probă dezonorantă și pentru femeia care o susține, ca și pentru bărbatul învins.

Un număr nesfîrșit de fete răpite sau seduse îi fac pe bărbați mult mai răi decît sînt. Amorul face să răsune întreg tribunalul. Nu auzi vorbindu-se decît de părinți furioși, de fete înșelate, de amanți necredincioși și de soti amărîți.

Prin legea ce se aplică acolo, orice copil născut în timpul căsătoriei e socotit al soțului. Oricît ar avea motive să n-o creadă, legea crede în locul lui și îl scutește de gînduri și de scrupule.

În acest tribunal hotărîrile le ia majoritatea. S-a recunoscut însă — prin experiență — că ar fi mult mai bine să le ia minoritatea. Asta e cît se poate de natural, pentru că există foarte

puține spirite drepte și toată lumea e de acord  
că există o infinitate de capete strimte.

*Din Paris, în ale lunii Jemmadî 2, 1715.*

*în românește de ȘTEFAN POPESCU*

**V O L T A I R**  
**E**  
**( 1 6 9 4 — 1 7**  
**7 8 )**

**TSJ**

X. urnele lui Voltaire domină literatura franceză din secolul al XVIII-lea, care nu cunoaște altă operă atât de multilaterală. Voltaire duce satira la maturitate, mînuind în special suplul instrument al ironiei. Francois Mărie Arouet, fiu de notar, s-a născut la Paris în 1694. Viitorul dușman implacabil al catolicismului a studiat la colegiul iezuit Louis le Grand. Și-a cîștigat de timpuriu gloria cu tragedia „Oedip” (1718). Scrisul lui îl introduce în cercurile de la curtea regentului. Dar Voltaire își atrage curînd dușmăanii puternice, pentru că își îngăduia să fie spiritual și caustic. E închis de două ori la Bastilia — a doua oară, fiindcă provocase la duel pe un nobil care pusese să-1 basto- neze pentru o vorbă de duh. Refugiat în Anglia, alcătuieste „Scrisorile filozofice” (1737), inițiind șirul de scrieri prin care apoi, timp de jumătate de secol, avea să completeze un rechizitoriu de imens răsunset împotriva lumii feudale. Această jumătate de secol din viața scriitorului s-a scurs în diferite locuri menite să-1 ferească de dușmănia absolutismului. A trăit la Cirey, la casteîu) doamnei de Châtelet, a petrecut cîțiva ani în Prusia, la curtea lui Frederic al II-lea, apoi lîngă Geneva, la proprietatea Les Delices. Ultimele decenii de viață le-a petrecut tot într-un canton elvețian, la Ferney. •

Activitatea lui în toți acești ani a fost imensă. A scris sute de lucrări de toate dimensiunile, de la volume vaste la pamflete împotriva asupririi și privilegiilor feudale, ori împotriva intoleranței religioase. În același timp, Voltaire, care-și câștigase faimă și autoritate europeană, a întreținut corespondență cu cele mai diverse personalități ale vremii. Miile de scrisori în care scripește spiritul voltairian constituie un document artistic de interes excepțional. Dar lupta e dusă și direct. Voltaire inițiază o serie de campanii menite să împiedice sau să repare câteva crime judiciare : afacerea Calas, Sirven, La Barre. Ultimele rînduri care ne-au rămas de la Voltaire — a murit la Paris în 1778, după premiera triumfală a piese sale „Irene” — exprimă bucuria muribundului pentru că una dintre cauzele generoase pe care le-a apărât biruise.

Opera lui cuprinde scrieri filozofice — „Dicționarul filozofic” (1764) alcătuit din articolele cucaie Voltaire a colaborat la Enciclopedie, scrieri istorice — „Secolul lui Ludovic al XIV-lea” (175 J— 1768), „Încercare asupra moravurilor” (1756). În opera literară intră diverse piese în versuri, tragedii — Moharned, Merope, Alzire, Zaire — comedii și mai ales neîntrecutele sale povestiri „Zadig” (1748), „Micromegas” (1752), „Candid” (1759), „Naivul” (1767).

În domeniul satirei, Voltaire a dus la desăvîr- șire arta de a scoate la iveală calm și cu aparentă blîndețe absurditatea unei afirmații sau unei atitudini, de a dezvălui ce se ascunde îndărătul ipocriziei și a prostiei pretențioase. Ironia lui Voltaire nu aparține unui contemplator, are mereu

funcție polemică, e inseparabilă de lupta  
întregii lui existențe

#### .CANDID SAU OPTIMISMUL 1759

Capitolul I  
Care arată cum Candid a crescut într-un castel frumos și cum a  
fost alungat de-acolo

Era odată în VestfaLia, în castelul domnului  
baron de Thunder-ten-tronckh, un băiat căruia  
natura îi dăduse apucăturile cele mai blinde. Ii  
citeai sufletul pe față. Judeca lucrurile destul  
de bine, deși avea o minte foarte simplă : cred  
că din cauza asta îl chema Candid. Vechii  
slujitori ai casei bănuiau că era fiul surorii  
domnului baron și al unui preacinstit și bun  
gentilom de prin partea locului, dar cu care  
domnișoara nu voise să se mărite, pentru că nu  
putuse să-i facă dovadă decît de șaptezeci și  
unul de înaintași în spița neamului, iar restul  
arborelui său genealogic se pierduse cu  
trecerea timpului.

Domnul baron era unul din cei mai puternici  
seniori ai Vestfaliei și asta fiindcă palatul lui  
avea ușă și ferestre. Odaia cea mare era chiar  
și tapetată. Cu toți ciinii din curte putea la  
nevoie să facă o haită de vînătoare ; rîndașii  
făceau pe hăitașii ; preotul din sat era  
duhovnicul contelui. Toți îi ziceau

„monsensiore" și făceau haz cînd spunea snoave

.Doamna baroneasă, care avea vreo trei  
sute cincizeci de livre<sup>1</sup>, era la mare cinste din  
pricina asta și primea musafirii cu măreție,  
ceea ce sporea respectul lumii față de dînsa.  
Fiica ei Cunigunda, m vîrstă de șaptesprezece  
ani, era roșie la față, strălucitoare, grasă și  
nurlie. Fiul baronului era în toate vrednic de  
tatăl lui. Preceptorul Pangloss era oracolul  
casei și Candid îi asculta lecțiile cu toată în-  
crederea vîrstei și a firii pe care o avea.

Pangloss predă metafizico-teologo-cosmolo-  
tonto- iogia. Dovedea în chip admirabil că nu  
este efect fără cauză și că, în această lume

<sup>1</sup> Cam 175 kg. (n.r.)

care e cea mai bună din toate lumile cu puțință, castelul monseniorului baron era cel mai frumos dintre toate castelele și doamna baroneasă cea mai bună dintre toate baronețele posibile.

— E demonstrat — zicea el — că lucrurile nu pot fi altfel ; pentru că, totul fiind făcut în vederea unui scop, totul este în chip necesar făcut pentru scopul cel mai bun. Nasurile au fost făcute ca să poarte ochelari ; de aceea avem ochelari. Picioarele sînt în chip evident alcătuite ca să poarte ciorapi și de aceea avem ciorapi. Pietrele au fost formate ca să fie cioplite și să se facă din ele castele, de asta monseniorul are un castel foarte frumos ; cel mai mare baron al ținutului trebuie să aibă casa cea mai frumoasă ; și porcii fiindcă au fost făcuți ca să fie mincați, mîncăm carne de porc toată vremea ; prin urmare cei care au spus că toate-s bune au spus o prostie; trebuia să spună că toate sînt cum nu se poate mai bine.

Candid asculta cu atenție și credea cu nevinovăție, și asta fiindcă i se părea că domnișoara Cunigunda era strașnic de frumoasă, deși nu-și lua niciodată îndrăzneala să-i spună acest lucru. Se gîn- dea că după fericirea de-a te fi născut baron de Thunder-ten-tronckh, al doilea grad de fericire era să fii domnișoara Cunigunda, al treilea s-o vezi în fiecare zi și al patrulea s-ascuți lecțiile magistrului Pangloss, cel mai mare filozof al provinciei și prin urmare al lumii.

Odată Cunigunda, pe cînd se plimba prin preajma castelului în păduricea care se chema parc, văzu într-un tufiș pe doctorul Pangloss care dădea o lecție de fizică experimentală fetei în casă a ma- mă-si, o brunetă foarte drăguță și foarte docilă. Cum domnișoara Cunigunda avea multă aplecare către știință, observă cu de-amănuntul experiențele repetate la care fu martoră, văzu limpede rațiunea

suficientă <sup>1</sup> a doctorului, efectele și cauzele, și se întoarse acasă foarte zbuciumată, foarte gînditoare, plină de dorința de a ajunge și ea savantă, gîndin- du-se că ar putea foarte bine să fie rațiunea suficientă a junelui Candid, care și el la rîndul lui ar putea să fie a ei.

Pe cînd se întorcea la castel întîlni în drum pe Candid și se înroși ; Candid se înroși și el ; ea îi dădu bună ziua cu glasul pe jumătate și Candid vorbi cu ea fără să știe prea bine ce-i spune. A doua zi, după prînz, după ce se ridicară de la masă, Cunigunda și cu Candid se nimeriră împreună în dosul unui paravan ; Cunigunda se făcu că-și scapă pe jos batista. Candid ridică batista; ea îl luă cu nevinovăție de mină, tînărul sărută nevinovat mina domnișoarei cu o vioiciune, cu o simțire, cu o gingășie deosebite ; gurile lor se întîlniră, ochii li se aprinseră, genunchii începură să le tremure și miinile să umble în toate părțile. Domnul baron de Thunder-ten-tronckh trecu pe lîngă paravan, și, vă- zînd acea cauză și acel efect, dădu afară din castel pe Candid cu zdravene picioare în spate. Cunigunda leșină ; cînd își veni în fire, mîncă o chel- făneală de la doamna baroneasă ; și a fost mare mîhnire în cel mai frumos și mai plăcut dintre toate castelele cu puțință.

Capitolul V  
Furtuna, naufragiu, cutremur de pămînt, precum și ce s-a mai întîmplat cu doctorul Pangloss, cu Candid și cu anabaptistul Jacob

Jumătate din pasageri, slăbiți, cu sufletul la gură din pricina nemaipomenitei tulburări pe care clătinaarea unei nave o stîrnește în nervi și în toate umorile trupului, zbuciumate și împinse în toate părțile, nu aveau nici măcar puterea să se sperie de primejdie. Ceilalți țipau și se rugau. Pînzele se rupseră, catargele se frînseră în două, corabia se sparse. Lucra care putea, nimeni nu se pricepea, nimeni nu comanda. Anabaptistul dădea și el o mină de

<sup>1</sup> Principiu al lui Leibriiz, potrivit căruia nimic nu există sau nu se face fără o *rajiune suficientă*. {Invocat în mod ironic.} (n.r.)

ajutor ; era pe puntea superioară ; un ma- telot furios îi dă una în cap., și îl doboară, dar din cauză că s-a repezit prea tare ca să dea în el își pierde echilibrul și cade în apă cu capul în jos. în cădere se agață de o bucată de catarg. Milostivul Jacob îi sare în ajutor, îi întinde mîna să se urce, dar, aplecîndu-se., cade peste bard, în mare, în văzul mat el o tulii i care însă nici nu se sinchisește de el și-l lasă. să se: înece. Candid se apropie, vede pe binefăcătorul lui cum iese o clipă deasupra apei, apoi se scufundă pe totdeauna. Vrea să se arunce după el în mare ; filozoful Pangloss îl oprește și îi dovedește că rada Lisabonei a fost formată anume pentru ca acest, anabaptist să se înece în ea. în vreme ce dovedea asta *a priori*, corabia se sparse în întregime și toți pieriră, afară de Pangloss, de Candid și de sălbaticul acela de matelot care înecase pe vrednicul anabaptist ; ticălosul ajunsese înot la țărm, iar Pangloss și Candid fură și ei duși acolo de valuri pe o scîndură.

După ce-și veniră puțin în fire, se îndreptară spre Lisabona. Cu banii pe care îi mai aveau trăgeau nădejde că vor scăpa și de foame după ce s scăpaseră de furtună.

Tocmai intrau în oraș plîngînd moartea binefăcătorului lor, cînd deodată simt că le fuge pămîntul de sub picioare <sup>1</sup> ; în port marea se umflă clocotind și sfarmă corăbiile ancorate. Valuri de foc și cenușă acopăr străzile și piețele publice ; casele se năruie, acoperișurile se prăbușesc peste temelii, iar temelile se împrăstie ; treizeci de mii de locuitori de toate vîrstele, bărbați și femei, sînt zdrobiți de dă-rîmăturL Matelotul trase o sudalmă, șuieră și spuse :

— E rost de căpătuială pe-aici.  
— Care-o fi oare rațiunea suficientă a acestui fenomen ? se întrebă Pangloss.  
— Ăsta-i sfîrșitul lumii ! strigă Candid.

**1** E vorba de cutremurul din Lisabona de la 1 noiembrie 1755. (n.r.)



Matelotul se repede printre dărîmături,  
înfruntă  
moartea ca să găsească bani, găseşte, pune  
mîna pe ei, se îmbată şi după ce se satură de  
băutură cumpără favorurile primei fete  
binevoitoare pe care o întâlneşte printre  
dărîmăturile caselor, printre muribunzi şi  
morţi. Pangloss îl tot trăgea de mîneacă şi îi  
spunea :  
— Dragul meu, nu-i bine ce faci, greşeşti  
faţă de raţiunea universală, nu-i vremea acum  
de treburi de astea.  
- — Pe dracu' ! răspunse matelotul ; eu sînt  
mate- lot şi-s ele loc din Batavia ; de patru ori  
am fost în Japonia şi de patru ori am călcat pe  
cruce <sup>1</sup>. Ai şi găsit cui să-i vorbeşti de raţiunea  
ta universală !  
Candid fusese rănit de nişte pietre care  
căzuseră peste el ; sedea acuma întins în  
stradă, acoperit de dărîmături. Spuse lui  
Pangloss :  
Vai 1 adu-mi de pe undeva nişte vin şi ulei,  
că mor

**1**        în urma unei conspiraţii a creştinilor în Japonia, împăra-  
tul Jemeţ dăduse un edict prin care toţi străinii erau alungaţi din  
Japonia ; numai olandezii, care descoperiseră complotul, au avut  
voie să rămînă, cu condiţia să renunţe la practicarea religiei  
creştine şi să calce pe cruce, (n.t.)

— .Cutremurul acesta de pământ nu-i lucru nou — zise Pangloss. Oraşul Lima din America a păţit la fel anul trecut ; aceleaşi cauze, aceleaşi efecte ; trebuie să fie cu siguranţă o diră de pucioasă pe sub pământ de la Lima pînă la Lisabona.

— Foarte probabil — spuse Candid ; acuma însă, jjentru Dumnezeu, adu-mi puţin ulei şi vin.

— Cum probabil ? o întoarse filozoful ; eu susţin că lucrul acesta este demonstrat.

Candid îşi pierdu cunoştinţa şi Pangloss îi aduse nişte apă de la o cişmea din apropiere. • A doua zi, tot umblî'nd printre dărîmături, găsiră ceva demîncare şi se mai întremară puţin. După aceea dădură ca şi ceilalţi o mînă de ajutor locuitorilor oraşului care scăpaseră cu viaţă. Cîţiva cetăţeni pe care îi ajutară le dădură o masă cum nu se putea mai bună pentru asemenea vremuri grele ; e drept că fu o masă tristă ; mesenii îşi udau pîinea cu lacrimi ; Pangloss însă îi mîngîia spunîndu-le că lucrurile nu puteau să fie altfel decît erau :

— Ce se întîmplă acuma e tot ce poate fi mai bine ; şi asta fiindcă dacă este un vulcan la Lisabona, înseamnă că nu putea să fie în altă parte ; pentru că e cu neputinţă ca lucrurile să nu fie acolo unde sînt ; şi tot ce se întîmplă e bine.

Un bărbat îmbrăcat în negru, cirac de-al Inchiziţiei, care şedea lîngă el, luă cuviincios cuvîntul şi spuse :

— După cît văd, domnul nu crede în păcatul originar ; fiindcă, dacă totul e cum nu se poate mai bine, atunci asta înseamnă că n-a fost nici cădere în păcat, nici pedeapsă.

— Cer respectuos iertare excelenţei voastre — răspunse încă şi mai cuviincios Pangloss — dar căderea omului în păcat şi blestemul intrau în chip necesar în cea mai bună lume cu putinţă.

•— Domnul aşadar nu crede în libertate ? întrebă ciracul.

— Să-mi dea voie excelenţa voastră să spun că libertatea poate să existe în acelaşi timp cu necesitatea absolută : era necesar ca să fim liberi iar voinţa determinată...

Pangloss era la mijlocul frazei cînd ciracul făcu un semn din cap valetului său care îi turna vin de Porto sau de Oporto.

Capitolul VI

Cum a fost făcut un frumos autodafe ca să se oprească cutremurele de pămînt şi cum Candid a fost bătut la spate

După cutremurul de pământ care distrusese trei sferturi din Lisabona, înţelepţii nu găsiră altceva mai bun ca să împiedice o ruină totală decît să dea poporului un frumos autodafe • Universitatea din Coimbra hotărîse că spectacolul citorva persoane arse la foc mic, cu mare ceremonie, este un mijloc fără greş, pe care, dacă-l întrebuiţezi, pămîntul nu se mai cutremură.

Ca urmare a acestei hotărîri, fusese arestat un biscayan dovedit că s-a însurat cu cumătră-sa şi doi portughezi care mîncaseră un pui după ce îi scosese răşimea ; după-masă doctorul Pangloss şi cu discipolul său Candid fură arestaţi şi ei, unul pentru că vorbise, celălalt pentru că ascultase cu un aer de încuviinţare ; fură duşi amîndoi, dar nu împreună, în nişte apartamente foarte răcoroase în care niciodată nu te supăra soarele ; după ce stătură acolo o săptămînă, îi îmbrăcară cu cîte un san-benito \ iar în cap le puseră cîte o mitră de hirtie ; pe mitra şi pe san-benito-ul lui Candid erau zugrăvite flăcări întoarse cu virful în jos şi draci care nu aveau nici coadă, nici gheare ; dracii lui Pangloss aveau gheare şi coadă, iar flăcările se ridicau drept în sus. Merseră îmbrăcaţi așa în procesiune şi ascultară o predică foarte patetică,, după care urmă o frumoasă muzică monotonă. Candid fu bătut la spate în cadenţă în timp ce cîntau ; bisca-yanul şi cei doi inşi, care nu voiseră să mănînce partea grasă, fură arşi pe rug, iar pe Pangloss îl spînzurară, deşi nu era obiceiul. Chiar în ziua aceea pămîntul s-a cutremurat din noi cu un vuiet înspăimîntător

Candid, speriat, tulburat, ameţit, plin de sînge şi gîfîind, îşi spunea lui însuşi : „Dacă o fi asta cea mai bună lume cu putinţă, atunci ce-or fi celelalte ? C-am fost bătut la spate, treacă-meargă ; am mai păţit-o tot așa şi la bulgari ; dar de ce-a trebuit, dragul meu Pangloss, cel mai mare dintre toţi filozofii, să te văd spînzurat fără să ştiu de ce ? Şi tu, o ! scumpul meu anabaptist, cel mai bun şi mai de treabă dintre oameni, de ce a trebuit să mori înecat în port ? Şi dumneata, domnişoară Cunigunda ! perla fetelor ! de ce-a trebuit să fii spintecată ?"

Plecă de-acolo, abia ţinîndu-se, dăscălit, bătut, iertat şi blagoslovit ; deodată, o babă îl opri în drum şi-i spuse :

— Ține-ți firea și hai cu mine.

Capitolul VII

Cism s-a îngrijit o babă de Candid şi cum el a cîşit iar ceea ce iubeaCandid nu-şi ţinu firea, dar se duse cu baba într-o magherniţă ; aici ea îi dădu un borcan de alifie ca să se ungă, îi lăsă ceva de

mîncat și de băut și, ară- tîndu-i un pătuc destul de curat, pe care era un rînd de straie, îi spuse :

— Mănîncă, bea și culcă-te și Maica Domnului din Atocha, preasfîntul Anton din Padova și prea- sfîntul Iacob de Compostella să te aibă în sfîntă lor pază ! Mîine viu iar.

Candid, mirat de tot ce văzuse, de tot ce îndurase și mai mult decît de orice mirat de bunătatea babei, dădu să-i sărute mîna.

— Nu mie trebuie să-mi săruți mîna — îi spuse ea ; mîine viu iar. Acuma unge-te cu alifia asta, mănîncă și te culcă.

Candid, cu toate nenorocirile, mîncă și dormi. A doua zi baba îi aduse o gustare, îi cercetă spatele, îl unse cu altă alifie ; după aceea îi aduse prînzul, iar seara se- întoarse și îi aduse cina. A treia zi, tot așa.

— Cine ești dumneata ? o tot întreba Candid. De unde atîta bunătate ? Cum aș putea să-ți mulțumesc ?

Baba nu răspundea nimic. Seara veni iar, dar nu mai aduse demîncare.

— Hai cu mine — zise ea — și nu scoate o vorbă.

Îl ia de braț și ies amîndoi din oraș mergînd așa

vreun sfert de milă, pînă ajung la o casă singuratică, împrejmuită de grădini și de canaluri. Baba bate la o ușă scundă. Ușa se. deschide și baba îl duce pe Candid pe o scară tăinuită, într-o odaie cu aurituri, îl lasă pe o canapea de brocart, închide ușa și pleacă. Lui Candid i se părea că visează și se gîndea că viața lui de pînă atunci fusese un vis urît, iar clipa de față era un vis frumos.

Baba se întoarse în curînd. Ținea de braț, sprijinind-o cu greu, pe o femeie care tremura din tot trupul, de o statură maiestoașă, strălucind de pietre scumpe și cu fața acoperită de un văl.

■— Ridică vălul — îi spuse lui Candid baba.

Ținărui se apropie și ridică vălul cu sfială.

Ce clipă a fost ! Ce surpriză ! Să fie oare domnișoara

Cunigunda ? Era chiar ea. Puterile îl părăsesc, nu poate să scoată măcar o vorbă și cade la picioarele ei. Cunigunda cade pe canapea.

Baba îi stropește cu spirt; își vin amîndoi în simțiri, vorbesc unul cu altul ; la început sînt numai vorbe fără șir, întrebări și răspunsuri care se încrucișează, suspine, lacrimi, strigăte. Baba îi sfătuiește să facă mai puțină larmă și îi lasă singuri.

— Cum, dumneata ești ? îi spune Candid — va să zică trăiești și ești acum în Portugalia ! Va să zică nu te-au siluit și nu ți-au spintecat pîntecele așa cum mi-a spus Pangloss filozoful ?

— Ba da — răspunse frumoasa Cunigunda ; dar nu moare cineva numaidecît de pe urma unor asemenea întîmplări.

—: Dar tatăl și mama dumitale au fost omorîți ?

— Au fost omorîți — spuse Cunigunda, și începu să plîngă.

— Și fratele dumitale ?

— Frate-meu a fost omorît și el.

— Și cum ai ajuns în Portugalia ? și cum ai aflat că sînt și eu aici ? Și prin ce întîmplare nemaipomenită ai pus să mă aducă în casa asta ?

— Am să-ți spun toate — răspunse

Cunigunda ■— dar mai întîi să-mi povestești ce ai făcut după ce mi-ai dat sărutarea aceea nevinovată și după ce tot atunci ai căpătat niște picioare în spate.

Candid se supuse cu adînc respect și, deși era tulburat și glasul îi tremura, și deși îl dureau încă șalele, îi povesti în chipul cel mai naiv tot ce pățise din clipa cînd se despărțiseră. Cunigunda asculta și ridica ochii la cer; plînse cînd auzi de moartea vrednicului anabaptist și a lui Pangloss și după aceea începu și ea să-i povestească lui Candid, care nu pierdea o vorbă și o sorbea din ochi

.Capitolul XXII  
Ce 11 s-a întimplat în Franța lui Candid și lui Martin

Candid nu s-a oprit la Bordeaux decît atîta cît i-a trebuit ca să vîndă cîteva pietricele din Dorado și să-și facă rost de-o trăsură cu două locuri, fiindcă nu se mai putea despărți acuma de filozoful său Martin. I-a părut însă foarte rău că s-a despărțit de berbecul lui, pe care l-a lăsat Academiei de Științe din Bordeaux, care propuse ca subiect pentru premiul pe anul acela să se afle de ce lîna acestui berbec era roșie ; premiul a fost acordat unui savant din nord care a demonstrat cu A plus B, minus C, împărțit la Z, că berbecul trebuia neapărat să fie roșu și să moară de gâlbează.

Toți călătorii pe care Candid îi întâlnea pe la hanuri îi spuneau : „Ne ducem la Paris”. Văzînd că toată lumea se grăbește să ajungă acolo, îi veni și lui poftă să vadă capitala ; asta nu l-ar fi abătut prea mult din drumul lui la Veneția.

Întră în Paris prin foburgul Saint-Marceaux și i se păru că a ajuns în cel mai păcătos sat din Vestfalia.

Cum ajunse la hotel, Candid se îmbolnăvi din pricina oboselii. Boala era ușoară. Fiindcă purta în deget un diamant enorm și toți văzuseră că avea în trăsură o casetă foarte grea, imediat se pomeni cu doi medici pe care nu-i chemase, cu cîțiva amici intimi care nu se mai dezlipiră de el și cu două cucoane cucernice care îi pregăteau mîncare de dietă. Martin spuse :

— Îmi aduc aminte că am fost și eu bolnav cînd am venit întîia oară la Paris ; eram foarte sărac, așa că n-am avut nici un prieten, nici cucoane, nici doctori și m-am făcut sănătos.

După cîtva timp, cu atîtea leacuri și luări de sînge, boala lui Candid s-a înrăutățit. Veni la el un preot din cartier și îi ceru cu duhul blîndeții un bilet la purtător plătibil pe lumea cealaltă. Candid

îi spuse că nici nu se gîndește. Cucoanele cele cucernice îi spuseră că așa era moda acum ; Candid se împotrivi zicînd că el nu era omul modei. Martin voi să-l arunce pe fereastră pe preotul cu propunerea ; acesta se jură pe toți dumnezeii că, dacă nu semnează biletul, Candid o să rămînă neîngropat ; Martin se jură și el că îl îngroapă pe preot dacă îl mai plictisește. Cearta se întetî. Martin îl luă pe ins de spate și îl dădu afară ; din asta a ieșit o tevatură întreagă și s-a făcut un proces-verbal. Candid se însănătoși ; și în timp ce se întrema avu mereu musafiri la masă. Jucau cărți și Candid se mira că nu-i vine niciodată asul ; Martin însă nu se mira.

Printre cei care făceau onorurile orașului era și un abate de Perigord, unul din acei oameni curtenitori, mereu sprinteni, mereu serviabili, îndrăzneți, lingușitori, gata la orice, care ațîn calea străinilor, le povestesc cronica scandaloasă a tîrgului și îi ademenesc la petreceri. Acesta mai întîi duse pe Candid și pe Martin la teatru. Se dădea o tragedie nouă. Lîngă Candid se aflau cîțiva oameni de duh. Candid, fără să se sinchisească de ei, plînze la cîteva scene jucate în chip desăvîrșit. Unul din deștepții care ședeau în rînd cu el îi spuse în pauză :

— Rău faceți că plîngeți ; actrița asta e foarte proastă ; actorul care joacă cu ea e și mai prost; piesa e și mai proastă decît actorii ; autorul habar n-are de limba arabă și cu toate acestea acțiunea se petrece în Arabia ; și pe lîngă asta nu crede nici în ideile innăscute ; miîne o să vă aduc o mulțime de broșuri scrise împotriva lui.

— Cîte piese de teatru aveți în Franța ? întrebă Candid pe abate.

— Vreo cinci-șase mii — răspunse acesta.

— E mult — spuse Candid ; și cîte sînt bune ?

— Vreo cincisprezece-șaisprezece.

— E mult — zise Martin.

Lui Candid îi plăcu foarte tare o actriță care făcea pe regina Elisabeta într-o tragedie destul de slabă care se joacă din cînd în cînd.

— Actrița asta — spuse el lui Martin — îmi place; seamănă puțin cu domnișoara Cunigunda; aș vrea s-o cunosc și eu.

Abatele din Perigord se oferî să-l ducă la ea. Candid, crescut în Germania, întrebă care era protocolul și cum erau tratate în Franța reginele Angliei.

— Trebuie de făcut o deosebire — zise abatele, în provincie le duci la tractir ; în Paris le respectî cînd sînt frumoase și le arunci la gunoi cînd au murit.

— Regine la gunoi ! strigă Candid.

— Da, părintele are dreptate — zise Martin. Eram în Paris cînd domnișoara Monima a plecat, cum se spune, din lumea asta și s-a dus pe lumea cealaltă ; nu i s-au dat ceea ce oamenii de-aici numesc *onorurile îngropăciunii*, adică cinstea de-a putrezi cu toți pîrliții mahalalei într-un cimitir păcătos ; domnișoara Monima a fost îngropată la o răs\_pîntie, ceea ce desigur că a supărat-o cumplit, fiindcă avea simțiri nobile.

— Foarte urît din partea celor care au hotărît asta — zise Candid.

— Ce poți să faci ? zise Martin. Așa-s oamenii pe-aici. Imaginează toate contradicțiile, toate nepotrivirile cu puțință și ai să le găsești în conducerea, în tribunalele, în bisericile, în spectacolele acestei națiuni ciudate.

— E adevărat că la Paris lumea râde mereu ? întreabă Candid.

— Da — răspunse abatele — numai că râde de ciudă. Toți se tînguiesc hohotind de rîs ; ba chiar și faptele cele mai urite le fac tot rîzînd.

— Cine este — întreabă Candid — porcul acela care vorbea așa de rău piesa aceea la care am plîns atîta, și de actorii care mi-au plăcut așa de mult ?

— E un om rău — răspunse abatele — care își cîștigă pîinea înjurînd toate piesele și toate cărțile ; urăște pe toți cei care au succes, așa cum urăsc eunucii pe cei care se bucură de plăcerile dragostei ; e unul din acei șerpi ai literaturii care se hrănesc cu noroi și cu venin, un pamfletar.

— Ce înseamnă pamfletar ? întreabă Candid.

— Unul care scrie tot felul de fițiuci și le răspîin- dește în toate părțile.

Candid, Martin și cu abatele stăteau așa de vorbă pe scară și se uitau la lumea care ieșea de la spectacol.

— Cu toate că nu mă gîndesc decît cum să mă întîlnesc mai repede cu domnișoara Cunigunda, aș vrea totuși s-o poftesc la masă pe domnișoara Clairon ; a jucat minunat.

Abatelui nu-i prea venea la socoteală să se ducă la domnișoara Clairon,- ea se învîrtea numai în lumea bună.

— Astă-seară e poftită undeva — zise el ; dar voi avea cîntea să vă duc la o doamnă din lumea mare ; la ea o să cunoașteți Parisul cum nici în patru ani nu l-ați cunoaște mai bine.

Candid, curios din fire, se duse cu abatele la cucoana aceea în foburgul Saint-Honore. Musafirii se îndeletniceau cu jocul de cărți. Doisprezece pon- tatori morocânoși țineau fiecare în mînă un mănunchi de cărți. Domnea o tăcere adîncă. Fețele pontatorilor erau galbene, fața bancherului era umbrită de neliniște. Stăpina casei, șezînd lîngă bancherul nemilos, se uita cu ochi ageri la toți jucătorii, urmărind cu o atenție insistentă și politicoasă cărțile care cădeau, și niciodată nu se supăra, de teamă să nu-și piardă mușteriii.

Doamna își zicea marchiza de Parolignac. Fiică-sa, care avea vreo cincisprezece ani, era și ea printre pontatori și îi făcea semn din ochi mamă-si ori de câte ori vreun jucător trișa încercînd să-și alunge astfel nenorocul. Cînd abatele, Candid și Martin intrară, nimeni nu se ridică,, nu le spuse bună seara și nici măcar nu se uită la dînșii ; toți erau a\*dînciți în jocul lor. „Doamna baroneasă de Thunder-ten-tronckh era mai politicoasă", se gînci Candid.Abatele se apropie de marchiză, îi spuse ceva la ureche și atunci ea se săltă puțin pe scaun, cinsti pe Candid cu un zîmbet, iar pe Martin cu o privire plină de noblețe ; apoi pofti pe Candid să șadă și îi dădu un pachet de cărți. Candid pierdu cincizeci de mii de franci în două levate. După aceea au supat foarte voioși și toți se mirau văzînd că lui Candid nici nu-i păsa că pierduse atîția bani. Lacheii vorbeau între ei și spuneau în limbajul lor de lachei : „Trebuie să fie vreun lord englez".

Supeul a fost cum sînt cele mai multe supeuri la Paris ; mai întîi tăcere, pe urmă o larmă de vorbe din care nu se înțelege nimic, apoi glume din care cea mai mare parte sînt serbede, știri mincinoase, judecăți greșite, nițică politică și multă birfeală. Veni vorba și de cărțile apărute de curînd.

— Ați văzut — spuse abatele — romanul domnului Gauchat, <sup>1</sup> doctor în teologie ?

—Da — răspunse un mesean — dar n-am putut să-l isprăvesc. Avem o mulțime de scrieri neobrazate, dar toate la un loc nu ajung la neobrazarea lui Gauchat, doctor în teologie ; așa de tare m-am. săturat de puhoiul acesta de cărți proaste care ne inundă, încît m-am apucat să pontez la pharaon<sup>2</sup>.

— Da' de articolele arhidiaconului Trublet ce spuneți ? întrebă abatele.

— Ah ! ce plicticos ! zise doamna de Parolignac. Spune cu de-amănuntul ceea ce toată lumea știe de mult ; discută greoi lucruri care nu merită să fie amintite nici măcar în treacăt ; își însușește fără nici un duh duhul altora ; și tot ce fură strică ; e dezgustător ; de altfel, pe mine n-o să mă mai dezguste fiindcă n-o să mai citesc nimic de el.

La masă era și un om învățat și de gust, care sprijini ce spunea marchiza. După aceea veni vorba despre tragedie. Marchiza întrebă de ce unele tragedii se jucau cîteodată, dar erau cu neputință de citit. Omul de gust explică foarte bine că o piesă poate să stîrnească oarecare interes și totuși să nu aibă aproape nici un merit; dovedi în cîteva cuvinte că nu e destul să înfățișezi cîteva situații din acelea care se găsesc în orice roman și care plac întotdeauna spectatorilor și că trebuie să fii nou fără să fii năstrușnic, adeseori sublim, și natural "întotdeauna ; să cunoști inima omenească și s-o faci să vorbească ; să fii poet mare, dar nici un personaj din piesă să nu pară că e poet ,• să știi la perfecție limba, s-o vorbești curat, cu o armonie fără șovăire, și niciodată rima să nu strice înțeles<sup>11</sup>

Acela care nu ține seama de toate aceste re-guh — adăugă el — poate să facă o tragedie-două, aplaudate la teatru, dar nu va fi niciodată socotit drept un scriitor bun. Puține tragedii sînt bune ; unele sînt niște idile dialogate, bine scrise și bine rimate ; altele, discursuri politice care te fac să adormi, sau exagerații de care ți-i lehamite ; iar altele sînt închipuiri de om apucat, într-un stil barbar, vorbe fără șir, lungi apostrofe către zei, pentru că autorul nu știe cum să vorbească cu oamenii, cugetări false, locuri comune în cuvinte umflate.

Candid ascultă toate acestea cu atenție și își făcu o idee strașnică despre cel care vorbea ; și cum marchiza avusese grijă să-l așeze lingă dînsa, se aplecă la urechea ei și o întrebă cine era omul acela care spunea atît de bine lucrurile.

— E un om învățat — spuse doamna ; nu joacă, dar abatele îl aduce uneori la masă ; se pricepe foarte bine în tragedii și în cărți ; chiar a și compus o tragedie, dar a fost șuierată și a scris și o carte, dar nu a ieșit din librării decît un singur exemplar, acela pe care mi 1-a dat mie, cu dedicație.

**1**Gauchat (1709—1774), autor al unor *Lettres critiques*, în care atacă pe enciclopediști ; atacat la rîndul lui cu violență de către Voltaire. (n.t.)

**2**Un joc de cărți, (n.r.)

— E un om mare — zise Candid. Al doilea Pangloss ! Și Intorcîndu-se spre el, îi spuse : Desigur, domnule, că dumneavoastră sînteți de părere că toate sînt cit se poate de bine în lumea fizică și în lumea morală și că nimic nu poate să fie altfel ?Nu — răspunse învățatul — nu sînt de loc de părerea asta. Cred, dimpotrivă, că la noi toate merg de-a-ndoaselea, că nimeni nu știe nici ce rang are, nici ce funcție are, nici ce face, nici ce trebuie să facă și numai la masă e oarecare voie bună și oamenii par împăcați, dar în tot restul timpului se ceartă : janseniștii cu moliniștii, juriștii cu clericii, literații cu literații, curtenii cu curtenii, financiarii cu poporul, soțiile cu soții, rudele cu rudele ; e un război neconținut în toate părțile.

Candid îi spuse :

— Am văzut altele și mai grozave ; un înțelept însă, care de atunci încoace din nenorocire a fost spînzurat, m-a învățat că toate acestea sînt minunate și că ce ni se pare nouă că nu-i bine sînt doar părțile întunecate ale unui tablou frumos.

— Spînzuratul dumitale își bătea joc de oameni — zise Martin ; părțile întunecate sînt niște pete de murdărie.

— Oamenii fac petele — spuse Candid ; nu pot să nu facă,

—Atunci nu-i vina lor — zise Martin.

Cea mai mare parte dintre pontatori nu pricepeau nimic din vorbele acestea și beau ; Martin începu să discute cu învățatul, iar Candid povesti stăpînei casei cîteva întîmplări de-ale lui.

După-masă, marchiza duse pe Candid la ea în odaie și îl pofti să șadă pe o canapea.

— Și zi așa, o iubești mereu pe domnișoara Cunigunda de Thunder-ten-tronckh ?

—Da, doamnă — răspunse Candid.

Marchiza îi spuse zimbînd drăgăstos T

—Mi-ai răspuns ca un tînăr din Vestfalia ; un francez mi-ar fi spus : „E drept că am iubit-o pe domnișoara Cunigunda, dar de cînd v-am văzut, doamnă, tare mă tem că n-o mai iubesc."

— Bine, doamnă — zise Candid — am să răspund cum vreți.

### 129

— Te-ai îndrăgostit de ea atunci cînd i-ai ridicat de jos batista ; ridică-mi și mie jartiera.

— Cu cea mai mare plăcere — spuse

Candid și o ridică.

— Dar vreau să mi-o și pui — spuse doamna.

Și Candid i-o puse.

— Eu de obicei pe parizienii mei îi las mai întii să tînjească vreo două săptămîni, dar cu dumneata e altceva, ești străin, așa că dumitale mă dau chiar din prima noapte ; trebuie să fac onorurile țării unui tînăr care vine din Vestfalia.

Doamna, care văzuse că junele vestfalian avea la degete două diamante enorme, se minună atîta de ele, încît de pe degetele lui Candid trecură repede pe degetele marchizei.

Candid, întorcîndu-se acasă cu abatele, simți oarecare remușcare fiindcă fusese infidel față de domnișoara Cunigunda. Abatele îi ținu hangul ; din cele cincizeci de mii de franci pe care Candid le pierduse la cărți și din valoarea celor două diamante mai dăruite, mai luate, el avea numai o mică parte. Voia să tragă cît mai multe foloase de pe urma cunoștinței lui cu Candid. Aducea mereu vorba de Cunigunda. Candid îi spuse că-i va cere acesteia iertare că a înșelat-o, atunci cînd o să se întîlnească cu ea la Veneția.

Abatele era din ce în ce mai prietenos și mai îndatoritor și lua parte cu tot sufletul la ceea ce Candid spunea, la tot ce făcea, la tot ce voia să facă.

— Va să zică — zise el — v-ați dat întîlnire la Veneția ?

— Da — răspunse Candid — trebuie numaidecît să mă duc să mă întîlnesc cu domnișoara Cunigunda.

Și îndemnat de plăcerea de-a vorbi despre aceea pe care c iubea, povesti, după cum îi era obiceiul, cîteva din întîmplările lui cu acea ilustră vestfa- liană.

— Sînt sigur — zise abatele — că domnișoara Cunigunda are foarte mult duh și că vă scrie scrisori foarte frumoase.

— Nu mi-a scris niciodată — spuse Candid ; după ce-am fost alungat din castel de dragul ei, n-am putut să-i scriu ; n-a trecut mult și am aflat că a murit ; după aceea am găsit-o și am pierdut-o din nou și abia acum de curînd i-am trimis un răvaș la două mii și cinci sute de leghe de aici și aștept răspunsul.

Abatele asculta cu mare atenție și parcă se gîn- dea la ceva. Apoi îmbrățișă pe cei doi străini și plecă. A doua zi, cînd se sculă,

Candid primi scrișoarea următoare :

„Iubitul meu, sînt de o săptămînă în Paris, bolnavă. Aflu acum că ești aici. Aș zbura pînă în brațele tale, dar nu pot să mă mișc. Am aflat că ai trecut prin Bordeaux ; am lăsat acolo pe credinciosul Cacambo și pe bătrînă ; trebuie să sosească și ei în curînd. Guvernatorul din Buenos Aires a luat tot, dar bine că mi-a rămas dragostea ta. Vino numaidecît; cînd am să te

văd, am să mă fac sănătoasă ori am să mor de plăcere".

Scrisoarea asta duioasă, scrisoarea asta neașteptată, îl umplu pe Candid de-o bucurie nemaipomenită ; boala scumpei lui Cunigunda îl copleși de durere. Cu sufletul împărțit între aceste două sentimente, își luă aurul și diamantele și se duse împreună cu Martin la hotelul în care locuia domnișoara Cunigunda. Intră, tremurînd de emoție ; inima îi bătea repede ; era gata să izbucnească în plîns. Vru să dea într-o parte perdelele patului și spuse să se aducă lumină.

— Nu, nu ! zise camerista. Lăsați perdelele așa. Lumina îi face rău, poate să și moară !

Și repede trase perdelele la loc.

— Cunigunda, draga mea — spuse Candid plîn- gînd — ce faci ? dacă nu păți să mă vezi, vorbește măcar să te aud.

—Nu poate să vorbească — spuse camerista.

Doamna întinse printre perdele o mîna grăsuță.

Candid o luă, o udă îndelung cu lacrimi, o

umplu

apoi de diamante și mai lăsă și un săculeț cu aur pe fotoliu.

În mijlocul acestor emoții adinei, sosește deodată un ofițer de poliție urmat de abatele din Perigord și de o patrulă.

— Aștia-s cei doi străini suspecti ? întrebă el.

Și îndată pune mîna pe ei și dă ordin

patrulei să-i

ducă la închisoare.

— în Dorado străinii sînt tratați altfel — zise Candid.

— Sînt mai manichean decît oricînd — spuse Martin.

— Bine, domnule, dar unde ne duceți ? întrebă Candid.

— La bașcă — răspunse polițaiul.

Martin, păstrîndu-și cumpătul, se gîndi că doamna care zicea că era Cunigunda era o pungă- șoaică, abatele din Perigord un pungaș care profitase de naivitatea lui Candid, iar polițaiul alt pungaș de care însă puteau să scape ușor.

Decît să aibă de-a face cu tertipurile justiției, Candid, luminat de sfătuito
rului lui, și nemaiputînd de nerăbdare să se întâlnească cu adevărata Cuni- gundă, oferi polițaiului trei diamante mai mici, cam de trei mii de pistoli fiecare.

— O, domnul meu — îi spuse omul cu baston de fildeș — chiar dacă ați fi făcut toate crimele care se pot închipui, sinteți omul cel mai cinstit din lume ; trei diamante ! și fiecare de trei mii de pistoli ! Aș fi în stare să-mi dau viața pentru dumneavoastră, nu să vă duc la închisoare ! Să știți că acuma toți străinii sînt arestați, așa că uite ce zic eu : am un frate la Dieppe, în Normandia ; vă duc la el și, dacă vreți să-i dați și lui un diamant, are să vă servească tot așa ca și mine.

— Da' de ce sînt arestați toți străinii ?

Abatele din Perigord luă atunci cuvîntul și spuse:

— Pentru că un pîrlit din Atrebatia <sup>1</sup> a ascultat tot felul de prostii, s-a luat după ele, și asta l-a făcut să săvîrșească un regicid, nu ca acela din mai 1610<sup>2</sup>, ci ca acela din decembrie 1594<sup>3</sup> și ca și altele săvîrșite în alți ani și în alte luni de către alți pîrliți care s-au luat și ei după niște prostii pe care le-au auzit.

Polițaiul le spuse despre ce era vorba.

— Ah ! ce ticăloși ! strigă Candid ; cum ? asemenea grozăvii la un popor care dansează și cîntă ? De-aș ieși mai repede din țara asta în care maimuțele ațîță tigrii ! în țara mea, am văzut urși, n-am văzut oameni decît numai în Dorado. Vă rog din suflet, domnule ofițer, duceți-ne la Veneția, unde trebuie să mă întîlnesc cu domnișoara Cunigunda.

— Nu pot să vă duc decît în Normandia de jos — spuse zbirul.

Și îndată îi scoate cătușele, spune că s-a înșelat, dă drumul oamenilor cu care venise, duce la Dieppe pe Candid și pe Martin și îi lasă pe mina lui frate- său. Tocmai era în port o corabie olandeză. Normandul, care prin mijlocirea a trei diamante ajuns
e imediat omul cel mai serviabil, urcă pe Candid și pe ai lui în corabie. Corabia mergea la Portsmouth în Anglia. Nu era tocmai drumul spre Veneția, dar Candid credea că a scăpat din iad și se gîndea să o ia din nou spre Veneția cu prima ocazie.

<sup>[1]</sup> E vorba de Damiens, care a săvîrșit un atentat neizbutit asupra lui Ludovic al XV-lea, și a fost executat, smulgîndu-i-se miinile și picioarele, în 1757. (n.t.)

<sup>[2]</sup> Asasinarea lui Henric al IV-lea de către Ravailac. (n. t.)

<sup>[3]</sup> Atentat neizbutit al lui Jean Châtel asupra lui Henric al IV-lea. (n.t.)



în rommește de AL.  
PHILIPPIDGÎNTREBĂRILE LUI ZAPATA  
traduse de domnul Pamponet, doctor la Sorbona

U 767)

Licențiatul Zapata, numit profesor de teologie la Universitatea din Salamanca, a înaintat aceste întrebări junei doctorilor în 1629. Ele au fost suprimate, Exemplarul spaniol se găsește în biblioteca din Brunswick.

PREAINȚELEPTÎ MAGISTRII. — 1° — Ce trebuie să fac pentru a dovedi că evreii, pe care îi ardem cu sutele, au fost, timp de patru mii de ani, poporul îndrăgit de Dumnezeu ?

2° — De ce Dumnezeu care nu poate fi, fără hulă, privit ca nedrept, a putut să lase în părăsire întregul pământ pentru micul norod evreiesc, apoi să-și părăsească norodul pentru altul, care, timp de două sute de ani, a fost mult mai mărunț și mai disprețuit ?

3° — De ce a făcut, înaintea vremurilor numite istorice, o sumedenie de minuni de neînțeles în folosul acestui neam păcătos ? De ce nu mai face astfel de minuni de câteva veacuri încoace ? Și de ce noi, care sîntem poporul lui Dumnezeu, nu le vedem niciodată ?

4° — Dacă Dumnezeu este dumnezeul lui Avram, de ce îi ardeți pe urmașii lui Avram ? Iar dacă îiardeți totuși, de ce vă rugați cu rugăciunile lor, chiar cînd îi ardeți ? De ce voi, care cîntați cartea lor sfîntă, îi ucideți pentru că și-au ținut legea ?

5° — Cum să împac cronologia chinezilor, a caldeenilor, a fenicienilor, a egiptenilor cu cea a evreilor ? Și cum pot să fac să se potrivească între ele cele patruzeci de feluri deosebite în care comentatorii socotesc timpul ? Voi spune că Dumnezeu a dictat această carte : mi se va răspunde că prin urmare Dumnezeu nu cunoaște cronologia.

6° — Cu ce cuvinte pot să dovedesc că scrierile puse pe seama lui Moise au fost scrise de el în pustiu ? A putut el să spună oare că le-a scris dincolo de Iordan, cînd n-a trecut niciodată Iordanul ? Mi se va răspunde că prin urmare Dumnezeu nu știe geografie.

7° — Cartea intitulată *Josua* spune că Josua a pus să se sape *Deuteronomul* pe pietre spoite cu mortar : aceste spuse ale lui Josua, precum și cele ale autorilor vechi dovedesc fără putință de tăgadă că încă din timpurile lui Moise și ale lui Josua popoarele orientale își săpau în piatră și în cărămidă legile și observațiile. Pentateucul ne spune că în pustiu poporul evreu era lipsit de hrană și de veșminte; este greu de crezut că se găseau oameni destul de indeminatici pentru a grava o carte mare, cînd nu erau nici croitori, nici cizmari. Dar cum a fost păstrată oare această lucrare uriașă săpată pe mortar ?

8° — Care e cel mai bun fel de a dezlega nedumeririle învățaților care află în Pentateuc numele unor orașe ce nu erau încă înălțate pe vremea aceea, precepte pentru regii urîți de moarte pe atunci de evrei și care au guvernat abia la 700 de ani după Moise, în sfîrșit, părți unde autorul, scriind tîrziu după Moise, se dă singur de gol cînd spune : „Patul lui Og care se mai poate vedea și astăzi la Ramatha... Canaaneanul era pe atunci în țară", etc., etc., etc. ?

Sprîjinindu-se pe greutățile și pe nepotrivirile pe care le întîlnesc în cronicile evreiești, învățații aceștia ar putea da destulă bătaie de cap unui licențiat.

9° — Cartea *Genezei* este fizică sau alegorică ? Dumnezeu i-a scos într-adevăr lui Adam o coastă pentru ca să facă femeie din ea ? Și de ce se spune mai înainte că el a creat bărbatul și femeia ? Cum a creat Dumnezeu lumina înaintea soarelui ? Cum a despărțit el lumina de întuneric, cînd întunericul nu e altceva decît lipsa de lumină ? Cum a făcut el ziua înainte ca soarele să fi fost creat ? Cum a fost făurit firmamentul în mijlocul apelor, cînd nu există nici un fel de firmament, și falsa noțiune de firmament nu este decît o închipuire a vechilor greci ? Unii oameni socotesc că *Geneza* a fost scrisă doar atunci cînd evreii au ajuns să cunoască cîte ceva din filozofia greșită a altor popoare și mi-ar veni foarte greu să aud spunîndu-se că Dumnezeu nu știa mai multă fizică decît cronologie și geografie.

10° — Ce să spun despre grădina Edenului, din care curgea un fluviu ce se despărțea în alte patru fluvii : Tigrul, Eufratul, Phisonul, despre care se crede că e Phasul, Gheonul, care curge în țara Etiopiei, și care prin urmare nu poate fi decît Nilul cu izvoare despărțite prin mii de leghe de izvoarele Eufratului ? Mi se va spune din nou că Dumnezeu e un prost geograf.

11° — Aș dori din toată inima să mănînc din fructul ce atîrna în arborele științei și mi se pare ciudată opreliștea de a minca din el ; căci dîndu-i omului rațiunea, Dumnezeu trebuia să-l îndemne să învețe. Voia oare să fie slujit doar de proști ? Aș dori să stau de vorbă și cu șarpele, de vreme ce a arătat atîta înțelepciune ; dar aș vrea să aflu ce limbă vorbea. Marele filozof care a fost împăratul Iulian, a pus

această întrebare sfântului Chirii, acesta nu a putut da un răspuns întrebării, dar i-a zis înțeleptului împărat : „Tu, însuși ești șarpele”. Sfântii Chirii nu era politicoș

;băgați de seamă însă că nu a răspuns această obrăznicie teologică decât după moartea lui Iulian.

*Geneza* spune că șarpele mănâncă pământ, știți foarte bine că *Geneza* se înșală, pământul singur nehrănind pe nimeni. în ceea ce privește pe Dumnezeu, care venea în grădină să se plimbe pe îndetele în fiecare zi la prinz și stătea de vorbă cu Adam, cu Eva și cu șarpele, mi-ar fi fost foarte plăcut să fiu al patrulea. Dar cum vă socotesc mai potriviți pentru tovărășia pe care Iosif și Maria au avut-o în staulul de la Bethleem, nu vă voi propune o călătorie în grădina Edenului, mai ales de când poarta lui este păzită de un heruvim înarmat pînă în dinți. Este adevărat că, după rabini, he- *rubin* înseamnă bou. Fie-vă milă, spuneți-mi măcar ce este un heruvim !

12° — Cum să lămuresc povestea îngerilor îndrăgostiți de ficele oamenilor, și care au dat naș- tre la uriași ? Nu mi se va răspunde oare că acest fapt neobișnuit este scos din fabulele păgîne ? Dar cum evreii erau foarte dibaci și au născocit totul în pustiu, nu este oare limpede că toate celelalte popoare și-au împrumutat știința de la ei ? Homer, Platon, Cicero, Virgiliu nu au știut nimic în afară de cele aflate de la evrei ? Lucrul acesta nu e oare dovedit ?

13° — Cum o să mă descurc cu potopul, cu cataractele cerului, care nu are nici un fel de cataracte, cu toate viețuitoarele venite din Japonia, din Africa, din America și din țărimurile australe, închise într-o ladă mare, avînd de băut și de mîn- cat vreme de un an, fără a mai ține seama că pământul, încă prea umed, nu putea produce nimic pentru hrana lor ? Cum a putut mica gospodărie a lui Noe să fie îndestulătoare pentru a da tuturor acestor viețuitoare hrana potrivită ? Ea nu era alcătuită decât din opt persoane.

14° — Cum să fac să se dea crezare poveștii cu turnul Babei ? Fără îndoială că acest turn trebuie să fi fost mai înalt decât piramidele Egiptului, de vreme ce Dumnezeu a lăsat să se construiască piramidele. Oare

turnul Babei ajungea pînă la Venus, sau cel puțin pînă la lună ?

15° — Cum să îndreptătesc cele două minciuni ale lui Avram, părintele tuturor credincioșilor, care, la vîrsta de o sută treizeci de ani numărați, a dat-o pe frumoasa Sara drept sora lui în Egipt și la Gerara, pentru ca regii acelor țări să se îndrăgostească de ea și să-i facă daruri ? Ptiu, drace ! Ce urît e să-ți vinzi nevasta !

16° — Dați-mi temeieri care să lămurească de ce, după ce Dumnezeu a poruncit lui Avram ca toți urmașii lui să fie circumciși, aceștia nu au fost circumciși sub Moise.

17° — Pot să aflu și eu dacă cei trei îngeri cărora Sara le-a dat un vițel întreg de mîncare aveau trup, sau numai își împrumutau unul ? Și cum se poate întîmpla ca sodomii să fi vrut să păcătu- iască într-un anume fel cu cei doi îngeri trimiși de Dumnezeu la Sodoma ? Erau fără îndoială foarte frumoși. Dar de ce Lot cel drept a oferit sodomitilor pe cele două fiice ale sale în locul celor doi îngeri ? Ce mai femei ! S-au culcat puțin cu tatăl lor. Vai ! înțelepți magistri, asemenea faptă nu e de cinste !

18° — Cei ce mă vor asculta mă vor crede oare cînd voi spune că femeia lui Lot a fost prefăcută într-o stană de sare ? Ce să răspund celor ce-mi vor spune că această poveste este poate o imitație grosolană după vechea fabulă a lui Euridice și că statuia de sare nu putea ține la ploaie ?

19° — Ce să spun cînd va trebui să îndreptătesc binecuvîntările date lui Iacob cel drept, care-1 înșelase pe Isaac, tatăl său, și care l-a furat pe socrul său Laban ? Cum să lămuresc că Dumnezeu i s-a arătat la capătul de sus al unei scări ? Și cum s-a luptat Iacob o noapte întreagă cu un înger ? etc., etc.

20° — Cum trebuie să înfățișez șederea evreilor în Egipt și fuga lor ? ***Exodul*** spune că

evreii au stat patru sute de ani în Egipt <sup>1</sup>, dar numărînd cum trebuie, nu ies la socoteală decît două sute cinci ani. De ce fiica faraonului se scâldea în Nil, unde nu se scaldă nimeni niciodată din pricina crocodililor ? etc., etc.

21° — Moise s-a căsătorit cu fiica unui idolatru, cum de l-a ales Dumnezeu drept profet al său fără măcar să-l dojenească ? Cum au făcut vrăjitorii faraonului aceleași minuni ca și Moise, afară de aceea de a umple țara de păduchi și de viermi ? Cum au preschimbât ei în singe toate apele care fuseseră preschimbate încă dinainte în singe de către Moise ? De ce Moise, condus de Dumnezeu însuși, și fiind în fruntea a șase sute treizeci de mii de luptători, a fugit împreună cu tot poporul său, în loc să se înstăpînească pe Egipt, unde toți primii născuți fuseseră uciși chiar de către Dumnezeu ? De cînd se pomenește despre el în timpurile istorice, Egiptul nu a fost niciodată în stare să strîngă măcar o armată de o sută de mii de oameni, De ce Moise fuge cu oștile sale de pe pînă în mîntul Gesen, și în loc să meargă în linie dreaptă în țara Canaanului, străbate jumătate din Egipt și se urcă după aceea înapoi pînă în fața Memphi- sului, între Baal-Sefon și Marea Roșie ? În sfîrșit, cum a putut faraonul să-l urmărească cu toată cavaleria sa, cînd, în a cîin cea plagă a Egiptului, Dumnezeu a nimicit toți caii și toate vitele din țară, și cînd, de altfel, Egiptul, întretăiat în fel și chip de atîtea canale, a avut întotdeauna foarte puțină cavalerie ?

22° — Cum să împac cele ce se spun în *Exod* cu cuvintele sfîntului Ștefan din *Faptele apostolilor* și cu spusele lui Ieremia și ale lui Amos ? *Exodul* spune că i s-au făcut lui Iehova jertfe în pustiu timp de patruzeci de ani, Ieremia, Amos și sfîntul Ștefan spun că în tot acest timp nu s-au adus nici prinoșuri și nu s-a dat nici azimă. *Exodul* spune că s-a făcut un tabernacol pentru a păstra arcul

<sup>1</sup> Exodul, XII, 40, spune patru sute treizeci de ani. (n.a.)

alianței ; iar sfântul Ștefan, în *Fapte*, spune că tabernacolul era pentru Moloh și pentru Remfan.

23° — Nu sînt chimist destul de bun ca să mă pot descurca în chip fericit cu vițelul de aur despre care *Exodul* spune că a fost făcut într-o singură zi, și pe care Moise l-a prefăcut în cenușă. Sînt faptele acestea minuni, sînt ele oare cu puțință pentru îndeminarea omenească ?

24° — Tot o minune este oare și faptul că cel ce conduce un popor prin pustiu poruncește să fie sugrumați douăzeci și trei de mii de oameni din acest popor de către un singur trib din cele douăsprezece și că douăzeci și trei de mii de oameni se lasă uciși fără să se apere ?

25° — Trebuie să socotesc tot ca o minune, sau ca un act de dreptate obișnuită, și faptul că au fost uciși douăzeci și patru de mii de evrei numai pentru că unul dintre ei s-a culcat cu o madianită, cînd însuși Moise a luat de nevastă o madianită ? Și acești evrei, care ne sînt arătați atît de cruzi, nu erau oare oameni mult prea cumsecade dacă se lăsau sugrumați din pricina unor fete ? Și fiindcă veni vorba de fete, cum să mă țin să nu rîd, cînd voi spune că Moise a găsit în tabăra madianită treizeci și două de mii de fecioare și șaizeci și una de mii de măgari ? După cum se vede, nu erau cîte doi măgari pentru fiecare fecioară.

26° — Cum voi lămuri opreliștea de a mînca iepure „pentru că rumegă și nu are piciorul despicat”, cînd iepurii au piciorul despicat și nu rumegă ? Am mai văzut că această preafrumoasă carte face din Dumnezeu un prost geograf, un rău cronolog, un prost fizician ; ea nu-l face nici naturalist mai bun. Ce temeiuri pot găsi pentru alte legi nu mai puțin înțelepte, ca de pildă cea a apelor geloziei și cea a pedepsei cu moartea pentru un bărbat care s-a culcat cu femeia sa în timpul regulelor ei ? etc., etc. Voi putea îndreptați oare aceste legi sălbatice și vrednice de rîs despre care se spune că au fost date de Dumnezeu însuși ?

27° — Ce voi răspunde celor ce se vor mira că. a fost nevoie de o minune pentru a trece Iordanul, care, în locul cel mai larg, n-are mai mult de patruzeci și cinci de picioare, putînd fi trecut fără nici o greutate cu cea mai mică plută, și care avea atît de multe vaduri, dovadă cele patruzeci și două de mii de efraimiti uciși de frații lor la unul dintre ele ?

28<sup>3</sup> — Ce voi răspunde celor ce mă vor întreba cum au căzut zidurile Ierihonului numai la sunetul trâmbițelor, și de ce celelalte orașe nu s-au prăbușit la fel ?

29° — Cum să trec cu vederea fapta curtezanei Rahab, care a trădat Ierihonul, patria sa ? Și de ce era trebuincioasă această trădare, cînd era destul să suni din trâmbiță ca să cucerești orașul ? Și cum să pătrund în înțelepciunea decretelor divine, care au vrut ca divînul nostru Mîntuitor Isus Cristos să se nască din această curtezană Rahab și din incestul pe care Thamar l-a înfăptuit cu socrul ei Iuda, precum și din adulterul lui David cu Bethsabe, atît de neînțelese sînt căile domnului.

30° — Ce încuviințare pot să dau faptelor lui Josua care a spînzurat treizeci și unu de mici regi, cărora le-a răpit statele, adică satele ?

31° — Cum să vorbesc despre bătălia lui Josua contra amoreenilor la Bethorom, pe drumul Gabao- nului ? Dumnezeu poruncește să cadă pietre mari din cer, de la Bethoron pînă la Azeca ; de la Bethoron pînă la Azeca sînt cinci leghe astfel amoreenii au fost uciși de stîncile ce cădeau din cer pe o întindere de cinci leghe. Scriptura spune că întîmplarea a avut loc la amiază ; de ce a mai poruncit Josua soarelui și lunii să se oprească pentru a da răgazul să se ducă pînă la capăt înfrîngerea unei oști neînsemnate, nimicită încă dinainte ? De ce să se oprească luna la amiază ? Cum au rămas soarele și luna o zi întreagă în același loc ? Ce comentator îmi va ajuta să lămuresc acest adevăr neobișnuit ?

32° — Ce să spun despre Jeft care și-a jertfit fiica și a ucis patruzeci și două de mii de evrei din tribul lui Efraim, care nu puteau să pronunțe *schî-boleth* ?

33° — Trebuie să mărturisesc sau să neg că legea evreilor nu prevede nicăieri nici vreo pedeapsă, nici vreo răsplată după moarte ? Cum se poate că nici Moise, nici Josua nu au vorbit despre nemurirea sufletului ? Această dogmă, cunoscută încă de vechii egipteni, caldeem, perși și greci, a ajuns puțin la modă între evrei numai după Alexandru, și saduceenii o condamnă și astăzi, pentru că nu se găsește în *Pentateuc*.

34° — Cum va trebui să înfățișez povestea le- vitului care, venind pe măgarul său la Gabaa, oraș al benjamiților, a ajuns obiectul pasiunii sodomice a tuturor gabaoniților, care au vrut să-l necinstească ? El le dădu pe soția sa, și gabaoniții au dormit cu ea toată noaptea : femeia a murit a doua zi. Dacă sodomiiții ar fi primit pe cele două fiice ale lui Lot în locul celor doi îngeri, oare ar fi murit și ele ?

35° — Am nevoie de luminile învățaturii voastre pentru a înțelege versetul 19 din primul capitol al *Judecătorilor* : „Domnul îl însoți pe Iuda, și el se făcu stăpîn peste munți; dar nu putu să înfrîngă pe locuitorii din vale, pentru că aveau o sumedenie de care înarmate cu coase". Eu, cu mintea mea slabă, nu pot înțelege cum Domnul cerului și al pămîntului, care a schimbat de atîtea ori cursul firii și a înlăturat legile veșnice în folosul poporului său evreu, nu a putut să le vină de hac locuitorilor unei văi pentru că aveau care. Să fie oare adevărat, cum cred unii învățați, că evreii socoteau pe atunci pe dumnezeul lor drept o divinitate locală și proteguitoare, care uneori era mai puternică decît zeii potrivnici, dar altă dată mai puțin puternică ? Și lucrul acesta nu este oare dovedit și prin răspunsul lui Jeft : „Voi stăpîniți pe drept ceea ce dumnezeul vostru Camos v-a dat ; lăsați-ne prin urmare și pe noi să luăm ceea ce dumnezeul nostru Adonai ne-a făgăduit".



36° — Mai adaug că e greu de crezut să fi fost atîtea care înarmate cu coase într-o țară de munte, unde Scriptura spune de atîtea ori că marii dregători călăreau pe măgari.

37° — Povestea lui Aod îmi dă și mai multă bătaie de cap. Aproape pe toți evreii îi văd subjugați deși se bucură de ajutorul dumnezeului lor care le-a făgăduit cu jurămintă că le va da întreaga țară dintre Nil, Mare și Eufrat. Erau supuși de optsprezece ani unui mic rege, pe nume Eglon, cînd Dumnezeu ridică în sprijinul lui pe Aod, fiul lui Gera, care se folosea de mîna stîngă la fel ca de dreapta. Aod, fiul lui Gera, făcîndu-și un jungher cu două tășuri, îl ascunse sub pulpana hainei, la fel cum au făcut-o mai tîrziu Jacques Clement și Ravailac. El ceru micului rege să-1 primească în ascuns îi spuse că are să-i împărtășească o taină de cea mai mare însemnătate din partea lui Dumnezeu. Eglon se ridică în picioare în semn de cinstire și Aod îi implîntă cu mîna stîngă jungherul în vîntre. Dumnezeu sprijini pe de-a-ntregul această faptă, care, după morala tuturor popoarelor de pe fața pămîntului, pare puțin cam aspră. Învățați-mă care omucidere e mai divină, cea a sfîntului Aod, ori cea a sfîntului David, care l-a omorît pe Uriah după ce îl încornorase, sau cea a preafericitului Solomon, care avînd șapte sute de femei și trei sute de țiiitoare l-a ucis pe fratele său Adonias, numai pentru că îi cerea pe una dintre ele etc., etc.38° — Vă rog să-mi spuneți prin ce fel de mijloc a prins Samson trei sute de vulpi, le-a legat unele de altele de coadă și le-a pus făclii în dos pentru a da astfel foc lanurilor filistenilor. Vulpile nu trăiesc decît în țările acoperite de păduri. Nu se aflau nici un fel de păduri pe acele meleaguri și pare destul de greu să prinzi trei sute de vulpi vii și să le legi una de alta de coadă. Se spune apoi că el a ucis o mie de filistenii cu o falcă mare de măgar, și că din unul din dinții acestei fălci a țîșnit un izvor. Cînd e vorba de fălci de măgar, îmi sînteți datori unele lămuriri.

39° — Vă cer aceleași lămuriri și asupra bunului Tobie, care dormea cu ochii deschiși

și a fost orbit de o murdărie de rîndunică ;  
asupra îngerului coborît anume din ceea ce  
se numește empireu pentru a merge să caute,  
împreună cu Tobie fiul, banii datorăți de  
evreul Gabel lui Tobie tatăl ; asupra soției lui  
Tobie fiul, care a avut șapte bărbați cărora  
diavolul le-a frînt grumazul ; ca și asupra  
mijlocului de a face pe orbi să vadă cu  
ajutorul fierei de pește. Aceste povești sînt  
foarte ciudate și nimic nu merită mai multă  
prețuire decît ele, bineînțeles după romanele  
spanio- lești : ele nu pot fi asemuite decît cu  
poveștile despre Iudita și Estera. Voi izbuti  
oare să lămuresc bine acea parte din scrierea  
sfîntă care spune că frumoasa Iudita se  
trăgea din Simeon, fiul lui Ruben, cu toate că  
Simeon era fratele lui Ruben, după aceeași  
scriere sfîntă ce nu poate minți ?

îmi place foarte mult Estera și socotesc că  
pretinsul rege Assuerus a făcut cum nu se  
poate mai bine însurîndu-se cu o evreică și  
dormind cu ea vreme de șase luni fără să știe  
cine este ; și cum toate celelalte sînt pe  
aceeași măsură, ajutați-mă, preaînțelepții mei  
magistrii, să le pricep.

40° — Am nevoie de ajutorul vostru în  
povestea *Regilor*, cel puțin tot atît de mult ca  
și în cea a *Judecătorilor*, ca și în cea a lui  
Tobie și a ciinelui său, ca și în cea a Esterei,  
a Iuditei și a lui Ruth etc., etc. Cînd Saul a  
fost înălțat rege, evreii erau robii filistenilor.  
învîgătorii lor nu le îngăduiau să aibă nici  
săbii, nici lănci ; ba erau chiar siliți să se  
ducă la filistenii ca să-și ascută brăzdarele  
plugurilor și securile. Totuși Saul dă o luptă  
cu filistenii și îi înfrînge : și în această luptă  
se află în fruntea a trei sute de mii de soldați,  
într-o țară atît de mică, încît nu poate hrăni  
nici treizeci de mii de suflete ; căci pe atunci  
țara sfîntă nu avea decît cel mult o treime din  
întinderea ei de acum : și acest pămînt sterp  
nu dă astăzi hrană la mai mult de douăzeci de  
mii de locuitori. Prisosul norodului era silit  
să meargă să-și cîștige traiul făcînd meseria  
de mijlocitor, la Balk, la Damasc, la Tyr, la  
Babilon.

41° — Nu știu cum să îndreptătesc fapta lui Sau!, care l-a spintecat în bucăți pe regele Agag, după ce l-a prins și l-a prădat. Nu știu dacă regele nostru Filip, prinzînd u,n rege maur și căzînd la învoială dreaptă cu el, ar fi bine văzut dacă l-ar spinteca totuși în bucăți.

42° — Ii datorăm mare cinste lui David, adevărat om după voia lui Dumnezeu ; dar cred că îmi lipsește știința trebuitoare pentru a îndreptați, cu ajutorul legilor obișnuite, purtarea lui David, care se înhăitează cu o ceată de patru sute de oameni ce nu duc o viață prea cumsecade și, datori vînduți, care, cum spune Scriptura, se duce să prade casa lui Na- bal, omul regelui, luîndu-i peste o săptămînă văduva de nevastă, care se închină lui Achis, dușman ai regelui său, trecînd apoi prin foc și sabie ținuturile aliaților lui Achis, fără a ține seama nici de sex, nici de vîrstă ; care, de îndată ce ajunge pe tron, își ia noi țiiitoare ; și care, fiind totuși neîndestulat cu ele o răpește pe Bethsabee și îi ucide bărbatul batjocorit. Mai întîmpin unele greutăți cînd trebuie să-mi închipui că Dumnezeu se naște apoi în Iudeea din această femeie adulteră și ucigașă, socotită printre strămoșii Ființei eterne. V-am mai vorbit despre acest articol de credință ce pricinu- iește multă suferință sufletelor credincioase.

43° — Bogățiile lui David și ale lui Solomon, ce se ridicau la mai mult de cinci miliarde de ducați aur, par greu de împăcat cu sărăcia țării și cu starea în care se găseau evreii sub Saul, cînd nu aveau nici cu ce să-și ascută brăzdarele și securile. Coloneii noștri de cavalerie ar da din umeri, dacă le-aș spune că Solomon avea patru sute de mii de cai într-o țară mică, unde nu s-au găsit și nu se găsesc nici astăzi decît asini, cum am mai avut cinstea să vă arăt

.44° — Dacă va trebui să povestesc istoria cruzimilor îngrozitoare a aproape tuturor regilor lui Iuda și ai lui Israel, mi-e teamă că mai degrabă îi voi scribi pe cei slabi de înger în loc să-i lămuresc. Toți acești regi se ucid cam prea des unul pe altul. Aceasta, dacă nu mă înșel, este o politică proastă.

45° — îl văd pe poporul evreu aproape întotdeauna în robie, sub fenicieni, sub babilonieni, sub persi, sub sirieni, sub romani ; și îmi va fi poate greu să împac atîta suferință cu mărețele făgăduieli ale profeților lui.

46° — Știu că toate popoarele orientale au avut profeți, dar nu știu cum să-i înțeleg pe cei ai evreilor. Ce trebuie să pricep prin viziunea lui Ezechiel, fiul lui Buzi, în apropierea fluviului Chobar ; prin cele patru viețuitoare, care aveau fiecare patru fețe, patru aripi și picioare de vițel ; prin roata care avea patru fețe ; prin firmamentul de deasupra capetelor viețuitoarelor ? Cum pot lămuri porunca dată de Dumnezeu lui Ezechiel de a mânca o oca de pergament, de a se lăsa legat, de a rămîne culcat pe partea stîngă timp de trei sute douăzeci de zile, și pe partea dreaptă timp de patruzeci de zile, de a mânca piine unsă cu scirna trupului său ? Nu pot să pătrund înțelesul ascuns al spuselor lui *Ezechiel* în capitolul 16 : „Cînd sinul vostru s-a rotunjit și v-a crescut păr, m-am întins peste voi, v-am dat haine, încălțăminte, brîie, podoabe, cercei în urechi, dar pe urmă voi v-ați zidit un b... și v-ați preacur- vit în piețele publice", iar în capitolul 23 profetul zice : „Că Ooliba a poftit cu furie să se culce cu bărbați care au membrul viril asemenea asinilor și răspîndesc sămînța precum caii". Înțelepții mei magistrii, spuneți-mi dacă sînteți demni de nurii Oo- libei.

10\*

147

47° — Datoria mea va fi să lămuresc marea profecie a lui Isaia privind pe Domnul nostru Isus Cristos ; care se află, după cum știți, în capitolul 7. Razin, regele Siriei, și

Phacee, domnitor din Izrael, împresurînd Ierusalimul, Achaz, domnitorul acestui oraş, cere sfatul profetului Isaia asupra asediului ; Isaia îi răspunde : „Dumnezeu îţi va da un semn ; o fată sau o femeie va rămîne grea şi va da naştere unui prunc pe nume Emanuel. Pruncul va minca unt şi miere înainte de a ajunge la vîrsta la care să poată deosebi binele de rău. Şi înainte de a fi el în stare să respingă răul şi să aleagă binele, ţara va fi mîntuită de doi regi... şi Dumnezeu va fluiera muştelor care se află la capătul fluviilor Egiptului, şi albinelor din ţara Assur... şi în aceea zi Domnul va lua cu chirie un brici de la cei care sînt dincolo de fluviu şi va rade capul şi părul de pe sexul regelui Asiriei ,şi toată barba sa.

Apoi, în capitolul 8 profetul, pentru a îndeplini profeţia, se culcă cu profeteasa ; ea dă naştere unui prunc ; şi Domnul spune lui Isaia : „0 să numeşti pruncul Maher-Salai, *grăbiţi-vă să luaţi pieile, alergaţi repede la pradă* : şi înainte ca pruncul să ştie să-şi strige pe nume tatăl şi mama, puterea Damascului va fi răsturnată". Nu pot, fără ajutorul vostru, să desluşesc bine această profeţie.

48° — Cum trebuie să înţeleg istoria lui Ionas, trimis la Ninive pentru a propovădui pocăinţa ? Ninive nu era o cetate izraelită şi se pare că Ionas ar fi trebuit să propovăduiască legea iudaică înainte de a îndemna pe locuitorii săi la pocăinţă. Proietul, în loc de a da ascultare Domnului, fuge la Tharsis; izbucneşte o vijelie, marinarii îl aruncă pe Ionas în apă pentru a potoli furtuna. Dumnezeu trimite un peşte mare care-l înghite pe Ionas ; acesta rămîne trei zile şi trei nopţi în burta peştelui. Dumnezeu porunceşte peştelui să-1 dea înapoi pe Ionas, peştele îl ascultă ; Ionas coboară pe mal la Joppe. Dumnezeu îi porunceşte să se ducă la Ninive şi să spună că în patruzeci de zile puterea ei va fi răsturnată dacă nu se pocăieşte. De la Joppe la Ninive sînt peste

patru sute de mile. Toate aceste istorii nu cer oare cunoștințe neobișnuite, care mie unuia îmi lipsesc ? Aș dori foarte mult să-i rușinez pe învățații care spun că această istorie este scoasă din fabula vechiului Hercule. Acest Hercule a fost închis timp de trei zile în burta unei balene ; dar el a făcut față cum se cuvine unui minunat ospăț, căci a mâncat ficatul balenei la frigare. Ionas n-a dovedit tot atîta îndemînare.

49° — învățați-mă arta de a face pe înțeleș primele versuri din profesul Osia. Dumnezeu îi poruncește deschis să ia o t... de nevastă și să facă cu ea copii de t...

Profetul ascultă întocmai ; el o alege pe cumătră Gomer, fica cumătrului Debelaim ; a păstrat-o trei ani și i-a făcut trei copii, ceea ce este fără îndoială o ispravă. Mai apoi Dumnezeu vrea o nouă ispravă și îi poruncește să se culce cu o altă muiere care să fie măritată și să-i fi pus și pînă atunci coarne bărbatului ei. Vrednicul Osia, ascultător ca întotdeauna, nu întîmpină prea multă greutate să găsească o preafrumoasă cu toate aceste însușiri ; și nu trebuie să cheltuiască mai mult decît cincisprezece drahme și o baniță de orz. Vă rog să binevoiți a mă învăța ce preț avea pe vremea aceea o drahmă la poporul evreu și cît dați voi astăzi fetelor din porunca Domnului.

50° — Am și mai mare nevoie de preaînțelepteie voastre învățăminte asupra *Noului Testament*; mi-e teamă că nu voi ști ce să spun cînd va trebui să potrivesc una cu alta cele două spițe ale neamului lui Iosif. Căci mi se va spune că Matei dă ca tată a lui iosif pe Iacob, iar Luca îl face fiul lui Heli și că lucrul acesta nu este cu puțință decît numai dacă se schimbă *he* în *ia* și *li* în *cob*. Voi fi întrebât de ce unul numără cincizeci și șase de generații, tar celălalt nu numără decît patruzeci și două, și de ce aceste generații sînt toate deosebite, și voi mai fi întrebât de ce, în cele patruzeci și două făgăduite, nu se găsesc decît patruzeci și una ; și, în fine, de ce această spiță este a neamului lui Iosif, care nu era tatăl lui Isus.

Mi-e teamă că nu voi răspunde decît prostii, la fel cum au pățit-o toți înaintașii mei. Sînteți de părerea sfintului Ambrozie că îngerul a făcut Măriei un copil prin ureche, Maria per aurn impregnata est ; sau de părerea reverendului P. Sanchez, care spune că Fecioara a răspîndit sămînță în împreunarea ei cu Duhul Sfînt ? Chestiunea e cam ciudată ; înțeleptul Sanchez nu se îndoiește că Duhul Sfînt și Sfîntă Fecioară au răspîndit amîndoi sămînță în același timp : căci el socotește întîlnirea a două semințe în același timp ca fiind neapărat trebuincioasă pentru generare. Se vede prea ușor că Sanchez cunoaște mai bine Teologia decît fizica și că îndeletnicirea de a face copii nu intră în obiceiurile iezuiților.

51° — Dacă voi face cunoscut, după Luca, că August a poruncit o numărătoare a întregului pămînt pe cînd Maria era însărcinată, că Cyrenius sau Gui- rinius, guvernatorul Siriei, a făcut cunoscută această numărătoare, și că Iosif și Maria s-au dus la Beth- leem să se înscrie ; și dacă mi se va rîde în nas ; dacă cei ce cunosc antichitatea îmi vor spune că nu s-a făcut niciodată o numărătoare a imperiului roman ; că Quintilius Varus și nu Cyrenius era țpe acea vreme guvernator al Siriei ; că Cyrenius nu a domnit în Siria decît la zece ani după nașterea lui Isus, eu voi fi fără doar și poate foarte încurcat, dar nu mă îndoiesc că voi veți înlătura această mică nedumerire. Căci dacă s-ar găsi o singură minciună într-o carte sfîntă, această carte ar mai fi ea sfîntă ?

52° — Cînd voi propovădui, după Matei, că familia s-a dus în Egipt, mi se va răspunde că nu este adevărat și că ea a rămas în Iudeea, potrivit celorlalți evangheliști ; iar dacă voi spune că familia a rămas în Iudeea, mi se va răspunde că ea a fost în Egipt. Nu e mai potrivit să zic că poți fi în două locuri deodată, așa cum i s-a întîmplat sfintului François Xavier și multor altor sfînți ?

53° — Astronomii vor putea să-și rîdă de steaua celor trei regi care i-a dus pînă într-un staul. Dar voi sînteți mari cititori în ațele ;

voi izbutiți să lămuriți această minune. Spuneți-mi, mai ales, cât aur au dăruit regii ; căci sinteți învățați să scoateți aur mult de la regi și de la popoare. Iar în ceea ce îl privește pe cel de-a.1 patrulea rege, Irod, de ce se temea el că Isus, născut în staul, va ajunge împăratul iudeilor ? Irod nu era rege decât din mila romanilor ; aceasta era doar treaba lui August. Uciderea pruncilor e oarecum ciudată. Mă supără și faptul că nici un istoric roman nu a pomenit despre aceste lucruri. Un vechi martirolog foarte vrednic de crezut (cum sint de altfel toți) numără paisprezece mii de copii martirizați. Dacă vreți să mai adaug câteva mii, nu aveți decât să-mi spuneți.

54° — Vă rog să-mi împărtășiți și mie cum 1-a luat diavolul pe Dumnezeu și 1-a urcat pe o colină în Galileea, de unde se zăreau toate împărățiile pă- mîntului. Diavolul, care făgăduiește toate aceste împărății lui Dumnezeu dacă se va închina diavolului, va putea scribi pe mulți oameni cumsecade, pentru care vă rog un cuvînt de recomandare.

55° — Vă rog să-mi spuneți, cînd vă veți duce la nuntă, în ce fel Dumnezeu, care se ducea și el la nuntă, a preschimbat apa în vin pentru niște oameni beți dinainte.

56° — Cînd mîncăți smochine la masa voastră, la sfîrșitul lui iulie, vă rog stăruitor să-mi spuneți de ce Dumnezeu, fiindu-i foame, căuta smochine la începutul lui martie, cînd nu era încă vremea smochinelor ?

57° — După ce voi fi primit deslușirile voastre asupra tuturor acestor minuni, va trebui să spun că Dumnezeu a fost osîndit să fie spînzurat pentru păcatul originar. Dar dacă mi se va răspunde că niciodată nu a fost vorba de vreun păcat originar, nici în *Vechiul Testament*, nici în cel *Nou* ; că se spune numai că lui Adam i s-a hărăzit să moară în ziua în care va fi mîncat din arborele științei, dar că el nu a murit din această pricină ) și că Augustin, episcopul din Hipponia, mai



înainte manichean, este întiiul care a întemeiat sistemul păcatului originar, vă mărturisesc că, neavînd ca auditor oameni din Hipponia, aş putea să ajung de rîsul copiilor vorbind prea multe fără să spun nimic. într-adevăr, cînd unii căutători de gîlceavă au venit să-mi arate că nu este cu putinţă ca Dumnezeu să fi fost supus chinurilor pentru un măr mîncat cu patru mii de ani înainte de moartea sa ; că nu este cu putinţă ca răs- cumpărînd neamul omenesc totuşi să nu-1 fi răscumpărat, lăsîndu-1 cu totul în ghearele diavolului, afară de cîţiva aleşi, eu nu am răspuns la toate acestea decît cu vorbe lipsite de noimă şi a trebuit să mă ascund de ruşine.

58° — împărtăşiţi-mi luminile voastre asupra predicii pe care a făcut-o Domnul nostru în sfîntul Luca, la capitolul XXL Isus spune că „va veni înconjurat de nori, cu putere şi măreţie mare, înainte ca generaţia căreia îi vorbeşte să fi ieşit dintre cei vii". N-a făcut nimic din toate acestea, nu a venit înconjurat de nori ; iar dacă a sosit prin cine ştie ce ceţuri, noi n-am aflat nimic ; spuneţi-mi deci tot ce cunoaşteţi în legătură cu acestea. Apostolul Pavel spune de asemenea învăţăceilor săi tesalonicieni „că vor merge, împreună cu el, înconjuraţi de nori, în întîmpinarea lui Isus Cristos", De ce n-au pornit în această călătorie ? E oare mai greu să mergi în nori decît în al treilea cer ? Vă cer iertare, dar îmi plac mai mult *Norii* lui Aristofan decît cei ai lui Pavel.

59° — Să spun împreună cu Luca, că Isus s-a înălţat la cer din micul sat Bethania ? Să dau să se înţeleagă, împreună cu Matei, că învăţăceii l-au văzut pentru ultima dată în Galileea ? Să cred pe cuvînt pe un mare învăţat care spune că Isus avea un picior în Galileea, iar pe celălalt în Bethania ? Această părere îmi pare cea mai vrednică de crezare, dar aştept hotărîrea dumneavoastră în legătură cu ea.

60° — Voi fi întrebat apoi dacă Petru a fost sau nu la Roma ; voi răspunde fără

îndoială că el a fost papă douăzeci și cinci de ani ; și dovada de netăgăduit pe care o voi aduce este că avem o epistolă de la acest om cumsecade, care nu știa nici scrie, nici citi, și că această epistolă este datată din Babilon ; nu se poate da nici un răspuns la această dovadă, dar aş dori ceva și mai convingător.

61° — învățați-mă de ce Simbolul Credinței, numit și Simbolul Apostolilor, nu a fost alcătuit decît pe vremea lui Ieronim și a lui Rufin, la patru sute de ani după apostoli ? Spuneți-mi de ce primii părinți ai bisericii nu pomenesc niciodată decît de evangheliile numite astăzi apocrife ? Nu este oare aceasta o dovadă că cele patru evanghelii canonice nu erau încă scrise ?

62° — Nu sînteți necăjiți ca și mine că primii creștini au făurit atîtea versuri proaste pe care le-au pus pe socoteala sibilelor, că ei au plăsmuit scrisori ale sfîntului Pavel către Seneca, scrisori ale lui Isus, scrisori ale Măriei, scrisori ale lui Pilat ; și că și-au întemeiat astfel secta lor printr-o sută de crime de fals care ar fi pedepsite de toate tribunalele de pe pămînt? Aceste înșelătorii sînt astăzi recunoscute de toți învățații. Nu putem face altceva decît să le numim ploase. Dar nu e oare trist ca adevărul vostru să nu fie întemeiat decît pe neadevăruri ?

63° — Spuneți-mi de ce, deși Isus nu a înființat cele șapte taine, noi le avem totuși ? De ce Isus nespunînd că el e *Trin*, că are două naturi, cu două voințe și o persoană, noi îl facem *Trin*, cu o persoană și două naturi ? De ce avînd două voințe nu a avut-o și pe aceea de a ne învăța dogmele religiei creștine ?

Și de ce, deși a spus că printre învățăceii săi nu vor fi nici unii cei dintîi, nici alții cei de pe urmă, domnul arhiepiscop de Toledo are o rentă de un milion de aucați, în timp ce partea hărăzită mie e curată batjocură ?

64° — Știu foarte bine că biserica e infailibilă ; dar care biserică e infailibilă, biserica greacă, sau biserica latină, sau cea a Angliei, sau cea a Danemarcei și a Suediei, sau cea a minunatului oraș Neuchâtel, sau

cea a primitivilor numiți quakeri, sau cea a anabapțiștilor, sau cea a moravilor ? Și biserica turcească are însușirile ei bune, dar se spune că biserica chineză este mult mai veche.

65° — Papa este el oare infailibil cînd se culcă cu țiiitoarea sa sau cu propria sa fiică și cînd aduce la masă o sticlă cu vin otrăvit pentru cardinalul Adriano di Corneto ? <sup>1</sup>

Cînd două sinoade se anatemizează unul pe celălalt, cum s-a întîmplat de douăzeci de ori, care sinod este cel infailibil ?

66° — în fine, nu ar fi oare mai bine să nu te rătăcești pe aceste căi încurcate și să propovăduiești numai virtutea ? Cînd Dumnezeu ne va judeca, mă îndoiesc foarte cum că ne va întreba dacă grația este versatilă sau concomitentă ; ori căsătoria semnul vizibil al unui lucru invizibil ; dacă credem că sînt zece cete de îngeri sau numai nouă ; dacă papa este deasupra sinodului sau sinodul deasupra papii. Ar fi oare un păcat în ochii săi că îți înalți rugăciunile în spaniolă, cînd nu știi latinește ? Am fi noi oare vrednici de mînia sa veșnică pentru că am mîncat într-o anumită zi carne proastă la prețul de doisprezece maravedi, și am fi oare răsplătiți în vecii vecilor dacă am mîncă împreună cu voi, preaînțelepți magiștri, calcani, sole, nisetri, în valoare de o sută de piaștri ? Nici voi nu credeți lucrul acesta în adîncul sufletului vostru ; voi înșivă socotiți că Dumnezeu ne va judeca după faptele noastre și nu după părerile lui Toma sau ale lui Bonaventura.

Nu le-aș fi de folos oamenilor dacă nu i-aș învăța altceva decît morala ? Această morală este atît de curată, de sfîntă, de universală, atît de limpede, atît de veche, încît pare că vine de la Dumnezeu însuși, la fel ca lumina, socotită de noi drept prima sa operă. N-a dăruit el oare oamenilor iubirea de sine pentru a veghea la păstrarea ființei lor ; bunăvoința, binefacerea, virtutea pentru a

<sup>1</sup> Autorul pare să fi vrut să vorbească despre papa Alexandru al VI-lea. (Nota ediției franceze — Hachette, Paris 1960\*.

veghea asupra iubirii de sine ; nevoile  
mutuale pentru a alcătui societatea ;  
plăcerea pentru a ne bucura de ea ; durerea  
care ne vestește să ne bucurăm cu măsură ;  
pasiunile ce ne duc la fapte mari, și  
înțelepciunea care pune o frână acestor  
pasiuni ?

N-a inspirat el, în sfârșit, tuturor  
oamenilor uniți în societate ideea unei Ființe  
supreme, pentru ca slava datorată acestei  
Ființe să fie legătura cea mai puternică a  
societății? Sălbaticii care rătăcesc prin codri  
nu au nevoie de această cunoștință ; datoriile  
față de societatea pe care nu o cunosc nu-i  
privesc în nici un fel ; dar de îndată ce  
oamenii se adună laolaltă, Dumnezeu se  
dezvăluie rațiunii lor : ei au nevoie de  
justiție, ei cinstesc în Dumnezeu principiul  
oricărei justiții. Dumnezeu, care nu are ce  
face cu slăvirile lor deșarte, le primește ca  
fiind trebuitoare pentru ei, iar nu pentru el.  
Și tot așa cum le dăruiește geniul artelor,  
fără de care orice popor pierе, le dă și  
spiritul religiei, cea dintâi dintre științe și cea  
mai naturală, știința dumnezeiască, al cărei  
principiu e temeinic, cu toate că din el se  
scot zilnic păreri îndoielnice. Îmi îngăduiți să  
propovăduiesc aceste adevăruri nobililor  
spanioli ?

67° — Dar dacă doriți să le ascund, dacă  
îmi porunciți să vestesc minunile sfântului  
Jacques în Ga- licia, ale fericitei Notre Dame  
d'Atocha și ale Măriei de Agreda, care în  
clipele ei de extaz își arăta dosul unor  
băiețandri, spuneți-mi, cum trebuie să mă  
descurc cu potrivnicii care se vor încumeta  
să se îndoiască : va trebui să cer să fie  
supuși, drept pildă, torturii obișnuite și celei  
neobișnuite ? Când voi întâlni fete evreice,  
trebuie să mă culc cu ele înainte de a le  
arde ; iar când vor fi aruncate în flăcări n-am  
dreptul să iau și eu o pulpă sau o bucă pentru  
ospățul meu cu fete catolice ?

Aștept cinstea răspunsului vostru

Domenico Zapata y verdadero, y honrado, y caricativo. Zapata, neprimind nici un fel de răspuns, îl vesti pe Dumnezeu pur și simplu și propovădui oamenilor pe tatăl lor, răsplătitor, pedepsitor și iertător. El despărți adevărul de minciună și deosebi religia de fanatism ; el învătă pe oameni virtutea și trăi potrivit învățătuuii sale. Fu blind, binefăcător, ne- îngîmfat ; și fu ars pe rug la Valadolid, în anul Domnului 1631. Rugați-vă lui Dumnezeu pentru sufletul fratelui Zapata !

# În rommește de VERA CĂLIND I D E R O T

( 1 7 1 3 - 1 7 8  
4 )

istoria filozofiei și istoria literaturii îl revendică amîndouă pe Diderot. Gîndirea lui filozofică constituie un apogeu al materialismului mecanicist din secolul al XVIII-lea. Diderot n-a posedat arta de a-și difuza și ilustra ideile ca Voltaire, dar i-a întrecut pe acesta în originalitate, în adîncimea ca și în consecventa aîndirii — căci materialismul lui Voltaire încearcă să se împace cu deismul.

Denis Diderot, fiu de meseriaș din Langres, a ocupat un loc central în cultura secolului ; a fost sufletul „Enciclopediei”, magnifica lucrare care a sintetizat într-o viziune materialistă cunoștințele timpului. S-a aflat în centrul mișcării filozofice, social-politice și literare din jurul „Enciclopediei”, a fost un pionier în domeniul criticii literare și plastice. Și-a împărtășit ideile materialiste folosind orice prilej, comentînd descoperirile geografice sau științifice ale vremii în „Scrisoare despre orbi spre folosul celor care vād” (1749), ori în „Supliment la călătoria lui

Bougainville" (1773). A pătruns cu îndrăzneala creatoare a geniului în cele mai variate domenii ale științei și filozofiei, lăsînd pretutindeni dîre adînci, dovedind o uimitoare capacitate de a scruta dezvoltarea viitoare a domeniului respectiv. Cu același curaj a atacat instituțiile și moravurile feudale. A plătit cu închisoare îndrăzneala sa în gîndirea filozofică și politică. în gîndirea asupra artei ca și beletristica nropriu-zisă, Diderot e mereu original. Dintre scrierile literare, piesele și dramele burgheze păstrează doar un interes istoric. Dar „Călugărița" e unul dintre romanele de seamă ale secolului a

IXVIII-lea, iar „Jacques fatalistul” trăiește prin. vervă și fantezie. Capodopera literară a lui Dide- rot este dialogul „Nepotul lui Rameau” care pune în scenă o figură de parazit inteligent și cinic. Satira lui Diderot se află la marginea comicului. Prea pasionat și impulsiv pentru a-și impune disciplina ironiei, Diderot folosește mai ales gluma grasă și paradoxul îndrăzneț. Din astfel de paradoxuri a alcătuit „Nepotul lui Rameau”. Semnificația critică a textului se descifrează din afirmațiile personajului, căci parazitul de profesie denunță un sistem social bazat pe parazitism și minciună.<sup>161</sup>

#### NEPOTUL LUI RAMEAU

Nepotul tei Rameau

Fie vreme bună, fie vreme rea, spre orele cinci seara am obiceiul să mă plimb la Palais-Royal<sup>1</sup>.

Acela care e văzut mereu singur, stînd ginditor pe banca lui d'Argenson<sup>2</sup>, sînt eu. Vorbesc cu mine însumi despre politică, despre dragoste, despre arta literară sau despre filozofie ; îi dau frîu liber minții, în toată ne stăvilirea ei ; o las în voie, să urmărească primul gînd, cuminte sau zănatic, care-mi trece prin cap, așa cum îi vedeam făcînd pe tinerii noștri dezmățați care urmăresc prin aleea Foy vreo curtezană cu aer ușuratic, cu fața surîzătoare, cu ochii vii, cu nasul în vînt, părăsind-o apoi ea să urmărească alta, legîndu-se de toate și nerămînînd cu nici una. Gîndurile sînt fetișcanele mele desfrînate

.Dacă vremea e rece sau din cale afară de ploioasă, mă adăpostesc la cafeneaua „Regentei”. Acolo, îmi place să mă uit cum se joacă șah. Nicăieri în lume șahul nu se joacă mai bine decît la Paris și nicăieri în Paris nu se joacă

---

<sup>1</sup> Palais-Royal, și Champs-Elysees, ca și Cours (la Reine) despre care va fi vorba mai departe în text, erau, pe timpul acela, locurile de plimbare preferate ale celor avuți și ale desfrînaților epocii, (n.t.)

<sup>2</sup> Banca lui d'Argenson era așezată în fața palatului familiei d'Argenson, ai cărei membri au ocupat slujbe importante în timpul monarhiei franceze. Unul dintre ei, Rene-Louis (1694— 1757) a fost economist, precursor al liberalismului burghez și ministru de externe sub Ludovic al XV-lea. (n.t.)

mai bine decît la cafeneaua „Regenței” ; la Rey <sup>1</sup> se întrec chibzuitul Legal, subtilul Philidor și vigurosul Mayot ; se pot vedea mutările cele mai uimitoare și se pot auzi cuvintele cele mai neghioabe ; căci dacă poți fi totodată și om inteligent și mare jucător de șah, așa cum este Legal, poți de asemenea să fii un mare șahist și în același timp un neghiob ca Foubert și Mayot<sup>2</sup>.

Eram acolo, într-o după-amiază, privind cu nesaț, abia vorbind, și ascultînd cît puteam mai puțin, cînd s-a apropiat de mine unul dintre cele mai ciudate personaje din țara aceasta în care Dumnezeu a lăsat destule. Omul despre care vorbesc e un amestec de trufie și de josnicie, de bun-simț și de sminteală ; pesemne că noțiunile de cinstit și necinstit îi sînt învălmășite în cap într-un mod cu totul neobișnuit, fiindcă omul acesta nu se fălește de loc cînd arată însușirile bune pe care i le-a hărăzit natura, și nici nu se rușinează cînd le dă la iveală pe cele rele. Altminteri, e înzestrat cu o sănătate de fier, cu o imaginație înflăcărată și cu niște plămîni neobișnuit de zdraveni. Dacă îl în- tilnești vreodată și nu te țintuiește locului ciudățenia lui, atunci trebuie sau să-ți viri degetele în urechi, sau s-o iei la goană. Doamne, ce mai plămîni grozavi are ! Și cu nimic pe lume nu se aseamănă mai puțin omul acesta decît cu propria lui ființă. Uneori e slab și jigărit ca un bolnav înainte de a-și da sufletul ; atunci i s-ar putea număra dinții prin pielea străvezie a obrazului, s-ar putea crede că n-a mîncat de cine știe cînd, sau c-a ieșit de la Trappe <sup>3</sup>. În luna următoare e gras și dolofan de parcă nu s-ar mai fi clintit de la masa vreunui financiar, sau ar fi fost închis în vreo mănăstire de a bernardinilor <sup>4</sup>. Astăzi, îmbrăcat în rufe soioase, cu pantalonii sfișiati, acoperit de zdrențe, aproape desculț, pășește cu fruntea în pămînt, fe~ rindu-se, încît te simți îndemnat să-1 chemi ca să-i dai ceva de pomană. Iar a doua zi, pudrat, îhcălțat, frizat, îmbrăcat pe cînte, merge cu fruntea sus, te privește drept în față, încît l-ai lua aproape drept un om cumsecade. Trăiește de pe o zi pe alta, e trist sau vesel, după împrejurări. Dimineața, cînd se trezește, prima lui grijă este unde va prînzi ; după prînz se gîndește unde va cîna. Și noaptea îi aduce griji ; fie că ajunge pe jos în podul unde locuiește, dacă

<sup>1</sup>Patronul faimoasei cafenele a „Regenței”, fondată în 1718, frecventată și de Diderot unde, pînă aproape în zilele noastre, s-au întîlnit amatorii de șah din întreaga lume. (n.t.)

<sup>2</sup>Dintre șahiștii enumerați mai sus, cei mai cunoscut e compozitorul Philidor ; e pomenit în articolul ȘAH din Enciclopedie. (n.t.)

<sup>3</sup>Mănăstire din Normandia meridională (depart. Orne) fondată în secolul al XI-lea de către Sire de Rotrou. Diderot îi folosește aici numele ca simbol al locului unde oamenii sînt supuși la posturi aspre, (n.t.)

<sup>4</sup>Călugări catolici ; Diderot se referă la traiul îmbelsugat și lipsit de griji pe care aceștia îl duceau în mănăstirile apar- ținînd ordinului lor. (n.t.)



nu cumva gazda, plictisită să tot aștepte plata chiriei, nu i-a încuiat ușa în nas ; fie că se abate în vreo crîsmă pe la marginea orașului unde așteaptă zorile între un codru de piine și o stacană de bere. Cînd n-are gologani în buzunare, cum i se întîmplă citeodată, își găsește scăparea fie la vreun birjar care-i e prieten, fie la vizitiul vreunui monsenior, care îi dă voie să se culce pe paie, lîngă cai. Iar dimineața, o parte din saltea i se mai găsește încă prinsă în păr. Dacă e vremea bună, umblă toată noaptea, de colo-colo, prin promenada de la Cours sau prin Champs-Elysees. O dată cu zorile el reapare în oraș, îmbrăcat din ajun pentru a doua zi și uneori de-a doua zi pentru întreaga săptămîină.

Asemenea originali mie nu-mi plac ; alții și-i fac cunoștințe apropiate, ba chiar prieteni. Eu stau de vorbă cu ei la un an o dată, cînd îi întîl- nesc, pentru că firea lor se deosebește de a celorlalți oameni și pentru că ei rup monotonia plictisitoare pe care au adus-o educația, conveniențele sociale și cerințele noastre de zi cu zi. Dacă vreunul dintre ei se ivește într-un grup e ca o pică-tură de drojdie care dospește și redă fiecăruia o părțică din individualitatea sa firească. Îl vezi zgîlțînd, tulburînd, făcîndu-te să aprobi sau să dezaprobi, scoțînd la iveală adevărul, arătîndu-i pe oamenii de treabă, demascînd lichelele ; și abia atunci omul cu judecata sănătoasă ascultă și-și deslușește lumea.

Pe acela despre care vorbesc îl cunoșteam de mult. Venea adeseori într-o casă unde era primit pentru talentul său. Gazdele aveau o singură fată ; omul nostru jura în fața tatălui și a mamei că se va însura cu fîica lor. Ei ridicau din umeri, îi rî- deau în nas și-l făceau nebun ; și am trăit clipa în care spusele lui se îndepliniră. Mie avea obiceiul să-mi ceară cu împrumut cîtiva gologani pe care i-i dădeam. Se vîrîse, nu știu cum, prin cîteva case cinstite, unde era primit la masă cu condiția să nu vorbească decît atunci cînd i se dă voie. El tăcea și mîncă, furios ; era o minunăție întreagă să-l vezi așa, silit la tăcere. Dacă îl rodea pofa să calce înțelegerea și dacă deschidea gura, toți cei din jurul lui strigau: „Rameau l" Atunci ochii îi sticleau de furie și el reîncepea să mînînce cu ș.i mai multă turbare. Erați curioși să știți numele acestuia și vi l-am spus : este nepotul vestitului muzician <sup>1</sup> care ne-a scăpat de cîntarea plană <sup>2</sup> a lui Lulli <sup>3</sup>, psalmodiată într-una, de

---

<sup>1</sup>Jean Philippe Rameau (1684—1764) — muzician francez, autor al unor lucrări de teorie a muzicii (printre care Tratatul de armonie redusă la principiile ei naturale și Noul sistem de muzică teoretică) a numeroase balete și opere, printre care Castor și Pollux, Indiile galante etc., a multor bucăți pentru clavecin, violă, flaut, (n.t.)

peste un secol ; e nepotul vestitului autor al atîtor viziuni  
de neînţeles şi adevărur

---

**2**Cînt liturgic (cantus choralis, cantus planis) al bisericii catolice, datînd de la începuturile creştinismului, cunoscut şi sub numele de cîntare gregoriană, căci elementele sale au fost revăzute si clasate pe vremea papei Grigore (anul 600). (n.r.)

**3**Jean-Baptiste Lulli (1633—1687) — muzician, fondatorul operei clasice franceze. S-a născut la Florenţa, (n.t.)

iapocaliptice cu privire la teoria muzicii, din care nici el și nici altcineva pe lume n-a priceput nici-odată nimic ; e nepotul muzicianului de la care ne-au rămas câteva opere, cu armonie în ele, câteva frânturi de cînturi, idei dezlîinate, zgomote năprasnice, zboruri, triumfuri, lăncii, glorii, șoapte, victorii pe nerăsuflete, arii ce vor dăinui în vecii vecilor ; e nepotul aceleuia care, după ce l-a înmormîntat pe Lulli florentinul, va fi îngropat la rîndul său de virtuozii italieni ; e nepotul muzicianului care, presimțind lucrul acesta, devenise posomorit, trist, arțăgos, fiindcă nimeni nu poate fi mai necăjit — nici chiar o femeie frumoasă care se trezește cu o bubuliță pe nas — decît un autor amenințat să trăiască după ce i s-a uitat numele, ca de pildă Marivaux și Crebillon-fiul<sup>1</sup>.

EU

Dacă nu-ți place calea pe care ți-o arăt, atunci ai curajul de a fi cerșetor.

EL

E nespus de greu să fii cerșetor, cînd există atîția neghiobi înstăriți, pe socoteala cărora se poate trăi. Și apoi sila de sine însuși este de nesuferit.

EU

Oare dumneata cunoști simțimîntul acesta ?

EL

Dacă îl cunosc ! De cîte ori mi-am spus : Cum, Rameau, sînt zece mii de mese bune în Paris, cu cîte cincisprezece sau douăzeci de tacîmuri fiecare, și printre toate aceste tacîmuri nu e nici unul pentru tine ! Există pungi pline de aur, care se varsă în dreapta și-n stînga, și nici un gologan nu pică peste tine ! O mie de deștepți mărunți și fără talent, fără merite ; o mie de creaturi lipsite de farmec ; o mie de intriganți josnici sînt îmbrăcați ca lumea și tu să umbli gol ! Și tu să fii atît de neghiob ? Oare nu știi să lingusești, ca oricare altul ? N-ai putea să minți, să juri, să-ți calci jurămintele, să făgăduiești, să-ți ții sau nu cuvîntul, ca oricare altul ? Oare tu n-ai putea să stai în patru labe, ca oricare altul ? N-ai putea să ajuți aventurile amoroase ale doamnei și să duci bilețele dulci domnului, ca oricare altul ? N-ai putea să-l încurajezi pe tinerelul acela să-i vorbească domnișoarei și s-o convingi pe domnișoară să-l asculte, ca oricare altul ? Oare n-ai putea tu s-o faci să înțeleagă pe fiica vreunuia

<sup>1</sup> Pierre Carlet Marivaux (1688—1763) — autor a peste treizeci de comedii și al unor romane în care critică prejudecățile aristocrației franceze, fără a ajunge însă la ascuțimea satirei. Cît despre Crebillon-fiul, Diderot se referă la romancierul francez Claude Crebillon (1707—1777) autor al Sofalei, al Rătăcirilor dragostei și al altor lucrări frivole și licențioase, își spunea fiul spre a se deosebi de tatăl său, poetul tragic Prosper Crebillon (1674—1762). (n.t.)

dintre burghezii noştri că este prost îmbrăcată, să-i arăţi că nişte cercei frumoşi, un pic de roşu, câteva dantele sau o rochie à la polonaise, i-ar veni de minune? N-ai putea tu s-o convingi că picioruşele ei nu sînt făcute să umble pe jos ? Că există un tînăr domn, frumos şi bogat, cu veşmîntul gătit în fireturi de aur, cu echipaj superb, cu şase lachei vinjoşi ? N-ai putea tu să-i spui că tînărul acela a văzut-o trecînd, a găsit-o încîntătoare, şi de atunci nu mai bea, nu mai mănîncă, nu mai doarme, şi-are să moară ?

— Dar ce-o să spună tăticu ?

— Bine, bine, tăticu ! la început o să se supere niţel.

— Şi mămica, ea care-mi spune într-una să fiu fată cuminte, şi mă învaţă că nu există nimic pe lumea asta, în afară de cînte !

— Vorbe învechite, care n-au nici o noimă.

— Şi duhovnicul meu ?

— N-o să-1 mai vezi, sau dacă ţii atît de mult la toana de-a te duce să-i povesteşti distracţiile du- mit ale, o să te coste cîteva livre de zahăr şi de cafea.

— Nici nu ştii cît e de neîngăduitor : o dată, n-a vrut să-mi ierte păcatele, fiindcă am cîntat *Vino în chilia mea*.

— Asta din pricină că nu i-ai dat nimic ; dar cînd ai să apari în dantele...

— Va să zică voi avea dantele ?

— Nici vorbă, tot felul de dantele... şi cu paf-tale bătute în diamante...

— Va să zică voi avea paf-tale frumoase, cu dia-mante ?

— Sigur.

— La fel ca ale marchizei care vine uneori să-şi cumpere mănuşi din dugheana noastră ?

— Intocmai... Cînd vei apărea într-o trăsură frumoasă, cu cai suri-rotaţi, cu doi lachei zdraveni, cu un negru mic şi cu alergătorul dinainte ; cînd vei apare fardată, cu benghiuri, cu trenă lungă.

— La bal ?

— La bal, la Operă, la Comedie... (Inima îi tre-saltă de pe acum, de bucurie... Tu te joci cu o hîr-tiută, pe care o ţii între degete.)

— Ce ai acolo ?

— Nimic,

— Ba mi se pare că ai ceva.

— Am un bilet.

— Pentru cine ?

— Pentru dumneata, dacă ai fi cît de cît cu-rioasă.

— Curioasă ? sînt foarte curioasă, haide... (ea citeşte) O întîlnire ! E cu neputinţă.

— Poate cînd te duci la biserică...

Mama merge totdeauna cu mine ; dar dacă ar veni el aici mai de dimineată, eu mă trezesc prima și sînt la tejghea înaintea celorlalți...El vine și place ; iar într-o bună zi, pe înserat, micuța dispare, și mie mi se numără cei două mii de scuzi care mi se cuvin... Și ce ! Adică să ai asemenea talente și să n-ai o bucată de pîine ? Nu ți-e rușine, nenorocitul ? Îmi aminteam o serie de secături care nu-mi ajungeau nici pînă la călcîie măcar și erau, totuși, tixiți de bani. Eu purtam un surtuc de lînă grosolan, în timp ce ei se înveleau în catifele ; se sprijineau în bastoane cu măciulie de aur, și cu ciocul încovrigat, aveau Aristotelul și Platonul<sup>1</sup> la degeft. Și cine erau, mă rog ? Niște nefericiți de muzicanți proști ; iar astăzi sînt un fel de seniori. Atunci, simțeam cum prind curaj, îmi simțeam sufletul înălțat, mintea ascuțită și capabilă de orice ; dar, după cîte se p\*are, stările astea nu durează cine știe cît, și pînă în clipa de față n-am izbutit să mă căpățuiesc. Orice s-ar spune, iată despre ce discut adeseori, de unul singur ; îmi poți parafraza vorbele după cum ai chef, numai să pricepi, pînă la urmă, că și eu cunosc sila de mine-însumi, sau zbuciumul acesta al conștiinței care se naște din zădărnicia darurilor pe care ni le-a împărțit cerul ; e cel mai cumplit dintre toate. Aproape că ar fi mai bine ca omul să nu se mai fi născut.

Îl ascultam, și pe măsură ce juca scena pezeven- ghiului și a tinerei fete seduse, îmi simțeam sufletul frămîntat de două imbolduri potrivnice : nu știam dacă să-mi dau drumul rîsului sau să las să-mi izbucnească mînia. Sufeream ; de douăzeci de ori un hohot de rîs mi-a stăvilît mînia ; de douăzeci de ori mînia, stîrnită în fundul inimii mele, s-a sfîrșit prin- tr-un hohot de rîs. Mă uimise atîta agerime a minții și atîta josnicie, mă uimiseră ideile, rînd pe rînd juste și false, perversitatea atît de deplină a sentimentelor, mîrșăvenia desăvârșită și sinceritatea atît de neobișnuită. El îmi observă frămîntarea și mă întrebă : „Ce ai.?”

E

UMă gîndeam că tot ce mi-ai spus are mai multă aparență de adevăr decît trăinicie ; dar să lăsăm asta ; și spui că ai dat lecții de acompaniament **și** de compoziție ?

EL

Da

<sup>1</sup> E vorba de inele, pe ale căror pietre erau gravate figurile acestor filozofi antici, (n.t.)

EU

Și nu cunoșteai de loc nici una, nici alta ?

EL

Nu, pe cîntea mea ; ba încă în privința asta stăteau alții mai rău decît mine : cei care își închipuiau că știu ceva. Eu, cel puțin, nu terfeleam nici mintea și nici miinile copiilor. Cînd treceau de la mine la un profesor bun nu erau nevoiți să se dezvețe de nimic, fiindcă nu-i învățasem nimic și cu asta le economiseam și timpul și banii.

EU

Dar cum făceai ?

E

LAșa cum fac toți. Soseam și mă trînteam pe un scaun. „Ce vreme păcătoasă ! Cît e de obositor să umbli !" Apoi flecăream cîteva noutăți : Doamna Lemierre <sup>1</sup> trebuia să joace un rol de vestală într-o operă nouă ; dar e însărcinată pentru a doua oară : nu știu cine o va înlocui. Domnișoara Arnould <sup>2</sup> 1-a părăsit pe micul ei conte ; se spune că e în vorbă cu Bertin <sup>3</sup>. Cu toate astea micuțul conte a găsit porțelanul domnului de Montamy <sup>4</sup>. La ultimul concert al amatorilor era o italiancă despre care pot spune că avea o voce de înger. E cineva Preville ăsta, trebuie să-1 vedeți în Mercur galant<sup>5</sup> ; partea cu ghicitoarea e de neprețuit ; biata Dumesnil <sup>6</sup> nu mai știe nici ce face, nici ce spune... „Hai, domnișoară, luați-vă cartea."

Și pe cînd domnișoara, care nu se grăbește de loc, își caută cartea pe care a rătăcit-o, pe cînd e

<sup>1</sup>Faimoasă cîntăreață din acele timpuri, (n.t)

<sup>2</sup>Madeleine-Sophie Arnould — celebră cîntăreață de operă (1740—1802). (n.t.)

<sup>3</sup>Bertin d'Antilly — demnitar din acea vreme, (n.r.)

<sup>4</sup>Arclais de Montamy (mort în 1765) de ale cărei cercetări asupia culorilor pentru pictura pe porțelan Diderot s-a interesat îndeaproape. Contele de Lauraguais a publicat și el în 1766 o lucrare privind porțelanurile, (n.t.)

<sup>5</sup>Mercur galant sau Comedia fără titlu de Bourdault, deși scrisă în secolul al XVII-lea (1683) a fost reluată în 1753. Actorul Preville (Pierre-Louis-Dubus, (1721—1799) juca în ea cinci roluri diferite, (n.t.)

<sup>6</sup>E vorba de actrița Dumesnil Marie-Francoise-Marchanf (1714—1803). (n.t.)

chemată o cameristă, pe cînd se bombănește, eu vorbesc mai departe : „La Clairon <sup>1</sup> e cu adevărat de neînțeles. Se vorbește despre un măritiș cum nu se poate mai caraghios : acel al domnișoarei... curii o cheamă ? fetișcana aceea pe care... o întreținea,, căreia i-a făcut vreo doi-trei copii ; aceea care fusese întreținută de atîția alții." — Vai, Rameau, vorbești prostii ! e cu nepu-tință.

— Nu vorbesc de loc prostii ; se spune chiar că s-a și măritat. Se aude că ar fi murit Voltaire ; cu atît mai bine.

— De ce cu atît mai bine ?

— Fiindcă iar o să ne facă vreo năzbîtie ; de obicei moare cu două săptămîni înainte de a le face...

Ce să-ți mai spun ? Dădeam drumul la cîteva birfeli aduse de prin casele pe unde fusesem, pen-tru că noi toți sîntem mari răspînditori de știri. Făceam pe nebunul, ei mă ascultau, rîdeau și stri-gau : „Vai, cît e de încîntător". în răstimp cartea domnișoarei fusese găsită sub un jilț unde o tîrise, o morfolise și o sfîșiasse vreun dog tinerel sau vreo pisicuță. Domnișoara se așeza la clavecin și mai întii făcea ea singură zgomot, acolo, apoi mă apropiam și eu, după ce-i făceam maică-si un semn de aprobare.

*Mama*: Merge binișor ; n-ar fi nevoie decît să vrea ; dar nu vrea; ne place mai mult să ne pierdem vremea pâlăvrăgînd, ocupîndu-ne de cîr-pe, alergînd, sau făcînd mai știu eu ce. Dumneata nici n-apuci să pleci că ea și închide cartea, ca să n-o mai deschidă decît cînd vii din nou ; și n-o dojenești de loc.

Fiindcă totuși trebuia să facem ceva, îi luam mîinile domnișoarei și i le așezam altfel ; mă su-păram, strigam : Sol, sol, sol, e un sol, domni-șoară.

*Mama* : Nu mai ai ureche de loc, domnișoară ? Eu, care nu sînt la clavecin și nici nu-ți vîd cartea, tot simt că trebuie un sol. Tare lîi mai necăjești profesorul ; nu pricep cum poate fi atît de răbdător ; nu reții nimic din ce-ți spune, nu faci măcar un pas înainte...

Atunci eu param puțin loviturile, și clătînînd din cap spuneam : „Iertați-mă, doamnă, iertați-mă ; ar putea merge mult mai bine dacă domnișoara ar vrea, dacă ar studia puțin, dar și așa merge binișor".

Mama : Dacă aș fi în locul dumitale, aș ține-o un an la aceeași bucată.

<sup>1</sup>Faimoasă actriță din acele timpuri, (n.t.)

— Oh ! cît despre asta, n-aveți nici o grijă, n-o să treacă mai departe pînă n-o depăși toate dificultățile, și n-o să dureze atît de mult cît crede doamna.

— Domnule Rameau, o măgulești. Ești prea bun. Ce-ai spus acum e singurul lucru pe care-l va reține din lecție și mi-l va repeta cînd va avea prilejul...

Ora trecea, școlărița îmi dădea bănuții cu o mișcare grațioasă a mîinii și cu o reverență pe care o învățase de la profesorul de dans ; iar eu îi puneam în buzunar, în timp ce mama spunea : „Foarte bine, domnișoară; dacă Javillier<sup>1</sup> ar fi pe-aici, te-ar aplauda...” Mai flecăream apoi o clipă, după cum se cuvine ; apoi dispăream, și iată ceea ce se numea o lecție de acompaniament. 1 i

EU

Și la ce folosește un asemenea talent ?

EL

Nu ghicești ?

EU

Nu ; sînt cam mărginit.

E

Lînchipuiește-ți că a început srada și ca nu sînt încă sigur de victorie ; atunci mă ridic și, dînd drumul glasului meu ca un tunet, zic : „E așa cum spune domnișoara... asta înseamnă să judeci ! N-aș da-o nici pe-o sută din înțelepții noștri. Ceea ce spune e genial". Dar nu trebuie să aprobi întotdeauna în același fel ; ar fi monoton, ar suna fals, ar deveni insipid. Ca să scapi de asemenea lucru, e nevoie de chibzuială și de inventivitate ; trebuie să știi să-ți pregătești și să plasezi la timp tonurile majore și definitive, să prinzi prilejul și momentul potrivit. Cînd, de pildă, sentimentele sînt împărțite, cînd discuția a ajuns la punctul culminant, cînd nu se mai înțeleg și vorbesc toți o dată, trebuie să te așezi undeva, deoparte, în colțul camerei cel mai depărtat de cîmpul de luptă, să-ți pregătești explozia printr-o tăcere îndelungată, și să pici în mijlocul conversațiilor pe neașteptate, ca o bombă Comminges <sup>2</sup> ; în arta asta sînt neîntrecut. Dar sînt și mai uimitor în contrarea ei : îmi am tonulețele mele pe care le întovărășesc cu zîm-

<sup>1</sup> Javillier, Jacques-Letarig --- faimos dansator al Opeiei, maestru de dans la curtea regelui Franței, (n.t.)

<sup>2</sup> Bombă de asediu, numită astfel după numele inventatorului ei, de Comminges. (n.t.)



bete și cu nenumărate mutre aprobatoare ; atunci, nasul, gura, fruntea, ochii îrni intră în ioc ; am o ușurință de-a mă ploconi, un fel al meu de a-mi muia spinarea, de-a ridica sau de-a coborî din umeri, un fel de a-mi întinde degetele, de a-mi înclina capul, de-a închide ochii și de-a rămîne uluit, ca și cum aş asculta coborîndu-se din ceruri o voce îngerească și divină ; asta măgulește. Nu știu dacă îți dai seama de puterea unei asemenea atitudini ; n-am inventat-o eu, dar nu mă întrece nimeni în executarea ei. Ia privește, privește.

EU

E într-adevăr nemaipomenită.

EL

Crezi că există o minte de femeie, cît de cît înfumurată, care să-i reziste ?

EU

Nu j sînt nevoit să recunosc că ai dus cît se poate mai departe talentul de-a face pe nebunul și de a te înjosi.

EL

N-au decît să facă orice, toți, oricîți or fi, și n-au să mă întreacă niciodată : Palissot, de pildă, cel mai tare dintre ei, n-o să fie niciodată decît un învățăcel pe lîngă mine. Dar dacă simți o oarecare plăcere să-ți rîzi în sinea ta de negliobia celor pe care îi amețești, pînă la urmă el nu mai face nici două parale : și apoi după ce-1 joci de cîteva ori, ești silit să te repeți : fiindcă inteligența și arta își au și ele limitele lor ; numai lui Dumnezeu și cîtorva rare genii le merge bine, pe măsură ce merg mai departe. Poate că unul dintre ăștia e Bouret<sup>1</sup> : face niște isprăvi care îmi dau pînă și mie, da, mie însumi, idei grozave. *Cățelușul, cartea mării fericiri, făcliile* pe drumul Versailles-ului, sînt fapte care mă copleșesc și mă umilesc ; ăsta ar fi în stare să te scirbească de meserie.

EU

Nu înțeleg despre ce cățeluș vorbești.

EL

Pe ce lume trăiești ? Chiar serios nu știi cum a făcut raritatea asta de om ca să scape de-un cățeluș al lui și să-1 deprindă cu ministrul justiției, căruia îi plăcea javra ?

EU

Mărturisesc că nu știu.

<sup>1</sup> Financiar bogat, cu mare trecere la curtea Franței. La moartea lui Ludovic al XV-lea a dat faliment și după aceea u-a sinucis, ajuns în neagră mizerie, (n.t.)

EL

Cu atît mai bine. E unul din cele mai frumoase lucruri din cîte se pot imagina ; a uimit toată Europa, şi n-a existat măcar un curtean să nu-1 pizmuiască. Dumneata, care ai o minte ageră, cum ai fi făcut ? Ține seama de faptul că ciudăţenia veşmintului ministerial speria căţeluşul şi că javra îl iubea pe Bouret ; mai Ține seama că acesta n-avea decît opt zile la îndemină ca să înlătore piedicile. Trebuie să cunoşti toate datele problemei, doar așa ai să înţelegi cum trebuie meritul dezlegării ei. Hai, spune !

EU

Ce să spun, mărturisesc că, în asemenea fapte, cele mai uşoare piedici mă stingheresc.

EL

Atunci ascultă (şi spunîndu-mi asta mă bătu uşurel pe umăr, fiindcă e prietenos de felul lui), ascultă şi admiră. Bouret îşi face o mască, asemănătoare cu obrazul ministrului ; împrumută, cu ajutorul unui valet, uriaşa robă ; îşi pune masca pe faţă ; îmbracă roba. îşi cheamă ciinele, îl mîngîie, îi dă pişcoturi ; apoi schimbîndu-şi pe neaşteptate gîteala, nu mai e ministrul justiţiei, ci Bouret, care îşi cheamă ciinele şi-1 biciuieşte. În mai puţin de două sau trei exerciţii de felul ăsta, făcute de dimineată pînă seara, ciinele se deprinde să fugă de Bouret fermierul-general şi să alerge după Bouret ministrul de justiţie. Dar sînt prea bun ; eşti un profan care n-ar merita să cunoască minunile ce se înfăptuiesc sub ochii lui.

EU

Totuşi, te rog să-mi vorbeşti şi despre carte, şi despre făclii<sup>1</sup>.

EL

Nu, nu. întreabă-1 pe mutu' ! Poate-o să-ţi spună el ! şi foloseşte împrejurarea care ne-a adus faţă-n faţă, ca să aflî lucruri neştiute de nimeni pe lume.

EU

Adevărat.

EL

Să împrumuţi roba şi peruca ministrului — de perucă uitasem să-ţi spun — să împrumuţi roba şi peruca ministrului justiţiei ! Să-ţi faci o mască

<sup>1</sup> În timpul unei vizite pe domeniile Bouret, regele Franţei primi un in-folio, intitulat : *Adevărata fericire*. Deschizîndu-1, văzu scris pe fiecare filă : „Regele a venit la Bouret”. Cît despre isprava cu făcliile, se spunea că în timpul unei călătorii a regelui, pentru a-şi lînguşi stăpînul, Bouret îi aşeză în cale, din douăzeci în douăzeci de paşi, cite un om purtînd o torţă aprinsă, (n.t.)

după chipul și asemănarea lui ! Masca asta mai ales mă înnebunește. Iată pentru ce se bucură Bouret de cel mai înalt respect ; iată pentru ce are milioane. Sint unii, decorați cu crucea Sfintului Ludovic, care n-au nici cu ce să-și cumpere piine ; așa că la ce bun să alergi după cruci și să-ți fringi spinarea, cînd te poți întoarce spre un trai lipsit de pericole, totdeauna răsplătit cum se cuvine ? Asta se cheamă a lucra în stil mare. Cei modești îți taie avîntul, fac să-ți fie milă de tine însuși, și te plictisesc. Masca ! Masca ! Mi-aș fi dat un deget, numai să-mi fi trăsnit mie prin cap ceva asemănător.

EU

Dar dumneata, cu înflăcărarea pentru minunățiile astea și cu rodnicia genială pe care o ai, oare n-ai inventat nimic ?

EL

Ba să mă ierți ; ia de pildă poziția admirativă a spinării, despre care ți-am vorbit ; o socotesc invenția mea, deși poate fi contestată de unii invideoși. Sint convins că a fost folosită și mai înainte ; dar cine și-a dat seama cît e de bună, ca să-ți poți rîde pe ascuns de vreun neobrăzat pe care te prefaci că-l admiri ? Am apoi peste o sută de metode ca să izbutești să seduci o fată, sub nasul maică-si, fără ca bătrîna să bage măcar de seamă, ba chiar făcînd-o complice. De-abia îmi începusem cariera, cînd m-au și dezgustat toate metodele vulgare folosite pentru strecurarea bilețelilor dulci ; am acum zece mijloace ca să fac să-mi fie smulse, și printre mijloacele astea, îndrăznesc să mă laud că sint unele noi. Am talent mai ales cînd e vorba să încurajez vreun bărbat sfios ; i-am dus la izbîndă pe unii care erau și proști, și pociți. Dacă toate astea ar fi scrise, cred că mi s-ar recunoaște puțin geniu.

EU

Ți-ar face o cinste neobișnuită.

EL

Cred și eu

.EU Dacă ocrotitul n-ar fi josnic prin el însuși,  
atunci ocrotitorul n-ar avea puțința să-l  
injosească.  
EL Dar și dacă personajele n-ar fi ridicele prin ele  
însele, nu s-ar ride pe seama lor. Ce vină am eu  
dacă se înhăitează cu toți nemernicii și sînt trădați  
sau ocăriți ? Cînd te hotărâști să ai de-a face cu  
oameni de teapa noastră și cînd ai mintea sănă-  
toasă, trebuie să te aștepți la nu știu cite mîrșăve-  
nii. Cînd ne ia cineva, nu ne știe oare cum sîntem,  
nu ne cunoaște sufletele interesate, josnice și per-  
fide ? Dacă ne cunoaște, atunci nu-i rău de loc. Se  
subînțelege că între noi există un pact după care  
ni se va face bine și că, mai devreme sau mai tîr-  
ziu, noi vom răsplăti prin rău binele ce ni s-a  
făcut. Un asemenea pact nu există oare între om și  
mămuță sau papagalul său ? Brun <sup>1</sup> țipă cît poate  
mai tare că Palissot, comeseanul și prietenul său,  
a făcut cuplete împotriva lui. Palissot a fost nevoit  
să scrie cuplete și Brun n-are dreptate. Poinset  
țipă cît poate că Palissot a pus pe seama lui cu-  
plete făcute împotriva lui Brun. Palissot a fost  
nevoit să pună pe seama lui Poinset cupletele  
făcute împotriva lui Brun, iar Poinset n-are drep-  
tate. Micul abate Rey țipă cît îl ține gura că pri-  
etenul său Palissot i-a suflat antanta cu care îi  
făcuse cunoștință ; trebuia sau să nu-i prezinte un  
Palissot amantei sale, sau să se decidă s-o piardă ;  
Palissot și-a făcut datoria, iar micul abate Rey n-  
are dreptate. Librarul David țipă cît poate că  
asociatul său Palissot s-a culcat sau a vrut să se  
culce cu nevastă-sa ; nevasta librarului David țipă  
și ea cît poate că Palissot a dat să înțeleagă cui a  
vrut că s-a culcat cu ea ; dacă Palissot s-a culcat  
sau nu cu nevasta librarului, nu-i de loc lesne de  
hotărît, fiindcă femeia a trebuit să nege  
-----  
N  
<sup>1</sup> Publicist din acea vreme, (n.t.)adevărul,  
iar Palissot a putut lăsa să se creadă ceea  
ce n-a fost. Oricum ar fi însă, Palissot n-a  
făcut decît să-și joace rolul, iar David și  
ne- vastă-sa nu au dreptate. Helvetius <sup>1</sup>  
țipă cît îl ține gura că Palissot îl

1 Filozof materialist francez (1715—1771) —  
unul din ideo- ' logii de frunte ai burgheziei  
revoluționare franceze din secolul al XVIII-lea, a  
criticat cu curaj orînduirea feudală și ideologia  
feudală religioasă. Pasajul se referă la faptul că  
Palissot l-a înfățișat în *Filozofii*, încercînd să-l  
denigreze, ca și pe ceilalți enciclopediști de altfel,  
(n.t)

înfățișează pe scenă ca pe un om necinstit, tocmai pe el căruia îi mai datorează încă niște bani împrumutați ca să-și îngrijească sănătatea vătămată, să se hrănească și să se îmbrace. La ce ar fi putut să se aștepte din partea unui om minjit cu tot felul de infamii, din partea unui om care și-a făcut prietenul să-și lepede religia, numai ca să petreacă el<sup>1</sup>? La ce ar fi putut să se aștepte din partea unui om care își însușește bunurile asociaților săi, n-are nici credință, nici lege, nici simțire, aleargă după noroc *per tas et nefas*<sup>2</sup>, își numără zilele după ticăloșiile săvârșite, ba încă se mai înfățișează el însuși pe scenă drept unul dintre cei mai periculoși pungăși, nerușinare cum n-a mai fost alta în trecut și nici că va mai fi o a doua în viitor<sup>3</sup> ? Nu. Așadar nu Palissot, ci Helvetius n-are dreptate. Dacă duci un tânăr provincial la menajeria din Versailles, și dacă lui, din prostie, îi dă prin minte să-și vire mîna printre gratii în cușca tigrului sau a panterei, dacă tînărui își lasă mîna în gura fiarei singeroase, cine e de vină ? Toate astea sînt cuprinse în pactul despre care îți vorbeam ; n-are decît s-o pătească cine nu le cunoaște sau le uită. Cîte n-aș putea să justific prin pactul acesta universal și sfințit de către oameni care sînt învinuiți de răutate, pe cîtă vreme acuzatorii ar trebui să-și vadă propria lor neghiobie. Da, contesă dolofană, dumneata ești vinovată cînd îți aduni în casă ceea ce oamenii de rangul dumitale numesc ființe ordinare, dumneata ești de vină cînd ființele astea ordinare îți fac mîrșăvii, te împing și pe dumneata să le faci, și-ți atrag ura oamenilor de treabă. Oamenii de treabă fac ceea

---

1 Se povestea cum Palissot 1-a înșelat pe Poinsinet, făgăduin- du-i că dacă va trece la protestantism va deveni profesorul unui prinț protestant. În privința lui Poinsinet, și alte documente ale timpului arată cum adeseori a căzut victimă farselor sinistre făcute de Freron-tatăl etc. (n.t.)

2 Prin mijloace îngăduite și neîngăduite (în limba latină în original), (n.t.)

3 Se referă la lucrarea lui Palissot *Omul primejdios*, comedie în trei acte și în versuri, (n.t.)

ce li se cade să facă, ființele ordinare fac și ele ceea ce li se cade lor să facă, iar dumneata greșești primindu-i în casă. Dacă Bertinhus trăia în pace, liniștit, împreună cu amanta lui, dacă fiind oameni de treabă și-ar fi făcut prieteni de treabă, dacă ar fi chemat în jurul lor oameni talentați și cunoscuți prin virtutea lor, dacă și-ar fi rezervat numai pentru o mînă de oameni luminați și aleși orele de distracție în care s-ar fi smuls din plăcerea de a fi amindoi, de a se iubi și de a și-o spune unul altuia în liniștea singurătății, crezi că s-ar mai fi scornit vreun lucru bun sau rău ? Ce-au pățit ? Ceea ce meritau, nimic altceva ; și-au primit pedeapsa pentru nesocotința lor ; noi sintem aceia pe care Soarta i-a hărăzit din vecii vecilor să-i pedepsească pe Bertin-ii zilelor noastre, iar nepoții ce ne vor semăna sint hărăziți să-i pedepsească pe Mon- sauge-ii și pe Bertin-ii viitorului. Dar pe cită vreme noi executăm decretule juste ale sortii asupra neghiobieii, voi, care ne zugrăviți așa cum sintem, executați dreptele ei decrete asupra noastră. Ce ai gîndi oare despre noi dacă am pretinde, în ciuda tuturor moravurilor noastre rușinoase, să ne bucurăm de respectul oamenilor ? Ai gîndi că sintem țicniți, nu-i așa ? Și cei ce se așteaptă la purtări cinstite din partea unor oameni vicioși din născare, mîrșavi și josnici din fire, aceia sînt oare înțelepți ? Toate își au răsplata dreaptă în lumea asta. Există doi procurori generali : unul e la îndemîna voastră și pedepsește delictule împotriva societății ; celălalt e natura. Ea cunoaște toate viciile care scapă legile. Desfrînează-te cu femeile și te vei îmbolnăvi de dropică ; țme-te de chefuri și-ai să-ți strici bojocii ; deschide-ți ușa pentru secături, trăiește cu ele, și vei fi trădat, batjocorit, disprețuit. Nimic mai simplu decît să te supui fără cîrtire dreptății acestor judecăți, și să-ți spui în sinea ta : așa mi se cade ; nimic mai simplu decît să te tragi de urechi și să te îndrepți, sau să rămii cum ești, dar în condițiile sus-zise. ' In romînește de GELLU NAU

MC H A M F O  
R T  
( 1 7 4 1 — 1  
7 9 4  
)

IHixistă în literatura franceză — mai ale^T în cea din veacurile XVII și XVIII — un gen caracteristic, ai cărui reprezentanți au primit denumirea de „moralişti”. Genul cuprinde

considerații asupra naturii și psihologiei umane, făcută sub formă de maxime, anecdote sau de portrete morale, așa- numitele „caractere”. Privite mai atent, aceste considerații asupra omului în genere se referă la o anumită societate și la o anumită clasă. În literatura secolului al XVIII-lea, lucrul e evident și pentru Caracterele lui La Bruyere, și pentru Maximele lui La Rochefoucauld. E și mai evident pentru anecdotele și aforismele lui Chamfort, cel mai strălucit reprezentant al genului în secolul al XVIII-lea.

Nicolas Sebastien Roch, care avea să adopte pseudonimul de Chamfort, a fost un copil găsit. Cu această origine foarte umilă a pătruns prin talent în societatea elegantă, a dobândit protectori în înalta aristocrație. Dar a rămas și s-a simțit în afara acestei lumi pe care a privit-o lucid, notînd în însemnări de cîteva fraze detalii care, laolaltă, întregesc un diagnostic fără cruțare. O clasă și o societate își trăiau apusul. Dezagregarea morală, blazarea, bătrînețea sentimentului și gîndului se regăsesc pretutindeni. Entuziasmul, activitatea sînt de neconceput ; goana după plăcerea clipei înlocuiește dragostea, înțelegea și practică ca „un schimb între două? fantezii și un contact între două epiderme”.

Cu asemenea modele, considerațiile despre om ale lui Chamfort sînt amare. Dar forța lor critică e enormă. Partizan al filozofiei materialiste a secolului, Chamfort a sperat și a chemat transformările social-politice — deși în timpul revoluției s-a situat printre moderații speriați de intransigența iacobinilor. El rănaște în istoria literară nu prin tragediile sale, pe atunci faimoase, azi cu de-iăvrșire uitate, ci prin cele cîteva sute de maxime și anecdote. Concentrarea acestor texte e admirabilă. Considerațiile generale sînt făcute adesea într-o singură frază decupată cu grație. Anecdotele devin adesea schițe, narînd și mimînd o întîmplare. Satira lui Chamfort e o artă a sobrietății

#### .MAXIME ȘI ANECDOTE

Uomnul... originar din Provence, care are idei destul de nostime, îmi spune, vorbind despre regi și chiar despre miniștri, că dacă mașinăria e bine montată, alegerea unora sau altora e indiferentă. Ei sînt — spune dînsul — ca niște cîini care trag ca să învîrtească frigarea ; e destul să-și miște labelle

pentru ca totul să meargă bine. Cîinele poate fi frumos, poate fi inteligent, poate fi un bun copoi, ori nimic din toate astea, călușeii se învîrtesc și petrecerea va fi întotdeauna mai mult sau mai puțin bună.

Se organizase o procesiune cu moaștele sfintei Genoveva, pentru a obține încetarea ploilor. De-a-bia porni procesiunea la drum și începu să plouă. La care episcopul de Castres spuse în glumă : „Sfinta se înșală, crede că i se cere ploaie”.

Judecînd după tonul care domnește de zece ani în literatură — spunea M... — celebritatea literară îmi pare un fel de defăimare. Nu are încă urmări atît de rele ca punerea la stîlpul infamiei, dar, fără îndoială, se va ajunge și acolo.

Se aminteau cîteva apucături de lăcomie ale mai multor suverani. „Ce vreți să facă — spuse cu îngăduință domnul cfe Brequiny — ce vreți să facă bieții regi ? Trebuie să mănînce și ei, nu ?”

Domnul de R. sfîrșise de citit într-o societate trei sau patru epigrame împotriva a tot atîtea persoane, dintre care nici una nu mai era în viață. Lumea își îndreptă privirile spre domnul de... ca pentru a-l întreba dacă nu are și el cîteva epigrame cu care să desfete adunarea. „Eu ! spuse acesta cu nevinovăție — ai mei trăiesc cu toții, așa că nu vă pot spune nimic.”

Multe femei se ridică în lume deasupra rangului lor, oferă mese marilor seniori, înaltelor doamne, primesc prinți, prințese, datorînd această considerație galanteriei. Ele sînt, într-un anumit fel, femei ușoaie, acceptate ca atare de către oamenii cinstiți, și la care se merge, oarecum în virtutea unei convenții tacite, fără ca faptul acesta să însemne ceva sau să aibă cea mai mică urmare. Astfel au fost, în zilele noastre, doamna Brisard, doamna Caze și atîtea altele.

Abatele Delille trebuia să citească niște versuri la Academie cu prilejul primirii unuia dintre prietenii săi. Această împrejurare îl făcea să spună : „Aș dori să nu se știe dinainte, dar mi-e tare teamă că o să mă destăinuiesc tuturor”.

Doamna Beauzee avea relații intime cu un profesor de limba germană. Domnul Beauzee o surprinse într-o zi cînd se întorcea de la Academie. Germanul spuse femeii : „Ți-am spus doar că era timpul să plec. Domnul Beauzee, pedant ca întotdeauna, observă : „Să fi plecat, domnule”.

Domnul Dubreuil, în timpul bolii de care s-a stins, spunea prietenului său domnul Pehmeja : „Prietene, de ce atîta lume în camera mea ? N-ar trebui să fii decît tu ,• boala mea e molipsitoare”.



Pechmeja fu întrebat ce avere are. „O rentă de o mie cinci sute de lire". „E foarte puțin". „Oh ! reluă Pehmeja — Dubreuil e bogat".

Doamna contesă de Tesse spunea după moartea domnului Dubreuil : „Era prea neinduplecat, prea nu voia să primească daruri și mă apuca un acces de febră de câte ori mă gîndeam să i le fac". „Și eu — îi răspunse doamna de Champagne, care încredințase treizeci și șase de mii de lire lui Dubreuil : iată de ce am preferat să capăt imediat o boală gravă, în locul scurtelor accese de febră despre care îmi vorbești".

Abatele Maruy, fiind sărac, dăduse lecții de latină unui bătrîn consilier al Camerei, care voia să priceapă *Institutele* lui Iustinian. După cîțiva ani îl reîntîlnește pe consilier și acesta se miră că-l vede într-o casă de oameni cu vază. „Ah, părinte ! și dumneavoastră sinteți aici ? îi spuse el în treacăt. Prin ce întimplare vă aflați în această casă ?" — „Mă aflu așa cum vă aflați și dumneavoastră". — „Ah ! nu e același lucru. Vă merge prin urmare mai bine ? Ați izbutit să aveți succes în meseria dumneavoastră de preot ?" — „Sînt marele vicar al domnului de Lombez". — „Ei, drăcie ! asta nu-i de lepădat : și cu cît se plătește asta?" — „O mie de franci". — „Nu e cine știe ce" ; și își reluă tonul grăbit și lipsit de respect. — „Dar mai am o stăreție de o mie de scuzi". — „O mie de scuzi ! Bună afacere" (cu un aer plin de considerație). — „Iar pe stăpînul acestei case l-am întilnit la domnul cardinal de Rohan !" — „Ei, comedie ! Sinteți primit în casa cardinalului de Rohan !" — „Desigur, cardinalul mi-a făcut rost de o abație". — „O abație ! ah, domnule abate, dacă așa stau lucrurile, faceți-mi cinstea de a veni să luați masa la mine".

Într-o seară, domnul de Popelinier se descălță în fața admiratorilor săi spre a-și încălzi picioarele ; un cățeluș i le lîngea. Între timp, oaspeții vorbeau despre prietenie, despre prietenii. „Un prieten ? spuse domnul de Popelinier, arătîndu-le ciinele : iată-l !"

Niciodată Bossuet nu a putut să-l învețe pe principele moștenitor să scrie o scrisoare. Prințul era foarte trîndav. Se spune că scrisorile sale către contesa de Roure sfîrșeau toate cu cuvintele : „Regele mă cheamă la consiliu". În ziua în care contesa fu exilată, unul dintre curteni îl întrebă dacă nu e foarte întristat. „Fără îndoială — spuse principele — dar am scăpat de chinul de a mai scrie scrisorica".

Domnul... băgînd de seamă că domnul Barthe era gelos pe soția sa, îi spuse : „Dumneata, gelos ? Cum de nu vezi că gelozia dumitale nu e decît o înfumurare ? E o mare cinste pe care ți-o faci singur. Să te lămuresc. Nu oricine poate fi încorno-

rat : nu știi că pentru a fi încornorat trebuie să poți ține o casă, trebuie să fii politicoș, prietenos, cinstit ? începe prin a dobîndi toate aceste însușiri frumoase și apoi oamenii cumsecade vor ști ce au de făcut pentru dumneata. Așa cum ești, cine ar putea să te încornoreze ? Un fitecine ! Cînd va fi cazul să te înspăimînti, o să te felicit pentru succesul dumitale".

Doamna de Crequi îmi spunea despre baronul de Breteuil : „Pe naiba, baronul ăsta nu-i un dobitoc, e un prost 1"

Un om de duh îmi spuse într-una din zile : „Guvernul Franței este o monarhie absolută temperată prin cîntece".

Abatele Delille, intrînd în cabinetul domnului Turgot, îl văzu citind un manuscris : erau *Lunile* de domnul Roucher. Bănuind despre ce e vorba, spuse în glumă

:Miros de rîme se răspîndea de jur împrejur.  
„Sînteți prea parfumat — i-a răspuns domnul Turgot — pentru a simți mirosurile”.  
Doamna d'Esparbes trăia cu Ludovic al XV-lea. într-una din zile regele îi spuse : — „Te-ai culcat cu toți supușii mei”. — „Vai, sire !” — „Ai fost cu ducele de Choiseul”. — „E atît de puternic !” — „Cu mareșalul de Richelieu !” — „Are atît spirit !” — „Cu Monville”. — „Are picioare atît de frumoase !” — „Mă rog (să zicem), dar ducele d& Aumont, care nu are nimic din toate astea ?” — „Vai, sire, ține atît de mult la maiestatea voastră !”  
Doamna de Maintenon și doamna de Caylus se plimbau în jurul havuzului din Marly. Prin apa foarte străvezie se zăreau crapii înotînd încet. Păreau tot atît de triști, pe cît erau de slabi. Doamna de Caylus atrase atenția doamnei de Maintenon asupra acestui lucru. Aceasta răspunse : „Sînt la fel ca mine, duc dorul mocirlei lor”.  
Colle încredințase o sumă mare de bani, o parte fără dobîndă și o alta cu zece la sută, unui om de finanțe, care, după scurgerea celui ds-al doilea an, nu-i dăduse încă nici un ban. — „Domnule — îi spuse Colle, cu prilejul unei vizite — cînd îmi plasez averea într-o rentă viageră, o fac pentru a fi plătit cît timp mai sînt încă în viață”.  
Un ambasador englez la Neapole dăduse o serbare încîntătoare, dar pentru care nu cheltuise prea mult. Lucrul se află și serbarea, socotită la început drept foarte reușită, începu să fie defăimată. Ambasadorul se răzbună ca un adevărat englez și ca un om pentru care guineele nu prețuiesc prea mare lucru.  
Anunță un alt festin. Lumea bănuie că își va lua revanșa și că serbarea va fi superbă. Dădură năvală cu toții. Îmbulzeală mare. Nici un fel de pregătiri. În cele din urmă se aduse un reșou cu spirt.  
Lumea se aștepta la cine știe ce minune. — „Domnilor — spuse ambasadorul — pe

dumneavoastră vă interesează cheltuielile, nu plăcerea unei serbări. Uitați-vă bine (și își deschise haina arătînd căptușeala) e un tablou de Dominicano, prețuiește cinci mii de guinee ; dar asta nu e încă totul : priviți ! (și scoase zece bilete — sînt de cîte o mie de guinee fiecare, plătibile la vedere la banca din Amsterdam). Le făcu sul și le aruncă în reșoul aprins. Nu mă îndoiesc, domnilor, că serbarea mea vă mulțumește pe deplin și că veți pleca încințați de mine. Adio, domnilor, banchetul s-a sfîrșit".

Un om foarte sărac, care scrisese o carte împotriva guvernului, spuse : — „Ce dracu ! Bastilia nu sosește de loc și scadența datoriilor mele se apropie grabnic".

Cînd episcopul de Lyon, Montazet, s-a dus să-și ia scaunul în primire, o bătrînă călugăriță din... sora cardinalului de Tencin, îl felicită pentru succesul său la femei și printre altele pentru copilul pe care-l avusese cu doamna de Mazarin. Prelatul negă totul, adăugînd : — „Doamnă, știți că nici pe dumneavoastră calomnia nu v-a cruțat ; povestea mea cu doamna de Mazarin e tot atît de adevărată ca aceea ce vi se pune în socoteală cu domnul cardinal". — „În acest caz — spuse liniștită călugărița — copilul e al dumneavoastră".

În ziua cutremurului de la Lisabona, regele și regina Portugaliei se aflau la Belem, unde veniseră să asiste la o luptă de tauri ; această întîmplare îi salvă : și lucru adevărat, care mi-a fost confirmat de mai mulți francezi ce se găseau în acel timp în Portugalia, regele nu a aflat niciodată cît de mare fusese dezastrul. La început i s-a vorbit de cîteva case prăbușite, apoi de cîteva biserici ; și nemaiîntorcîndu-se la Lisabona, se poate spune că el e singurul om din Europa care nu a cunoscut adevărul despre nenorocirea întîmplată la numai o leghe de dinsul.

Domnul L..., om de litere, era învinuit că nu mai dă nimic publicului. — „Ce vreți să se tipărească — spuse dinsul — într-o țară în

care almanahul de la Liege este interzis din  
cînd în cînd?"

Domnul... spunea despre domnul de la  
Reyniere, la care toată lumea se ducea  
pentru mesele sale, găsindu-l foarte plicticos  
: „Lumea îl consumă, dar nu-l mistuie.”

Domnul de F... știa că soția sa avusese  
mai mulți amănți, totuși se bucurase  
întotdeauna de drepturile sale de soț. Într-o  
seară se hotări să le folosească din nou. Soția  
îl respinse. — „Cum — îi spuse ea — nu știi  
că am o legătură cu M... ?” —• „Ce motiv mai  
e și asta — spuse domnul de F... — doar mi-ai  
respectat drepturile și cînd erai cu L..., S...,  
N..., D..., T...” — „Oh ! nu e același lucru,  
pentru ei nu am simțit niciodată nimic. A fost  
numai o fantezie. Dar cu M... e vorba de un  
sentiment adevărat : e pe viață și pînă  
dincolo de mor- mînt”. — „Oh ! n-am știut, să  
nu mai vorbim despre asta”. Și într-adevăr, n-  
a mai pomenit nimic. Cînd domnul de R... află  
cele întîmplate, exclamă : „Mulțumescu-ți ție,  
Doamne, pentru taina căsătoriei care poate  
prilejui asemenea bunăvoință !”

„Dușmanii mei nu au nici o putere asupra  
mea — spuse M... : ei nu mă pot lipsi nici de  
putința de a gîndi bine, nici de aceea de  
acționa cum se cuvine”.

Lumea își mai amintește îngîmfarea nespus  
de caraghioasă a arhiepiscopului de Reims,  
Le Tel- lier-Louvois, în legătură cu rangul și  
nașterea sa. Se știe cît era de vestită această  
îngîmfare în întreaga Franță în timpul său.  
Iată unul dintre pri-lejurile în care ea s-a  
vădit pe de-a-ntregul și în modul cel mai  
comic. Ducele de A..., care lipsise de la curte  
de mai mulți ani, se întorcea din guver-  
nămintul său, Berry, și se ducea la Versailles.  
Trăsura sa se răsturnă și se frînse. Era un  
frig înțepător. I se spuse ducelui că trebuia  
cel puțin două ore pentru a repara vehiculul.  
Ducele zări un schimb de cai și întrebă  
pentru cine e pregătit ; era pentru episcopul  
de Reims, care mergea și el la Versailles.  
Ducele își trimise oamenii înainte, neoprind  
decît pe unul singur căruia îi dădu poruncă

să nu apară fără ordinul său. Episcopul sosi. în timp ce se înhămau caii, ducele însărcină pe una dintre slugile episcopului să ceară un loc pentru un om de treabă, căruia i se răsturnase trăsura și e nevoie să aștepte două ore pînă va fi reparată. Servitorul se duce și își îndeplinește însărcinarea. — „Ce fel de om e ? E un bărbat cumsecade ?” — „Așa cred, monseniore are o înfățișare foarte cinstită”. — „Ce numești tu cinstită ? E bine îmbrăcat ?” — „Simplu, dar bine, monseniore”. — „Are servitorime ?” — „îmi închipui că da, monseniore”. — „Du-te și află !” Servitorul pleacă și se întoarce. — „Monseniore, și-a trimis oamenii înaintea lui la Versailles”. — „Ah ! e ceva. Dar încă nu totul. întrebă-1 dacă e nobil”. Lacheul pleacă și se întoarce. — „Da, monseniore, e nobil”. —\* „Foarte bine, să vie, o să vedem noi despre ce e vorba”. Ducele sosește, salută. Episcopul face un semn din cap și se dă foarte puțin la o parte, ca să facă un locșor în trăsura. Zărește o cruce a sfin- tului Ludovic. — „Domnule — spuse el ducelui — sînt mîhnit că v-am făcut să așteptați ; dar nu puteam să ofer un loc în trăsura mea unui oarecine ; cred că sînteți de aceeași părere cu mine. Știu că sînteți gentilom. După cîte văd, ați fost în armată ?” — „Da, monseniore”. — „Și vă duceți la Versailles ?” — „Da, monseniore”. — „La birourile curții, probabil ?” — „Nu ; nu am nimic de făcut la birouri. Mă duc să mulțumesc...” — „Cui ? Domnului de Louvois ?” — „Nu, monseniore, regelui”. — „Regelui ? ! (Aici episcopul se dă înapoi și mai face puțin loc.) Regele v-a făcut deci recent vreo favoare ?” — „Nu, monseniore, e o poveste lungă”. — „Povestiți- o, totuși !” — „Acum doi ani, mi-am măritat fiica cu un om nu prea bogat (episcopul reia o parte din locul pe care îl cedase în trăsura), dar cu un nume ilustru (episcopul cedează din nou locul). Ducele continuă : Maiestatea sa a binevoit să se intereseze de această căsătorie... (episcopul face mult loc)

și chiar a făgăduit ginerelui meu primul guvernământ vacant".  
— „Cum adică ? E vorba, fără îndoială, de un guvernământ neînsemnat ! Al cărui oraș ?" —  
„Nu e un oraș, monseniore, e o provincie". —  
„Guvernă- mîntul unei provincii, domnule ! strigă episcopul, retrăgîndu-se în colțul trăsुरii ; al unei provincii !" —  
— „Da, și va fi una vacantă". — „Care anume ?" —• „A mea, Berry, pe care vreau s-o trec ginerelui meu". — „Cum, domnule... dumneavoastră sînteți guvernatorul provinciei ?... Sînteți deci ducele de...  
— și vrea să coboare din trăsura... Dar, domnule duce, de ce nu ați spus nimic pînă acum ? E de necrezut ! în ce situație mă puneți ! Vă cer iertare că v-am făcut să așteptați... Ticălosul de lacheu care nu mi-a spus... Totuși, sînt destul de fericit că v-am crezut pe cuvînt că sînteți gentilom : atîția oameni susțin că sînt fără să fie ! Și-apoi, Hozier ăsta e un nemernic ! Ah ! domnule duce, cît sînt de zăpăcit (nu mai ș,Mu unde mi-e capul) !" — „Reveniți-vă, monseniore, iertați-l pe lacheul dumneavoastră, el s-a mulțumit să vă spună că sînt un om cumsecade, iertați-l pe Hozier, care v-a pus în situația să primiți în trăsura dumnea-voastră un bătrîn militar, fără titluri, și iertați-mă și pe mine că nu am început prin a-mi scoate dovezile de nobilitate ca să mă pot urca în trăsura dumneavoastră".  
193

în Peru, numai nobilii au voie să studieze. Ai noștri gîndesc altfel.

13 – *Proză satirică franceză*

Ludovic al XIV-lea vru să trimită în Spania un portret al ducelui de Bourgogne și-l chemă pe Coypel să-l facă. Dorînd să aibă și el unul, îl în- sârcmă pe Coypel să facă o copie. Cele două tablouri fură expuse în același timp în galerie : era cu neputință să le deosebești. Ludovic al XIV-lea, prevăzînd că se va găsi în încurcătură, îl luă pe Coypel deoparte și îi spuse : „Nu ar fi cuviincios să

mă înșel în această împrejurare. Spune-mi în care parte se află tabloul original ?" Coypel îl arătă, iar Ludovic al XIV-lea, trecînd din nou prin galerie, spuse : — „Copia și originalul sînt atît de asemănătoare, încît ai putea să le confunzi ; cu toate acestea, cu puțină atenție se poate observa că acesta de aici e originalul."

M... spunea despre un prost care nu poate fi influențat : „E ca un urci<sup>or</sup> fără toartă".

Defunctul prinț Conți, fiincl foarte ocărit de Ludovic al XIV-lea, povesti neplăcuta întîmplare prietenului său lordul Tyrconnel și îi ceru sfatul. Acesta se gîndi puțin, apoi îi spuse cu naivitate : „Monseniore, nu ar fi cu neputință să te răzbuni, dacă ai avea bani și considerație".

în romînește de VERA CĂLI

## NPAUL LOUIS COURIER

aul Louis Courier e astăzi puțin cunoscut, deși a avut o mare faimă după 1815, în vremea cînd Bourbonii încercau să restaureze feudalismul în Franța. Totuși, puținele pagini scrise de Courier au însemnat un moment în evoluția unei specii literare care, în proza franceză, â adunat nume ilustre : pamfletul. Au scris pamflete Pascal și Voltaire. Pamfletele lui Paul Louis Courier se războiesc cu instituțiile feudale, în spiritul și de pe pozițiile voltairiene.

Ofițer al lui Napoleon — dar spiritul critic l-a împiedicat să se lase captivat de mirajul napoleonian — Courier a fost un savant elenist. Această îndeletnicire i-a prilejuit, de altfel, și primul său pamflet — o răsunătoare polemică cu un bibliotecar italian. Principalele sale



pamflete le-a îndreptat contra  
Restaurației, fie împrumu- tînd — cu  
prefăcută naivitate — tonul unui țaran în  
conflict cu seniorul, fie răfuindu-se direct  
cu feudalismul reînviat. Tîrît în procese,  
a plătit frazele lui usturătoare cu  
închisoarea

## .PAMFLETE

PAMFLETUL PAMFLETELOR (1824)

A  
În timp ce eram interogat la prefectura de poliție asupra numelui, prenumelui și îndeletnicirilor mele, cum ați putut vedea în gazetele din vremea aceea, un individ, ce se afla acolo fără vreun rost vădit, mă opri cu familiaritate și mă întrebă, în taină, dacă nu care cumva sint autorul unor anumite broșuri. Am dezmințit cu tărie. „Ah, domnule — îmi spuse el — sînteți un mare geniu, n-aveți pereche în lume”. Aceste cuvinte, prieteni, îmi amintiră de un fapt istoric puțin cunoscut, pe care doresc să vi-l povestesc sub formă de episod, digresiune, paranteză, cum vreți să-l numiți ; mi-e totuna.

Prinzeam la camaradul meu Duroc <sup>1</sup>, care locuia pe atunci, dar de scurtă vreme — luați notă — la parterul unei case vechi, foarte urită după mine, situată între curte și grădină. Eram mai mulți la masă, veseli, pregătiți s-o cinstim cum se cuvine, cînd deodată sosește, fără să se fi anunțat, camaradul nostru Bonaparte, noul proprietar al casei celei vechi, care locuia la primul etaj. Venea ca vecin. Această simplitate ne uimi pînă într-atîta, încît nici unul dintre meseni nu mai știu ce să facă. Ne ridicarăm de pe scaun și fiecare se întreba : „Ce s-o fi întîmplat ?” Eroul ne îmbie să ne reluăm locul. Nu era camaradul căruia să-i spui : Hai, șezi și ia masa cu noi. Asta mergea înainte de cumpărarea casei celei vechi. Se uita la noi, ne-știind ce să ne spună, plimbîndu-se încoace și-n colo :

— Ce mîncăți ? Anghinare ?  
— Da, domnule general.  
— Dumneata, Rapp, le mănînci cu untdelemn ?  
— Da, domnule general.  
— Iar dumneata, Savary, cu sos ? Eu le mănînc cu sare.

<sup>1</sup> Duroc, Geraud-Cristophe-Michel (1772—1813), general în armata napoleoniană, (n.r.)

— Ah, domnule general — răspunse cel ce se mai numea încă Savary<sup>1</sup> — sînteți un om mare, n-aveți pereche în lume.

Iată, prieteni, un fapt istoric pe care anume vi-l povestesc, ca să vă arăt că o singură dată am fost și eu tratat aidoma lui Bonaparte și pentru aceleași motive. Nu degeaba era lingușit consulul. Și cînd afaibilul domn, cu ale sale mieroase cuvinte, începu să mă laude atît de peste măsură, încît eram cît pe ce să-mi pierd cumpătul, spunîndu-mi că sînt un ins fără seamă pe lume, incomparabil, inimitabil, el urmărea un scop bine definit — cum m-au dumerit după aceea oamenii care îl cunosc — și voia ceva de la mine, chibzuind că o să-i plătesc laudele. Nu știu dacă a ieșit mulțumit. După nenumărate fraze, nenumărate întrebări, cărora le-am răspuns cît puteam mai bine :

— Domnule — îmi zise el pe picior de plecare — domnule, ascultați-mi sfatul, folosiți marele dumneavoastră geniu pentru a scrie altceva decît pamflete.

Am cugetat adînc la toate acestea și-mi amintesc că, înaintea lui, domnul de Broe, om elocinte, paznic zelos al moralei publice, mi-a dat aceeași povață, în termeni mai puțini măgulitori, la curtea cu juri. *Pamfletar odios...* Â fost o piruetă oratorică din cele mai frumoase cînd, întorcîndu-se spre mine, care, pre cîntea mea de țăran, nu mă gîndeam la nimica, mă apostrofă astfel : „*Pamfletar odios*” etc., etc. Lovitură de trăsnet, ba nu, de măciucă, avînd în vedere stilul oratorului, cu care mă culcă la pămînt în mod iremediabil. Acest cu- vînt ce asmuți asupra mea judecători, jurați, întreaga curte (pînă și avocatul meu părea că se clatină), îmi hotărî soarta. Din clipa în care omul regelui mă numi pamfletar, fui, din aceeași clipă, condamnat în mintea „domnilor”<sup>2</sup> și nu mai

<sup>1</sup> Innobilat, generalul Savary căpătă titlul de duce de Ro- vigo. (n.r.)

<sup>2</sup> Titlu ce se dădea membrilor unei /nstanțe supreme, ai unui tribunal, (n.r.)

știui ce să răspund. începeam să cred, în adîncul sufletului meu, că într-adevăr făcusem ceea ce se cheamă un pamflet. Pas de tăgăduiește. Eram, așadar — după propria-mi judecată — pamfletar și, văzînd groaza pe care o astfel de denumire o inspiră întregului auditoriu, mă rușinai cum nu se mai poate.

Ieșind de-acolo, mă întîlnii pe scara cea mare cu domnul Arthus Bertrand, libratul, unul din jurații mei, care se ducea la masă, după ce mai adineaori mă declarase vinovat. îl salutai. Se opri pentru că e omul cel mai cuviincios din lume, și, făcînd cîțiva pași cu el, îl rugai să binevoiască a-mi spune ce a găsit imputabil în acel *Simplu discurs* pe care-l condamnase.

— Nu l-am citit — mi-a spus el — dar e un pamflet, și asta-mi ajunge.

L-am întrebat ce înseamnă pamflet și sensul acestui cuvînt, care, fără să fie nou pentru mine, cerea totuși o explicație.

— Poate fi — îmi răspunse el — o scriere în puține pagini, ca a dumitale, o coală sau două numai,

— Dacă ar avea trei coli, ar mai fi pamflet ?

— Poate că da — mi-a răspuns. După accepția comună, și la propriu vorbind, pamfletul nu are *decît* o singură coală ; două sau mai multe fac o broșură.

— Dar zece coli ? Cincisprezece coli ? Douăzeci de coli ?

— Fac un volum — spuse el — o operă.

La care eu :

— Domnule, am încredere în dumneavoastră ; lucrurile astea, se vede cît de colo, le știți mai bine decît mine. Dar, din păcate, tare mi-e teamă că, în- tr-adevăr, am scris un pamflet, cum spune procurorul regelui. Pe onoarea și conștiința dumneavoastră, domnule Arthus Bertrand, scrierea mea de o coală și jumătate este pamflet sau broșură ?

— Pamflet — îmi spuse el — pamflet, nu încape îndoială.

— Care va să zică, sînt un pamfletar ?

— N-ar trebui să vă răspund, din stimă, din menajament, din compătimire pentru nenorocirea dumneavoastră. Totuși, asta-i adevărul. De altfel — adăugă el — dacă vă căiți, Dumnezeu vă va ierta (atît e de mare mila sa) pe lumea cealaltă. Du- ceți-vă, dragă domnule, și nu mai cădeți în păcat. Duceți-vă la Sfîntă Pelaghia <sup>1</sup>.  
Uite așa mă mîngîia dumnealui.  
— Domnule — i-am zis — vă implor, încă o întrebare.  
— Și două — mi-a răspuns — și mai multe, cîte vreți, pînă la orele patru și jumătate, care- or să bată acuși.  
— Bine, iată întrebarea. Dacă în loc de pamfletul asupra subscripției pentru domeniul Chambord, aș fi făcut un volum, o operă, l-ați fi condamnat ?  
— Depinde.  
— Vreau să spun : l-ați fi citit mai întîi, ca să vedeți dacă este de condamnat ?  
— Da, l-aș fi citit.  
— Dar pamfletul meu nu-l citiți ?  
— Nu, pentru că pamfletul nu poate fi ceva bun. Cine zice pamflet, zice o scriere plină de otravă.  
— De otravă ?  
— Da, și din cele mai detestabile, altminteri nici nu s-ar citi.  
— Dar dacă n-ar avea otravă ?  
— Vedeți dumneavoastră, așa e lumea. Din tot ceea ce se tipărește, cel mai mult îi place otrava. De-o pildă, pamfletul dumneavoastră. Nu-l cunosc ; nu știu, nici nu vreau să știu ce cuprinde, de citit însă se citește : conține otravă. A spus-o domnul procuror al regelui și nu pun la îndoială cuvintele sale. Otrava, iată ce urmărește justiția în scrieri de-alde astea. Altminteri, presa e liberă ; tipăriți, publicați tot ce vreți, dar nu otravă. Oricît v-ați zbuciuma, domnilor, n-o să vă lăsăm să răspîndiți otrava. Asemenea lucruri nu merg cu o poliție vajnică,

<sup>1</sup> închisoare din Paris, de tristă celebritate în veacul al XIX-lea, în care erau închiși mai cu seamă scriitorii condamnați pentru delikte de presă, (n.t.)

iar guvernul nu stă cu mâinile în sân ; va ști să vă împiedice.

„Doamne — mi-airi șoptit în sinea mea — doamne, păzește-ne de diavol și de limbajul figurat ! Medicii erau să mă omoare vrînd să-mi *improspăteze singele*. Asta mă bagă la închisoare de teamă să nu scriu *otravă* ! Alții lasă ogoarele să se *hodinească*, și noi ducem lipsă de grîu pe piață. isuse, mîntui- torule, ferește-ne de metaforă !"

După această scurtă orație mintală, am reluat :

— într-adevăr, domnule, otrava nu face o para chioară și e minunat că i se stăvilește răspîndirea. Mă mir însă că lumii, după cît spunetî, îi place așa de mult/Neîndoios că, o dată cu această otravă, mai găsește ceva în pamfletele astea...

— Da. Prostii, calambururi, glume răutăcioase. Cum mai poți pune, domnule dragă, bun simț într-o bicisnică coală ? Ce fel de idei poți dezvolta ? în operele bine chibzuite, abia în volumul al șaselea întrezărești unde vrea să ajungă autorul.

— Adevărat, într-o coală nu încap mare lucru.

— Nimic de valoare — îmi spuse el — de aceea nici n-o citesc.

— Cum așa, nu citiți pastoralele monseniorului episcop de Troyes <sup>1</sup> pentru postul paștilor și al crăciunului ?

— Asta e altă chestie.

— Nici pastoralele lui Toulouse asupra supremației papale <sup>2</sup> ?

— Asta e cu totul altceva.

— Așadar, după propria dumneavoastră părere, cîteodată o broșură, o simplă coală...

<sup>1</sup> E.-Antoine de Boulogne, prelat cunoscut pentru elocinta sa. (n.r.)

<sup>2</sup> Episcopul de Toulouse : aluzie la o pastorală din 1823, prin care cerea, printre altele, restabilirea consiliilor. Această pastorală a fost interzisa din ordinul regelui, (n.r.)

— Ptiu ! nu-mi vorbiți de asta, e o rușine a literaturii, un stigmat al veacului și al națiunii că se găsesc autori, tipografi și cititori ai unor asemenea obrăznicii.

— Domnule — i-am spus — *Provincialele* lui Pascal...

— O, ce carte minunată, divină, capodopera limbii noastre !

— Ei bine, această capodoperă divină reprezintă totuși pamflete, coli tipărite...

— Aș ! În privința asta eu am principiile mele, ideile mele. Pe cât stimez de mult lucrările mari, făcute să dureze și să trăiască în viitorime, pe atât disprețuiesc și resping aceste mici scrieri trecătoare, aceste fițuici ce trec din mână în mână și care grăiesc contemporanilor despre fapte, despre în- timplări din zilele noastre. Nu pot suferi pamfletele.

— Totuși vă plac *Provincialele*, mici răvașe, cum erau denumite atunci când treceau din mână în mână...

— Zău așa — continuă el, fără să mă asculte — mă mir de dumneavoastră, domnule, care păreți a fi de neam, om cu educație, născut a fi cineva în țara asta. Și, la urma urmei, cine v-a oprit a deveni baron, ca oricare jandarm, ați deține un rang, ați fi cineva. Nu, nu mă dumeresc, un om ca dumneavoastră să se înjosească, să se coboare pină-ntr- atît, încît să scrie pamflete ! Nu roșiți ?

—Blaise — îi răspunsei — Blaise Pascal nu era nici temnicer, nici jandarm, nici funcționar de-al domnului Franchet<sup>1</sup>...

— Sst ! Tăcere ! Vorbiți mai încet, poate să ne audă...

—Cine ? Abatele Franchet ? E pe-aici, prin apropiere ?

—Domnule, e pretutindeni. Dar iată, e patru și jumătate. Am onoarea...

— Și eu.

Mă părăsi, luînd-o repede la picior.

<sup>1</sup> Franchet-d'Esperay, șef al poliției. Fiind membru al con- gregației, Courier îi spune, în ironie, abate, (n.r.)

Astea toate, dragi prieteni, merită atenție. Trei oameni atât de onorabili, domnul Arthus Bertrand, domnul de la poliție și domnul de Broe, personaj eminent în știință, în dregătorie ; iată trei oameni cumsecade, dușmani ai pamfletului. O să întâlniți în societatea cea mai aleasă mulți care sînt gata ori- cînd să-și trădeze prietenul, să le seducă fiica sau nevasta, s-o ofere pe a lor pentru a obține un post bun, care mint cu primul prilej, trădează, n-au pic de credință, dar care socotesc că e foarte dezonorant să spui adevărul într-o scriere de cincisprezece sau șaisprezece pagini. Căci răul stă în această puținătate. Șaisprezece pagini ! Ești pamfletar, deci, păzea ! Căci te paște Sfînta Pelaghia. Scrie o mie șase sute, și vei fi prezentat regelui. Din păcate, nu-s în stare. Cînd, în 1815, primarul comunei noastre, aceiași de azi, a tăbărit noaptea, cu jandarmii săi, și a ridicat din patul lor tîrînd la închisoare pe niște bieți oameni care nu aveau nici în clin, nici în mîncă cu revoluția, și a căror neveste și copii s-au prăpădit, faptele puteau să umple volume întregi, dar n-am știut scoate din ele decît o coală, pînă-ntr-atîta îmi lipsește elocința. Am luat-o și de-a-ndoaselea. Dacă, în loc să-mi declin numele și să încep, așa cum am făcut: „Domnii mei, eu din Touraine<sup>1)</sup>”, începeam așa: „*Creștini, după nemai-pomenitele atentate ale unei revoluții infernale...*” , după tipicul abatelui de Lamennais, atunci mi-ar fi fost ușor să continui și să duc la bun sfîrșit volumul, fără să-l supăr pe procurorul regelui. Dar am scris șaisprezece pagini, într-un stil aproape ca acesta în care vă grăiesc și am devenit un pamfletar primejdios ; de atunci, tîrșit cu de-alde astea, cînd ne-am pomenit cu subscripția pentru domnul Chambord, cuminte ar fi fost să-mi țin gura, căci nu era un subiect ce s-ar fi putut trata într-o coală, nici într-o sută chiar. Din ea nu puteai scoate nici pamflet, nici

<sup>1</sup> Vezi începutul *Jalbei adresate celor două camere*,  
(n.r.)



broșură, nici carte, căci ar fi fost greu să se mai adauge ceva la lingușeli și primejdios de-a te pune împotriva, cum s-a și adevărit. Pentru vina de a fi vrut și eu să-mi exprim, în puține cuvinte, opinia despre toate astea, răspicat, deci pam- fletărește, două luni închisoare la Sfântă Pelaghia. Pe urmă, când ni s-a interzis să dansăm, mi-am spus și eu părerea cum m-a tăiat capul. Mi-am spus-o cu toată seriozitatea, luați seama, dar din pricina bisericii, interesată în această chestiune, și neputînd scrie pe larg, am căzut din nou în păcatul pamfletului. Acuzat, urmărit, cu chiu, cu vai obținură nevinovatele mele cuvinte și sfoasa mea pledoarie iertare: m-am ales cu blamul judecătorilor doar. În tot ce se tipărește există otravă, mai mult sau mai puțin diluată, mai mult sau mai puțin dăunătoare, mortală, după cît e lucrarea de întinsă. Un bob de acetat de morfină într-un hîrdău se pierde, nu se simte ; într-o ceașcă provoacă vărsături ; în- tr-o linguriță ucide ! Iată pamfletul.

În ăst timp, bunul meu prieten sir John Bicker- staff <sup>1</sup>, gentilom de țară, îmi trimite o scrisoare, pe care am să v-o traduc îndată. Unic în felul lui, filozof, învățat ca puțini alții, mare partizan al reformei nu numai parlamentare, ci - și universale, el năzuiește să schimbe toate guvernele Europei, din care pînă și cel mai bun i se pare că nu valorează nimic. Posedă în țara sa o avere bunicică. Pămîntul lui nu se întinde decît pe zece leghe, în lung și în lat, venitul nu-i trece de două sau trei milioane cel mult dar se mulțumește și cu atît, și trăia într-o dulce mediocritate, cînd miniștrii, văzîndu-l cît e de priceput, de simplu în firea sa, așa cum sînt savanții — cum era și Newton <sup>2</sup> — l-au convins să intre în parlament. Nici n-a apucat să se

<sup>1</sup> Personaj născocit de Courier ; cunoscutul scriitor satiric englez *Jonathan Swift* (1667—1745) s-a folosit de pseudonimul Isaac Bickexstaff în pamfletele sale îndreptate împotriva astrologilor obscuranțiști. (n.r.)

așeze bine și numai că. începe să tune și să fulgere împotriva risipei de la curte, a corupției, a sinecurelor. S-a crezut că vrea și el partea sa, așa că miniștrii i-au oferit un post pe care l-a acceptat și o sumă pe care a virat-o în buzunar, proporțională cu averea sa, potrivit obiceiului guvernanților de a da mult celor ce au mult. Cu punga bine garnisită, iată-l că se întoarce la moșie, convoacă țaranii, plugarii și toți fermierii comitatului și le grăiește : „Am avut norocul să iau înapoi o parte din banii ce vi se smulg pentru întreținerea pungașilor și a trîntorilor de la curte. Iată-i, vreau să vi-i restitui. Să începem cu cei mai săraci. Tu, Petru, cît ai dat anul ăsta?" „Atîta !" „Poftim !" „Tu, Pavele, și voi, Isaac și Ion, cît ?" Și le numără banii la fiecare. Isprăvind treaba, se întoarce la Londra, unde, luîndu-și în primire noul post, își propune să elibereze mai întîi pe toți cei deținuți pentru delict de vorbire, cîrtiri împotriva stăpînirii, a miniștrilor, a elvețienilor, și ar fi făcut-o, căci funcția sa îi dădea posibilitatea, dacă nu-l revocau la mare iuțeală.

De atunci s-a apucat să călătorească, și iată ce-mi scrie din Roma: „Lasă-i să-și rupă gura, lasă-i să te birfească, să te condamne, să te zvîrle la gherlă, lasă-i să te spînzure, dar dumneata continuă a obști ceea ce gîndești. Nu e un drept, ci o datorie, o strașnică obligație a fiștecărui om frămîntat de un gînd să-l exprime fățiș, să-l dea în vileag, spre binele general. Adevărul aparține tuturor. Ceea ce crezi că este util, vrednic de a fi cunoscut de toată lumea nu poate fi trecut sub tăcere. Jenner <sup>1</sup>, care a descoperit vaccinul, ar fi fost un ticălos sadea dacă-l tănuia, fie chiar numai o oră. Și cum nu există om care să nu-și socoată ideile utile, nu

<sup>2</sup> Newton, Isaac (1642—1727), celebru matematician, fizician, astronom și filozof englez, descoperitorul legilor gravitației universale, (n.r.)

<sup>1</sup> Jenner, Edward (1749—1823), medic englez, descoperitoiul vaccinului antivariolic. (n.r.)

se poate închipui că ar exista cineva care să refuze a le comunica și altora și a le răspîndi prin toate mijloacele ce le are la îndemînă. A vorbi e bine ; a scrie e și mai bine ; a tipări e cel mai bine. Un gînd elaborat concis și limpede, cu dovezi, documente, exemplificări, o dată tipărit, este un pamflet, este fapta cea mai bună, cea mai curajoasă uneori, pe care omul o poate dărui lumii. Dacă ideea ta e bună, ea folosește ; greșită, va fi corectată, și tot poate fi folositoare. Dar dacă se comit abuzuri ? Fleacuri ! Cei ce-au scornit cuvîntul ăsta sînt cei care abuzează într-adevăr de presă, tipărind tot ceea ce vor, înșelînd, birfind și împiedicînd să li se răspundă. Cînd țipă împotriva pamfletelor, a ziarelor și a broșurilor, au motivele lor bine întemeiate. Le am și eu pe ale mele și aș dori să se meargă și mai departe : adicătelea oricine să dea la lumină ce gîndește și ce știe ! Și iezuiții țipau împotriva lui Pascal și l-ar fi poreclit, desigur, pamfletar, dacă ar fi existat pe atunci cuvîntul. Îi ziceau *talpa-iadu-lui*, ceea ce-i același lucru în stil fariseu. Asta se cheamă un om care spune adevărul și este crezut. La început ei au replicat pamfletelor lui cu altele, dar fără succes, apoi cu mandate de arestare, ceea ce ie-a izbutit mai bine. Acesta este răspunsul pe care, în mod obișnuit, oamenii de la putere și iezuiții îl dădeau pamfletelor.

Dacă ar fi să te iei după dîșii, ce făcea Pascal nu era mare lucru, așa că disprețuiau micile răvașe, zicînd despre ele că sînt niște sărmane glume, bune cel mult să amuze o clină prin clevetirile și conținutul lor scandalos ; scrieri fără nici o valoare, fără fond, fără miez sau substanță, cum se spune azi, citite dimineața, pînă seara uitate — pe scurt, nedemne pentru un om ca el, pentru un savant ! Autorul se dezonzora irosindu-și astfel vremea și talentul, scriind broșuri, nu cărți, luînd totul în zeflemea, în loc să mediteze cu gravitate. Acesta era reproșul ce-l făceau — vechi și îndătinat motiv de ceartă, căutat cu luminarea de cei ce nu au niciodată galeria de partea lor. Ce s-a întîmplat ? Zeflemeaua, batjocura fină a

lui Pascal au izbutit ceea ce nu izbutiseră opreliștile, edictele. I-au gonit pe iezuiți de pretutindeni. Foițele astea atât de ușurele au strivit coșeamite instituție. Un pamfletar, jucându-se, doboară colosul temut de regi și de popoare. Tagma, o dată prăbușită, nu se va mai ridica niciodată, oricât ajutor i s-ar da, iar Pascal rămîne mare în memoria semenilor nu prin operele sale savante, nu prin *ruleta*<sup>1</sup> sa, prin experiențele sale, ci prin pamflete, prin micile sale răvașe. Nu *Tusculanele*<sup>2</sup> au făcut faima lui Cicero, ci discursurile sale, adevărate pamflete. Au apărut în foi volante, nu înfășurate în jurul unei nuielușe, cum se obișnuia pe atunci ; cele mai multe și mai frumoase nici n-au fost rostite. Ce este *Caton* dacă nu un pamflet împotriva lui Cezar, care a răspuns așa cum știa el să facă, ca un om de spirit ce era, vrednic de a fi ascultat, chiar și după Cicero ? Mai apoi un altul<sup>3</sup>, om fioros, care nu avea nici pana, nici spada lui Cezar, fiind scărmanat într-o foaie publică, drept răspuns a poruncit să fie ucis pamfletarul roman. Surghiunul, persecuția, iată răsplata obișnuită a celor care se încumetă să exprime ceea ce fiecare gîndește. La fel, înaintea lui, murit-au marele pamfletar al Greciei, Demostene<sup>1</sup>, ale cărui *Filipice* au rămas un model al genului. Dacă le-ar fi rostit într-o adunare unde nu ar fi fost auzite bine și numai de puțini oameni, ele n-ar fi avut decît un mic răsunset însă scrise erau citite, și aceste pamflete, după însăși mărturia Macedoneanului, îi dădeau mai mult de furcă decît războaiele

<sup>1</sup> Blaise Pascal, ilustrul matematician, fizician și filozof francez (1623—1682) este, printre altele, și inventatorul ruletei. (n.r.)

<sup>2</sup> Unul dintre tratatele filozofice ale lui Cicero, (n.r.)

<sup>3</sup> Autorul se referă la Marc *Antoniu* (83—30 î.e.n.), general roman, care, în calitate de triumvir, a poruncit uciderea lui Cicero (autorul cunoscutelor *Filipice*, îndreptate împotriva sa. (n.r.)

Atenei, care, zdrobită în cele din urmă, pierdu și pe Demostene și libertatea.

Fericiți sînt, în zilele noastre, America și Franklin <sup>2</sup>, căruia i-a fost dat să-și vadă țara independentă și care, cu faimosul său *Bun simț*o broșură de două coli, a contribuit mai dihai ca oricine s-o elibereze. Niciodată carte sau volum gros n-au făcut mai mult pentru omenire. Căci, la primele începuturi ale insurecției americane, toate acele state, orașe și țirguri aveau sentimente împărțite, unele ținînd cu Anglia, credincioase puterii legitime ; altele se temeau că nu vor putea scăpa de sub vechea tutelă și că riscă să piardă totul încercînd imposibilul ; multe vorbeau de o înțelegere, dispuse să se mulțumească cu o ponderată libertate, cu o constituție, chiar dacă aceasta ar fi fost nu după mult modificată, desființată ; puțini cutezau să nădăjdu- iască într-un rezultat fericit, avînd în vedere discordanța atîtor tendințe. În acele împrejurări s-a văzut ce forță are cuvîntul scris într-o țară în care toată lumea citește. Forță nouă, deosebită de cea de la tribună. Dintr-un discurs, cîteva cuvinte doar

1 Orator și om de stat atenian (384—322 î.e.n.) ; sub numele de *Filipice* sînt cunoscute cele două discursuri îndreptate împotriva iui Filip al II-lea, regele Macedoniei, caie amenința libertatea cetăților grecești, (n.r.)

2 Franklin Benjamin (1706—1790), filozof, fizician și om de stat american, care a jucat un rol de seamă în perioada războiului de independență al Americii de Nord. (n.r.)

3 *Common Sense*, broșură ce cuprinde o serie de articole în favoarea independenței americane și care a fost tipărită în 1776 ; aparține de fapt lui Thomas Paine (1737—1809), scriitor și om politic englez, care -a jucat un rol de seamă în timpul războiului de independență a coloniilor americane, (n.i) sînt culese întimplător de niscăi ascultători ; presa însă vorbește unui întreg popor, tuturor popoarelor în același timp dacă s-au obișnuit să citească. Din ceea ce este tipărit nimic nu se pierde. Franklin a fost un savant. Cine putea bănui asta dacă el nu-și așternea pe hîrtie știința ? Grați oamenilor despre problemele lor, despre problema la ordinea zilei, căutați să vă audă cît mai multă lume dacă vreți să cuceriti un nume. Faceți pamflete ca Pascal, ca Franklin, ca Cicero, ca Demostene. În toate timpurile pamfletele au schimbat fața lumii. La englezi au

sădit acele principii de toleranță pe care Penn<sup>1</sup> le-a dus cu el în America ; iar aceasta îi datorează lui Franklin libertatea sa și o păstrează prin aceleași mijloace cu care a cucerit-o : pamflete, ziare, publicitate.

Nici o înșelăciune nu e cruțată, fie chiar oficială : nici o panglădcărie oratorică nu se înghite ; publicul nu poate fi amăgit, neexistînd nimeni care să-și permită a minți cu autoritate și a închide gura ^contrazicătorului. Presa nu pricinuieste nici un rău, însă cite rele nu împiedică ea... îți revine dumitale datoria de a spune toate astea, după ce vei fi făcut, acolo la dumneata, numărătoarea tuturor abuzurilor. Puține cărți apar, volume groase de loc, și totuși aici toată lumea citește.

Foile tipărite, circulînd zilnic și în număr mare, instruiesc pe oamenii de toate vîrstele. Căci aproape toată lumea scrie la ziar, însă nu în mod ușuratic ; fără fraze usturătoare, fără învirtituri de stil meșteșugite, expresia limpede și directă ajunge acestor oameni. Fie că e vorba de o reformă de stat, de o primejdie, de o coaliție a puterilor Europei împo- •triva libertății, sau despre terenul cel mai bun pentru însămînțatul guliei, stilul nu diferă ; se cheamă că un lucru e exprimat bine dacă e înțeles de toată lumea, și cu atît mai bine cînd e scurt și cuprinzător, însușire nu de rînd — știi și dumneata — și nici ușoară, de a putea concentra în cuvinte puține tilcuri multe. Vai, cît de rar întilnești în cărți o pagină cu miez și cît de puțini oameni sînt în stare să scrie zece fără a spune prostii ! Scrisoarea cea mai scurtă a lui Pascal era mai anevoie de compus decît întreaga *Enciclopedie*. Americanii noștri, fără să-și bată prea mult capul cu lucruri de astea, dar cu același bun simț al lui Franklin care-l călăuzește, concisi în tot ce scriu, economicoși la cuvinte, fac cît mai puține cărți și nu-și oglindesc ideile decît în pamflete, în ziare, care, corectîndu-se unele pe altele, duc orice inventivitate creatoare, orice gînd nou la

<sup>1</sup> Penn, William (1644—1718), politician englez, fondatorul Pensylvaniei, colonie engleză din America de Nord ; elaborează constituția acestei provincii, prin care se garanta libertatea credinței, (n.r.)

desăvîrşire. Un om, dacă îi trece ceva prin minte sau descoperă ceva interesant pentru naţie, nu scrie o bucoavnă voluminoasă, cu numele său imprimat cu litere grase : de *domnul... de la Academie*, ci un articol de ziar, cel mult o broşură. Notează în treacăt acest lucru, greşit înţeles de cei care se ocupă la dumneavoastră cu scrisul : nu există idee utilă care să nu poată fi expusă într-o coală şi dezvoltată cît e necesar ; cine mult se extinde adesea la nepricepere tînde, sau nu are răgazul, cum spune cel de mai sus, să mediteze şi să elaboreze scurt

Astfel, în America, fără a se şti ce este un scriitor sau un autor, se scrie, se tipăreşte, se citeşte tot atîta, dacă nu mai mult ca oriunde, şi numai lucruri utile, fiindcă acolo există într-adevăr probleme obşteşti de care publicul se ocupă în deplină cunoştinţă, asupra cărora cetăţenii consultaţi chib-zuiesc şi îşi dau părerea. Poporul, ca şi cum ar fi adunat la un sfat permanent, culege opiniile, deliberază neîntrerupt asupra fiecărei chestiuni de interes general şi îşi formează hotărîrile din părerea ce oglindeşte unanimitatea, fără nici o excepţie. Acesta e bunul simţ al lui Franklin. Iată de c

epoporul nu face greșeli și își râde de cabinete,  
și poate că și de iatacuri <sup>1</sup>,

Asemenea ideii în țara dumneavoastră de  
iatacuri nu cred să aibă succes la cucoane.  
Forma aceasta de guvernare nu se împacă de  
loc cu pamfletele și nici cu adevărul naiv.  
Degeaba te-ai osteni vorbind despre bunul simț  
și invocând opinia publică domnișoarei de  
Pisseleu <sup>2</sup>, domnișoarei Poisson <sup>3</sup>, doamnei du  
B...<sup>4</sup>, doamnei du C...<sup>5</sup>. Intîi ar izbucni în rîs  
grațioasele doamne îndreptățite la dumnea-  
voastră să conducă statul, pe urmă porunci-vor  
să fie întemnițat bunul simț, și Franklin, și  
opinia publică. Francezi fermecători ! Sub  
domnia frumuseții, a grației, sînteți azi mai  
mult ca oricînd un popor curtean. Revoluția a  
făcut ca Versailles-ul să se dizolve în națiune ;  
Parisul a devenit anticamera ' apartamentului  
regal. În Franța, toată lumea bună face curte. E  
arta voastră, arta de a place, cu care ați creat  
școală ; e geniul nației voastre. Englezul  
navighează, grecul se bate pentru libertate,  
francezul face reverențe, servește sau e gata să  
servească ; i s-ar trage moartea dacă n-ar servi.  
Sînteți cel mai sclav dintre popoare.

Datorită acestui spirit de lacheu, îi e teamă  
oricui de la dumneavoastră să nu fie considerat  
pamfletar. Stăpînilor nu le place să vorbim  
publicului,  
oricare ar fi obiectul ; prostia făcută de Rovigo  
<sup>6</sup>consta în faptul că, dorind un post, în loc de  
jalbă întocmește un pamflet, în care degeaba

<sup>1</sup> La finele celei de a XVI-a *Provinciale*, Pascal spune : „Pe asta  
am scris-o ceva mai lungă, fiindcă n-am avut timp s-o fac mai  
scurtă”, (n.r.)

<sup>2</sup> Anne de Pisseleu, ducesă d'Etampes (1508—1585),  
favorită a lui Francisc I. (n.r.)

<sup>3</sup> Marchiza de Pompadour. (n.r.)

<sup>4</sup> Jeanne Becu, contesă du Barry (1743—1793), favorită a  
lui Ludovic al XV-lea. (n.r.)

<sup>5</sup> Doamna du Chayla, favorită a lui Ludovic al XVIII-lea.  
(n.r.)



spune : *Așa cum am servit, voi servi și de aici înainte*, căci nici n-a fost ascultat măcar, și acuma e pe drumuri. Vicontele pamfletar <sup>1</sup> a găsit o slujbă, dar prin ce mijloace ? Cei care i-au dat-o și-l țin acolo nu vor să-1 aibă aproape de dînșii. Marea clică a purtătorilor de livrea are nevoie de oameni discreți, ca în orice serviciu, și nu există valet mai prost decît acela care reflectează : gîndiți-vă ce ar ieși dacă ar mai și tipări, și încă broșuri ! Cînd domnul de Broe v-a, denumit pamfletar, era ca și cum v-ar fi spus : „Nenorocitul, care niciodată n-ai să capeți nici post, nici leafă, în nici o anticameră nu vei avea acces ; nici un hatîr cît o să trăiești, nici un ciubuc, nici un surîs oficial sau vreo privire augustă”. Iată de ce cuvîntul aceia l-a făcut să se înfioare și să se depărteze de dumneavoastră.

În Franța sînteți, toți, oameni cinstiți, ce năzuiesc a conduce poporul prin morală și religie. Pentru a-l conduce se știe că nu trebuie să i se spună adevărul. Căci adevărul e poporan, e de gloată, dacă se poate zice astfel, și duhnește a golan, el fiind antipodul eleganței, iar tonul său e diametral opus celui al înaltei societăți. De aceea autorul veridic al unei tipărituri de o coală sau al unei broșuri, citite într-o oarecare măsură, ridică spontan împotriva-i pe toți cei ce refuză, la dumneavoastră, să se amestece cu vulgul, adică pe toată lumea. Fiecare îl dezaprobă, îl reneagă. Dacă se mai găsesc totuși pamfletari, prin îngăduința cerului, asta înseamnă că e nevoie de scandal. Dar vai celui care iscă scandalul, care spune poporului adevărul în privința unei chestiuni importante și de interes obștesc. În Franța el va

**6** Savary, duce de Rovigo, întors în Franța după 1819, a fost obiectul atacurilor regaliste din pricina zelului pe care-l depusese în asasinarea ducelui d'Enghien. În 1823 a publicat o broșură în care încerca să-și demonstreze nevinovăția, (n.r.)

**1** Aluzie la Chateaubriand, ministru al Afacerilor Externe din 1822. (n.r.)

fi urgisit, excomunicat, închis prin favoare la Sfînta Pelaghia ; mai bine nu s-ar fi născut. Persecuția ! Iată ce îi cheazăuiește cuvintele. Nici un adevăr nu prinde fără martiraj, afară de cel al lui Euclid<sup>1</sup>. Nu poți convinge decît suferind pentru ideile tale. Niciodată F..., de pe urma ome- liilor sale, nu va scoate altceva decît niscai sinecure și un rădvan. Așadar, podgorene Paul-Louis, tu care vrei să rămii singurul om din popor în țara ta, cutează mai departe a fi pamfletar și mărturisește-o în gura mare. Scrie, fă pamflet după pamflet, atîta vreme cît n-o să-ți lipsească materialul. Suie-te pe acoperiș, propovăduiește noroadelor *Evanghelia* și vei fi ascultat, dacă vor vedea că ești persecutat. Fără domnul de Broe n-ai fi nimic ; ai nevoie de ajutorul lui. Datoria ta e să vorbești, a lui, să arate, prin rechizitoriul său, adevărul cuvintelor tale. în- voindu-vă și împlinindu-vă astfel unul pe celălalt, ca Socrate și Anytus<sup>2</sup>, vei putea converti omenirea". Iată scrisoarea pe care am primit-o de la bunul meu prieten sir John, care altfel gîndește despre pamfletele mele și mă sfătuiește cu totul altcum decît domnul Arthus Bertrand. Pentru acesta nu există ceva mai mîrșav, pentru celălalt, ceva mai frumos. Ce deosebire ! Și băgați de seama : francezul, ușuratic, nu face caz decît de volumele grele, englezul, mătăhălos, vrea ca totul să fie pus în foi volante. Ce contrast bizar, ce ciudățenie a naturii ! Dacă aș fi convins că dincolo de ocean lucrurile se petrec așa cum spune el, aș pleca acolo. Dar aud că și acolo, ca și în Europa, există excelențe și, ceea ce-i și mai rău, eroi. Să nu plecăm, prieteni, să nu ne ducem încă acolo. Poate că vom avea aici, cu ajutorul lui Dumnezeu, pînă la urmă, tot atîta libertate ca și aiurea, orice-ar spune sir John. Vrednic om ! Mă tem însă că-și face iluzii socotindu-mă făcut să-1 imit pe Socrate pînă la capăt. *Nu, depărtează de la mine paharul acesta !* Cucuta e amară, și

<sup>1</sup> Matematician grec (306—283 î.e.n.), ale cărui *Elemente* constituie pînă în zilele noastre baza geometriei plane, (n.r.)

<sup>2</sup> Unul din conducătorii democrației ateniene și principalul acuzator al lui Socrate. (n.r.)

omenirea se convertește de la sine și fără să mă amestec eu, bicisnicul ! Ar însemna să fiu ca musca la arat, iar țăranul se lipsește bucuros de biziitul meu. Omenirea merge înainte, scumpi prieteni, și nu se oprește niciodată în loc. Dacă pașii ei ni se par încetei, e fiindcă nu trăim decît o clipă. Dar cît drum a străbătut de cinci sau șase veacuri încoace ! La ora asta, în plin avînt, nimic n-o mai poate opri !

în romînește de C. BRUNEA-FO

# XC LAUDE T I L L I E R

( 1 8 0 1 – 1 8 4 4

f V

Y reme de un secol, numele lui Claude Tillier a rămas uitat. Astăzi încă e destul de puțin , cunoscut. Dar literatura progresistă franceză îl revendică printre înaintașii ei pe modestul gazel ar și prozator provincial.

De obîrșie foarte umilă — era fiul unui lăcătuș — Claude Tillier a avut o existență grea. Autodidact, a trecut prin meserii felurite. Neavînd mijloacele să-și răscumpere cu bani libertatea — după obiceiul timpului — a fost înrolat ca soldat și a luat parte la campania militară purtată în 1821 de monarhia franceză, din însărcinarea Sfintei Alianțe, împotriva revoluției spaniole. Astfel s-a întărit ura lui Tillier împotriva absolutismului, aristocrației și a clerului, ură prezentă mereu în scrisul lui. A fost învățător, apoi gazetar. În ultimii ani'ai vieții a publicat două cărți : Belle- plante și Cornelius" (1841) și „Unchiul meu Benjamin" (1843).

„Unchiul meu Benjamin" e o povestire scrisă în maniera literaturii satirico-filozofice din se-

colul al XVIII-lea — perioadă în care se și petrece acțiunea. Dar influența nu devine pastişe. Există o certă originalitate în scrisul lui Tilber și personajul principal al cărții prevestește pe unul dintre eroii lui Anatole France, pe înțeleptul și bețivul abate Coignard.

Medicul Benjamin, filozof și chefliu, se războiește cu aristocrația timpului, îi zeflemisește cu orice prilej orgoliul și moravurile. E un prilej pentru Tillier să-și afirme cu vervă ideile democratice și anti-clericale. Construit în felul romanului picaresc, fără intrigă unitară, „Unchiul meu Benjamin” e una dintre bunele cărți de literatură satirică din secolul trecut.

21

**6Cum și-a peirecut unchiul meu. noaptea în rugăciuni pentru ca sora lui să nască cu bine**

Timpul meu, iubiți cititori, e de mare preț și bănuiesc că nici al vostru nu e mai puțin scump ; mă voi împotrivi deci ispitei de a vă povesti această cină de neuitat; îi cunoașteți acum îndestul pe comeseni ca să vă puteți închipui cum s-a putut petrece ospățul. Unchiul meu părăsi la miezul nopții palatul prințului, mergînd trei pași înainte și doi înapoi, așa cum unii hagii de odinioară se legau prin jurămint să. străbată tot drumul pînă la Ierusalim. Ajungînd. acasă, văzu lumina aprinsă în odaia lui Machecourt, și, bănuind că acesta mîzgă- lea cine știe ce nă'zbitie, intră cu gîhdul să-i poftească noapte bună. Bunică-mea era pe atunci grea ; moașa, speriată de apariția unchiului meu, pe care nimeni nu-l aștepta la acel ceas întîrziat din noapte, veni să-i vestească oficial evenimentul ce urma să se întîmple. Prin cețurile care-i învăluiau mintea, Benjamin își aminti că în primul an de căsătorie viața surorii lui fusese primejduită din pricina unei nașteri grele ? iată-1 așadar că începe pe dată să se văicărească de ți se rupea inima.

— Vai ! izbucni el cu un glas ce putea să scoale din somn toată ulița Morilor — iubita mea surioară o să se prăpădească, vai ! o să...

— Doamnă Lalande — strigă bunică-mea din fundul patului — dă-1 afară pe bețivanul ăsta păcătos.Duceți-vă, domnule Rathery — spuse doamna Lalande — nu-i nici cea mai mică primejdie, într-o oră sora dumneavoastră va scăpa.

Dar Benjamin striga fără contenire :

— Vai ! biata mea surioară, draga de ea, o să se prăpădească!

Machecourt, văzînd că dojenile moașei nu au nici o urmare, crezu că trebuie să intervină și el.

— Da, Benjamin, iubitule, scumpul meu frate, totul merge bine, fă-mi plăcerea și du-te de te culcă, te implor.

Așa cuvîntă bunicul.

— Iar tu, iubitule, scumpul meu frate — îi răspunse unchiul meu — te rog fă-mi plăcerea și du-te...

Bunică-mea, înțelegînd că nu poate conta pe *un* gest sever al lui Machecourt față de Benjamin, se hotări să se descotorosească singură de el.

Unchiul meu se lăsă împins pe ușă afară, cu blîndețea unei oi. Se resemnă de îndată : se hotări să se culce lîngă Page care sforăia grozav pe o masă a prințului. Trecînd prin piața bisericii, îi veni în minte să se roage lui Dumnezeu pentru ca sora lui preaiubită să-și aducă cu bine fătul pe lume ; dar afară se lăsase ger și era un frig de vreo cinci sau șase grade. Neținînd seama de nimic, Benjamin căzu în genunchi pe treptele intrării principale, își împreună mîinile așa cum văzuse că face și iubita lui surioară, și începu să bolborosească cîteva frînturi de rugăciune. Cînd să dea drumul celui deal doilea Ave, îl cuprinse somnul și începu să sforăie după pilda prietenului său Page. A doua zi în zori, pe la ceasurile cinci, cînd paraclisierul veni să tragă clopotele pentru rugăciunea de dimineață, zări o mogîldeață în genunchi, aducînd a om. În simplitatea lui, își închipui la început că e vorba de vreun sfînt ieșit din fîridă ca să îndeplinească cine știe ce canoane și se pregătea să-l îndrume la loc în biserică, dar, apropiindu-se mai mult, recunoscî, la lumina felinarului, pe unchiul meu, cu un strat de polei gros de un deget pe spinare și cu turtur de gheață, lung de o jumătate de cot, atîr- nîndu-i de virful nasului.

— Hei, oh ! domnule Rathery ! strigă el în urechea lui Benjamin.

Dar cum acesta nu răspundea nimic, îl lăsă în plata Domnului și se duse liniștit să tragă clopotele. După ce-și termină cu bine treaba, se reîntoarse la domnul Rathery. Gîndindu-se că poate nu e mort, îl aruncă pe umăr ca pe un sac și porni să-l ducă acasă la sora lui. Bunică-mea născuse de peste două ceasuri ; vecinele care adăstaseră noaptea lîngă dînsa se apucară să dea îngrijiri lui Benjamin. Îl culcară pe o saltea în fata căminului, îl înveliră în prosoape fierbinți și în cuverturi calde ; îi puseră la picioare o cărămidă înfierbîntată ; de atîta zel aproape să-l vîre în cuptor. Unchiul meu se

dezgheță încetul cu încetul ; din chica lui, pînă atunci tot atît de țeapănă ca sabia pe care o purta la briu, începură să cadă picuri pe perna de la căpătîi, încheieturile i se înmuiară, darul vorbei îi reveni și primul lucru fu să ceară un pahar de vin fierț. îi încălziră de îndată o balercă ; după ce dădu peste cap cam o jumătate din ea, începu să asude de parcă s-ar fi prefăcut cu totul în apă. Sorbi ce mai rămase și adormi din nou. Pe la ceasurile opt de dimineață se trezi ca și cînd nimic nu i s-ar fi întîmplat. Dacă domnul părinte ar fi făcut procesul verbal al acestei întîmplări, fără îndoială că unchiul meu ar fi fost trecut în rîndul sfinților. Ar fi ajuns desigur patronul circiumarilor ; și, fără să-1 lingușesc cituși de puțin, cu chica și veșmintele sale roșii i-ar fi stat de minune ca emblemă la poarta vreunui han.

Trecuse o săptămînă și mai bine de le fericita naștere, și bunica mea se gîndea de pe acum să o dea dracului de leuzie. Carantina la care o obligau canoanele bisericii îi pricinuia mari supărări — ei în special și întregii familii în general. Mai întîi și întîi, cînd vreo întîmplare ceva mai bătătoare la ochi, vreo gîlceavă mai acătării de pildă, tulbura apele liniștite ale mahalalei, nu putea merge să trîncănească despre cele întîmplate cu vecinii din ulița Morilor, ceea ce era pentru ea cea mai crudă pedeapsă ; apoi era silită să-1 trimită pe Gaspard, cu șorțul de bucătărie prins în cingătoare, la piață sau la măcelar. Iar Gaspard pierdea ia măcelărie banii de rasol sau aducea ceafă în loc de pulpă, ori dacă era trimis să aducă o varză pentru fiertură, ciorba scădea toată, pînă să se întoarcă Gaspard. Benjamin rîdea, Machecourt făcea spume de furie, iar bunică-mea îi ardea lui Gaspard o sfîntă de bătaie.

— Dar de ce naiba — îi spuse într-o zi bunicul meu, supărat că din pricina lipsei lui Gaspard e silit să mănînce căpătîină de vițel fără arpagic — de ce naiba nu-ți faci treaba singură?

— De ce ! De ce ! răspunse bunică-mea — pentru că nu mă pot duce la biserică fără să plătesc doamnei Lalande datoria.

— Și de ce dracu, scumpa mea surioară — spuse Benjamin— n-ai așteptat cu născutul pînă să faci rost de bani ?

— Mai bine întreabă-1 pe tontul tău de cumnat de ce de șase luni nu mi-a adus nici măcar un biet firfiric de șase franci ?

— Așadar — spuse Benjamin — dacă nu ai căpăta șase luni bani, ai sta șase luni încheiate închisă în odaie ca într-un spital ?

— Da — îi răspunse bunică-mea — pentru că dacă aș ieși fără să dau pe la biserică, părintele ar vorbi despre mine la predică și lumea m-ar arăta cu degetul pe stradă.

— Atunci somează-1 pe domnul preot să ți-c dea pe slujnica lui ca ajutor la bucătărie ; fiindcă Dumnezeu e prea drept și nu poate dori ca Machecourt să mănince căpățînă de vițel fără arpagic, numai pentru că tu i-ai făcut un al șaptelea copil.

Din fericire moneda de șase franci așteptată cu atita nerăbdare sosi, însoțită de încă cîteva, și bunică-mea se putu duce la sfîntă slujbă.

întorcîndu-se acasă cu doamna Lalande îl găsi pe unchiul meu lungit în fotoliul de piele al lui Machecourt, cu călciile sprijinite de stînghia căminului și cu o strachină plină de vin fiert în față -, căci trebuie să vă spun că de cînd se însănătoșise, Benjamin, plin de recunoștință pentru vinul cald care-i scăpase viața, dădea în fiecare dimineață peste cap o rație care ar fi fost prea de ajuns pentru doi ofițeri de marină. Ca să justifice suplimentul băut cu toptanul, spunea că temperatura lui era încă și acum sub zero.

— Benjamin — îi spuse bunică-mea — vreau să-ți cer un serviciu.

— Un serviciu ! răspunse Benjamin — și ce trebuie să fac ca să-ți fiu pe plac, scumpă surioară?

—• Sînt sigură că ai și ghicit, Benjamin, trebuie să fii nașul ultimului meu născut.

Benjamin, care nu ghicise nimic, ci, dimpotrivă, fusese luat pe nepusă masă, dădu din cap scoțînd un puternic : *Dar..*



— Cum — îi spuse bunică-mea, aruncîndu-i o privire plină de scînteii — nu cumva ai de gînd să zici că nu ?

— Nu, scumpă surioară, chiar dimpotrivă, dar...

— Dar ce ? Începi să mă scoți din sărite cu dar-ul tău.

— Păi, să vezi, n-am fost niciodată naș, și nu știu ce trebuie să facă un naș.

— Grozavă greutate, o să ți se explice ; o să-l rog pe vărul Guillaumont să-ți dea cîteva lecții.

— Nu mă îndoiesc nici de talentul, nici de zelul vărului Guillaumont; dar dacă trebuie să iau lecții de nășie, mi-e teamă că acest studiu nu e pe măsura minții mele ; poate ar fi mai bine să-ți iei un naș gata învățat Gaspard de pildă, el face parte din corul bisericii, s-ar potrivi de minune.

— Lasă-ne în pace, domnule Rathery — spuse doamna Lalande — trebuie să primești invitația surorii dumitale ; e o datorie de familie de care nu ai cum să scapi.

— Văd eu despre ce e vorba, doamnă Lalande — spuse Benjamin ; cu toate că nu sînt bogat, mi-a ieșit fama că fac lucrurile cum trebuie, și deci v-ar plăcea să aveți de-a face mai degrabă cu mine decît cu Gaspard, nu-i așa ?

Vai! Benjamin, vai! domnule Rathery — izbucniră în același timp și bunică-mea, și doamna Lalande

— .Uite, scumpa mea surioară — urmă Benjamin —• ca să-ți vorbesc deschis, nici nu mă sîchisesc de faptul că sînt sau nu naș, vreau să mă port cu nepotul meu ca și cînd l-aș fi ținut eu însumi de-asupra cristelniței ; o să ascult cu plăcere urările pe care mi le va face în fiecare an de ziua mea, și chiar de ar fi ca Millot-Rataut, făgăduiesc că îl voi găsi încîntător. Îi voi îngădui să mă îmbrățișeze la fiecare An nou și îi voi dărui un țandărică cu arc sau o pereche de chiloți, cum o să-ți placă mai mult. Aș fi chiar măgulit dacă l-ai boteza Benjamin ; dar să mă duc și să mă proțăpesc ca cel mai mare nătărău în fața christelniței cu o luminare în mină, pe legea mea, scumpă surioară, nu-mi cere așa ceva, se

împotrivește demnitatea mea de om ; mi-ar fi teamă să nu-mi rîdă Djhiarcos în nas. Și, de altfel, cum aş putea oare să afirm că scandalagiul ăsta mic se va lepăda de Satana și de faptele lui ? Ce îmi dovedește mie că se va lepăda de faptele lui Satana ? Dacă răspunderea nașului nu este decît o formă, cum cred unii, la ce folosește un naș, la ce bun o nașă, la ce bun două chezășii în loc de una singură, și de ce să-mi las eu întărită semnătura de un altul ? Dacă, dimpotrivă, răspunderea e serioasă, de ce să-mi iau un asemenea risc ? Sufletul nostru fiind ceea ce avem noi mai de preț, n-ai fi nebun să-1 dai amanet pentru sufletul altuia ? Și, la urma urmei, de ce te grăbești așa de mult să-1 botezi pe dolofanul tău? O fi vreo strachină cu ficat de gîscă sau vreo șuncă de Maientă care se strică dacă nu o sărezi numaidecît ? Așteaptă și tu să aibă douăzeci și cinci de ani ; cel puțin va putea răspunde el însuși, și atunci, dacă va avea nevoie de un chezaș, voi ști eu ce am de făcut. Pînă la optsprezece ani, fiul tău nu va putea intra în armată ; pînă la douăzeci și unu nu-și va putea lua angajamente civile ; pînă la douăzeci și cinci de ani nu se va putea căsători fără consimțămîntul tău și al lui Machecourt, și vrei ca la nouă zile să aibă destul discernămint ca să-și aleagă o religie. Haida- de ! Vezi singură că toate astea nu au nici un rost.

— Oh ! scumpa mea doamnă — izbucni moașa, înspăimîntată de logica eterodoxă a unchiului meu — fratele dumitale e un osîndit Ferește-te să-1 ai de naș, i-ar aduce numai nenorocire copilului !

— Doamnă Lalande — spuse Benjamin pe un ton aspru — un curs de moșit nu e un curs de logică. Ar fi o netrebnicie să discut cu dumneata ; mă voi mulțumi să te întreb dacă sfîntul Ion boteza în Iordan, în schimbul unui sesterț și al unei pungi cu curmale uscate, neofiți aduși din Ierusalim în brațele doicii lor ?

— Pe legea mea ! spuse doamna Lalande, încurcată de această obiecție — prefer să o cred decît să mă duc să văd eu însămi.

— Cum, doamnă, preferi să crezi decît să te duci să vezi chiar dumneata ! așa vorbește oare o moașă care-și cunoaște religia ? Ei bine ! dacă mă iei pe

acest ton, mă voi simți onorat să-ți pun următoarea dilemă...

— Lasă-ne în pace cu dilemele tale — îl întrerupse bunică-mea — parcă doamna Lalande știe ce este o dilemă ?

— Cum, doamnă — făcu moașa supărată de observația bunicii mele — cum să nu știu ce este o dilemă ! Soția unui chirurg să nu știe ce este o dilemă ! Continuați, domnule Rathery, vă ascult.

— Nu are nci un rost — replică sec bunică-mea — am hotărît că Benjamin va fi naș și așa rămîne ; nu există nici o dilemă pe lume care să-l scape.

— Voi cere ajutorul lui Machecourt ! strigă Benjamin.

— Machecourt te-a osîndit dinainte r s-a dus azi dimineață la Corvol s-o roage pe domnișoara Minxit să fie nașă.

— Așadar — strigă unchiul meu — dispuneți de mine fără consimțământul meu, nici măcar nu aveți buna-credință de a mă anunța ! Credeți că sint o păpușă împăiată, o firimitură de turtă dulce ? Cum o să arate cele cinci picioare și nouă degete ale mele lîngă cele cinci picioare și trei degete ale domnișoarei Minxit, care, cu talia sa trasă printr-un inel, va avea aerul unui stîlp încununat cu panglici ! Știți oare că gîndul de a merge alături de ea la biserică mă chinuie de șase luni și că din pricina acestei corvezi ce mă înspăimîntă era aproape să renunț la avantajul de a-i deveni soț ?

— Vezi bine, doamnă Lalande — spuse bunică-mea — ce poznaș e Benjamin : o iubește cu pasiune pe domnișoara Minxit, dar în același timp își bate joc de ea.

— Hm ! făcu moașa, Benjamin, care uitase de doamna Lalande, băgă de seamă că făcuse un *lapsus linguae* ; pentru a scăpa de învinuirile surorii lui, se grăbi să declare că va consimți la tot ce i se va cere, și spălă putina înainte ca moașa să fi plecat.

Botezul urma să aibă loc dumineca următoare ; cu acest prilej bunică-mea se puse pe cheltuieli ? îi îngădui lui Machecourt să invite la un prînz solemn pe toți amicii săi, precum și pe cei ai unchiului meu.

în ceea ce îl privește pe Benjamin, el era în măsură să facă față cheltuielilor pe care le aduce cu sine rolul de naș : tocmai atunci primise din partea guvernului o gratificație de o sută de franci pentru zelul cu care a propagat inocularea în țară și reabilitarea cartofului atacat în același timp și de agromomi și de medici.

Capitolul XIV

**O călătorie la Corvol**

Servitorul veni să-1 anunțe pe unchiul meu că la ușă se afla o bătrână ce dorea să-i vorbească.

— Poftește-o înăuntru — spuse Benjamin — și dă-i ceva ca să mai prindă puteri.

— Da — răspunse servitorul — numai că bătrîna nu are de loc poftă de mîncare ; are o voce dogită și varsă niște lacrimi mari cît degetul meu cel mic.

— Plînge ! strigă unchiul meu, și de ce — netotule, nu mi-ai spus-o de la început ?

Și se grăbi să iasă.

Bătrîna care voia să-1 vadă pe unchiul meu vărsa într-adevăr lacrimi uriașe și le ștergea cu o bucată veche de stambă roșie.

— Ce ai, bătrînico ? îi spuse Benjamin cu un ton politicos pe care nu-1 folosea cu toată lumea — și cu ce îți pot fi de folos ?

— Trebuie — spuse bătrîna — să veniți la Sembert să-1 vedeți pe fiul meu bolnav.

— Sembert ! satul ăla de pe culmea munților. Le Duc ? Dar pînă acolo e jumătatea drumului spre cer ! Oricum, voi trece pe la dumneata mîine spre seară.

— • Dacă nu veniți astăzi — spuse bătrîna — mîine va sosi preotul cu crucea lui neagră, și poate că și acum e prea tîrziu, deoarece fiul meu s-a îmbolnăvit de clalac.

—\* Iată un lucru supărător pentru fiul dumitale și pentru mine ; dar pentru a mulțumi pe toată lumea, n-ai putea să te adresezi confratelui meu Arnout ?

— Am fost la el ; însă cum cunoaște mizeria în care ne zbatem și știe că vizitele lui nu vor fi plătite, n-a vrut să se deranjeze.

225

— Cum ! Nu aveți cu ce să vă plătiți doctorul ? Asta e altceva, lucrul mă privește direct. Numai o

clipă, să golesc paharul lăsat pe masă și te urmez.  
Dar să știi că o să avem nevoie de chinină : uite

13 — *Proză satirică franceză*

niște mărunțiș, du-te la Petrier și cumpără câteva  
uncii i spune-i că n-am avut timp să scriu rețeta.

După un sfert de oră unchiul meu se cățara alături de bătrână pe pantele necultivate și sălbătice care-și au rădăcinile în mahalaua Bethlehem și se termină în vastul platou unde este cocoțat cătunul Sembert.

Între timp, oaspeții domnului Minxit plecau într-o căruță trasă de patru cai. Locuitorii mahalalei Beuvron se așezaseră cu luminările în mină în pragul porților, și într-adevăr era un fenomen mai curios decât o eclipsă. Arthus cînta : *De îndată ce lumina* ; Guillerant, *Matborough pleacă la război* ; iar poetul Millot, care fusese legat de o loitră a trăsुरii pentru că nu părea prea solid, își intona splendidul său *Cîntec de Crăciun*, Domnul Minxit se în- trecuse pe sine cu somptuoasa lui primire ; oferise comesenilor o cină memorabilă, despre care se mai vorbește încă și astăzi la Corvol. Din nenorocire, și-a risipit atît de mult băutura, încît chiar la al doilea rînd de mîncăruri oaspeții nu mai erau în stare să-și ridice paharul la gură. Benjamin sosi tocmai atunci : era frînt de oboseală și într-o stare de spirit îngrozitoare, căci bolnavul i se prăpădise, iar ei căzuse de două ori pe drum. Dar nu existau nici necazuri, nici supărări care să poată rezista în fața unei fețe de masă foarte albe, împodobită cu sticle : se așeză deci ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Prietenii tăi — îi spuse domnul Minxit — sînt niște ageamii ; pentru niște portărei, fabricanți și profesori i-ai fi putut socoti mai solizi ; nu voi avea satisfacția să le ofer șampanie. Uite-1 pe Mache-court cum nu te mai recunoaște și pe Guillard cum îi întinde lui Arthus tabachera în locul paharului.

— Ce vrei — răspunse Benjamin — nu toată lumea are rezistența dumitale, domnule Minxit.

Da — răspunse Minxit măgulit — dar ce-o să ne facem cu toate aceste găini plouate ? Nu am paturi unde să-i culc pe toți și nici nu sînt în stare să se întoarcă în seara asta la Clamecy

— ,Nu zău ! Uite în ce încurcătură ai intrat ; pune să se întindă niște paie pe jos în hambarul durni- tale, și cum adoarme cite unul, culcă-1 pe acest așternut ; ca să nu răcească, acoperă-i cu rogojina aia mare cu care ferești de îngheț răsadurile dumi- tale de napi.

— Pe legea mea, ai dreptate — spuse dl. Minxit.

Chemă doi muzicanți comandați de sergent și planul unchiului meu fu executat în întregime. Nu peste mult timp Millot adormi, sergentul îl luă pe umăr și-1 cără ca pe o cutie de orologiu. Transportul lui Rapin, a lui Parlanta și al celorlalți nu întâm- pină dificultăți serioase ; dar cînd veni rîndul lui Arthus, fu găsit atît de greu, încît trebui să fie lăsat să doarmă pe locul unde se găsea. Cît îl privește pe unchiul meu, ei își bău ultima sticlă de șampanie ; apoi se îndreptă la rîndul său spre hambar, spunîndu-le gazdelor bună seara.

A doua zi dimineața, cînd oaspeții domnului Minxit se treziră, semănau cu niște căpățîni de zahăr scoase din cutii și toate slugile din gospodărie au fost mobilizate ca să-i curețe de paie. După ce s-au ospătat cu al doilea rînd de mîncăruri pe care le lăsaseră neatînse în ajun, chefluii plecară în trapul întins al celor patru cai ai lor.

Ar fi ajuns foarte bine la Clamecy dacă nu s-ar fi întîmplat un mic incident pe drum : trăsura, minată de bici, se răsturnă într-una din miile de gropi pline cu apă cu care drumul era semănat pe atunci și căzură cu toții claie peste grămadă în noroi. Poetul Millot, fără noroc ca întotdeauna, avu stîngăcia să ajungă sub Arthus.

Benjamin, din fericire pentru hainele lui, rămăsese la Corvol, domnul Minxit avea în ziua aceea la masă pe toți notabilii din împrejurimi, și, între alții, doi gentilomi. Unul dintre acești iluștri convivi era domnul de Pont-Casse, mușchetar roșu ; celălalt era un mușchetar de aceeași culoare, prieten al

domnului de Pont-Casse, și acesta îl invitase să petreacă cîteva săptămîni în ceea ce mai rămăsese din castelul său, Domnul de Pont-Casse, pe care l-am prezentat cititorilor noștri, n-ar fi găsit supărător să-și repare avariile averii cu cea a domnului Minxit, și dădea tîrcoale Arabelei, deși spunea adesea prietenului său că fata asta nu e decît o gînganie. Datorită purtării lui țănoșe și eleganței lui afectate Arabela căzuse în cursă ; îl găsea mult mai frumos cu penele sale decolorate și mult mai amabil cu sporovăială lui de curte, decît pe unchiul meu cu spiritul lui fără pretenții și cu hainele lui roșii. Domnul Minxit, fiind nu numai om de spirit, ci și de bun simț, nu era de loc de aceeași părere ; chiar dacă domnul de Pont-Casse ar fi fost colonel, tot nu i-ar fi dat fata. Îl invitase pe Benjamin la masă pentru ca Arabela să poată face între cei doi adoratori o comparație pe care n-o socotea favorabilă mușchetarului și, de asemenea, pentru că nădăjduia că unchiul meu va umbri strălucirea înșelătoare a celor doi gentilomi și îi va umili.

Așteptînd masa, Benjamin dădu o raită prin sat. Plecînd de la domnul Minxit, zări doi ofițeri, care stăteau în mijlocul uliții și nu s-ar fi deranjat nici măcar pentru diligența poștei, ceea ce îi umplea de mirare pe țărani. Unchiul meu nu era omul care să se preocupe de atîta lucru ; totuși trecînd pe lîngă ei, auzi foarte distinct pe unul dintre boiernași spunîndu-i tovarășului său : „Iată-l pe caraghiosul care vrea s-o ia de nevastă pe domnișoara Minxit." Unchiul meu avu o clipă pornirea să-i întrebe de ce îl găseau chiar așa de caraghios, dar deși de cele mai multe ori nu prea își bătea capul cu ce se cade și ce nu, se gîndi că nu prea ar fi cuviincios să se dea în spectacol în fața locuitorilor din Corvol. Se făcu deci că n-a auzit nimic și intră la prietenul său, notarul satului.

— Tocmai am întîlnit pe stradă — îi spuse el — doi homari cu panasă care aproape m-au insultat ; ai putea să-mi spui cărei familii de crustacei aparțin acești netoți ?

— Ah ! ce dracu' — făcu notarul aproape speriat — nu te întrece cu gluma ; unul dintre ei, domnul de Pont-Casse, e cel mai primejdios duel- giu din epoca noastră, și pînă acum nici unul din cei care au ieșit cu el pe teren nu s-a întors sănătos și nevătămat.

— O să vedem noi — spuse unchiul meu. Cum clopotnița cetățuiei bătuse ora două, îl luă pe prietenul său notarul de braț și se duse cu el la domnul Minxit ; societatea era adunată în salon și nu-i mai aștepta decît pe ei ca să se așeze la masă.

Cei doi boiernași, crezîndu-se cu bădăranii aceștia într-o țară învinsă, puseră de îndată stăpînire pe conversație. Domnul de Pont-Casse nu contenea să-și mîngîie mustața, să vorbească despre curte, despre duelurile și vitejiile sale amoroase. Arabela, care nu auzise niciodată lucruri atît de minunate, îi asculta povestirile cu mare plăcere. Unchiul meu băgă îndată de seamă cum stau lucrurile, dar fiindcă domnișoara Minxit îi era indiferentă, socotea că toate astea nu-1 privesc în nici un fel. Domnul de Pont-Casse, supărat că Benjamin nu-1 lua îndestul în seamă, îi adresă unele aluzii aproape obraznice ; dar unchiul meu, sigur de puterea sa, nu catadicsea să-i dea atenție și nu se preocupa decît de paharul și de farfuria lui. Domnul Minxit se scandaliză de pofta de mîncare cu totul lipsită de griji a campionului său.

— Cum, nu înțelegi ce vrea să spună domnul de Pont-Casse ! strigă el ; la ce te gîndești, Benjamin ?

— La cină, domnule Minxit, și te sfătuiesc să faci ca mine ; doar pentru asta ne-ai invitat, cred.

Domnul de Pont-Casse era prea orgolios, ca să creadă că ar putea fi cruțat ; luînd tăcerea unchiului meu drept mărturisirea inferiorității sale, trecu la atacuri mai directe.



—V-am auzit vorbind de Rathery — îi spuse el lui Benjamin ; am cunoscut, adică mai bine zis am zărit, căci asemenea oameni nu-i cunoști, un Rathery printre rîndașii de cai ai regelui ; vă este din întâmplare rudă ?  
Unchiul meu ciuli urechile ca un cal sfichiuit de bici.

— Domnule de Pont-Casse — răspunse el — nici un Rathery n-a fost vreodată servitor al curții, sub nici un fel de livrea. Cei din familia Rathery au un suflet mîndru, domnule ; ei nu vor să mănînce decît piinea pe care o cîștigă, și ei sînt cei ce plătesc, alături de alte cîteva milioane, simbriile servitorilor de toate culorile pe care ne place să-i denumim curteni !

O tăcere solemnă se făcu în adunare și fiecare îl aplauda pe unchiul meu cu privirile.

— Domnule Minxit — adăugă el — dacă sînteți așa de bun, serviți-mi o bucată din acest pateu ; e jninunat și aș pune rămășag că iepurele din care a fost făcut nu era gentilom.

— Domnule — spuse prietenul domnului de Pont- Casse — ce vrei să spui cu iepurele dumitale ?

— Că un gentilom — răspunse cu răceală unchiul meu — nu ar fi bun într-un pateu ; iată tot ce voiam să spun.

— Domnilor — interveni domnul Minxit — bineînțeles că discuțiile dumneavoastră nu trebuie să întrecă marginile glumei.

— Firește — spuse domnul de Pont-Casse; deși, privite îndeaproape, aluziile domnului de Rathery ar fi cu totul de natură să offenseze doi ofițeri ai regelui, care nu au onoarea de a face parte, ca dînsul, dintre oamenii de rînd ; totuși judecînd după haina lui roșie și după spada lui lungă l-am socotit la început drept unul de-ai noștri. Mai tresar încă și acum ca un om care era să ia un șarpe drept țipar cînd mă gîndesc că a fost cît pe aici să fraternizez cu dînsul. Numai chica mare care i se zbate pe umeri mi-a deschis ochii.

— Domnule de Pont-Casse — strigă  
domnul Minxit — nu voi îngădui...  
— Lasă, bunul meu domn Minxit — făcu  
unchiul meu ; obrăznicia este arma celor care  
nu știu să minuiască nuiua flexibilă a  
glumei. În ce mă privește, nu am să-mi  
reproșez nici o greșeală față de domnul Pont-  
Casse, pentru că nu i-am dată încă atenție.  
— Minunat — spuse domnul Minxit.  
Mușchetarul, care se mindrea că e un  
glumeț dintre cei mai plăcuți, și care știa că  
în luptele cu spiritul, ca și în cele cu spada,  
norocul e trecător, nu-și pierdu cumpătul  
pentru atîta lucru.  
— Domnule Rathery — urmă el —  
domnule chirurg Rathery, știi oare că între  
cele doua\* profesii ale noastre este mai  
multă analogie decît crezi ; aş paria pe roibul  
meu roșcat în schimbul hainei dumitale roșii  
că ai ucis mai multă lume în acest an decît  
mine în ultima mea campanie.  
— Ai cîștiga, domnule de Pont-Casse —  
răspunse rece unchiul meu — căci anul  
acesta am avut nenorocul să pierd un  
bolnav ; a murit ieri de dalac.  
— Bravo, Benjamin ! Ura, pentru popor !  
strigă domnul Minxit, nemaiputîndu-și stăpîni  
bucuria. Vedeți, domnul meu, că nu toți  
oamenii de spirit sînt de la curte.  
— Sînteți mai mult decît oricare altul  
dovada acestui lucru, domnule Minxit —  
răspunse mușchetarul ascunzîndu-și umilînța  
sub un obraz senin.  
În acest răstimp toți comesenii, în afară  
de cei doi gentilomi, întindeau paharele spre  
Benjamin și le ciocneau din inimă cu al lui.  
— În sănătatea lui Benjamin Rathery,  
răzbunătorul poporului disprețuit și insultat !  
strigă domnul Minxit.  
Cina se prelungi mult în noapte. Unchiul  
meu băgă de seamă că domnișoara Minxit  
dispăruse citva timp după plecarea domnului  
de Pont-Casse ; dar era prea preocupat de  
aplauzele ce i se aduceau pentru a mai da

atenție logodnicei sale. Pe la orele zece, își luă rămas bun de la domnul Minxit. Acesta îl însoți pînă la capătul satului și-l făcu să promită că nunta va avea loc într-o săptămîină. Cînd Benjamin ajunse în fața morii Trucy auzi un zgomot de voci ce venea spre el și crezu că poate recunoaște glasul Arabelei și cel al ilustrului ei adorator.

Benjamin, din considerație pentru domnișoara Minxit, nu voi să o surprindă la o asemenea oră în cîmp cu un mușchetar. Se ascunse sub ramurile unui nuc mare și așteptă ca cei doi îndrăgostiți să-l depășească pentru a-și putea continua drumul. Fără îndoială, nu se gîdea de loc să descopere micile taine ale Arabelei ; dar vîntul le purta spre el și le auzi fără să vrea.

— Știu — spunea domnul de Pont-Casse — un mijloc ca să-l facem s-o șteargă : îi voi trimite o provocare.

— Il cunosc — răspunse Arabela — e un om cu un orgoliu nemăsurat de mare și va primi chiar dacă ar fi sigur că va fi ucis pe loc.

— Cu atît mai bine ! în acest caz te voi scăpa de el pentru totdeauna.

— Da, dar mai întîi de toate nu vreau să fiu complice la un omor ? apoi, tatăl meu îl iubește pe acest om poate mai mult decît pe mine însămi, singura lui fiică ; nu voi consimți niciodată să-l ucizi pe cel mai bun prieten al tatălui meu.

— Ești încîntătoare, Arabela, cu scrupulele dumi- tale ; cîți n-am omorît eu, doar pentru un cuvînt ce mă rîciia la ureche ! Și bădăranul acesta cu spiritul lui îndrăcit m-a jignit cumplit ; pentru nimic în lume n-aș vrea să se afle la curte ce s-a spus în astă-seară la masa tatălui dumitale. Totuși, ca să nu te supăr, mă voi mulțumi să-l ologesc. Dacă i-aș tăia nervul tibio-rotulian, de pildă, ar fi un beteșug care te va autoriza îndestul să nu-l mai vrei drept soț.

— Dar dacă dumneata însuși, Hector, dacă dumneata te-ai prăpădi ? zicea domnișoara Minxit cu glasul ei cel mai drăgăstos.

Eu, care am pus în umbră pe cei mai dibaci  
trăgători ai armatei : pe viteazul Bellerive, pe  
teribilul Desrivieres, pe temutul Châteaufort,  
eu să fiu ucis de spada unui chirurg ! Mă  
insulți, frumoasăArabelă, când îți trece prin  
minte o asemenea îndoială. Nu știi oare că  
sînt tot atît de sigur pe loviturile mele de  
spadă cît ești dumneata de sigură pe  
împunsăturile dumitale de ac ? Indică-mi  
dumneata însăți locul în care vrei să fie lovit  
și voi fi încîntat să-ți fac această plăcere.  
Vocile se îndepărtară ; unchiul meu își  
părăsi ascunzătoarea și o porni liniștit pe  
drumul spre Cla- mecy cumpănind în sinea lui  
ce hotărîre să ia.

In romînește de  
VERA  
CĂLINA LEXAND  
RE DUMAS

•P  
i 1 8 0 3 - 1  
8 7 0 )

p

A entru oricare dintre milioanele d,e cititori  
pe care scrierile lui Alexandre Dumas-  
tatăl îi numără în zilele noastre, e evident  
că numele fertilului părinte al  
mușchetarilor n-ar putea lipsi dintr-o  
antologie a risului. Invenția comică îl  
caracterizează pe Dumas aproape tot atît  
de mult ca și puterea nesecată a  
imaginației. O regăsim în fiecare roman.  
Cine nu-și amintește de pășaniile  
vanitosului Porthos, de personaje ca

Chicot, bufonul îndrăzneț și ingenios, ori  
de călugărul Gorenflot ?

Dar cele mai numeroase pagini comice le  
întîlnim în memorialistica lui Dumas — în  
impreziile de călătorie și în voluminoasele  
memorii neduse la capăt (1852—1854).  
Scriitorul a fost un om de o vitalitate  
excepțională. În răstimpul unei existențe, nu  
foarte lungi, a scris o operă prodigioasă ca  
întindere. Cu toate acuzațiile că a folosit  
colaboratori anonimi, sutele de volume pe  
care le-a semnat poartă pecetea aceleiași  
arte de povestitor. Heine l-a comparat cu  
Șehere- zada.

Trebuie subliniat că Dumas n-a fost un  
indiferent politic. Fiul unui general  
republican care a intrat în conflict cu  
Napoleon, el a evoluat spre stînga, deși nu  
totdeauna consecvent. A luat parte activă la  
revoluția din 1830. După exemplul lui Hugo,  
pe care-l venera, a fost ostil dictaturii  
prințului aventurier Ludovic Bonaparte.  
Paginile de amintiri narează fapte felurite  
din această existență atît de plină. O fac  
cu verva cunoscută și cu unele din  
scăderile ia fel de cunoscute —  
superficialitatea, prolixitatea ca- re-l  
împingeau adesea pe Dumas să scrie  
zece pagini cu substanța uneia singure.  
Dar personajul autobiografic pe care-l  
schitează cucerește prin omenia și  
dragostea lui de viață  
.MEMORIILE MELE

A doua zi după această întrevedere și după refuz — căci Carol al X-lea nu încuviință jucarea piesei *Mcirion Delorme*, pensia lui Victor Hugo, de două mii patru sute de franci, fu mărită la șase mii de livre, drept despăgubire.

Toată lumea știe că poetul refuză, nu vom spune cu dispreț, dar cu demnitate, mărirea pensiei sale.

S-a făcut, de atunci, mult zgomot în jurul acestui refuz. Există puritani, care încasează astăzi un salariu de senator, dar care reproșaseră poetului faptul că și-a păstrat pensia inițială de două mii patru sute de franci, după interzicerea piesei *Marion Delorme* de către Carol al X-lea.

Mila Domnului cu ei ! căci aceștia se află astăzi în anticamerele Eliseului, iar întiiul poet al Franței și, prin urmare, al lumii, se află la Guernesey <sup>1</sup> !

Îi cer iertare lui Lamartine că îndrăznesc să-1 fac pe Hugo primul poet al Franței și al lumii : Hugo e exilat ; Lamartine e prea generos să nu-i cedeze locul. Dacă. și Lamartine ar fi fost exilat ca Hugo — și pentru gloria lui îmi pare rău că nu este \ — așa fi spus : „Cei dintii doi poeți ai Franței ; cei dintii doi poeți ai lumii !”

Hugo, întorcindu-se de la Saint-Cloud, găsi acasă la el pe Taylor, care-1 aștepta. Vestea adusă, ca și cea a pajului doamnei Malbrouck, nu era prea bună. Taylor era deznădăjduit.

— Cartoanele noastre sînt goale ! repeta el în- tr-una.

Notați că în cartoanele ei Comedia Franceză avea zece piese de dl. Viennet patru sau cinci de dl. Delrieu, două sau trei de dl. Lemercier<sup>2</sup>, fără a mai pune la socoteală

---

<sup>1</sup> Locu de exil al poetului (1856) ; în urma decretului de expulzare din decembrie 1851, V. Hugo este silit să părăsească Franța, (n.r.)

<sup>2</sup> Poet francez liric și dramatic (1771—1840). (n.r.)

*Pertinax* al d-lui Arnault<sup>1</sup>, *Julien* al d-lui de Jouy <sup>4</sup> etc. etc.  
Și asia numea Taylor a nu avea nimic în cartoane !  
— Contam pe *Marion Delorme* pentru la iarnă — spuse dînsul ; s-a dus iarna noastră pe gîrlă !...  
Hugo îl lăsă să se văicărească în voie.  
— Cînd zici că voiai să joci *Marion Delorme* ?  
— Păi, în ianuarie sau în februarie.  
— Aha, în cazul acesta e bine, avem un răgaz... ei bine...  
Hugo chibzui.  
— Sîntem acum m ? august, vino la 1 octombrie.  
Taylor reveni la 1 octombrie.  
Hugo luă un manuscris și i-1 dădu.  
Era *Hemani*.  
Hugo începuse această a doua lucrare la 17 septembrie și o terminase în ziua de 25 a aceleiași luni.  
Pentru a o duce la capăt avusese nevoie de un răstimp cu trei zile mai scurt decît pentru *Marion Delorme*.  
Să ne grăbim să o spunem că planurile acestor două piese erau gata terminate în capul poetului.  
De această dată, nu mai era nimic de temut din partea cenzurii : dacă nu pentru altceva, dar măca

---

<sup>1</sup> Baculard d'Arnault (1718—1805) poet și autor dramatic francez, (n.r.)



rdin pudoare, cenzura n-ar fi îndrăznit să  
oprească *H emani*.  
Cred că am spus *pudoarea* cenzurei !  
Oh ! pe legea mea, cu atît mai rău !  
cuvîntul e acum aşternut pe hîrtie, n-are decît  
să rămînă !  
Piesa luă în mod natural locul surorii ei  
mai mari ; fu -citită oficial, primită cu  
aplauze, aclamaţii, strigăte — Hugo citeşte  
foarte bine, mai ales propriile sale lucrări —  
distribuită şi pusă în repetiţie.  
Consemnez aici că Hugo citeşte foarte  
bine, nu pentru că aş crede că felul său de a  
citi ar fi putut avea vreo influenţă asupra  
gradului de entuziasm al recepţiei, dar pentru  
că, neauzindu-l niciodată de la tribună, n-am  
putut, după opiniile foarte variate asupra  
talentului său de orator pe care le-am văzut  
exprimate în faţa mea, să-mi fac o idee asupra  
chipului în care vorbeşte în public. Ceea ce  
ştiu este că discursurile sale mi s-au părut  
întotdeauna adevărate capodopere de limbă şi  
de logică.  
O dată cu repetiţiile începură şi  
necazurile.  
Domnişoara Mars <sup>1</sup> juca rolul donei Sol ;  
Juanny,  
pe Ruy Gomez ; Michelet, pe Carol Quintul şi  
Fir- min, pe Hernani.  
Am spus că literatura noastră nu prea era  
pe gustul domnişoarei Mars ; trebuie să  
adaug însă, sau mai degrabă să repet, că, cum  
domnişoara Mars era la teatru cel mai cinstit  
om din lume, o dată ce prima reprezentaţie  
începea, o dată ce focul aplauzelor sau al  
fluierăturilor saluta drapelul — fie chiar  
străin — sub faldurile căruia lupta, ea s-ar fi  
lăsat mai degrabă ucisă, decît să dea înapoi  
măcar un pas ; ar fi îndurat mai degrabă o  
moarte de martir decît să renege, nu voi  
spune credinţa — şcoala noastră nu era  
credinţa ei — dar jurămîntul pe care-l făcuse.  
Numai că, pentru a ajunge pînă acolo,  
trebuia să treci prin focul a cincizeci sau

<sup>1</sup> Celebră actriţă din acel timp (1779—1847). (n.r.)

șaizeci de repetiții și, în cursul acestor repetiții, numărul de observații hazardate, de grimase, de înțepături la adresa autorilor era incalculabil.

E de la sine înțeles că aceste simple înțepături pentru trup deveneau adesea lovituri de pumnal pentru inimă.

Am suferit cu domnișoara Mars în timpul repetițiilor lui *Henric al treilea*<sup>1</sup> ; am avut cu ea discuții, neînțelegeri, certuri chiar ; ieșiri pe care, cu toată puținătatea mea, nu mi le-aș fi înăbușit, orice ar fi urmat.

Aceleași lucruri trebuia să se întâmple, și i s-au întâmplat chiar și lui Hugo.

Dar Hugo și cu mine avem două firi cu totul deosebite ; el e rece, calm, politicos, cu o puternică ținere de minte a binelui și a răului ; eu mă revârs în afară pe de-a-ntregul, sînt viu, exuberant, zeflemisitor, uitînd răul, uneori și binele.

Din acestea rezultau, între domnișoara Mars și Hugo, dialoguri cu totul diferite de cele avute de mine cu dînsa.

Notați că în general în teatru dialogul dintre actori și autori are loc peste rampă, adică de la avanscenă la orchestră ; așa încît cei patruzeci sau treizeci de artiști, muzicanți, regizori, figuranți, lam- pagii și pompieri care asistă la repetiție nu pierd nici un cuvîntel.

Acest auditoriu, care, după cum se poate înțelege foarte ușor, e totdeauna dispus să primească cu plăcere deosebită episoadele destinate să-1 distreze de plictiseala faptului principal, repetiția, nu contribuie cu puțin la iritarea interlocutorilor, și în consecință, la infiltrarea unei anumite tensiuni în conversațiile ce se înfiripă între incinta orchestrei și scenă.

Lucrurile se petreceau cam așa.

<sup>1</sup> E vorba de drama istorică „Henric al III-lea și curtea sa”, scrisă de Al. Dumas. (n.r.)

— în plină repetiție, d-ra Mars se oprea  
dintr-o dată. Iartă-mă, dragul meu — îi spunea  
ea lui Fir- min, lui Michelot sau lui Juanny —  
am de spus o vorbă autorului.  
Actorul căruia i se adresa făcea un semn de  
aprobare, și rămânea mut și nemișcat pe locul  
său.  
D-ra Mars înainta câțiva pași pînă la rampă,  
își umbrea ochii cu mîna și, cu toate că știa  
foarte bine în ce parte a orchestrei se află  
autorul, se făcea că-l caută.  
Aceasta era mica ei comedie. • — D-l Hugo ?  
D-l Hugo e acolo ?  
— Iată-mă, doamnă — răspundea Hugo,  
ridicîndu-se.  
— Ah ! Foarte bine ! Mulțumesc... spune-  
mi, te rog, domnule Hugo...  
— Doamnă ?  
— Urmează să spun aceste versuri :  
Ești, leul meu, superb și generos !  
— Da, doamnă ; Hernani vă spune :  
Vai ! te iubesc totuși cu dragoste adîncă !  
Nu plînge... Să pierim mai bine !  
De ce nu sînt stăpînul lumii, ți-aș da-o  
întreagă !  
Sînt nefericit !  
Iar dumneavoastră îi răspundeți :  
Ești, leul meu, superb și generos !  
— Și vă place cum sună, domnule Hugo ?  
— Ce anume ?  
— Ești, „*leul meu* !”...  
— Am scris așa, doamnă ; am socotit deci  
că e bine.  
— Și țineți neapărat la *leul* dumneavoastră ?  
— Țin și nu țin, doamnă ; găsiți-mi altceva  
mai bun și-l voi pune în locul lui.  
— Nu eu trebuie să caut : nu eu sînt autorul.  
— Ei bine, doamnă, dacă e așa, să lăsăm  
pur și simplu cum e scris.  
— Totuși îmi pare foarte caraghios să-l  
numesc pe domnul Firmin *leul meu* !  
— Oh, pentru că jucînd rolul donei Sol,  
dumneavoastră vreți să rămineți mai departe  
domnișoara Mars ; dacă ați fi într-adevăr  
pupila lui Ruy Gomez de Sylva, adică o nobilă

castiliană din secolul al şaisprezecelea, nu aţi vedea în Hernani pe domnul Firmin ; aţi vedea pe una dintre acele teribile căpetenii de bandă care îl făceau să tremure pe Carol Quintul pînă şi în capitala sa; în acest caz aţi înţelege că o asemenea femeie poate numi un astfel de om *leul ei*, şi lucrul vi s-ar părea mai puţin curios !

— E în perfectă ordine ! Pentru că ţineţi la *leul* dumneavoastră\* să nu mai vorbim despre el. Rostul meu aici este să spun ceea ce e scris ; în manuscris stă „leul meu !”, voi spune : „leul meu !” ; din par- te-mi... Doamne sfinte ! La urma urmei, ce-mi pasă ! Să continuăm, Firmin !

Eşti, leul meu, superb şi generos !

Şi repetiţia continua.

Dar a doua zi, în acelaşi loc, domnişoara Mars se oprea la fel ca în ajun ; la fel ca în ajun ea se apropia de rampă ; la fel ca în ajun, îşi umbrea ochii cu mina ; la fel ca în ajun se făcea că-1 caută pe autor.

— Domnul Hugo ? spunea ea cu vocea ei aspră, cu vocea ei însăşi, cu vocea domnişoarei Mars, nu cu cea a Celimenei<sup>1</sup>. Domnul Hugo e acolo ?

— Iată-mă, doamnă — răspundea Hugo cu placiditatea sa obişnuită.

— Ah ! foarte bine ! Sînt foarte mulţumită că sînteţi aici.

— Doamnă, am avut onoarea să vă prezint omagiile mele înaintea repetiţiei.

— Da, aşa e... Ei bine, v-aţi mai gîndit ?

— La ce să mă fi gîndit, doamnă ?

— La ce v-am spus ieri.

— Ieri, mi-aţi făcut onoarea de a-mi spune multe lucruri.

— Da, aveţi dreptate... vreau să vorbesc de acei faimos emistih.

— Care anume ?

— Ei ! Doamne sfinte, ştiţi foarte bine care.

— Vă jur că nu, doamnă ; îmi faceţi atîtea observaţii bune şi juste, încît le confund pe unele cu celelalte.

<sup>1</sup> Eroină din piesa „Mizantropul” de Moliere. De altfel d-ra Mars a fost o interpretă celebră a pieselor lui Moliere. (n.r.)

— Vorbesc de emistihul cu *leul*...

— A ! Da : *ești, leul meu* ! Mi-aduc aminte...

— Ei bine, ați găsit un alt emistih ?

— Mărturisesc că nici nu l-am căutat,

— Socotiti deci că acest emistih nu e primejdios ?

— Ce numiți dumneavoastră primejdios ?

— Numesc primejdios ceea ce poate fi fluierat.

— N-am avut niciodată pretenția să nu fiu fluierat.

— Fie ; dar trebuie să fi fluierat cât mai puțin cu putință.

— Credeți deci că emistihul *leului* va fi fluierat ?

— Sint absolut sigură !

— Atunci, asta se va întâmpla numai pentru că nu-l roștiți cu talentul dumneavoastră obișnuit.

— îl voi rosti cum voi putea mai bine... totuși aș prefera...

— Ce ?

— Să spun altceva.

— Ce?

— Orice altceva, orice !

— Ce?

— Să spun — și domnișoara Mars avea aerul de a căuta cuvîntul pe care de trei zile îi venea să-1 spună — să spun, de pildă... he... he... lie...

Ești, *monsensiore*, superb și generos !

Oare *monsensiore* nu intră în cadența versului la fel ca *leul meu* ?

— Ba da, doamnă, numai că *leul meu* înobilează versul, pe cînd *monsensiore* îl face plat. Prefer să fiu fluierat pentru un vers bun, decît aplaudat pentru unul rău.

— Ei bine, bine, să nu ne supărăm pentru atîta. Frumosul dimitale vers va fi spus fără nici o schimbare ! Ei hai, Firmin, hai, prietene, să continuăm...

Ești, leul meu, superb și generos !

Se înțelege că, în seara primei reprezentații, domnișoara Mars în loc să spună „ești, leul meu”, spune : „ești, monseniore !”

Versul nu a fost nici aplaudat, nici fluierat : nici nu merita o asemenea atenție.

Puțin mai departe, Ruy Gomez, după ce surprinsese pe Hernani și pe dona Sol unul în brațele celuilalt, vestindu-se sosirea regelui, îl pune pe Hernani să se ascundă într-o cameră a cărei ușă era mascată printr-un tablou.

Începe faimoasa scenă cunoscută sub numele de scena portretelor, scenă care are șaptezeci și șase de versuri, scenă care are loc între Don Carlos și Ruy Gomez, scenă pe care dona Sol o ascultă mută și nemișcată ca o statuie, scenă la care ea nu ia parte decât în clipa în care regele vrea să-l aresteze pe duce, când, smulgându-și vălul și aruncându-l între duce și ostaș, ea strigă :

Rege don Carlos, ești Un rege rău !...

Această lungă tăcere și această lungă imobilitate au șocat întotdeauna pe domnișoara Mars. Teatrul francez, obișnuit cu tradițiile comediei lui Moliere sau cu cele ale tragediei lui Corneille, era cum nu se poate mai rebel punerii în scenă a dramei moderne și, în general, nu înțelegea nici ardoarea mișcării, nici poezia imobilității.

Astfel fiind, biata dona Sol nu știa ce să facă cu propria ei persoană în răstimpul acestor șaptezeci și șase de versuri.

Într-una din zile ea se hotărăi la o explicație cu autorul.

Cunoașteți felul ei de a întrerupe repetiția și de a înainta pînă la marginea rampei.

Autorul stă în picioare în orchestră ; domnișoara Mars e în fața rampei.

— Sînteți acolo, domnule Hugo ?

— Da, doamnă.

— Aha ! Bine !... Faceți-mi, vă rog, un serviciu.

— Cu cea mai mare plăcere... Care anume ?

— Acela de a-mi spune ce să fac eu aici.

— Unde ?

— Aici, pe scenă, în timp ce domnul Michelot și domnul Juanny stau de vorbă.

— Să ascultați, doamnă.

— Aha, să ascult... înțeleg ; dar îmi pare că ascult cam prea mult.

— Nu știți că scena era mult mai lungă și că am scurtat-o pînă acum cu vreo douăzeci de versuri ?

— Ei bine, nu puteți s-o mai scurtați cu încă vreo douăzeci ?...

— Cu neputință, doamnă !

— Sau măcar să faceți să particip și eu cumva la ea ?

— Dar participați în mod firesc, prin însăși prezența dumneavoastră. E vorba de bărbatul pe care-l iubiți ; se hotărăște viața sau moartea lui ; mi se pare că situația e destul de grea pentru ca să-i așteptați sfîrșitul cu nerăbdare, dar în tăcere.

— Totuși e... e prea lung !

— Nu găsesc, doamnă.

— Fie și așa ! S-o lăsăm deci baltă... publicul se va întreba însă : „Ce face acolo domnișoara Mars, cu brațele încrucișate ? Nu merita să-i dai un rol pentru ca s-o ții în picioare cu un vâl pe ochi, mută, timp de o întreagă jumătate de act !"

— Publicul își va spune că sub brațele, nu ale domnișoarei Mars, ci ale doinei Sol, inima ei bate ; că sub vâl obrazul, nu al domnișoarei Mars, ci al doinei Sol, se îmbujorează de speranță sau pălește de groază ; că în timp ce tace, nu domnișoara Mars, ci dona Sol, iubita lui Hernani, adună în inima ei furtuna ce izbucnește prin aceste cuvinte nu tocmai respectuoase, ale unei supuse către Domnul ei :

Rege Don Carlos, ești Un rege rău !... și, credeți-mă, doamnă, pentru public e de ajuns.

— Fie ! Treaba dumitale ! Niți nu pricep de ce mă frămînt atîta ; dacă o să se fluieră în timpul scenei, nu eu voi fi cea fluierată, de vreme ce nu scot nici un cuvînt... Ei haide, Michelot ; haide, Juanny, să continuăm !

Rege Don Carlos, ești Un rege rău !... Iată, sînteți mulțumit acum, domnule Hugo ?

— Foarte mulțumit, doamnă.

Și, cu seninătatea sa de netulburat, Hugo saluta și se așeza la loc.

A doua zi, domnișoara Mars întrerupea repetiția în același loc, se apropia de rampă,

își ducea mîna la ochi și, cu aceeași voce ca în  
ajun, întreba :

- Domnul Hugo e acolo ?
- Iată-mă, doamnă !
- Ei bine, mi-ați găsit ceva de spus și mie

?

- Unde anume ?

— Știți dumneavoastră foarte bine... în  
faimoasa scenă în care acești domni rostesc o  
sută cincizeci de versuri, iar eu mă uit la ei și  
tac... știu că sînt încintători la vedere ; dar o  
sută cincizeci de versuri e prea mult !

— Mai întii, doamnă, scena nu are o sută  
cincizeci de versuri ; nu are decît șaptezeci și  
șase, le-am numărat ; apoi nici nu v-am  
promis că o să vă fac să spuneți ceva, ci,  
dimpotrivă, am încercat să vă dovedesc că  
tăcerea și imobilitatea dumneavoastră, din  
care ieșiți printr-o izbucnire teribilă, este una  
din frumusețile acestei scene.

— Frumusețea scenei ! Frumusețea scenei  
!... mi-e tare teamă că publicul nu va fi de  
părerea dumneavoastră.

— Vom vedea.

—\* Se prea poate, dar va fi cam prea tîrziu  
cînd veți vedea... așadar, țineți cu hotărîre să  
nu spun nici un cuvînt în tot timpul scenei ?

— Țin.

— Mi-e totuna ; mă voi duce în fund și voi  
lăsa pe acești domni să vorbească de treburile  
lor în partea din față a scenei.

— Veți merge în fund, dacă doriți, doamnă,  
dar cum treburile despre care ei vorbesc vă  
privesc tot atît de mult pe dumneavoastră cît  
și pe dînșii, veți face un lucru fără rost...  
Dacă doriți, doamnă, să continuăm repetiția.  
Și repetiția continuă.

Dar în fiecare zi se iveau cîte o întrerupere de  
felul celor pe care le-am arătat. Aceasta  
enerva foarte mult pe Hugo, care, încă de la  
debutul său în dramă, socotea că lucrul cel  
mai greu este să concepi piesa și cel mai  
plictisitor să o scrii, și care observa că toate  
acestea sînt însă o bucurie inefabilă față de  
repetiții.

În fine, într-una din zile își pierdu răbdarea.



După terminarea repetiției, se urcă pe scenă și, apropiindu-se de domnișoara Mars, spuse :

— Doamnă, aș dori să-mi acordați onoarea de a vă spune câteva cuvinte.

— Mie ? răspunse domnișoara Mars, mirată de solemnitatea începutului.

— Domniei voastre.

— Și unde doriți să mi le spuneți ?

— Unde doriți dumneavoastră.

— Poftiți, atunci.

Și domnișoara Mars, pășind înainte, îl conduse pe Hugo în ceea ce pe atunci era cunoscut sub numele de micul foaier, situat, după câte țin minte, pe locul unde se află astăzi loja directorului.

Louise Despreaux ședea singură, într-un colț. Louise Despreaux era una din antipațiile domnișoarei Mars, pe care o proteja doamna Menjaud.

Văzîndu-i pe domnișoara Mars și pe Hugo, ea se ridică și plecă discret. Este adevărat totuși că o bănuiesc pe fetișcană, foarte curioasă la cei optsprezece ani ai ei, că și-a lipit urechea și obrazul blond și trandafiriu de ușă.

Domnișoara Mars se opri, sprijinindu-și mîna, în care ținea rolul, pe cămin.

— Ei bine, ce aveți să-mi spuneți?

— Doream să vă spun, doamnă, că acum câteva clipe am luat o hotărîre.

— Ce hotărîre, domnule ?

— Aceea de a vă retrage rolul !

— Rolul meu Care rol ?

— Acela pe care mi-ați făcut onoarea de a-l solicita în drama mea.

— Cum, rolul donei Sol — strigă domnișoara Mars, zăpăcită la culme — rolul acesta ? !

Și arată sulul de hîrtie pe care-1 ținea în mînă, încrețindu-și sprîncenele negre, deasupra unor ochi care luau în anumite clipe o expresie de o duritate de necrezut.

Hugo se înclină.

— Da — spuse el — rolul donei Sol, cel pe care îl țineți în mînă.

— Ah, ia te uită — spuse domnișoara Mars, lovind marmura căminului cu rolul și parchetul cu piciorul ei — este pentru prima oară că mi se în-împlă așa ceva, ca un autor să-mi ia rolul !

— Ei bine, doamnă, cred că e bine ca exemplul să fie dat, și eu îl dau.

— Dar, la urma urmei, de ce mi-1 luați ?

— Pentru că observ un lucru, doamnă : și anume că atunci cînd îmi faceți onoarea de a-mi adresa cuvîntul, păreți să ignorați complet cu cine aveți de-a face.

— Cum adică, domnule ? Da, sînteți o femeie de mare talent, o știu... dar mai e un lucru de care, o repet, se pare că nu vă dați seama, și în acest caz, eu sînt silit să vă atrag atenția : anume că și eu, doamnă, și eu sînt un mare talent : țineți seama că v-am spus-o și vă rog să mă tratați în consecință.

— Credeți așadar că joc prost rolul dumneavoastră ?

— Știu că jucați admirabil, doamnă ; dar știu de asemenea că, de la începutul repetițiilor, sînteți foarte nepoliticoasă cu mine, ceea ce este nedemn atît pentru domnișoara Mars, cît și pentru domnul Victor Hugo.

— Oh ! murmură domnișoara Mars, mușcîndu-și buzele palide — meritați, într-adevăr, să vă dau înapoi rolul.

Hugo întinse mîna.

— Sînt gata să-1 primesc, doamnă.

— Și dacă nu-1 joc eu, cine o să-1 joace ?

— Ah ! Doamne sfînte, doamnă, prima persoană ce-mi va ieși în cale... iată, de exemplu, domnișoara Despreaux, ea nu are talentul dumneavoastră, fără îndoială, • dar e tînără, e frumoasă ; din cele trei condiții cerute de rol, ea împlinește două ; și apoi, domnișoara Despreaux va avea pentru mine ceea ce vă reproșez că nu aveți dumneavoastră, considerația pe care o merit.

Și Hugo rămase cu brațul întins și mîna deschisă, așteptînd ca domnișoara Mars să-i dea rolul înapoi.

— Domnișoara Despreaux ! Domnișoara Despreaux ! murmură domnișoara Mars. Ah ! nu mai spuneți, ce glumă bună !... îi faceți curte, după cât se pare, domnișoarei Despreaux ?

— Eu ? N-am schimbat cu ea nici două vorbe în viața mea !

— Îmi retrageți deci rolul în mod pozitiv, oficial?

— Oficial, pozitiv, vă retrag rolul.

— Ei bine, îl păstrez și îl voi juca cum nu vi-1 va juca nimeni alta la Paris, vă asigur !

— Fie, păstrați rolul ; dar nu uitați ceea ce v-am spus în legătură cu considerația pe

ce v-am spus în legătură cu considerația pe care și-o datorează între ei oameni de talia noastră.

Si Hugo o salută pe domnișoara Mars, lăsînd-o complet uluită de o asemenea înaltă demnitate cu care nu o obișnuiseră în nici un fel autorii imperiului, prosternați în fața talentului ei, și mai ales stîmpejii de convingerea că fără dînsa piesele lor nu făceau nici două parale.

Din această zi, domnișoara Mars fu rece, dar politicoasă cu Hugo, și, așa cum a promis-o, în seara primei reprezentații își jucă admirabil rolul.

în românește de VERA CALI

# N H E N R I

M U R G E R   i \ #

% 2 — 1 8 6 1 )

C

arta lui Henri Murger, „Scene din viața de boem” (1848), s-a bucurat de la publicare de o faimă pe care a sporit-o mai târziu și opera lui

Puccini. Analizată mai îndeaproape, faima aceasta nu rezistă întru totul. 1 se poate reproșa lui Murger că a întâișat viața artiștilor săraci cu un pitoresc facil, împletind umorul cu un sentimentalism cam ieftin E drept că și în prefața romanului său și într-unele dialoguri cu cititorul, Murger a stăruit asupra aspectelor întunecate, a arătat că pentru cei mai mulți artiști „viața de boem” e o fundătură. Și după diferitele pățanii amuzante ale celor patru boemi — scriitorul Rodolphe, compozitorul Schaunard, pictorul Marcel și „filozoful” Colline — romanul se încheie cu moartea lui Mimi, roasă de boală și mizerie. Totuși, s-a păstrat din carte mai mult un pitoresc convențional care reduce existența boemei la vesele prinzuri neplătite și la farse făcute proprietarilor. În ciclul său „Jacques Vingtras”, Ju- les Valles a dat indirect o replică romanului lui Murger, plâsmuind o imagine mai exactă a vieții de intelectual mizer.

Dar dincolo de facilitate, există în carte dispreț față de platitudinea burgheză, există voioșie, încredere care nu se lasă biruită de adversități și o vervă care-i asigură și astăzi cititori.

„Scene din viața de boem” e cea mai cunoscută operă a lui Murger. În scurta lui existență, el s-a dovedit și un poet sensibil. A lăsat și încercări dramatice.

#### SCENE DIN VIAȚA DE BOEM

##### II

Un trimis al providenței

Schaunard și Marcel, care încă din zori se puseseră cu curaj la treabă, se opriră deodată din muncă.

— Măi să fie al dracului ! Grozav mă taie la ramazan — spuse Schaunard ; și adăugă neglijent : Nu se mănincă astăzi ?

Marcel fu foarte mirat de această întrebare, mai nepotrivită decît oricînd.

— De cînd mîncăm în fiecare zi ? Nu ştii că ieri a fost joi ?

Şi îşi completează răspunsul arătînd cu sprijinitoră pe care îşi rezema braţul această poruncă a bisericii :

*Vinerea să nu te atingi de carne, Nici de alte lucruri asemănătoare.*

Schaunard nu găsi ce să răspundă şi se apucă din nou să lucreze la tabloul său, înfăţişînd un cîmp cu un arbore roşu şi cu un arbore albastru care îşi dădeau, cu ramurile, o strîngere caldă de mină. Aluzie transparentă la frumuseţea prieteniei şi care într-adevăr nu avea nici un alt cusur în afară de adîncă ei filozofie.

În această clipă portarul bătu la uşă. Aducea o scrisoare pentru Marcel.

îmi datorăţi trei bănuţi — ^puse dînsul

— .Eşti sigur ? replică artistul. Ei bine, o să-ţi rămînera datori.

Şi-i trînti uşa în nas.

Marcel luă scrisoarea şi rupse plicul. De la primele cuvinte începu să sară ca un acrobat prin atelier şi să intoneze cît îl ţinea gura celebra 10- manţă de mai jos, care indica la dînsul apogeul în- cîntării :

Patru tineri din vecini Sufereau ca nişte cîini.

I-au luat atunci pe sus Şi la spital i-au dus.

Dus! dus! dus! dus!

— Ei bine, da — spuse Schaunard, continuînd :

I-au pus într-un pat mare, Doi la cap, doi la picioare.

— Se ştie, se ştie !

Marcel reluă :

Acolo o soră mică Ică ! ică ! ică !

— Dacă n-ai de gînd să "te opreşti — spuse Schaunard, simţînd cum îl apucă nebunia — o să-ţi cînt imediat *allegro* din simfonia mea asupra influenţei albastrului în artă,

Ţicînd acestea se şi apropie de pian.

Ameninţarea avu efectul unei picături de apă rece căzută într-un lichid în clocot.

Marcel se calmă dintr-o dată, ca prin minune.

— Ia te uită ! spuse el dîndu-i scrisoarea prietenului său. Citește și tu.

Era o invitație la masă a unui deputat, protector luminat al artelor și în special al lui Marcel care-i pictase casa de la țară.

— E pentru astăzi — spuse Schaunard ; din nenorocire biletul nu e valabil pentru două persoane. Dar de fapt, dacă stau să mă gîndesc bine, deputatul tău e guvernamental •, nu trebuie, nu poți să accepți, principiile tale îți interzic să mănînci o piine muiată în sudoarea poporului.

— Ei aș ! spuse Marcel — deputatul meu e de centru stingă ; chiar mai deunăzi a votat împotriva guvernului. De altfel trebuie să-mi fac rost de o comandă, și mi-a și promis că mă va prezenta în lume ; și apoi, la urma urmei, mă-nțelegi, n-are decît să fie vineri, eu mă simt apucat de o poftă de mincare ugolînă, și vreau să mă înfrupt pe săturate, asta-î.

— Mai sînt și alte greutăți — reluă Schaunard — fiind, orice s-ar spune, puțin invidios de norocul căzut pe capul prietenului său. Nu poți să te duci să iei masa în oraș în bluză roșie și cu șapcă de hamal.

— O să împrumut hainele lui Rodolphe sau ale lui Colline.

— Tinăr necopt la minte ce ești ! Uită că am trecut de douăzeci ale lunii și că în această epocă hainele celor doi domni amintiți de tine sînt de mult

*„indisponibilizate” și „supraindisponibilizate” ?*

— Pînă la ora cinci voi găsi eu pe undeva măcar o haină neagră — spuse Marcel.

— Mie mi-au trebuit trei săptămîni încheiate ca să găsesc una pentru nunta vărului meu ; și era la începutul lui ianuarie.

— Ei bine, o să mă duc așa cum sînt — reluă Marcel, străbătînd camera cu pași mari. Nu se poate ca o păcătoasă chestiune de etichetă să-mi încurce primul pas în lume.

— Stai să vezi — îl întrerupse Schaunard căruia îi făcea multă plăcere să-și necăjească prietenul —• dar ghetetele ?

Marcel ieși într-o stare de agitație cu neputință de descris. După două ceasuri se întoarse cu un guler tare.

— Iată tot ce am putut să gădesc — spuse el cu jale.

— Nu făcea să-ți pierzi vremea pentru atîta lucru — răspunse Schaunard — avem aici hîrtie din care poți să-ți faci o duzină de gulere.

**257,**

— E cu neputință — spuse Marcel, smulgîndu-și părul din cap — trebuie să avem ceva haine, ce dracii' !

17 — Proză satirică franceză

Și începu o lungă percheziție prin toate cotoanele celor două camere.

După o oră de scotocit, obținu un costum compus astfel :

Un pantalon cadrilat.

O pălărie gri.

O cravată roșie.

O mănușă odinioară albă,

O mănușă neagră.

— Asta face două mănuși negre la nevoie — spuse Schaunard. Dar cînd o să fii îmbrăcat, o să semeni cu un curcubeu. La urma urmei, ești colorist !

Între timp, Marcel încerca încălțărilor.

Fatalitate ! Erau amîndouă pentru același picior !

Artistul, desperat, zări atunci într-un colț un bocanc vechi în care se aruncau bășicile uzate. Puse mîna pe el.

— De la *Garrick* la *Sylabe* — spuse ironic tovarășul său : acesta este ascuțit, celălalt e pătrat.

— Nu se va băga de seamă, îi voi lustrul bine de tot.

— E o idee, nu-ți mai lipsește decît haina neagră de rigoare.

— Oh ! spuse Marcel, mușcîndu-și pumnii

— aș da zece ani din viață și pe deasupra și mîna dreaptă ca să am una, nu vezi !

Auziră din nou o bătaie la ușă. Marcel deschise.

— Domnul Schaunard ? întrebă un străin rămi- nînd în prag.

— Eu sînt — răspunse pictorul, rugîndu-1 să intre.  
Domnule — spuse necunoscutul, posesor al uneia dintre acele figuri oneste care sînt privilegiul provincialului — vărul meu mi-a vorbit mult de talentul dumneavoastră în arta portretului ; și fiind pe punctul de a face o călătorie în colonii, unde sînt delegat de rafinorii din orașul Nantes, aș dori să las o amintire familiei mele. Pentru aceasta am venit la dumneavoastră



— .O, sfîntă Providență... — murmură  
Schaunard — Marcel, dă un scaun domnului...  
— Domnul Blancheron — reluă străinul :  
Blan- cheron din Nantes, delegat al industriei  
de zahăr, fost primar la V..., căpitan în garda  
națională, autor al unei broșuri despre  
problema zahărului.  
— Sînt foarte onorat de a fi ales de  
dumneavoastră — spuse artistul înclinîndu-se  
în fața delegatului rafinorilor. Cum doriți să fie  
portretul ?  
— Miniatură, ca acesta — reluă domnul  
Blancheron, arătînd un portret în ulei ; căci  
pentru delegat, ca pentru mulți alții, ceea ce  
nu e zugrăveală, e miniatură, nu există cale de  
mijloc.  
Această ignoranță îi dădu lui Schaunard  
măsura naivității omului cu care avea de-a  
face ; mai ales după ce oaspetele adăugă că  
dorește ca portretul să fie pictat cu culori fine.  
— Nu întrebuițez niciodată altfel de  
culori — spuse Schaunard. Ce mărime doriți să  
aibă portretul dumneavoastră ?  
— La fel ca ăsta — răspunse domnul  
Blancheron arătînd o pînză de douăzeci. Dar  
cît o să mă coste ?  
— Cincizeci sau șaizeci de franci • ,  
cincizeci fără mîini, șaizeci cu mîini.  
— Ei drăcia dracului, vărul meu mi-a  
vorbit de treizeci de franci !  
— Depinde de sezon — spuse pictorul ;  
culorile sînt mult mai scumpe în unele epoci.  
— Ia te uită, e la fel ca la zahăr ?  
— Absolut la fel.  
— Fie, deci, cincizeci de franci — spuse  
domnul Blancheron.  
— Nu cred că faceți bine, pentru încă zece  
franci o să aveți și mîinne, în care voi pune  
broșura dumneavoastră asupra problemei  
zahărului, ceea ce va fi cît se poate de  
măgulitor.  
— Pe legea mea că ai dreptate !  
„A1 naibii ! își spuse Schaunard — dacă  
mai continuă așa, o să explodez și o să-1  
nimicesc cu una dintre țândările mele".

— Ai băgat de seamă ? îi strecură Marcel la ureche.  
— Ce ?  
— Are o haină neagră.  
— înțeleg și îți urmez gândul întocmai. Lasă-mă pe mine, mă descurc eu.  
— Ei bine, domnule — spuse delegatul — cînd începem ? Nu putem întîrzia, plec în curînd.  
— Și eu trebuie să fac o mică călătorie ; poimîine plec din Paris. Deci, dacă doriți, începem chiar acum. O ședință bună va duce treaba noastră cu pași mari înainte.  
— Dar se înserează, nu se poate picta la luminare — spuse domnul Blancheron.  
— Atelierul meu este amenajat astfel, încît să se poată lucra la orice oră... — răspunse pictorul. Dacă vreți să vă scoateți hainele și să vă așezați pentru pozat, începem.  
— Să-mi scot hainele ! De ce să mi le scot ?  
— Nu mi-ați spus că portretul este destinat familiei dumneavoastră ?  
— Fără îndoială.  
— Ei bine, așa fiind, trebuie să fiți reprezentat în costumul dumneavoastră de interior, în halat. E obișnuit, de altfel.  
— Dar nu am halat.  
— Am în schimb eu. Cazul e prevăzut — zise Schaunard, prezentînd modelului o zdreanță înflorată cu pete de pictură, care îl făcu pe onestul provincial să ezite.  
— Această îmbrăcăminte este foarte ciudată — spuse dînsul.  
— Și foarte prețioasă — răspunse pictorul. Un vizir turc a dăruit-o lui Horace Vernet care mi-a dat-o mie. Sînt elevul lui.  
— Sînteți elevul lui Vernet ? spuse Blancheron.  
— Da, domnule, și mă mîndresc cu asta. „Oroare ! murmură dînsul în sinea lui — îmi reneg zeii”.  
<sup>1</sup> Pictor francez, născut la Paris (1789—1863) care a pictat mai ales scene de bătălie, pline de mișcare, (n.r.)  
— Ai cu ce să te mîndrești, tinere — reluă delegatul, îmbrăcînd halatul cu o atît de nobilă origine.

— Pune hainele domnului în cuier — spuse Schaunard prietenului său, făcându-i cu ochiul un semn plin de înțeles.

— Uită-te la el — murmură Marcel, aruncându-se asupra prăzii și arătându-l pe Blancheron — ce cumsecade e ! N-ai putea să păstrezi o bucatăică dintr-însul ?

— O să încerc, dar nu e vorba de asta, îmbracă-te repede și șterge-o ! Să fii înapoi la zece, o să-l țin eu pînă atunci. Nu uita să-mi aduci și mie ceva în buzunar.

— O să-ți aduc un ananas — spuse Marcel, ple- cind zorit.

Se îmbracă în grabă. Haina i se potrivea ca o mînușă. Apoi ieși pe a doua ușă a atelierului.

Schaunard se apucă de treabă. Între timp înserarea se lăsase de-a binelea. Blancheron auzi bă- tînd ceasurile șase și își aduse aminte că n-a mîn- cat. Făcu această observație pictorului.

— Și eu sînt în aceeași situație ; dar, pentru a vă fi de folos, mă voi lipsi în astă-seară. Eram totuși invitat într-o casă din cartierul Saint-Germain — spuse Schaunard — dar nu ne putem deranja, o întrerupere ar compromite asemănarea.

Se puse pe lucru.

— Și apoi — zise el deodată — putem cina și fără să ne obosim. Jos este un restaurant excelent care ne poate trimite tot ce vrem.

Și Schaunard așteptă efectul trioului său de plurale.

— Sînt de acord cu dumneavoastră — spuse domnul Blancheron — și sînt sigur că-mi veți face onoarea să-mi țineți tovărășie la masă.

Schaunard se înclină.

„Nu zău — își spuse pictorul — e un om foarte cumsecade, un adevărat trimis al Providenței!"

— Vreți să faceți dumneavoastră comanda ? îl întrebă el pe amfitrionul său. M-aș simți foarte obligat dacă v-ați lua dumneavoastră această sarcină — răspunse politicos Blancheron.

— O să te căiești, Nicolas ! fredonă pictorul, coborînd scările cite patru deodată. Intră în restaurant, se așează în fața tejghelei și redactă un meniu a cărui lectură îl făcu să pălească pe Vatel<sup>x</sup>-ul din dugheană.

— Și cu Bordeaux-ul de rigoare.

— Cine o să plătească ?

— Probabil că nu eu — spuse Schaunard — ci un unchi al meu pe care îl veți vedea sus, un rafinat în ale mîncării, unul dintre cei mai pricepuți. Așadar, dați-vă toată osteneala, vrem să fim serviți într-o jumătate de oră, și în vase de porțelan, aveți grijă...

La ora opt, domnul Blancheron simți nevoia să spună unui prieten tot ce avea pe suflet în legătură cu ideile sale despre industria zahărului și îi recită lui Schaunard broșura pe care o scrisese.

Acesta îl acompanie la pian.

La ora zece, domnul Blancheron și amicul său dansau galopul și se tutuiau. La ora unsprezece își jurară să nu se mai despartă niciodată și făcură fiecare cite un testament lăsîndu-și reciproc averile.

La miezul nopții, Marcel se înroarse acasă și-i găsi pe unul în brațele celuilalt ; plîngeau de ți se rupea inima, în atelier apa ajunsese la o înălțime de jumătate de deget. Marcel se izbi de masă și văzu splendidele resturi ale superbului festin. Privi sticlele : erau cu desăvîrșire goale.

Vru să-l trezească pe Schaunard, dar acesta îl amenință cu moartea dacă va încerca să i-l răpească pe domnul Blancheron, din care își făcuse cîpătii.

— Ingratul ! spuse Marcel, scoțînd din buzunar un pumn de alune. Și eu care i-am adus cîna !

*în romînește de VERA CĂLIN*

<sup>1</sup> Vatel, bucătar celebru, din secolul XVII.

(n.r.) GUSTAVE  
FLAUBERT

8 2 1 —  
1 8 8 0

) F

JL-/ste ufiul dintre cele cîteva nume de primă  
mărime ale realismului critic francez din  
secolul XIX. Născut la Rouen în 1821, a  
fost fiu și frate de medici. Mai tîrziu,  
Sainte Beuve avea să facă o apropiere între  
mediul în care s-a dezvoltat scriitorul și  
precizia analizei și observației sale.

A studiat dreptul la Paris, dar și-a găsit  
repede vocația literară. Cu o conștiință și o  
pasiune uimitoare și-a consacrat întreaga  
existență operei, în afară de cîteva călătorii în  
Orientul Mijlociu și în Africa — ultima a făcut-  
o pentru a cerceta locurile unde fusese  
așezată Cartagina — a trăit mai toată vremea  
în casa lui de la Croiset, cize- lîndu-și  
romanele frază cu frază. Opera lui relativ  
restrînsă 1-a costat cîteva decenii de muncă  
aprigă. Se documenta minuțios, consulta  
volume întregi pentru un detaliu de medicină  
(Doamna Bovary) sau istorie (Salamambo).  
Astfel au fost scrise „Doamna Bovary” (1857),  
„Salamambo” (1862), „Educația sentimentală”  
(1869), „Ispitirea sfîntului Anton” (1874) și  
cele „Trei povestiri” fi 877). -

Există în personalitatea lui Flaubert și  
laturi romantice care apar în oarecare măsură  
în proza lui istorică. Dar domină în scrisul său  
puterea observației concretizată în tipuri al

căror relief și profunzime a făcut să se creeze — pornind de la ele — noțiuni largi. Așa cum un tip ca Obio- mov caracterizează oblomovismul, în legătură cu un personaj ca Emma Bovary s-a vorbit de bovarism, pornindu-se de la iluziile micii burghezii nemulțumite de viața ei mediocră, legănându-se cu gândul că e menită unei existențe superioare.

Tot în romanul „Doamna Bovary”, în figura farmacistului Homais e satirizată suficiența și platitudinea burgheză, mediocritatea triumfătoare.

Fără a fi orientat spre atitudinea umoristică, fără a stăpîni cu deosebire mijloacele comicului, Flaubert folosește accente comice în special cînd se răfuiește cu dușmanul întregii lui vieți, cu mediocritatea burgheză în moravuri și în gîndire. Astfel și-a început opera — printre primele lui scrieri se numără „Dicționarul ideilor comune” — astfel și-a încheiat-o. Cînd a fost răpus de apoplexie în 1880, a lăsat neterminat ultimul său roman „Bouvard et Pecuchet”. Doi foști funcționari au posibilitatea să se retragă la țaiă. Acolo năzuiesc să cerceteze diferite domenii ale activității și științei umane, dar le reduc pe toate la gîndirea lor stăpînită de prejudecăți și neîn-

stare să se ridice peste banalitate

**.BOUVARD ȘI PECUCHET**

BOUVARD ȘI PECUCHET

Era o căldură de 33 de grade, așa încît pe

bulevardul Bourbon nu se zărea nici țipenie de

om.

Ceva mai jos curgea în linie dreaptă apa de culoarea cernelii, a canalului Saint-Martin,

prins între cele două ecluze. Pe mijlocul apei plutea un vas încărcat cu lemne, iar pe mal se înșiruiau două rînduri de butoaie.

Dincolo de canal, între casele risipite printre șantiere, cerul vast și limpede se

desfăcea în plăcuțe de peruzeă, și, sub reverberația soarelui, fațadele albe, acoperișurile de ardezie, cheiurile de granit își ardeau ochii. Un zvon nelămurit străbătea de departe în atmosfera fierbinte ; totul părea amortit de toropeala duminicii și de tristețea zilelor de vară.

Se iviră doi oameni.

Unul venea dinspre Bastilia, celălalt dinspre Jar- din des Plantes. Cel mai înalt, îmbrăcat în haine de pînă, mergea cu pălăria dată pe ceafă, cu jiletca descheiată, ținîndu-și cravata în mînă. Cel mai scund, cu trupul pierdut într-o redingotă cafenie, își ținea capul plecat sub o șapcă cu cozorocul ascuțit.

Cînd ajunseră la mijlocul bulevardului, cei doi se așezară în aceeași clipită, pe aceeași bancă

.Ca să-și șteargă frunțile de sudoare, își scoaseră unul pălăria, celălalt șapca, punîndu-le lîngă ei ; cel mai scund văzu scris pe pălăria vecinului său : Bouvard ; în timp ce celălalt putu deosebi fără greutate pe fundul șepcii insului în redingotă cu- vintul Pecuchet.

— Ia te uită — spuse el — amîndoi am avut aceeași idee. să ne înscriem numele pe pălărie !

Doamne sfînte, da, pe a mea, la mine la

birou, ar putea s-o ia cineva !

— Și la mine, fiindcă și eu sînt funcționar.

Atunci se priviră unul pe celălalt.

înfățișarea plăcută a lui Bouvard cuceră de îndată pe Pecuchet.

Ochii săi albaștri, întotdeauna larg deschiși, su- rîzători îi umpleau de lumină obrazul îmbujorat. Pantalonii cădeau în crețuri peste pantofii din piele de castor și se lipeau de pîntece, umflînd cămașa la cantură ; părul blond, ușor buclat, îi dădeau ceva de copil.

Din virful buzelor scotea fără întrerupere un fel de fluierat.

Pe Bouvard îl izbi aerul serios al lui Pecuchet.

S-ar fi zis că purta o perucă, atît de neted și de negru era părul care-i înconjura craniul lunguiet. Obrazul părea în întregime numai

profil, din pricina nasului coborât foarte jos. Picioarele, în pantaloni de stofă ușoară, rotunzi ca niște burlane, nu erau pe potriva bustului, și avea o voce puternică, spartă.

Exclamă :

— Ce bine ar fi la țară !

Dar cartierele de la marginea orașului erau, după Bouvard, uciğătoare, din pricina larmei birturilor de periferie. Pecuchet era de aceeași părere. Capitala începea totuși să-1 obosească. Ca și pe Bouvard.

Privirile celor doi rătăceau de la grămezile de pietre pentru construcții, la apa hidoasă care purta la vale un mănunchi de paie, la coșul unei uzine înălțindu-se în zare ; se simțea în aer o duhoare de canal. Se întoarseră înspre partea cealaltă. Zidul clădirii Grenier d'Abondance le apăru în față.

Hotărât lucru (și Pecuchet nu-și ascundea mirarea) pe stradă era mai cald decît acasă !

Bouvard îl îndemnă să-și scoată redingota.

Lui unuia puțin îi păsa de ce zice lumea !

Deodată, un bețiv trecu pe două cărări, de pe o parte pe alta a bulevardului, și începură o conversație politică despre muncitori. Aveau aceleași păreri, deși Bouvard era poate întrucîtva mai liberal.

Pe caldarîm, într-un vârtej de praf, răsună un zgomot de fiare vechi : erau trei călești închiriate, care se îndreptau spre Bercy, plimbînd o mireasă cu buchetul ei,, cîtiva burghezi cu cravată albă, doamne înfundate pînă la subsuori în jupoane, două sau trei fetițe, un licean. Vederea acestei nunți îi făcu pe Bouvard și pe Pecuchet să vorbească despre femei, pe care le declarară frivole, arțăgoase, încăpăținate. Totuși, ele se dovedeau adesea mai bune decît bărbații, alteori însă mult mai rele. Pe scurt, era mai bine să-ți duci viața fără ele ; de altfel, Pecuchet rămăsese celibatar.

— Eu sînt văduv — spuse Bouvard — fără copii !

— Poate că ești mai fericit așa ? Dar și singurătatea e foarte tristă, în cele din urmă.



Pe chei apăru apoi o prostituată cu un soldat. Palidă, cu părul negru, ciupită de vărsat, femeia se sprijinea de brațul militarului, tîrșind papucii și legănîndu-și șoldurile.

Cînd prostituata se îndepărtă, Bouvard își îngădui o observație obscenă. Pecuchet se făcu stacojiu și, fără îndoială, pentru a nu fi nevoit să răspundă, îi arătă cu privirea un preot care se apropia.

Fața bisericească coborî încet pe strada cu ulmi tineri și firavi, de-a lungul trotuarului, și Bouvard, de îndată ce nu-i mai zări tricornul, declară că i se luase o piatră de pe inimă, căci nu-i putea suferi pe iezuiți. Pecuchet, fără să le ia partea, arătă totuși oarecare respect față de religie.

Între timp se lăsa înserarea și în casele din față 'se deschideau obloanele. Trecătorii deveniră mai numeroși. Bătu ora șapte.

Vorbele celor doi curgeau nesecat, observațiile și anecdotele, și vederile filozofice sprijineau considerațiile individuale. Ponegriră corpul de poduri și șosele, regia tutunului, comerțul, teatrele, marina noastră și întreg neamul omenesc, ca niște oameni loviți de grele necazuri și decepții. Fiecare, ascultîndu-1 pe celălalt, își reamintea întîmplări uitate. Și cu toate că depășiseră vîrsta emoțiilor naive, încercau o plăcere proaspătă, un fel de voioșie, asemănătoare cu farmecul pe care-1 au primele sentimente de tandrețe.

De douăzeci de ori se sculaseră, așezîndu-se apoi din nou, și străbătuseră întreg bulevardul, de la ecluza din susul apei pînă la ecluza de jos, de fiecare dată vrînd să se despartă, dar neavînd puterea să o facă, reținuți de un fel de fascinație.

În cele din urmă se despărțiră totuși, și își mai strîngeau încă mîinile, cînd Bouvard spuse deodată :

— Pe legea mea ! Ce-ar fi dacă am mînca împreună ?

— Și eu mă gîndeam la același lucru —  
răspunse Pecuchet — dar n-am îndrăznit să-ți  
propun.  
Și se lăsă condus într-un mic restaurant din  
fața primăriei, unde te poți simți bine.  
Bouvard comandă meniul.  
Pecuchet se temea de mîncărurile picante,  
ca și cînd acestea ar fi putut să-i incendieze  
corpul. Teama lui constitui obiectul unei  
discuții medicale. Urmă apoi preamărirea  
binefacerilor științei ; cîte lucruri mai sînt de  
cunoscut, cîte cercetări... dacă ai avea timp !  
Dar, vai ! Munca pentru pîinea zilnică îl  
absqrbea cu totul ; își ridicară brațele de  
uimire și erau cît pe ce să se îmbrățișeze  
peste masă, aflînd că amîndoi erau copîști,  
Bouvard la o întreprindere de comerț,  
Pecuchet la Ministerul Marinei ; ceea ce nu-l  
împiedica să-și consacre studiului cîteva clipe  
în fiecare seară. Reușise să identifice unele  
greșeli în lucrarea domnului Thiers <sup>1</sup> și vorbi  
cu cel mai mare respect despre un oarecare  
profesor Dumochel.  
Bouvard îl uimea cu alte lucruri. Lanțul său  
de ceas, făcut din păr, îndemînarea cu care  
pregătea sosul de muștar vădea pe craidonul  
bătrîn, plin de experiență. Stătea la masă cu  
șervetul la gît, adus pînă la subsuoară,  
debitînd chestiuni care-l făceau pe Pecuchet  
să ridă. Era un rîs caracteristic, o singură notă  
foarte joasă, întotdeauna aceeași, scoasă la  
intervale lungi. Rîsul iui Bouvard era  
nestăpînit, sonor, îi dezvelea dinții, îi zguduia  
umerii și consumatorii care plecau se uitau în  
urma lor, auzindu-L.  
După ce terminară masa se duseră să ia  
cafeaua într-un alt restaurant. Pecuchet privi  
becurile de gaz și oftă aaînc, protestînd  
împotriva luxului fără frîu, apoi dădu la o  
parte ziarele, cu un gest disprețuitor. Bouvard  
era mai îngăduitor cu ele. Iubea pe toți

---

<sup>1</sup> Fără îndoială, e vorba de „Istoria Revoluției franceze” în 10  
volume, apărută între 1823 și 1830. (nota ediției franceze —  
Clubul prietenilor cărții progresiste — Paris 1957.)

scriitorii și în tinerețe avusese înclinații de actor.

Vru să facă demonstrații de echilibristică cu un tac de biliard, așa cum îi reușeau lui Barberou, unul dintre prietenii săi. De fiecare dată bilele cădeau și, rostogolindu-se pe podea, printre picioarele clienților, se duceau pînă departe. Picolul trebuia să le caute fără întrerupere, de-a bușiiea, pe sub bănci, și să sfîrșe prin a se plînge. Pecuchet se luă cu el la gîlceavă ; cafegiul, apărut de îndată, nici nu-i ascultă scuzele, ba chiar îi făcu șicane în legătură cu consumația.

Propuse apoi să încheie în liniște seara, la ei acasă, locuința sa fiind așezată foarte aproape, pe strada Saint-Martin.

Cum intrară înăuntru, se virî într-un fel de ca- mizol de stambă și făcu onorurile apartamentului său.

Un birou de brad, așezat chiar în mijloc, încurca locul cu colturile sale ; iar de jur împrejur, pe etajere de scîndură, pe trei scaune, pe un fotoliu vechi și prin unghere se găseau, claie peste grămadă, mai multe volume din Enciclopedia Roret *Manualul magnetizatorului*, un Fenelon, alte cărți vechi, împreună cu mormane de hîrtoage, două nuci de cocos, felurite medalii, un fes și scoici aduse din portul Le Hâvre de către Dumochel. Un strat de praf acoperea pereții, altădată vopsiți în galben. Peria de ghetă zăcea pe marginea patului, iar cearșafurile atîrnau pînă pe jos. Pe tavan se zărea o pată mare neagră, pricinuită de fumul lămpii.

Bouvard, fără îndoială din cauza aerului îmbîcsit, ceru îngăduința de a deschide fereastra.

— Vîntul ar lua hîrțiile ! strigă Pecuchet, care, pe deasupra, se temea de curent.

Rouvard îi spuse :

— în locul dumitale, mi-aș scoate flanela !

— Cum ! ?

Și Pecuchet lăsă capul în jos, înspăimîntat la gîndul de a nu mai avea pe el flaneluța care-i apăra sănătatea.

— însoțește-mă puțin — reluă Bouvard —  
aerul de afară o să te învioneze.  
În fine, Pecuchet își șterse ghetetele,  
bombănind :  
— M-ai vrăjit, pe cinstea mea !  
Și cu toată distanța, îl însoți pînă la dînsul,  
în colțul străzii Bethune, în fața podului de la  
Tour- nelle.  
Camera lui Bouvard, bine ceruită, cu perdele  
de percal și mobile de mahon, avea un balcon  
cu vederea spre rîu. Cele două podoabe mai de  
seamă erau o etajeră, în mijlocul scrinului,  
pentru sticlel

ede lichior, iar în lungul oglinzii, dagherotipuri înfățișînd prieteni ; un portret în ulei ocupa alcovul.

— Unchiul meu ! spuse Bouvard.

Și luminarea pe care o ținea în mînă lumină chipul unui domn.

Favoriții roșii îi lăteau fața, deasupra căreia se vedea un smoc de păr cîrlionțat. Cravata lată și gulerul înalt al cămășii, vesta de catifea și hainele negre îi înfundau gîtul între umeri. Pe jabou fuseseră desenate cîteva diamante. Ochii erau oblici și unchiul surîdea malițios.

Pecuchet nu se putu împiedica să spună :

— L-ai lua mai degrabă drept tatăl dumitale !

— E nașul meu — răspunse Bouvard în treacăt, adăugînd că avea ca nume de botez Frangois Denys Bartholomee. Cele ale lui Pecuchet erau Juste- Romain-Cyrille — și aveau aceeași vîrstă : patruzeci și șapte de ani. Această coincidență le făcu plăcere, dar îi miră, fiecare socotindu-1 pe celălalt mult mai puțin tînăr. Admirară apoi Providența, ale cărei combinații sint cîteodată minunate.

— Căci, la urma urmei, dacă nu am fi ieșit adineauri la plimbare, am fi putut muri fără să ne cunoaștem !

Și dîndu-și reciproc adresa patronilor la care lucrau, își urară unul altuia noapte bună.

— Și nu te duce la dame ! strigă Bouvard pe scară.

Pecuchet coborî scările fără să dea răspuns acestei glume puțin cam deocheate.

A doua zi, în curtea domnilor „Frații Descambos” : țesături de Alsacia, din strada Hautefeuille 92, se auzi o voce strigînd :

— • Bouvard ! Domnule Bouvard !

Acesta își scoase capul pe geam și-l recunoscu pe Pecuchet, care spuse și mai tare :

— Nu sint bolnav ! Am scos-o !

— Ce-ai scos ?

— Uite ! spuse Pecuchet, arătîndu-și pieptul.

Întîmplările zilei, zăpușeala odăii și osteneala digestiei îl împiedicaseră atît de mult să doarmă, încît, nemaîputînd răbda, își aruncase flanela cît colo. Dimineața își aduse aminte de îndrăzneala lui, din fericire fără urmări, și se duse de îndată să-i dea de știre lui Bouvard care, cu acest prilej, fusese ridicat în stima sa la o prodigioasă înălțime.

Era fiul unui mic negustoraș și nu-și cunoscuse mama, trecută în lumea celor drepti pe cînd dînsul era încă foarte tînăr. La vîrsta de cincisprezece

ani, a fost scos de la gazdă și dat la un aprod. Pe neașteptate veniră jandarmii și patronul fu trimis la pușcărie : o întâmplare groaznică care-l mai înipăimintă și acuma. A încercat apoi mai multe meserii : ucenic int.r-o farmacie, meditator, contabil pe un pachebot de pe Sena superioară. în fine, un șef de secție, cucerit de scrisul său, îl angaja copist ; dar conștiința prea șubredei sale învățături, osteneala minții pe care aceasta o aducea cu sine, îi stricau buna dispoziție ; trăia complet singur, fără părinți, fără metresă. Distracția sa, duminica, era să inspecteze lucrările publice.

Cele mai vechi amintiri ale lui Bouvard îl duceau pe malurile Loire-ei, în curtea unei ferme. Un bărbat, unchiul său, îl aduse la Paris pentru a învăța comerțul. La majorat, primi citeva mii de franci. Atunci și-a luat nevastă și a deschis o cofetărie micuță. După șase luni, soția se făcu nevăzută, luînd cu ea întreg conținutul casei cu bani. Prietenii, traiul bun și mai ales lenea, i-au desăvîrșit repede ruina. Avu însă inspirația să utilizeze scrisul său frumos ; și, de doisprezece ani, lucra în același loc, la „Frații Descambos" : țesături, strada Hautefeuille, numărul 92. în ceea ce-l privește pe unchiul său, care odinioară îi trimisese ca amintire faimosul portret, Bouvard nici nu mai știa pe unde trăiește și nu mai aștepta nimic de la dînsul. Un venit de o mie cinci sute de livre și leafa sa de copist îi îngăduiau să aștească în fiecare seară într-o cafenea.Așa fiind, întâlnirea lor avea importanța unei aventuri. S-au legat de îndată unul de celălalt prin mii de fire tainice. Cum în alt fel poți să explici simpatiile ? De ce cutare particularitate, cutare imperfecțiune, indiferență sau odioasă la cîte o persoană, devine încîntătoare la alta. Ceea ce se cheamă îndrăgostire la prima vedere este adevărat pentru toate pasiunile. Se tutuiau înainte de a se fi scurs o săptămîină.

Veneau adesea la birourile lor, să se vadă. De îndată ce unul dintre ei își făcea apariția, celălalt închidea sertarul și plecau împreună pe străzi. Bouvard mergea cu pași mari, în timp ce Pecuchet și-i înmulțea pe ai lui, iar cu redingota ce-l lovea peste călcîie părea că alunecă pe rotile. Și gusturile fiecăruia se întregeau de minune. Bouvard fuma pipă, îi plăcea brînză și își sorbea cu regularitate filigeana de cafea. Pecuchet priza tutun, nu mința la desert decît dulciuri și înmuia o bucată de zahăr în cafea. Unul era încrezător,

zăpăcit, generos ; celălalt discret, meditativ, econom.

Pentru a-i face plăcere, Bouvard voi să-i prezinte lui Pecuchet pe Barberou. Barberou era un bătrîn comis-voiajor, în prezent funcţionar la bursă, băiat foarte de treabă, patriot, avînd slăbiciuni pentru femei şi afectînd un fel de a vorbi mahalagesc. Pecuchet îl găsi antipatic şi îl conduse pe Bouvard la Dumouchel. Acest autor (căci publicase o mică mnemotehnică) care dădea lecţii de literatură într-un pension avea opinii ortodoxe şi o ţinută serioasă. Pe Bouvard îl plictisi.

Nici unul nu-şi ascunse părerea faţă de celălalt. Fiecare de partea sa o recunoşcu drept adevărată. Obiceiurile lor se schimbă şi părăsindu-şi pensiunea lor burgheză, începură să mănînce împreună în fiecare zi.

Făceau reflexii asupra pieselor de teatru despre care se vorbea, asupra guvernului, asupra scumpirii alimentelor, asupra fraudelor din comerţ. Din cînd în cînd povestea Colierului<sup>1</sup> sau procesul lui Fualdes<sup>2</sup> reveneau în discuţiile lor ; apoi, analizau cauzele Revoluţiei.

Hoinăreau ore întregi prin dughenele de vechituri. Vizitară Conservatorul de arte şi meserii, Saint-Denis, Gobelins, Domul Invalizilor şi toate colecţiile publice.

Cînd li se cereau actele de identitate, se făceau că le-au pierdut, dîndu-se drept străini — doi englezi.

În galeriile Muzeului, trecură uluiţi prin faţa patrupedelor împăiate, plăcut impresionaţi în faţa fluturilor, indiferenţi în faţa metalelor ; fosilele îi făcură să viseze, conchiliologia<sup>3</sup> îi plictisi. Prin ferestre priviră la serele calde şi îi trecură fiori la gîndul că toate aceste frunzişuri distilează otrăvuri. Ceea ce le stîrni admiraţia cu privire la cedru era faptul că fusese adus într-o pălărie.

---

<sup>1</sup> Aluzie la istoria colierului reginei, care a implicat scandalos pe Maria Antoaneta în 1784—1786. (nota ediţiei franceze — Clubul prietenilor cărţii progresiste — Paris 1957.)

<sup>2</sup> Fualdes, magistrat francez asasinat în 1817 într-un local din Rodez. Crima a pasionat opinia publică la începutul Restauraţiei şi a constituit subiectul unor cîntece de jale celebre şi chiar al unor piese de teatru. (Nota ediţiei franceze — Clubul prietenilor cărţii progresiste — Paris 1957.)

<sup>3</sup> Ştiinţa care tratează despre scoici şi cochilii, (n.r.)

La Luvru își dădură osteneala să se entuziasmeze în fața pinzelor lui Rafael. La Marea Biblioteca ar fi vrut să cunoască numărul exact al volumelor.

Odată, intrară ia College de France, la cursul de limba arabă și profesorul se miră văzându-i pe acești doi necunoscuți cum încercau să ia note. Mulțumită lui Barberou, reușiră să pătrundă în culisele unui mic teatru. Dumouchel le procură bilete pentru o ședință a Academiei. Se informau despre noile descoperiri, citeau prospecte și, prin această curiozitate, inteligența lor se dezvoltă. Pe fundalul unui orizont zi de zi mai depărtat, observau în fiecare zi lucruri în același timp nedesluite și minunate.

Admirînd o mobilă veche, le părea rău că nu au trăit în epoca în care fusese folosită, cu toate că nu știau nimic despre acea epocă. După sonoritatea numelor își imaginau țări cu atît mai frumoase, cu cît nu puteau preciza nimic despre ele. Lucrări cu titluri pentru ei de neînțeles li se părea că cuprind ceva misterios.

Avînd mai multe idei, avură mai multe suferințe. Cînd întâlneau diligența poștii pe străzi, le venea să plece cu ea. Cheiul Fleurs îi făcea să ofteze cu gîndul la sat,

într-o duminică, o porniră din zori la drum, și trecînd prin Meudon, Bellevue, Suresnes, Auteuil rătăciră toată ziua printre vii, smulseră maci de la marginea cîmpurilor, dormiră pe iarbă, băură lapte, mincară sub salcîmii cîrciumilor de la margini de oraș, și se întoarseră pe înnoptate, plini de praf, frînți, incîntați. Reînoiră adesea aceste plimbări. A doua zi erau însă întotdeauna atît de triști, încît în cele din urmă hotărîră să se lipsească de ele.

Monotonia biroului ajunse pentru dîșii de neîndurat. Veșnic cuțitașul de răzuit și rășina de tuia, veșnic aceeași călimară, aceleași tocuri și aceeași tovarăși ! Socotindu-i stupizi, le vorbeau din ce în ce mai puțin. Din pricina aceasta fură siliți să îndure tachinării. Întîrziau în iecare zi și primeau muștrări.

Uneori se simțeau aproape fericiți ; dar cu cît stima lor unul față de celălalt creștea, cu atît merseria pe care o făceau îi umilea mai mult. Își întăreau reciproc dezgustul, se exaltau, se influențau unul pe altul. Pecuchet se molipsi de purtarea repezită a lui Bouvard, Bouvard luă ceva din firea posacă a lui Pecuchet.



— Îmi vine să mă fac saltimbanc în piața publică ! spunea unul dintre ei.

— Mai bine culegător de zdrențe ! striga celălalt.

Ce situație îngrozitoare ! Și nici un mijloc de a ieși din ea ! Nici măcar o nădejde !

Într-o după-masă, (era la 20 ianuarie 1839) Bouvard, fiind la biroul său primi o scrisoare adusă de factor.

Își ridică brațele, capul i se aplecă încetîșor și căzu leșinat pe ghișeu. Funcționarii alergară, i se scoase cravata. Trimiseră după un doctor. Bouvard deschise ochii ; apoi la întrebările care i se puneau :

— Ah !... este că... este că... puțin aer îmi va face bine. Nu ! Lăsați-mă ! Dați-mi voie !

Și în pofta corpolenței, alergă într-un suflet pînă la Ministerul Marinei, simțind că își pierde mințile, silindu-se să se calmeze.

Îl chemă pe Pecuchet.

Pecuchet apăru.

— Unchiul meu a murit ! Îl moștenesc !

— Nu se poate !

Bouvard îi arătă rîndurile următoare :

BIROUL DE NOTARIAT TARDIVEL

*Savigny-en-Septaine, 14 ianuarie 1839*

„Domnule,

Vă rog a vă prezenta la biroul meu pentru a lua cunoștință de testamentul tatălui dv. natural, domnul François Denys Bartholomee Bouvard, fost comerciant în orașul Nantes, decedat în această localitate în ziua. de 10, luna curentă. Testamentul conține o dispoziție foarte importantă în favoarea dv.

Primiți, vă rog, domnule, asigurarea deosebitei mele stime.

TARDIVEL, notar".

Pecuchet simți nevoia să se așeze pe o piatră din curte. Apoi îi dădu hîrtia înapoi, spunînd încet :

— Numai să... să nu fie... vreo farsă !

— Crezi că ar putea fi o farsă ? reluă Bouvard cu vocea gîtuită, semănînd cu horcăitul unui muribund.

Dar timbrul poștal, numele biroului în caractere tipografice, semnătura notarului, totul dovedea autenticitatea știrii ; și se priviră cu un tremur în colțul buzelor. Lacrimi curgeau din ochii lor holbați.

Le lipsea spațiul. Se duseră pînă la Arcul de Triumf, se întoarseră pe malul apei, trecură de Notre Dame. Bouvard era stacojiu. Îi dădu lui

Pecuchet cîțiva pumni în spate, și timp de cinci minute vorbi cu totul fără șir.

Riseră silit, fără voia lor. Moștenirea trebuia fără îndoială să fie de...

— ■ Ah ! ar fi prea frumos ! Să nu mai vorbim de ea !

Vorbiră din nou. Nimic nu-i împiedica să ceară imediat lămuriri. Pentru a le căpăta, Bouvard scrisese notarului. Notarul trimise copia testamentului, care se termina astfel :

„în consecință, dau lui Fangois Denys Bartholomee Bouvard, fiul meu natural recunoscut, partea din bunurile mele asupra căreia pot dispune potrivit legii".

Omul acesta cumsecade avusese un copil în tinerețe, dar îl ținuse departe cu grijă, făcîndu-l să treacă în ochii lumii drept nepot, iar nepotul îl spusese întotdeauna unchiule, deși știa foarte bine despre ce este vorba. Pe la 40 de ani, domnul Bouvard se căsătorii, apoi rămase văduv. Cei doi fii legitimi, purtîndu-se potrivit vederilor sale, începu să aibă remușcări pentru părăsirea în care îl lăsase de atîția ani pe celălalt copil al său. L-ar fi adus chiar acasă la dînsul, dacă nu ar fi fost menajera. Datorită manevrelor familiei, aceasta îl părăsi și, în singurătatea lui, simțînd că i se apropie sfîrșitul, voi să repare nedreptatea ce o făcuse, lăsînd odraslei din prima dragoste tot ce putea din averea sa. Aceasta se ridica la o jumătate de milion, ceea ce însemna pentru copist două sute cincizeci de mii de franci. Cel mai mare dintre frați, domnul Etienne, declarase că va respecta testamentul.

Bouvard căzu într-un fel de năuceală. El repeta cu o voce stinsă, surîzînd cu un zîmbet pașnic de bețiv :

— O rentă de cincisprezece mii de livre !

Nici Pecuchet, care avea totuși capul mai bine prins de umeri, nu-și putea veni în fire.

Deodată fură zguduiți de o scrisoare a lui Tardivei. Celălalt fiu, domnul Alexandre, făcea cunoscută intenția sa de a pune totul la punct în fața justiției, și chiar de a ataca legatul, dacă îi stătea în putință, pretinzînd punerea prealabilă a pecetei lor, inventar, numirea unui sechestru etc. Bouvard se-mbolnăvi de fiere. Cum se însănătoși, plecă la Savigny, de unde se înapoie însă fără nici un fel de concluzie, părănau-i rău de banii cheltuiți.

Urmără nopțile de nesomn, treceri de la mînie la speranță, de la exaltare la tristețe. În fine, după

șase luni, domnul Alexandre potolindu-se, Bouvard intră în posesia moștenirii.

Primul său strigăt fu :

— Ne vom retrage la țară !

Și acest cuvânt, prin care-și lega prietenul de fericirea sa proprie, fu găsit cu totul natural de Pecuchet. Căci prietenia dintre acești doi oameni era absolută și profundă.

Dar cum nu voia pentru nimic în lume să trăiască pe socoteala lui Bouvard, se hotărî să nu plece din capitală înainte de a fi fost pensionat. încă doi ani ; nu are d-a face ! Rămase inflexibil și lucrul fu hotărît.

Pentru a ști unde să se stabilească, trecură în revistă toate provinciile. Nordul era fertil, dar prea rece ; sudul avea un climat fermecător, dar era incomod din cauza țințanlor, iar centrul, dacă e să spunem adevărul, nu avea nimic interesant. Bretania le-ar fi plăcut, dar fără bigotismul fățarnic al locuitorilor ei. Cît privește regiunile din est, nici vorbă nu putea fi să te gîndești la ele, din cauza dialectului lor germanic. Dar mai existau și alte ținuturi. Unde erau, de pildă, Forsse ? Bugey, Roumois ? Hărțile geografice nu spuneau nimic despre ele. De altfel casa putea fi oriunde, faptul important era că vor avea una.

Se și vedeau în cămașă, pe lîngă un răzor, curățînd trandafirii și &ăpînd, prășind, lucrînd pămîntul, mutînd lalelele dintr-un ghiveci într-altul. Se vor trezi la cîntecul ciocîrliei, vor merge cu coșul să culeagă mere, vor privi cum se bate untul, cum se treieră griul, cum se tund oile, cum se îngrijesc stupii de albine ; mugetul vacilor îi va desfăta și se vor îmbăta de mireasma finului cosit. La dracu' cu hîrtoagele ! Gata cu șefii ! Nici măcar o scadență la care să mai ai ceva de plătit ! Căci vor avea un domiciliu al lor ! Vor minca găini din curtea lor cu orătânii, legume din grădina lor și vor cina cu tîrligi în picioare !

— Vom face tot ce ne va trece prin cap, tot ce ne va plăcea ! O să ne lăsăm barbă !

Își cumpărară instrumente horticole, apoi o grămadă de lucruri „care poate vor fi folositoare”, cum ar fi o ladă pentru unelte (întotdeauna e nevoie de una într-o gospodărie), apoi cîntare, un lanț de măsurat terenul, o cadă de baie pentru împrejurarea că ar cădea bolnavi, un termometru, ba chiar și un barometru „sistem Gay-Lussac” pentru experiențe de fizică, dacă le-ar veni cumva poftă de așa ceva. De asemenea n-ar fi rău (căci nu poți lucra întotdeauna pe afară) să ai și cîteva

lucrări bune de literatură, și deci le căutară, foarte incurcați câteodată, neștiind dacă cutare carte era într-adevăr „un volum vrednic de a sta într-o bibliotecă”. Bouvard tranșă chestiunea :  
— Eh ! Și ce-o să fie dacă o să ne lipsim de bibliotecă ?  
— De altfel, o am pe-a mea — răspundea Pecuchet.  
Se organizau încă dinainte. Bouvard își va aduce mobilele. Pecuchet masa mare neagră ; vor lua cu ei perdelele și câteva vase de bucătărie  
.Jurară să păstreze taină asupra tuturor acestor lucruri, dar fețele le străluceau. Colegii lor îi găseau ciudați. Bouvard, care scria aproape culcat pe pupitrul său, cu coatele în afară, spre a izbuti mai bine să-și rotunjească literele, scotea un fel de fluierat, clipind cu un aer șiret din pleoapele sale grele. Pecuchet, cocoțat pe un taburet mare de paie, avea și acum grijă de picioarele literelor sale prelungi, dar își umfla nările, își mușca buzele, ca și când i-ar fi fost teamă să nu-i scape secretul.  
După optsprezece luni de cercetări, nu găsiră nimic. Făcură mai multe călătorii<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Flaubert însuși a făcut mai multe călătorii pentru a descoperi regiunea care se potrivea mai bine personajelor sale. Există o asemănare între ezitățile lor și cele din *Doi grefieri*, nuvelă de B. Maurice, din care s-a inspirat Flaubert. Andreas și Robert caută în *Micile afișe o* casă de închiriat : „E prea scump. E prea la nord — o țară de lupi — e prea aproape... E prea departe de Paris”. Se gîndesc să se instaleze pe malurile Loirei : „Vom vedea cum trec vasele cu aburi. Ne va înăbuși fumul”. „Vom crește iepuri de casă.” „Iepuri : devastează totul.”  
în „Dictionarul ideilor acceptate”, Flaubert notează : „Vas cu vaporii” : „e plăcut să-1 vezi cum trece, dar fumul lor strică totul”. „Iepurii : devastează totul”.

Alegerea reședinței lui Bouvard și a lui Pecuchet a constituit o problemă pentru Flaubert și *Corespondența* se face ecoul ei. „Îi voi plasa pe Bouvard și pe Pecuchet între Valiee de l'Orne și Valle d'Auge, pe un platou stupid” (Cor. v. p. 333). În cele din urmă alese pentru dinșii cîmpia, după ce el însuși le căutase așezarea între Rambouillet și Mantes, la Houdan, în august 1873 și în iunie 1874 (cf. *Corespondențe* IV, p. 221 și VII, p. 51, 55 și 155) (nota ediției franceze — Clubul

în împrejurimile Parisului, de la Amiens pînă la Evreux, și de la Fontainbleau pînă la Le Havre. Doreau o cîmpie care să fie într-adevăr cîmpie, fără să tină însă morțiș la o așezare pitorească, dar un orizont prea strimt îi întrista.

Fugeau de vecinătatea locuințelor, temîndu-se totuși de singurătate.

Cîteodată se hotărau, apoi fiindu-le frică să nu se căiască mai tîrziu, își schimbau părerea, locul pîrindu-li-se nesănătos sau expus vînturilor dinspre mare, prea aproape de o manufactură, ori greu de ajuns pînă la el.

Barberou îi salvă.

Le cunoștea visul, și într-o bună zi veni să le spună că i se vorbise de un domeniu, la Cha-vignolles, între Caen și Falaise. Domeniul consta dintr-o fermă de treizeci și opt de hectare cu un fel de castel și o grădină aducînd un venit sigur.

Se duseră în Calvados și fură entuziasmați. Numai că pentru fermă și pentru casă (una nu se vindea fără cealaltă) se cereau o sută patruzeci și trei de mii de franci. Bouvard nu voia să dea decît o sută douăzeci de mii.

Pecuchet îi combătu încăpățînarea, îl rugă să cedeze, în fine, declară că va completa el surplusul. Acesta reprezenta toată averea lui provenind din patrimoniul mamei sale și din propriile economii. Nu a suflat niciodată vreun cuvînt despre avutul său, rezervîndu-1 pentru o mare ocazie.

Totul a fost achitat spre sfîrșitul anului 1840, cu șase luni înainte de pensionarea sa.

Bouvard nu mai era copist. La început își continuase funcția, neavînd încredere în viitor, dar își dăduse demisia de îndată ce fu sigur de moștenire. Totuși revenea cu plăcere la Descambos, și în ajunul plecării sale oferî un punct întregului birou.

Pecuchet, dimpotrivă, se purtă morocănos cu colegii și în ultima zi plecă trîntind ușa cu brutalitate.

Trebuia să mai supravegheze împachetatul, să facă o mulțime de comisioane, de cumpărături și să-și ia rămas bun de la Dumonchel.

---

prietenilor cărții progresiste — Paris 1957.)

Profesorul îi propuse un schimb de scrisori, prin care să-l țină la curent cu literatura ; și după noi felicitări, îi ură sănătate.

Barberou se arată mai simțitor când Bouvard veni să-și ia rămas bun. Părăsi anume o partidă de domino, făgădui că va veni să-l viziteze la noul său domiciliu, comandă două rachiuri de anason și îl sărută.

Bouvard, întors acasă, ieși în balcon și trăgînd aerul în piept, adînc, spuse : „în sfîrșit !" Luminile cheiului tremurau în apă, zgomotul îndepărtat al omnibuzelor se potolea. își aminti zilele fericite petrecute în acest mare oraș, mesele la restaurant, serile la teatru, birfelile portăresei, toate obiceiurile sale ; și simți în suflet un fior, o tristețe pe care nu îndrăznea să și-o mărturisească.

Pecuchet se plimbă prin- cameră pînă la orele două dimineața. Nu va mai reveni niciodată aici ; cu atît mai bine ! Și totuși, pentru a lăsa ceva în urmă-i, își gravă numele pe ipsosul căminului.

Cea mai mare parte dintre bagaje fuseseră expediate încă din ajun. Unelte de grădinărie, paturile, saltelele, mesele, scaunele, o mașină de gătit, cada de baie și trei butoaie de Bourgogne vor merge pe Sena pînă la Le Havre, iar de acolo vor fi expediate la Caen, de unde Bouvard, care le va aștepta, le va duce la Chavignolles.

Dar portretul tatălui său, fotoliile, dulăpiorul pentru lichioruri, cărțile vechi, pendula, toate obiectele prețioase fură puse într-un camion pentru mutări care urma să treacă prin Nonancourt, Verneuil și Falaise. Pecuchet vru să-l însoțească.

Se așeză lîngă conducător, pe bancheta din față și, învelit în redingota lui cea mai veche, cu fular, cu minecuțele și papucii îmblăniți pe care-i purta la birou, părăsi capitala duminică, 20 martie, în zorii zilei.

Mișcarea și noutatea peisajului îl ocupară în primele ore de călătorie. Apoi caii o luară mai încet, ceea ce pricinui gilceavă cu căruțașul și cu surugiul. Aceștia alegeau hanuri mizerabile, și cu toate că ei răspundeau de totul, Pecuchet, dintr-un exces de prudență, dormea cu ei sub același acoperiș.

A doua zi, plecau o dată cu zorile ; și drumul se prelungea, mereu același, întinzîndu-se pînă la linia orizontului. Metri de pietriș se urmau unii pe alții, șanțurile erau pline de apă, cîmpia se întindea pe mari suprafețe de un verde monoton și rece, norii alergau pe cer, din cînd în cînd ploua. A

treia zi se porni vijelia. Coviltirul camionului, rău legat, se zbătea în vînt ca pînza unei corăbii. Pecuchet își pleca sub caschetă capul, și de fiecare dată, cînd își deschidea tabacherea, trebuia să se întoarcă cu totul ca să-și apere ochii. La zdruncinături, auzea cum se clatină în spate întregul său bagaj și nu contenea cu sfaturile. Băgînd de seamă însă că nu foloseau la nimic, își schimbă tactica : începu să o facă pe băiatul cumsecade, fu prietenos ; la urcușurile grele împingea roata împreună cu ceilalți, ajunse chiar să le plătească cafeaua cu coniac, după prînz. De atunci călătoriră mai iute și atît de bine, încît în apropierea localității Gau- burge <sup>1</sup> li se rupse osia și căruța înțepeni, aplecată într-o parte. Pecuchet o cercetă imediat pe dinăuntru ; ceștile de porțelan zăceau în țandări. Își ridică brațele, scrișnind din dinți și blestemînd pe acești doi imbecili; din pricina surugiului care se îmbătă, fu pierdută și ziua următoare ; dar nu avu puterea să se plîngă, paharul amărăciunilor se umpluse.

Bouvard nu părăsi Parisul decît a treia zi, pentru a lua încă o dată masa cu Barberou. Ajunse la curtea Mesageriilor în ultima clipă, apoi se trezi în fața catedralei din Rouen ; greșise diligența.

Seara, toate locurile pentru Caen erau reținute ; neștiind ce să facă, se duse la teatrul Artelor, și zîmbea vecinilor, spunîndu-le că s-a retras din comerț și că este noul proprietar al unui domeniu din împrejurimi. Cînd debarcă vineri la Caen, bagajele sale nu sosiseră încă. Le primi duminică și le expedie cu o căruță, prevenindu-1 pe stăpîn că va sosi și el peste cîteva ore.

La Falaise, într-a noua zi a călătoriei sale, Pecuchet luă un cal de schimb și pîn-ă la apusul soarelui merșeră bine. Dincolo de Bretteville, părăsînd drumul mare, o luară pe un drum lăturalnic, crezînd în fiecare clipă că văd acoperișurile caselor din Chavignolles. Dar făgașurile se ștergeau ; ele dispărură deodată și se găsiră în mijlocul arăturilor. Se lăsa noaptea. Ce era de făcut ? în cele din urmă, Pecuchet părăsi căruța și, bălăcindu-se în noroi, o porni înainte. Cînd se apropia de ferme, cîinii l'ătrau. Striga din toate puterile ca să întrebe pe unde-i drumul. Nimeni nu-i răspundea. I se făcea teamă și voia să se reîntoarcă pe cîmp.

**1** Probabil Saint-Gauburge, localitate din Orne, situată între Verneuil și Argentan. (nota ediției franceze — Clubul prietenilor cărții progresiste — Paris 1957).

Deodată luciră două lanterne. Zări o brișcă și alergă să o ajungă. în brișcă era Bouvard.

Dar unde putea fi camionul de transport ? Timp de o oră strigară prin întuneric. în fine îl găsiră și ajunseră la Chavignolles.

Un foc mare de mărăcini și d.e conuri de pin ardea în sufragerie. Erau puse două tacîmuri. Mobilele sosite cu căruța umpleau vestibulul. Nimic nu lipsea. Se așezară la masă.

Li se pregătise o supă de ceapă, un pui, slănină și ouă tari. Bătrîna care gătea venea din cînd în cînd să-i întrebe dacă le place mincarea. Ei răs-pundeau: „Oh ! foarte bun ! foarte bun !" Și pîinea mare, greu de tăiat, smîntîna, nucile, toate îi desfătau. Pardoseala era găurită, pe pereți se prelingea apa. Cu toate acestea, își roteau în jur privirile pline de satisfacție, mîncînd la masa mică, pe care ardea o luminare. Obrajii le erau arși de vînt. Se întindeau, se sprijineau pe speteaza scaunului, care trosnea, și își ziceau într-una :

— Iată-ne deci aici ! Ce fericire ! Mi se pare că visez !

Cu toate că era miezul nopții, Pecuchet avu ideea să dea o raită prin grădină. Bouvard nu se împotrivi să-l însoțească. Luară luminarea și, apărînd-o cu un ziar vechi, se plimbară de-a lungul răzoarelor. Se bucurau numînd legumele cil glas tare :

— Ia te uită, morcovi ! Ah ! verze !

Apoi inspectară spalierele. Pecuchet încercă să descopere mugurii. Se întîmplă ca un păianjen să fugă deodată pe perete, și cele două umbre ale trupurilor lor se profilau mărite, repetîndu-le gesturile. De pe firele de iarbă picura roua. Noaptea era cu desăvîrșire neagră, și totul stătea nemișcat, cufundat într-o mare liniște, într-o mare blîndețe. în depărtare se auzi cîntatul unui cocoș.

Camerele lor aveau între ele o mică ușă mascată de tapițerie. Lovînd-o cu un scrin, îi săriseră cuiele. O găsiră larg deschisă. Fu o surpriză



.După ce se dezbrăcară și se culcară, mai vorbiră citva timp, apoi adormiră, Bouvard pe spate, cu gura deschisă, cu capul descoperit; Pecuchet pe partea dreaptă, cu genunchii strinși pînă la pîn- tece, împopotonat cu o scufiță de lînă, și amîndoi sforăiau sub clarul de lună, care pătrundea prin ferestre.

*In romînește de VERA CĂLIN*  
**J U L E S  
V A L L E S  
(1 8 3 3 – 1 8 8 5)**

19 — Proză satirică francez  
aR evolutionar prin scris și faptă, unul din conducătorii primei revoluții proletare — Comuna din Paris — gazetar și romancier de o vigoare neobișnuită, Jules Valles e o personalitate încă prea puțin cunoscută ; a fost ignorat sau tăgăduit cu înverșunare de reprezentanții culturali ai regimului cu care a luptat.  
Viața lui o cunoaștem din opera sa principală, trilogia „Jacques Vingtras" (1879—1886). Fiul unui mărunț profesor de provincie, Valles a cunoscut din copilărie existența mizeră, presărată cu umilințe și s-a războit de timpuriu cu o înă- bușitoare atmosferă mic-burgheză. A cunoscut apoi viața de intelectual flămînd, în goană după cele mai felurite și mizerabil plătite ocupații. A trăit și a descris adevărata boemă. Orientîndu-se către mișcarea revoluționară — încă de la șapte- sprezece ani luase parte la un complot împotriva lui Ludovic Bonaparte — Valles a refuzat să exploateze numele de gazetar pe care și-1 făcuse, a ales calea nobilă și spinoasă de tribun popular. Dacă poziția lui se resimte de un anumit indivi- dualism al luptătorului izolat — obișnuia să se denumească singur drept un „franc-tiror" — ea se distinge prin curaj și consecvență. Pînă la sfîrșitul vieții, înainte, în timpul și după Comună, în exil la Londra sau reîntors în Franța, Valles s-a bătut pentru cauza revoluționară, scriindu-și an cu an admirabilele articole din „Strigătul poporului"  
.Valles zîmbește adesea în „Jacques Vingtras" sau chiar în portretele și schițele din „Refract arii"

(1866) ori „Strada din Londra”. Dar rîsul lui nu poate avea seninătatea spectatorului, e mereu colorat de amărăciune sau indignare. Chiar în paginile de mare vigoare comică, cum sînt cele din „Bacalaureatul”, care povestesc peregrinarea prin profesiunile cele mai bizare, nu putem uita că dincolo de situațiile hazlii un intelectual flă- mînd se zbate mereu să găsească de lucru.

JACQUES VINGTRAS

**BACALAUREATUL Pensionarul Enietard**

Da, trebuie să ciștig existența lui Legrand și a mea. Am îndatoriri de familie. Parc-aș avea copii. Mă duc la Firmin, cel cu biroul de plasare pe care l-am cunoscut cîndva cu Matoussaint. La început nu mă cunoaște : a început să-mi mijească mustața.

— Îi spun că aș vrea să intru în învățămînt.

— Bine, dar nu-i timpul acuma. Deocamdată nu poți să găsești nimic.

Trebuie să găsesc. Legrand n-are ce mînca ; nici eu n-am.

Firmin mă sfătuiește într-una să nu mai caut ceva în învățămînt la o vreme atît de proastă a anului. Nu știe că Legrand *a iubit* și că din cauza asta suferim amîndoi. Tot untul a rămas în mîinile cunoștinței și nici măcar de pîine n-avem.

— • Bine, dacă vrei numaidecît, o să încercăm să-ți găsim ceva.

Răsfoiește prin registru.

— Vrei să te duci la Arpajon ?

— Nu, aș vrea să rămîn la Paris.

— Toți vreți numai la Paris ; la Paris !...

Și răsfoiește iar

— .Dragul meu, la Paris n-am nimic, nimic decît un loc, dar fără leafă, numai cu casă și masă, pe strada Chopinette, la Ugolino \ îi spunem Ugolino pentru că la el mori de foame.

Nu pot să mă tocmesc numai cu casă și masă — asta pentru mine înseamnă viață, dar pentru Legrand moarte.

Doamna Firmin intră în vorbă :

— Ia vezi, Firmin, poate găsești un loc cu *șuierătoare*...

— Dar poate că domnul Vingtras nu vrea un loc cu şuierătoare...  
Nu înţeleg despre ce vorbesc. De frică însă să nu încurc lucrurile spun că, dimpotrivă, îmi plac astfel de locuri.  
— E tocmai ce voiam eu, un loc cu şuierătoare. Oi vedea eu ce este ! Deocamdată Legrand trebuie să mănince ; n-aş vrea să găsesc într-o bună zi cadavrul lui ȝeapăn în patul meu ; n-aş mai putea să dorm noaptea.  
— Bine — spune Firmin ; poftim o scrisoare către domnul Entetard, pe strada Vanneau. Ai *prînzul la pupitru* şi cincisprezece franci pe lună. Prînzul la pupitru şi cincisprezece franci pe lună, asta înseamnă cincizeci de bani pe zi ! O ! doamne ! şi luna asta are treizeci şi una de zile.  
Iau scrisoarea şi mă duc în strada Vanneau.  
<sup>1</sup> Institutul **Entetard**  
O poartă imensă cu două canaturi. La stînga, căsuţa portarului.  
Intru. Portăreasa tocmai găteşte nişte ciorbă de burtă

— Domnul Entetard ?  
Se uită la mine bănuitoare și nu se grăbește să-mi răspundă. În sfârșit, i se pare că știe cine sînt și întrebă :  
— Mi se pare c-ai mai venit o dată. Nu ești dumneata cu izmenele ?  
— Nu., nu...  
— Ba da, te țin minte foarte bine...  
— Nu, doamnă, vă rog să mă credeți.  
— Atunci, cu salamul...  
încerc să-i lămuresc scopul pentru care am venit.  
— Eu răspîndesc învățătura...  
— Da, da, las' că știu eu...  
Și dă din cap, cu înțeles.  
Nu-i chip să pătrund. Cu neputință !  
încep să dau tîrcoale casei, desperat. Mă uit să văd dacă n-aș putea să sar peste zid.  
Tot umblind așa încoace și încolo, văd că vine un om gros și gras care intră înăuntru și după câteva clipe portăreasa cea cu ciorba de burtă iese din casă și se duce.  
Grasul acesta trebuie să fie portarul. Poate că cu el am să mă înțeleg mai bine decît cu ne- vastă-sa.  
Mă duc la el și-i spun repede ce vreau, începînd de data asta cu numele celui de la biroul de plasare.  
— Am venit...  
îmi taie vorba deodată :  
— Dumneata ești cu salamul ?  
— Nu, sînt trimis, de un birou de plasare ca profesor. Mi s-a spus că o să am *prînzul la pupitru* și cincisprezece franci pe lună.  
— ■ O fi adevărat ce-mi spui ?  
îl rog să creadă că e purul adevăr.  
— Bine, uite, du-te în fundul curții la dreapta. Ai să găsești acolo pe domnul Entetard sau pe ne- vastă-sa. Vorbește cu ei.  
O iau prin curte. Ce liniște e pe-aici!  
Parcă zăresc o formă omenească care o ia la fugă cînd mă apropiu. Mi se pare că a spus :  
— Asta e cel cu dulceața.  
Bat la ușa pe care mi-a arătat-o portarul.  
Mă duc de-a dreptul — fie ce-o fi.  
Am impresia că un ochi se uită prin gaura cheii, un ochi mare și rotund, ca al unei figuri de porțelan.  
— • A ! Ștregarule, tu ești !  
Și ușa se deschide ștregarului...  
Mă reped înăuntru și, abia intrat, strig din toate puterile numele Firmin.  
— Domnul Firmin !...

Strig așa cum se strigă numărul unei birji la ușa unui bal ! îl strig fără să vorbesc cu nimeni îndeosebi, cu capul pe spate și închizînd ochii ca să dovedesc că nu sînt spion și că nu vin nici pentru izmene, nici pentru salam, nici pentru dulceată.

Strig mereu și strîng și mai tare din ochi, ca și cum mi-ar fi intrat săpun în ei :

— Domnul Firmin, domnul Firmin !

Cineva mă ia de mină și simt că mă duce într-o săliță.

— Nu mai striga așa !

N-am făcut asta cu gînd rău.

Iată-mă în sfîrșit în fața domnului Entetard, care se uită la scrisoarea lui Firmin și după aceea îmi spune :

— Domnule, cunoști condițiile ?

Cincisprezece franci pe lună, prînzul la pupitru și șuierătoarea o aduci dumneata.

Dau din cap, hotărît să nu mă mir de nimic.

Domnul Entetard mă întreabă :

— A ! încă ceva ! Ești mîndru ?

Mă gîndesc că îi plac firile mîndre, arzătoare.

— Da, sînt mîndru.

încerc să-mi pun un fulger în privire. Ridic capul, deși gulerul meu de carton mă stînjenește grozav.

— Dacă ești mîndru, nu-i nimic de făcut. Aici nu ne trebuie oameni mîndri.

Mă gîndesc cu grijă la Legrand, în clipa asta îi pun în joc viața.

— Da, vorba vine, mîndria e de multe feluri...

În glasul meu e strigătul de ajutor al celui care se îneacă.

— Bine, văd eu că nu ești, sau în sfîrșit, nu ești mai mult decît trebuie. Vino mîine dimineată șapte ; să nu uiți șuierătoarea...

O șuierătoare mai mare, mai mică ? Nu știu.

Cumpăr și eu ce găsesc, una de lemn galben căreia i se duce culoarea cînd o pun în gură.

Vin a doua zi la șapte dimineată.

— Sună și pe urmă șuieră de trei ori — mi-a spus ieri portarul.

Sun și șuier. Parc-aș fi un căpitan de bandiți.

Mi se deschide. Am venit mai devreme decît trebuia.

— Nu-i nimic — zice portarul — acuși mă îmbrac. Șezi.

E în cămașă. Îmi spune :

— Uite, așa cum mă vezi, sînt de zece ani portarul Institutului. Nouă ani, pîn' a nu veni domnul Entetard, ținea altul prăvălia. Cîștiga o groază de bani !... Domnul Entetard nu se pricepe cum s-o întoarcă, și-a pierdut mușteriii,

s-a înglodat în datorii și acum treburile merg  
alandala. S-a încurcat rău de tot, a cumpărat și  
niște izmene pe datorie ca să le vîndă mai  
departe, s-a apucat să-și hrănească elevii cu  
niște salam nemțesc care le-a aprins  
măruntaiele. N-a plătit încă izmenele și nici  
salamul. N-a plătit și n-are să plătească ni-  
mănu! Datorează în toate părțile, cui vrei și cui  
nu vrei, negustorului de izmene, cîrnătarului cu  
salamul, lăptarului și negustorului de fîn.  
— De fîn?

Da, fin pentru cal, avem trăsură și cal, nu știi ?  
Dimineața mergem cu trăsura să luăm elevii și seara îi ducem acasă. Eu sînt portar și vizitiu. Va să zică dumneata ai să fii profesor și bonă la copii, dimineața și seara.

Într-adevăr dimineața și seara sînt bonă și în timpul zilei profesor.

La amiază prînzesc la pupitru, asta înseamnă că mănînc în clasă.

În prima **ZI** mirarea mea a fost adîncă, fără margini. Mi-au adus niște marmeladă pe o farfurioară și o felie de pîine.

Primul fel dulceată ?

Și primul și ultimul. Marmeladă, și alături nimic.

A doua zi, cartofi prăjiți.

A treia zi, nuci !

A patra zi, un ou !

Oul m-a mai întremat — mi se dă un ou o dată la cinci zile ca să nu mor.

Din fericire, bucata de pîine e mare — dar Entetard nu prea plătește întotdeauna la brutărie și brutarul îi dă pîine vechi, cu gîndaci.

Institutul are numai elevi semiexterni care își aduc prînzul de acasă și mămncă și ei în clasă la amiază — mincare de carne care miroase frumos.

Eu îmi înfulec bucata de pîine cu un pic de marmeladă care-mi năclăiește barba, sau cu un ou care-mi drege vocea. Ar fi foarte bine dacă aș vrea să fiu tenor ; dar nu vreau să fiu tenor.

Chiar cred că mi-i mai foame decît dacă n-aș mînca nimic.

După o săptămînă ajung de nerecunoscut. Adevărat că am avut albumina din ou — și se spune că albumina e foarte hrănitoare. Dar albumina unui singur ou o dată la patru sile e prea puțin pentru mine.

Seară, Legrand și cu mine cheltuim patruzeci și cinci de bani pentru cină. Am vîndut unui cămătar leafa mea pe-o lună și-mi dă patruzeci și cinci de bani ca să-i dau înapoi cincizeci de bani la sfîrșitul lunii.

M-a trimis la el Turquet, proprietarul meu, negustor de pește prăjit. Aș fi vrut să am deodată cei treisprezece franci și cincizeci de bani. Aș fi putut să-mi fac oarecare provizii ; costă mai puțin cînd cumperi cu toptanul ; cu de-amănuntul te ruinezi. Dar dacă se întîmplă să mor...

Cel care îmi împrumută bani nu-și riscă fondurile decît cu țîrîila. Sînt silit astfel să trec pe la casă în fiecare seară. În zilele de ouă arăt mai bine la față și omul e liniștit... dar în zilele de marmeladă, îl prinde grija...

Aşadar mă duc cu trăsura să iau copiii şi să-i  
aduc iarăşi acasă.  
Pînă acum am stricat o şuierătoare.  
Rolul meu e să şuier prin curţi ca să dau de  
veste părinţilor.  
Şuier. Copiii ies din casă.  
Mama s-a grăbit cu toaleta tîncului... Doar nu  
numai pe ăsta îl are ! A uitat să-l pună să-şi facă  
nevoile... Uneori mă strigă de la geam :  
— Ştergeţi-i, vă rog, nasul...  
Scot batista şi apuc de nas pe copilaş, avînd  
grijă să nu-l lovesc...  
De obicei, copiii sînt mulţumiţi de mine. Unii  
chiar aşteaptă să le suflu nasul şi îşi întind cu  
nevinovăţie nasurile ; multora le place chiar mai  
mult cum îi şterg eu decît cum îi şterge mama.  
Dar oameni nedrepti se găsesc întotdeauna...  
Numai ce-i auzi pe unii părinţi că strigă :  
— Nu aşa tare ! Ai să-i smulgi nasul...  
Nici nu mă gîndesc să-l smulg, ce să fac cu el ?  
în afară de cîteva ingratitude de felul acesta,  
pot să spun că li-s drag copiilor, foarte drag.  
Mi se arată chiar o încredere care nu se arată  
oricui.  
Mulţi copii sînt mici — mici de tot — şi au pan-  
talonî crăpaţi la spate, cum erau şi ai mei pe vre-  
muri.  
— Domnule, vreţi să-i băgaţi cămăşuţa  
înăuntru ?  
Am intrat iar în învăţămînt, am o carieră fru-  
moasă în faţa mea, deci trebuie să fac tot ce  
trebuie şi să mă fac iubit acuma, la început !  
Şi bag cămăşuţa înăuntru.  
Mamele sînt mulţumite. Mişcările mele sînt  
tocmai aşa cum trebuie, cu un pic de cochetărie  
chiar, aşa cum o femeie potriveşte uşurel un  
cîrlionţ sau o fundă. Se cunoaşte cînd am pus eu  
mîna.  
Am căpătat chiar un renume în privinţa asta.  
— Ştii ce bine se pricepe domnul Vingtras ?  
Straşnic ! li prinde uşurel de nas şi-i şterge de  
minune... Nu-l întrece nimeni !  
Uneori trăsura Institutului e oprită în drum.  
Deunăzi numai ce vedem că un om se repede  
şi ţine în loc calul ; era cel cu izmenele. Altul s-a  
nă- pusit asupra trăsurii : acesta era Salamul.  
Salamul minios şi zbuciumat care îşi umfla  
pieptul şi zbiera că n-are ce să mănînce...  
Izmenele ziceau că li-i frig.  
Amîndoi au tăbărit pe mine, parcă eu aş fi co-  
mandat salam şi izmene.  
Scena asta a ţinut mult.



Parc-ar fi fost o tîlhărie la drumul mare. S-a  
adunat lumea... Noroc că a venit poliția.  
Am fost nevoit să-mi ascund părerile mele  
politice, să-mi aplec steagul și să cer ajutor — eu  
republicanul — unui sergent de stradă al  
imperiului... Mai bine aş fi şters paisprezece  
nasuri de copii pe o scenă de teatru şi aş fi  
răsucit zece cămăşuţe în culise. Dar nu poţi să  
faci întotdeauna ce-ţi place.  
Nu mă întrece nimeni!

Lucru ciudat și de care-s mulțumit ca filozof  
: nu-s mindru de loc că nu mă întrece  
nimeni ; mi-am păstrat chiar toată modestia.  
imi fac liniștit datoria prin curți, cu  
șuleratoarea, cu batistă.., și dau și eu o  
mână de ajutor fără să mă mindresc cu asta  
și fără să fac pe grozavul ca alții alții, care  
se laudă într-una și nu fac nici. o  
treabă. Sârșitul lunii  
E sfârșitul lunii. Deseară trebuie să iau cincispre-  
zece franci.  
Sănătoasă bucurie să capeți un ban bine ciști-  
gat — zic bine ciștigat, pentru că acești  
cincisprezece franci înseamnă munca a doi  
oameni — o muncă de bărbat și o muncă de  
femeie ; învățătura pe care o dau și cămășuțele  
pe care le bag în pantaloni.  
Azi dimineață am lucrat chiar cu un zel și mai  
mare.  
Nici un năsuc, nici o cămășuță n-ar putea să se  
ridice și să mă învinuiască că n-am lucrat bine !  
Te simți tare atunci când ești cu cugetul împăcat.  
Zadarnic însă aștept să mă cheme domnul . En-  
tetaard ; iată că e timpul să mă urc în trăsură și  
el nici gând să se arate.  
Plec fără să-mi fi luat leafa  
întoarcerea acasă e cumplită.  
Cămătarul m-așteaptă ; și Turguet ! O ! desigur  
că lucrează împreună !  
Le spun că e o mică întârziere... că iau banii  
mîine...  
— Da, trebuie să ne mulțumim cu vorbe dacă nu-  
s bani — mormăie cămătarul.  
**Joi, cinci după-amiază**  
Domnul Entetard nu s-a arătat !  
încă un semn : astăzi era ziua mea de ou și am  
căpătat marmeladă. E a treia marmeladă în  
săptă- mîna asta. Vor să mă facă să slăbesc.  
Mă tot uit pe geamurile clasei... Ceasurile trec,  
trec. Entetard nu vine.  
Ce mă fac cu cămătarui ?  
Nu îndrăznesc să mă duc acasă, o iau pe cheiuri,  
de-a lungul Senei. Când ajung la mine, e miezul  
noptii. Cred că s-or fi culcat cu toții... Poate că  
Legrand o fi murit...  
S-au culcat. Legrand e încă în viață ; numai  
Dumnezeu însă — care îi vede capul cum iese pe  
fereastra din tavan — numai Dumnezeu știe cît a  
suferit. îmi vorbește de chinurile lui.  
— Ceasurile mi se păreau secole !  
Era rîndul meu *de pat* dar am vrut să fiu de  
*scară*, pentru ca să mă trezească în zorii zilei  
bona care ne gîdilă la tălpi cînd trece pe la ușă.  
6 dimineața

Cerul e palid, de-abia s-a făcut ziuă. Am să ies și am să mă scobor pe nesimțite, ca să nu dau ochii cu Turquet și cu cămătarul. Deseară o să am banii, dar acuma, dimineața, ce să le spun ?

Vineri

Ce zi a fost și astăzi !

L-am găsit pe Entetard. M-am dus repede la el.

Nici nu m-a lăsat să încep.

— Nu, nu acuma, sînt foarte grăbit.

— Atunci deseară ?

— Da, da, deseară, deseară ! Și a plecat.

S-a făcut șase seara. Entetard nu-i nicăieri. Mă

cheamă vizitiul. Ce-i de făcut ?

Mai bine să nu-i dau un pretext ca să amine

plata lefii. Duc pe copii acasă și mă întorc.

7 seara

Am dus copiii. Mă întorc la Institut. S-au aprins

felinarele.

Unde-i Entetard ? încep să strig.

Strig așa cum, în cărțile părintelui Schmidt, pă-

rinții strigă pe copilul care s-a rătăcit prin

pădure.

Ecoul îmi răspunde Tetard, numai Tetard. En-

tetard însă nu s-aude pe nicăieri.

Nevastă-sa totuși trebuie să fie acasă.

Văd lumina prin crăpăturile obloanelor. Bat în

obloane... Nu-mi deschide nimeni.

O dată, de două ori !

Sparg ușa. N-am ce face. Trebuie să-mi dea ce-

mi datorează.

la poliție

Iată-mă la comisariatul de poliție, învinuit că am intrat cu forța la doamna Entetard și am alergat după ea în dormitor, unde a fugit ca să scape de mine.

A încuiat în urma ei o ușă, încă una. Le-am spart

pe amîndouă strigînd : Cincisprezece franci,

cincisprezece franci !

Tot fugind în fața mea, își scotea hainele de pe

ea, nu știu de ce.

Cînd au alergat oamenii la țipetele ei, nu mai

avea pe dînsa decît un jupon și un tricou subțire.

Iată-ne deci la comisariat.

Vine și Entetard...

Pare copleșit și intră repede în biroul comisarului.

Nu l-au lăsat să treacă pe lîngă mine ;

probabil ca să nu se iște o scenă

neplăcută. Ajutorul de comisar a intrat și el, dar

peste cîteva clipe iese, vine și s-așază numai pe

o bucă lîngă mine, pe bancă, și-mi spune încet,

binevoitor și cu înțeles :

— Ai avere

— 111

— Dacă ai avea avere, lucrurile s-ar putea aranja...

— ■ Deci, nu se vor aranja

Un glas prin uşă :

— Să vină Vingtras.

Intru.

Comisarul îmi face semn să stau jos şi începe :

— Ai fost arestat în urma plîngerii doamnei Entetard care, ca să scape de urmărirea dumitale, a trebuit să fugă din odaie în odaie pînă cînd a izbutit să te încuie într-o cămăruţă. Acolo te-a găsit poliţia.

— Domnule comisar...

Comisarul n-a isprăvit. Mai are de spus ceva :

— Sînt oameni care, mînaţi de patimă, se reped la femei cinstite ; dăj de obicei le aleg pe cele drăguţe. Doamna Entetard e urită... urită... Fac un semn care arată că sînt şi eu cu totul de aceeaşi părere.

— Da, spui asta acum — zice comisarul clătîind din cap... Dar mai este ceva de lămurit. Lumea te-a auzit strigînd : „Cincisprezece franci, cincisprezece franci !" Voiai să spui că oferi cincisprezece franci sau că ceri cincisprezece franci ! Trebuie să vedem aici numai faptele. Dacă doamna Entetard avea obiceiul să-ţi dea cincisprezece franci pentru serviciile amoroase pe care i le aduceai, atunci ar fi mai bine pentru dumneata ; ar însemna că trăieşti din prostituţie şi atît ; acuzaţia n-ar mai fi atît de gravă. Să trăiesc din prostituţie ! — aşa cum mi s-a spus şi în strada Parcheminerie ! — ar fi fost mai bine, aşa spune şi comisarul.

A ! nu !

Atunci nu mă mai cheamă Vingtras, ci Lesurque<sup>1</sup>.

Cer să fiu reabilitat.

încep să arăt adevărata faţă a lucrurilor, vorbesc de şuirătoare, de batistă, de cămăşuţe, de marmeladă !

Comisarul îşi dă seama, cînd îi arăt cum răsucesc cămăşuţele, că am apucături cochete şi nu desfrîinate.

Zîmbeşte.

îi spun tot. Flutur izmenele, spintec salamul : arăt cu cifre că trebuia să iau leafa alaltăieri. Pot să aduc mărturii precise. Domnul Firmin de

---

<sup>1</sup> Eroul unei celebre erori judiciare. Acuzat că l-a asasinat pe curierul de Lyon, a fost condamnat la moarte şi executat în 1796. Procesul a fost reluat şi s-a dovedit că Lesurque a fost nevinovat, (n.r.)

la biroul de plasare e martor că m-am tocmnit cu cincisprezece franci pe lună.

De asta strigam : cincisprezece franci !

cincisprezece franci ! Nu ca să plătesc servicii amoroase, nici ca să cer plata unor servicii de acest fel pe care le făcusem.

— Aș fi luat mai scump — adaug eu zîmbind.

— ■ E un preț bun ! Dar oricum, asta e o chestiune

asupra căreia cele două părți cad la învoială împreună.

Comisarul se mai gîndește puțin și spune :

— Cred că ești nevinovat. Cu nuci, cu cartofi prăjiți și cu marmeladă, simțurile dumitale cred că mai mult se potolesc decît se ațîță. E drept că la patru zile o dată aveai un ou, dar dacă ce spui e adevărat, dacă poți să dovedești că de trei zile nu căpătaseși ou, nici un medic nu va spune că a fost atentat la putoare.

— Chiar așa și este, domnule comisar !

— • Atunci să încheiem aici chestiunea. Te sfătuiesc numai să le lași lor cei cincisprezece franci.

— Dar nu sînt singur, domnule comisar !

— Drace, ești căsătorit ?

— Nu, dar țin un orfan.

11 fac pe Legrand orfan ; am crezut că l-oi înduioșa pe comisar. Dar a trebuit să las banii Entetard m-ar da în judecată dacă nu i-aș lăsa.

M-am ales deci cu o lună de marmeladă, de că- mășuțe bagate în pantaloni, de copii șterși la nas ; și pe lîngă asta, deseară cămătarul are să mă facă hoț, mîine Turquet are să mă dea afară ; și mîine au să fie două zile de cînd Legrand n-a mîncat nimic !

Dacă moare, n-am să pot nici măcar să-1 îngrop !

Așa mi-am început eu cariera în învățămînt !

Legrand nu poate îndura lovitura pe care am căpătat-o și se roagă de ai lui — într-o scrisoare care miroase a pește prăjit — să-i întindă brațele. Are de gînd să se arunce în brațele lor pe vreo cîteva săptămîni.

Brațele se deschid și slobod banii de drum.

Legrand pleacă, puținel cam hîit și oleacă nebun de bucurie la gîndul că va putea să-și întindă picioarele, noaptea. Strașnic lucru, să poți să-ți întinzi picioarele !

Pleacă și-mi lasă mărinos niște bani ca să plătesc peștele prăjit.

Plătesc și pornesc din nou, Paturot<sup>1</sup> costeliv,  
în căutarea unui nou rost în societate.

Ciugulind la întâmplare

La bibliotecă m-am împrietenit cu câțiva care lu-  
crează la un mare dicționar în curs de apariție

.Sînt mai mulți care trăiesc de pe urma  
acestui dicționar. Ca niște naufragiați pe o plută  
— luîn- du-se la harță din pricina merindeior —  
cu priviri sălbatice, înnebuniți de foame. O  
privești groaznică !

Un contraistrau cu o mutră grosolană e  
însă cinat cu împărțirea lucrului. Ceilalți au  
față de el atitudinea unor sălbatici în fața  
idolilor și îi ling botinele pingelute.

De vreo două-trei ori s-au bucurat degeaba.  
Li s-a părut că zăresc — nu o pinză în zare, ci  
rechinul morții care era cît pe ce să mănînce pe  
unul din cei care lucrează.

Unul mai puțin ! Asta însemna mai multe cu-  
vinte pentru ceilalți dună înmormîntare — un  
sfert de literă pe care aveau să și-o împartă  
supraviețuitorii — o rație care sporea partea  
fiecăruia, o picătură de singe de sorbit, o  
ciozvirtă de carne de infulecat... Speranțe  
zadarnice ! Trebuie să fi îndurat multe ca să te  
cobori pînă la dicționar și cînd ajungi să faci o  
treabă ca asta înseamnă că n-ai de loc poftă să  
mori. Cel pe care credeau că îl vor duce la  
cimitir a scăpat. Toți sînt minioși pe el.

I-am întrebat dacă n-ar mai fi niscai firimituri  
și pentru mine ; cuvintele grele, scîrboase.

Vai de capul meu ! S-au uitat la mine ca la un  
hoț, ca la un trădător !

A trebuit să le spun repede că am vorbit doar  
în *glumă*. M-au crezut și nu prea ; ori de cîte ori  
intru în birou, stînesc priviri pe furis și șoapte  
primejdioase.

Nici gînd să pot scoate vreun ban de-aici.  
Pluta e plină ; parcă-s gata să tragă la sorți pe  
care să-1 mănînce întîi.

Mi-am adus însă aminte de asta odată, cînd  
am auzit pe cineva pomenind de numele unui  
lexicograf celebru, care lucrează la alt dicționar,  
poreclit Concurenta.

Un tovarăș de cartier care cunoaște pe fiul  
lexicografului a vorbit cu el. Cererea mea este  
luată în seamă

20\*

---

<sup>1</sup> Eroul romanului *Jerome Paturot în căutarea unui rost în  
societate* de Louis Reybaud (1843). (n.r.)

Mi-a trimis vorbă să mă duc la el. De data asta am noroc ; mai dau cîteoclată și de oameni de treabă. E un om tare cumsecade, foarte politicos, neprefăcut. îmi spune :

— Am tocmai nevoie de cineva, dar nu sînt bogat. Am să-ți plătesc puțin, ba chiar n-am să-ți plătesc nici un ban. Am să-ți fac rost de mincare și de locuință. Cunosc un birtaș și un hotelier. în schimbul acestui credit de care am să răspund eu, ai să vii aici la nouă dimineața și ai să pleci la șase seara — cu o pauză de un ceas la prînz. Fiul meu are să-ți arate ce ai de lucru.

Principalul l-am făcut eu, de cincisprezece ani tot lucrez. Cu ceea ce știi, ai să poți să-mi fii de ajutor și ai să ai cu ce trăi... Altceva nu mai ai ?

— Am patru sute patruzeci de franci pe an.

— E ceva și asta... e chiar mult ! Eu n-am patru sute patruzeci de franci pe an ! Și am cincizeci și cinci de ani. Cu curajul ai să ieși la liman și n-ai să-ți sfîrșești zilele la spital... Dacă vrei, poți să începi să lucrezi chiar de astăzi.

O bucată de vreme a mers bine ; pe urmă, într-o bună zi, între lexicograf și editor s-au ivit certuri — bietul lexicograf a fost învins, a trebuit să-și îngusteze bugetul și să se lipsească de serviciile mele.

Cît am fost la el am mîncat pe datorie într-un restaurant, uri prînz de cincizeci de bani și masa de seară un franc și douăzeci și cinci de centime ; și tot pe datorie aveam o odaie de doisprezece franci pe lună — urîță și tristă !

Dar, oricum, am început s-o mai urnesc.

Toți cei care lucrează la dicționare se cunosc între ei. Sînt mai multe asociații de felul ăsta. O casă de editură din strada Eperon, care are tocmai nevoie de un lexicograf ieftin, îmi oferă de lucru.

îmi plătește un ban rîndul — zece bani, zece rînduri — un franc suta și pe lîngă asta trebuie să mai pun ici și colo și cîte un citat din vreun scriitor celebru, Sensurile deosebite ale cuvintelor trebuie sprijinite prin exemple.

N-ajungi să faci mai mult de doi franci și cincizeci pe zi, citind și scormonind scriitori celebri ! Dar ca să cauți exemple prin cărți, asta cere timp cam mult !

Am găsit un mijloc ca să meargă treaba mai repede.

E cam necinstit și-mi dau seama că tulbur izvorul literaturilor ! Schimb firea limbii... poate că o sută de ani are să sufere din pricina asta... dar cine are să observe ?

Iată ce fac.  
Cînd trebuie să dau un exemplu îl inventez  
pur și simplu și pun în paranteză (Flechier),  
(Bossuet), (Massillon), sau alt mare predicator,  
de unde o fi, din Cambrai, din Meaux, din  
Pontoise.  
Mai ales pe Bossuet, vulturul de la Meaux, îl  
imit cel mai bine și mai des.  
Dar dacă nu-mi vine sub condei ceva foarte  
puhav, foarte găunos, foarte solemn și bine  
rotunjit, mă dau c-un secol înapoi și pun citatele  
mele pe socoteala oamenilor Renașterii sau ai  
evului mediu.  
În felul acesta cîștig cu șaptezeci și cinci de  
bani mai mult pe zi.  
*Șaptezeci și cinci de bani!* O masă !  
Odată, la cafeneaua Voltaire, unde se duc  
universitarii și unde mă duc și eu din cînd în  
cînd, s-a iscat o discuție întreagă din pricina  
citatelor mele.  
Un profesor ținea în mîină ultima fascicolă din  
dicționarul la care lucrez și eu și se uita tocmai  
la un cuvînt *tratat* de mine.  
Citește o frază din Charron, își freacă mîinile  
și își linge buzele.  
— Ei, ce oameni erau pe vremea aceea !  
Un coleg de-al lui se extaziază și el, dar dă  
citatului alt înțeles.  
— Charron n-a vrut să spuie asta, domnule  
Ves- soneau...  
— Ba da, acesta e felul lui de a gîndi. Îl  
recunosc imediat în fraza asta.  
— Dumneata n-ai citit pe Charron cum l-am  
citit eu, dragă Pierran...  
Eu îmi beam nepăsător cafeaua.  
Discuția s-a isprăvit cu o epigramă amară, luată  
și ea tot din fascicola lexicografului.  
— Știi că ți s-ar potrivi foarte bine vorba asta  
a lui Charnfort, uite asta care e citată aici, în  
josul paginii.  
Vorba asta e tot a mea. În timpul din urmă am  
avut nevoie grozavă de bani și am băgat în  
lexicon Charron și Chamfort cu ghiotura.  
Scot cam șaptezeci de franci pe lună.  
În prima lună am luat toți banii. Ca să ajung la o  
cifră rotundă îmi lipseau cîteva rînduri și am  
făcut încă treizeci de bani cu niște Marmontel.  
Nici asta nu-i rău !  
La sfîrșitul lunii a doua, cînd să iau banii, văd că  
nu capăt nimic.  
I-am amenințat că-i dau în judecată... am făcut  
tărăboi...  
Mi-au plătit numai jumătate — și mi-au dat dru-  
mul. Am luat jumătate și am plecat, nu însă fără



să bombănesc — ceea ce i-a supărat pe patroni.  
Spun acum în toate părțile că nu sînt om de înțeles.

— Păcat, cunoaște așa de bine clasicii !

Poet satiric

— Dumneata ești poet, nu ?

Așa mă întrebă într-o dimineață doamna Gaux, librăreasa.

Sînt mai degrabă *bard*. Cînt patria, adică ceea ce cîntă de obicei barzii — uitați-vă în dicționar și veți vedea. Dar, în sfîrșit, fie și poet din partea mea ! Și răspund doamnei Gaux în așa fel, încît s-o conving că știu să minuiesc lira — să ciupec coardele unei lăute.

— Bun ! Atunci să știi că ți-am găsit ceva de lucru.

îmi iau repede o mutră inspirată.

— Uite despre ce e vorba — zice ea. Este un domn care are pică pe un portărel și ar vrea să se răzbune pe portărelul acela și să-i facă o poezie. Te pricepi ?

Aha ! Mi se cere ceva în stilul lui Arhiloh ! Trebuie să iau în mînă biciul satirei !

— Am să-l iau ! răspund eu doamnei Gaux care nu înțelege bine și mă pune să-i mai spun o dată și să-i explic.

— Bun ! Te duci la spitalul Dubois și întrebi de domnul Poirier. ți spui că vii din partea mea ca *să-l scuipi pe portărel*. Așa a zis : Caut pe cineva care să-l scuipe pe portărei.

Mă duc la spital.

— Domnul Poirier ?

— Ce vreți cu el ?

Nu îndrăznesc să spun de ce am venit. încep să discut. Nu mi se deschide. în sfîrșit mă hotărâsc să cer o bucatică de hîrtie. îl rog pe portar :

— Vreți să-i duceți cîteva cuvinte din partea mea ?

— Da.

Scriu :

„Domnule Poirier,

Eu sînt persoana pe care o trimite doamna

Gaux și care trebuie să s...e pe portărel."

— Aveți un plic ?

— Nu — răspunde reprezentantul spitalului.

îndoi în patru hîrtia și i-o dau.

Pe geam îl văd că o deschide și o citește. Oara ce-o fi gîndind ?

Să s...e pe portărel î

Mai bine scriam cuvîntul în întregime. Pe față, deschis. Pe cînd asa, cine știe ce bănuieli mai

stîr-

nesc !

Portarul se întoarce uitîndu-se ciudat la mine.

— Domnul Poirier vă așteaptă. Camera 12, coridorul 3.  
Intru în coridorul 3. Ajung la camera 12.  
Bat în ușă.  
•— Intră.  
Domnul Poirier nu arată bine la față. Șade, galben și slab, într-un fotoliu. Totuși și-a păstrat voia bună.  
— A ! din partea doamnei Gaux ! Vii ca *să muști* ?  
Îi tai vorba.  
Vin *să scuip*. Oi fi nimerit cumva în altă parte ?  
Îi spun domnului Poirier ce știu și el îmi răspunde :  
— Să scuipi ! Să muști ! Fă cum vrei, numai să-1 batjocorești bine pe Mussy și să-1 faci să crape de ciudă !... Da, domnule, să crape ! Dacă crezi că nu poți să scrii o poezie ca să-1 faci pe Mussy să crape de ciudă, atunci mai bine s-o lăsăm baltă.  
Nu prea mă încumet, drept să spun.  
Domnul Poirier se uită la mine cu neîncredere, se scarpină în bărbie și-mi spune :  
— Pari cam blajin dumneata !  
Hait ! Lucrul meu se duce pe gîrlă ! Dacă par blajin, sînt pierdut. Îmi iau o mutră sumbră, rînjesc și mă-ncrunt.  
Domnul Poirier se mai liniștește și mă roagă să mă așez.  
— în orice caz, să încercăm — zice el • să vedem ce iese. Iată despre ce e vorba. Fii atent. Era o dată un portărel cu nevastă-sa ; amîndoi erau cei mai ticăloși oameni din tot ținutul ; el numai de-o șchioapă, ea, strîmbă și hîită ca un rac de scoș dopuri. Aveau un cîine cu coada bîrligată. Asta-i subiectul. Îi chema Mussy. Așa că dă-i drumul ! Trebuie numaidecît să crape de ciudă... și bărbatul, și femeia, și cîinele... Care va să zică trebuie să-i fac să crape !  
Mă duc mai întîi la bibliotecă să consult satiricii, și să mă pregătesc. Mă aleg numai cu niște dureri

,de cap cumplite. în sfîrșit, după o noapte de lucru, dau la iveală cinci cuplete nenorocite. Oare ce-are să spuie domnul Poirier !  
 îi scriu.  
 îmi răspunde :  
 „Tocmai m-am însănătoșit și eu. Mîine ies de la Dubois. Am poftit pe niște veri de-ai mei din Nivernais să asculte ce-ai scris. Ne întîl- nim la prînz la Fayot. La desert dai drumul cîntecului". A doua zi, dejun pantagruelic. Pateu de ficat, pui fript, vin de Bourgogne, lichior, desert, țigări de foi !  
 Și acuma cumpletistul are cuvîntul.  
 Mă ridic, tușesc, mă fisticesc, tușesc iar.  
 — Bea un pahar de vin !  
 Beau două ! Și, roș la față, cam afumat, încep. Succes strașnic.  
 — Domnule Vingtras ! *Au să crape sigur !*  
 Și, nemaiputînd- de bucurie, sărind în sus de entuziasm, domnul Poirier mă duce într-un colț, se scotocește prin buzunare și-mi dă *optzeci de franci!*  
 — Am să-ți mai dau și alții — îmi spuse el.  
 Poți să iei în târbacă notarii ? Aș vrea să-1 fac și pe notar să crape de ciudă.  
 A căzut norocul pe capul meu. Am o piață de desfacere în departamentul din centru. Comenzi peste comenzi. Mi se scrie din provincie. Croiesc pe măsură ; ridiculizez după fotografie !  
 Semăn epigrama și vrajba în familii. Cîștig foarte bine.  
 Dar toate trec pe lume. După vreo două luni sînt secătuit.  
 Rolul meu de poet satiric s-a isprăvit! Mor ca viespea al cărei ghimpe se rupe în rana pe care a făcut-o, mor cu o bucată care mi-a fost plătită cu zece franci ! Aici am ajuns : să împung, să scuip, și să mușc pentru zece franci ! Pentru ultima bucată  
 am căpătat chiar și mai puțin, șapte franci cinci- zeci.  
 E cîntecul lebedei ! N-am să mai cîștig nici un ban cu genul satiric, nu mai am sare, nici măcar cît pentru o farfurie de supă.  
**Diogern**<sup>^</sup>  
 Mă duc uneori într-un restaurant cu preț fix din strada Rambulleau, la două fără cinci. Mă duc la ceasul acesta fiindcă la două prînzul se sfîrșește și începe cina.  
 Prînzul costă cincizeci de bani.  
 Cu cincizeci de bani ai o mîncare de carne, pîine și un dulce. La ceasul acesta, masa, care e și prînz și cină, e foarte folositoare.

Am dreptul să stau cît îmi place, citesc  
ziarele și mă gîndesc.

Restaurantul e la etajul întîi. Intrarea e  
printr-un gang întunecos, dar sala e mare,  
luminoasă, cu oglinzi al căror cadru e învelit în  
muselină albă.

Ferestrele dau în stradă. Strada e plină de  
lucrători.

îmi face plăcere să-mi odihnesc ochii pe  
mulțimea aceasta de plebei. Sînt simpli, fără  
mofturi, cu mișcări largi, cu izbucniri de veselie  
sinceră. Nu-s sclifosiți și încordați ca oamenii  
printre care îmi plimb existența mea zadarnică.

Ori de cîte ori am prilejul, vin în cartierul  
acesta zgomotos al halelor și mă scufund în vii-  
toarea poporului.

Pentru asta trebuie să am cincizeci de bani  
de dejun și zece bani pentru chelner. Mai trebuie  
de asemenea să nu fiu prea caraghios îmbrăcat  
și să nu par prea jerpelit. Poți să ai o bluză  
murdară — munca pătează hainele — însă o  
haină neagră ponosită sare în ochi imediat în  
cartierele acestea  
populare. Toți cred că ești așa din pricină că ai  
vreun viciu.

Tocmai isprăveam de mîncat cu nasul în ziar.  
A intrat patronul. E cu unul pe care îl cunosc.  
Cînta *Vinaț de douăzeci de bani*, pe vremea cînd  
stăteam la hotel Lisabonne și ne duceam la Mon-  
trouge — în maghernița aceea unde ședeam pe  
bânci de lemn și beam vin cu paharul mare.  
Patronul și cu el sînt prieteni. Au venit aici să  
soarbă — departe de fierbințeala plitei — o sticlă  
de Bordeaux rece.

Ciocnesc mereu și vorbesc de cîntece și cuplete.  
La un moment dat au nevoie să ceară părerea  
cuiva.

Patronul spune :

— Uite, să-1 întrebăm pe dumnealui.

De mine e vorba și către mine se întoarce.

— Luați un pahar de vin cu noi? Și să ne spu-  
neți care din noi are dreptate.

Invitația e făcută cu voie bună și o primesc.

— Iată despre ce e vorba. Eu îi spun lui

Rogier, aici de față, că trebuie să zică *Diogerne*  
și nu Dio- *gene*, nu *gene*, *geme*! Și acum te

întreb pe dumneata — spune bucătarul  
înfundîndu-și în cap tichia albă : dumneata ești  
om învățat. Spune !

Drace !

Dacă spun că n-are dreptate, are să mă mai lase  
oare să vin la dejun la două fără cinci, cînd pe

afişul de pe perete e scris că de la două încolo  
masa costă optzeci de bani ?  
Stau la gânduri.  
Bucătarul repetă lovind în masă :  
— Eu zic că refrenul e așa :  
S-avem lanterne Ca DiogeRne.  
Celălalt se uită la mine. Eu spun :  
— Da, se zice DiogeRne !  
Cei care nu ştiu ce înseamnă o masă care este şi  
prînz şi cină n-au decît să arunce în mine cu pie-  
tre ! Dar cei care ştiu, să mă ierte !  
^N-am putut să stăruî în fătărnicia mea. îndată  
ce a ieşit patronul, m-am dus la Rogier şi  
rugîndu-l cu privirea şi cu glasul să mă ierte, i-  
am spus, ple- cînd capul :  
— Am minţit. Se zice Diogene !  
— Fără r ?  
— Fără r.  
îmi las braţele s-atîrne în jos şi stau în faţa jude-  
cătorului meu cu o înfăţişare de statuie  
sfărîmată.  
— Bine, dar atunci de ce  
îmi deschid în faţa lui inima şi stomacul. îi spun  
ce e cu masa care e şi prînz şi cină.  
Zîmbeşte şi mai cere o sticlă.  
— Mai bei un pahar, nu ?  
— Nu, mulţumesc.  
— Ți-i teamă că n-ai să-1 poți plăti ?  
— Da.  
Rogier stă o clipă pe gânduri.  
îi spun toată povestea cu Mussy, cupletele cu no-  
tarii.  
— Da' romanţe ? Ştii să faci romanţe ?  
— N-am încercat niciodată.  
— Pdti să pui să vorbească un nor, un cal, o  
zină ?  
— De ! Ştiu eu ?  
— Ori mai degrabă ceva ușor ? Ce ți-ar  
plăcea mai mult să cînti, oală de flori sau oală de  
noapte ?  
— Oala de flori, dar şi oala de noapte —  
adaug eu repede, fiindcă nu ştiu ce gusturi are şi  
mă gîn- dese că-i bine să le păstrez pe amîndouă.  
Am dat chix însă cu amîndouă genurile.  
— N-ai haz — mi-a spus într-o dimineată Ro-  
gier.

Din milă mi-a dat să fac cîteva colecții de calambururi.— N-ai nevoie să le inventezi singur, așa n-ai să izbutești niciodată, caută prin cărți, n-are nici o importanță.  
Mă duc la bibliotecă să copiez colecții vechi de vorbe de duh.  
Capăt pentru asta cinci franci — nici un ban mai mult ! — *O sută de calambururi cinci bani — poftiți vă rog.*  
Mai bine aş striga asta la o baracă de bîlci, în costum de paiață. Aş cîştiga mai mult.

*în romînește de AL.*

*PHILIPPE*

# ALPHONSE DAUDET

( 1840 - 1897 )

Îl

audet a început să scrie în al şaselea deceniu al secolului trecut, în timpul domniei lui Napoleon al III-lea. După un volum de versuri, şi-a găsit în curînd drumul propriu — proza de notație realistă. Ca şi alți prozatori ai vremii, a descris atmosfera de afaceri şi corupție din timpul celui de-al doilea imperiu, atmosferă pe care a cunoscut-o bine, căci a fost secretarul ducelui de Morny, fratele vitreg şi ministrul lui Napoleon al III-lea.

Fie că narează întîmplările propriiei sale vieți prin intermediul unui personaj (ca în „Piciul”) (1868), fie că descrie destinul tragic al unui copil din flori (Jack, 1876), sau al unui om onest, înșelat de asociatul și de soția lui, („Fromont cel tinăr și Risler cel bătrîn”), există în scrisul lui Daudet o căldură, o generozitate care-i dau farmecul propriu. Scriitorul nu e niciodată indiferent, rîde sau suferă alături de personaje. Din păcate, această generozitate contrastează cu pozițiile politice și morale retrograde care îngrădesc sau alterează realismul operei lui Daudet. Unele opere, cum e „Sepho”, devin o predică în favoarea familiei burgheze care-și vede odraslele amenințate de boemi și demimondene.

Rîsul și tristețea alternează mereu în sensul lui Daudet. Dar în cele trei romane care constituie ciclul Tartarin — Taîtarin din Târascon (1872) — Tartarin în Alpi (1885) — Port-Tarascon (1890) stăpînește doar rîsul. Ele au făcut nemuritor un tip de meridional, naiv în fond, dar victima propriei sale imaginații, care-l împinge la lăudăroșii enorme și apoi la diverse aventuri ,pentru a-și susține faima. Burghezul iubitor de siestă, care-și prețuiește mai presus de toate ciocolata de dimineață, pașnicul vînător de șepci din Tarascon ajunge să vîneze lei în Sahara, să escaladeze Alpii și să întemeieze state în insule exotice ; e pretutindeni prada ușoară a diverși escroci. Deși satira e fără profunzime:, veseliea cu care Daudet povestește pățaniile lui Tartarin se comunică lesne cititorului.

**21** — Proză satirică francez

MINUNATELE ISPRĂVI ALE  
LUI  
TARTARIN DIN TARASCON

Înțiul episod **LA** TARASCON

I

**Grădina cu baobab**

Vizita cea dinții la Tartarin din Tarascon a fost în viața mea ceva de pomină ; or fi de atunci vreo cincisprezece ani, dar mi-a rămas în minte de parcă a fost ieri. Inimosul Tartarin locuia pe-atunci la marginea târgului în cea de a treia casă, pe mîna stingă, cum mergi spre Avignon. O vilă mică și drăguță în stil tarasconez, cu grădină în față, balcon în spate, ziduri ca neaua, obloane verzi, iar în pragul porții o droaie ele prichindei savoiarzi jucînd țîntar ori pirotind la soare cu capul pe cutiile de văcsuit.

Pe dinafară, casa părea o nimica toată.

Nici nu ți-ar fi trecut prin gînd că te afli în fața locuinței unui erou. Dar dacă păseau pragul, mare comedie !...

Din beci pînă în pod, toată clădirea avea o în-fățișare eroică, chiar și grădina !...

Ehei, grădină ca a lui Tartarin nu mai găseai alta în Europa ! Nici un arbore de prin părțile noastre, nici o floare din Franța ; numai și numai plante exotice : gomieri, calebanieri, cotonieri, cocotieri, manghieri, bananieri, palmieri, un baobab, nopali, cactuși, smochini de Barbaria, încît te-ai fi crezut în inima Africii, la zece mii de poște de Tarascon. Toate astea, bineînțeles, nu erau de mărime naturală : astfel, cocotierii nu erau mai răsăriți decîtsfecla, iar baobabul (arbore uriaș — *arboș gigon- tea*) încăpea binișor într-un ghiveci de rozetă ; dar ce are a face ! Pentru Tarascon era ceva tare frumușel, și oamenii târgului, cărora li se făcea în toată duminica cinstea de a li se îngădui să privească baobabul lui Tartarin, plecau plini de admirație.

Închipuiți-vă ce emoție îmi fu dat să încerc în ziua aceea străbătînd astă grădină minunată !... Cînd pătrunsei în cabinetul eroului fu și mai și.

Acest cabinet, una din curiozitățile orașului, se afla în fundul grădinii, în rînd cu baobabul, spre care da printr-un geamlîc.

Imaginați-vă o sală mare, căptușită de sus pînă jos cu puști și săbii ; găseai acolo toate armele de pe fața pămîntului : carabine, puști cu țeavă lungă, puști cu patul scurt, cuțite corsicane, cuțite catalane, cuțite-revolver, cuțite-pumnal, cuțite malaeze, săgeți caraibe, săgeți de silex, boxuri, măciuci, ciomege hotentote, lazos mexicane și cîte și mai cîte.

Iar pe deasupra, un soare îngrozitor, sub razele căruia oțelul săbiilor și paturile armelor de foc sclipeau de ți se făcea părul măciucă... Îți mai venea însă inima la loc, văzînd ordinea și curătenia care stăpînea peste toată această iataganerie. Toate erau aici rînduite, îngrijite, periate, etichetate ca într-o spițerie ; ici-colo, cîte o tăbliță pașnică pe care citeai :



Săgeți otrăvite, nu le atingeți !

Ori :

Arme încărcate, ferți-vă !

Fără aceste tăblițe, nici c-aș fi cutezat să intru.

În mijlocul cabinetului se găsea o măsuță. Pe măsuță, un clondir de rom, o pungă de tutun turcească, apoi „Călătoriile căpitanului Cook”, romanele lui Cooper, ale lui Gustave Aimard, povești de vânătoare : vânători de urși, vânători cu șoimi, vânători de elefanți etc, în sfârșit, în fața măsuței sta pe scaun un om cam de patruzeci-patruzeci și cinci de ani, mărunțel, pîntecos, bine legat, roșcovan, numai în cămașă, cu izmene de flanelă, cu o barbă stufoasă și scurtă și ochi fulgerători ; într-o mînă ținea o carte, cu cealaltă vîntura o pipă uriașă cu capac\* de tinichea și, cufundat în citirea nu mai știu cărei fioroase povestiri cu jupuitori de țeste omenеști, făcea, țuguindu-și buza de jos, o mutră înfricoșătoare ce da figurii lui cumiți de mic ren? tier tarasconez același caracter de blîndă cruzime care stăpînea în toată gospodăria.

Omul ăsta era Tartarin, Tartarin din Tarascon, aprigul, uriașul, neasemuitul Tartarin din Tarascon.

IV

**PE VAPOR PLOUĂ**

**Eroul tarasconez aduce slavă umbrelor celor morți. Adevărul despre Wilhelm Teii. Dezamăgire : Tartarin din Tarascon n-a existat niciodată. Te i Bompard I"**

Lăsase în urmă-i zăpada, pe Rigi-Kulm ; devale pe lac, dădu iar de ploaie mărunță, ca prin sită, de nedeslușit, o abureală prin care munții se șter- geau treptat, tot mai depărtați, ca niște nori.

Foenul<sup>1</sup> sufla, stîrnea valuri spumoase pe lac, unde pescărușii, zburînd jos de tot, păreau că-s purtați de talazuri ; te-ai fi putut crede în mijlocul mării.

Iar Tartarin își amintea plecarea lui din Marsilia cu cincisprezece ani în urmă, cînd a pornit la vânătoare de lei, cerul cela neprihănit, orbit de lumina ca beteala, marea aceea albastră, dar de un albastru ca sineala, încrețită de mistral, cu albe sclipiri de sare gemă, apoi trîmbițele de la forturi, toate clopotnițele în dangăt, beție, huzur, soare, farmec de călătorie nemaîncercată !

Cîtă nepotrivire cu puntea asta neagră de ume-zeală, aproape pustie, pe care se desluseau prin ceață, așa ca printr-o hîrtie unsă cu ulei, cîțiva călători înfășurați în pardesie lungi de ploaie, cu galoși fără formă, și omul din dosul bărcii, nemișcat, înfodolit în mantaua lui cu glugă, morocănos și tainic, deasupra acestei pancarte în trei limbi :

„E oprit de a vorbi cu timonierul".

Recomandare de prisos, fiindcă nimeni nu vorbea pe bordul lui *Winkelried*, nici pe punte, și nici în saloanele de clasa întii și a doua, ticsite de călători cu mutre de cimitir, dormind, citind, cîscînd, stînd de-a valma cu bagajele de mină, împrăstiate pe canapele. Așa-ți închipui un convoi de deportați, a doua zi după o lovitură de stat.

---

<sup>1</sup> Vînt căldicel și uscat ce bate de la sud-est în Elveția, (n.r.)

Cînd și cînd, mugetul răgușit al vaporului vestea apropierea vreunei stații. Un zgomot de pași, de bagaje vinzolute, împinzea puntea. Tărmlul răsărea din ceață, înainta, arătînd povirnișuri de un verde întunecat, vile rebegite printre desişuri înecate, şiruri de plopî la marginea drumurilor pline de noroi, de-a lungul cărora se aliniau hoteluri luxoase cu slove de aur pe faţade : hotelurile Meyer, Miiller, du Lac, și capete plictisite ivindu-se în geamurile cu şiroaie de apă.

Cînd ajungeau la pontonul de debarcare, lumea cobora, urca, la fel de plină de noroi, făcută ciuciulete și mută. Se stirnea în micul port un vâlmășag de umbrele, de omnibuze, pierind ca nălucile. Apoi frămîntarea cea mare a roților umplea apa de spumă sub paletele lor, și tărmlul fugea, se mistuia în nedeslușitul peisaj cu pensiunile Meyer, Miiller, du Lac, pe ale căror ferestre deschise o clipă, se vedeau la toate etajele flu- turind batiste, brațe întinse care păreau că zic :

„îndurare, faceți-vă pomană, luați-ne... dacă ați ști...”

Uneori *Winkelfried* încrucișa pe drum un alt vapor cu numele în litere negre pe tamburul alb : *Germania...* *Wilhelm Teii...* Aceeași punte ca de cimitir, aceiași galoși scipitori, aceeași traversare jalnică, fie că vasul fantomă mergea încoace ori în colo, aceleași priviri sfîșietoare schimbate de la un bord la celălalt.

Și cînd te gîndești că toți oamenii aceia călătoreau de plăcere, și că pensionarii hotelurilor du Lac, Meyer și Muller erau și ei întemnițați pentru plăcerea lor !

Aici, ca și pe Rigi-Kulm, ceea ce-1 înăbușea mai cu seamă pe Tartarin, ceea ce-1 îndurera de moarte, îl îngheța mai rău decît ploaia rece și cerul posomorit, era că nu putea vorbi. Jos, își regăsise multe cunoștințe, membrul de la Jockey-Club cu nepoată-sa (hm ! hm !), academicianul Astier-Rehu și profesorul Schwanthaler, cei doi înversunați dușmani osîndiți să trăiască alături vreme de o lună, legați de același itinerar al unei călătorii cu Circularul Cook, ba și alții : nici unul însă din acești partizani ai prunelor uscate nu voia să-1 recunoască pe tarasconez, pe care totuși căciula îmblănită, sculele de fier, frînghiile încrucișate pe piept îl deosebeau, îl marcau într-un chip de neasemuit. Toți păreau rușinați de balul din ajun, de pornirea fără noimă în care-i îmbrîncise fierbințeala burduhănosului āstui.

Numai doamna Schwanthaler veni către dansatorul ei, îmbujorată la obraji și zîmbitoare ca o zîină mititică și durdulie, și prinzîndu-și jupa cu două degete, ca pentru a schița un pas de menuet : „Ball... tantz... forte fromos...” zicea doamna cea de treabă. Să fi fost redeşeptarea unei amintiri, ori ispita de a se mai roti după tact? Nu-1 slăbea de fel, și Tartarin, ca să se descotorosească de stăruințele ei, se urcă iar pe punte, mai bucuros să-1 ude pînă la piele decît să se facă caraghios.

Și ploua, și ploua, iar cerul era o otreapă murdară. Ca să-1 facă și mai posomorit, o ceață numeroasă

din „Armata izbăvirii” care tocmai se urcase la Beckenried, vreo zece fete dolofane cu mutre aiurite, în rochii bleumarin și pălării Green- way, se adunau sub trei uriașe umbrele roșii și cântau versete însoțite la acordeon de un bărbat, un soi de David-la-Gama, lăliu, numai oase, cu ochii rătăciți. Glasurile acelea ascuțite, discordante ca țipetele pescărușilor, se rostogoleau, se tirau prin ploaie, prin fumul negru de la mașini pe care vîntul îl izbea în jos. De cînd era, Tartarin n-a- uzise ceva mai jalnic.

La Brunnen, ceața coborî, lăsînd buzunarele călătorilor doldora de cărțulii evlavioase ; și aproape numaidecît după ce acordeonul și imnurile acestor biete larve încetară, cerul se limpezi și se arătară cîteva poetice de senin.

Acum, vaporul intra în lacul Uri întunecat și ghemuit între munți înalți și sălbatici, iar la dreapta, în poalele Seelisbergului, turiștii își arătau cîmpul Gratii, unde Melchtal, Furst și Stauffacher se legaseră cu jurămint să-și izbăvească patria.

Tartarin, tare mișcat, se descoperi cu evlavie, fără să bage de seamă uimirea celor din jur, ba își vîntură șapca de trei ori în aer, ca să aducă omagiu umbrelor de eroi. Cîțiva călători se înșelară și, politicoși, îi înapoiară salutul.

În sfîrșit, mașina scoase un muget răgușit, repetat din ecou în ecou, în spațiul cel strîmt. Firma care se agăta pe punte la fiecare stație nouă, așa cum se face la balurile publice spre a varia con- tradansul, vesti Tellsplatte.

Locul de sosire.

Capela e așezată la cinci minute de debarcader, în marginea lacului, chiar pe stîncă unde Wilhelm Tell sărise în toiul furtunii din luntrea lui Gessler. În vreme ce se ținea de-a lungul lacului, după călătorii Circularului Cook, Tartarin simțea o emoție plăcută să caice pe acel pămînt istoric, să-și re- amintească, să re trăiască principalele episoade ale marelui drame pe care o cunoștea ca pe însăși povestea vieții sale.

De vreme îndelungată, Tell era omul lui. Cînd se juca preferans, la farmacia lui Bezuquet, și fiecare scria într-un plic închis poetul, copacul, mirosul, eroul, femeia ce prefera, pe una din aceste hîrtii scria mereu așa :

„Copacul preferat ? — baobabul.

Mirosul ? — iarba de pușcă.

Scriitorul ? — Fenimore Cooper.

Ce aș fi dorit să fiu ? — Wilhelm Tell".

Și în farmacie toți strigau într-un glas : „E Tartarin !"

Vă dați seama cît era de fericit și cum îi bătea inima cînd ajunse în fața capelei comemorative, înălțată de recunoștința unui întreg popor. I se părea că Wilhelm Tell în persoană avea să-i deschidă ușa, murat încă de apa lacului, cu arcul și cu săgețile în mînă.

— Nu se intră... Am de lucru... Nu-i zi de vizite... — strigă dinăuntru un glas puternic, sporit de sonoritatea bolților.

— Domnul Astier-Rehu de la Academia Franceză !...

— Herr Doktor Professor Schwanthaler !...  
— Tartarin din Tarascon !...  
în arcul de deasupra portalului se ivi pictorul, cam  
pînă la brîu, cocoțat pe o schelă, în bluză de lucru și  
cu paleta în mînă.  
— Vine un *famulus*<sup>1</sup> al meu să vă deschidă,  
domnilor — zise el cu intonație respectuoasă.  
„Eram sigur de asta, pe legea mea ! își zise Tartarin...  
— numai cît mi-a auzit numele.”  
Avu totuși buna-cuviința de a păstra rîndul, și, modest,  
intră cel din urmă.  
Pictorul, un om voinic și vesel, cu un păr auriu  
strălucitor ca al unui artist din vremea Renașterii, îi  
primi pe musafiri pe scara de lemn ce ducea la etajul  
provizoriu instalat pentru zugerăvelile de sus ale  
capelei. Frescele, înfățișînd principalele episoade ale  
vieții lui Wilhelm Tell, erau terminate, afară de una,  
scena cu mărul din piața Altdorf. în clipa aceea lucra  
la ea și tînărul său famulus — cum îi spunea el — cu  
păr ca de arhanghel, cu picioarele și labele goale sub  
bluza medievală, îi poza pentru copilul lui Wilhelm  
Tell.  
Toate personajele astea, arhaice, roșii, verzi,  
galbene, albastre, grămădite, mai mari decît natura, în  
ulicioare strimte, sub portalurile de demult și ticluite  
spre a fi văzute de departe, impresionau cam trist pe  
spectatori, dar lumea venise acolo ca să admire.  
Admirară. De altfel nimeni nu pricepea nimic.  
— Socotesc asta de un mare curaj — zise ca un  
pontif Astier-Rehu, cu sacul de noapte în mînă.  
Iar Schwanthaler, cu un scaun portativ la sub-  
suoară, nevrînd să rămîie mai prejos, cită două versuri  
din Schiller, din care jumătate se opri în barba-i ca un  
fluviu. Se porniră apoi cucoanele pe exclamații, și într-  
o clipă nu se mai auzi decît :  
— Schon !... oh ! schon...<sup>2</sup>  
— Yes... lovely...<sup>3</sup>  
— Exguis, delicieux...<sup>4</sup>  
Te-ai fi crezut într-o plăcintărie.  
Deodată izbucni o voce spartă, care sfîșie ca o  
trîmbiță liniștea pioasă :  
— Rău sprijinit în umăr, v-o spun.. Arcul ăsta nu-i  
la locul lui...  
Vă închipuiți uimirea pictorului față de extra-  
ordinarul alpinist care, cu tîrnăcopul într-o mînă, cu  
pioletul pe umeri, riscînd să schilodească pe careva,  
ori de cîte ori se învîrtea, îi demonstra negru pe alb că  
mișcarea lui Wilhelm Tell nu-i justă.  
— Mă pricep, încaltea... Vă rog să mă credeți.  
— Cine sînteți dumneavoastră ?

<sup>1</sup> Slugă (în latinește). In evul mediu, în înțelesul de ucenic. (n.r.)

<sup>2</sup> Frumos, oh, frumos... (în limba germană), (n.r.)

<sup>3</sup> Da... încîntător... (în limba engleză). (n.r.)

<sup>4</sup> Distins... delicios... (în limba franceză), (n.r.)

— Cum, cine sînt ?... se răsti tarașconezul adînc jignit. Va să zică nu de hatîrul lui se dăduse ușa la o parte ; și scoțînd pieptul înainte : Duceți-vă și întrebați de mine panterele din Zaccar și leii Atlasului, poate că au să vă răspundă.  
Toată lumea se trase înapoi cu groază.  
— Dar să revenim — spuse pictorul — cum de nu-i justă mișcarea mea ?  
— ia uitați-vă la mine, *te!*  
Repezindu-se înapoi cu două lovituri de călcîi care scoaseră fum din podele și ducînd la umăr pioletul în chip de arc, Tartarin luă poziție.  
— Superb ! Are dreptate... Nu mai mișcați... Apoi către *famulus* : Repede carton și cărbune !  
Drept e că tarașconezul era de pictat, spătos, ar- cuind spinarea, capi<sup>1</sup>! aplecat sub căciula blănită, legată sub bărbie ca o cască, cu ochiul lui mijit și plin de fulgere țintind spre *famulus*-ul speriat.  
O. magie a închipuirii Se credea în piața Alt- dorf, înaintea copilului său, el care n-avusese niciodată o săgeată în gîtul arcului, alta la cingătoare spre a străpunge inima tiranului. Și încredințarea lui era atît de puternică, încît îi prinse și pe cei din jur.  
— E Wilhelm Tell !... zicea pictorul ghemuit pe un scaun fără spătar, privind schița cu infigurare. Ah, domnule, cum de nu v-am cunoscut mai demult ! Mi-ați fi slujit de model..  
— Nu, zău ! Găsiți vreo asemănare ?... răspunse Tartarin măgulit, fără ^să-și clinească poza.  
Da, tocmai așa își irTchipuia artistul pe erou.  
— Și capul ?...  
— Oh, capul puțin importă !... Pictorul se da îndărăt, își privea schița : O mască bărbătească, energică, asta-i tot, deoarece despre Wilhelm Tell nu se știe nimic, și probabil că nici n-a existat.  
Tartarin scăpă de mirare arcul din mînă.  
— Mare drăcie !... nici n-a existat !... Ce tot spui dumneata ?  
— întrebați pe domnii ăștia.  
Astier-Rehu, solemn, cu cele trei rînduri de bărbii peste cravata albă :  
— E o legendă daneză.  
— Isländische <sup>1</sup> afirmă Schwanthaler tot așa de măreț.  
— Saxo Gramaticus povestește că un vajnic arcaș numit Tobe sau Paltanoke...  
— Est ist in der Wilkinasacre geschrieben... <sup>2</sup>  
Amîndoi deodată  
,fut condamne par le roi de Danemark, Ha- rold aux dents bleues...  
dass der isländische Konig Needing...

1 Islandeză (în limba germană), (n.r.)

2 Scrie în Wilkinasage (în limba germană), (n.r.)

<sup>1</sup>Cu ochii încremeniți, cu brațele întinse, fără să se privească, fără să se înțeleagă unul pe altul, vorbeau laolaltă, ca la catedră, pe acel ton doctoral, despotic, de profesor sigur de a nu fi niciodată contestat. Se înversunau strigînd nume, date : Justinger de Berna !... Jean de Winterhur !...

Și încet-încet, discuția deveni generală, agitată, furioasă printre vizitatori. Vinturau scaune portative, umbrele de ploaie, geamantane, iar bietul artist se ducea de la unul la altul, predicînd împăciuirea, tremurînd să nu-i dărîme schela. După ce se domoli furtuna, dădu să ia iar schița și să caute pe misteriosul alpinist, cel al cărui nume numai panterele din Z&ccar și leii Atlasului l-ar fi putut rosti. Alpinistul dispăruse.

El urcă acum cu pași mari și întăritați o potecă printre mesteceni și fagi spre hotelul Tellsplatte, unde curierul peruvienilor avea să rămînă peste noapte ; și sub imboldul dezamăgirii, vorbea cu glas tare, înfigea cu furie alpenștocul în cărarea plină de apă. Nici n-a existat Wilhelm Tell 1 Wilhelm Tell, o legendă 1 Și tocmai pictorul însărcinat să decoreze Tellsplatte să-i spuie asta cu liniște ! Era necăjit pe el, de parcă ar fi înfăptuit un sacrilegiu ; ura pe savanți, secolul ăsta de tăgadă, de clărimări, de lipsă de evlavie, care nu mai respectă nimic, nici glorie, nici mărire, ursită afurisită !

Astfel, peste două sute-trei sute de ani, cînd se va pomeni de Tartarin, are să se găsească d-alde Astier-Rehu, niscaiva Schwanthaleri care să susțină că Tartarin n-a existat nicicînd, o legendă provensală ori barbarească ! Se opri sugrumat de mîhnire și de urcușul pieptiș, și s-așeză pe o bancă de țară.

De acolo se vedea lacul printre rămurîșuri, și zidurile albe ale capelei ca o criptă nouă. Un -muget de vapor, însoțit de plescăitul apei, vestea iar sosirea altor noi vizitatori. Se strîngeau la marginea apei cu ghidul în mînă, înaintau cu gesturi chibzuite, cu brațe întinse care evocau legenda. Și-ntr-o clipă, printr-o bruscă răsturnare de gîn- duri, îi apăru tot comicul acestei trebi.

Vedea toată Elveția, cu istoria ei, trăind prin acest erou imaginar, ridicînd statui, capele, în cinstea lui, prin piețișoare de tîrguri și prin muzee de orașe, organizînd serbări patriotice, unde lumea da buzna, cu prapure în frunte, din toate cantoanele ; apoi banchete, toasturi, discursuri, urale, cîntece, lacrimi umflînd piepturile, toate astea pentru marele patriot despre care cu toții știau că nu a existat niciodată.

Dacă ar fi să ne gîndim la Tarascon, apoi iată o tarasconadă și mai și, ce nicicînd nu i-a trecut acolo cuiva prin minte.

Venindu-i iar buna dispoziție, Tartarin ajunsese numai din cîteva salturi în șoseaua cea mare de la Fluelen, în marginea căreia hotelul își arăta marea-i fațadă cu obloane verzi. Așteptînd clopotul de cină, pensionarii umblau în lung și-n lat, prin fața unei cascade cu podoabe de scoici, pe șoseaua plină de făgașuri, unde

---

<sup>1</sup> Fu osîndit de regele Da- că regele islandez Needing... nemarcei, Harold cel cu dinți (în limba germană), (n.r.) albaștri... (în limba franceză)

se țineau șir cupeuri, târgi de cărat pământ, printre băltoace în care se oglindea un asfințit de aramă.

Tartarin întreabă despre omul pe care-l căuta. I se spuse că-i la masă. „Duceți-mă la dînsul, zou /” Și asta o spuse cu așa autoritate, că cu toată sila respectuoasă ce-o arătă că trebuie să tulbure o persoană atît de însemnată, o servitoare îl conduse pe alpinist prin tot hotelul — unde trecerea lui stîrni oarecare uimire — la prețiosul curier care mîncea deoparte, înir-o săliță ce da spre curte.

— Domnule — zise Tartarin, intrînd cu pioletul pe umăr — iertați-mă dacă...

Se poticni uluit, în timp ce curierul, lălfu, uscățiv, cu șervetul sub bărbie, în norul plin de miresme al unui castron cu supă caldă, scăpă lingura din mînă.

— Ve / dom' Tartarin...

— *Te* ! Bompard...

Era Bompard, fostul director al clubului, băiat de treabă, dar stăpînit de o imaginație năzdrăvană, ce nu-i da pas să grăiască măcar un cuvînt adevărat și care-i adusese la Tarascon porecla de moftangiu. Să-ți se spuie moftangiu la Tarascon, vă dați seama ce trebuie să însemne asta ! Poftim ghidul incomparabil, cătărătorul pe Alpi, pe Himalaia, pe munții din lună !...

— Oh, acum am înțeles...! făcu Tartarin cam dezamăgit, dar oricum vesel că a dat de o figură de acasă și de scumpul, desfătătorul accent de pe strada mare.

— D-alminterea, domnule Tartarin, iei cina cu mine, *que* ?

Tartarin se grăbi să primească, nemaiputînd de plăcere să stea la o măsută intimă, două tacîmuri față-n față, fără urmă de compotiere gîlcevitoare, să poată ciocni, să vorbească mîncînd, și să mă-nince tot lucruri minunate, alese și naturale, căci domnii curieri sînt admirabil tratați de către hotelieri, serviți de-a bașca, cu vinurile cele mai bune și mîncări extra.

Și să te ții : „încaltea, încaltelea, d-alminterea !”

— Va să zică, dragul meu, pe dumneata te auzeam azi-noapte colo sus, pe terasă ?...

— Ei, se-nțelege... Le puneam pe domnișoarele acelea să admire... Frumos, nu-i așa, răsăritul ăia de soare în Alpi ?

— Superb ! zise Tartarin mai întîi așa, într-o doară, ca să nu-l contrazică, dar înfierbîntat după un minut ; și te-ai fi crucit auzind pe cei doi ta- rasconezi proslăvind cu entuziasm splendorile ce se descopăr pe Rigi. Ai fi zis că-s Joanne alternînd cu Baedeker.

Pe urmă, cu cît ospățul înainta, conversația se făcea și mai intimă, plină de confidențe, de efuziuni, de proteste care le umezeau blînd ochii lor strălucitori și vii de provensali, cu priviri care păstrau mereu, în emoțiile lor cele mai ieftine, un ascuțit de farsă și batjocură. Numai prin asta s-asemănau cei doi prieteni ; unul era costeliv, murat, tăbăcit, brăzdat de zbîrciturile acelea proprii actorilor care joacă roluri de moșnegi, pe cînd celălalt, mărunt, voinic, cu fața netedă și firea domoală.

Atîtea și atîtea văzuse bietul Bompard de la plecarea sa de la Club ; imaginația aceea nestatornică ce nu-i da pas să stea locului îl minase peste atîtea țări și mări, prin atîtea felurite întîm- plări ! Și-și povestea aventurile, înșira toate prilejurile frumoase de a se îmbogăți, care-i scăpaseră printre degete — cum a fost cazul cu ultima sa invenție de a ușura bugetul de război de cheltuiala cu bocancii... Știți cum ?... Ei, doamne ! foarte simplu : potcovind picioarele soldaților.

— Drace!... zise Tartarin înmărmurit.

Bompard o ținea într-una, netulburat, cu acel aer de nebun liniștit, pe care-l avea :

— Mare idee, nu-i așa? Ei, *be*, numai că ministerul nu mi-a dat nici un răspuns... Of, bietul meu domn Tartarin, am trecut prin grele momente, am mîncat pîinea mizeriei pînă să intru în serviciul Companiei...

— Companie ?...

Bompard scoborî glasul cu discreție :

— Ssst î... imediat, nu aici... Reluîndu-și apoi intonația firească : Și d-alminterea, ce mai faceți voi, ăia, de pe la Tarascon ?... Nu mi-ai spus ce fel de vînt te aduce prin munții noștri ?...

Fu rîndul lui Tartarin să se descarce. Fără mînie, dar cu acea melancolie a declinului, cu plictisul acela de care sînt atinși, îmbătrînind, marii artiști, femeile prea frumoase, toți cuceritorii de noroade și de inimi, el istorisi dezertarea compatrioților, complotul urzit spre a-i răpi președinția, și hotă- rirea ce o luase să facă un act de eroism, o mare ascensiune, să înfigă steagul tarasconez mai sus decît a fost înfipt vreodată, să dovedească în sfîrșit alpini știi or din Tarascon că el e mereu demn... mereu demn... Emoția îl sugrumă și trebui să tacă.

— Dumneata mă cunoști, Gonzague... Și nimic n-ar putea reda ceea ce punea el plin de efuziune, de alintare intimă, în acest prenume de trubadur al lui Bompard. Parcă i-ar fi strîns mîinile, parcă și l-ar fi apropiat mai mult de inimă... Dumneata mă cunoști, *que!* Dumneata știi că nu m-am speriat cînd a fost vorba să pornesc la lei, și în vremea războiului, cînd am organizat împreună apărarea Clubului...

Bompard scutură din cap cu o mutră teribilă ; el se mai credea acolo.

— Ei bine, dragul meu, ceea ce leii, ceea ce tunurile Krupp n-au putut face, Alpii au reușit să facă... Mi-e frică.

— Nu spune asta, Tartarin !

— De ce, făcu eroul cu nespusă blîndețe... G spun fiindcă așa e.

Și domol, fără ifos, mărturisi impresia ce i-o făcuse desenul lui Dore, catastrofa aceea de pe Cervm ce-i sta mereu în fața ochilor. Se temea de asemenea de primejdii, și așa se face că auzind vorbin- du-se de o călăuză extraordinară, în stare să le ocolească, venise să i se încredințeze lui.

Și cu tonul cel mai firesc, adăugă



— :Dumneata n-ai fost niciodată căluză, nu-i așa, Gonzague ?

— He ! ba da — răspunse Bompard, zîmbind... Numai că nu am făcut tot ce am povestit...

— Bineînțeles ! încuviință Tartarin.

Iar celălalt, printre dinți :

— Să ieșim o clipă în șosea, o să vorbim mai în voie.

Venea noaptea, o boare căldică, umedă rostogolea scame negre pe cer, unde asfințitul lăsase o nedeslușită pulbere cenușie. Erau pe la jumătatea drumului cum mergi spre Fluelen, încrucișînd umbre, umbre tăcute de turiști infomețați care se întorceau la hotel, ei înșiși niște umbre care păseau fără să scoată o vorbă pînă la tunelul cel lung, ce taie șoseaua cu ochiuri de apă în terasă dînd spre lac.

— Să ne oprim aici... — zise Bompard cu o voce găunoasă ce răsuna pe sub bolți ca o lovitură de tun. Și stînd pe parapet, contemplară vederea minunată a lacului, rostogoliri de brazi și fagi întunecați, strînși în planul din față ; în spate munți mai înalți, cu piscuri ca niște talazuri, apoi iar alții într-o nedeslușire albastrie, ca niște nori ; în mijloc, dîra albă, abia vizibilă a unui ghețar, înțepenit în vîgăuni, ce mereu se lumina de niște vîpăi irizate, galbene, roșii, verzi. Muntele era luminat de focuri bengale.

Din Fluelen țîșneau artificii, se risipeau în stele multicolore, și lanterne venetiene se depărtau, veneau pe lacul ale cărui luntre rămîneau invizibile, plimbînd lumea venită să petreacă.

Un adevărat decor de feerie în rama zidurilor de granit regulate și reci ale tunelului.

— Ce nostimă țară totuși și Elveția asta ! izbucni Tartarin.

Bompard se porni pe ris.

— A, da, Elveția... Mai întîi că nici nu există o Elveție !

*în românește de IOACHIM BOTEZ* **GUY  
DE MAUPASSANT**  
( 1 8 5 0 - 1 8 9  
3 } o.

**M**aupassant, maestrul nuvelei franceze din a doua jumătate a secolului trecut, nu este nici el în primul rând un umorist. Satira lui e mai ales amară — ca și cea a lui Flaubert.

Născut la Miromesnil în 1850, s-a format cu sprijinul lui Flaubert, prieten din copilărie ai mamei sale. A învățat de la Flaubert exigența artistică. După încercări șovăitoare, a scris la treizeci de ani prima lui nuvelă de seamă, „Boule de Suif” (Cocoloșul de seu). Apoi, timp de mai bine de un deceniu a publicat în presă un mare număr de nuvele, pe care le-a adunat în volume : „Domnișoara Fif” (1882), „Casa Tellier” (1888), „Surorile Rondoli” (1884). Culegerile de nuvele au alternat cu mai multe romane : „O viață” (1881), „Pierre și Jean” (1884) — prefața la acest roman cuprinde interesante considerații cu privire la însuși genul romanului — „Tare ca moartea” (1889), „Inima noastră” (1890). O boală cumplită i-a întunecat conștiința și l-a răpus la patruzeci și trei de ani, în 1893.

Maupassant a făcut parte din grupul naturalist și a participat la volumul colectiv

„Serile de la Medan". Dar ca și Zola, conducătorul și teoreticianul naturalismului, Maupassant nu poate fi îngrădit în cadrul acestui curent. Există și la el, ca și la ceilalți naturaliști, accentul pus pe rolul instinctului și al eredității patologice. Dar domină în nuvele și romane observația socială exercitată cu mare vigoare critică asupra unor tipuri foarte variate, de la micul funcționar de minister și pînă la nobilii de provincie sau la vizitatorii saloanelor elegante din Paris. Arta de a concentra face ca Maupassant să triumfe în special în nuvelă. Mai multe dintre aceste nuvele folosesc mijloacele comicului atunci cînd descriu „Duminicile unui burghez din Paris" sau moravurile țăranilor avuți din Normandia — rapacitatea, viclenia, vorba lor în doi peri

.BĂIATUL CUMINTE AL DOAMNEI  
HUSSON

De-abia plecasem din Gisors, unde mă trezisem auzind numele orașului strigat de funcționarii gării, și somnul era tocmai pe cale să mă fure din nou, cînd o zguduitură teribilă mă azvîrli drept în brațele doamnei grase din fața mea.

Se rupsesse una din roțile locomotivei, răsturnate acum de-a curmezișul căii ferate. Tenderul și vagonul de bagaje, sărite de asemenea de pe linie, zăceau și ele alături de muribundă, care horcăia, se văicărea, suiera, gemea, scuipa asemenea cailor căzuți pe stradă, ce fornăie grăbit, cu pieptul fre-mătînd, cu nări ce aburesc, cu întregul trup scuturat ele friguri, și care nu mai par în

stare să iacă nici cel mai mic efort pentru a se ridica în picioare ca s-o pornească din nou la drum.

N-au fost nici morți, nici răniți, doar câțiva loviți, pentru că trenul nu-și luase încă viteză, și priveam deznădăjduiți marea jivină de fier schilodită, care nu ne mai putea trage și care ne stătea în drum poate pentru multă vreme, căci trebuia fără îndoială să așteptăm un tren de ajutor d'n Paris.

Era ora șase dimineața ; m-am hotărit deci de îndată să mă întorc la Gisors, pentru micul dejva.

Mergeam de-a lungul liniei, spunându-mi : „gisors, Gisors, parcă am un cunoscut pe aici. Cine poate fi ? Gisors ? Nu se poate să mă înșel, am un prieten în acest oraș". Un nume îmi țîșni deodată în amintire : „Albert Marambot". Era un fost coleg de liceu, acum medic la Gisors și pe care nu-l văzusem de cel puțin doisprezece ani. Mi-a scris adesea chemîndu-mă la el ; am promis întotdeauna, fără a-mi ține vreodată făgăduiala. în fine, de data aceasta voi folosi prilejul ce mi se ivera în cale.

Îl întrebai pe primul trecător : „Știți cumva unde locuiește dl. doctor Marambot ?" Îmi răspunse fără nici o ezitare, cu accentul târăgănat al normanzilor : „Strada Dauphine". Și într-adevăr, pe poarta casei indicate, am zărit o placă mare de aramă pe care era gravat numele fostului meu coleg. Am sunat ; dar servitoarea, o fată cu părul gălbui, cu gesturi leneșe, repeta într-una, cu un aer stupid : „Nu-i a-aca-asă, nu-i a-aca-asă !"

Auzind un clinchet de furculițe și de pahare, strigai : „Hei, Marambot !" Se deschise o ușă și în pragul ei apăru un bărbat gras, cu favoriți, cu un aer nemulțumit, ținînd un șervet în mînă.

Fără îndoială, nu l-aș fi recunoscut. I-ai fi dat cel puțin patruzeci și cinci de ani și, într-o clipită, toată viața de provincie, care

îngreuiază, buhăiește și îmbătrânește, îmi apără în fața ochilor. într-o străfulgerare, mai rapidă decît gestul de a-i întinde mina, i-am cunoscut existența, felul de a fi, teoriile și concepțiile lui despre lume. Ghiceam mesele prelungite care i-au rotunjit pîntecele, picotelile de după prînz, toropeala unei digestii grele, stropită cu coniac și privirile vagi aruncate asupra bolnavilor, cu gîndul la găina friptă ce se rumenea pe foc. îmi închipuiam conversațiile sale despre bucătărie, cidru, rachiu și vin, despre felul de a găti anumite sosuri numai privind obrajii bucălați și roșii, buzele groase, ochii stinși.

— îi spusei : „Nu mă recunoști ? Sînt Raoul Auber- tin". își deschise larg brațele și era cît pe-acî să mă înăbușe, iar primele lui cuvinte au fost : — Nu ai prînzit, sper ?

. — Nu.  
— Ce noroc ! Tocmai mă așezam la masă, și am un păstrăv, o minune !

Peste cinci minute luam dejunul în fața lui.

— Ai rămas holtei ?  
— Pe legea mea că da !  
— Și te amuzi aici ?  
— În orice caz nu mă plictisesc. Am eu grijă de asta. Am bolnavi, am prieteni. Mănînc zdravăn, mă țin bine, îmi place să rîd și să glumesc. Așadar, merge.

— Viața nu-i prea monotună în orașelul ăsta?

— Nu, dragul meu, dacă știi cum s-o iei. La urma urmei, un oraș mic e la fel ca unul mare. întîmplă- rile și plăcerile sînt aici mai puțin variate, dar în schimb le dai o însemnătate mai mare ; relațiile sînt mai puțin numeroase, dar lumea se întîlnește mai des. Cînd cunoști toate ferestrele de pe o stradă, fiecare geam îți stirnește mai mult interes decît un întreg bulevard ia Paris.

Știi, un orașel e ceva foarte amuzant, foarte, foarte amuzant. Uite, de pildă, ăsta în

care stau eu, Gisors, îl cunosc ca pe  
buzunarul meu, de la origine pînă astăzi.  
Nici nu-ți închipui ce nostimă istorie are.

— Ești din Gisors ?

— Eu ? Nu ! Sint din Gournay, vecinul și  
rivalul său, Gournay e față de Gisors ceea ce  
era Lucilius față de Cicero. Aici totul se face  
pentru glorie, de aceea se spune : „Orgolioșii  
din Gisors". La Gournay, totul e închinat  
stomacului, și deci se spune r „Mîncăcioșii  
din Gournay". Gisors disprețuiește Gournay-  
ul, dar Gournay își rîde de Gisors. Tare mai  
sînt hazlii meleagurile astea ale noastre !

Băgai de seamă că mîncam ceva deosebit  
de buri ouă moi, învelite într-un aspic  
aromatizat cu verdețuri și răcit puțin, numai  
cît să se închege.

Spusei, plescăind din limbă, pentru a-1  
măguli pe Marambot :

— Nu e rău de loc !

El zîmbi :

— Două lucruri sînt necesare, un aspic  
bun, care e greu de obținut, și ouă bune.  
Oh ! ouăle bune, cît sînt de rare, acelea cu  
gălbenușul bătînd puțin în roșu, gustoase de  
tot ! Eu țin două curți de păsări : una pentru  
ouă, alta pentru orătănii. Îmi hrănesc  
ouătoarele într-un fel special. Am principiile  
mele, în ou, ca și în carnea puiului de  
găină, a vitei sau a oii, în lapte, în orice, se  
regăsește, și trebuie să simți sucul,  
chîntesența hranei anterioare a animalului.  
Ce bine ar putea mîncă oamenii dacă ar ține  
seama mai mult de asta !

Rîdeam.

— Ești deci gurmând ?

— Pe legea mea că sînt ! Numai netoții  
nu sînt gurmanzi. Ești gurmând așa cum ești  
artist, cum ești instruit, cum ești poet.  
Gustul, dragul meu, este un organ delicat,  
perfectibil și vrednic de cinste, la fel cu  
ochiul și cu urechea. Să fii lipsit de gust,  
înseamnă să fii lipsit de o facultate

prețioasă, facultatea de a deosebi savoarea alimentelor, tot așa cum unii nu sînt în stare să prețuiască frumusețile unei cărți sau ale unei opere de artă ; înseamnă să fii lipsit de un simț esențial, legat de superioritatea umană ; înseamnă să faci parte dintr-o mare clasă de infirmi, de oropsiți și de neghiobi care fac rasa noastră de rîs ; înseamnă să ai o gură proastă, așa cum ai o minte proastă. Un om care nu deosebește o langustă de un homar, un hering, acest pește admirabil care poartă în el toată savoarea, toate aromele mării, de o scrumbie albastră, sau de un merlan, și o pară de o anumită specie de alta, poate fi asemuit cu cel ce l-ar confunda pe Balzac cu Eugene Sue, o simfonie de Beethoven cu un marș militar compus de șeful unei muzici de regiment, sau statuia lui Apolo de la Belvedere cu statuia generalului de Blanmont !

— Cine mai e și ăsta, generalul de Blanmont ?

Adevărat, iartă-mă, nu ai de unde să știi. Se vede că nu ești din Gisors. Dragul meu, ți-am spus că locuitorii urbei mele sînt numiți „orgolioșii di

nGisors" și niciodată o poreclă nu a fost mai potrivită. Dar să mîncăm întii, apoi ne vom plimba prin oraș și-ți voi povesti toată istoria lui.

Prietenul meu se oprea din cînd în cînd din vorbit, pentru a sorbi pe îndelete cîte o jumătate de pahar de vin pe care îl privea apoi cu duioșie, așe- zîndu-1 înapoi pe masă.

Cu șervetul legat de gît, cu obrații îmbujorați, cu privirile ațîțate, cu favoriții înconjurîndu-i falcile în plină activitate, era amuzant să-1 privești.

M-a silit să mînc pînă la sufocare. Apoi, cum voiam să mă reîntorc la gară, mă înșfăcă de braț și mă purtă pe ulițe. Orașul, cu un caracter provincial foarte atrăgător, e dominat de fortăreața sa, cel mai ciudat monument de arhitectură miliară din secolul al VII-lea care există în Franța, și domină, la rîndul lui, o vale prelungă și verde în care vacile grele de Normandia pasc și rumegă tăcute pe pășuni.

Doctorul îmi spuse : «Gisors, orviș cu patru mii de locuitori, la marginea departamentului Eure, menționat încă în Comentariile lui Cezar : „Ceza- ris ostium, apoi Cezartium, Cezortium, Gisortium, Gisors. Nu te voi duce totuși să vizitezi tabăra armatei romane, ale cărei urme se mai văd și astăzi».

Am rîs, răspunzîndu-i :

—Dragul meu, mi se pare că suferi de o boală specială, pe care ar trebui s-o studiezi, mai ales tu care ești medic, și care se cheamă spiritul de farri- liuță.

El se opri deodată, spunînd de-a dreptul

—Spiritul de familiuță, dragul meu, nu este nimic altceva decît patriotismul natural. Îmi iubesc casa, orașul, și prin extensiune, provincia, pentru că regăsesc încă în ea obiceiurile satului meu ; :ar dacă iubesc granițele, dacă le apăr, dacă mă supăr cînd vecinul mi le încalcă, o fac pentru că fapta lui îmi amenință căminul, pentru că frontiera, pe care nici măcar nu o cunosc, este drumul spre provincia mea. Cum vezi, sînt un normand, un adevărat normand ; ei bine, cu tot necazul meu imoo- triva nemților, nu-i detest, nu-i urăsc de



moarte, așa cum îl urăsc pe englez. Englezul e adevăratul dușman, inamicul natural al normandului, pentru că a năvălit peste pământul locuit de strămoșii mei, l-a jefuit și pustiit de douăzeci de ori și pentru că ura față de acest popor viclean am moștenit-o o dată cu viața de la tatăl meu... Iată și statuia generalului.

— Care general ?

--Generalul de Blanmont ! Ne trebuia neapărat

o statuie. Doar nu în zadar sîntem orgolioșii din Gisors ! Și atunci l-am descoperit pe generalul de Blanmont. Privește puțin vitrina librarului de alături.

Mă împinse spre vitrina unui librar, în care vreo cincisprezece volume galbene, roșii, albastre atrăgeau privirile.

Citind titlurile, mă apucă un rîs nebun ; ele sunau:

*Gisors, originile și viitorul său*, de dl. X, membru a mai multor societăți savante ;

*Istoria orașului Gisors*, de abatele A. ;

*Gisors, de la Cezar pînă în zilele noastre*, de dl. M., proprietar ;

*Gisors și împrejurimile sale*, de doctorul C.D. ;

*Celebritățile orașului Gisors*, de un cercetător.

— Dragul meu — reluă Marambot — nu trece nici un an, nici măcar un singur an, cred că înțelegi bine ce spun, fără să apară aici o nouă istorie a orașului Gisors ; avem pînă acum douăzeci și trei.

— Și celebritățile Gisors-ului ?

—Oh ! nu ți le voi înșira pe toate, îți voi vorbi numai de cele mai însemnate. L-am avut întâi și întâi pe generalul Blanmont, apoi pe baronul Da- villier, celebrul ceramist explorator al Spaniei și al Balearelor, care a atras atenția colecționarilor asupra admirabilei faianțe hispano-arabe. În litere, avem un ziarist de mare merit, acum decedat, Charles Brainne, iar printre cei în viață, pe eminentul

director al ziarului *Le Nouvelliste de Rouen*, Charles Lapierre și încă mulți alții, mulți alții...

Mergeam pe o stradă lungă, ușor înclinată, încălzită de la un capăt la celălalt de soarele de iunie, care-i gonise pe locuitori în adăpostul caselor.

Deodată, la capătul opus al uliței se ivi un bețiv, care mergea pe două cărări.

Omul se apropia, cu capul plecat, cu brațele bălăbănind, cu picioarele moi, făcând câte trei, șase sau zece pași rapizi deodată, cărora le urma întotdeauna un repaus. Când elanul său energic și scurt îl arunca în mijlocul străzii, bețivul se oprea brusc și se clătina când pe un picior, când pe celălalt, ezitînd între cădere și o nouă criză de energie. Pleca apoi brusc într-o direcție oarecare. Se izbea atunci de o casă de care părea că se lipește, ca și când ar fi vrut să intre înăuntru, prin zid. Atunci se întorcea, printr-un fel de zguduitură, cu gura deschisă, cu ochii clipind în soare, apoi, cu o opintire, dezlipindu-și spatele de zid, o pornea iarăși înainte.

Un câțel cu părul gălbui, o javră jigărită, îl urina lătrînd, oprindu-se și el când bețivul se oprea, pornind din nou la drum, o dată cu el.

— Ia te uită — spuse Marambot — uite-1 pe băiatul cuminte al doamnei Husson !

Foarte surprins, întrebai :

— „Băiatul cuminte al doamnei Husson !" Ce vrei să spui cu asta ?

Pe doctor îl apucă rîsul.

— Oh ! Așa îi numim noi pe bețivii noștri.

Asta vine de la o veche întîmplare, ajunsă acum legendă, cu toate că este perfect adevărată de la început pînă la sfîrșit.

— E nostimă povestea asta a ta ?

— Foarte nostimă.

— Dacă-i așa, povestește-o !

— Cu cea mai mare plăcere. Mai demult trăia în acest oraș o doamnă bătrînă, foarte virtuoasă și ocrotitoare a virtuților, doamna Husson. Îți spun chiar numele adevărate și nu niște nume închipuite. Doamna Husson se

ocupa mai ales de opere de binefacere, de ajutorarea celor săraci, și de încurajarea celor merituoși. Mică, mergînd cu pași mărunți, împodobită cu o perucă de mătase neagră, ceremonioasă, politicoasă, în cei mai buni termeni cu bunul Dumnezeu, reprezentat prin abatele Maiou, bătrîna avea o oroare profundă, o groază innăscută față ele viciu și mai ales față de păcatul pe care biserica îl numește desfriu. Copiii din flori o scoteau din fire, o exasperau pînă la pierderea cumpătului.

Era pe atunci epoca în care în împrejurimile Parisului fetele cumînți erau încununate și doamnei Husson îi veni ideea de a avea și la Gisors o încununată.

Își mărturisi intenția abatelui Maiou, care alcătui de îndată o listă de candidate.

Dar doamna Husson era servită de o femeie la toate, bătrîna, pe nume Frangoise, tot atît de neînduplecată ca și stăpîna sa.

Cum plecă preotul, doamna Husson își chemă servitoarea și îi spuse :

— Privește, Frangoise, iată fetele pe care mi le propune domnul preot pentru premiul de virtute : vezi de află ce spune lumea despre ele.

Și Frangoise se apucă de treabă. Culese, una cîte una, toate birfelile, ^ toate taclalele, toate vorbele, toate bănuielile. Ca să nu uite nimic, le scria pe toate, împreună cu cheltuielile, pe caietul de socoteli și în fiecare dimineață doamna Husson, după ce își potrivea ochelarii pe nasul ei subțire, putea citi :

P î i n e . . . . patru bani  
Lapte.....doi bani  
Unt . . . . .opt bani  
Malvina Levesque s-a înhăitat anul trecut cu Ma- thurin Poiiu.  
O pulpă.....douăzeci și cinci de bani  
Sare.....un ban.  
Rosalie Vatinel care a fost întîlnită în pădurea Ribaudet cu Cesaire Pienoire de către doamna One- sime, spălătoreasă, la douăzeci iulie pe-nserat.  
Rîdichi.....un ban  
Oțet.....doi bani

Sare de măcriș , ' , . doi bani.

Josephme Duraent despre care nu se crede că a greșit, cu toate că-i în corespondență cu Oportun fiul ce e în serviciu la Rouen și i-a trimis o bonetă cadou cu diligența".

Nici una nu a scăpat cu fața curată din această cercetare migăloasă. Francpoise întreba pe toată lumea, pe vecini, pe furnizori, pe învățători, pe călugărițele de la școală și ținea minte cele mai mici șoapte.

Cum nu există nici o fată pe lume pe care țățele să nu o clevească, nu s-a putut găsi în toată regiunea nici măcar o singură jună la adăpostul vreunei birfeli.

Doamna Husson, care dorea însă ca premianta din Gisors, la fel ca soția lui Cezar, să nu dea prilej nici măcar unei umbre de bănuială, rămase împietrită de spaimă, deznădăjduită, văzînd caietul de socoteli al servitoarei sale.

Cercul cercetărilor fu lărgit pînă la satele din împrejurimi ; nu se găsi nimic.

Se ceru atunci sfatul primarului. Și protejatele acestuia căzură la examen. Cele ale doctorului Bar- besol nu avură nici ele mai mult succes, cu toată precizia garanțiilor sale științifice.

Dar într-o dimineață, Frangoise, întorcîndu-se de la cumpărături din oraș, spuse stăpînei sale :

— Să vedeți, doamnă, dacă vreți să premiați pe cineva, apoi nu există în regiune altul mai potrivit decît Isidore.

Doamna Husson rămase pe gînduri. Îl cunoștea bine pe Isidore, fiul Virginiei, fructăreasa. Castitatea sa proverbială făcea de cîțiva ani bucuria Gisors-ului, servind drept temă foarte plăcută conversațiilor din oraș și drept prilej de distracție pentru fetele care se veseleau tchinîn- du-l. în vîrstă de douăzeci de ani trecuți, înalt, stîngaci, încet și temător, își ajuta mama în negustoria ei și își petrecea zilele curățind fructe sau legume, așezat pe un scaun în fața porții.

Avea o teamă bolnăvicioasă de fuste și își lăsa ochii în jos de îndată ce o clientă îl privea

surîzînd, şi timiditatea lui binecunoscută îl făcea jucăria tuturor poznaşilor din regiune. Vorbele îndrăzneţe, glumele mai fără perdea, aluziile necuviincioase îl făceau să roşească atât de repede, încît doctorul Barbesol îl poreclise termometrul pudorii. Ştie sau nu ştie ? se întrebau vecinii, răutăcioşi. Un simplu presentiment al unor mistere ignorate şi ruşinoase, sau indignarea faţă de josnicele contacte ordonate de dragoste îl emoţionau pînă într-atît pe fiul fructăresei Virginia ? Puştii neobrăzaţi din regiune alergau prin faţa prăvăliei, strigînd măscări pentru a-l vedea cum îşi pleacă ochii ; fetele se distrau trecînd încoace şi încolo prin faţa lui, şoptînd ştrengării care-l făceau să se ascundă în casă. Unele mai îndrăzneţe îl provocau pe faţă ca să poată rîde, să se distreze, îi dădeau întîlniri, îi propuneau o mulţime de lucruri îngrozitoare. Deci, doamna Husson căzu pe gînduri. Desigur, Isidore era un caz de virtute cu totul excepţional, notoriu, inatacabil. Nimeni, nici chiar cei mai sceptici, nici chiar cei mai neîncrezători, n-ar fi putut, n-ar fi îndrăznit măcar să-l bănuiască pe Isidore de cea mai uşoară încălcare a vreunei legi a moralei, oricare ar fi fost ea. N-a fost zărit niciodată în vreă cafenea, n-a fost niciodată întîlnit pe străzi, pe inserat. Se culca la ceasurile opt şi se scula la patru. Era o perfecţiune, un mîrgăritar. Totuşi, doamna Husson pregeta. Ideea de a înlocui o premiantă cu un premiant o neliniştea puţin şi se hotări să ceară sfat abatelui Maiou. Acesta răspunse :

— Ce vreți să răsplătiți, doamnă ? Virtutea, nu-i așa ? Nimic altceva decât virtutea. Ce vă pasă dacă e masculină sau feminină ? Virtutea e eternă, nu are patrie, nici sex : e *Virtutea*. încurajată astfel, doamna Husson se duse la primar.

Primarul încuviință totul.

— Vom face o ceremonie frumoasă — spuse dânsul. Și dacă într-un alt an vom găsi o femeie tot atât de demnă ca Isidore, vom premia o femeie. Este chiar o pildă minunată pe care o dăm orașului Nanterre. Să nu fim exclusiviști, să prețuim orice merit așa cum se cuvine.

Isidore, încunostiințat, roși foarte tare, dar păru mulțumit.

Premierea fu deci fixată pentru 15 august, sărbătoarea Fecioarei Maria și a împăratului Napoleon.

Municipalitatea hotărî să dea solemnității o mare strălucire. Se înălță o tribună pe Couronneaux, fermecătoare prelungire a meterezelor vechii fortărețe, unde te voi duce de îndată.

Printr-o transformare firească a opiniei publice, virtutea lui Isidore, batjocorită pînă atunci, a devenit deodată respectabilă și invidiată, căci îi aducea cinci sute de franci, în afară de livretul de la casa de economii, de un munte de considerație și de glorie cîtă vrei și nu vrei. Fetele își regretau acum ușurința, risetele, comportarea lor liberă \*, iar Isidore, deși tot modest și timid, luase un fel de aer satisfăcut, care îi dădea pe față bucuria interioară.

În ajunul lui 15 august, toată strada Dauphine era pavoazăată cu drapele. Ah ! am uitat să spun în urma cărei întâmplări a fost numită această uliță strada Dauphine.

353

Se pare că o prințesă, nu mai știu care, vizitînd Gisors-ul, a fost ținută atât de mult la paradă de către autorități, încît, în mijlocul unei plimbări triumfale prin oraș, ea opri deodată cortegiul în fața unei case de pe această stradă și strigă : „Vai! ce casă frumoasă, grozav aș vrea să o vizitez ! Cine

locuiește aici ?" I se spuse numele proprietarului care fu căutat, găsit și adus, fisticit și plin de glorie, în fața prințesei.

23 — Proză satirică franceză

Domnița coborî din trăsură, intră în casă, pretinse să-i fie arătată de sus pînă jos, și rămase chiar închisă cîteva clipe, singură, într-o cameră.

Cînd ieși din casă, poporul, măgulit de cîntecul făcută unui cetățean din Gisors, urlă : „Trăiască domnița !" Iar un șugubăț compuse un cîntecel, și strada păstră numele alteței regale, căci :

Botezul avu loc laconic,  
Fără zvon de clopot, orî glas de țircovnic : Cu un strop de apă, fără să prea vrea, Prințesa, grăbită, Numele străzii izbuti să-1 dea.

Dar să mă întorc la Isidore.

De-a lungul întregului parcurs al cortegiului au fost așternute flori, așa cum se face la procesiunile de ziua Domnului, iar garda națională fu pusă în stare de alarmă sub ordinele șefului ei, comandantul Desbarres, un bătrîn vînjos din armata lui Napoleon, care arăta cu mîndrie o cadră cu crucea de cavaler, dată de însuși împăratul.

Corpul pe care-1 comanda era, de altfel, un corp de elită vest:t în toată provincia și compania de gre- nadiieri din Gisors era chemată la toate sărbătoririle memorabile pe o rază de cincisprezece pînă la douăzeci de leghe. Se povestește că regele Louis-Phi- lippe, trecînd în revistă milițiile din Eure, se opri încîntat în fața companiei din Gisors, strigînd : „Oh, de unde sint grenadierii aceștia atît de frumoși ?"

— Din Gisors — răspunse generalul.

— Trebuia să-mi dau singur seama — murmură regele.

Comandantul Desbarres sosi deci cu oamenii săi, cu muzica în frunte, să-1 ia pe Isidore din prăvălioara mamei sale.

După o scurtă arie cîntată sub ferestrele lui, „Mărgăritarul" în persoană apăru în prag.

Era îmbrăcat din cap pînă în picioare în dril alb și purta o pălărie de pai cu un mic buchet de flori de portocal drept cocardă.

Chestiunea costumului o neliniștise mult de tot pe doamna Husson, care ezitase îndelung între tunică neagră a primei împărtășanii și costumul în întregime alb. Dar Frangoise, sfătuitoarea sa, o hotărî pentru costumul alb, argumentîndu-i că premiul va avea înfățișarea unei lebede. În spatele lui Isidore apărură protectoarea lui, nașa sa, doamna Husson, triumfătoare. Ea îl luă de braț, iar primarul trecu de cealaltă parte a Mărgăritarului. Tobe le băteau. Comandantul Desbarres comandă : „Prezentați armele !” Cortegiul se puse în mișcare spre biserică în mijlocul unei mulțimi uriașe, venite din toate comunele învecinate.

După o scurtă slujbă și o cuvîntare emoționantă a abatelui Maiou, cortegiul plecă din nou spre Cou-ronneaux, unde avea loc banchetul, sub un cort.

Înainte de masă, primarul luă cuvîntul. Iată discursul său, pe care-l redau textual. L-am învățat pe de rost, pentru că e frumos :

„Tinere, o femeie de bine, iubită de săraci și respectată de bogați, doamna Husson, căreia țara întreagă îi mulțumește aici prin glasul meu, a avut gîndul, preafericitul și binefăcătorul gînd, de a funda în orașul nostru un premiu de virtute, care să fie o încurajare prețioasă oferită locuitorilor acestei frumoase regiuni a țării.

Ești, tinere, primul ales, primul încoronat al acestei dinastii a înțelepciunii și castității. Numele tău va rămîne în fruntea listei celor mai merituoși ; și va trebui ca viața ta, ține bine seama de acest lucru, va trebui ca întreaga ta viață să răspundă acestui fericit început. Astăzi, în fața acestei nobile femei care răsplătește purtarea ta, în fața soldaților-cetă-țeni ce prezintă armele în onoarea ta, în fața populației emoționate, adunată pentru a te aclama, sau, mai degrabă, pentru a aclama în



tine virtutea, îți iei angajamentul solemn față  
ele oraș, față de noi toți, să dai pină la moarte  
excelentul exemplu pe care l-ai dat în tinerețe.

Nu uita, tinere ! Ești prima sămînță  
aruncată în cîmpul speranței, dă roadele pe  
care le așteptăm de la tine !"

Primarul făcu trei pași, deschise larg  
brațele și îl strînse la piept pe Isidore, care  
plîngea cu hohote.

Mărgăritarul plîngea fără' să știe de ce,  
poate de emoție nedeslușită, poate de orgoliu,  
de înduioșare vagă și voioasă.

Primarul îi virî apoi într-o mînă o pungă de  
mătase din care se auzea clinchetul aurului,  
cinci sute de franci în monede de aur !... iar în  
cealaltă un libret al casei de economii. Și grăi  
cu o voce solemnă :

— Virtuții, cinste, glorie și bogăție !

Comandantul Desbarres urlă : „Bravo !",  
grena- dierii vociferau, poporul aplauda.

La rîndul ei, doamna Husson își șterse și ea  
ochii.

În fine, toată lumea se așeză la masă.

Ospățul a fost nesfîrșit și magnific. Felurile  
de mîncare urmau unele după altele ; cidrul  
galben și vinul roșu se înfrăteau în pahare  
învecinate și se amestecau în stomac.

Clinchetul farfuriilor, glasurile și muzica ce  
cînta în surdină se contopeau în- tr-un zumzet  
continuu, profund, ce se răspindea în văzduhul  
limpede, străbătut de rîndunici. Doamna

Husson își potrivea din cînd în cînd peruca de  
mătase neagră ce alunecase pe o ureche și  
vorbea cu abatele Maiou Primarul, ațîțat, făcea  
politică cu comandantul Desbarres, iar Isidore  
mîncă, Isidore bea, cum nu mîncase și nu  
băuse niciodată în viața lui ! Lua o dată, și  
apoi încă o dată din toate, băgînd de seamă  
pentru înția oară cît e de dulce să-ți simți  
stomacul cum se umple de lucruri bune, care  
îți fac înții plăcere cînd trec prin gură. își  
desfăcuse cu îndemînare cheotoarea  
pantaloniului ce-l strîngea sub apăsarea  
crescîndă a pintecului său revărsat și, tăcut,  
puțin neliniștit totuși de o pată de vin de pe

haina sa de dril, se oprea din mestecat numai pentru a-și duce paharul la gură și a-l ține acolo cît mai mult cu putință, sorbindu-1 pe îndelete.

Ora toasturilor sosi. Fură numeroase și foarte aplaudate. Se lăsa înserarea : lumea ședea la masă de la prînz. Începuseră să se înalțe din vale aburi fini și lăptoși, ușorul veșmînt de noapte al pîraie- lor și al finețelor, soarele dispărea la orizont ; vacile mugeau în depărtare, în ceața deasă a pășunilor. Se sfîrșise : lumea se întorcea la Gisors. Cortegiul mergea acum în neorînduială. Doamna Husson îl luase de braț pe Isidore și îi dădea sfaturi numeroase, stăruitoare, minunate.

Se opriră în fața porții fruclăresei și băiatul cuminte fu lăsat acasă, la mama lui.

Virginia nu se întorsese încă. Fusese invitată de familie să celebreze și ea triumful lui Isidore și prînzise la sora ei, după ce urmase cortegiul pînă la cortul banchetului. Deci Isidore se găsi singur în prăvălioara în care pătrundea bezna nopții.

Se așeză pe un scaun, ațîțat de vin și de mîn- care, și privi în jurul lui. Morcovii, verzele, cepele răspindeau în odaia închisă un iz puternic de zarzavat, o aromă aspră de grădină, cărora li se adăuga un miros dulce și pătrunzător de fragi, și parfumul ușor, îndepărtat, al unui coș cu piersici.

Băiatul cuminte luă o piersică și mușcă din ea cu toată gura, deși avea pîtecul rotund ca un dovleac. Apoi deodată, înnebunit de bucurie, se apucă să danseze și ceva sună în buzunarul său.

Mirat, își înfundă mîinile în buzunare și scoase punga cu cei cinci sute de franci pe care, în beția sa, îi uitase. Cinci sute de franci ! Ce bogăție ! Răsturnă monedele pe tejghea și le înșirui cu o mișcare lentă și mîngîietoare a mîinii larg deschise, pentru a-și bucura ochii cu toate deodată. Erau douăzeci și cinci, douăzeci și cinci de piese rotunde de aur ! Toate de aur ! Străluceau pe lemn în întunericul adînc și Isidore le numără o dată și apoi încă o dată, punînd degetul pe fiecare din

ele și murmurînd : „Una, două, trei, patru, cinci, o sută ; șase, șapte, opt, nouă, zece, două sute" ; apoi le viri la loc în punga pe care o ascunse din nou în adîncul buzunarului.

Cine va ști și va putea să povestească vreodată lupta îngrozitoare dată în sufletul băiatului cuminte, între bine și rău, atacul tumultuos al lui Sa- tan, vicleniile sale, tentațiile cu care ispiti inima lui timidă și neprihănită ? Ce sugestii, ce imagini, ce pofte nu folosi Vicleanul pentru a-1 atîța și a-1 pierde pe acest ales ? El, băiatul cuminte al doamnei Husson, își înșfăcă deodată pălăria, pălăria care mai avea micul buchet de flori de portocal, și, ple- cînd prin străduța din spatele casei, se afundă în noapte.

Fructăreasa Virginia, anunțată că fiul ei se întorsese acasă, veni aproape numaidecît, dar găsi casa goală. Așteptă la început fără să se mire ; apoi, după ce trecu un sfert de ceas, începu să întrebe. Vecinii din strada . Dauphine îl văzuseră pe Isidore întorcîndu-se acasă, dar nu-1 văzuseră plecînd. îl căutară - nu-1 găsiră nicăieri. Fructăreasa, îngrijorată, alergă într-un suflet la primărie ; primarul nu știa nimic, în afară de faptul că-1 lăsase pe Bă- iatul Cuminte în fața casei. Doamna Husson tocmai se culcase cînd primi vestea că protejatulei a dispărut. își puse imediat peruca, se sculă și se duse în persoană la Virginia. Femeia, al cărei suflet simplu cădea repede pradă emoțiilor, plîngea în hohote, înconjurată de verze, morcovi și cepe.

Le era teamă de un accident. Dar care anume ? Comandantul Desbarres preveni jandarmeria, iar jandarmii făcură un rond prin oraş ; astfel, pe şoseaua dinspre Pontoise, fu găsit buchetelul de flori de portocal. Florile fură aşezate pe o masă, în jurul căreia autorităţile ţinură sfat. Fără îndoială, Băiatul Cuminte a căzut victima unui şiretlic, unei maşinaţii, unei gelozii ; dar în ce fel ? Ce mijloc a fost folosit oare pentru a-l răpi pe acest nevinovat, şi în ce scop ? Obosite de căutarea fără rezultat, autorităţile se culcară. Singură Virginia mai veghea, cu ochii scăldaţi în lacrimi. Dar a doua zi, pe inserat, când trecu, la întoarcere, diligenţa de la Paris, Gisors-ul află cu uimire că Băiatul Cuminte oprise trăsura la două sute de metri de localitate, se urcase în ea, îşi plătise locul cu un ludovic, primind restul ce i se cuvenea, apoi coborîse liniştit în inima marelui oraş.

Toată regiunea fu cuprinsă de emoţie. Primarul şi şeful poliţiei pariziene îşi trimiseră unul altuia corespondenţe, dai: zadarnic : nu s-a putut descoperi nimic.

Zilele treceau una după alta ; se scurse o săptămână.

Dar într-o bună dimineaţă, doctorul Barbesol, plecînd în zori de acasă, zări, în pragul unei porţi, un om îmbrăcat în haine cenuşii de pinză, dormind cu capul sprijinit de perete. Se apropie şi-l recunoscu pe Isidore. Vrînd să-l trezească, nu reuşi cu nici un mijloc. Ex-Băiatul Cuminte era cufundat într-un somn adînc de neînvins, neliniştit, şi medicul, surprins, alergă să ceară ajutor ca să-l aducă pe june la farmacia Boncheval. Cînd fu ridicat, apărură o sticlă goală, ascunsă sub el, şi doctorul mirosind-o, declară că fusese plină cu rachiu. Era un indiciu care lămurea ce îngrijiri trebuia date. Reuşiră, Isidore era beat, beat şi abrutizat de opt zile de beţie, beat şi atît de dezgustător, încît nici măcar unul care culegea zdrenţe din gunoaie n-ar fi pus mîna pe el. Frumosul său costum de drill alb ajunsese o

cîrpă cenușie, galbenă, unsuroasă, plină de noroi, ruptă și murdară ; iar trupul său răspîndea tot felul de duhori de canal, de rigolă și de viciu.

Fu spălat, dojenit, închis, și nu ieși de loc, timp de patru zile. Părea rușinat și ros de remușcări.

Nu s-au mai găsit la el nici punga cu cei cinci sute de franci, nici libretul de la casa de economii și nici măcar ceasul de argint, moștenire sfîntă lăsată de tatăl său, fructarul.

A cincea zi, Isidore îndrăzni să iasă pe strada Dauphine. Oamenii îl urmăreau cu priviri curioase, iar el mergea aproape lipit ele case, cu ochii în pă- mînt. Ieșind din oraș, o porni devale și nu mai fu văzut ; dar după două ceasuri, apăru iarăși, rînjind și izbindu-se de pereți. Era beat, beat-criță.

Nimic nu mai putu să-1 readucă pe calea cea bună.

Mama lui îl alungă și el se făcu căruțaș, mîinind carete cu cărbuni ale casei Purgrisel, care mai există și astăzi.

Renumele său de bețiv deveni atît de mare, se răspîndi atît de departe, încît chiar la Evreux se pomenea de „Băiatul Cuminte" al doamnei Husson, și bețivilor din ținut li se dă și astăzi această poreclă.

O binefacere nu e niciodată zadarnică.

*în iomînește de VERA CALIN***SPOVEDANIA LUI THEODULE SABOT**

Nici n-apuca bine Sabot să intre în cabaretul din Martinville, că lumea se și pornea pe rîs. Cu- măt rul ăsta de Sabot să fi fost deci un fel de poznaș ? Iată unul care nu prea părea să se împace de fel cu popii, ca s-o spunem pe șleau ! Nu ! Nici un pic ! Zău așa ! îi mînca cu păr cu tot, împielîțatul !

Sabot (Theodule) meșter tîmplar, reprezenta partidul ideilor înaintate la Martinville. Era un bărbat înalt, slab, cu privirea cenușie și vicleană, cu părul lipit la tîmple, cu buze subțiri. Cînd spunea : „Sfintul

nostru părinte papa", într-un anumit fel numai de el știut, toată lumea se strîmba de rîs. Avea întotdeauna grijă să lucreze duminica, în timpul slujbei. Își tăia porcul în fiecare an în luna săptămîinii sfînte, ca să aibă caltaboși pînă la Paști, iar cînd trecea preotul, spunea întotdeauna, în chip de glumă : „Și ăsta e unul care bea din sîn- gele Domnului la tejghea".

Preotul, un om înalt și voinic, îi știa de frică din pricina vorbelor lui de duh, care-i aduceau prietenii și îi făceau pe unii să-i cînte în strună. Abatele Maritime era îndeminatic și iubitor de șiretlicuri. Lupta dintre ei dura de șapte ani, o luptă ascunsă, înverșunată, neîncetată. Sabot era consilier municipal. Se zicea că va ajunge primar, ceea ce ar fi dus fără îndoială la înfringerea bisericii o dată pentru totdeauna.

Alegerile urmau să se țină curînd. La Martin- ville, tabăra religioasă tremura. Dar, într-o bună dimineață, preotul plecă la Rouen, spunîndu-i servitoarei că se duce la arhiepiscop.

Se reîntoarse după două zile. Avea un aer fericit, triumfător. Și toată lumea află a doua zi că stranele din biserică vor fi refăcute în întregime. Monseniorul dăduse în acest scop șase sute de franci din caseta sa particulară.

Toate vechile strane de brad urmau să fie distruse și înlocuite cu strane noi, din miez de stejar. Era o lucrare foarte însemnată de tîmplărie, despre care se vorbea chiar în aceeași seară în toate casele.

Lui Theodule Sabot nu-i ardea de rîs.

A doua zi, cînd o porni prin sat, vecinii, prietenii sau dușmanii, îl întrebau în glumă :

— Ce zici de chestia cu stranele bisericii ?

Nu cumva tu o să le meremetisești ?

Sabot nu găsea nici un răspuns, dar turba de mî- nie, turba, nu alta.

Răutăcioșii adăugau :

— E o treabă foarte bună : se pot obține

două sute, dacă nu chiar trei sute la sută profit.

Peste două zile lumea știa că reparația va fi încredințată lui Celestin Chambrelan, tâmplarul din Percheville. Pe urmă, știrea fu dezmințită, ca apoi să se spună că vor fi reparate și toate băncile din biserică. Lucrul făcea pe puțin două mii de franci, care fură ceruți ministerului. Emoția fu mare.

Lui Theodule Sabot îi pierise somnul. Niciodată, de când lumea și pământul, nici un tâmplar din regiune nu executase o astfel de comandă. În cele din urmă se răspîndi încă un zvon. Se șoptea că preotului îi pare foarte rău că trebuie să încredințeze o asemenea treabă unui lucrător din altă comună, dar că potrivinicii lui Sabot nu voiau să i se dea lui luciarea.

Theodule află. Pe înnoptat se duse la casa parohială. Servitoarea îi răspunse că preotul e la biserică. Șe duse acolo.

Două mironosițe, fete bătrîne și înăcrite, împodobeau altarul pentru luna Măriei, sub îndrumarea preotului. Acesta, stînd în picioare în mijlocul corului și umflîndu-și pîntecul enorm, conducea munca celor două femei, care, urcate pe scaune, așezau buchete în jurul tabernacolului.

Sabot se simți stînjenit aici, ca și cum ar fi intrat la cel mai mare dușman, dar dorința de ciș- tin îi furnica prin vine. Se apropie cu șapca în mînă, fără a da vreo atenție mironosițelor înlemnite de mirare pe scaunele lor.

Îngîină cu greutate :

— Bună ziua, domnule preot.

Acesta răspunse, fără să-1 privească, cu totul preocupat de altarul său :

— Bună ziua, domnule tâmplar.

Sabot, descumpănit, nu mai găsi nimic de spus. După cîteva clipe de tăcere, vorbi totuși :

— Vă pregătiți ?

Abatele Maritimee răspunse :

— Da, ne apropiem de luna Măriei.

Sabot iarăși grăi : „Iote, iote !" apoi tăcu din nou.

îi venea acum să plece fără să mai spună nimic, dar o privire aruncată în interiorul bisericii îl reținu. Zări șaisprezece strane de refăcut, șase la dreapta și opt la stînga, ușa sacristiei ocupînd două locuri. Șaisprezece strane de stejar prețuiau aproape trei sute de franci și meșterindu-le cu migală, putrai cîștiga la manoperă, dacă nu erai neîndemînic, cel puțin două sute de franci.

Așadar, bîlbîi :

— Vin pentru lucrare.

Preotul păru surprins.

— Ce lucrare ?

Sabot, zăpăcit, murmură :

— Lucrarea ce se face.

Preotul se întoarse spre el, privindu-1 drept în ochi :

— Vrei poate să vorbești de reparațiile din biserică ?

Tonul abatelui Maritime îl făcu pe Theodule Sabot să simtă un fior în șira spinării și avu din nou dorința furioasă s-o ia din loc.

Răspunse totuși umil :

— Da, desigur, domnule preot.

Abatele își încrucișă brațele deasupra pîtecului său uriaș și strigă, pîrînd înlemnit de uimire :

— Cum, dumneata... dumneata... dumneata, Sabot... vîi să-mi ceri așa ceva... dumneata... singurul necredincios din parohia mea... Ar fi un scandal public. Monseniorul m-ar dojeni sau chiar m-ar înlocui. Preotul respiră de cîteva ori, apoi urmă cu un glas mai liniștit : înțeleg că îți este neplăcut să vezi o lucrare atît de însemnată încredințată unui tîmplar din parohia vecină. Dar nu pot să fac altfel, decît dacă... dar nu... e nu neputință... Nu vei consimți în nici un caz, și, fără asta niciodată ! Sabot privea acum șirurile de bănci aliniate pînă la ușa de ieșire. Dumnezeule, dacă ar fi reînnoite toate ?

— Ce trebuie să fac ? Oricum, spuneți-mi !

Preotul răspunse cu hotărîre :

— Mi-ar trebui dovada neîndoielnică a bune) dumitale voințe.



Sabot murmură :  
— Eu nu zic că n-u. Nu zic că nu, poate ne-am putea înțelege.  
Preotul declară :  
— Trebuie să te împărtășești în mod public, la slujba mare de duminica viitoare.  
Tîmplarul simți cum pălește și, fără să răspundă, întrebă :  
— Băncile, toate băncile vor fi reparate ?  
Abatele răspunse, plin de siguranță :  
— Toate, dar mai tîrziu.  
Sabot urmă :  
— Nu zic că nu, nu zic că nu. Nu sînt potrivit, încuviințez religia, fără indoială ; pe mine mă supără slujbele, dar într-o împrejurare ca asta nu mă încapăținez.  
Mironosițele coborîseră de pe scaunele lor, se ascunseseră în spatele altarului și ascultau, palide de emoție.  
Preotul, simțindu-se victorios, deveni deodată băiat de treabă.  
— Să fie într-un ceas bun, să fie într-un ceas bun, iată o vorbă înțeleaptă și de fel proastă, mă înțelegi ! O să vezi, o să vezi !  
Sabot surise încurcat și întrebă :  
— Nu s-ar putea amina un pic împărtășania asta ?  
Dar preotul își reluă înfățișarea severă :  
— De vreme ce munca îți va fi încredințată, vreau să fiu sigur de convertirea dumitale.  
Continuă apoi mai blînd :  
— Vei veni să te spovedești mîine ; fiindcă va trebui să te cercetez cel puțin de două ori.  
Sabot repetă :  
— De două ori ?  
— Da, de două ori.  
Preotul surîdea :  
— înțelegi doar că ai nevoie de o curățire generală, de o spălare desăvîrșită. Deci, pe mîine.  
Tîmplarul, foarte emoționat, întrebă :  
— Și unde o să se petreacă asta ?  
— Cum unde ?... în confesional.

— în lada aia... aia din colț? Numai că...  
numai că... nu-mi place de loc în lada  
dumneavoastră.  
— De ce nu ?  
— Din pricină că... nu sînt învățat cu d-  
astea. Și apoi sînt cam tare de-o ureche.  
Preotul se arată binevoitor :  
— Ei bine ! Vei veni la mine, în odaia mea.  
O vom face amîndoi, între patru ochi. Așa ești  
mulțumit ?  
— Desigur, dacă e așa, îmi place, dar lada  
dumitale, ba.  
— Ei bine ! Mîine după terminarea lucrului,  
la ora șase.  
— Ne-am înțeles, ne-am înțeles, și ne-am  
învoit întru totul ; pe mîine, domnule preot ! Al  
naibii să fie cine nu se ține de cuvînt !  
Și întinse mîna mare și aspră, în care preotul o  
lăsă să cadă cu zgomot pe a sa.  
Sunetul plesniturii alergă pe sub bolți și se  
duse  
să se stingă departe, dincolo de tuburile orgii.  
†  
Theodule Sabot nu fu liniștit toată ziua urmă-  
toare. Simțea ceva asemănător cu teama ce o  
ai cînd trebuie să-ți scoți un dinte. în fiecare  
clipă îi trecea prin minte : „Va trebui să mă  
spovedesc deseară". Și sufletul său tulburat,  
suflet de ateu neconvins, își pierdea cumpătul  
în fața fricii nedeslușite și puternice, inspirată  
de misterul divin.  
Se îndreptă spre casa parohială cum își sfîrși  
lucrul. Preotul îl aștepta în grădină, citindu-și  
breviarul de-a lungul unei mici alei. Părea  
încîntat și îl primi cu un ris pornit din toată  
inima.  
— Ei bine, iată-te aici ! întră, intră,  
domnule Sabot, nu te mîncă nimeni !  
Și Sabot intră primul. Bîlbîi :  
— Dacă n-aveți nimic împotrivă, aș fi de  
părere să terminăm cît mai repede mica  
noastră treabă.  
Preotul răspunse :  
— Voia dumitale. Am stiharul la mine. O  
clipă numai, și te ascult.

Țîmplarul, atît de emoționat încît nu mai putea lega nici două idei, îl privea cum se îmbracă cu haina albă în cute călcate. Preotul îi făcu semn :

— ■ îngenunchează pe pernă !

Sabot rămase în picioare, rușinat că trebuie să îngenuncheze. Îngîină :

— Oare e nevoie și de asta ?

Dar abatele devenise maiestuos :

— Nu te poți apropia de tribunalul penitentei decît în genunchi.

Și Sabot îngenunche.

Preotul spuse :

— Spune rugăciunea Sfîntei împărtășanii !

Sabot întrebă :

— Ce să spun ?

— Rugăciunea Sfîntei împărtășanii. Dacă n-o mai știi, repetă întocmai cuvintele pe care le voi spune eu.

Și preotul rosti rugăciunea, cu o voce domoală, scandînd cuvintele pe care țîmplarul le repeta, apoi spuse:

— Acum, spovedește-te !

Dar Sabot nu mai spuse nimic, neștiind de unde să înceapă.

Abatele Maritime îi veni în ajutor.

— Fiul meu, o să te întreb eu, pentru că îmi pare că nu prea știi ce trebuie să faci. Vom lua una cîte una poruncile Domnului. Ascultă-mă și, nu te tulbura ! Vorbește foarte deschis și să nu-ți fie niciodată teamă că spui prea mult.

„Vei preamări un singur Dumnezeu

Și-1 vei iubi din toată puterea sufletului tău.”

Ai iubit pe cineva sau ceva tot atît de mult ca pe Dumnezeu ? L-ai iubit din tot sufletul tău, din toată inima, cu toată căldura dragostei tale ?

Strădania minții îl făcea pe Sabot să asude.

Răspunse :

— Nu. Vai, nu, dom'le părinte ! îl iubesc pe bunul Dumnezeu atît cît pot. Asta... da... îl iubesc destul de mult. Să spun că nu-mi iubesc de loc copiii, nu, nu pot. Să spun că dacă ar trebui să aleg între ei și bunul Dumnezeu, asta n-o zic. Să zic că dacă ar trebui să pierd o sută de franci pentru dragostea lui Dumnezeu, asta

n-o zic. Dar îl iubesc foarte mult, fără îndoială,  
îl iubesc mult de tot cu toate acestea.  
Preotul, grav, rosti :  
— Trebuie să-1 iubești mai mult decât orice !  
Și Sabot, plin de bunăvoință, declară :  
— O să fac tot ce-mi stă în putință, domnule  
preot.  
Abatele Maritime relua :  
— Nu vei lua numele Domnului  
Dumnezeului tău în deșert. Ai înjurat  
vreodată ?  
— Nu, vai ! nu ! Nu înjur niciodată,  
niciodată ! Uneori, într-o clipă de furie, mai zic  
și eu : „Paș- tele și dumnezeii ei de treabă !”,  
dar altfel nu înjur de loc.  
Preotul strigă :  
— Dar asta înseamnă că înjuri !  
Și grav :  
— Să n-o mai faci ! Urmez :  
„Vei sfinți ziua duminicii  
Slujindu-1 pe Domnul cu toată cucernicia.”  
Ce faci dumneata duminica ?  
De astă dată Sabot se scărpină după ureche :  
— Păi, îl slujesc pe Domnul cum pot eu mai  
bine. îl slujesc acasă la mine. Lucrez duminica.  
Preotul, mărinos, îl întrerupse :  
— Știu, te vei purta mai cuviincios de aici  
înainte. Trec peste cele trei porunci  
următoare, fiindcă sînt sigur că nu le-ai călcat  
pe primele două. Le vom vedea pe a șasea și pe  
a noua. Reiau :  
„Să nu iei lucrul altuia.  
Și nici să-1 reții cu bună știință.”  
Ai înstrăinat vreodată, printr-un mijloc  
oarecare, bunul altuia ?  
Theodule Sabot se minie :  
— Ah, asta nu ! Nici vorbă ! Eu sînt un om  
cinstit, părinte ! Să spun că niciodată n-oi fi  
socotit cîteva ceasuri mai mult mușterilor mai  
barosani, asta n-o zic. Să spun că nu pun cîtiva  
bănuți mai mult pe notele de plată, numai  
cîtiva bănuți, asta n-o zic. Dar de furat, nu fur,  
pentru nimic în lume !  
Preotul relua cu severitate :

însuşirea nedreaptă a unui singur bănuţ e  
un furt. Să n-o mai faci

!„Nu vei pune mărturie mincinoasă Și nu vei minți în nici un fel.”  
Ai mințit ?  
— Nu, pentru nimic în lume ! Nu sînt mincinos de fel. Asta-i însușirea mea. Să spun că n-am înșirat niciodată vreo gogoasă, nu zic. Să spun că niciodată n-am făcut pe cîte unul să creadă ceea ce nu era de loc adevărat, cînd era în interesul meu, asta n-o zic. Dar mincinos nu sînt !  
Preotul zise simplu :  
— Supraveghează-te !  
Apoi rosti :  
Faptele cărnii să nu le pofțești Decît numai în căsătorie.  
— Ai dorit sau ai avut vreodată alta femeie decît pe a ta ?  
Sabot strigă cu sinceritate :  
— Despre așa ceva nici vorbă, domnule preot, nici vorbă nu poate fi de așa ceva ! S-o înșel pe sărmana mea nevastă ! Nu ! Nu ! Nici măcar cu virful degetului nu mă apropii de altcineva ; nici cu gîndul, nici cu fapta. Chiar așa cum spun.  
Tăcu cîteva clipe, apoi, mai pe șoptite, ca și cînd ar fi fost cuprins de o îndoială :  
—■ Cînd mă duc la oraș, să spun că nu trec niciodată pe la vreo casă, știți dumneavoastră, o casă de toleranță, numai așa, ca să rid și să glumesc ni- țeluș, numai așa, ca să mai schimb, să văd cum e, asta n-o zic... Dar plătesc, domnule preot, plătesc întotdeauna, și dacă plătesc, nu te-am văzut, nu te-am cunoscut ; nu-i nici o încurcătură, asta-i !  
Preotul nu insistă și-i dădu absoluțiunea.  
Theodule Sabot execută lucrările de reparație ale bisericii și se împărtășește în fiecare lună.

in romînește de VERA

CALIN ANATOLE  
FRANCE

( 1 8 4 4 —  
1 9 2 4 )

F

JL. iu de librar, Anatole Thibault, care a iscălit mai târziu sub vechiul nume al familiei sale — France — a copilărit la Paris, unde s-a născut în 1844. Anii copilăriei avea să-i descrie mai târziu în câteva cărți : Cartea prietenului meu (1883), Pierre Noziere (1887), Micul Pierre (1918), în floarea vieții (1922). A învățat într-un institut catolic, ceea ce a contribuit — ca și în cazul iui Voltaire — să facă din el un consecvent inamic ai bisericii în general și al catolicismului în special.

A început cu poezii și articole de istorie literară, făcîncI parte din grupul scriitorilor parnasieni. Faima i-a venit însă — destul de târziu — după ce a publicat mai multe volume de proză : romane [Crima lui Sylvestre Bonnard (1881), Thais (1890), Birtul la Regina Pedauque (1893)], <sup>1</sup> nuvele [Balthasar (1889), Cutia de fildeș (1892)]. S-a afirmat atunci ironistul în stare să înfățișeze cu aceeași luciditate lumea secolului al XVIII-lea sau cea contemporană. Cultura, echilibrul artei sale, suplețea și puterea de pătrundere a ironiei, eleganța transparentă a frazei au răspîntlit de- parte proza lui France. Dar satira lui, deși n-a cruțat nici una dintre instituțiile și prejudecățile vremii, a rămas în acești ani într-un scepticism surizător, așa cum a rămas și scriitorul izolat printre cărțile sale de tumultul vieții.

Afacerea Dreyfus a dărîmat fragila cetate. Eroarea judiciară care a dezvăluit foarte adînc

corupția justiției și armatei burgheze a însemnat pentru France — ca și pentru Zola — un moment de răscruce. Scriitorul a intrat în arenă, deși își dădea seama că-1 așteaptă, ca și pe eroul său Bergeret, injuriile și calomnia. Cele patru volume de „Istorie contemporană”, ale căror capitole au fost publicate toate în presa timpului, întregesc unul dintre cele mai vaste tablouri satirice pe care le cunoaște literatura contemporană. Clerul catolic — Vaticanul avea să pună opera lui France la index — ofițerii șovini, politicienii veroși, aristocrații țepeni în corsetul lor de prejudecăți și stupiditate orgolioasă defilează prin paginile „Ulmului din parc” (1896), „Manechinului de răchită” (1897), „Inelului de ametist” (1899) și „Domnului Bergeret la Paris” (1901). Alături de scrierile literare, France publică și numeroase texte politice între care un admirabil elogiu la moartea lui Emile Zola. Cele mai multe dintre discursurile sale au fost rostite la adunări muncitorești, căci, începînd cu primii ani ai acestui secol, France s-a aflat sub influența din ce în ce mai marcată a mișcării socialiste. Un capitol din volumul „Pe piatra albă” (1905) descrie societatea socialistă a viitorului concepută, ce-i drept, utopic.

Opera acestor ani cunoaște, pe lîngă fermecătoarele pagini autobiografice, și „Insula Pinguinilor” (1908), parodie a istoriei franceze care, deși se încheie cu un amar semn de întrebare, este scrisă cu o vigoare critică accentuată. „Revolta îngerilor” (1911) ironizează religia cu mijloacele mitului și ale fantasticului.



Anatole France a murit în 1924, după ce a condamnat războiul imperialist, a salutat Revoluția din Octombrie și și-a afirmat adeziunea la ideile comunismului

**.INSULA PINGUINILOR**

**Cartea a șasea TIMPURILE MODERNE**

**Scandalul cu cele optzeci de mii de căpițe de îiu**

*(Zeus, părinte ceresc, înlătură ceata din oaste,  
Fă să răsară seninul și limpede ochii să vadă  
Și la lumină măcar să pierim, dacă astfel ti-f voia)  
(Iliada, XVII, v. 645 și urm )*

Capitolul I

**Generalul Greatauk, duce de Skull**

Puțină vreme după fuga amiralului, un evreu oarecare numit Pyrot, dornic să aibă legături cu aristocrația și să-și slujească patria, intră în armata pinguinilor. Ministrul de Război, care era pe atunci generalul Greatauk, duce de Skull, nu-1 putea suferi, din pricina rîvnei lui, nasului lui coroiat, avanității, a gustului pentru studiu, a gurii buzate și a purtării lui exemplare. Ori de cîte ori se căuta autorul vreunei greșeli, Greatauk spunea :

— Pyrot trebuie să fie !

Într-o dimineață, generalul Panther, șeful stătu- lui-major, aduse la cunoștința lui Greatauk o chestiune gravă. Optzeci de mii de căpițe de fin, destinate cavaleriei, dispăruseră fără urmă. Greatauk strigă, fără șovăire :

— Pyrot trebuie să le fi furat !

Apoi rămase cîtva timp îngîndurat și zise .

— Cu cît stau și mă gîndesc mai mult, cu atît sînt mai convins că Pyrot a furat cele optzeci de mii de căpițe de fin. Aici e mîna lui. Le-a furat să le vîndă pe un preț de nimic marsuinilor, dușmanii noștri înverșunați. Trădare infamă !

— E sigur — răspunse Panther. Nu ne mai ră- mîne decît s-o dovedim.

În cursul aceleiaşi zile, trecînd prin faţa unui cantonament de cavalerie, prinţul de Boscenos auzi nişte cavalerişti care cîntau, măturînd prin curte :

Mare porc e Boscenos, cu satirul să-1 despici  
În slănini cu stratul gros şi să-1 dai pe la calici  
!

I se păru potrivit oricărei discipline ca nişte ostaşi să cînte refrenul acesta deopotrivă de popular şi de revoluţionar care ţîşnea, în zilele de răzvrătire, din gîtlejul muncitorilor glumeţi. Cu prilejul acesta, Boscenos deplînsese decăderea morală a armatei şi se gîndi, schiţînd un surîs amar, că vechiul său camarad, Greatauk, comandantul acestei armate decăzute, o lăsa în chip josnic pradă răzbunărilor unui guvern antipatriotic. Şi se jură că în curînd va pune dînsul lucrurile la locul lor.

— Licheaua asta de Greatauk' n-o să rămînă multă vreme ministru — îşi zicea el.

Prinţul de Boscenos era cel mai neîmpăcat vrăjmaş al democraţiei moderne, al libertăţii de gînd şi al regimului pe care pinguinii şi-1 aleseseră singuri. Le purta evreilor o ură nepotolită şi statornică şi lucra, în public şi taină, zi şi noapte, la restaurarea stirpei Draconizilor. Regalismul său înflăcărat era întetit şi mai mult de situaţia nenorocită a afacerilor lui particulare, care se înrăutăteau din ceas în ceas. Boscenos nu vedea cum ar fi putut să pună capăt acestor strîmtorări băneşti decît prin intrarea moştenitorului lui Draco cel Mare în oraşul Alea.

Întors acasă, prinţul scoase din casa de fier un teanc de scrisori vechi, dintr-o corespondenţă particulară, foarte secretă, pe care o căpătase de la un slujbaş necredincios şi din care reieşea că vechiul său camarad Greatauk, duce de Skull, învîr- tise nişte afaceri necurate în legătură cu aprovizionarea şi primise de la un industriaş, numit Maloury,

o mită care nu era enormă și care prin însăși modicitatea ei înlătura orice șcuza ministrului care o primise.

Prințul reciti scrisorile cu o plăcere aprigă, le așeză iar cu grijă în casa de fier și porni în grabă spre Ministerul de Război. Era o fire hotărâtă\* Aflînd că ministrul nu primește, trînti portarii la pămînt, răsturnă ordonanțele, călcă în picioare funcționarii civili și militari, sparse ușile și pătrunse în cabinetul lui Greatauk, care-1 privea uluit.

— Să vorbim puțin, dar bine — îi spuse el. Ești o scîrnăvie. Dar asta tot n-ar fi nimic. Ți-am cerut să-i mai tai din nas generalului Monchin, tartorul republicanilor, și n-ai vrut. Ți-am cerut să-i dai o comandă generalului Clapiers, care lucrează pentru Draconizi și care m-a îndatorat pe mine personal, și n-ai vrut. Ți-am cerut să-1 muți pe generalul Tandem, comandantul portului Alea, care mi-a furat cincizeci de ludovici lă bacara și a poruncit să mi se pună cătușele, cînd am fost trimis în fața înaltei Curți, învinuit de complicitate cu amiralul Chatillon, și n-ai vrut. Ți-am cerut să-mi încredințezi mie aprovizionarea cu ovăz și cu tărîțe și n-ai vrut. Ți-am cerut o misiune secretă în Marșuinia, și n-ai vrut. Și nu ți-a fost de ajuns să mă refuzi mereu : m-ai semnalat și colegilor tăi din guvern ca pe un individ primejdios, care trebuie pus sub supraveghere și, din pricina ta, trădătorule, sînt urmărit acum de poliție ! Nu-ți mai cer nimic și n-am să-ți spun decît atît : Șterge-o ! Te-am îndurat prea mult. De altfel, în locul tău vom impune spurcatei tale republici pe unul de-ai noștri. Știi că sînt om de cuvînt. Dacă în douăzeci și patru de ore nu-ți dai demisia, public în ziare dosarul Ma- loury.

Dar Greatauk îi răspunse, plin de calm și de seninătate :

— Potolește-te odată, nătărăule ! Sînt pe punctul de a trimite un evreu la ocnă. Îl dau

pe Pyrot pe mîna justiției ca vinovat de furtul celor optzeci de mii de căpițe de fin.

Prințul de Boscenos, a cărui minie căzu ca un vâl, zîmbi :

— Nu, zău ?...

— Ai să vezi.

— Felicitările mele, Greatauk ! Dar cum cu tine e bine să-și ia omul măsuri de prevedere, am să dau numaidecît în vileag vestea bună pe care mi-ai spus-o ! În toate ziarele din Alea se va putea citi, astă-seară, știrea arestării lui Pyrot...

Și șopti, îndepărtîndu-se :

— Și Pyrot ăsta ! Bănuiam eu că n-avea s-o sfîr-șească bine.

După o clipă, generalul Panther se înfățișă dinaintea lui Greatauk.

— Domnule ministru, am terminat de cercetat afacerea cu cele optzeci de mii de căpițe de fin. N-avem dovezi împotriva lui Pyrot.

— Găsiți ! răspunse Greatauk. Justiția o cere. Arestați-l imediat pe Pyrot !

Capitolul II

**Pyrot**

Întreaga Pinguinie află cu oroare de crima lui Pyrot. Totodată mulți simțeau un fel de mulțumire știind că sustragerea aceasta frauduloasă, complicată cu trădare, aproape o nelegiuire, fusese să- vîrșită de un evreu de rînd. Ca să putem înțelege sentimentul acesta, trebuie să cunoaștem starea opiniei publice față de evreii sus-puși și față de evreii de rînd. Așa cum am mai avut prilejul s-o spunem în cursul acestei povestiri, tagma financiară, urîtă de toată lumea, bucurîndu-se de o putere suverană, era alcătuită din creștini și din evrei. Evreii care făceau parte din tagma financiară și asupra cărora se năpustea toată ura poporului erau evreii bogați. Aveau averi imense și se spunea că aveau în mîinile lor mai mult de o cincime din avuția pinguină. În afară de tagma aceasta de temut, mai erau o sumedenie de evrei mărunți, cu o situație de

mijloc, care nu erau mai iubiți decât cei mari, dar mai puțin temuți decât evreii bogați. În orice stat civilizat, bogăția e sacră. În statele democrate, e singurul lucru sfânt. Or, statul pinguin era un stat democrat. Trei sau patru societăți financiare exercitau o putere mai întinsă și, îndeosebi, mai eficace și mai continuă decât puterea miniștrilor republicii. Aceștia erau mici nobili pe care cercurile capitaliste îi conduceau din umbră, obligându-i, prin mijloace de intimidare sau de corupție, să-i părtinească în paguba statului, iar dacă rămăneau cinstiți, îi nimiceau prin calomniile presei. Cu tot secretul vistierilor, ieșeau în vileag destule matrapazlicuri care stărneau indignarea țării, dar burghezii pinguini, de la cei mai mari pînă la cei mai mici, zămisliți și născuți în respectul banului, toți cu avere, unii mai mare, alții mai mică, simțeau puternic solidaritatea capitalului și înțelegeau că mica bogăție nu e garantată decât de siguranța celei mari. De aceea aveau și pentru miliardele israelite ca și pentru miliardele creștine un respect religios și interesul precumpănind în sufletul lor ura, s-ar fi temut ca de moarte să se atingă și de un fir de păr din capul acestor evrei puternici, pe care îi urau. Față de cei mici, erau mai îndrăzneți și dacă vedeau vreunul la pămînt, îl călcau în picioare. Iată de ce întreaga națiune află cu o sălbatică satisfacție că trădătorul era un evreu, dar dintre cei mici. Puteai să te răzbuni pe el pentru toată seminția lui Israel, fără teamă că-ți vei pierde trecerea în ochii lumii.

Că Pyrot furase cele optzeci de mii de căpițe de fîn, nimeni — ca să zicem așa — nu șovăi o clipă să creadă. Cum habar n-avea de fraudă asta, nimeni nu mai ședea la îndoială, căci îndoiala are nevoie de motive. Nu te îndoiești fără motive, cum crezi fără temeiuri. Nimeni nu se îndoia, pentru că matrapazlicul era repetat pretutindeni și pentru că, în ochii publicului, repetarea din gură în gură înseamnă dovadă. Nimeni nu se îndoia, pentru că toată lumea dorea să-1 știe vinovat pe Pyrot și pentru că toți credem ce dorim și pentru că,

în sfîrșit, puțini sînt oamenii care au darul îndoielii. Un foarte mic număr de oameni îi poartă într-înșii sămînța, care nu se dezvoltă fără cultură. îndoiala e ciudată, gingașă, filozofică, imorală, transcendentă, monstruoasă, plină de răutate," dăunătoare persoanelor și bunurilor, potrivnică civilizației statelor și prosperității imperiilor, funestă pentru omenire, nimicitoare de zei, nesuferită precum în cer, aș-a și pe pămînt. Mulțimea pinguinilor nu știe ce înseamnă îndoiala. Ea credea în vinovăția lui Pyrot și credința aceasta ajunse repede unul dintre principalele articole ale crezului ei național și unul dintre adevărurile esențiale ale simbolului său patriotic.

Pyrot fu judecat în taină și osîndit.

Generalul Panther plecă imediat să-i aducă la cunoștință ministrului Justiției rezultatele procesului :

— Din fericire — spuse dînsul — judecătorii veniseră convinși, căci dovezi nu existau.

— Dovezi ? mormăi Greatauk. Dovezi ?...

Ce dovedesc toate astea ? Că nu e decît o probă sigură, de netăgăduit : mărturisirea vinovatului. Pyrot a mărturisit ?

— Nu, domnule general.

—: Va mărturisi. Trebuie s-o facă. Panther, trebuie să-l convingi să treacă la mărturisiri. Spune-i că e în interesul lui. Spune-i că dacă va mărturisi, va obține tot felul de înlesniri, reducerea pedepsei și grațierea. Făgăduiește-i că dacă va mărturisi, i se va recunoaște nevinovăția și va fi decorat. Fă apel la bunele lui sentimente. Să mărturisească din patriotism, pentru drapel, din spirit de ordine, din respect pentru ierarhie, din porunca specială a ministrului de Război, așa, ostășește... Ia spune drept, Panther, nu cumva a și mărturisit ? Sînt și mărturisiri mute. Tăcerea e și ea o mărturisire.

— Dar, domnule general, nu tace de loc : țipă ca un dihor că e nevinovat !

—• Panther, mărturisirile unui vinovat rezultă uneori din strășnicia făgăduielilor lui. Negarea desperată e mărturie curată. Pyrot a mărturisit. Ne trebuie martori ai destăinuirilor lui, justiția o cere.

În Pinguinia apuseană se găsea un port maritim, numit Portul Golfului, alcătuit din trei golfulețe, folosite pe vremuri de vapoare, dar acum împotmolite de nisip și părăsite. Niște lagune acoperite cu putreziciuni se întindeau de-a lungul coastelor scunde, risipind o duhoare care te trăsnea. Și frigurile domneau peste tihna apelor. Acolo, pe marginea mării, se înălța un semeț turn pătrat, asemănător vechii Campanile din Veneția. Într-o parte, aproape de vîrf, la capătul unui lanț atîrnat de o birnă curmezișă, spînzura o carceră deschisă, în care, pe vremea Draconizilor, îi suiau inchizitorii pe monahiieretici. În carcera aceasta, goală de trei sute de ani, fu închis Pyrot și pus sub straja a șaizeci de temniceri, care, instalîndu-se în turn, nu-1 scăpau din vedere nici ziua, nici noaptea, în așteptarea mărturisirilor, ca să poată face, pe rînd, un raport către ministrul de Război, căci, scrupulos și prudent, Greatauk umbla după mărturisiri și supramărturisiri. Greatauk, reputat ca prostănac, era, în realitate, plin de înțelepciune și înzestrat cu un rar simț de prevedere.

Cu toate acestea, Pyrot, ars de soare, mîncat de tîntări, udat de ploi, bătut de grindină și de zăpezi, rebegit de frig, zgîlțit năprasnic de furtună, obsedat de croncănitul sinistru al corbilor cocotați pe colivia lui, își scria nevinovăția pe bucăți de cămașă cu o scobitoare muiată în sînge. Zdrențele acestea se pierdeau în mare sau cădeau în minile temnicerilor. Totuși, cîteva dintre ele ajunseră și sub ochii publicului. Dar protestele lui Pyrot nu impresionau pe nimeni, pentru că mărturisirile lui fuseseră date publicității.

Capitolul III

**Contele de Maubec de la Dentdulyn**

    xMoravurile evreilor de rînd nu erau totdeauna curate. De cele mai multe ori, ei nu-și interziceau nici unul din viciile civilizației creștine, dar păstrau, din vremuri patriarhale, respectul pentru legăturile de familie și devotamentul pentru interesele tribului. Frații, frații vitregi, unchii, unchii mari, verii buni și verii de gradul al doilea, nepoții și strănepoții, rudele după mamă și rudele după tată ale lui Pyrot, în număr de șapte sute, mai întii copleșiți de lovitura care se abătuse asupra unuia dintre ai lor, se închiseră în casă, își puseră cenușă în cap și, binecuvîntînd mîna care-i lovea, ținură un post sever timp de patruzeci de zile. Apoi făcură baie și se hotărîră să urmărească, fără răgaz, cu prețul tuturor ostenelelor, înfruntînd primejdiile, dovedirea unei nevinovății de care nu se îndoiau. Și cum s-ar fi îndoit ? Nevinovăția lui Pyrot li se revelase, cum i se revelase Pinguinii creștine crima lui, căci lucrurile acestea, fiind ascunse, căpătau un caracter mistic și dobîndeau autoritatea adevărurilor religioase. Cei șapte sute de Pyroți porniră la lucru cu rîvnă și cu prudență și se apucară, în taină, de cercetări amănunțite. Erau pretutindeni, dar nu-i vedeai nicăieri. Ai fi zis că umblau nestingheriți pe sub pămînt, ca pilotul lui Ulise. Pătrunseră în birourile Ministerului de Război și, deghizați, intrară în legătură cu judecătorii, cu grefierii și cu martorii procesului. Atunci se văzu înțelepciunea lui Greatauk : martorii, judecătorii și grefierii nu știau nimic. Niște agenți ajunseră la Pyrot și-1 descusură îngrijorați acolo, în colivia lui, în mugetele mării și în croncănitul aspru al corbilor. Zadarnic. Condamnatul nu știa nimic. Cei șapte sute de Pyroți nu puteau să nimicească dovezile acuzării, pentru că nu puteau să le cunoască și nu puteau să le cunoască pentru că nu existau. Vinovăția lui Pyrot era indestructibilă prin chiar inexistența



ei. Greatauk, exprimînau-se ca un adevărat artist, spuse într-o zi generalului Panther cu o îndreptăţită mîndrie : „Procesul acesta este o capodoperă : e ticluit din nimic". Cei şapte sute de Pyroţi îşi pierduseră orice nădejde de a mai lămuri vreodată acest neguros proces, cînd descoperiră pe neaşteptate, dintr-o scrisoare furată, că cele optzeci de mii de căpiţe de fin nici nu existaseră vreodată. Un nobil dintre cei mai distinşi, contele de Maubec, le vînduse statului, primise banii, dar nici nu fusese pomeneală de predare, deoarece dînsul, vlăstar al celor mai bogaţi moşieri ai vechii Pinguinii, moştenitorul Maubecilor de la Dentdulynx, odinioară stăpînitor a patru ducate, a şaizeci de comrtate, a şase sute douăsprezece marchizate, baronii şi vidamii, nu mai avea nici un petec de pămînt şi n-ar fi fost în stare să cosească măcar un polog de fin pe moşiile lui. Iar ipoteza că el ar fi cumpărat fie şi un fir de pai de la vreun proprietar sau de la vreun negustor era de nesustînut, căci toată lumea, cu excepţia miniştrilor statului şi a slujbaşilor guvernului, ştia că era mai uşor să scoţi ulei dintr-o piatră, decît să scoţi un ban de la Maubec.

Pornind o anchetă amănunţită cu privire la resursele financiare ale contelui de Maubec de la Dentdulynx, cei şapte sute de Pyroţi constatară că principalele venituri ale nobilului proveneau de la o casă în care nişte doamne darnice dădeau oricui două şunci pe un caltaboş, îl denunţară public ca vinovat de furtul celor optzeci de mii de căpiţe de fin, pentru care fusese osîndit şi închis un nevinovat.

Maubec făcea parte dintr-o familie vestită, înrudită cu Draconizii. Nimeni nu pune atît preţ pe nobleţea originii, cît pun democraţiile. Maubec servise în armata pinguină şi pinguinii, de cînd erau toţi ostaşi, îşi iubeau armata pînă la idolatrie. Pe cîmpurile de luptă,

Maubec primise crucea, care este semnul onoarei la pinguini, semn pe care pun mai mult preț decât pe patul nevestelor. Toată Pinguinia trecu de partea lui Maubec și glasul poporului, care începuse să murmure, ceru pedepse aspre pentru cei șapte sute de Pyroți calomniatori.

Maubec era nobil și-i provocă la duel pe cei șapte sute de Pyroți, cu spada, cu sabia, cu pistolul, cu carabina și cu bita.

„Ovrei *nespălați* — le scrisese el într-o scrisoare de pomină — *l-ați răstignit pe dumnezeul meu și vreți acum și pielea mea. Vă previn că eu n-am să fiu fricos ca el și c-o să vă tai cele o mie patru sute de urechi. Primiți, vă rog, piciorul meu în cele șapte sute de dosuri ale voastre/*

Șeful guvernului era, atunci, un sătean, numit Robien Mielleux, om blajin cu cei bogați și puternici și aspru cu sărmanii, prea puțin curajos și preocupat numai de interesul lui. Printr-o declarație publică, luă pe cheazășia lui nevinovăția și cinstea lui Maubec și-i trimise pe cei șapte sute de Pyroți în judecata tribunalelor corecționale, care-i condamnară pentru calomnie la muncă silnică, la amenzi enorme și la toate daunele și interesele pe care le pretindea nevinovata lor victimă.

S-ar fi zis că Pyrot urma să rămână de-a pururi închis în colivia lui, pe care se cocoțau corbii. În vremea aceasta, toți pinguinii voiau să cunoască și să dovedească vinovăția acestui evreu, dar nu toate dovezile pe care le aduceau erau bune, iar unele se băteau cap în cap. Ofițerii statului-major se arătau zeloși, iar unii făceau chiar boroboafe. În timp ce Greatauk păstra o admirabilă tăcere, generalul Panther nu mai contenea cu explicațiile și dovedea în fiecare zi, prin ziare, vinovăția condamnatului. Poate că ar fi fost mai bine să nu pomenească nimic. Vinovăția era vădită și evidența nu se demonstrează, Puzderia asta de considerații tulbura mințile oamenilor. Credința, pururi vie, ajungea mai puțin senină.

Cu cît i se aduceau mulțimii mai multe dovezi,  
cu atît cerea mai multe.

385

Totuși, primejdia excesului de dovezi n-ar fi  
fost mare, dacă nu s- ar fi găsit în Piuguinia,  
cum se găsesc pretutîndeni și în alte părți,  
oameni cu mintea călită în libera cercetare a  
lucrurilor, în stare să studieze o problemă  
grea și înclinați spre îndoiala filozofică. Erau  
puțini și nu toți erau dispuși să ia cuvîntul.  
Publicul nu era de loc pregătit să-i asculte. N-  
aveau să întîlnească totuși numai surzi. Evreii  
puternici, toți miliardarii israeliți din Alea,  
spuneau cînd li se vorbea despre Pyrot: „Nu-1  
cunoaștem pe omul acesta”. Dar se gîndeau  
să-1 scape. Păstrau prudența la care-i obliga  
averea lor și doreau să-i vadă pe alții mai  
puțin sfioși. Dorința lor avea să se îplinească

• 23 ~ Proză satirică franceză • Capitolul IV

Colomban

Cîteva săptămîni după condamnarea celor  
șapte sute de Pyroți, un omuleț miop,  
încruntat, cu părul vîlvoi, ieși într-o dimineată  
din casă, cu o oală de pap, cu o scară și cu un  
teanc de foi și porni pe străzi, lipind pe ziduri  
afișele pe care scria cu litere mari : „*Pyrot e  
nevinovat. Vinovatul e Maubec*”. Nu era de  
meseria lui lipitor de afișe. Se numea  
Colomban Autor a o sută șaizeci de volume de  
sociologie pinguină, Colomban trecea printre  
cei mai harnici și mai prețuiți scriitori din  
Alea. După o matură chibzuintă, încredințindu-  
se de nevinovăția lui Pyrot, o dădea în vileag  
în modul care i se părea lui cel mai potrivit.  
Pusese fără piedici cîteva afișe pe străzile nu  
prea umblate. Dar ajungînd în cartierele cu  
populație deasă, de cîte ori se urca pe scară,  
curioșii îmbulziți sub el, muți de surpriză și de  
indignare, îi aruncau priviri amenințătoare, pe  
care el le suporta cu calmul pe care îl dau  
curajul și miopia. În timp ce, în urma lui,  
portarii și negustorii îi rupeau afișele, el își  
vedea de drum, tîrînd după el tot calabalîcul,

urmat de o droaie de puștani, care, cu coșul sub braț și cu ghiozdanul în spate, n-aveau nici un zor să ajungă la școală. Și el își lipea mai departe afișele, cu sirguintă. Indignărilor mute li se adăugau acum protestele și murmurele. Dar Colomban nu catadicsea să vadă nici să audă nimic. Cum la capătul străzii Sfînta Orberoza tocmai lipea unul din acele pătrate de hîrtie pe care era tipărit : „*Pyrot e nevinovat. Vinovatul e Mau- bec*”, mulțimea, întăritată, dădea semnele celei mai violente minii. „Trădătorule, tilharule, ticălosule, netrebnicule ! ” i-au strigat unii. O gospodină, des- chizîndu-și fereastra, i-a răsturnat în cap o ladă cu

<sup>1</sup> E vorba despre scriitorul Emile Zola. (n.r.) gunoi, un birjar i-a azvirlit pălăria cu biciușca tocmai de cealaltă parte a străzii, în uralele mulțimii răzbunate, un băiat de la o măcelărie l-a doborît din vîrfurile scării în canal, cu papul, cu bidineaua și cu afișele lui cu tot și pinguinii, mîndri, au simțit atunci măreția patriei. Colomban s-a ridicat, năclăit de murdărie, betegit la cot și la picior, dar liniștit și hotărît și a bombănit, înălțînd din umeri :

— Vite încălțate !

Apoi se așeză în canal în patru labe, să-și caute ochelarii pe care-i pierduse în cădere. Lumea văzu atunci că hainele îi erau spintecate de la guler pînă la pulpane și pantalonii ferfeniți. Mînia mulțimii spori și mai mult.

De cealaltă parte a străzii se întindea marea băcănie „Sfînta Orberoza”, Cîțiva patrioți luară din vitrină tot ce găsiră la îndemînă și azvirliră în Colomban : portocale, lămii, borcane cu dulceață, tablete de ciocolată, sticle de lichior, cutii de sardele, pateuri de ficat de gîscă, șunci, păsări, bidoane de ulei și saci cu fasole. Acoperit de resturi de min- care, lovit și sfîșiat, șchiop și orb, o rupse la fugă, urmărit de băieții de prăvălie, de ucenicii de la brutărie, de hoinari, de burghezi și de tot felul de haimanale, al

căror număr creștea din clipă în clipă și care urlau : „La apă cu el ! Moarte trădătorului !" Acest șuvoi de omenire necioplită se năpusti pe bulevarde și se revărsă în strada Sfântul Mael. Poliția își făcea datoria. Din toate străzile alăturate veneau agenți de poliție care, cu mîna stîngă pe teaca săbiei, ajungeau în pas alergător în fruntea coloanei de urmăritori. Erau gata să-1 apuce cu mîi- nile lor enorme, cînd Colomban scăpă deodată căzînd printr-o gură deschisă, în fundul unui canal.

Colomban își petrecu noaptea în canal, așezat în beznă, pe malul apelor năclăite, printre șobolanii umezi și ghiftuiți. Se gîndea la misiunea lui. Inima, care parcă-i crescuse în piept, i se umplea cîe curaj și de milă. Și cînd zorii zilei strecurară o rază palidă pe marginea răsufătoarei, se ridică și spuse, vorbindu-și singur :

— Prevăd că lupta va fi crîncenă. întocmi pe loc un memoriu, în care arăta limpede că Pyrot nu putuse să-i fure Ministerului de Război optzeci de mii de căpițe de fin, care nu intraseră niciodată în posesiunea lui, întrucît Maubec nu le predase, măcar că încasase prețul. Colomban răsîpîdi manifestul pe străzile Alcei. Oamenii refuzau să-1 citească și-1-rupeau cu minie. Negustorii arătau pumnul distribuitorilor, care o luau iute din loc, urmăriți cu măturoiul de gospodinele apucate de furii. Mîințele se înfierbîntară și fierberea ținu toată ziua. Seara, cete de oameni firoși, îmbrăcați în zdrențe, cutreierau străzile urlînd : „Moarte lui Colomban !" Patrioții smulgeau din brațele vinză- torilor de ziare maldăre întregi de manifeste, pe care le ardeau în piețele publice și încingeau hore nebune în jurul acestor focuri, cu prostituate su- mese pînă-n briu.

Cei mai înflăcărați se duseră să spargă geamurile casei în care trăia Colomban din munca lui de mai bine de patruzeci de ani, în tihna unei liniști adinei.

Parlamentul se tulbură și întrebă guvernul ce măsuri înțelegea să ia pentru stîrpirea odioaselor atentate săvîrșite de Colomban, împotriva cinstei armatei naționale și a securității Pinguiniei. Robin Miel- leux vesteji cutezanța pîngăritoare a lui Colomban și anunță în aplauzele legiuitorilor, că omul acesta va fi tîrit în fața tribunalului, ca să dea seamă de ticălosul lui pamflet.

Ministrul de Război, chemat la tribună. își făcu apariția, schimbat la față. Nu mai avea, ca altădată, mutra unei gîște sacre a citadelor Pinguiniei. Acum, zbîrlit, cu gîtul întins, cu gura țuguiată, ca un cioc hrăpăreț, părea vulturul simbolic încleștat de ficatul dușmanilor patriei.

În tăcerea augustă a adunării, ministrul rosti doar aceste cuvinte :

— Vă jur că Pyrot este un ticălos ! Această declarație a lui Greatauk, răspîdită în toată Pinguinia, avu darul să ușureze conștiința publică.

Capitolul V

**Cucernicii părinți Agaric și Cornemuse**

Nedumerit și resemnat, Colomban îndura povara ocării obștești. Nu era zi în care să plece de acasă, fără să fie bătut cu pietre. De aceea, nici nu pleca. Cu o măreață încăpăținare, scria în biroul lui noi memorii pentru apărarea nevinovatului întemnițat, în timpul acesta, printre puținii cititori pe care-i găsi, unii, vreo doisprezece, fură izbiți de argumentele lui și începură să se îndoiască de vinovăția lui Pyrot. Se destăinuiră prietenilor, se străduiră să răspîndească în juru-le lumina care își făcea drum în mintea lor. Unul dintre ei era un prieten al iui Robin Mielleux, căruia îi mărturisi nedumeririle lui. Din momentul acela, Robin Mielleux refuză să-1 mai primească. Un altul, ceru printr-o scrisoare deschisă explicații ministrului de Război. Un al treilea publică un pamflet violent. Este vorba de Kerdanic, cel mai temut dintre polemisti. Publicul rămase năuc. Se spunea că apărătorii trădătorului erau întreținuți cu bani

de evreii bogați. Acești apărători fură înfierăți cu numele de pirotini și patrioții jurară că-i vor extermina. Pe tot cuprinsul republicii nu existau decît o mie sau o mie două sute de pyrotini. Dar tuturor li se năzăreau numai pyrotini peste tot. Se temeau că dau peste ei la plimbare, la întruniri, în adunări în saloanele mondene, la masa familială, în patul conjugal. Jumătate din populație ajunsese suspectă celeilalte jumătăți. Vrajba aprinse întregul oraș.

Părintele Agaric, care conducea o mare școală de tineri nobili, urmărea evenimentele cu o atenție plină de îngrijorare. Nenorocirile bisericii pinguine nu-1 doborîseră. El rămăsese credincios prințului Crucho și tot mai păstra nădejdea readucerii moștenitorului Draconizilor pe tronul Pinguiniei. Socoti că evenimentele care se desfășurau sau se pregăteau în țară, starea de spirit — deopotrivă efect și cauză a lor — și tulburările — urmarea lor firească — îndreptate, conduse, îndrumate sau abătute din cale de înțelepciunea adîncă a unui călugăr, ar putea să zguduie republica și să cîștige bunăvoința pinguinilor pentru înscăunarea prințului Crucho, a cărui evlavie făgăduia credincioșilor tot felul de mingîieri. Purtînd pe cap uriașa lui pălărie neagră, cu margini aidoma aripilor Noptîi, o apucă, prin pădurea Conils, către uzina în care venerabilul său prieten, părintele Cornemuse, extrăgea licoarea întremătoare a Sfîntei Orberoza. Întreprinderea prea- bunului călugăr, atît de crud lovită pe vremea amiralului Chatillon, se ridica iar din ruine. Trenurile de marfă străbăteau din nou pădurile, iar în hangare se puteau vedea, îmbrăcați în șorturi albastre, sute de orfani care înfășurau sticlele și ferecau lăzile.

Agaric îl găsi pe venerabilul Cornemuse în fața cuptoarelor, în mijlocul retortelor. Privirile furișe ale bătrînului își regăsiseră strălucirea rubinie și luciul craniului său te ducea iarăși cu gîndul la ceva gîngăș și prețios.

Agaric îl felicită mai întâi pe cuviosul distilator pentru activitatea care se înfiripa iar în laboratoarele și atelierele sale.

— Treburile merg iarăși strună, slavă domnului \ răspunse bătrînul din Conils. Vai, cît decăzuseră, frate Agaric ! Ai apucat să vezi și dumneata paragina întreprinderii, ce să-ți mai spun eu.

Agaric întoarse capul.

— Licoarea Sfintei (Jrberoza — urmă Cornemuse — triumfă iar. Cu toate acestea, întreprinderea mea rămîne tot nesigură și la cheremul împrejurărilor. Legile care au ruinat-o și au pustiit-o n-au fost abrogate : sînt suspendate numai...

Și călugărul din Conils își înălță spre cer ochii lui de rubin.

Agaric îi puse mîna pe umăr :

— Vai, frate Cornemuse, ce privești ne înfățișează biata noastră Pinguinie ! Pretutindeni, aere de nesupunere, de neatîrnare, de libertate ! Vedem cum se ridică îngîmfații, fudulii, oamenii răzvrătirii. După ce au înfruntat legile dumnezeiești, iată-i că se ridică și împotriva legiurilor omenesti, într-atît e de adevărat că pentru a fi bun cetățean, trebuie să fii bun creștin. Colomban face pe împielîțatul. Numeroși, nelegiuiți urmează blestemata lui pildă, în turbarea lor, vor să rupă toate pripoanele, să zdrobească toate jugurile, să se scuture de legăturile cele mai sfinte, să scape de constrîngerile cele mai folositoare. Își lovesc patria, pentru ca ea să li se supună. Dar se vor prăbuși sub ura, sub ocară, sub revolta, sub furia, sub blestemele și scîrba obștească. Iată prăpastia în care au ajuns din pricina ateismului, a liberei cugetări, a liberei cercetări și a pretenției monstruoase de a judeca după capul lor, îngîmfîndu-se cu o părere proprie.

— Fără îndoială, fără îndoială — răspunse părintele Cornemuse, clătînînd din cap. Dar eu îți mărturisesc că grija distilării ierburilor tămăduitoare m-a abătut de la urmărirea



treburilor publice. Știu doar că se vorbește mult despre un oarecare Pyrot. Unii susțin că e vinovat, alții afirmă că e nevinovat și nu cunosc motivele care-i împing și pe unii și pe alții să se amestece într-o afacere care nu-i privește.

Cuviosul Agaric întrebă cu aprindere

— Dumneata te îndoiești de crima lui Pyrot ?

— Nu pot sta la îndoială, preascumpe Agaric — răspunse călugărul din Conils. Ar fi potrivit legilor țării mele, pe care trebuie să le respectăm, atîta vreme cît nu sînt potrivnice celor divine. Pyrot e vinovat, pentru că e condamnat. A spune mai mult pentru sau contra vinovăției lui, ar însemna să substitui autoritatea mea celei judecătorești și departe de mine gîndul ăsta. De altfel, e de prisos, întrucît Pyrot e condamnat. Dacă nu e condamnat pentru că e vinovat, e vinovat pentru că e condamnat. Și-i totuna. Cred în vinovăția lui cum trebuie să creadă orice bun cetățean și am să cred, atîta vreme cît justiția îmi va porunci să cred, căci nu oricine are căderea să hotărască asupra nevinovăției unui condamnat, ci numai judecătorii. Justiția omenească este totdeauna vrednică de respect, căci chiar erorile pe care le face sînt legate de natura ei mărginită și supusă greșelii. Greșelile acestea se pot îndrepta. Dacă judecătorii nu le îndreaptă pe pămînt, le va îndrepta Dumnezeu în ceruri. De altfel, am o mare încredere în generalul Greatauk, care mi se pare, deși n-are aerul, mai deștept decît toți cei care-l atacă.

— Preaiubite Cornemuse — spuse cucernicul Agaric — afacerea Pyrot, ajunsă pînă unde vom ști noi s-o ducem, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu paralele trebuitoare, va izvodi multe lucruri bune. Ea va da în vileag metehnele republicii anticreștine și-i va îndemna pe pinguini să restaureze tronul

Draconi- zilor și prerogativele Bisericii. Dar, pentru asta, va trebui ca poporul să-și vadă leviții în rîndul întii al apărătorilor săi. Trebuie să pornim împotriva dușmanilor armatei și a celor care ponegresc eroii și toată lumea ne va urma !

— Toată lumea, ar fi prea mult — murmură călugărul din Conils, dînd din cap. Văd că pinguinii au chef de. hartă. Dacă ne vom amesteca în cearta lor, se vor împăca pe spinarea noastră și tot noi vom plăti cheltuielile războiului. Iată pentru ce, prea-scumpe Agaric, dacă vrei să asculți povața mea, e bine să nu amesteci Biserica în tărășenia asta.

— Știi cît sînt de energic ; vei vedea că sînt și chibzuit. Nu voi compromite nimic... Preaiubite Cor- nemuse, nu vreau să iau decît de la dumneata banii de care avem nevoie să intrăm în luptă !

Multă vreme, Cornemuse refuză să suporte cheltuielile unei acțiuni pe care o socotea sortită In- fringerii. Agaric fu, rînd pe rînd, patetic și amenințator. În sfîrșit, cedînd rugămintilor și amenințărilor, Cornemuse, tîrșîindu-și pașii, cu capul plecat, ajunsese în chilia lui severă, în care totul dovedea o sărăcie evanghelică. În peretele spoit cu var, sub o ramură de merisor sfînțit, era fixată o casă de fier. O deschise oftînd și scoase un mic teanc de hîrtii. Cu brațul abia întins și cu o mină șovăitoare, le dădu cucernicului Agaric.

— Fii sigur, preaiubite Cornemuse — spuse cucernicul Agaric, virînd hîrțiile în buzunarul hainei vătuite — că afacerea Pyrot ne-a fost trimisă de Dumnezeu pentru gloria și proslăvirea Bisericii Pin- guiniei.

— Numai de-ai izbuti ! oftă călugărul din Conils,

Și cînd rămase singur în laborator, își învălui

cuptoarele și vasele cu privirile ochilor lui fermecători, plini de o tristețe negrăită.

Capitolul VI **Cei șapte sute de Pyroți**

Cei șapte sute de Pyroți stîrneau în sufletul publicului o aversiune crescîndă. Zilnic erau snopiți în bătaie cîte doi-trei Pyroți pe străzile Alcei. Unul dintre ei fu bătut la spate în văzul lumii. Un altul azvîrlit în rîu ; al treilea fu uns cu catran, tăvălit prin pene și plimbat pe bulevarde, prin mulțimea care se strîmba de rîs. Al patrulea s-a ales cu nasul tăiat de un căpitan de cavalerie. Pyroții nu mai îndrăzneau să se arate la club, la tenis, la curse.

La Bursă se duceau pe furiș. în aceste împrejurări, prințul de Boscenos găsi cu cale să le înfrîneze cît mai grabnic îndrăzneala și să pună capăt neobrăzării lor. întîlnindu-se, în acest scop, cu contele Clena, cu domnul La Trumelle, cu viconte Olive și cu domnul Bigourd, întemeie cu ei marea asociație a antipyroților, la care aderară sute de mii de cetățeni, ostașii pf companii, regimente, brigăzi, divizii și pe corpuri de armată, orașele, județele și provinciile.

Cam în vremea aceasta, ministrul de Război, du- cîndu-se la șeful statului său major, văzu cu surprindere că marea încăpere în care lucra generalul Panther, odinioară cu pereții goi, avea acum pe fiecare zid, de la podea pînă la tavan, în rafturi adînci, un întreit și împătrit rînd de dosare de toate formatele și culorile, monstruoase arhive născute peste noapte, ajunse în cîteva zile la proporțiile unor arhive seculare.

— Ce-i asta ? întrebă ministrul mirat.

— Dovezi împotriva lui Pyrot — răspunse cu o patriotică mulțumire generalul Panther. Nu aveam, cînd l-am condamnat. Dar de atunci am strîns cu virf și îndesat.

Ușa era deschisă. Greatauk văzu cum suia pe scară un lung șir de hamali, care veneau să-și descarce în sală legăturile grele de hîrtoage și zări ascensorul care urca încetinit, gemînd sub greutatea dosarelor.

— Dar astea ce-or mai fi ? întrebă dînsul.  
— Ne sosesc noi dovezi contra lui Pyrot —  
spuse Panther. Am cerut din toate  
circumscripțiile Pinguiniei, de la toate statele-  
majore și de la toate curțile din Europa. Am  
comandat dovezi în toate orașele din America  
și din Australia și la toate agențiile de comerț  
din Africa. Aștept baloturile din Bremen și un  
transport din Melbourne.

Și Panther întoarse spre ministru o privire  
liniștită și radioasă de erou. În vremea  
aceasta, Grea- tauk, cu monoclul în ochi,  
privea uriașul vraf de hirtii mai mult îngrijorat  
decît mulțumit.

— E foarte bine — spuse el — e foarte  
bine, dar mă tem să nu-i răpim afacerii lui  
Pyrot frumoasa ei simplitate. Era clară.  
Asemenea cleștarului, valoarea ei stătea în  
limpezime. Zadarnic ai fi căutat cu lupa o  
prihană, o crăpătură, o pată, ori cel mai ne-  
însemnat cusur. La ieșirea din mîinile mele,  
era o perlă și dumneata faci din ea un munte.  
Ca să-ți spun tot ce gîndesc, mă tem că vrînd  
să lucrezi prea bine, să nu fi făcut mai rău !  
Dovezi ! Fără îndoială, e bine să ai dovezi, dar  
poate că e mai bine să nu ai. Ți-am mai spus,  
Panther : numai o dovadă ră- mîne de  
neînlăturat : mărturisirile vinovatului. (Sau ale  
nevinovatului, n-are a face !) Așa cum o ticlui-  
sem eu, afacerea Pyrot nu dădea prilej de  
critică. Nu avea nici un punct șubred, Sfrunta  
orice atac ! Era invulnerabilă, pentru că era  
invizibilă. Acum, prezintă atîtea prilejuri de  
discuție ! Panther, te sfătuiesc să te servești  
cu cumpătare de dosarele dumitale. Ți-aș  
rămîne mai ales îndatorat dacă ai fi mai  
reținut în comunicările pe care le faci ziaris-  
lor. Dumneata vorbești bine, dar vorbești prea  
mult. Ia spune-mi, Panther, printre  
documentele acestea există și unele false ?  
Panther zîmbi :  
— Sînt unele ticluite.  
— Chiar asta voiam să spun. Sînt și unele  
ticluite. Cu atît mai bine. Sînt cele bune. Ca

dovezi, actele false fac, în general, mai mult decât cele autentice, mai întâi pentru că au fost făcute anume pentru nevoile cauzei, la comandă și pe măsură și pentru că sînt, în sfîrșit, exacte și juste. Sînt preferate celorlalte și pentru că ne duc cu mintea într-o lume ideală, abățîndu-ne de la realitate, care, pe lumea aceasta, nu e niciodată pură... Totuși, aș prefera, poate, Panther, să n-avem de loc dovezi.

Primul act al asociației antipyroților fu o invitație adresată guvernului pentru traducerea imediată în fața unei înalte curți, ca vinovați de înaltă trădare, a celor șapte sute de Pyroți și a complicilor lor. Prințul de Boscenos, în calitate de purtător de cu- vînt al asociației, se înfățișă înaintea consiliului de miniștri întrunit ca să-l primească și-și exprimă dorința ca vigilența și dirzenia guvernului să fie la înălțimea împrejurărilor. Strînse mîna fiecărui ministru în parte și, trecînd pe lîngă generalul Greatauk, îi șopti la ureche :

— Nu da înapoi, netrebnicule, sau public dosarul Maloury !

După cîteva zile, Camera și Senatul au votat în unanimitate un proiect de lege al guvernului, prin care asociația antipyroților a fost recunoscută ca societate de folos obștesc.

Asociația a trimis pe dată în Marsuinia, la castelul din Chitterlings, unde Crucho își minca piinea amară a exilului, o delegație însărcinată să asigure prințul de dragostea și devotamentul antipyroților.

între timp, pyroții sporeau și ei la număr : ajunseseră acum zece mii. Pe bulevarde aveau cafenelele lor preferate. Patriotii le aveau și ei pe ale lor, mai mari și mai luxoase. în fiecare seară, zburau, de la o terasă la alta, halbele, farfurioarele, chibritelnițele, clondirele, scaunele și mesele. Oglinzile erau prefăcute în țandări. Pe întuneric nu se mai știa de unde porneau loviturile și nepotrivirea numerică nu mai avea nici o însemnătate ! Brigăzile negre puneau

capăt luptei, călcîndu-i în picioare pe încăierăți, fără deosebire, sub bocancii lor cu ținte ascuțite.

Într-una din acele nopți de vitejie, cînd prințul de Boscenos ieșea însoțit de cîțiva patrioți dintr-o circiumă la modă, domnul de la Trumelle, arătîndu-i un omuleț cu barbă și cu ochelari, fără pălărie în cap, cu o singură minecă la haină, și care se țira cu greu pe trotuarul presărat cu sfărîmături, zise :

— Uite-1 pe Colomban !

Prințul era puternic, dar blînd. Era plin de man- suetudine. Dar, la auzul numelui de Colomban, văzu roșu. Se năpusti asupra omulețului cu ochelari și cu un pumn în nas îl doborî la pămînt.

Domnul de la Trumelle își dădu seama atunci că, înșelat de o asemănare nemeritată, îl luase drept Colomban pe domnul Bazile, un fost notar, secretarul asociației antipyroților, patriot înflăcărat și mărinos. Prințul de Boscenos era unul din acele suflete antice care nu se încovoiaie niciodată. Totuși, știa să-și recunoască greșelile.

— Domnule Bazile — spuse dînsul scoțîndu-și pălăria — dacă v-am atins obrazul, mă veți scuza și mă veți înțelege, mă veți aproba, ba chiar mă veți congratula și mă veți felicita, cînd veți cunoaște cauza acestui act. Vă luasem drept Colomban !

Domnul Bazile, apăsîndu-și cu batista nările din care gîlgiia șîngele și ridicîndu-și cotul strălucitor din mineca sfișiată, răspunse sec :

— Nu, domnule, nu te felicit, nu te congratulez, nici nu te aprob, căci fapta dumitale e cel puțin de prisos ; este, aș putea spune, supranumerară. Astă- seară am mai fost luat și de alții, în trei rînduri, drept Colomban și găsesc că am fost îndeajuns tratat cum merita el. Patrioții i-au rupt coastele și i-au stîlcit șalele pe spinarea mea și socoteam, domnule, că mi-era de ajuns.

Abia terminase de vorbit, cînd se ivi o ceată de pyrotini. Induși în eroare și ei de

asemănarea înșelătoare, crezură că patrioții îl snopeau pe Colomban. Loviră cu bitele lor cu măciucă de plumb și cu vîna de bou pe prințul de Boscenos și pe însoțitorii lui, pe care-i lăsară țepeni în piață și înriă- țîndu-1 pe notarul Bazile, îl duseră în triumf de-a lungul bulevardelor, în ciuda protestărilor lui pline de indignare, în strigăte de : „Trăiască Colomban \ Trăiască Pyrot!" pînă ce brigada neagră, pornită pe urmele lor, îi asaltă, îi doborî la pămînt, îi tîri în chip nedemn la post, unde notarul Bazile fu frămîn- tat, sub numele de Colomban, de tăpile groase, cu nenumărate cuie, ale agenților ordinii publice.

Capitolul VII

#### **Bidault-Coquille și Maniflora. Socialiștii**

Dar, în timp ce un val de minie și de ură bîntuia 'Alea, Eugen Bidault-Coquille, cel mai sărac și cel mai fericit dintre astronomi, instalat într-un vechi foișor de foc din vremea Draconizilor iscodea cerul printr-o lunetă proastă și înregistra fotografic, pe plăci avariate, dîrele stelelor căzătoare. Geniul lui corecta erorile instrumentelor și dragostea lui pentru știință biruia dezmățul aparatelor. Cu o nestînsă înflăcărare, urmărea aeroliții, meteoriții și bolizii, toate sfărîmăturile aprinse, toate pulberile în vîlvă- tăi care străbat atmosfera terestră cu o viteză uluitoare, răsplătit fiind pentru vegherile lui studioase cu nepăsarea publicului, cu nerecunoștința statului și cu dușmănia societăților savante. Pierdut în spațiile cerești, habar n-avea de întîmplările ivite la suprafața pămîntului. Nu citea niciodată ziarele și,, cum umbla prin oraș cu mintea preocupată de aste-roizii din noiembrie, se pomenise în mai multe rîn- duri în bazinul vreunei grădini publice sau sub roțile vreunui autobuz.

Foarte înalt la trup și la gîndire, se respecta pe sine și pe alții, respect arătat printr-o politețe rece, printr-o redingotă neagră foarte strîmtă, și printr-un joben înalt, sub care părea mai descărnăt și mai eteric.

Masa o lua într-un mic restaurant părăsit de clienții mai puțin spiritualiști decât dînsul, unde, la vestiarul pustiu, singură geanta lui mai odihnea, legată cu o nuielușă de merișor. În birtul acesta îi căzu într-o seară sub ochi memoriul lui Colomban pentru apărarea lui Pyrot. Îl citi spărgînd alune seci și deodată, înflăcărat de uimire, de admirație, de groază și de milă, uita căderile de meteori și ploile de stele și nu-l mai văzu decât pe vinovatul acela bătut de vînturi în colivia lui pe care străjuiau corbii.

Imaginea aceasta nu-i mai ieșea din minte. De opt zile era urmărit de imaginea osînditului nevinovat, cînd, la ieșirea din birtul lui, văzu o droaie de cetățeni intrînd într-o circiumă în care se ținea o întrunire publică. Intră și el. La întrunire se discuta în contradictoriu. Urlau, se ocărau și se ciomăgeau unii pe alții în sala aceea plină de fum. Pyroții și antipyroții luau cuvîntul, rînd pe rînd, aclamați și huiduiți. Un entuziasm neguros și confuz înflăcăra asistența. Cu îndrăzneala oamenilor sfioși și singuratici, Bidault-Coguille sări pe estradă și vorbi trei sferturi de oră. Vorbi foarte repede, fără ordine, dar năvalnic și cu toată convingerea unui matematician mistic. Fu aclamat. Cînd coborî de pe estradă, o femeie voinică, fără vîrstă, îmbrăcată în roșu de sus pînă jos, purtînd la imensa ei pălărie pene eroice, se năpusti asupra lui înflăcărată și solemnă, îl sărută și-i zise :

— Ce frumos ești !

În simplitatea lui, el se gîndi că trebuie să fie un pic de adevăr în spusele femeii.

Nu mai trăia — îi declară dînsa — decât pentru apărarea lui Pyrot și pentru slăvirea lui Colomban. Lui Bidault-Coguille i se păru sublimă și o socoti și el frumoasă. Era Maniflora, o bătrînă cocotă săracă, uitată, scoasă din circulație și ajunsă deodată mare cetățeană.

Din clipa aceea nu-l mai părăsi. Trăiră împreună ceasuri fără seamăn, prin cafenele proaste, prin camere mobilate, prin birouri de



redacție, prin săli de întruniri și de conferințe. Cum el era un idealist, stăruia s-o creadă încântătoare, cu toate că-i dăduse din plin prilejul să vadă că nu-i mai rămîneau farmece de nici un fel, în nici un loc. Din frumusețea ei apusă păstra numai siguranța că place și cerea dovezi de dragoste cu o semeță încredere în sine. Totuși, trebuie să recunoaștem că afacerea Pyrot, rodnică în minunății, o îmbrăca pe Maniflora într-un fel de măreție civică și o preschimba, la întrunirile populare, într-un august simbol al dreptății și adevărului.

Bidault-Coguille și Maniflora nu trezeau nici cea mai ușoară ironie ori veselie în rîndurile antipyro-tilor, ai apărătorilor iui Greatauk și ai prietenilor spadei. Zeii, în minia lor, nu le dăduseră oamenilor acestora darul prețios al surîsului. Ei învinovăteau cu gravitate pe curtezană și pe astronom de spionaj, de trădare, de uneltire contra patriei. Bidault-Coguille și Maniflora creșteau văzînd cu ochii sub insulte, ocări și calomnii.

De multe luni de zile, Pinguinia era împărțită în două tabere și, lucru care poate părea ciudat la prima vedere, socialiștii nu intraseră încă în joc de nici o parte. Grupurile lor cuprindeau aproape toți muncitorii manuali ai țării, forță împrăștiată, nelămurită, ruptă, zdrobită, dar grozavă. Afacerea Pyrot îi puse pe principalii conducători ai grupărilor într-o ciudată încurcătură : nu le venea să treacă nici de partea capitaliștilor, nici de partea militarilor. Principiile lor nu erau în joc, interesele lor nu erau implicate în această afacere. Totuși, cei mai mulți își dădeau seama cît era de greu să rămîi străin de luptele în care se aruncase întreaga Pinguinie.

Cei mai de seamă dintre ei se întruniră ia sediul federației, în strada Coadă Diavolului colț cu Sfin-tul Mael, ca să vadă ce comportare s-ar cădea să aibă în împrejurările de față și în cele ce vor urma.

Tovarășul Phoenix luă cel dintîi cuvîntul :

— S-a săvîrșit o crimă — spuse el — cea mai odi • oasă și cea mai lașă dintre crime, o crimă judiciară, Niște judecători militari, constrînși sau înșelați de șefii lor ierarhici, au osîndit un nevinovat la o pedeapsă infamantă și crudă. Să nu spuneți că victima nu e cineva dintre ai noștri, că face parte dintr-o tagmă care a fost și care ne va fi veșnic dușmană. Partidul nostru este partidul dreptății sociale. De aceea, nu poate exista o nedreptate care să-l lase nepăsător

.Ce ruşine ar fi pentru noi dacă am lăsa un radical\* anume Kerdanic, un burghez de felul lui Colomban, şi cîţiva republicani moderaţi să dea singuri în vileag crimele militarilor ! Dacă victima nu e dintre ai noştri, călăii ei sînt călăii fraţilor noştri şi Greatauk, înainte de a lovi într-un militar, a dat poruncă să fie împuşcaţi tovarăşii noştri, greviştii.

Tovarăşi, printr-o mare sfortare intelectuală, morală şi materială, voi îl veţi smulge pe Pyrot din chinurile lui şi, săvîrşind această faptă mărinimoasă, nu vă veţi abate de la sarcina eliberatoare şi revoluţionară pe care aţi luat-o asupra voastră, căci Pyrot a ajuns simbolul celui asuprit şi toate nedreptăţile sociale se leagă între ele. Nimicind una, le clatini pe toate celelalte.

După ce termină Phoenix, vorbe tovarăşul Sapor precum urmează;

— Sînteţi povăţuiţi să vă părăsiţi rostul vostru ca să faceţi o treabă care nu vă priveşte. De ce za vă azvîrliti într-o încăierare în care, ori de ce parte aţi trece, nu veţi găsi decît duşmanii fireşti, neîmpăcaţi, de totdeauna ? Capitaliştii vi se par mai puţin odioşi decît militarii ? Ce casă de bani o să salvaţi ? Sfirleaza Băncii sau Fofeaza Răzbunării ? Ce neroadă şi criminală mărinimie v-ar putea face să alergaţi în ajutorul celor şapte sute de Pyroţi, pe care îi veţi găsi pururi împotriva voastră în lupta socială ?

Vi se propune să interveniţi în vrajba duşmanilor voştri şi să restabiliţi ordinea tulburată de nelegiuirile lor. Mărinimia împinsă atît de departe nu se mai cheamă mărinimie.

Tovarăşi, există un grad în care ticăloşia ajunge „mortală pentru o societate. Burghezia pîguină se sufocă în ticăloşia ei şi vi se cere vouă s-o salvaţi, primenind văzduhul în jurul ei. Asta e curată bătaie de joc.

S-o lăsăm să crape şi să-i privim cu scîrbă şi cu bucurie ultimele zvîrcoliri, părăindu-ne doar rău că ea a stricat atît de adînc pămîntul pe care a clădit, încît noi nu vom mai găsi

decît o mocirlă otrăvită pentru aşezarea temeliiilor unei societăţi noi.

Cînd Sapor îşi încheie discursul, tovarăşul Lapei> sonne rosti şi el aceste cîteva cuvinte :

—Phoenix ne cheamă în ajutorul lui Pyrot pentru motivul că Pyrot e nevinovat. Mi se pare că asta e o judecată tare şubredă. Dacă Pyrot e nevinovat, s-a purtat ca un bun militar şi totdeauna şi-a făcut în mod conştiincios meseria, care constă, mai ales, în a trage în popor. Nu e un motiv ca poporul să-i ia apărarea, înfruntînd toate pericolele. Cînd mi se va dovedi că Pyrot este vinovat şi că a furat finul armatei, voi trece de partea lui.

Luă apoi cuvîntul tovarăşul Larrivee :

— Eu nu sînt de părerea prietenului meu Phoenix şi nu sînt nici de părerea prietenului meu Sapor. Nu cred că partidul trebuie să îmbrăţişeze o cauză, de îndată ce ni se spune că e o cauză dreaptă. Mă tem să nu fie la mijloc un supărător abuz de cuvinte şi un primejdios echivoc. Căci dreptatea nu e totuna cu dreptatea revoluţionară. Întrucît mă priveşte, eu am ales : sînt pentru dreptatea revoluţionară. Şi totuşi, în cazul de faţă, vestejesc abţinerea. Cînd soarta prielnică ne aduce un asemenea prilej, zic eu, ar trebui să fim nişte nătingi ca să nu tragem folos.

Cum ? Ni s-a oferit prilejul să-i dăm militarismului lovituri năprasnice, poate chiar mortale. Şi voi vreţi să stăm cu braţele încrucişate ? Vă pun în vedere, tovarăşi : eu nu sînt fachir şi n-am să fac niciodată parte din partidul fachirilor. Dacă se află aici fachiri, să nu se bizuie pe mine că am să le ţin de urît. Contemplarea buricului e o politică fără rezultate, pe care eu n-am s-o fac niciodată. Un partid ca al nostru trebuie să se afirme neîncetat, dovedindu-şi existenţa printr-o acţiune continuă. Vom interveni şi noi în afacerea Pyrot, dar vom interveni în mod revoluţionar. Vom desfăşura o acţiune violentă. Voi credeţi, aşadar, că violenţa e un procedeu învechit, o născocire depăşită, pe care trebuie s-o dăm la vechituri, alături de poştalioane, de tiparniţele de mînă şi de

telegraful aerian ? Greșiți ! Violența e o unealtă eficace. Trebuie să știi numai cum să te slujești de ea. În ce va consta acțiunea noastră ? Am să vă spun îndată. Va consta în asmuțirea claselor conducătoare unele împotriva celorlalte. Vom căuta să încăierăm armata cu finanțele, guvernul cu magistratura, nobilimea și clerul și să-i împingem, dacă se va putea, să se nimicească unii pe alții. Va trebui să întreținem fierberea aceasta, care slăbește guvernul, cum îi istovește febra pe bolnavi.

Afacerea Pyrot, de-om ști să ne folosim puținel de ea, va grăbi cu zece ani creșterea partidului socialist și emanciparea proletariatului, prin dezarmare, prin greva generală și prin revoluție.

Conducătorii partidului arătându-și astfel, fiecare, părerile lor deosebite, discuția se prelungi cu aprindere. Vorbitorii, cum se întâmplă mai totdeauna în astfel de cazuri, repetară argumentele pe care le înfățișaseră, expunându-le cu mai puțină ordine și măsură ca prima oară. S-au hărțuit multă vreme și nici unul nu și-a schimbat părerile, care, în ultima analiză, se reduceau la două : părerea lui Sapor și a lui Lapersonne, care îndemneau la abținerea și părerea lui Phoenix și a lui Larrivee, care voiau să intervină. Aceste d'ouă convingeri potrivnice se contopeau în aceeași ură față de căpeteniile armatei și de justiția militară și în aceeași credință în nevinovăția lui Pyrot. Prin urmare, opinia publică nu se înșela cituși de puțin, socotindu-i pe fruntașii socialiști ca pe niște pyrotini foarte dăunători.

Cît despre masele de jos, în numele cărora vorbeau ei și pe care le reprezentau, în măsura în care graiul poate să reprezinte inexprimabilul, cît despre proletari, în sfîrșit, al căror cuget e greu ele cunoscut, se pare că afacerea Pyrot nu-i interesa. Pentru ei, era prea literară, ticluită după gusturi prea clasice, cu un aer de mare burghezie și de mare finanță, care nu le era ele loc pe plac.

Capitolul VIII  
Procesul Colombart

Cînd începură dezbaterile în procesul Colomban, pyrotinii nu erau mai mulți de treizeci de mii, dar îi aflai pretutindeni, chiar și printre preoți și militari. Simpatia evreilor bogați era ceea ce le dăuna mai mult. Și, dimpotrivă, datorau numărului lor mic prețioase avantaje și, în primul rînd, faptul că numărau printre ei mai puțini imbecili decît adversarii lor, care aveau cu duiumul. Neavînd decît un număr infim de dizidenți, se înțelegeau cu ușurință, acționau în armonie, nu erau ispitiți să se dezbine și să-și zădărnicească sforțările. Fiecare dintre ei simțea necesitatea acțiunilor bine făcute și se comporta cu atît mai bine, cu cît era mai expus privirilor, în sfîrșit, totul le îngăduia să creadă că vor cîștiga noi adepți, în vreme ce adversarii lor, care aveau din capul locului masele de partea lor, nu mai puteau d'ecît să descrească.

Adus în fața judecătorilor, în ședință publică, Colomban își dădu seama numaidecît că judecătorii lui nu erau curioși. Cum deschidea gura, președintele îi poruncea să tacă, din motive superioare de stat. Pentru aceeași rațiune, care era rațiunea supremă, martorii pîrîtului nu fură audiați. Generalul Panther, șef de stat-major, apăru la bară, în mare ținută și decorat cu toate ordinele. El făcu următoarea depoziție :

— Nemernicul Colomban pretinde că n-avem dovezi contra lui Pyrot. A mințit. Avem. Păstrez în arhivele mele șapte sute treizeci și doi de metri pătrați de dosare cu dovezi, care, avînd fiecare cîte cinci sute de kilograme, fac în total trei sute șaizeci și șase de mii de kilograme.

Ăcest ofițer superior făcu apoi, cu eleganță și ușurință, o expunere sumară a acestor dovezi.

— Avem de toate culorile și de toate nuanțele — spuse dînsul, în esență ț avem de toate forrna- fele : *pot, couronne, ecu, rciisîn, colombier, grand- aigle*<sup>1</sup> etc. Cel mai mic are mai

---

<sup>1</sup> Formate de hîrtie, cu anumite dimensiuni, (n.r.)

în latinește : A alungat pe puternici de pe tron. (n.r.)

puțin de un milimetru patrat cel mai mare are 70 de metri în lungime pe 0,90 lățime.

În fața acestei destăinuiri, auditoriul se cutremură de groază.

La rîndul lui, Greatauk se prezentă și depuse și el. Mai simplu și, poate, mai măreț, era îmbrăcat într-un veston vechi cenușiu, și își ținea miinile la spate.

— Las — spuse el cu calm și cu glasul nu prea ridicat — las domnului Colomban întreaga răspundere pentru un act care a dus țara noastră la doi pași de pierzanie. Afacerea Pyrot e secretă și trebuie să rămînă secretă. Dacă ar fi dată în vileag, nenorocirile cele mai crîncene, ca războaie, prădă- ciuni, pustiiri, pîrjoluri, măceluri și molime s-ar abate imediat asupra Pinguiniei. M-aș socoti vinovat de înaltă trădare, dacă aș rosti un cuvînt mai mult.

Cîteva persoane, bine cunoscute pentru experiența lor politică, printre care și domnul Bigourd, socotiră depoziția ministrului de Război mai iscusită și cu mai mare valoare decît a șefului său de stat-major.

Mărturia colonelului Boisjoli produse o puternică impresie :

— La o serată a Ministerului de Război — spuse ofițerul acesta — atașatul militar al unei puteri vecine mi-a mărturisit că, vizitînd grajdurile suveranului său, admirase un fin mătăsos și înmiresmat, de un verde minunat, cel mai frumos fin din cîte văzuse el vreodată ! De unde-l luase ? l-am întrebat eu. Nu mi-a răspuns, dar proveniența lui nu mi se părea îndoielnică. Era finul furat de Pyrot. Verdele, finețea paiului, mireasma lui sînt calitățile finului nostru național. Furajul puterii vecine bate în cenușiu, are firul fărîmicios. Scîrțîie sub furcă și miroase a praf. Oricine poate conchide.

Locotenent-colonelul Hastaing se urcă la bară și spuse, în mijlocul huiduielilor, că el nu- l crede vinovat pe Pyrot. Fu înhățat imediat de jandarmerie - și azvîrlit în fundul unei temnițe, în care, hrănit cu vipere, cu broaște și cu sticlă pisată, rămase neclintit, atît în fața făgăduințelor, cît și a amenințărilor.

Aprodul strigă :

— Conte Pierre Maubec de la Dentdulynx.

Se făcu o mare tăcere și asistența văzu înaintînd spre bară un nobil chipeș, dar jerpelit. Mustățile lui amenințau cerul și ochii lui sălbatici aruncau fulgere.

Se apropie de Colomban și, aruncîndu-i o privire de negrăit dispreț, spuse :

— Depoziția mea ? Iat-o : Rahat!

La auzul acestor cuvinte, întreaga sală izbucni în aplauze entuziaste și sări în sus, mînată de una din acele înflăcărări care aprind inimile și împing sufletele la fapte extraordinare. Fără să mai adauge vreun cuvînt, contele Maubec de la Dentdulynx se retrase.

Părăsind tribunalul o dată cu el, întreaga asistență îl duse cu alai. Aplecată pînă la pămînt în fața lui, prințesa de Boscenos îi strîngea cu înflăcărare coapsele. El păsea absent și întunecat, sub ploaia de batiste și de flori. Cum nu era chip s-o smulgă pe vicontesa Olive, încleștată de gîtul lui, calmul erou porni cu ea fluturînd pe piept ca o năframă ușoară.

Cînd deschise iarăși ședința, pe care trebui s-o suspende, președintele chemă experții.

Vermillard, vestitul expert grafolog, înfățișă rezultatul cercetărilor lui.

— Studiind cu luare-aminte — spuse dînsul — hîrțiile ridicate de la Pyrot și, indeosebi, registrele lui, de cheltuieli și caietele cu evidența rufăriei dată la spălat, mi-am dat seama că sub o aparență banală, ele alcătuiesc o criptogramă de nepătruns, a cărei cheie am găsit-o totuși. Ticăloșia trădătorului se poate desprinde din fiecare rînd, în sistemul acesta de scriere, cuvintele : „Trei țapi și douăzeci de franci pentru Adela” înseamnă : „Am livrat unei puteri vecine treizeci de mii de căpițe de fin”. După documentele acestea, am putut stabili pînă și compoziția finului livrat de ofițerul respectiv, într-adevăr, cuvintele : cămașă, vestă, chiloți, batiste de buzunar, gulere, aperitiv, tutun și țigări de foi, înseamnă : trifoi, șovar de munte, lucernă, ovăz, neghină, șovar aromitor și timoftică de livezi. Toate acestea sînt plantele aromatice care alcătuiau finul înmiresmat furnizat de



contele Maubec cavaleriei pinguine. în felul acesta, Pyrot își consemna nelegiuirile într-un grai pe care-l socotea de nepătruns în vecii vecilor. Rămînem uluiți de atîta viclenie, împletită cu atîta inconstiență.

Colomban, recunoscut vinovat fără circumstanțe atenuante, fu condamnat la maximum de pedeapsă. Jurații semnară numaidecît actele de rigoare.

în piața tribunalului, pe marginea fluviului ale cărui maluri văzuseră douăsprezece veacuri dintr-o istorie plină de fapte mari, cincizeci de mii de persoane așteptau în mare frămîntar-e rezultatul procesului. în mulțime forfoteau demnitarii asociației antipyroților, printre care se remarcău prințul de Boscenos, contele Clena, viconte Olive și domnul de La Trumelle. Tot acolo se înghesuiau cucernicul părinte Agaric și profesorii școlii Sfîntul Mael, cu toți elevii lor. Călugărul Douillard și generalisimul Caragouel, îmbrățișați, alcătuiau un grup sublim. Pe Podul Vechi, se zăreau venind în fugă cumetrele din hale și de la spălătorii, cu frigări, cu lopeți, cu clește de foc, cu bătătoare și cu căldări de apă de Javel. Pe trepte, în fața porților de bronz, erau adunați toți apărătorii lui Pyrot, pe care-i avea Alea : profesori publiciști, muncitori, unii conservatori, alții radicali sau revoluționari și, ușor de recunoscut după ținuta neglijentă și înfățișarea lor sălbatică, tovarășii Phoenix, Larrivee, Lapersonne, Dagobert și Varambille.

Strîns în redingota lui funebră și cu pălăria de ceremonii în cap, Bidault-Coguille invoca matematiciile sentimentale în apărarea lui Colomban și a colonelului Hastaing. Pe treapta cea mai înaltă, strălucea, zîmbitoare și sălbatică, Maniflora, curtezană eroică, dornică să se facă vrednică și ea, ca Leena, de un monument glorios, sau ca Epiharis, de laudele istoriei.

Cei șapte sute de Pyroți, deghizați în vinzători de limonadă, în vinzători de ziare, în cerșetori care adună mucuri de țigări și-n antipyroți, dădeau și ei tîrcoale în jurul uriașei clădiri.

Cînd apăru Colomban, se stîrni un strigăt atît de năprasnic, iar văzduhul și apele se

cutremurată într-atît, încît păsările se  
prăbuşiră din copaci, iar peştii ieşiră cu  
pîntecele în sus la suprafaţa fluviului. Din  
toate părţile se auzeau răcnete :  
— La apă cu Colomban ! La apă cu el!  
— Țîşniră şi cîteva strigăte :  
— Dreptate şi adevăr !  
Se auzi şi o voce strigînd din răsputeri J  
— Jos armata !  
Strigătul acesta fu semnalul unei încăierări  
îngrozitoare. Luptătorii cădeau cu miile şi  
trupurile lor îngrămădite alcătuiau movile  
urlătoare şi mişcătoare, pe care alţi luptători  
se încăierau. Femeile, înflăcărate, despletite,  
palide, cu dinţii gata să muşte şi cu unghiile  
gata să zgîrie, se năpusteau asupra cîte unui  
bărbat cu o frenezie care dădea chipului lor, în  
lumina vie a pieţei publice, o expresie  
îmbietoare, care nu putuse fi surprinsă pînă  
atunci decît în umbra perdelelor şi în puful  
pernelor. Se duceau să-l înşface pe Colomban,  
să-l muşte, să-l sugrume, să-l sfîrtece, să-l  
facă fărîme şi să se lupte pentru rămăşiţele  
lui, cînd iată că Maniflora, voinică şi  
feciorelnică în haina ei roşie, se ridică, senină  
şi năprasnică, în calea acestor furii, care se  
dădură îndărăt, înspăimîntate. Colomban  
părea salvat. Partizanii lui reuşiseră să-i  
croiască o potecă prin Piaţa Tribunalului, şi  
să-l urce într-o trăsură care aştepta la capătul  
Podului Vechi. Calul o şi pornise la trap, dar  
prinţul de Boscenos, contele Clena şi domnul  
de La Trumelle aruncară birjarul jos "de pe  
capră, apoi, impingînd calul de-a-ndăra- telea  
şi pornind birja cu roţile cele mari înaintea  
celor mici, o împinseră pînă la parapetul  
podului de unde o prăvăliră în apă, în  
aplauzele mulţimii în delir. Cu un clipocit  
răsunător, apa Țîşni într-un snop de picături,  
apoi nu se mai văzu decît un mic vârtej la  
suprafaţa scînteietoare a fluviului.  
Aproape imediat, tovarăşii Dagobert şi  
Varam- bille, ajutaţi de şapte sute de Pyroţi  
deghizaţi, îl aruncară pe prinţul de Boscenos  
cu capul în jos într-o albie mare de spălat  
rufe, în care se afundă lamentabil.  
Noaptea coborî, senină, peste Piaţa  
Tribunalului, revărsîndu-şi pacea şi tăcerea

peste sfărîmăturile groaznice cu care era presărată. În vremea aceasta, la vreo trei kilometri mai deval, sub un pod, Colomban şedea pe vine, ud learcă, lîngă o bătrînă mîrtoagă schilodită şi filozofa despre ignoranţa şi nedreptatea mulţimilor.

— Chestiunea e mai anevoioasă decît mă aşteptam — spunea dînsul.. Prevăd noi greutăţi.

Se sculă, se apropie de nefericitul dobitoc şi-i spuse:

— Tu ce le făcuseşi, sărmane prieten ? S-au purtat atît de crud cu tine din pricina mea...

Îmbrăţişă nefericitul animal şi-l sărută pe steluţa albă de pe frunte. Apoi îl trase de friu şi, şontic- şontic, şi el şi calul o luară prin oraşul adormit, pînă acasă, unde somnul îi făcu pe amîndoi să uite de oameni.

Capitolul IX Părintele Douillard

În neţărîmurita lor bunătate, din îndemnul părintelui comun al credincioşilor, episcopii, canonicii, preoţii, vicarii, abaţii şi stareţii de la mănăstirile şi schiturile Pinguiniei hotărîră să officieze o slujbă solemnă în catedrala din Alea, pentru ca milostivirea dumnezeiască să se îndure şi să pună capăt tulburărilor care sfîşiau unul dintre cele mai nobile ţinuturi ale creştinătăţii şi să-i ierte Pinguiniei pocăite fărădelegile ei faţă de Dumnezeu şi de slujitorii credinţei.

Ceremonia avu loc la 15 iunie. Generalisimul Ca- raguel se afla într-o strană rezervată, înconjurat de statul său major. Asistenţa era numeroasă şi strălucitoare. După expresia domnului Bigourd, ea alcătuia în acelaşi timp o mulţime şi o elită. În rîndul întii, putea fi observat domnul de La Berthoiseille, şambelan al măriei sale Crucho-Vodă. Lîngă amvonul în care trebuia să se urce cucernicul părinte Douillard din ordinul Sfîntul Francisc stăteau în picioare, într-o atitudine de reculegere, cu mîinile încrucişate pe toiege, marii demnitari ai asociaţiei antipyroţilor, viconte Olive, domnul de La Tru- melie, contele Clena, ducele d'Ampoule şi prinţul de Boscenos. Părintele Agaric,

împreună cu profesorii și cu elevii școlii Sfîntul Mael stăteau în absidă. Traversa crucii și latura dreaptă, din fund, erau rezervate ofițerilor și soldaților în uniformă, ca fiind locul cel mai ele cînste, întrucît în partea aceea și-a plecat capul domnul nostru Isus Cristos, cînd a murit pe cruce.

Doamnele din aristocrație și, printre dînsele, contesa Clena, vicontesa Olive, prințesa de Boscenos luaseră loc în tribune. În mărețul naos și în piața din fața catedralei se îmbulzeau douăzeci de mii de călugări din toate ordinele și treizeci de mii de laici.

După slujba de pocăință și de înduplecare a vrerii dumnezeiești, cucernicul părinte Douillard se sui în amvon. La început, fusese însărcinat cucernicul părinte Agaric cu ținerea predicii dar, cu toate meritele lui, fiind socotit în ceea ce privește zelul și doctrina mai prejos de împrejurări, i-a fost preferat părintele Douillard, elocventul capucin, care de șase luni de zile cutreiera, predicînd împotriva dușmanilor lui Dumnezeu și ai autorității.

Cucernicul părinte Douillard, luînd ca text Depo- *suit potentes de sede'*, a arătat că atotputernicia temporală îl are pe Dumnezeu ca început și ca sfîr- șit, și că se pierde și se nimicește singură cînd se abate de la calea pe care i-a croit-o pronia cerească și de la țelul pe care i 1-a statornicit.

Aplicînd aceste sfînte canoane la cîrmuirea Pinguiniei, zugrăvi un tablou înfricoșător al nenorocirilor pe care stăpînii acestor țări nu știuseră nici să le preîntîrnpine, nici să le împiedice.

— ■ Fraților, pe primul făuritor al atîtor nenorociri și ocări — spuse cucernicia sa — îl cunoașteți prea bine. E un monstru al cărui nume îi vestește în chip providențial destinul, căci provine din grecescul pyros, care înseamnă foc. Înțelepciunea dumnezeiască, uneori vădită și în filologie, ne prevenea prin etimologia aceasta că un evreu avea să aprindă pîrjolul pe meleagurile care-1 primiseră.

Cucernicia sa înfățișă patria persecutată de persecutorii bisericii și, referindu-se la calvarul ei, strigă :

— O, durere ! O, slavă ! Cei care l-au răstignit pe Dumnezeuul meu mă răstignesc și pe mine !

La aceste vorbe, un lung freamăt străbătu auditoriul.

Marele orator stîrni și mai multă indignare cînd pomeni despre îngîmfatul Colomban cel azvîrlit în fluviu, atît de negru de nelegiuiri, încît fluviul, cu tot noianul lui de apă, n-ar fi putut să-l spele. Adună toate umilirile, toate primejdiile Pinguinii, ca să facă din ele o vină președintelui republicii și primului său ministru.

— Acest ministru — spuse cuvioșia sa — săvîr- șind un act de mișeiie degradantă prin faptul că nu i-a nimicit pe cei șapte sute de Pyroți împreună cu aliații și cu apărătorii lor, așa precum Saul i-a nimicit pe filistini, în Gabaon, s-a făcut nevrednic de a mai păstra puterea pe care i-o încredinșase Dumnezeu și orice cetățean poate, de acum încolo, și tre- buie să vestejească autoritatea lui cea vrednică de dispreț. Cerul îi va vedea cu ochi buni pe acești defăimători. *Deposuit potentes de sede.* Dumnezeu va detrona căpeteniile fricoase și va pune în locul lor bărbați puternici, care vor veni în numele lui. Vă previn, domnilor, vă previn, ofițeri, subofițeri și ostași care mă ascultați, te previn, generalisime al armatei pinguine, că ceasul a sunat. Dacă nu vei da ascultare poruncilor lui Dumnezeu, dacă nu-i vei detrona, în numele lui, pe cei cu nevrednicie aflați la putere, dacă nu vei alcătui în Pinguinia un guvern religios, puternic, Dumnezeu tot va nimici ce-a osîn- dit și tot își va mîntui poporul, scăpîndu-î în lipsa dumitale, printr-un umil meșteșugar sau printr-un simplu caporal. Ceasul va să treacă în curînd. Gră- bește-te !

Entuziasmați de acest îndemn înflăcărat, cei șaizeci de mii de asistenți se ridicară, fremătînd. Țîș- niră strigătele : „La arme î La arme ! Moarte Pyroți- lor ! Trăiască Crucho !” Și toți, călugări, femei, soldați, nobili,

burghezi, servitorime, sub brațul su-  
praomenesc înălțat în amvonul adevărului, ca  
să-i binecuvînteze, cîntînd imnul *Să salvăm  
Pinguinia !* se năpustiră năvalnic afară din  
catedrală și porniră pe cheiul fluviului, spre  
Camera deputaților.

Rămas singur în naosul pustiu al  
catedralei, înțeleptul Cornemuse îngăimă cu o  
voce dogită, ridi- cindu-și brațul spre cer :

— *Agnosco îortunam ecclesiae pinguicanae* /<sup>1</sup> îmi  
dau prea bine seama unde au să na ducă  
toate astea

.Asaltul dat de mulțimea sfîntă împotriva  
palatului legislativ fu respins. Puternic atacați  
de brigăzile negre și de străjile Alcei,  
asaltatorii fugeau în dezordine, cînd  
socialiștii, care dăduseră fuga din mahalale,  
avînd în fruntea lor pe Phoenix, Dagobert,  
Lapersonne și Varambille, se năpustiră asupra  
lor, desăvîrșindu-le înfrîngerea. Domnii de La  
Trumelîe și d'Ampoule fură tiriți la poliție.  
După ce luptase vitejește, prințul de Boscenos  
căzu cu capul spart pe caldarîmul însîngerat.  
în entuziasmul victoriei, socialiștii,  
amestecați cu nenumărați coropcari,  
cutreierară toată noaptea bulevardele,  
purtînd-o pe Maniflora în triumf și spăr- gînd  
oglinzile cafenelelor și felinarele în strigăte de  
„Jos Crucho ! Trăiască sociala !" Antipyroții  
treceau și ei, la rîndul lor, răsturnînd  
chioscurile de ziare și placardele cu afișe.

Iată spectacole pe care recea judecată nu  
le aprobă, spectacole menite să stîrnească  
mîhnirea unor edili preocupați de buna pază a  
drumurilor și a străzilor. Dar și mai trist  
pentru oamenii inimoși era înfățișarea acelor  
fățarnici, care, de teama loviturilor, rămîneau  
la o distanță egală față de cele două tabere, și,  
cu tot egoismul și lașitatea de care dăduseră  
dovadă, țineau totuși să fie admirați pentru  
mărinimia simțămintelor și noblețea sufletului,  
își frecau ochii cu ceapă, își schimonoseau  
gura ca un bot de pește, își suflau nasul pe ton  
de contrabas, vorbeau din adîncul pintecului și  
spuneau, ge- mînd : „O, pinguinilor, terminați

---

<sup>1</sup> în latinește : Prevăd soarta bisericii pinguine. (n.r.)

odată cu luptele astea fratricide ! Nu mai sfişiaţi sînul maicii voastre !", ca şi cum oamenii ar putea trăi în societate fără vrajbă şi certuri şi ca şi cum dezbinările civile n-ar fi condiţia necesară a vieţii naţionale şi a progresului moravurilor — ticăloşi ipocriţi care propuneau compromisuri între cei drepti şi cei nedrepti, jignindu-i astfel pe cei drepti în drepturile lor şi pe cei nedrepti în curajul lor. Unul dintre aceştia, bogatul şi puternicul Machimel, un mişel fără pereche, se înălţa peste oraş ca un colos de durere. Lacrimile îi alcătuiau la picioare heleşteie întregi cu peşte şi suspinele lui răsturnau bărcile pescarilor. în cursul acestor nopţi zbuciumate, acolo, în vârful vechiului său foişor de foc, sub bolta senină, Bidault-Coguille se mîndrea în cugetul lui, în vreme ce stelele căzătoare se înregistrau pe plăcile fotografice. El lupta pentru dreptate, lubea şi era iubit cu o dragoste sublimă. Ocară şi ponegririle îl ridicau în nori. Caricatura lui se putea vedea la chioscurile de ziare, alături de caricaturile lui Colomban, Kerdanic şi ale colonelului Hastaing, Antipyroţii destăinuiseră prin ziare că Bidault-Coguille primise cincizeci de mii de franci de la marii capitalişti evrei. Reporterii fiţuicilor militariste luau interviuri învăţaţilor oficiali cu privire la valoarea ştiinţifică a lui Bidault-Coguille căruia îi tăgăduiau orice cunoaştere a astrelor, îi contestau observaţiile cele mai temeinice, negau descoperirile lui cele mai neîndoelnice, îi condamnau ipotezele cele mai ingenioase şi mai rodnice. Sub măgulitoarele lovituri ale urii şi ale invidiei, el nu mai putea de bucurie. Privea la picioarele lui neţărmurirea neagră, străpunsă de un noian de lumini, fără să se gîndească la tot ce poate cuprinde noaptea unui oraş mare : somnul atîtor trudiţi, crude insomnii, vise deşarte, plăceri mereu întinate şi nenorociri de toate felurile. — În această enormă cetate — îşi spunea el — dreptul şi nedreptul se războiesc. Şi substituind realităţii multiple şi vulgare o simplă şi magnifică poezie, îşi reprezenta afacerea Pyrot sub aspectul unei lupte între îngerii buni şi cei răi. Aştepta biruinţa veşnică

a fiilor luminii și se felicita că e și el un  
vlăstar al luminii care doboră la pământ pe  
copiii nopții.

Capitolul X

Consilierul Chaussepied

Orbiți pînă atunci de frică, nechibzuiți și  
nătîngi, în fața bandelor capucinului Douillard  
și ale partizanilor prințului Crucho,  
republicanii deschiseră ochii și înțeleseră, în  
sfîrșit, adevăratul tîlc al afacerii Pyrot.  
Deputații care de doi ani de zile îngălbeneau  
de frică la auzul urletelor multimei de patrioți  
nu căpătaseră mai mult curaj, dar își schim-  
bară felul lașității și începură să invinuiască  
guvernul Robin Mielleux pentru dezordinile  
îlesnite de ei înșiși, prin îngăduința lor, cu  
toate că, în atîtea rînduri, îi felicitaseră,  
tremurînd, pe cei ce le săvir-șiseră. Ei  
imputau guvernului că primejduse existența  
republicii prin slăbiciunea lui, care era deo-  
potrivă și a lor, și prin unele îngăduințe pe  
care i le impuseseră chiar ei. Unii dintre  
deputați începuseră să stea în cumpănă,  
neștiind dacă interesul lor nu era să creadă  
mai degrabă în nevinovăția decît în vinovăția  
lui Pyrot și, din acea clipă, căzură în prada  
unor crîncene îngrijorări, la gîndul că  
nenorocitul acela ar fi putut să fie condamnat  
pe nedrept și să ispășească, în colivia lui  
aeriană, nelegiuirile altuia. „Nici nu mai dorm  
din pricina asta” — mărturisea, în taină,  
cîtorva membri ai majorității, ministrul  
Guillaumette, care năzuia să ia locul șefului  
său.

Acești legiuitori mărinimoși răsturnară  
guvernul și președintele republicii puse în  
locul lui Robin Mielleux un republican din  
naștere, cu barba căruntă, numit La Trinite  
care, ca mai toți pinguinii, nu pricepea o iotă  
din toată afacerea Pyrot, dar găsea că, într-  
adevăr, prea se amestecă în ea mulți călugări.

Înainte de a părăsi ministerul, generalul  
Greatauk dădu ultimele îndrumări lui Panther,  
șeful sta- tului-major.

— Eu plec și dumneata rămîi — îi spuse el,  
strîn- gîndu-i mîna. Afacerea Pyrot e fiica mea.



Ți-o încredințez. E vrednică de dragostea și de grija dumitale. E frumoasă. Nu uita că frumusețea ei caută umbra, se complăce în taină și ține să rămână acoperită de văluri. Cruță-i sfiala feciorelnică. Și așa, prea multe priviri indiscrete i-au pîngărit farmececele... Panther, dumneata ai dorit să ai probe și le-ai obținut. Ai multe. Ai chiar prea multe. Prevăd că s.e vor face unele intervenții stingheritoare și se vor ivi curiozități periculoase. în locul dumitale, eu aș nimici toate dosarele acestea. Ascultă-mă pe mine : dovada cea mai bună e să n-ai dovezi. Aceasta e singura care nu se mai discută.

Dar, vai ! generalul Panther nu pricepu înțelepciunea acestor sfaturi. Viitorul avea să dea cu prisosință dreptate spiritului de prevedere al lui Greatauk. Cum își luă postul în primire, La Trinite îi ceru dosarul afacerii Pyrot. Peniche, ministrul de Război, refuză să i-1 dea, în numele interesului superior al apărării naționale, destăinuindu-i că dosarul acesta alcătuia, el singur, sub paza generalului Panther, cele mai vaste arhive din lume. La Trinite studie procesul cum putu și, fără să-1 pătrundă adine, bănuia că se ascund în el unele nereguli. Din clipa aceea, potrivit drepturilor și prerogativelor sale, porunci să fie revizuit. Peniche, ministrul de Război, îl acuză că insultă armata și că trădează patria și-i az- vîrli portofoliul în nas. Fu înlocuit cu altul, care făcu și el la fel, căruia îi urmă un al treilea, care imită aceste exemple și următorii, pînă la șaptezeci, se purtară și ei ca predecesorii lor și venerabilul La Trinite gemu, troienit sub portofoliile miniștrilor de Război. Cel

de-al șaptezeci și unulea ministru de Război, van Julep, rămase în funcție. Nu pentru că ar fi fost de păreri potrivnice cu ale altor nobili colegi, ci pentru că primise din partea lor sarcina să-1 trădeze din plin pe președintele Consiliului de Miniștri, să-1 umple de ocară și de rușine și să întoarcă revizuirea în favoarea lui Greatauk, spre mulțumirea antipyroților, în folosul călugărilor și pentru reînscăunarea lui Crucho

.Generalul van Julep, un om înzestrat cu înalte virtuți militare, nu avea o minte atât de iscusită, ca să poată folosi procedeele subtile și metodele iscusite ale lui Greatauk. El socotea, ca și generalul Panther, că trebuie dovezi concrete împotriva lui Pyrot, că niciodată nu vor avea prea multe, că niciodată nu vor avea aestule. Își destăinui părerile în fața șefului statului-major, care nici nu aștepta altceva.

— Panther — îi spuse dînsul — se apropie vremea cînd ne vor trebui probe abundente și supraabundente.

— Am înțeles, domnule general — răspunse Panther. Am să-mi completez dosarele.

După șase luni, dovezile contra lui Pyrot ticseau două etaje ale Ministerului de Război. Podeaua se năruî sub greutatea dosarelor și probleme prăvălite striviră sub avalanșa lor doi șefi de serviciu, paisprezece șefi de birou și șazeci de impiegați, care lucrau la partei, pentru modificarea jambierelor vînătorilor de munte. Zidurile vastei clădiri tre- bîiră să fie sprijinite cu proptele. Trecătorii vedeau, năuciți, bîrnele uriașe și stîlpîi monstruoși, care, proptiți oblic de falnică fațadă, acum dislocată și șubredă, astupau strada, opreau circulația trăsurilor și a pietonilor și ofereau autobuzelor un obstacol de care se zdrobeau cu pasageri cu tot.

Judecătorii care-l condamnaseră pe Pyrot nu erau propriu-zis judecători, ci militari. Judecătorii care-l condamnaseră pe Colomban erau judecători, dar judecători mărunți, îmbrăcați în bodroanțe ca niște măturători de paracelis, niște prăpădiți de judecători, famelici judecătorăși. Mai presus de ei se aflau judecătorii cei mari, care purtau, peste roba lor roșie, etola de hermină. Aceștia, vestiți pentru știința și pentru doctrina lor, alcătuiau o curte al cărui nume înfricoșător îi arăta puterea. Se numea Curtea de Casație pentru a lăsa să se înțeleagă că ea e ciocanul suspendat deasupra judecăților și hotăririlor tuturor celorlalte jurisdicții.

417.

Unul dintre acești judecători roșii ai curții supreme, numit Chaussepied, ducea, pe atunci, într-un cartier din Alea, o viață modestă și tihnită. Sufletul îi era curat, inima cinstită, cugetul drept. După ce termina cu studierea dosarelor, cînta la vioară sau cultiva zambile. Duminica, lua masa la niște vecine, domnișoarele Helbivore. Bătrînețea îi era senină și

27 — *Proză satirică franceză* viguroasă și prietenii îl lăudau pentru blînclețea firii lui.

De vreo cîteva luni, se arăta totuși minios și cu toane și, dacă deschidea un ziar, chipul său trandafiriu și plinuț se încrețea amarnic și se îmbujora de minie. Pricina era Pyrot. Consilierul Chaussepied nu putea să priceapă că un ofițer săvîrșise o faptă atît de neagră, predînd optzeci de mii de căpițe de fîn militar unei națiuni vecine și dușmane și îi venea și mai greu să înțeleagă că un asemenea sclerarat să fi găsit apărători voluntari în Pinguinia. Gîndul că în patria lui exista un Pyrot, un colonel Hastaing, un Colomban, un Kerdanic ori un Phoenix, îi strica toată plăcerea pe care i-o dădea zambilele, vioara, cerul și pămîntul, întreaga fire și mesele lui la domnișoarele Helbivore.

Or, procesul lui Pyrot fiind adus de ministrul de Justiție în fața curții supreme, sarcina cercetării lui și a descoperirii

viciilor, în cazul când ar fi existat, îi revenise consilierului Chaussepied. Deși om integru și cinstit, cît poate să fie un om, și călit de o îndelungată obișnuință în exercitarea magistraturii lui fără ură și părtinire, se aștepta să găsească în documentele care aveau să i se înfățișeze dovezile unei vinovății sigure și a unei perversități vădite. După îndelungate greutăți și după refuzurile repetate ale generalului van Julep, consilierul Chaussepied obținut, în cele din urmă, trimiterea dosarelor. Inventariate și parafate, dosarele erau în număr de paisprezece milioane șase sute douăzeci și șase de mii trei sute douăsprezece. Studiindu-le, judecătorul fu mai întâi surprins, apoi mirat, uluit și, dacă se poate spune, miraculat. În dosare găsea reclamele unor magazine de noutăți, ziare, reviste de modă, pungi de băcănie, vechi corespondențe comerciale, caiete școlarești, pînză de împachetat, carton, sticlat pentru frecatul parchetului, cărți de joc, schițe, șase mii de exemplare din *Cheia visurilor*, dar nici un document măcar în care să fi fost vorba de Pyrot

.Capitolul XI **încheiere**

Procesul fu casat și Pyrot coborît din colivie. Dar antipyroții nu se dădură bătută. Judecătorii militari îl judecară din nou pe Pyrot. În acest nou proces, Greatauk se dovedi mai presus de sine însuși. Obținut a doua condamnare și o obținut declarînd că dovezile comunicate curții supreme nu făceau două parale. Ministerul de Război avînd grija să nu le dea pe cele bune, care trebuie să rămînă secrete. După părerea cunoscătorilor, niciodată nu dăduse dovadă Greatauk de atîta iscusință. După audiere, cum străbătea, prin mijlocul curioșilor, cu pasul liniștit și cu mîinile la spate, vestibulul tribunalului, o femeie îmbrăcată în roșu, cu fața acoperită cu un văl negru, se năpusti asupra lui și, ridicînd un cuțit de bucătărie, strigă :

— Mori, ticălosule !

Era Maniflora. Mai înainte ca cei de față să fi înțeles ce se petrecea, generalul o apucă de încheietura mîinii și, cu o blindetă prefăcută, o strînse cu atîta putere, încît cuțitul îi căzu din mîna îndurerată.

Atunci el îl ridică de jos și i-l dădu Maniflorei.

— Doamnă — îi spuse dînsul, înclinîndu-se — v^a scăpat din mîini un obiect de bucătărie !

Nu putu împiedica ducerea eroinei la poliție, dar interveni ca să i se dea drumul imediat și folosi, mai tîrziu, toată trecerea de care se bucura, pentru stingerea oricărei urmări.

A doua condamnare a lui Pyrot fu ultima biruință a lui Greatauk.

Consilierul Chaussepied, căruia pe vremuri îi erau atît de dragi ostașii și care prețuia atît de mult justiția militară, infuriat acum pe judecătorii militari, le casa toate sentințele, cum ar sparge o mai- mută niște alune<sup>1</sup>. Il

<sup>1</sup> Joc de cuvinte, verbul *casser* însemnînd, totodată, *a casa* (o sentință etc.) și *a sparge*, (n.t.)

reabilită pe Pyrot a doua oară. L-ar fi reabilitat, dacă ar fi fost nevoie, de cinci sute de ori.

Furioși că fuseseră lași și că se lăsaseră înșelați și batjocoriți, republicanii se întoarseră împotriva călugărilor și a preoților. Deputații întocmîră o serie de legi prin care călugării erau expulzați și spoliați și prin care li se desființau privilegiile. Se întîmplă ceea ce prevăzuse părintele Cornemuse. Preabunul călugăr fu izgonit din pădurea Conils. Agenții fîscului îi confiscară alambicurile și retortele și lichidatorii își împărțiră sticle cu licoarea Stintei Orbe- roza. Cuviosul distilator pierdu, cu prilejul acesta, cele trei milioane cinci sute de mii de franci venit anual, cît îi aduceau micile lui produse. Părintele Agaric porni pe drumul surghiunului, părăsindu-și școala în mîinile unor laici care o lăsară să se ducă de ripă. Despărțită de statul care o nutrea, Biserica Pinguinii se vesteji ca o floare tăiată. \*

Biruitori, apărătorii nevinovatului se sfîșiară între ei, copleșindu-se unii pe alții cu insulte și calomnii. Vijeliosul Kerdanic se năpusti asupra lui Phoenix, gata să-1 sfîșie. Evreii capitaliști și cei șapte sute de Pyroți se depărtară cu dispreț de socialiști, după ajutorul cărora se milogiseră cîndva cu atîta umilintă.

— Nu vă mai cunoaștem — spuneau ei. Nu ne mai bateți capul cu dreptatea voastră socială. Dreptatea socială este apărarea bogățiilor.

Numit deputat și ajuns conducătorul noii majorități, tovarășul Larrivee fu înălțat de Cameră și de opinia publică la Președinția Consiliului. El se arăta ca un energic apărător al tribunalelor militare ca- re-1 condamnaseră pe Pyrot. Cum foștii săi tovarăși socialiștii cereau ceva mai multă dreptate și libertate pentru slujbașii statului, ca și pentru muncitorii manuali, el le combătu propunerile într-un discurs elocvent..

— Libertatea — spuse dînsul — nu înseamnă îngăduință între ordine și dezordine, eu am ales : revoluția înseamnă neputință, progresul n-are dușman mai de temut decît

violenta. Prin violentă nu obții nimic. Domnilor, cei care, ca mine, vor reforme, trebuie să se străduiască, înainte de orice, să potolească fierberea asta care slăbește guvernele, așa cum febra istovește bolnavul. E vremea să le redăm liniștea oamenilor de treabă.

Discursul fu acoperit de aplauze. Guvernul republicii rămase supus controlului marilor societăți financiare, armata destinată exclusiv apărării capitalului, și flota furnizării de comenzi pentru meta- lurgisti. Bogătașii refuzând să plătească partea cuvenită din impozite, plătiră săracii pentru ei, ca și pînă atunci.

În timpul acesta, din vârful vechiului său foișor de foc, sub soborul astrilor nopții, Bidault-Coguille contempla cu tristețe orașul adormit. Maniflora îl părăsise. Mistuită de nevoia unor noi jertfe și a unor noi acte de devotament, plecase în tovărășia unui tînăr bulgar, ca să ducă la Sofia dreptatea și răzbunarea. Nu-i părea rău, dîndu-și seama, acum, după încheierea procesului, că era mai puțin frumoasă la chip și la cuget decît și-o închipuise la început. Impresiile lui se modificaseră în același sens cu privire la multe alte forme și gînduri. Și, ceea ce i se părea mai dureros, se socotea chiar și el mai puțin mare și mai puțin frumos la chip și la cuget decît crezuse.

Și se gîndea : „Te credeai sublim, cînd nu aveai decît candoare și bunăvoință. Cu ce te fuduleai, tu, Bidault-Coguille ? Cu faptul că știseși printre cei dintîi că Pyrot era nevinovat și Greatauk un ticălos. Dar trei sferturi dintre cei care-l apărau pe Greatauk împotriva celor șapte sute de Pyroți o știau mai bine decît tine. Nu despre asta era vorba. De ce te ară- tai tu atît de mîndru? Că îndrăzniseși să spui ce gîndești ? Asta e curaj cetățenesc și curajul acesta, ca și curajul militar, e pur și simplu o urmare a ne- chibzuinței. Ai fost nechibzuit. Bine ai făcut, dar 11-ai de ce să te lauzi peste măsură, Nechibzuința ta era neînsemnată ; te expuneai la primejdii mărunte. Nu-ți puneai capul în joc. Pinguinii și-au pierdut acea mîndrie crudă

și sîngeroasă, care dădea odinioară revoluțiilor lor o măreție tragică. Aici se văd urmările fatale ale slăbirii credințelor și caracterelor. Trebuie oare să te privească lumea ca pe o minte superioară, pentru că ai dat dovadă într-o anumită privință de ceva mai multă prevedere decît oamenii de rînd ? Mă tem, dimpotrivă, Bidault-Coguille, că tu n-ai dat dovadă decît de o mare neînțelegere a condițiilor de dezvoltare intelectuală și morală a popoarelor. Îți închipuiai că nedreptățile sociale sînt înșirate ca perlele pe o ață, și că-i de ajuns să rupi doar una ca să se împrăstie tot șiragul. E o părere foarte naivă. Te mîngîiai cu gîndul că vei statornici dreptatea dintr-o dată, în țara ta și în tot universul. Ai fost un om de treabă, •un spiritualist cinstit, însă lipsit de o filozofie a practicii. Dar ia cercetează-te puțin și vei recunoaște atunci că ai avut totuși și tu răutatea ta și că, în naivitatea ta, nu erai lipsit de șiretenie. Credeai c-o să faci o mare ispravă morală. Îți ziceai : „Iată-mă drept și curajos o dată pentru totdeauna. Mă voi putea lăsa după aceea pe seama prețuirii publice și a laudei istoricilor". Iar acum, cînd ți-ai pierdut iluziile, acum, cînd știi cît e de greu să în-drepti nedreptățile, cînd știi că e o treabă care trebuie reluată mereu de la început, tu te întorci la asteroidele tale. Și ai dreptate. Dar întoarce-te cu modestie, Bidault-Coguille !

*în rommește de AUREL TITA*

ÎN FLOAREA VIETȚII

†

**NU DĂM DE AJUNS**

În ziua ceea, Fontanet și cu mine, amîndoi elevi în cîasa a treia, dirijată de domnul Brard, plecați din liceu la sunarea clopotului de patru și jumătate, ca de obicei, scoboram pe strada Cfierche- Midi, urmați de madam Tourtour, legată de familia Fontanet, și de către Justina, pe care tată-meu o poreclise Catastrofa, din pricină că dezlănțuia regulat în jurul ei furia focului, gerului și apelor, toate lucrurile scăpîndu-i din mînă și apucînd care încotro. Ne întorceam acasă și aveam de făcut împreună un drum destul de lung. Fontanet locuia în josul străzii Saints-Peres. Era într-o seară de decembrie. Începuse să innopteze,



trotuarul era umed și becurile fumurii ardeau într-o ceață roșcată. Drumul se înviora de miile de zgomote ale orașului, întrerupte neîncetat de țipetele și risetele Justinei, agățată cu broboada sau cu buzunarele de la șorț de trecători.

— Nu dăm de ajuns — îi zisei pe neașteptate lui Fontanet.

Scosei la iveală acest gând al meu, cu accentul unei convingeri cinstite și ca o urmare a unei cugetări serioase. Credeam că scot din adâncurile conștiinței un adevăr atât de rar, încît nu. m-am putut opri să nu-l împărtășesc cu Fontanet. Totuși, e mai probabil că repetam o vorbă pe care o mai auzisem sau citisem undeva. Pe vremea ceea eram gata să iau gindurile altora drept ale mele. De atunci m-am îndreptat și acum știu cît le sînt semenilor mei de dator, atît celor vechi cît și celor de azi, concetățenilor mei cît și popoarelor străine, și mai ales grecilor, cărora le sînt totul dator, cărora aș voi să le fiu dator și mai mult, căci aceea ce știm mai just despre univers și om ne vine de la ei. Dar nu-i vorba de asta !

Auzind rostindu-mă astfel, că nu dăm îndeajuns, Fontanet, care era foarte scund la vîrsta lui, își ridică pieziș către mine capul lui ascuțit de vulpe cu o căutătură cercetătoare. Fontanet era întotdeauna gata să pipăie orice idee, ca să tragă din ea ceva cîștig pentru sine. Folosul acestuia nu-i era limpede deocamdată ; aștepta lămuriri.

Cu o curiozitate și mai mare, zisei din nou :

—Nu dăm îndeajuns i

Și m-am explicat :

— Nu dăm de ajuns de pomană. Nu e bine. Ar trebui ca fiecare să dea semenilor lui tot ce are de prisos.

— E posibil — răspunse Fontanet după ce s-a gîndit o clipă.

încurajat de această singură vorbă, îi propusei scumpului meu coleg să înjghebăm amîndoi o tovărășie de binefaceri. îl știam întreprinzător, inventiv, și eram sigur că împreună am putea face lucruri mari.

După o scurtă ciorovăire, căzurăm la învoială.

— Cîți bani ai avea tu pentru săraci ? m-a întrebat Fontanet.

Răspunsei că, pentru întemeiere, aveam doi franci și patruzeci și cinci și dacă și Fontanet ar pune tot atît, am putea începe pomenile numai- decît.

Se întimplă că Fontanet, singurul copil al unei văduve foarte bogate și care primise de ziua lui un poney cu tot ce trebuia : șa și căpăstru, avea numai patruzeci de centime. Dar cum bine spunea, nu era nevoie de la început să aducem fiecare același capital. Mai tîrziu, el va da mai mult.

Gîndindu-mă mai bine, băgai de seamă că neajunsul întreprinderii noastre stătea chiar în ușurința ei. Nimic nu era mai simplu decît să dai celui dintîi orb, ieșit înainte, doi franci și optzeci și cinci. în ce mă privește, dacă trebuie să ajung la mărturisiri, nu mă simțeam destul de răsplătit pentru dărnicia mea cu privirea cățelului care face frumos lîngă cerșetor, cu farfurioara în gură. Doream o altă chirie pentru binefacerea mea. La doisprezece ani eram cam fariseu. Cer iertare. De atunci încoace m-am pocăit, poate că și prea mult.

Lăsîndu-1 pe Fontanet la poarta casei, m-am atîr- nat de brațul Justinei, la care țineam, și plin de proiectele mele' de milostenie, am întrebat-o

— Ce crezi tu ? Dăm de ajuns ? Spune.

Văzui din tăcerea ei că nu xii-a înțeles, și nu m-am mirat ; ea nu mă asculta niciodată și mă înțelegea foarte rar. încolo, ne potriveam cum nu se poate mai bine. îi dădui explicații. Scuturîndu-i din toate puterile brațul ei sănătos și plin, ca să mă asculte bine, strigai la ea :

— Justino, crezi tu că dăm de pomană săracilor destul ? Eu nu cred.

— Ba le dăm cerșetorilor prea mult — răspunse. Niște trîntori. Numai săracii care nu Cerșesc sînt de plîns. Li-i rușine și sînt mulți, se ascund. Decît să-ntindă mina, mai bine suferă.

Pricepui, mă hot<sup>^</sup>rîi. M-am legat să caut dimpreună cu Fontanet pe săracii care se ascund.

Chiar în aceeași seară, printr-o neașteptată lovitură a norocului, căpătai de la bunicu-meu, om sărac însă darnic, o piesă de cinci franci. Și a doua zi, de dimineață, la ora domnului Brard, înștiințai pe Fontanet prin semne, că de-acum aveam la în- demîină o sumă de șapte franci și optzeci și cinci de centime pentru săracii rușinoși. Domnul Brard m-a învinuit că nu sînt atent și mi-a pus notă proastă la conduită. *O t* ce suris amar îmi trecu atunci pe buze, cu ce priviri disprețuitoare mă uitam la netrebnicul meu de dascăl, pe cînd el adăuga în catalogul înnegrit de greșelile mele de pin-atunci o nouă notă rea la purtare. Căci, de ce aș ascunde ? In judecata domnului Brard, ticăloșiile mele erau nenumărate.

La recreația de prînz, Fontanet trosni din degete de bucurie și mă făcu să ghicesc că într-o zi sau alta, mătuși-sa, foarte bogată, îi va da de două sau trei ori mai mult și că, pînă una alta, să-i încredințez lui cei șapte franci și optzeci și cinci ai mei. După părerea lui, depunerea trebuia făcută pentru contabilitatea instituției.

Și ne puserăm de gînd să începem a căuta chiar din seara zilei, după ieșirea de la liceu, un sărac rușinos. Împrejurările ne veneau într-ajutor. Ma- dam Tourtour, suferind de o umflătură, nu ieșea din casă, iar Justina, Justina mea, ne lua de la școală pe amîndoi, pe Fontanet și pe mine. Și Justina, ai cărei obraji stacojii păreau întotdeauna că plesnesc de rumeneală, Justina, care avea de furcă mereu cu catastrofele ce năvăleau peste dînsa ne-încetat, ni se arăta nepricepută să ne supravegheze și lipsită de orice autoritate. Și nu erau de prisos toate mijloacele noastre ca să descoperim în gloata cetățenilor pe unul din acei săraci rușinoși care se chinuiesc și suferă în tăcere. Dar crezurăm că tot am pus mîna pe unul, îmbrăcat în niște nădragi murdari, se tîra schiopătînd.

Eram numai ochi.

— Țsta e unul — șoptii la urechea lui Fontanet.

— Desigur — răspunse el.

Dar în colțul străzii Vavin, omul a intrat într-o circiumă cu zăbrele încolăcite într-o coardă de vie, de fier bătut. îl văzurăm apucînd de pe tejgheaua de zinc, scînteietoare la lumină, un pahar de vin și dîndu-1 pe gît.

— Cred că e un bețiv — zisei.

— Poftim ! era la mintea omului — răspunse Fontanet, silindu-mă să-i admir istețimea.

Că ne-am înșelat o dată, nu ne-a dezamăgit ; am stăruit în cercetările noastre, însoțiți de Justina care ne urma gîfîind prin miile de ocoluri ale alergăturii noastre ciudate. La răs\_pîntia Croix-Rouge zărirăm o țarancă tînără cu un coș de braț, încercînd să citească firmele și părea că se află la mare strîmtaare. Mă gîndii că am găsit ceea ce căutam și mă apropiai de ea cu mare politețe, scoțînd pâlăria.

— Pot să vă fiu de vreun folos s

Ea răspunse cu o privire întăritată. Repetai propunerea mea. Pesemne, i se puseseră serios în vedere în satul ei primejdiile care amenință o fată la Paris și că i se dăduse o idee exagerată despre stricăciunile timpurii din orașe. Eram destul de'mare la vîrstă mea, dar nu păream așa de înspăimîntător. Frica trebuie să-i fi tulburat atît de mult vederea, încît mi-o fi împrumutat și mustăți : m-a obrăznicit și m-am pomenit că-mi cirpește și o palmă. Nevinovăția m-a împiedicat să simt îndată ceea ce era măgulitor în palma trasă. Fontanet, care mă urmărea de aproape, scoase un cloncănit de bucurie. S-a băgat și Justina, ocărînd pe fata de la țară, numînd-o femeie și muiere și amemn- țînd-o cu bătaia. Apoi se întoarse spre mine :

— învățare de minte, să mai necăjești fetele — domnule Pierre. Ești nesăbui't, ești un om de nimic.

— Asta nu s-ar fi întîmplat — zise Fontanet — dacă m-ai fi lăsat pe mine să vorbesc cu ea. Dar tu ții să faci tot ce vrei fără să ceri sfat de la nimeni.

Imputarea lui nu era adevărată ; dovadă toți martorii vieții mele.

Ajunserăm la părerea că a căuta un sărac ascuns era o treabă grea și nesigură ; înflăcărarea noastră crescuse și mai mult. Intram în strada Saints- Peres și nu mai era timp de pierdut. Ne luarăm după un om vădit nefericit : cocoșat de griji, cu genunchi la pantaloni, cu pălăria jengoasă, cu nasul încovoiat pe gură, totul ne arăta un sărac rușinos.

Mă duceam drept la el, dar Fontanet mă trase repede de braț.

— Bagă de seamă» E decorat.

Într-adevăr, o panglică roșie era petrecută prin cheotoarea redingotei. După acest amănunt recunoșteam că departe de a fi un om sărac, domnul din fața noastră făcea parte din rîndul oamenilor celor mai însemnați. Poate că nu era tocmai așa, dar noi eram crescuți în respectul onorurilor obligatorii.

După cîțiva pași, iată că Fontanet, care nu o slăbea, se puse să strige :

— Uite-1, uite-1! arătîndu-mi un bătrîn nu prea îmbrăcat cu îngrijire și care, mergînd în drumul lui, se tot scotocea fără a găsi ce căuta, căci nu-și mai scotea miinile de prin buzunare. Ce căuta ? Gologani, tutun ? Nu se putea ști, dar pentru Fontanet nu încăpea îndoială că e vorba de un sărac rușinos. Nu se poate hotări să cerșească, dar stăruie să caute în buzunarele-i goale bunurile care nu mai sînt în ele.

— Vorbește cu el — zise Fontanet.

— Vorbește tu — răspunsei. Spuseși adineaori că eu nu știu să vorbesc. Apoi, banii sînt la tine, trebuie să-i dai tu.

Asta-1 decise. Oprindu-se deodată dinaintea omului care-și scotocea buzunarele, și tăindu-i drumul pe trotuarul îngust, Fontanet scoase șapca și-i zise :

— Domnule...

După acest început, deși îndrăzneț din fire și chiar obraznic, Fontanet rămase mut. De aproape, bătrînul părea procopsit : i se vedea acul de cravată și lanțul ceasornicului de aur.

li sării într-ajutor lui Fontanet, și scoțându-mi  
șapca și eu :

— Domnule... — șoptii politicoș, cu vocea  
pe jumătate. Dar pierzându-mi curajul, nu mai  
scosei nici un cuvânt.

Văzându-ne așa de încurcați, bătrînul ne numi  
părintește micii lui prieteni, întrebîndu-ne cu  
ce ar putea să ne ajute

.Fontanet avea la nevoie mijloace de scăpare neașteptate.

— Domnule — zise el cu fățărnicie — n-ați putea să ne arătați care-i strada Tournon ?

— Strada Tournon... Dragii mei, e la spatele vostru. Prima pe stîngă, pe urmă a doua tot pe stîngă și a treia...

Cam șovăia și pe măsură ce vorbea se scormonea în buzunarele jiletcii, ca și cum ar fi căutat în ele răsپintiile nedesluite ale drumului ele făcut. Fontanet se uita la el cu seriozitatea vicleană a botului lui de vulpe ; eu îmi mușcam buzele ; deodată izbucnii într-un hohot de ris, colegul meu și el, și o luarăm la fugă, nu însă destul de repede, căci auzeam pe bătrînul uimit, făcîndu-ne derbedei și stricați.

Justina, fără să priceapă nimic din fuga noastră pripită și temîndu-se să nu ne piardă cumva, poate că pentru totdeauna, și chiar întrebîndu-se cum ar îndrăzni să se arate mamei fără mine, o croi și ea la goană după noi pe ulița plină de piedici și întunecată, lovindu-se în dreapta și stînga de oameni și de lucruri și căzînd peste un cărucior de prăvălie.

Cînd dete de noi, eram la cuptorul de prăjit din colțul Universității. Din punga săracilor rușinoși Fontanet luă de zece bani castane coapte. Justina, supărată, ne ținu de rău. Ii deterăm o castană. Ființa omenească e slabă ; a mîncat-o bombănind.

Sosirăm acasă cu întîrziere și cam terfeliți, cu Justina mînjită de noroi.

— Vai, în ce hal ești, fetiço — îi zise mama.

Justina alergă la bucătărie și, ca să cîștige timpul

pierdut, turnă în mașina de gătit o găleată de cărbuni întregă. Plîngea. Lumina focului îi înflăcăra obraji și-i aprindea lacrimile ca pe acelea pe care le vărsa, pe cînd ardea Troia, fîca lui Priam, prea mult iubită de Apollon :

*Ad coelum teridens ardentia lumina, frustra.*<sup>1</sup>

Deznădăjduiam să mai găsesc un sărac, ascuns de rușine. Dar după cîteva zile, Fontanet, la recreația de prînz, îi povesti lui La Chesnais planurile și amăgirile noastre cu

<sup>1</sup> Zadarnic la cer înălțîndu-și ochii aprinși (în limba latină), (n.r.)

atîta vicleşug, încît să ies eu cel caraghios, şi-  
1 întrebă pe colegul nostru dacă nu cumva  
cunoaşte el un om sărac căruia-i e ruşine să  
cerşească. Colegul se bucura între noi de cea  
mai înaltă preţuire.

Răspunse că maică-sa ajutase pe un sărac  
de acest fel.

— A murit, dar a rămas o văduvă cu doi  
copii. Mama le dă hainele mele purtate.  
Văduva Bargouil- ler — mai spuse La Chesnais  
— locuieşte în pasajul Dragon.

El dete şi numărul casei, pe care l-am  
uitat. Hotă- rîrăm, Fontanet şi cu mine, să-i  
ducem văduvei suma închinată nefericirii  
tăinuite, sau măcar ce mai rămînea din ea,  
căci la îndemnurile lui Fontanet, ciupeam  
zilnic cîte ceva din ea, pentru prăjituri şi  
ciocolată. Fontanet mă ademenea cu atît mai  
tare să mă dau la atari cheltuieli, cu cît el  
făgăduia să aducă în curînd la casieria noastră  
nişte sume uriaşe.

Miercurea, zi de vacanţă, mama mă lăsa să  
mă plimb după amiază singur cu Fontanet,  
întrucît avea în el o încredere oarbă. într-o  
privinţă părerea ei nu era neîndreptăţită :  
Fontanet nu făcea niciodată prostii, dar  
împingea bucuros pe alţii să le facă. Mama nu  
putea să pătrundă isteţimea lui Fontanet, care  
i se arăta întotdeauna altul decît era şi chel-  
tuia toată făţărnicia trebuincioasă ca să  
cîştige o bună părere despre el. Ne-am folosit  
de această încredere ca să ne ducem împreună  
la văduva Bar- gouiller. Strada Rennes încă nu  
era croită şi trebuia să intri în pasajul Dragon  
pe o ulicioară şi pe sub o boltă unde se  
încovoia dragonul, un balaur înfiorător, în  
finţă şi azi. E o lucrare de stil Ludovic al XV-  
lea, foarte reuşită. Dragonul a fost vopsit cu  
verde. Ar fi mai frumos în culoarea cenuşie a  
pietrei în care a fost cioplit<sup>1</sup>. În vremea de de-  
mult, de care vorbesc, era spoit cu un roşu  
aprins, care-1 făcea şi mai îngrozitor.  
Căscătura gurii iui de văpaie ţi se părea că  
scoate un zgomot înfricoşător, căci  
apxopiindu-te de el, se auzea un urllet, faţă de  
care bătaia malurilor de piuă, care înspăi-



mîntase atît de tare pe Sancho Panga, ar fi un vuit dulce. Tărăboiul asurzitor venea, drept vorbind, de la niște sute de ciocane care loveau laolaltă fierul pe nicovăi. Pasajul, locuit de ciclopi lăcătuși, e acoperit cu zăbrele zbîrlite, vopsite cu roșu, ca și balaurul de pe boltă. Mergeam prin larma de fier : întîmplarea făgăduia să fie destul de minunată. În sfîrșit, la capătul pasajului și la numărul dat, împingem o ușă și intrăm într-o beznă lipicioasă, simțim un miros de mucegai și ne lovim de putini vechi, de scări de scînduri putrede. Corul ciocanelor care ne scosese ră din fire se mai aude înăbușit și sîntem mai liniștiți. În puțin timp ochii ni se deprind cu întunericul și descoperim scara de suire învîrtită scurt, în golul căreia spîn- zura o funie groasă, unsuroasă. După o bijbîire pe vreo douăzeci de trepte, mîinile noastre dau de o ușă ; negăsind unde să sunăm, zgîriai ușor cu unghiile. Fontanet bătut mai tare.

- Cine-i acolo ? întrebă un glas noduros.
- Oameni buni.
- Ce căutați ?
- Pe doamna Bargouiller.

Se apropie încet niște pași, scrișnește broasca, se deschide ușa. Se arată doamna Bargouiller aprinsă la față, pieptănată cu colac, cu pieptul lăbărțat, într-un capot cu flori.

Odaia pardosită cu cărămizi pătrate era și bucătărie și dormitor. Un pat mare, unul mic, un dulap, cîteva scaune împletite întocmeau tot mobilierul. Unul din scaune era în trei picioare. Crățiți și poze

<sup>3</sup> Dar iată că urî amator de antichități și curiozități Parisului mă împiedică să visez, spunîndu-mi că dragonul e de ipsos și-i mai puțin vechi decît pare, (n.a.) de sfinți atîrnau pe pereți. Clondire și pahare murdare împodobeau șobă.

Cu vocea îndulcită, văduva ne întrebă ce dorim.

- Sînteți sărmană, nu-i așa, doamnă ? zise Fontanet
- Din nefericire, da ! oftează văduva.

Ne pofti să stăm jos. Fontanet, mult mai mărunțel decât mine, i se păru mai de luat în seamă, căci îl pofti să stea pe un scaun cu perini, iar pe mine, pe scaunul fără picior. Ne povesti, gemînd, suferințele sale ; pricina — văduvia. Soțul avusese un loc de încredere la Bercyv Dar a murit după o boală lungă și totul a fost vîndut. Ea era de meserie plăpumăreasă, dar și-a pierdut toată clientela. A vorbit mult de cei doi copii ai ei, Alisa și Firmin, foarte drăguți, dar crescuți cu mari greutăți. Neavînd ce face, tocmai s-au dus să caute cîte ceva de lucru.

Cu un fel simpatic de a lucra, pe care l-am admirat, Fontanet îi dete ajutorul bănesc, fără să mă pomenească, căci el îmi cunoștea modestia. Văduva îi zise domnule viconte și-i mulțumi cu lacrimi, aducînd laude lui Dumnezeu că i-a trimis un înger să o ajute.

Ne-a întrebat dacă n-am avea pe acasă, din în- tîmplare, rufărie și încălțăminte veche, ducînd lipsă de ele. Ne-a cerut tot ce nu ne-ar face trebuință : orișice ar fi bine venit.

A vrut să știe cine ne-a trimis la ea și aflînd că i-am luat adresa de la fiul doamnei La Chesnais, tăcu, ceea ce m-a făcut, să bănuiesc că nu mai e în prea bune legături cu binefăcătoarea ei.

A ținut să ne afle cu de-amănuntul numele și starea părinților, și ne-a pus de mai multe ori să-i dăm adresele noastre, ca și cum ar fi vrut să le învețe pe dinafară. Ne-am ridicat și am plecat.

în pragul uşii ne aduse aminte nevoia ce-o are de îmbrăcăminte şi rufărie, atît pentru dînsa cît şi pentru Alisa şi Firmin, ne pofti cu cea mai mare stăruinţă să venim din nou, ne făgădui să pună o vorbă bună la Dumnezeu în rugăciunile ei, pentru noi, şi ne sfătui să nu cădem pe scară pe întuneric.

leşii din locuinţa ei puturoasă cu inima seacă şi fără nici un pic de milă pentru văduva Bargouiller. Dar faţa lui Fontanet arăta, dimpotrivă, o rîvnă pioasă atît de adîncă, bucuriile aspre ale facerii de bine, înflăcărarea unui suflet milostiv, încît cumpănindu-mă cu el, îmi fu ruşine de mine.

— Nu dăm de ajuns ! suspina prietenul meu. De cită plăcere ne lipsim !

Şi botu-i ascuţit licărea de o bucurie sfîntă. Vorba lui, ţinuta lui, aerul lui sfielnic m-au prins şi mă sileam să încerc şi eu aceleaşi frumoase simţăminte.

— A ce miroşi, dragă Pierre ? m-a întrebat mama.

Nasul ei simţitor descoperea de obicei în ce tovărăşie fuseseră cei pe care-i iubea, cînd nu era ea de faţă. Dar încrederea ei în Fontanet înlătura orice îndoială. Nu -stăruî.

Fără să îndrăgesc pe văduva Bargouiller, mă ho- tării totuşi să nu întrerup binefacerile mele. Nu era uşor. Intr-o săptămînă putui să strîng de-abia douăzeci şi cinci de centime, slabă mîngiere pentru o mamă cu doi copii. Fontanet nu căpătase nimic de la mătuşă-sa. Chinuit de dorinţa egoistă de a da şi aducîndu-mi aminte că văduva cerea apăsător rufărie, îmi aruncaii ochii la dulapul în care mama îmi în-tocmea vraful de izmene şi cămăşi, şi fusei ispitit să iau cîteva din ele ca să-mi satur pofta de a face bine. Miercurea următoare, ispita nu mi-o mai putui stăpîni. N-aş putea spune că găseam firească fapta mea de îndrăzneală. Aveam pe atunci păreri mai severe decît azi în privinţa dreptului de proprietate, păreri moştenite. Socoteam că rufăria nu era a mea, de vreme ce nu o plătisem eu. Azi, treaba asta nu mi se mai pare atît de simplă. Începutul şi fiinţa proprietăţii mi se arată cu totul altele decît grosului contemporanilor mei. în depărtarea timpului la care mă duc

povestirea, eram nu se poate mai puțin proudhonian și deosebeam bunul altuia de al meu cu .multă limpezime. Deci, după mine, după principiile, după morala mea, mă rog, eu nu puteam să fac ce vream cu toalele mele. Cugetul îmi interzicea acest lucru cu desăvîrșire. Nu dădui ascultare conștiinței, mă strecurai în odaie, dădui repede ușile dulapului de perete (era, îmi aduc aminte, un dulap mic englezesc, foarte simplu, de acaju, care mi se părea groaznic și care trebuia să fi fost fermecător ; dar nimeni nu cuteza atunci să spună că e frumos). Pe neales, aproape la întâmplare, trăsai o seamă de catrafuse și mă burdușii cu ele pe sub haină și o ștersei numaidecît cu Fontanet. Dacă vreți să știți, luai în sin, pe cît mi-aduc aminte, vreo două-trei cămăși de noapte, o flanelă de lînă, sau poate de bumbac, și șase scufii de noapte — niște tichii de acelea cu ciucure, hidoase, numite „căști cu fitil”, firmă de dormitor a burghezului liniștit. Fără îndoială, făcusem alegerea la repezeală, dar cînd spun c-am făcut-o la întâmplare, sulemenesc adevărul. Căciulile astea de bumbac de noapte mă îngrozeau ; cheltuindu-le pe ale mele în pomeni, îmi pricinuiau o bucurie îndoită, și am luat în prada mea cît mai multe, cu crîndut foarte hotărît să mă scap de ele.

Și azi boneta de bumbac mi-ar părea ceva nemaipomenit de scîrbos, dacă nu m-aș gîndi că Jean- neton, cum se povestește, încoronase cu ea pe regele cel mititel din Yvetot, dar asta nu intră în ce am de spus. Fontanet, care cu opt zile mai-nainte vorbise de marea plăcere a binefacerii, nici nu se mai gîndea la văduva Bargouiller. N-a voit să mă întovărășească la ea. Își pusese de gînd să tragă la țintă, într-o baracă nouă de tragere la semn, de pe bulevardul Observatoriului. Îi spusei că am în sin rufe vechi, pentru copiii bieteii văduve. El m-a sfătuit să duc pachetul îndărăt acasă, sau, mai simplu, să-l arunc într-o gură de canal. Tot ce am cîștigat. de la el a fost să mă aștepte în fața pasajului Dragon, în vreme ce, îmbrăcînd pe cei goi, împlineam una din cele șapte porunci ale milosteniei. Văduva era mai roșie și mai aprinsă la față decît rîndul trecut,

iar colacul din cap, ca un cuib de vipere, mai răsculat. Îmi ceru știri despre micul viconte (cum îi zicea ea lui Fontanet) și aflînd că el nu vine, păru foarte supărată.

— Cît e de drăguț — zise. Se vede numaidecît boierul.

Alisa și Firmin erau duși tot după lucru. Văduva nu primi cu o recunoștință prea mare lucrurile aduse pentru copiii ei. M-a rugat, amenințîndu-mă chiar, să nu aflu familia cui i-am dat rufe; cele mai groaznice nenorociri vor cădea pe capul meu dacă nu voi păzi această taină. Văzînd că nu-i făgăduiesc nimic, a schimbat-o gemea, plîngea, lua pe dumnezeu martor al suferințelor și virtuților ei apoi, turnînd pe fundul unui pahărel o băutură roșie, îmi dete să beau.

— Ia nițică vișinată — îți face bine, drăguțule.

N-am voit să iau ; ea stărui. Se frămîntau toate

viperele încolăcite în părul ei. Inspăimîntat, băui. Mi-a cerut să-i dau, dacă pot, ceva parale, ca să plătească o datorie la brutărie. Încurcat, îi răspunsei că n-am. După spusa poetului tragic, „respiram o retragere iute”.

La capătul pasajului am regăsit pe Fontanet, care dedesubtul dragonului roșu tocmai sfîrșea de min- cat, în zgomotul ciocanelor, o prăjitură cu prune, cumpărată de la cofetăria din colț. De-abia voind să audă ce am vorbit cu văduva Bargouiller, mi-a declarat că dezaprobă purtarea mea, și nu voia să aflu nimic din această treabă neghioabă. Ne duse-răm să dăm la semn cu pistolul. Mă încredințase că trage bine la țintă. De unde ! Trăgea și nimerea numai din guriță.

Eram îngîndurat. Suind scara acasă, neliniștea îmi sporea cu fiecare treaptă călcată. Mă judecam cu asprime și mă așteptam, pe bună dreptate, că greșelile îmi vor fi descoperite. Justina îmi deschise. Ochii-i albaștri erau fierți în lacrimi ; obra- ji-i roșii ca racul stăteau să crape. Se uita la mine, tăcută și cu spaimă.

Am găsit pe mama foarte liniștită.

— Miroși a rachiu — îmi zise. De unde vii ?  
Cui i-ai dus rufele pe care le-ai luat cu tine ?  
Unei văduve sărace, care stă în curte la Dragon, madam Bargouiller.  
— O știi — zise mama.  
Și întorcându-se către tata :  
— Plăpumăreasa care mi-a furat lîna din saltea, gonită de peste tot că e bețivă.  
Necăjit că mă păcălisem, i-am luat cam cu acreală apărarea, cum că e o femeie foarte cinstită și dreptcredincioasă.  
Adăugai că are de crescut doi copii.  
— Bine, bine — îmi răspunse tata ; îi depling. Dar ia spune-mi, Pierre, tu de ce n-ai vorbit cu părinții tăi cînd te-ai hotărît să dai de pomană ? Nimic nu-i mai greu decît să dai. Și pot să spun că treaba asta, a milosteniei personale, mă tulbură mult. în ce te privește, ai fost cam îndrăzneț că ai crezut, la vîrstă ta, că poți să faci de capul tău, fără să întrebî pe nimeni, un lucru care cere multă deprindere și gîn- dire. Prietenul meu, domnul Amedeu Henneguin, osîndește milostenia atît personală cît și obștească, și totuși e un suflet duios. E comunist și spune că nu putem ajunge la nimic în ceea ce privește sprijinul datorat altora fără o revoluție socială. îmi vine să cred că o revoluție socială, fără o revoluție morală, nu e de ajuns...  
Mama întrerupse această cuvîntare, care i se părea, firește, nelalocul ei.  
— Ascultă, Pierre — zise mama — de ce nu ți-ai cerut voie să iei rufele alea ? Nu ți-ai cerut-o, pentru că bănuiai că nu ți-aș fi dat-o. Lucrurile luate nu erau ale tale. Părerile domnului Amedeu Henneguin și ale domnului Proudhon încă nu s-au înfăptuit. Ți-ai însușit un bun care nu era al tău. Nu vreau să te învinovățesc, cu toate că ai făcut-o mai mult din mîndrie decît de miîă, și mai ales cu ușurătate. Fontanet n-ar fi făcut asemenea prostie. Sînt foarte sigură că el nu te-a întovărășit la femeia aia cînd i-ai dus cămășile și scufiile de noapte.  
Nu m-am putut împiedica să nu mormăi auzind aceste laude, pe care le socoteam nepotrivite. Știam că Fontanet-nu era mai breaz decît mine, și dacă

astăzi nu mai știu același lucru, este că m-arn deprins să mă îndoiesc de orice.

— Să-ți mai spun ceva — mai zise mama, cu mai multă tărie decât pusese pînă atunci în mustrea ei. Trebuie să cunoști una din urmările nesocotinței tale. Descoperirea jafului din dulapul tău a făcut-o, la cîteva minute după plecarea ta, iustina. Justina e o fată foarte cinstită ; dar în slujba ei se teme întotdeauna, nu cumva să dea loc la bănuială. Frica de a nu fi învinuită de furtul rufelor tale i-a pricinuit o îngrozitoare criză de nervi. Își pierduse mințile. M-am muncit să o liniștesc și să-i spun că nu am bănuț-o. Țipa că vin jandarmii să o ia și că va fi dusă la închisoare pentru o faptă pe care nu o făcuse.

Cuvintele mamei mă mișcară adînc. Văzusem la teatrul Comte piesa „Coțofana hoată sau Servitoarea din Palaiseau”. Înțelegeam cită groază sfîșiasc inima scumpei mele Justina.

Alergai la bucătărie, unde am găsit-o scufundată în cea mai neagră deznădejde. Am sărutat-o cu toată însuflețirea și i-am cerut iertare de marea durere pricinuită fără voie în năucirea mea.

— Vai, domnule Pierre ! răspunse suspinînd — dacă ai fi avut minte mai multă, n-ai fi făcut așa ceva.

Justina avea dreptate. N-aș fi făcut așa ceva, clacă aș fi avut mai multă minte.

ii

#### NEFERICIRILE FETEI TROGLODITILOR

Justina nu mai avea patima de nimicire din primele timpuri a văsăriei pe care o spăla și a bronzurilor primite de doctorul Noziere de la bolnavii lecuiți și recunoscători. Bucătăria răsuna mai rar de zgomotul farfuriilor prăbușite și de țipetele frenetice ale fetei cînd își toca buricele degetelor la tăiatul bucăților de rasol. Nici coșul nu se mai aprindea și nici apa nu se mai vărsa atît de des din robinete ; lămpile nu mai cădeau din tavan de la sine, și dacă tata o mai găsea bogată în catastrofe, dacă învinuia puterea demonică de nimicire a bietei făpturi și se plîngea că-i tulbură mereu tihna trebuincioasă cărturarului studios, era că ne- fiind în stare, după obișnuința celor mai

mulți oameni, să-și schimbe judecățile după noi experiențe, ținea la părerile înrădăcinate și la ideile moștenite. Marna, mai dreaptă și mai cuminte, recunoștea că după harababura primelor zile, începea în înțelegerea Justinei, o aliniere și o mai potrivită rîn- duială.

Justina făcuse pace cu statuia lui Spartacus de la ceasornicul de pe cămin. Nu-1 mai izbea cu coada fulgului de praf, năpirlit, și viteazul de bronz nu o mai amenința să cadă și să o strivească. Dar, cu încăpăținare, nu voia să creadă că îl cheamă Spartacus. În deșert mă osteneam să-i dovedesc, cu istoria și dicționarul, făcînd pe umanistul, ca un pedant neghiob și cicălitor în vîrstă de treisprezece ani. La spusele mele, ea răspundea cu un zimbet liniștit :

— Nu ! Nu ! conașule, nu-1 cheamă cum zici dumneata. în ruptul capului, nu.

— Și de ce ?

— Știu că ți-ar plăcea mult să-ți spui de ce.

— Păi atunci, cum îl cheamă, Justino, dacă nu-1 cheamă Spartacus ?

— Nu-1 cheamă de loc : dumneata l-ai poreclit așa pe maimuțoiul ăsta.

— Află, Justino, că în fruntea unei cete de robi, Spartacus a bătut patru armate pretoriene și trei consulare, și că în cele din urmă Senatul, trimițînd împotriva lui legiunile lui Crasus și Pompei, silit să primească lupta, el și-a ucis calul...

Justina mă întrerupse :

— Aoleu ! mă duc să amestec lîntea de pe foc. Nimic nu se lipește de oală ca lîntea.

O apucasem de șorț.

— Justino, statuia lui Spartacus e minunea domnului Foyatier, un prieten al tatii, bătrn\*. în copilărie era cioban și păzînd turmele, scobea în lemn cu briceagul animale mici...

— Ca frate-meu Florian — zise Justina. Nu era mai înalt ca o cizmă și pascînd vitele, făcea capcane pentru păsări și tot felul de drăcovenii. De mic era foarte priceput. Dar trebuie să văz de lînte.

Justina dete fuga la bucătărie, de unde venea un miros iute de ars.



Justina avea un ibovnic și-l iubea. Simțisem. Cum? Din nerăbdarea îngrijorată cu care pindea pe poștaş ? Din bucuria care-i licărea în ochi și-i înfrumuseța chipul când primea o scrisoare și de felul cum și-o strecura în sân ? Din scăpărarea întregii ei făpturi ? Din toanele-i ciudate și schimbătoare ? Din izbucnirea bucuriilor ei sau a lacrimilor ei deodată ? N-aș putea să spun. Dar totul într-însa o trăda.Voia ei bună s-a întunecat deodată. Fata își pierdu rumeneala. Ochii-i căpătară cearcâne negre. Slăbea. Nu mai puteai scoate de la ea un cuvânt. Buzele-i subțiate și strînse păreau să oprească plîngerii și muștrări. Seara întindea niște cărți jegoose pe masa din bucătărie, le cerceta ca pe niște preziceri ; apoi le amesteca minioasă. Pe nesimțite, căzu într-o deznădejde cumplită. Nu se mai uita la cratițele ei, uita să bea și să mănînce. Mișcările îngreuiate încetineau și dacă mai spărgea cîte o farfurie, nu era ca mai-nainte dintr-un fel de furie sălbatică, ci din pricina unei lînceziri care-i reteza brațele și-i înmuia degetele. Am bănuit că suferințele-i veneau din dragoste și că Justina își pierduse iubitul pe drum. Nu încăpea îndoială. În magazinul doamnei Letort văzusem o gravură, *Femeia părăsită*, o tinără îmbrăcată în catifea neagră, stînd pe o bancă de piatră, într-o pădure desfrunzită de toamnă. În bucătărie, nemișcată pe scaunul ei împletit, Justina semăna cu femeia părăsită, cu toate că mult mai puțin frumoasă. Aceași durere și posomorire pe fața ei, aceeași căutătură risipită în gol, aceeași oboseală a brațelor, căzute fără simțire, cu palmele pe genunchi. Starea ei nu mă lăsa nepăsător. Cunoscîndu-i pricina mîhnirii, aș fi dorit să mi se spovedească și să vrea să-i aduc o mîn-gîlere, dar fără nădejdea că se va putea. Știam că n-ar putea să mi se încredințeze, atît pentru că-i venea greu să stea de vorbă despre asemenea lucruri cu un băiat, cît și pentru că nu mă judeca în stare să pot pricepe ceva. În ce mă privește, părerea îi era gata făcută. Așa că o plîngeam în tăcere. Într-o dimineată, ea rămase mult, peste un ceas, singură cu mama, în camera zugrăvită cu

boboci de trandafiri. Am văzut-o ieșind de acolo înlăcrimată, însă și înseninată, și nu m-am îndoit atunci că și-a mărturisit stăpîne-si mîhnirea și că și-a primit mîn- giierea. Nemaitemîndu-mă să fiu indiscret, i-am spus mamei. :

— Justina a fost părăsită de logodnicul ei. E foarte trist.

Mama s-a. uitat la mine mirată.

— Ți-a spus ea ?

— Nu, mamă, știu eu.

Î-am spus cum am dovedit, numai cu priceperea mea, taina Justinei, dar că m-am ținut să nu-i vorbesc nimic.

— E foarte frumos să fii discret — răspunse draga de mama — dar ar fi fost și mai frumos să nu încerci să surprinzi niște taine pe care de fapt nu trebuia să le cunoști.

Mama vorbea cu asprime, dar mi s-a părut că, fără voie, îi plăcea istețimea fiului ei.

*în romînește de TUDOR ARGHEZI*

#### ULMUL DIN PARC

III

Părintele Lantaigne, directorul seminarului din xxx scrise cardinalului-arhiepiscop din xxx scrisoarea următoare :

Monsenior,

Atunci cînd, la 17 ale acestei luni, am avut cinstea să fiu primit de Eminența Voastră, mi-a fost teamă să nu abuzez de bunătatea voastră părintească și de bunăvoința voastră episcopală dacă v-aș fi expus, cu destulă amploare, chestiunea despre care venisem să vorbesc. Cum însă această chestiune este de competența jurisdicției. Eminenței Voastre și interesează conducerea acestei eparhii care se numără printre cele mai vechi și mai frumoase provincii ale Galiei creștine, îmi fac o datorie să supun judecății vigilente a Eminenței Voastre niște fapte pe care Eminența Voastră e chemată să, le judece cu plenitudinea autorității sale și cu belșugul luminilor sale.

Aducînd aceste fapte la cunoștința Eminenței Voastre, îndeplinesc o datorie pe care aș numi-o grea pentru inima mea, dacă n-aș ști că îndeplinirea oricărei datorii este pentru suflet un izvor nesecat de mîngîiere și

că nu e destul să dai ascultare iui Dumnezeu, dacă nu-i dai ascultare cu bucurie spontană.

Faptele pe care trebuie să le cunoașteți, Monsenior, se referă la părintele Guitrel, profesor de retorică la seminar. Le voi înfățișa cât mai pe scurt și cât mai exact cu putință.

Aceste fapte se referă :

- 1) La doctrină ;
- 2) La moravurile părintelui Guitrel.

Voi expune mai întâi faptele privitoare la doctrina părintelui Guitrel.

Citind caietele după care își face cursul de retorică religioasă, am descoperit unele păreri care nu sînt conforme cu tradiția bisericii.

- 1) Părintele Guitrel, deși condamnă, în ce privește concluziile lor, comentariile Sfintei Scripturi făcute de necredincioși și de așa-zișii reformati, totuși nu le condamnă în principiu și în originea lor, ceea ce înseamnă din partea sa o foarte mare greșeală. Căci este evident că, o dată ce păstrarea Scripturii a fost încredințată bisericii, numai biserica este în stare să interpreteze cărțile pe care numai ea le păstrează.
- 2) Ademenit de exemplul recent al unui călugăr care umbla după aplauzele mirenilor, părintele Guitrel are pretenția să explice întâmplările din Evanghelie cu ajutorul așa-zisei culori locale și cu ajutorul falsei psihologii de care au făcut atîta caz germanii, și el nu-și dă seama că, umblînd astfel pe căile necredincioșilor, el merge pe marginea prăpastiei în care aceștia au căzut. Aș împovăra atenția mărinimoasă a Eminenței Sale Monseniorul Cardinal-arhiepiscop, dacă aș pune sub ochii săi venerabili pasaje în care părintele Guitrel studiază, cu o penibilă puerilitate, după povestirile călătoriilor, „transporturile cu barca pe lacul Tiberiadei”, precum și pasaje în care descrie cu o intolerabilă lipsă de cuviință ceea ce numește el „stările sufletești”, și „crizele psihice” ale domnului nostru Isus Cristos.

Aceste inovații necugetate, care n-ar sta bine nici unui călugăr modern, nu se pot tolera la un preot care are drept misiune să învețe pe elevii seminarului. Iată de ce am fost mai mult mîhnit decît mirat atunci cînd am

aflat că un elev inteligent, pe care a trebuit chiar să-l dau afară din pricina minții sale pervertite, îl califica pe părintele-profesor de retorică drept preot „fin de siècle”<sup>1</sup>.

3) Părintele Guitrel caută întotdeauna, cu o îngăduință reprobabilă, să se sprijine pe autoritatea șovăitoare a lui Clemens din Alexandria, care nu figurează printre mucenici. Prin asta, profesorul de retorică își dovedește slăbiciunea spiritului său ademenit de exemplul așa-zişilor spiritualiști care își închipuie că găsesc în Stromate<sup>2</sup> o interpretare cu totul alegorică a tainelor celor mai trainice ale credinței creștine ; și, fără să ajungă la o rătăcire propriu-zisă, părintele Guitrel se arată, în acest loc, inconsecvent și ușuratic.

4) Și deoarece depravarea gustului este una din urmările slăbiciunii doctrinale, deoarece un spirit căruia nu-i place o hrană substanțială se hrănește cu alimente ușoare, părintele Guitrel caută pentru elevii săi modele de elocință chiar și în conferințele lui Lacordaire și în omiliile lui Gratry.

Voi arăta, în al doilea rând, faptele relative la moravurile părintelui Guitrel :

1) Părintele Guitrel face vizite domnului prefect Worms-Clavelin, în taină și cu sirguință totodată, fapt prin care se abate de la rezerva pe care o față bisericească de rang inferior trebuie să și-o impună întotdeauna față de autoritățile publice, rezervă din care nu este cazul să se iasă în împrejurările actuale și față de un funcționar izraelit. Iar prin grija pe care o are să intre la prefectură pe o ușă dosnică, părintele Guitrel pare a-și da singur seama de falsitatea unei situații pe care totuși o prelungește.

Se știe, de altfel, foarte bine că părintele Guitrel deține pe lângă doamna Worms-Clavelin o slujbă mai mult mercantilă decât religioasă. Acestei doamne îi plac antichitățile

---

<sup>1</sup> Textual : sfârșit de secol. Expresie care, pe la sfârșitul veacului al XIX-lea, slujea ca să arate ceea ce este ultramodern și îndrăzneț în artă și literatură, cu o nuanță de blazare și de decadentă, (n.r.)

<sup>2</sup> Lucrare a lui Clemens din Alexandria, (n.t.)

și, cu toate că e izraelită, nu disprețuiește obiectele care aparțin cultului, atunci cînd aceste obiecte au calități de artă sau de vechime. Din nefericire, sînt dovezi că părintele Guitrel procură, pe un preț de nimic, doamnei Worms-Clavelin, felurite mobile vechi de prin case de preoți provinciali, aflate în păstrarea unor epitropi ignorați. În acest chip, tapiserii, odăjdii, chivoturi, potire sînt smulse din tezaurele bisericilor voastre de la țară, Monsenior, și duse la prefectură, ca să împodobească apartamentele particulare ale domnului și doamnei Worms-Cla-velin. Și toată lumea știe că doamna Worms-Clavelin a acoperit cu minunatele și venerabilele odăjdii de la Saint-Porchaire mobilele acelea care se cheamă, în chip obișnuit, pufuri. Nu vreau să spun că părintele Guitrel a tras vreun folos material și direct din aceste traficuri ; dar pentru că inima dumneavoastră paternă să se întristeze, Monsenior, e destul faptul că un preot al eparhiei a contribuit la despuierea bisericilor de aceste comori care sînt o dovadă, chiar pentru necredincioși, că arta creștină este superioară artei profane.

2) Părintele Guitrel, fără să protesteze, lasă să se răspîndească zvonul că ridicarea sa în scaunul episcopal vacant din Tourcoing este dorită de domnul președinte de consiliu și ministru al Justiției și al Cultelor. Acest zvon este jignitor pentru ministrul care, deși e liber-cugetător și francmason, are prea multă grijă de interesele bisericii al cărei apărător civil este, pentru a pune în scaunul preafericitului Sfînt Loup- un preot ca părintele Guitrel. Mi-e teamă însă că dacă cercetăm originea acestei cabale, vom găsi chiar în părintele Guitrel pe primul și principalul ei uneltitor.

3) După ce odinioară și-a petrecut timpul liber traducînd în versuri franceze Bucolicele poetului latin Calpurnius, pe care cunoscătorii îl consideră drept un searbăd declamator, părintele Guitrel, cu o nepăsare pe care vreau s-o cred cu totul involuntară, a lăsat să circule pe ascuns această lucrare din tinerețe. O copie a Bucolicelor a fost trimisă ziarului radical și liber-cugetător, „Farul”, care a

publicat cîteva extrase unde se găseşte acest vers pe care, cu ruşine în suflet, îl pun sub ochii părinteşti ai Eminenţei Voastre : „Cerul nostru e un sin iubit”.

Acest citat era însoţit în „Farul” de cele mai jignitoare comentarii despre caracterul şi gustul literar al părintelui Guitrel.. Şi redactorul, al cărui spirit rău- este prea bine cunoscut de Eminenţa Voastră, se sluzea de acest vers nefericit, ca să învinuiască pe toţi profesorii seminarului şi chiar pe toţi preoţii eparhiei că au gînduri libidinoase şi intenţii indecente. Iată de ce, fără a cerceta dacă părintele Guitrel avea, ca umanist, vreun motiv să-1 traducă pe Calpurnius, eu văd, cu părere de rău, în divulgarea lucrării sale cauza unui scandal, care sînt sigur că pentru inima dumneavoastră mărinimoasă a fost, Monsenioro, mai amar decît fierea

.4) Părintele Guitrel obişnuieşte să se ducă în fiecare zi pe la cinci după-amiază la cofetăria doamnei Magloire din piaţa Saint-Exupere. Acolo, aplecîndu-se peste bufet, vitrine şi mese, cercetează cu un adînc interes şi cu o stăruitoare sir- guintă, bunătăţile adunate pe farfurii şi tăvi. Apoi, aprindu-se la locul unde sînt adunate prăjiturile acelea care mi s-a spus că poartă numele de ecle- ruri şi savarine, atinge cu vîrful degetului cînd una, cînd alta din aceste prăjituri şi pune să i se învelească aceste ispite ale gurii într-o bucată de hirtie. Departo de mine gîndul de a-1 acuza de senzualitate din pricina acestei alegeri minuţioase şi ridicole a cîtorva creme şi aluaturi dulci. Dar avînd în vedere faptul că părintele Guitrel se duce la doamna Maglorie la ceasul cînd cofetăria e plină de persoane elegante de ambele sexe, şi dacă avem în vedere că părintele se expune aici la glumele oamenilor de lume, ne putem întreba dacă profesorul de retorică de la seminar nu lasă cumva la cofetărie o parte din demnitatea sa. Într-adevăr, faptul că el alege două prăjituri n-a scăpat atenţiei răuvoitoare a cîtorva observatori, şi lumea spune, pe drept sau pe nedrept, că părintele Guitrei ia o prăjitură

pentru dînsul și cealaltă pentru servitoarea  
sfîinței sale. Desigur că părintele poate, fără  
umbră de reproș, să împartă bunătățile cu  
persoana pe care o are în serviciu, mai cu  
seamă dacă această persoană a ajuns la vîrsta  
canonică. Dar răutatea publică interpretează  
aceste familiarități și aceste intimități în felul  
cel mai supărător și nici n-aș îndrăzni să repet  
Eminenței Voastre ceea ce se spune în oraș  
despre relațiile dintre părintele Guitrel și  
servitoarea sfîinței sale. Nu vreau să știu de  
aceste acuzații. Totuși, cred că Eminența  
Voastră va socoti că părintele Guitrel nu poate  
fi scuzat de faptul că a dat prin reaua sa  
purtare o aparență de adevăr calomniei. Am  
expus faptele. Nu-mi mai rămîne decît să trag  
concluziile.

Am onoarea de a propune Eminenței  
Voastre să revoce pe părintele Guitrel  
(Joaachim) din postul său de profesor de  
retorică religioasă al seminarului din xxx,  
conform puterii dumneavoastră spirituale  
recunoscute de către stat (decretul din 17  
martie 1808).

Binevoiți, Monseniore, să păstrați  
părinteasca dumneavoastră bunătate față de  
acela care, însărcinat cu direcția Seminarului  
domniei-voastre, nu are altă dorință mai mare  
decît să vă dovedească întregul său  
devotament și adîncul respect cu care are  
onoarea să fie,  
Monseniore,  
al Eminenței Voastre prea umil și supus  
slujitor,  
LANTAIGNE".

Părintele Lantaigne, după ce scrise această  
scrisoare, o pecetlui cu pecetea lui.

*In romînește cîe* AL. PHILIPPID

JULES RENAU  
R D  
(1864 - 1910)  
A  
I

in opera lui Jules Renard, satira renunță adesea la comic pentru a se apropia de denunțul direct. Deși a făcut parte din aceeași generație ca și Courteline sau Tristan Bernard — cu acesta din urmă a fost bun prieten — Renard nu rîde din toată inima. Tonul lui obișnuit este sarcasmul.

A avut o copilărie foarte tristă, pe care a răzbunat-o, descriind-o în „Morcoveață” (Poil de Carotte) (1894). În conflict permanent cu mamă-sa, mică burgheză meschină și cicălitoare, Renard s-a format ca un revoltat individualist, dar cu spiritul critic mereu treaz. Aproximarea lui de socialism a fost firească și s-a produs, ca pentru mulți alți scriitori ai timpului, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în timpul afacerii Dreyfus. Cînd Zola a fost condamnat pentru curajosul său manifest „Acuz”, Jules Renard a scris în jurnalul său în-  
tim o pagină admirabilă, o înflăcărată profesie de credință.

În afară de „Morcoveață” — cartea copilăriei vitregite de afecțiune, Renard ne-a lăsat alte cî-  
îava volume de proză : „Istории naturale” (1896) în care dragostea de viață prezintă peste tot e mărturisită cu gingășie, dar uneori cu un exces de metafore, sau „Parazitul” (1891). A mai scris și piese de orientare realistă : „Piinea căsnicieii” (1895), „Plăcerile rupturii” (1895). Tot atît de in-  
teressant — poate mai interesant decît opera beletristică — este jurnalul lui Renard, scris pînă în ultimele zile de viață. Prin sinceritatea și diversitatea observațiilor, prin bogăția de fapte consemnate cu privire la lumea politică și literară a vremii, jurnalul este un izvor important de documentare pentru istoria literară și o scriere artistică de valoare.

MORCOVEAȚA'



DIN SCRISORILE LUI MORCOVEATĂ CĂTRE DOMNUL LEPIC  
ȘI UNELE RĂSPUNDERI ALE DOMNULUI LEPIC CĂTRE  
MORCOVEATĂ

*Morcoveată, către domnul Lepic*

Internatul Saint-Marc

Dragă tăticule,

M-am tot ținut de pescuit în timpul  
vacanței și asta mi-a pus singele în mișcare.  
Niște buboaie cit toate zilele îmi ies pe pulpe.  
Stau la pat. Zac pe spate și doamna infirmieră  
îmi pune prișnițe. Atîta vreme cit piroanele  
astea afurisite nu sparg, mă doare. După aia,  
nici nu mă mai gîndesc la ele. Numai că se  
înmulțesc ca puii de găină. Unul trece, alte  
trei răsar. Nădăjduiesc însă să ies la liman.  
Fiul tău iubitor.

*Răspunsul domnului Lepic*

Dragul meu Morcoveată,

Dat fiind că te pregătești pentru prima ta  
împărtășanie și înveți catehismul, trebuie să  
știi că omenirea nu te-a așteptat pe tine  
pentru ca să aibă buboaie sau piroane, cum le  
spui tu. Lui Isus Cris- tos i-au bătut piroane <sup>1</sup>  
și în picioare, și în mîini. Dar el nu se  
văicărea, deși ale lui erau adevărate.

Curaj !

## 449

Tatăl tău care te iubește

»*Morcoveată, către domnul Lepic*

Dragă tăticule,

Te anunț bucuros că mi-a ieșit o măsea.

Deși n-am încă vîrsta, cred că-i o măsea  
timpurie de minte. Sper că n-o să fie singura  
și că te voi mulțumi întotdeauna prin sîrguința  
și buna mea purtare.

Fiul tău iubitor.

*Răspunsul domnului Lepic*

Dragul meu Morcoveată,

Tocmai acum, cînd ție ți-a ieșit o măsea,  
una de-a mea a început să se clatine. Abia ieri  
dimineată mi-a căzut. Așa că dacă tu ai o  
măsea mai mult, tatăl tău are una mai puțin.  
Precum vezi, nu s-a schimbat nimic, numărul  
măselelor în familie e acela?<sup>^</sup>  
Tatăl tău care te iubește.

<sup>1</sup> Joc de cuvinte intraductibil. în limba franceză „clou” în-  
seamnă deopotrivă : furuncul și piron, (n. f.)

*Morcoveață, către domnul Lepic I Dragă*

tăticule,  
închipuiește-ți că ieri a fost ziua domnului Jacques, profesorul nostru de latină. Toți băieții au liotărit ca eu să-l felicit în numele întregii clase. Mîndru de această cinste, mi-am pregătit cuvîntarea, presărînd ici-colo și cîte un citat latinesc. Fără falsă modestie, eram mulțumit de ea. Am scris-o apoi pe curat, pe o coală mare ministerială și, în ziua cuvenită, îndemnat de colegii mei care murmurau : „Du-te, hai, du-te odată !”, am prins momentul cînd domnul Jacques nu se uita la noi și m-am apropiat de catedră. Dar abia am apucat să desfac foaia și să spun cu glas tare

:VENERATE PROFESOR, că domnul Jacques s-a ridicat furios în picioare și-a început să zbiere :

— Marș la locul tău, numaidecît !

Bănuiești că n-am mai stat pe gânduri și am șters-o la iuțeală în bancă, în timp ce băieții se piteau, virind nasul în carte, iar domnul Jacques îmi poruncea furios :

— Tradu lecția !

Tăticule dragă, ce spui tu de treaba asta ?

*Răspunsul domnului Lepic*

Dragul meu Morcoveată,

Cînd o să ajungi deputat, atunci ai să vezi lucruri și mai și. Fiecare cu-ale lui. Dacă l-au pus pe profesorul ăsta al tău la catedră, e pesemne ca să vorbească el și să asculte alții, și nu să vorbești tu ca să asculte el.

*Morcoveată, către domnul Lepic*

Dragă tăticule,

Am dus adineauri domnului Legris, profesorul nostru de istorie și geografie, iepurele pe care l-ai trimis tu. Într-adevăr, mi s-a părut că darul ăsta i-a făcut plăcere. Îți mulțumește călduros. Cum intrasem în casă cu umbrela șiroind de apă, mi-a luat-o chiar el din mîină ca s-o scoată în vestibul. Apoi am vorbit împreună verzi și uscate. Mi-a spus că dacă vreau, la sfîrșitul anului, o să pot lua premiul întîi la istorie și geografie. Mă crezi oare că tot timpul convorbirii noastre am rămas în picioare și că domnul Legris, care altfel s-a arătat foarte prietenos, ți-o repet, nu mi-a oferit măcar un scaun ?

Să fie o scăpare din vedere, sau nepolitețe ?

Nu știu, și-aș fi curios, dragă tăticule, să aflu care-i părerea ta.

*Răspunsul domnului Lepic*

Dragul meu Morcoveată,

Mereu mi te plîngi de cîte ceva. Ba că domnul Jacques te trimite să stai jos, ba că domnul Legris te lasă să stai în picioare. Poate ești încă prea tînăr ca să pretinzi atenții. Și

dacă domnul Legris nu ți-a oferit un scaun,  
iartă-l : de bună seamă că, văzîndu-te așa mic,  
o fi crezut că stai jos.

*Morcoveață, către domnul Lepic*

Dragă tăticle,

Aud că trebuie să pleci la Paris. Mă bucur de bucuria pe care ai s-o ai vizitînd capitala, pe care aș voi să o cunosc și eu și unde, cu gîndul, voi fi alături de tine. Știu că învățătura nu-mi îngăduie această călătorie, dar mă folosesc de acest prilej și te întreb dacă n-ai putea să-mi cumperi vreo două cărți. Cele pe care le am eu le-am învățat pe dinafară. Alege orice. E totuna. Totuși, mi-aș dori mai cu seamă *Henriada*, de Francois-Marie-Arouet de Voltaire, și *Noua Heioisă*, de Jean-Jacques Rousseau. Dacă mi le-ai aduci (cărțile costă o nimica toată la Paris), îți jur că pedagogul n-o să mi le confiscare niciodată.

*Răspunsul domnului Lepic*

Dragul meu Morcoveață,

Scritoriile de care-mi vorbești erau și ei oameni ca tine și ca mine. Ce-au făcut ei, poți să faci și tu. Scrie cărți, că după aia ai să le citești.

*Domnul Lepic către Morcoveață*

Dragul meu Morcoveață,

Sînt tare uimit de scrisoarea ta de azi dimineată. Zadarnic o tot recitesc. Nu mai scrii așa ca altădată și vorbești de niște lucruri ciudate, care nu-mi par nici de nasul tău, nici de-al meu.

De obicei ne povestești ce ți s-a mai întîmplat, ne scrii al cîtelea ești în clasă la învățătură, despre însușirile și cusururile fiecărui profesor, numele noilor tăi colegi, starea rufăriei, dacă dormi și dacă mănînci bine.

Asta, de altfel, e ceea ce vreau să știu și eu. Azi însă nu mai pricep nimic. De unde plînd, unde, mă rog, biuguiala aia despre primăvară, cînd acuma sîntem în toiul iernii ? Ce vrei să spui ? Ai nevoie cumva de un fular ? Scrisoarea

ta n-are nici dată și nu se poate ști dacă mi-o adresezi mie sau cîi- nelui. Pînă și scrisul mi se pare schimbat, iar felul cum îți sînt așezate rîndurile și puzderia asta de majuscule mă buimăcește. Pe scurt, bănuiesc că vrei să-ți bați joc de cineva. Presupun că de tine însuși. Asta nu-i „ o crimă, dar țin să te fac atent.

*Răspunsul lui Morcoveață*

Dragă tăticule,

Un cuvînt la repezeală ca să te lămuresc cu ultima mea scrisoare. Tu n-ai băgat de seamă : era scrisă în *versuri*.

**O LOVITURĂ DE TEATRU**

**Scena I**

DOAMNA LEPIC

încotro ?

MORCOVEAȚĂ

*(Și-a pus cravata cea nouă și și-a lustruit pantofii cu scuipat.)*

Mă duc cu tăticu' la plimbare.

DOAMNA LEPIC

Nu-ți dau voie să pleci, auzi ? Că altfel... *(Mișcă-i dreaptă se trage îndărăt, ca și cum ar vrea să-și ia avînt.)*

MORCOVEAȚĂ *(încet)*

Am înțeles.

**Scena a II-a**

MORCOVEAȚĂ

*(Dus pe gînduri, lîngă ceasornic.)*

La urma urmei, ce vreau eu ? Să n-o iau după ceafă ! Mama e mai darnică în privința asta decît tata. Mi-am făcut socoteala. Cu atît mai rău pentru el.

**Scena a III-a**

DOMNUL LEPIC

*(Ține mult la Morcoveață, dar cum e mereu pe drumuri, chemat de afaceri, nu are niciodată timp de el.)*

Hai să mergem.

MORCOVEAȚĂ Eu nu merg, tăticule.

DOMNUL LEPIC Cum nu mergi ? Nu vrei ?

MORCOVEAȚĂ O, eil vreau, dar nu pot.

DOMNUL LEPIC Lămurește-mă, ce s-a  
întîmplat ?

MORCOVEAȚĂ Nimic, rămîn acasă.

DOMNUL LEPIC

Mda, sigur, iar ți s-a năzărit ceva. Ce dihanie  
mai ești și tu ? ! Nu mai știe omul cum să te ia.  
Ba vrei, ba nu vrei. Rămii acasă, băiețș, și  
bîziiie cît poțtești.

Scena a IV-a

DOAMNA LEPIC

*(Ca să audă ce se vorbește, ea are întotdeauna  
prevederea de-a trage cu urechea pe la uși.)*

Sărăcuțul de el ! *(Prefăcîndu-se că-1 mîngîie, îi  
viră mîna în păr și-i trage virtos.)* Ia te uită cît  
mai pătimește pentru că taică-său... *(Aici se  
uită chiorîș la domnul Lepic.)*... vrea să-1 Care  
după el. Mama ta nu te-ar chinui cu atîta  
cruzime. *(Domnul Lepic-tatăl și cloamna Lepic-  
mama își întorc spatele unul altuia.)*

Scena a V-a

MORCOVEAȚĂ

*(Ghemuit într-uri dulap, cu două degete  
virite în gură și cu unul în nas.)* Nu oricine  
poate fi orfan.

MUSCA

VÎNĂTOAREA CONTINUĂ și Morcoveată,  
care ridică pocăit din umeri, convins că e un  
mare prost, merge iară în urma lui taică-său,  
plin de zel, căz- nindu-se să pună piciorul stîng  
în al domnului Lepic și întinzînd pasul de parcă  
l-ar fugări un căpcăun. Se odihnește doar cît  
rupe vreo mură, vreo pară pădureată, ori niște  
porumbe din cele care fac gura pungă, albesc  
buzele și potolesc setea. De altfel, într-unui din  
buzunarele tolbei duce plosca cu rachiu. Hai o  
înghițitură, hai alta — dă gata aproape tot  
rachiul, de unul singur, fiindcă domnul Lepic,  
îmbătat de vînătoare, uită să mai ceară.

— Nu tragi o dușcă, tăticule ?

Vîntul n-aduce decît un mormăit de refuz.  
Morcoveață golește plosca făcîndu-i de  
petrecanie și ultimului strop, cu care abia îl  
îmbiase pe taică-su și, amețit, întinde iar pasul  
după el. Pe neașteptate se oprește în loc, viră  
un deget în ureche, scutu- rîndu-1 de zor, îl  
trage afară, apoi parcă ascultă și strigă  
domnului Lepic :

Știi, tăticule, cred că mi-a intrat o muscă în  
ureche.DOMNUL LEPIC  
Scoate-o, băiete !  
MORCOVEAȚA  
S-a băgat prea la fund și nu pot s-o ating. Aud  
doar cum bîzlie.  
DOMNUL LEPIC  
Atunci las-o să moară.  
MORCOVEAȚA  
Și dacă plodește, tăticule, dacă-și face cuib ?  
DOMNUL LEPIC  
Încearcă s-o strivești cu colțul batistei.  
MORCOVEAȚA  
Ce-ar fi să torn nițel rachiu, s-o înec ? îmi dai  
voie ?  
— Toarnă ce vrei — strigă domnul Lepic —  
dar lasă-mă-n pace !  
Morcoveață lipește buza ploștii de ureche și-o  
golește pentru a doua oară, să fie la adăpost,  
dacă domnului Lepic i-ar trece prin minte să-și  
ceară partea.  
Și îndată strigă voios, alergînd să-1 ajungă din  
urmă :  
— Știi, tăticule, nu mai aud musca. Cu  
siguranță că a dat ortul popii. Atîta doar c-a  
băut tot rachiul.  
*In romînește de M. GAFTON și M. MORARÎI*  
**PRAJITURA STRICATĂ**  
Doamna Bornet rupse telegrama de-a lungul  
liniei zimțate și citi :  
„Nu ne așteptați. Indispuși. Salutări. Lafoy.”  
— Ce păcat ! oftă ea. Nu, zău — întreabă-te  
și tu : grozav motiv ! Și eu care am pus totul la  
punct !  
— Chestii de astea nu ni se pot întîmpla  
decît nouă — spuse domnul Bornet.  
Doamna Bornet reflectă :  
— Știi ce-mi dă în gînd ? Există totuși un  
mijloc să ieșim din încurcătură. Mîine vine  
familia Nolot. Prajitura nu se strică de la o zi la  
alta. O s-o folosim.



Dar a doua zi, chiar în clipa cînd să aprindă luminările, doamna Bornet primi o altă telegramă :

„Azi imposibil. Scuze. Nolot.”

— Parcă-i un făcut — zise domnul Bornet.

Doamna Bornet, copleșită, cu buzele sărăcite de sînge, nu înțelegea această înverșunare a sortii împotriva ei și își deschise gura cît putu mai mare, pentru a nu zăgăzui ieșirea cuvintelor jignitoare.

— Și să-ți spună de-abia ia ora nouă! Ce mitocani !

— Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

Oricum, caută de te liniștește, mieluseaua mea, nu cumva să dai ortul popii !

— Oh ! Chiar și ai de ce rîde. Frumoasă chestie, n-am ce zice. De data asta prăjitura e pierdută de-a binelea.

— O s-o mîncăm miine la prînz.

— Nu cumva crezi că o să te îndop cu prăjituri în fiecare zi !...

— Niçi prin cap nu-mi trece, dar cum n-avem altă ieșire, ce să facem, ne resemnăm.

— Fie, să ne aruncăm bruma de avere pe gîrlă, fără nici un rost — spuse doamna Bornet.

înciudată în calitatea ei de stăpînă a casei, ea petrecu o noapte albă. cu junghiuri la rinichi, în timp ce consortul dormea legitim și — cine știe — visa poate dulciuri cu vanilie.

— Se linge pe buze încă de pe acum — gîndea doamna.

Zis și făcut. La prînz servitoarea aduse cu multă băgare de seamă prăjitura la masă. Domnul și doamna Bornet o contemplară. Căzuse. Crema luase o culoare gălbuie și se scurgea prin numeroase crăpături, iar pișcoturile se cufundau încetul cu încetul în ea. Ieri semănînd cu cine știe ce mîndru castel, acum nu mai aducea cu nici o clădire, cel puțin dintre acelea ce nu sînt încă prăbușite. Domnul Bornet păstră aceste observații pentru sine

însuși, iar doamna se apucă să taie felii. Silindu-se să le facă cât mai egale, îi spuse soțului :

— Tragi cu ochiul la cea mai mare, mîncăule !

Cuțitul dispăru sub valurile de cremă ce se prăbușeau, scîrții pe farfurie, răspunzînd supărător în dinți, dar doamna nu reuși de loc să fixeze limitele, să traseze cărări uscate, căci feliile se revărsau în permanentă una peste cealaltă. Exasperată, doamna Bornet luă farfuria, răsturnînd în cea a soțului jumătate din prăjitură și zise :

— Poftim, ia și înfulecă.

Domnul Bornet își umplu o lingură de supă, suflă în cremă, atît i se păru de rece, și nu luă decît o

îmbucătură. Dar limba, stîmjenită, refuză să o mestece. Domnul Bornet se strîmbă, apoi zîmbi :

— Cred că are puțin iz.

— Ei asta-i acum — spuse doamna. Cîte mofturi mai faci ! Pe legea mea ! Nu știu, zău, cum să-ți mai intru în voie cu mîncarea. Doamne Sfînte, cît sînt de nenorocită !

— Încearcă și tu — zise simplu domnul Bornet.

— N-am nevoie să încerc. Știu dinainte că nu are niçi un gust.

— Încearcă totuși. Înghite numai o linguriță, una singură.

— Înghit și două dacă vrei — zise doamna

Bornet.

Și într-adevăr, le mîncă pe amîndouă, una după-alta, zicînd :

— Ei, ce are ? Ce găsești tu la prăjitura

asta ? E puțin stătută, atîta tot.

Dar nu mai continuă să mănînce. Descurajată,

cît p-aci să-i dea lacrimile, cînd domnului

Bornet îi veni o inspirație.

— Ascultă ! De mai multă vreme nu i-ai mai dat nimic portarului și am băgat de seamă că de la Anul nou atenția lui față de noi scade. Hai să renunțăm. îi dăm lui prăjitura. Noi avem o viață întreagă înainte ca să mîncăm altele, nu-i așa ?

— Cel puțin pune partea ta înapoi — zise doamna Bornet.  
îl chemară pe portar.  
După complimentele obișnuite :  
— Pot să-ți ofer prăjitura asta ? spuse domnul Bornet, întinzîndu-i farfuria.  
— Sînteți mult prea bun, domnule --  
răspunse portarul — dar poate vă trebuie dumneavoastră ?  
— Da' de unde — spuse domnul Bornet. Mi-a ajuns pînă aici. îşi apăsă nodul beregatei şi scoase limba.  
Portarul, cu ochii aţintiţi asupra prăjiturii, ' cu nările umflate, ezită şi întrebă deodată :  
— Prăjitura e cu ouă ?  
— Cum să nu fie — spuse domnul Bornet — 1111 poți face o prăjitură bună fără ouă.  
— Atunci n-am făcut nimica, nu-mi plac ouăle.  
— Ce tot îndruşi, frate — spuse doamrta Bornet. Are cel mult un gălbenuş pentru ca să lege aluatul.  
— Vai, doamnă, numai cît aud un cotcodăcit de găină şi-mi vine rău de la stomac.  
— Îţi spun eu — zise domnul — e minunată. Ai să te ospătezi.  
Ca dovadă, îşi vîrî degetul în prăjitură, apoi îl linse cu curaj.  
— Se prea poate — spuse portarul ; nu mă pricep. Oricum, n-o iau. Mi-ar veni să vărs. Nu vă supăraţi. Vă mulţumesc foarte mult.  
— Poate pentru soţia dumneavoastră ?  
— Nevastă-mea e la fel ca mine. îi vine şi ei să verşe. Poate că scîrba asta e şi ea puțin de vină că ne-am luat.  
— Nici pentru fermecătorii dumitale copii ?  
— Puştii mei, doamnă ? Pe cel mai mare l-au apucat durerile de dinţi. Şi-i pierde prin toate ungherele. Dulciurile nu fac pentru el nici doi bani. Iar mezinul, bietul de el, nu-i încă învăţat cu bunătăţile.

— Destul — spuse doamna Bornet glacial. Lasă-1 în pace. Nu-1 putem sili. Nici nu avem dreptul. Ne pare rău, prietene !

— Da, destul — zise domnul Bornet, cu un ton de parcă ar fi gonit un cerșetor.

Cei doi se simțeau umiliți. Portarul le observă nemulțumirea. Cuprins de scrupule delicate, nu vru să lase în urma lui o impresie rea, și spuse politicoș :

— Dumneavoastră, domnule, care sînteți un savant, n-aveți cumva printre cărțile dumneavoastră vreuna cu scrisori gata scrise, imprimate, cu urări de sărbători, pentru Sfînta Honorina de pildă ? Iată ce mi-ar face plăcere și mi-ar fi și foarte folositor. O s-o aduc înapoi,

Nici măcar nu i se răspunse. Portarul se îndepărtă de-a îndărătelea, zăpăcit, sigur că-i supărase, legîndu-se în sinea lui să-i facă, prin amabilitățile legate de funcția lui de portar, să le treacă supărarea.

— Imbecilul ! spuse domnul Bornet. Oameni lihnîți de foame. Deunăzi, ăla mic al lor sugea o foale de salată.

— La urma urmei, asta nu-i decît orgoliu — spuse doamna Bornet. Grozav îi mai venea să o primească.

Doamna nu-și putea reveni și bătea febril cu degetele pe micile tobe ale tîmplelor. Cu coatele sprijinite pe masă, domnul își consulta mîneca hainei. Într-adevăr, prăjitura era atît de greu de plasat, încît nu puteau face altceva decît să se dezintereseze de ea.

— Tare proști mai sîntem — spuse în fine doamna.

Și apăsă cu putere pe para soneriei.

— Louise — vorbi aspru doamna Bornet — ia și mănincă asta. Brînză să ți-o păstrezi pentru mîine.

Louise luă prăjitura.

— Sper că-i dăm desert cu vîrf și îndesat.

— O s-o înfulece cît ai zice pește.

— Depinde — spuse domnul. Nu mi-aș băga mîna în foc. Fata asta se rafinează pe zi ce

trece. Prinde obiceiuri pariziene. Poartă  
diamante de sticlă în urechi.  
— Știu. De cînd dintr-o nesocotită  
generozitate am dus-o la circ, s-a apucat să  
jongleze cu farfuriile. Dar nu-și va aduce  
distincția pînă la a-și persecuta propriul stomac.  
— Dacă mă întrebi pe mine, eu unul nu am  
nici o încredere. Poate să înfulece prăjitura, dar  
poate să nici nu se atingă de ea.  
— Aș vrea s-o văd și pe asta.

— Așteptară puțin ; apoi, pentru un motiv sau altul, așa ca dintr-o doară, doamna Bornet trecu prin bucătărie. Se întoarse scrișnind din dinți.Ghicește, dacă ești în stare, unde-i prăjitura noastră.  
Domnul Bornet se ridică, înălțîndu-se ca un semn de întrebare, oscilant.  
— Ghicește, și îți dau o avere.  
— Spune, mor de nerăbdare.  
— La lada cu gunoi !  
— Asta-i prea de tot !  
— Mai jertfește-te și altă dată pentru nerușinatele astea ! Ajută-le să iasă din noroi și iată recunoștința : „Doamnă, n-am venit a-ici ca să mănînc prăjiturile dumneavoastră mucegăite !" Dar mă jur pe Dumnezeuul meu că această neobrăzare a costat-o scump.  
Disprețuind cuvîntul omenesc, doamna Bornet își îndepărtă cele cinci degete de la mîna dreaptă și cele trei degete de la mîna stîngă.  
— înțeleg foarte bine — spuse domnul Bornet, cu fața ca plumbul — că i-ai dat papucii.  
— Lua-o-ar naiba !  
Unul în fața celuiilalt, se ațîțau la răzbunare. Ea trăgînd o tiflă își simți urechile arzînd, fruntea înfierbîntată, obrații în flăcări, iar el se întuneca din ce în ce mai mult, ca o fereastră în care bate soarele cînd storul se lasă încetul cu încetul și își lățește umbra.

*In Tcmmește de VERA CĂLIN*

## GEORGES COURTELINÉ

( 1 8 5 8 - 1 9 2 8

, C

VJeorges Moineaux, care a scris sub numele Courteline, s-a născut în 1858 la Paris. Era fiul unui umorist, cunoscut pentru

„Tribunalele comice", schițe din viața justiției. Georges a debutat sco- țind o revistă umoristică, dar primele lui scrieri semnificative au apărut după ce și-a făcut serviciul militar. Volumele pe care le-a publicat — „Veseliile escadronului" (1886), „Trenul de 8 și 47" (1888) — au stimulat în Franța și în alte țări numeroase alte scrieri antimilitariste. Mai târziu, cariera de funcționar ministerial i-a oferit lui Georges Courteline un alt cîmp de observație satirică, fructificată mai ales în „Domnii birocrați" (1893). Existența scriitorului s-a scurs liniștită și modestă. Pe lîngă schițe și romane, a scris teatru, comedii, scenete. A rămas faimoasă nuvela „Bou- bourouche" — dramatizată apoi — în care un bărbat de o credulitate nemărginită e mereu înșelat de o amantă certăreată și-și cere pînă la urmă scuze. Personajul descinde din Moliere. Ales în 1926 membru al Academiei Goncourt, Courteline a murit cu doi ani mai târziu. Cu aparențe minore, denotînd uneori o pasiune excesivă pentru gluma facilă și calambur, scrisul lui Courteline are virtuți satirice neobiș- nuite. Observația comică minuțioasă e comunicată adesea cu procedeele viu colorate ale grotescului. Lucid, dar fără a depăși un individualism iritat, Courteline trece în revistă instituțiile sociale ale vremii și pe reprezentanții ei marțiali și imbecili — ofițerii și subofițerii, judecătorii, comisarii. Bunul plac domnește în armată ca și în justiția burgheză, transformă victima în vinovat, îl terorizează pe recrutul speriat. Alt obiectiv principal al satirei e mentalitatea și existența micului burghez, cu mintea mobilată de prejudecăți și banalități, cu

menajul lui transformat într-un veșnic câmp de bătălie. Severitatea cu care Courteline descrie femeile din mica burghezie merge pînă la misoginie, dar tipurile de tirane casnice sînt localizate social. Populată de tipuri bine desenate, cu eficiență comică, opera lui Courteline, deși limitată la înțelegerea socială, e satiră realistă care îngăduie apropierea de modelul ei ilustru, Moliere

#### .O DURERE DE GIT

Era o dimineată atît de rece, încît Laperine simți cum îi îngheață vîrful nasului, numai scoțîndu-1 de sub plapumă. Rămase așadar o clipă nemișcat, cu ochii deschiși, chircit, cu bărbia atin- gînd aproape genunchii. În întuneric, camarazii săi se îmbrăcau tăcuți. Sacii cu periile de țesălat, desprinși din cuie sub greutatea trupurilor lor, cădeau pe podele, picioarele de fier ale paturilor răsunau sub izbiturile galenților cu vîrfuri întoarse în sus.

Sculat cel dintii, căprarul își începu micul turneu de fiecare dimineată, grăbindu-și oamenii, trecînd de la un pat la celălalt, părăind, așa cum era îmbrăcat într-o cămașă albă și lungă, o pată palidă de lumină ieșită la plimbare în noapte.

Cînd ajunse la patul lui Laperine, se opri, întinse mîna, pipăi pătura și strigă deodată, scuturîndu-1 cu putere :

— Măi, ăla care ești aici, spune-mi de-a dreptul, nu te rușina, azi n-ai de gînd să faci ochi ?

Și cum omul nu mișca de fel :

— Haide odată, în picioare ! La corvoadă ! Ce, o faci pe surdul ?

Laperine, într-adevăr, părea că nu aude nimic.

Cumpănea între teama de a dormi la noapte la carceră și plăcerea de a rămîne „țintuit în pat”

pe un asemenea ger. În fine, slăbiciunea învinse

.Era laș în fața frigului, cum e o pisică în fața un&i găleți cu apă.



Se întoarse pe partea cealaltă.  
— Hai, lasă-mă în pace ! Nu mă scol, 's bolnav !  
— Care bolnav ! protestă căprarul. Ce ți se nă- zare la ora asta ?  
Laperine dădu din umeri sub pătură :  
— Nu mă bate la cap, mi s-a strîmtat pielea și mă strînge.  
Căprarul tăcu, contemplă o clipă masa inertă a lui Laperine, apoi plecă cu pasul său liniștit :  
— Ce puturos !  
încetul cu încetul, camera se goli ; oamenii plecau unul după altul la grajd, cu ranițele strînse sub braț, numai în cămăși sau în tricouri, cu tot frigul groaznic de dimineată, care acum pătrundea prin ușa deschisă, înghețînd apa murdară din lighean și fundul umed al gamelelor lăsate pe masă, în ajun. într-o clipă, nu mai fu nimeni. Se lăsă o liniște adîncă. Dar ușa se izbi din nou, un val de ger pătrunse în cameră, și vocea subofițerului de serviciu răsună sfișîind tăcerea :  
— Nici un bolnav ?  
Laperine se ridică ușor și spuse cu o voce pe care se silea să o facă cît mai slabă :  
— Laperine, cavalerist, compania a 2-a.  
Subofițerul îl înscrise și dispăru alergînd.  
Laperine auzi prin peretele subțire cum își strigă mai departe formula „Nici un bolnav ?”. Avea acum liniște două ore. își trase pătura peste urechi și adormi din nou în somnul dulce al celor drepti.  
Nu se trezi decît destul de tîrziu.  
Deschise ochii, privi, văzu podeaua camerei măturată și mulțimea de paturi făcute. Corvoda de dimineată se terminase și oamenii erau la instrucție. Un singur trompet, scutit de serviciu, își lustruia cu o piele de căprioară garda săbiei. Laperine simți o ușoară teamă. Se ridică :  
— A trecut vizita ?  
— Nu — făcu camaradul — nu încă.  
— Cît e ceasul ?

— Opt și jumătate,  
— • Bine, nu mai întârzie ea mult... O să  
trebuie să mă scol, a dracului belea !  
Trompetul nu răspunse. își examina sabia în-  
deaproape, trecîndu-și degetul roșu de tripoli  
printre împletiturile minerului. Liniștit, îl  
întrebă :  
— Ești bolnav ? Ce ai ?  
— Am că n-oi scăpa de fel de ălea patru zile  
de arest.  
în fond îl tulburau neliniști. Perspectiva unui  
redutabil : „Nu e bolnav”, urmat imediat de cele  
patru zile de arest tradiționale, începea să-1  
facă visător și să-i strice puținel bucuria de a fi  
chiulit de la corvoada așternutului de paie, a  
țesălatului și a instrucției. Noaptea petrecute pe  
scîndura goală a carcerii numai în pantaloni de  
pinză de sac și bluză, pe un frig de 25° nu avea  
de fapt nimic prea seducător în ele. Se gîndi o  
clipă tăcut, instalat în patul său, cu genunchii  
aduși la gură. Rosti apoi cu voce tare, ca și cînd  
și-ar fi urmat ideea :  
— Și, colac peste pupăză, sînt friguros ca o  
sobă de copt castane.  
Dar deodată nepăsarea învinse.  
„Ah ! La urma urmei, amin ! O să-i spun  
doctorului că mă doare gîtul. Dacă se prinde,  
foarte bine ; dacă nu se prinde, cu atît mai rău.  
Doar trebuie să mă eliberez curînd, ce dracu' !  
De altfel, durerea de gît nici nu se poate vedea,  
nu-i așa ?”  
II

Laperine ajunse ultimul la infirmeria  
regimentului. Vizita începuse. împinse canatul  
ușii și, fără zgomot, se alinie și el în șirul  
bolnavilor a căror lungă coadă ascundea  
peretele gol al odăiței. își potrivise un chip ca  
după împrejurare : fața galbenă, nerasă,  
înfundată în gulerul ridicat al mantalei ; părul  
ciufulit și cam lung, răvășit ; șapca (capela)  
înfundată pînă peste ochi ca o bonetă de  
noapte ; aspectul său febril, sleit, cu umerii  
apăsăți de oboseala insomniilor neîntrerupte, îi

dădeau o fizionomie de bolnav de o verosimilitate uimitoare. Intrarea lui făcu senzație.

Așezat într-o rină pe scaun, în fața mesei de lemn alb pătată de cerneluri, cu carnetul de infirmerie deschis, medicul consulta. Lângă el, un individ, uscat ca o prăjină, explica cu voce plângă- reată, vorbind de jupuieli pe coapse, de carne vie, de dureri pătrunzătoare.

Medicul îl întrerupse :

— Am înțeles, destulă vorbărie ! Lasă-ți pantalonii !

Omul ascultă, își scoase izmenele, își ridică cămașa și-și arată fesele goale. Se lăsă un minut de tăcere, medicul examina. Deodată își luă tocul între dinți, apropie fața și atinse ușor una dintre răni cu virful degetului :

— Te doare cînd te ating ?

Cavaleristul, stînd mereu aplecat, răspunse :

— Da, domnule doctor, mă arde ca un foc.

— Mai las-o ! spuse celălalt. Nu-i chiar așa de grav, ce naiba !...

își reluă tocul.

— Imbracă-te !

Omul se îndreptă, cu obrazul stacojiu. Aplecat pe caiet, medicul scria.

— Scutit de călărie două zile. O baie de șezut cu apă sărată și pudră de amidon.

Apoi strigă :

— Chantavoine !

Unul dintre bolnavi se desprinse din coadă și se apropie, șchiopătînd, de masă.

— Ce ți s-a întîmplat ? întrebă doctorul.

— Domnule doctor, mă doare piciorul ; de două zile nu mai pot...

— Scoate-ți ciorapul !

Chantavoine lăsă să-i cadă galentul, își puse piciorul pe un scaun și desfăcu legăturile care-i fixau fluierul piciorului și gleznă. Din nou, doctorul exa- mină aplecîndu-se.

— Ei bine — făcu el — eu unul nu văd nimic !

— O, ba da, domnule doctor ! încercă Chantavoine să spună.

Acest cuvînt îl aduse pe doctor într-o stare de minie zgomotoasă.

— Ce „ba da, domnule doctor” ? Ce „ba da, domnule doctor” ? Ce vrei să-mi dovedești cu „ba da, domnule doctor” ? Ce, crezi că sînt orb ? Crezi cumva că am nevoie de părerea ta ?

— Domnule...

— Destul, fir-ai să fii ! N-ai nici pe dracu' !

Hai, șterge-o !

Era palid de furie. își zvîrli tocul în cerneală și pe caietul de infirmerie, în dreptul numelui Chantavoine, scrise grăbit, cu un scris furios și mare : „Nu e bolnav, patru zile de arest”.

Omul cu durerea de gît se gîndi :

„Am sfeclit-o !”

Cinci sau șase infirmi mai defîlără încă. În fine, îi veni și lui rîndul. Auzindu-și numele, se apropie, descompus, frînt în două. De cînd intrase se lovea cu cotul de perete pentru ca să i se urce pulsul.

Spuse:

— Domnule doctor, mă doare tare rău gîtul. Nu mai pot să mînînc ; mă doare și cînd înghit scui-patul !

—\* Vîno mai încoace ! spuse doctorul.

Omul se apropie.

— Am febră — încercă el să mai adauge cu glasul slab — sînt două nopți de cînd nu mai dorm.

Doctorul îi apucă încheietura mîinii, căută artera, păru că se reculege un minut.

Deodată puse mîna pe o paletă de fildeș, pe care o avea la îndemînă.

— Deschide gura !

Laperine căscă gura cît putu mai mult, oferin- du-și gîtul spre examinare.

— Ei, da ! conchise în fine medicul — e o mică inflamație.

Laperine, cu limba încă apăsată de greutatea paletei, crezu că se înăbușă de uimire. Știu, totuși, să se stăpînească, și așteptă cu răbdare sfîrșitul consultației.

Medicul reluă :

—• O să-1 facem să vomite. Adu-mi emeticul, Gilbert !

Infirmierul alergă spre dulapul cu medicamente și, timp de un minut ce păru fără sfârșit, dispăru cu pinteni cu tot între cele două canaturi ale mobilei. Se auzi cum scotocește zgomotos, răsturnînd o armată întreagă de sticle, Un miros dulceag, greșos, se răspîndi, ieșind din fundul dulapului, unde fiolele destupate se amestecau cu mormane de flori de tei. În cele din urmă, Gilbert reapăru, ți-nînd într-o mină un flacon plin cu un fel de praf albicios și în cealaltă o crăticioară de plumb. Doctorul luă fiola, aruncă în crăticioară puțină pudră, măsurată de el însuși cu o grijă minuțioasă, turnă apă. amestecă o clipă și întinse totul bolnavului :

— înghite !

Laperine se execută.

— N-o să pățești nimic — spuse doctorul ; te scutesc de serviciu două zile și vino poimîine din nou, dacă nu-ți merge mai bine.

**XII**

A treia zi, Laperine, care constatare că e minunat să chiulești timp de două zile și să scapi de toate plictiselile meseriei, să rămîi în pat dimineața și să-ți petreci după-amiaza în fața sobei prăjind biscuiți, se prezentă la vizită.

— Ei ? făcu medicul militar.

— Sfînte Doamne, domnule doctor ! răspunse Laperine. N-aș putea spune că mă doare, totuși nu-mi merge prea grozav. Dacă ați vrea să-mi mai dați o dată un vomitiv...

— E în ordine. întinde-ți botul !

Comedia de acum trei zile reîncepu.

Laperine deschise din nou o gură de crap ; din nou medicul militar recunoscu o inflamație în gîtul lui Laperine și, din nou, Laperine făcu eforturi să nu leșine de rîs în nasul medicului militar. Doctorul îi badijonă cerul gurii cu praf de alaun — o amărăciune care iui Laperine i se păru dulce, avînd în vedere cele două zile de scutire de serviciu în care era învelită, precum și invitația doctorului de a se prezenta din nou,

dacă acest remediu energic ar rămîne și el fără efect.

Deçi alte două zile omul cu durerea de gît putu să guste dulceața vieții de proprietar.

Ducea o existență încîntătoare. Se scula cînd voia, se spăla cu apă călduță, își ceruia cizmele sau își peria dolmanul urlînd cîntece patriotice învechite cu voce falsă și cu conștiința liniștită. Făcea glume pe socoteala băieților, îi privea rînjind tăcut cum se pregătesc pentru trecerea în revistă de sîmbăta viitoare și răspundea sunetelor trompetei : „Da, da, băiatule, sună, sună, nu te lăsa ! O să te minunezi tu cît de repede o să alerg !" Restul timpului fluiera, ațîța focul, bătea toba pe geamuri, se ghiftuia pașnic cu tartine prăjite în prealabil pe vîrful cuțitului la gura sobei. De altfel, împins de un sentiment natural de pudoare, își pusese un șal în jurul gîtului.

încă de trei ori Laperine se prezentă la vizită și de fiecare dată fu recunoscut bolnav. Astfel, succesiv, i se badijonă gîtlejul cu nitrat de argint, apoi i se pictă gîtul cu tinctură de iod. Deveni respingător și ridicol la vedere, astfel încît camarazii, dezgustați, îl poftiră să nu mai șadă la masa comună și să mănînce din gamelă pe patul său. Plăcerea de a nu se mai scula la sunetul trompetei îl făcu să accepte fără prea multă supărare această mică umilință, tot așa cum îl făcuse mai înainte să îndure ocările fără sfîrșit ale subofițerului de planton.

Se întîmplă totuși un lucru natural și anume că într-o bună zi Laperine, din pricina introducerii a tot felul de porcării în gît, căpătă chiar o durere adevărată : se trezi cu o extincție a vocii și cu un fel de senzație de sugrumare.

Simțea în gitlej un fel de îngroșare neplăcută ce împiedica trecerea salivei. își spuse : „la te uită, asta vine tocmai la timp !" Și se duse la vizită. Din nefericire, în dimineața aceea doctorul nu era în toate apele sale și, recunoscîndu-l pe Laperine, începu să spumege de furie.

— Cum, iar tu ? Nu cumva îți bați joc de mine ? O durere de gît care ține 15 zile ! Cine a mai auzit așa ceva ! Pe legea mea că înțeleg ce cauți : ai vrea să te abonezi la stat degeaba ; îți închipui că o să-i dai mereu așa înainte și că o să-ți faci toată armata numai în cameră sau la cantină ! Așteaptă numai, nătărăule, îți dau eu ție abonament !

Laperine protestă :

-- Dar, domnule doctor...

— Ține-ți gura, fir-ai să fii, vrei sau nu vrei să-ți ții gura ? Spune-mi, te rog, dacă ești bun !

Laperine nu insistă.

— Apropie-te — reluă medicul... mai mare... mai mare, deschide odată gura cum trebuie, pentru numele lui Dumnezeu !

Și, înșfăcîndu-i bărbia, îi desfăcu fălcile. O simplă aruncătură de ochi îi fu destul.

— E chiar așa cum am bănuît, nu mai are absolut nimic. Ei bine, băiatule, e perfect. O să speli putina de îndată la țesălat și, altă dată, ah, găina- rule ! Chiulangiule ! Am să-ți arăt eu cu cine ai de-a face !

Nenorocitul de Laperine încercă, dar, vai ! zadarnic, să mai spună un ultim cuvînt. O aruncătură de ochi a medicului îl făcu să intre în neant și părăsi infirmeria cu capul plecat

.Seara dormi la carceră, și cum noaptea se lăsă un frig îndrăcit, ieși de acolo cu o anghină purulentă, care necesită transportul de urgență la spitalul militar.

**iv**

Laperine fiind vecinul meu de cameră, am socotit de datoria mea să-i fac în prima duminică o vizită. Mă dusei deci la spital, situat la celălalt capăt al orașului.

Era un monument sinistru, cu pietre înnegrite de vreme, cu cupolă grea care îi dădea înfățișare de biserică. Dincolo de ferestrele înalte și înguste, apăreau cearșafurile albe ale paturilor, înverzite puțin de sticla geamlîcului, plafonul afumat al sălilor și bonetele de bumbac ale bolnavilor convalescenți. Intrai sub boltă și-1 întrebai pe portar :

— Laperine, cavalerist la 51 Vinători ?

Omul întoarse capul :

— A murit chiar azi.

Am rămas trăsnit.

— Cum, a murit ?

Omul răspunse :

— Doamne, Isuse Cristoase, da, bietul om n-a avut noroc ! A fost dus în salonul contagioșilor și a luat o febră tifoidă. L-a curățat în trei zile.

*în rominește de VERA CĂLIN*ZI-I SĂ-ȚI ZIC !

**I**

Ajuns plutonier-major datorită vechimii, se învâțase pînă într-atîta să le trîntească oamenilor un „zi-i să-ți zic”, încît această nenorocită împreunare de cuvinte „zi-i să-ți zic” ajunsese pentru el un tic și o poreclă.

Zicea :

— Zi-i să-ți zic... măi, ăla de colo... vezi că la noapte o să dormi la zi-i să-ți zic.

Sau încă :

— Zi-i să-ți zic, ăl de ai pintenii ciupiți și ești murdar ca un... zi-i să-ți zic... pieptene ; o să ai opt zile de... zi-i să-ți zic.

Nu scotea patru cuvinte în șir, fără să intercaleze un „zi-i să-ți zic” între al doilea și al treilea.

Soldații nu-i mai spuneau decît „zi-i să-ți zic”.



Era o brută în toată puterea și infamia cuvîntului, o brută lașă, idioată și feroce, care nu avea altă bucurie și altă ambiție decît să aibă în fiecare zi mai mulți oameni pedepsiți decît avusese în ajun. Niciodată nu era mai fericit decît atunci cînd putea să vadă, la apelul consemnaților, cum se aliniază în fața corpului de gardă o droaie nesfîrșită de prizonieri în bluze albe, cu papucii de lemn în picioare, cu capela pe o ureche. La asemenea prilejuri, își freca mîinile, glumea, rînjea :

— Eh ! eh ! pehlivanilor, avem ceva pentru zi-i să-ți zic în seara asta ! Așteptați puțin, scîrnăvii ce sînteți, o să scot eu din voi oameni...

Se bucura cînd îi întreba pe recruții nou sosiți cum îi cheamă, cu singurul scop de a le spune :

— • Aha ! care va să zică așa te cheamă ?

Ei bine ! mie-mi zice Flick și la capătul numelui meu stau atîrnate opt zile.

Cîteodată, chema pe cîte unul, strigîndu-1 de la un capăt la celălalt al curții :

— Măi ăla ! cel de colo... zi-i să-ți zic...

Lanti- bout ?

Cel chemat venea în pas alergător.

— Domnule comandant ?

La care Flik zicea, fără să se tulbure :

— Cum ai spus ?

— Am spus „domnule comandant”.

— Aha ! Care va să zică ai spus „Domnule comandant” ? Ei bine, trei zile de zi-i să-ți zic, pentru că ai spus „domnule comandant”. Eu sînt *adjutant*, băiatule !

„Contraapelul” era partea sa cea mai tare.

Nu trecea nici o săptămînă să nu intre la ceasurile două de dimineată în camera cufundată în tăcere, cu gluga trasă peste frunte, însoțit de un soldat de gardă, cu felinarul în mînă. Înainta tăcut, cu pași de lup, ridică fără zgomot săculețele agățate la capul paturilor, scoțînd din ele, una după alta, măturică, țesala, buretele și pena mare, iar cînd descoperea pe vreuna din ele ceea ce căuta, și

anume pata de grăsime a unei luminări, îl zguduia pe omul din pat ;

— Hei... zi-i să-ți zic !

Omul deschidea ochii, se ridica, privea înspăi- mîntat pe adjutantul care striga, încrucișîndu-și brațele :

— Ia spune, omul lui Dumnezeu, crezi că d-aia vi se dau perii de țesălat, ca să faci tu sfeșnice din ele ? Hai, scoală-te, nu mai sta ! Te duci imediat la zi-i să-ți zic !

Nenorocitul, încă năuc de somn, își scotea picioarele de sub pătură, își trăgea în tăcere pantalonii de pînză de sac și se ducea să-și termine visul la carceră.

Flick complica pedepsele reglementare. Era un artist în felul său, care făcea arpegii și înflorituri. Astfel, în timpul iernii risipea zilele de carceră mai din plin și cu mai multă plăcere ca oricînd, din pricina gerului ce înfrumuseța în mod firesc soarta prizonierului, care își petrecea toată noaptea pe dușumea.

Nimeni, de altfel, nu intra în „dulap” fără să fi trecut mai înainte prin mîinile sale. Flick, ținînd să se convingă bine că nici unul dintre pehlivani nu-i trage chiulul, se așeza în pragul arestului, și acolo, pe măsură ce aceștia intrau, îi pipăia cu propriile sale mîini, asigurîndu-se că sub bluza lungă nu aveau nici dolman, nici vesta, și că sub pantalonul de pînză de sac nu era ascuns cu îndemînare pantalonul gros de călărie, care i-ar fi apărat de frig.

Cînd înhăța pe cîte unul, rîdea fericit.

— Ah ! ah ! Un chiulangiu ! Opt zile în plus.

Vara, era altă poveste.

De două, de trei sau de patru ori pe zi, trompetul suna alarma j la care pedepsiții, știind despre ce e vorba, se grăbeau să-și tragă pe ei pantalonul de călărie și dolmanui și să-și smulgă pușca de pe rastel. Flick, în curte, îi aștepta. îi așeza în șir, cu fața la perete, în arșița groaznică a soarelui de iulie, și executa cu ei, timp de o oră și jumătate,

mînuiri de armă, descompunînd fiecare  
mişcare.  
Comanda :  
— Pe umăr !... arm' ! Un timp, trei mișcări  
! Unu !  
Se ducea apoi să stea la umbră, își răsucea  
o  
țigară, o aprindea, o fuma și aștepta să-i  
scuipe chiștocul pentru a lansa  
comanda : „Doi !”, urmată de comanda :  
„Trei !”, după alt sfert de oră, timp în care  
consemnații stăteau nemișcați sub sulițele  
soarelui care le ardea carnea umerilor prin  
stofa dolmanului, și a cărui reverberație pe  
tencuiala zidului îi orbea

.Unii dintre ei au murit sau au înnebunit, loviți de o insolație subită.

Toate acestea sînt adevărate pînă în cel mai mic amănunt.

Am eu alte griji pe cap, decît să inventez după pofta inimii tot felul de gogorițe și de basme... De altfel, nici nu povestesc decît ceea ce am văzut eu însumi cu ochii mei, și, deci, purul adevăr.

**i i**

Fiick nu era caraghios decît într-un singur caz numai într-unui singur, dar atunci era caraghios în toată puterea cuvîntului : și anume cu prilejul hărțuielilor sale zilnice cu numitul Fricot, flancat de numitul Laplote, doi mușterii de neînchipuit cărora regimentul 51 Vînători le-a păstrat o amintire neștearsă.

Erau aceștia doi găligani din Bellevois, amîndoi lungi, subțiri, deșelați, grozav de murdari, pușla- maie pînă-n adîncul sufletului. Soldați din aceeași contingent, s-au mirosit de îndată unul pe celălalt, și cu strîngerea de mină pe care și-au dat-o fără măcar să se cunoască, de îndată ce și-au văzut mutrele, au pecetluit un pact de veșnică prietenie și de încredere nelimitată în șmecheria lor de aceeași teapă.

Prima probă pe care au dat-o a fost aceea de a se azvîrli, amîndoi deodată, asupra unui camarad care-i tratase de „ageamii” și de a-i administra o sfîntă de bătaie comună, care l-a băgat pe acesta direct în infirmeria regimentului, iar pe ei doi la arest, ca unii ce sărbătoriseră prea brutal ivirea lor în escadron.

Viitorul a corespuns întocmai acestui strălucit început. Lucrul se va înțelege poate mai bine cînd voi spune că cei doi frați de cruce au părăsit regimentul *fără să se fi culcat măcar o singură dată în patul lor*.

Condamnați la cele mai grele munci prin însăși situația lor de prizonieri perpetui, ei își

petreceau zile întregi în curtea regimentului, împin- gînd veşnic înaintea lor o roabă pe care aveau grijă să o lase întotdeauna goală, oprindu-se la fiecare trei paşi, pentru a contempla, cu un aer calm de rentieri, pe camarazii lor care „dădeau din mîini" şi tot aşa mai departe, pînă în clipa în care adjutantul Flick le cădea în spinare, stacojiu de furios ce era, cu pumnii strînşi, urlînd : „Ce tot căscaţi acolo ochii ca nişte nătărăi ? De-o săptămînă v-am spus să ridicaţi grămada aia de pietre din faţa camerei de gardă ! Nici prin gînd nu vă trece să faceţi ceva, derbedeilor ! O faceţi pe artiştii ! Hai, daţi drumul la picior, şi mai repede !"

Cei doi o porneau atunci, liniştit, fără să se grăbească, fluierînd uşor un cîntecel, mereu precedaţi de roaba lor şi urmaţi de adjutantul Flick, care putea fi auzit de la un capăt la celălalt al regimentului cum striga pînă îi pierea vocea :

— Aţi fi voi daţi naibii, da' tot nu scăpaţi de cinci ani de gherlă !

Şi, de fapt, ar fi dat orice pe lume ca să-i poată prinde în flagrant delict de insultă a superiorului sau de nesupunere, ceea ce i-ar fi procurat dulcea bucurie de a-i vedea plecînd, umăr la umăr, la companiile de disciplină.

Din nefericire, treaba asta nu era prea uşoară cu puşlamalele acestea, ale dracului de şirete, şi pe care, de altfel, ofiţerii le protejau pe ascuns, amuzaţi de glumele lor.

Din cînd în cînd, adjutantul Flick, căutîndu-i pe cei doi „măscărici", constata că dispăruseră. Cei doi „măscărici", făcîndu-li-se lehamite să tot împingă roabe goale, îşi viriseră pur şi simplu şepcile în buzunar, îşi lăsaseră pantalonii de pînză de sac peste cizme şi o porniseră haihui să ia puţin aer.

Escapada ţinea şase zile, la capătul cărora derbedeii reveneau, mîndri ca nişte păuni, exact cu

cinci minute înaintea împlinirii termenului de dezertare. Li se ardeau alte cincisprezece zile de arest, adăugate la celelalte.

Dar ceea ce îl aducea pe adjutantul Flick în culmea exasperării era scena tutunului, a tutunului pe care cei doi soldați, în ciuda tuturor opreliștilor și măsurilor, găseau întotdeauna mijlocul de a-l introduce în celula lor, nimeni nu știe prin ce minune. Invariabil, în fiecare seară, cu o clipă înainte de punerea la răcoare, Flick îi aducea în camera de gardă, îi puneă să se dezbrace pînă rămîneau goi pușcă, le întorcea pe dos buzunarele, le scootea ghetete, căptușelile și nu-i vîra sub cheie decît după ce inspecta în modul cel mai minuțios toate colțurile și ascunzișurile închisorii, unde, tot atît de invariabil, îi găsea după cinci minute fumînd fiecare cîte o țigară. Atunci înnebunea de-a binelea.

— Dumnezeuul mamei voastre — urla el ca un apucat — iar fumați !

Dar cei doi răspundeau fără să se tulbure cîtuși de puțin și fără măcar să se obosească să-și scuipe chiștoacele :

— Cine fumează, noi ?!

— Da, fumați !

— Nu-i adevărat.

— Nu-i adevărat...

— Nu,

• — Asta-i culmea culmilor ! Cum, neobrăzaților, cum nu fumați, cînd îmi suflați tot fumul în obraz ? Dați-mi tot tutunul pe care îl aveți asupra voastră, că de nu, vă trimit legați la Consiliul de război !

Foarte liniștiți, Laplote și Fricot se uitau unul la altul.

— Tu ai ceva tutun ?

— N-am nimic.

Apoi în cor :

— Nu avem tutun, domnule comandant.

Niciodată Flick nu a putut să scoată mai mult de la ei, nici măcar în ziua în care, renunțînd să mai prelungească lupta, le-a propus să-i

arate as- eimzătoarea în schimbul ridicării  
nenumăratelor zile de arest pe care le mai  
aveau pe răboj.  
Totuși, jurase să-i facă să crape la corvoadă,  
așa încît nu cruța nimic pentru a ajunge la  
acest deznodămînt.  
Într-o noapte, se sculă la ora trei, luă cheile  
din dulapul camerei de gardă și intră cu  
felinarul în mină în închisoare, unde cei doi  
sforăiau, lipiți unul de altul, pentru a domoli  
astfel, cît era cu putință, mușcăturile gerului,  
și :  
— • Hei, amîndoi derbedeii, sus !  
Laplote și Fricot deschiseră fiecare cîte un  
ochi, și, fără să se deranjeze :  
— Ce tot sporovăiește ăsta ?  
— Spun să vă sculați, și cît mai repede !  
— Da' de ce trebuie să ne sculăm ?  
— Ca să spargeți gheața din jgheab. Și  
gata cu vorbăria ! Sus !  
întemnițații se puseră pe rîs :  
— Să ne sculăm la ora trei dimineața ? Vrei  
să-ți bați joc de căpățîna noastră ?  
— Nu vreți să vă sculați ? făcu subofițerul.  
Fricot dădu disprețuitor din umeri.  
— Azvîrle-l afară pe ușă, Laplote, nu vezi  
că ne bate la cap !  
Flick, înnebunit de furie, fu cît p-aci să se  
arunce cu pumnii asupra lor, apoi se calmă  
brusc. Un caz pentru Consiliul de război,  
acest vis pe care-l nutrea de atîtea zile și  
nopti, se ivise deodată sub forma refuzului de  
a da ascultare. Atunci, cu o voce mieroasă,  
scandînd cuvintele :  
— Laplote, Fricot, fiți atenți la cele ce vă  
spun : refuzați cu tot dinadînsul să vă sculați ?  
— Aiurea ! răspunseră cei doi.  
— Refuzați în mod formal, ne-am înțeles  
care va să zică, bine !  
— Refuzăm în mod formal, și nu ne mai  
bate la cap !

— Flick își reținu bătăile inimii ; cei doi „măscărici" erau acum înhățați, nu mai răminea decît să li se constate refuzul cu martori. Brigadier de gardă ! strigă el. Brigadierul veni în goană și, în prezența sa :

— Pentru ultima dată, Fricot și Laplote, refuzați să vâ sculați ?

Atunci Fricot și Laplote se ridicară, spunînd cu o blîndețe prefăcută, în timp ce fețele lor exprimau o uimire profundă :

— Noi, domnule comandant ?! Cum poate fi vorba să nu ne sculăm ? Dimpotrivă, ne sculăm în cea rnai mare grabă ; brigadierul poate să mărturisească. Doamne, nu prea pare să fie cald în dimineața asta !

Șase luni mai tirziu, sfîrșindu-li-se vacanța, pehlivanii părăseau tabăra, pentru totdeauna de această dată, urmăriți pînă în stradă de expresia „șleahță de derbedei" rostită de subofițer.

Acesta este vodevilul, iată acum drama :

**III** Intr-una din zile, oamenii, ajunși la capătul răbdărilor, se hotărîră să-l omoare pe adjutant. Complotul a fost organizat cu o spontaneitate care era un indice teribil al *summum*-ului de exasperare în care ferocitatea stupidă a subofițerului îi aruncase pe acești nenorociți. A fost de ajuns ca unul dintre ei —• pe legea mea că-1 mai văd încă : era un băiat înalt, foarte blond, unul Vachette, cam puș- lama de altfel — a fost de ajuns, zic, ca omul acesta, întorcîndu-se de la plutonul de pedeapsă să spună, aruncîndu-și sabia pe pat : „Lua-l-ar dracu' să-1 ia!. Destul cu „zi-i să-i zic", trebuie să-i găurim dovreacul, cine-] de-o părere cu mine ?", pentru ca de îndată toată lumea să fie de părerea lui.

Nu s-a ivit nici o singură dezertare, nici măcar printre soldații foarte tineri și nici printre cei rnai vechi pentru care chestiunea cu „zi-i să-i zic" prea se lungea, iar cînd fu



cerută părerea brigadierului de cameră, acesta se mărgini să spună încurcat :

— Oh ! cît despre mine, eu nu mă bag. Ar fi mai bine să stați potoliți, dar, la urma urmei, treaba voastră, vă privește !

Și uciderea fu hotărîtă chiar pentru aceeași zi.

Existau atunci, în cazarmă, lucrări de construcții. Seara, după stingere, Vachette, însoțit de trei dintre camarazii săi, coborîră fără zgomot în curte, luară de colțuri o uriașă piatră șlefuită, de pe un maldăr de pietre, o urcară pînă în cameră, o așezară în echilibru pe marginea ferestrei și se puseră pe așteptat.

Pe la miezul nopții, adjutantul, care locuia în cazarmă, se sculă ca de obicei să-și facă rondul de noapte. Intră în camera de gardă unde aprinse un felinar, luă cu el un soldat și își începu inspecția prin imensele curți tăcute și goale, prin grajdurile întotdeauna pline de izbiturile copitelor și de zornăitul lanțurilor de-a lungul zidurilor străpunse de ferestrele înalte pe care se sfărîmau razele lunii.

Brusc, ciuli urechile și se opri locului, ca să audă mai bine. Simți deodată o comoție îngrozitoare : un obiect enorm căzu la picioare, trecîndu-i la două degete de nas și de ochi.

Se aplecă :

— Ia te uită, o piatră !

Apoi, deodată, înțelegînd totul :

— Oh ! Dumnezeu! mamei lor, porcii ăștia au vrut să mă ucidă !

În acest timp, la fereastră, Vachette își contempla opera.

— Am avut mare ghinion, nu l-au nimerit. Cu toate acestea, aproape că-i venise ceasul. Ah ! Atenție ! Uite-1 că urcă !

Într-adevăr, adjutantul, vînat de furie, se aruncă cu capul înainte pe scări. Într-o clipă fu în ușa camerei...

— Cine e... ?

Dar numai atît a mai putut spune. Un urlet imens se ridică :— Omoriți-1 ! Omoriți-1 !

Cu desăvîrșire goi, de teamă ca matricola să nu-i trădeze, oamenii se înghesuiau, urlau, învîrtind deasupra capetelor paturile de pușcă și lamele săbiilor, a căror lucire Flick o văzu la lumina felinarului,

O luă la fugă grăbit.

Nimeni n-a aflat ce s-a întîmplat mai pe urmă.

Se știe numai că adjutantul, întors acasă, răspunse „nimic nou" la întrebările soției sale și se culcă lingă ea, pîrînd că adoarme.

A doua zi, Vachette și consorții se pregătiră sufletește pentru o anchetă, dar și de data asta nu fu „nimic nou", și așijderea în zilele următoare.

Dar, începînd de atunci, plutonul de pedeapsă fu mai rar, consemnații primiră dreptul de a veni cu bluze de grajd și cu pantaloni de pînză de sac, iar exercițiile se făceau la umbră. Acestea toate fără să se poată ști ce a precumpănit în sufletul adjutantului Flick — conștiința sau lășitatea.

*In romînește de VERA CĂLIN*CIT COSTĂ O

PALMA

PREȘEDINTELE

(Lui La Brige, care își face depozitia) Da, înțeleg, ți-a ars o scatoalcă. Unde anume ?

LA BRIGE

Păi... în plin obraz.

PREȘEDINTELE (dînd din umeri)

Ostenește-te să înțelegi ce ți se spune. Eu te

întreb unde și nu în ce loc.

LA BRIGE

Ah ! iertați-mă... La cafeneaua Suediei. Era

marți seara. Domnul Bout, cu care făcusem

cunoștință cu cîteva zile înainte dîndu-i niște

chibrituri, mi-a propus să jucăm un pichet. Am

acceptat, am tras locurile...

PREȘEDINTELE

Scutește-ne de toate aceste amănunte ! Tribunalul are altă treabă decît să asculte nerozii.

#### LA BRIGE

Just. Ne-am așezat deci să jucăm pichet și am câștigat șase partide, una după alta. La începutul celei de a șaptea, am anunțat nouăzeci : „Ai un noroc porcesc, mi-a spus nepăsător domnul Bout •, or, eu n-am îndurat niciodată obrăznicile cuiva. Când ți-oi cîrpi una !" Și după cele zise, bruta mi-a și ars scatoalca..

. "AVOCATUL DOMNULUI BOUT  
Martorul a folosit un termen pe care nu pot  
să-1 las să treacă neobservat ; el a  
spus „brută” ! (cu dezgust) : Nu știu în ce  
mediu a fost crescut domnul La Brige și  
prefer să nu o știu. Dar clientul me\*u a fost  
înjuriat în mod public ; dacă el nu obține  
chiar în această clipă retractiunea la care are  
dreptul, voi depune, în numele său, o  
plângere împotriva d-lui La Brige și voi cere  
500 de franci daune-in-terese.  
LA BRIGE (însăimîntat)  
500 de franci... Retrăg cuvîntul „brută”.  
Așadar, acest om bine crescut mi-a tras o  
palmă, care s-a auzit, fără îndoială, pînă la  
Vaugirard.  
PREȘEDINTELE  
Asta e totul ?  
LA BRIGE  
Dumnezeule, ce să mai zic ? Da, asta-i totul !  
PREȘEDINTELE (cu voce șoptită)  
Nu e prea grav... domnule substitut ?  
SUBSTITUTUL  
Mă bizui întru totul pe înțelepciunea  
tribunalului.  
PREȘEDINTELE  
Maestre, aveți cuvîntul !  
(Avocatul d-lui Bout se ridică. El dovedește  
că, așa cum doi cu doi fac patru, clientul său  
este omul cel mai blînd și mai inofensiv din  
lume, că nu numai că n-a dat vreo palmă, dar  
că, dimpotrivă, el e cel care a primit-o. În  
schimb, furnizează asupra lui La Brige  
informații deplorabile. La Brige își petrece  
viața la cafenea, joacă fără întrerupere cărți  
și, ciudat lucru, *cîștigă întotdeauna !!!*  
Oratorului i se pare de altfel că La Brige a  
fost judecat în 1877 de Curtea cu Juri pentru  
răpirea unei minore. Indignarea auditorului,  
care murmură contra lui La Brige : stuporea  
lui La Brige, care sare în picioare și strigă :  
„Asta e o infamie !”)  
PREȘEDINTELE  
Taci ! Dacă mai întrerupi pledoaria, te  
evacuez din sală ! (Avocatul termină. El  
conchide pur și simplu cerînd anchetarea

domnului Bout, care este condamnat la o  
amendă de 16 franci.)  
LA BRIGE  
Cît ?  
PREȘEDINTELE  
16 franci.  
LA BRIGE  
16 franci ! 16 franci... Iată o secătură care m-  
a lovit fără pricină, m-a dezonorat în fața  
întregii lumi și care scapă cu o amendă de 16  
franci !  
PREȘEDINTELE  
Oh ! N-ai de gînd să taci odată ?  
LA BRIGE (care se montează)  
În Anglia..-  
PREȘEDINTELE  
Anglia nu are nimic de-a face cu toate  
acestea ; lăsați-ne în pace, s-a judecat !  
LA BRIGE (care se înfurie)  
Frumoasă judecată, n-am ce zice !  
PREȘEDINTELE  
Poftiți ?  
LA BRIGE (printre dinți)  
Niște mitocani, toți ăștia ; niște mitocani ; da,  
da, mitocani, asta-i părerea mea !  
(își ia pălăria și vrea să plece.)  
PREȘEDINTELE  
Gardian ! Pune mîna pe el !  
(La Brige este înhățat de guler și adus pe  
banca acuzaților.)  
PREȘEDINTELE  
Îți menții cuvintele ?  
LA BRIGE  
Da, desigur. Deoarece o grosolănie, în  
proporție tu o scatoalcă nu trebuie să coste  
mai mult de 2,75 franci, aș fi nerod să mă  
rezum la platitudini. Prefer să-mi dau banii  
pe gîrlă !  
SUBSTITUTUL (cu o blîndețe surîzătoare)  
Cer aplicarea pedepsei.  
PREȘEDINTELE  
Perfect !  
(își consultă pe cei doi asesori, apoi pronunță  
:.)  
Tribunalul, deliberînd în conformitate cu  
legea :

Avînd în vedere că astăzi, La Brige a calificat drept „mitocani” pe magistrații care își exercitau funcțiunea în ședință publică, în a 12-a cameră corecțională, de pe lângă Tribunalul de primă instanță din Paris ; Avînd în vedere că această afirmație, făcută cu bună știință, cu voce tare și inteligibilă, apoi menținută, constituie un atentat grav la caracterul și la demnitatea acestor persoane ; Că acest fapt constituie delictul de ultraj adus magistraților în exercițiul funcției lor, prevăzut și pedepsit de lege ; Pentru aceste motive :Făcînd aplicarea articolului 222 din Codul Penal cu următorul conținut : „In cazul cînd judecătorii au fost ultragiați prin cuvinte în cursul exercițiului funcției lor, acela care i-a ultragiat va fi pedepsit cu închisoare de la o lună la doi ani. Dacă ultrajul a avut loc în timpul unei ședințe, pedeapsa va fi de la doi la cinci ani” ;

(cu o voce răsunătoare) Condamnă pe La Brige la doi ani închisoare !

LA BRIGE (năucit)

Dacă aș fi știut că o palmă costă atît de scump cînd o încasezi și atît de ieftin cînd o dai, aș fi știut eu ce-i de făcut !

*In romînește de VERA CĂLI*

**NSCORPIA DOMESTICITĂ**

Uupă o seară petrecută la Vaudeville, unde o trupă americană prezentase „Scorpia domesticită”, începurăm să discutăm despre răutatea femeilor. Bobo se dovedi deosebit de priceput în arta de a îmblînzi frumoasele fiare sălbatice și de a pune la punct doamnele care au nevoie de așa ceva.

Aflarăm mai întîi cît de mare e neobișnuitul dar de a fi nesuferită — dar nesuferită întotdeauna, fără nici o întrerupere — primit de soția lui Bobo de la Providență. Nesuferită în toate împrejurările vieții, oricare ar fi fost ele... Femeia aceasta era dintre cele care, cu cotul infundat în pernă și lampa aprinsă pe noptieră, îl așteaptă pînă la ceasurile două sau trei din noapte pe soțul întîrziat la cafenea, unde a

băut zdravăn și nevinovat nestîrșiți țapi de bere cu cițiva prieteni, îi întîmpină reîn-toarcerea plină de țeamă cu un „bună seara”, spus cu gura închisă, iar apoi timp de opt zile rămîn mute, cu privirea de panteră înconjurată de hăitași și cu obrazul vînat de reproșuri. Și cît necaz vîra într-însa !... Doamne Dumnezeule ! Memoria ei era ca o pușculiță în care îngrămădea cu viclenie miliarde de mici neplăceri, de nimicuri lipsite de importanță, vechi de secole, și pe care, triumfătoare și șireată, le scotea pe toate la iveală într-o bună zi : „Îți amintești cînd mi-ai făcut cutare ? Îți amintești cînd mi-ai zis cutare ?” în timp ce Bobo, năucit, îngîna : „Cine ? Cînd ? Ce tot îndrugi ? Nu-mi aduc aminte de nimic V\* Bietul Bobo ! Ne lămuri : — Grozav de tare în înțepături, nu se temea niciodată de scandal și îmi spunea fără nici o remușcare că sînt un întretînut, cu voce tare și inteligibilă, așa ca toți să o poată auzi, iar eu să mă bucur la vecini de un nume dintre cele mai proaste, faptă ce i-a reușit. O dată sau de două ori, scos din fire, m-am făcut că-mi înșfac pălăria și-mi iau valea, dar în aceeași clipă ea sărea la fereastră, deschizînd-o larg și înștiințîndu-mă că va ajunge înaintea mea în stradă, lucru pe care, fără îndoială, l-ar fi făcut fără nici cea mai mică ezitare, fiind o femeie gata să plătească cu propria-i piele plăcere-a de a-mi strica viața, virînd o remușcare în ea. Ah ! ce otravă... întotdeauna cu virtuțile, și totuși, econoamă, gospodină, sobră !... Apoi, ridicînd mîinile spre cer : — Și mincinoasă de îngheață apele !!! Conchise : — O fiară care trebuie ucisă, nu altceva ; una dintre acele creaturi care scot oamenii din minți, făcîndu-i să se ia de cap cu amîndouă mîinile și să și-1 scuture ca pe o baniță cu arginți, gemînd : „Ce viață !”

Ne amuzam sincer. " Era un ingenuu cumsecade, cu un obraz vesel de Silen,<sup>1</sup> îmbujorat de reflexul numeroşilor ţapi băuţi pe terasele tuturor berărilor.

Căzînd o clipă pe gînduri, Bobo reluă :

— Nu, nimeni nu poate să-şi facă măcar o cît de slabă idee de gradul de îndrăcire şi de răutate pe care-l atinge. Uite un singur exemplu, dintr-o mie. Într-o seară, cînd ne dusesem la un spectacol şi ne întorceam acasă pe jos pe bulevarde, am avut un mic diferend cu privire la aşa-zisa asemănare a domnişoarei Simon-Girard cu o bătrînă doamnă cocoşată care ia masa cu noi în fiecare duminică. Era o părere atît de extravagantă, încît nici nu m-am obosit să o discut şi nici măcar n-am dat din umeri, cum ar fi făcut oricare dintre dv. pentru a încheia discuţia... Foarte bine ! Ce face atunci soţia mea, domnilor ?

„— Aha ! deci aşa ţi-e vorba ? face ea. Ei bine ! O să vezi tu !"

Şi spunînd acestea, îmi lasă braţul şi, să nu-ţi vină să crezi, se lungeşte pe jos de-a latul şoselei.

Noi exclamăm :

— Ce tot îndrugi ?!

— Spun — continuă Bobo — că s-a întins pe spate cît era de lungă, în noroi, arătînd lui Dumnezeu şi oamenilor o faţă fals resemnată, cu suris dulceag şi plîngăreţ de victimă martirizată, pînă într-atît de exasperant, încît îţi venea să o striveşti sub o avalanşă de pietre ! Vă puteţi închipui situaţia în care mă aflam. Oamenii alergau din toate părţile, privind fără să înţeleagă, cu căutături întunecate pe care le simţeam îndreptate, pline de neîncredere, spre mine- O imploram, înnebunit :

„— Adela, te rog, ridică-te ! Ne faci de rîsul lumii !"

Dar ea, implacabilă şi senină, îşi întorcea cu blîndeţe cînd la dreapta cînd la stînga obrazul ei cu buze fine, date cu roşu, manifestînd o încăpă- ţinare turbată. În cele

---

<sup>1</sup> Zeu frigian, părinte al satirilor, (n.r.)



din urmă (căci de la Bastilia pînă la Madeleine enormele autobuze, înșirate unul după altul, își opriseră pe loc cercul limpede al luminilor) am fost silit să împreun degetele mari și să convin cu mîna dreaptă pe inimă că între bătrîna doamnă cocoșată și domnișoara Simon-Girard asemănarea este atît de mare, încît, întîlnindu-le pe stradă, nici nu le-aș putea deosebi una de alta !... Da, iată ce am fost silit să mărturisesc, adăugînd chiar că pentru a mă îndoi măcar o clipă de un lucru atît de evident, trebuia într-adevăr să fi avut mințile rătăcite. în rîsetele batjocoritoare ale mulțimii, am proclamat, alb de furie, toate aceste monstruoziități ; dar, odată ajunși acasă, am avut, doamna și cu mine, o mică convorbire, eu scăpîn- du-i doamnei o palmă.

Cînd zic o palmă, greșesc. Era mai puțin decît la o investițură ; de-abia atingerea ușoară a unei palme, lansate cu molicune și de prea departe. N-are a face. La început, stupefiată :

„— Oh !" țipă doamna.

Apoi, cu voce pătrunzătoare :

„— Săriți ! Criminalul ! Mă omoară ! Mă ucide !"

În mai puțin timp decît îmi trebuie ca să vă povestesc acestea, toată casa, revoluționată, fu în picioare ; și nu numai casa, ci și strada, plină de freamăte confuze, amestecate cu scîrțîitul neplăcut al ferestrelor ce se deschideau. Era un scandal în toată puterea cuvîntului, îngrozitorul scandal căruia nimic nu-i lipsește, nici loviturile surde în plafon, nici strigătele de protest ale vecinilor, care, aplecați peste balustradă, strigă, trezind ecoul sonor al scării : „Portar !... Portar !... Portar !..." Dar nepricopsita mea nu obosea de loc. Urla îngrozitor, avînd numai, din cînd în cînd, mici clipe de acalmie înnăbușită în timpul cărora răutatea sa își strîngea noi forțe. În același timp, ținîndu-se cu mîna de obraz, obrazul pe care nici măcar nu-l atinsesem cum trebuie ! se izbea de pereții odăii, care o trimiteau unul altuia ca pe o sfîrlează olandeză. Simțeam că nici o forță omenească nu va fi în

stare s-o reducă la tăcere pe această ființă îngrozitoare și, scos din minți, voiam să-mi asigur liniștea cu orice preț, când, deodată, o idee genială mă străfulgeră.

Ieșii, mă dusei la bucătărie și mă întorsei peste o clipă cu o găleată plină-ochi.

„— Da sau nu, te hotărăști odată să taci, Adela ?” o întrebai eu.

Adela își dublă zbieretele.

„— Nu vrei ? Pricepi despre ce e vorba ?” Ea:

„— Asasinul ! Asasinul ! Mă ucide !”

N-am mai ezitat nici o clipă.

„— Foarte bine !

"Și deodată am aruncat cu amindouă  
mîinile și cu toată puterea tot conținutul  
găleții în cameră. Tromba de apă se desfășură  
ca un evantai de-a curmezișul dormitorului,  
apoi căzu, făcînd : puf !,.,.

„— Oh !" exclamă Adela.

A fost ultimul strigăt al fiarei.

Cînd văzu cum se scurge apa în jurul ei,  
mobilele sale de mătase și de bumbac udate,  
patul de pe care curgea o pînză de apă,  
ciucurii garniturii de cămin transformați în  
stalactite, pisica fugind îngrozită, în mijlocul  
dezastrului, cu o coadă pe care inundația o  
lungise cu o jumătate de metru : ah ! dragii  
mei ! ah, dragii mei... Nici măcar o clipă n-a  
trebuit, și ea se și aruncă în genunchi, cu o  
cîrpă într-o mină, cu un burete în cealaltă,  
șter- gînd cu buretele aici, frecînd dincolo,  
mult prea ocupată, v-o jur, să-și salveze micile  
ei bunuri, pentru a se mai putea gîndi la  
altceva.

Gospodina îmblînzise scorpia.

S-a muncit mai bine de un ceas, după  
care :

„— Acum — i-am spus — apucă-te și  
schimbă și rufele de pat. Și, îți jur pe ce am  
mai sfînt, că dacă ai nenorocul să mai suflî o  
vorbuliță (o vorbu- liță, numai una singură,  
mă înțelegi ?), îți jur că dau foc șifonierului  
cu oglindă !"

*In românește de VERA CĂLIN* PESCĂRUL CEL

ISTET

(în zori. Pe malul apei)

Domnul POMMADE (pregătindu-și undița)

Fir-ar a dracului de treabă ! în dimineața asta vîntul bate din nord. Dacă n-aș lucra cum lucrez, pescuitul meu ar fi ca vai de lume. Din fericire... (își aruncă undița. Dopul se cufundă imediat. Domnul Pomadă trage cu putere și scoate o mreană mică) Una la mină ! (Dă drumul peștelui și îl azvirle în apă. Treaba odată făcută, aruncă undița din nou. Același joc ca mai înainte și reapariția aceleiași mreane) Două la mină ! (Mreana, eliberată din nou, este aruncată din nou în apă, apoi iarăși pescuită) Trei la mină ! (Același joc). Patru la mină ! (Mereu același joc) Cinci la mină ! (Sosește domnul Garri- gou împăunat cu un prostovol. Dichis de pescar dat dracului. Cinci undițe, fiecare de altă lungime. Ține un minciog sub braț și o găleată plină cu apă în mină. își lasă sculele jos, se așază crăcănat pe iarbă și deschide o cutie cu cîrlige).

Domnul POMMADE (care 1-a privit cum se pregătește, cu o mirare din ce în ce mai mare)

Hei, domnul de colo ! (Dl. Garrigou își ridică nasul) Nu cumva ai de gînd să te atingi de brațul meu ?

Domnul GARRIGOU

Ce braț ?

Domnul POMMADE

Brațul ăsta, al gîrlei mele. (Domnul Garrigou dă din umeri și se pregătește să arunce undița)

PESCĂRUL CEL ISCUSIT

Mii de draci ! (Se aruncă asupra domnului Garrigou) Vrei să-mi faci plăcerea să speli pu-

tina, și cît mai repede !

Domnul GARRIGOU

Ce-ți veni, nene ? Ce te-a «apucat ? Da' turbat

mai ești !

Domnul POMMADE

Ți-am spus să-ți iei valea !

Domnul GARRIGOU

Și pentru ce, mă rog, să plec V Apa e a oricui dacă nu mă înșel.

Domnul POMMADE

Apa, poate, dar nu și peștele.  
(Mirare din partea domnului Garrigou)  
Nu zic peștele din gîrlă, bineînțeles ; vorbesc  
despre peștele din brațul meu... un braț al  
Marnei, pe care l-am închiriat de la  
Municipalitate și pe care l-am închis cu o  
leasă la fiecare capăt, pentru ca peștele meu  
să nu poată fugi. Ei, dar știi că-mi placi ; ai un  
aer ca și cînd nu mă crezi cînd îți spun că  
peștele e al meu. (înfuriindu-se puțin.) Un  
pește pe care eu însumi l-am cumpărat de la  
precepeață, pe care l-am adus eu însumi într-  
o stropitoare și pe care l-am pus tot eu însumi  
în apa brațului meu, pentru a avea plăcerea  
să-l pescuiesc după pofta inimii, ei bine, un  
astfel de pește nu-i al meu și numai al meu ?  
Un pește pe care-l hrănesc cu propriile mele  
mîini, cu cea mai bună ciulama de viermișori,  
cu cele mai bune cocoloașe de spurcăciune,  
cu cele mai bune coji de șvaiter mucegăit, nu  
e al meu un asemenea pește ? Un pește  
pe care-l pescuiesc și-l răspescuiesc de trei  
ani pînă la treizeci sau patruzeci de ori pe zi,  
încît în cele din urmă a ajuns să mă cunoască  
și să se lase pescuit el însuși, din voia lui, nu  
e al meu un asemenea pește ? Trebuie să fii  
cel mai netrebnic om din lume ca să te  
încumeți să spui că peștele ăsta nu-i al meu !

Domnul GARRIGOU

Ah, ce tot sporovăiești ?...

Domnul POMMADE

Nu ești încă convins ? Ei bine, ia te uită  
numai ! (Se apropie de apă, își face mîinile  
pîlnie în fața gurii și strigă cu o voce  
răsunătoare) Theodore ! (Mreana se ivește de  
îndată și-i face un semn amical cu capul)

Domnul POMMADE (triumfător)

E sau nu al meu peștele ăsta ?

(disprețuitor) De altfel, sînt un nătărău că-mi  
fac atîta sînge rău, n-ai decît să-l pescuiești,  
dacă vrei, pe *acest pește care nu-i al meu* ! Da,  
asta e, pescuiește-l, pescu- iește-l numai  
nițel, ca să vezi și dumneata î

Domnul GARRIGOU

II pescuiesc, dacă așa am eu chef.  
Domnul POMMADE  
Ei bine, pescuiește-1 !  
Domnul GARRIGOU, întăritat, aruncă  
undița. (Același joc ca mai sus. Dopul se  
afundă. Domnul Garrigou trage cu putere și  
scoate mreana. Dar aceasta, văzînd cu cine  
are de-a face, sare repede de pe cîrlig și  
reintră în elementul ei natural, ma- nifestînd  
un profund dezgust)  
Domnul POMMADE

Ai văzut ? Te-ai lămurit acum ? Domnul  
GARRIGOU (năucit)  
Dar, dar, dar...  
Domnul POMMADE  
Nu-i nici un dar ; lasă-ne-n pace ! Pe  
Theodore și pe mine ! Ne scîrbești pe  
amîndoi, cu figura du- mitale de ocnaș ! Cară-  
te, mi-am răcit gura destul ! Și bagă bine de  
seamă : dacă te-ncumești vreodată să pui mîna  
pe brațul meu, o să-ți dau un picior undeva !

*În r o mine ș te de VERA*

CĂLIN  
ROMAIN  
ROLLAND

( 1 8 6 6 — 1  
9 4 4

) ici în opera lui Rolland nu domină umorul.  
Dimpotrivă, în afară de un volum din Jean  
Cristophe — Bîlciul din piață — în care tonul  
general e sarcasmul, în afară de pagini izolate  
din celelalte scrieri în proză, temperatura  
afectivă a scriitorului, care a știut să-și  
unifice cu atîta noblețe gîndul și acțiunea, e  
prea ridicată pentru a lăsa loc pentru comic.  
Dar o carte a lui Rolland face necesară  
prezența lui într-o antologie de proză satirică.  
E „Colas Breugnon”, scrisă în anul cînd a  
izbucnit primul război mondial, publicată abia  
în 1918.

„Colas Breugnon” e situată la jumătatea  
creației lui Rolland și, în oarecare măsură, la  
o răscruce. Scriitorul ajunsese aproape de  
cincizeci de ani — s-a născut în 1866 —  
scrisese principalele sale piese, „Lupii”, „14  
Iulie”, cărțile despre Beetho- ven, Tolstoi,  
Michel Angelo, studiile de muzicologie,  
încheiase vastul roman „Jean Cristophe”. Prin

toate aceste pagini străbătea un umanism generos, încă neclarificat politic (1911—1912). Lupta activă împotriva războiului — începută în 1914, continuată în anii următori cu disprețul calomniei și primejdiilor — urma să aducă și clarificarea. Rolland avea să-și exprime de la început atașamentul pentru revoluția socialistă și pentru statul sovietic. Avea să se afle mereu în fruntea a numeroase acțiuni antifasciste și antirăzboinice. Noua atitudine e consemnată în articole și apeluri — unele sînt cuprinse în culegerea „Cinci-sprezece ani de luptă” — iar literar în celălalt mare roman, „Inima vrăjită”. „Colas Breugnon” mărturisește prin mijloacele umorului încrederea lui Rolland în forța, înțelepciunea, în capacitatea de a rezista și a învinge a poporului. Personajul care dă numele romanului are vitalitate caracteristică, înfruntă viața cu un umor sagace, știe să zîmbească și să rîdă din toată inima Aluziile contemporane din cartea aceasta, care se petrece cu trei secole în urmă, sînt clare. Rolland a ales oamenii și locurile din regiunea sa natală, din Bourgogne. întreaga povestire, faptele, replicile au buchetul și tăria vinului pe care-1 prețuiește atîta Breugnon. De aceea, după aproape jumătate de secol, cartea își păstrează prospețimea

.COLAS BREUGNON

iii

POPA DIN BREVES **întîi aprilie**

îndată ce drumurile fură curățate de acești oaspeți nepoftiți, mă hotărîi s-o pornesc fără întîrziere, să-l văd pe iubitul meu Chamaille, acasă în satul lui. Nu-i vorbă, nu eram prea îngrijorat de soarta lui. Știa el, voinicul, să-și



apere pielea ! Dar ce-are a face ! Tot ești mai liniștit cînd vezi cu ochii tăi un prieten îndepărtat... Și afară de asta, simțeam nevoia să-mi mai dezmoțesc picioarele.

Plecai, deci, fără să spun nimănui nimic și o luai fluierînd de-a lungul gîrlei care serpuiește la picioarele colinelor împădurite. O ploică blagoslovită picura deasupra frunzelor proaspete stropi mărunți ca niște mărgele — lacrimile primăverii — se potolea din cînd în cînd, ca să pornească din nou, încetîșor. Intr-un desîș, o veveriță îndrăgostită începuse să schiaune. Pe cîmp, gîștele gîgîiau în voia lor. Mierlele își dăduseră drumul gîtlejurilor, și micul pitpalac își cînta numele : „pit-palac" ! Pe drum, îmi veni în gînd să mă opresc puțin în Dornecy, ca să iau cu mine pe celălalt prieten al nostru, Paillard, notarul. Noi sîntem ca grațiile, nu ne șade bine decît atunci cînd sîntem tustrei laolaltă. L-am găsit lucrînd, însemnînd ce vreme e afară, ce visase peste noapte și ce credea despre politică. Alături de el stătea deschisă, lîngă *De le- gibus*, cartea cu *Profefii* a domnului Nostradamus .Cînd șezi toată viața zăvorît în casă, mintea se răzbună și își ia zborul spre cîmpiile visurilor, spre stufigurile aducerilor-aminte și, pentru că nu poți cîrmi roata lumii cu cuvîntul, citești în stele ce-o să se întîmple cu pămîntul. Toate sînt mai dinainte rînduite și de ce ți-e scris nu poți să scapi ; dar eu mărturisesc, în ce mă privește, că n-am izbutit niciodată să citesc viitorul în *Centuri*<sup>1</sup>, decît după ce-a trecut...

Scumpul meu Paillard nu mai putea de bucurie, vîzîndu-mă. Toată casa răsuna, din temelii pînă-n tavan, de izbucnirea veseliei noastre. Mare plăcere îmi pricinui și mie revederea cu omulețul meu, care a cam început să prindă burtă : are fața ciupită de

---

<sup>1</sup> Cartea cu preziceri a faimosului astrolog Nostradamus (1503—1566). (n.r.)

vărsat, obrajii bucălați, nasul stacojiu, ochii încrețiți pe la colțuri, dar vioi și șireți ; e mereu bosumflat, bombănind împotriva vremii și împotriva oamenilor, dar glumeț din firea lui, totdeauna batjocoritor și mult mai ghidușar decît mine. Nimeni nu-i mai fericit decît el, cînd îți trîntește, foarte încruntat, o poznă de toată frumusețea. Apoi face să-l vezi la masă, cu sticla dinainte, serios nevoie-mare, chemînd în ajutor pe Comus și pe Momus și cîntîndu-și stihurile. Nespun de mulțumit că mă are lîngă el, îmi ținea mîinile în mîinile lui mari și greoaie, dar viclene ca și stăpînul lor, și foarte pricepute la mînuirea uneltelor, la pilit, la tăiat, la cioplit și la legat. Toate lucrurile din casă sînt făcute de el ; nu sînt foarte frumoase, dar toate au ieșit de sub degetele lui și, frumoase sau urîte, ele oglindesc chipul stăpînului lor.

Ca să nu-și piardă obiceiul, începu să se plîngă, ba de una, ba de alta, iar eu, ca să-l necăjesc, le găseam pe toate după pofța inimii : și pe una, și pe alta. El e doftorul „Rău-de-tot", iar eu sînt moș „Oricum-e-bine". Acesta e jocul nostru obișnuit, începu să clevetească împotriva oamenilor cu care avea de-a face. E drept că nici ei nu se prea grăbesc să-și plătească datoriile. Unele sînt vechi de vreo treizeci și cinci de ani și, cu toate că-i stau pe suflet, nici el nu se prea pripește să le adune. Iar datornicii, cînd își aduc aminte, cîteodată, să plătească, o fac așa, ca din întîmplare, și nu cu bani peșin, ci cu un coș de ouă sau cu o pereche de pui. Așa-i obiceiul pămîntului. Oamenii s-ar simți jigniți dacă ar fi poftiți să-și plătească datoria. E.l îi ceartă într-una, dar pînă la urmă îi lasă în pace ; și cred că dacă ar fi în locul lor, tot ca ei ar face.

Din fericire, ce avea îi ajungea. O avere rotunjoară, care făcea pui. Nevoi, aproape de loc. Un flăcău tomnatic care nu umbla după fuste, iar cît privește plăcerile pîntecului, firea a rînduit bine lucrurile la noi, căci hrana noastră cea de toate zilele prisosește pe întînderea cîmpului. Viile, livezile,

heleșteiele, cotetele sînt, din iarnă pînă-n vară, cea mai îmbelșugată cămară. Toți banii lui Paillard al nostru se duc pe hîrçoagele lui, pe care ni le arată cu mîndrie, dar de departe (dobitocul nu le împrumută nimănui), după cum îl costă mult și patima lui de-a se uita la lună (dezmățul !) cu ochenele pe care le-a primit de curînd din Olanda. Și-a rostuit în pod, sub acoperiș, o platformă mișcătoare de unde urmărește cu luare-aminte mersul stelelor, și se străduiește să buchisească (fără să înțeleagă mare lucru) abecedarul ursitei noastre. Nu crede în el, dar i-ar plăcea să creadă. Iată un lucru pe care îl înțeleg. E tot atît de plăcut să privești de la fereastră fugărindu-se focurile cerului, cum ai privi trecînd jupinițele pe stradă : le pui în seamă o mulțime de întîmplări și de peripeții. O poveste care, adevărată sau născocită, te face să petreci.

Stăturăm multă vreme de vorbă despre țninu- nea de miercurea trecută, despre sabia aceea de foc, înălțată în mijlocul întunericii nopții. Și fiecare din noi lămurea semnul în felul lui ; bineînțeles că fiecare susținea morțiș că tălmăcirea lui e cea dreaptă. Dar, la urma urmelor, ne dumerirăm că nici unul, nici celălalt nu văzusem nimic. Tocmai în seara aceea, astrologul meu trăsese un pui de somn în fața ocheanului. În clipa cînd bați de seamă că n-ai fost singurul păcălit, începi să te împaci cu soarta. Ceea ce și făcurăm, rîzînd.

Apoi ieșirăm la drum, hotărîți să nu-i spunem popii nimic. O luarăm de-a lungul cîmpului, cer- cetînd vlăstarele verzi, coardele trandafirii ale stu- fișurilor, cuiburile păsărilor, în timp ce pe deasupra ogoarelor un uliu se învîrtea roată în înaltul cerului. Ne-am adus aminte de frumoasa poznă pe care i-am făcut-o odată lui Chamaille. Vreme de cîteva luni de zile, ne trecuseră toate nădușelile, pe Paillard și pe mine, ca să învățăm un mierloi, închis în colivie, să fluiera un cîntec hughenot. în cele din urmă, îi dădurăm drumul în grădina popii. Simțindu-se în largul

său, mierloiul a ajuns dascălul celorlalți frați de-ai lui din sat, învățându-i același cîntec. Iar părintele, pe care corul mierloi- lor eretici îl tulbura tocmai cînd își citea rugăciunile, își făcea cruce și blestema, închipuindu-și că dracul însuși se furișase în grădină. Ca să-1 gonească se închina și, fierbînd de minie, ascuns după perdele, cu pușca în mînă, îl pîndea pe necuratul. Nu s-a lăsat însă prostit pînă la urmă, căci după ce l-a ucis pe diavol, s-a apucat și l-a mîncat.

Din vorbă în vorbă, am ajuns.

Satul pare că doarme. Casele, cu ușile date de perete, stau și cască în marginea drumului, spre soarele de primăvară, în nasul trecătorilor. Nici un obraz omenesc nu se zărește nicăieri, decît numai pe malul unui șanț, dosul unui broșcoi de copil, care ia aer și se bălăcește în apă. Dar pe măsură ce Paillard și cu mine înaintăm la braț, îndreptîndu-ne spre mijlocul satului, pe drumul presărat cu paie și cu urme de baligă, se aude din ce în ce mai lămurit un fel de biziit prelung de albine supărate.

În clipa cînd intrarăm în piața bisericii, aflarăm aici o mulțime de oameni, care dădeau din miini, vorbind în gura mare și strigînd. În mijlocul lor, pe pragul porții pe jumătate deschise a grădinii parohiale, Chamaille, roșu de minie, zbiera din toate puterile, ridicînd pumnii amenințători spre enoriașii lui. Încercarăm să înțelegem ceva, dar în amestecul acela asurzitor de glasuri, nu se deslușea decît ici și colo :

„Omizi și viermi... Cărăbuși și șoareci de cîmp... *Cum spirito tuo...*”

Chamaille, părintele, țipa :

— Nu ! N-am să merg !

Poporul nu se lăsa :

— La naiba ! Ești popa nostru, sau nu ești ? Răspunde : da sau nu ? Apoi, dacă ești (că n-ai ce face !) trebuie să ne slujești...

Popa, de colo :

— Tîlharilor ! Eu slujesc pe Dumnezeu, nu pe voi !

Gălăgia creștea, de ți-era mai mare dragul. Chamaille, ca să isprăvească o dată cu gilceava, trînti poarta în nasul credincioșilor, iar printre zăbrelele gardului se putea vedea cum ridica spre cer amin- două mîinile : cu una, din obișnuință, răspîndea asupra poporului, duhovnicește, o ploaie de bine-cuvîntări, iar cu cealaltă chema trăsnetele blestemului ceresc asupra pămîntului... Pîntecele lui rotund și fața lui pătrată se mai zăriră o dată la fereastra casei și popa Chamaille, neputînd să biruiască huiduielile, răspunse dînd cu tifla. Apoi lăsă obloanele și nu se mai arătă nimeni. Gălăgiosii obosiră, piața se goli de lume, iar noi, strecurîndu-ne pe la spatele ultimilor gură-cască, ajunserăm în sfîrșit lîngă gardul casei și începurăm să batem.

Am bătut mult și bine. Dobitocul, încăpățînat, nu voia să deschidă.

— Ei, părinte !

Degeaba îl strigam (ne prefăceam glasurile, ca să mai rîdem) :

— Jupîn Chamaille, ești acasă ?

— • Dracul să vă ia ! Nu sînt acasă !

Și pentru că stăruiam, se răsti la noi :

— Ia spălați putina ! Dacă nu plecați numaide- cît din poartă, porci de cîine ce sînteți, o să vă botez, de-o să țineți minte !

Era cît pe-acî să ne verse în cap o doniță cu apă. Atunci am strigat :

— Popo, botează-ne cel puțin cu vin !

La auzul acestor cuvinte, ca prin minune, furtuna s-a potolit. Roșie ca soarele, fața înveselită a lui Chamaille se aplecă spre noi :

— Ei, comedie ca asta ! Breugnon, Paillard, voi sînteți ? Era să fac una bună.

Poznașilor, de ce nu spuneți de la început ?

Omul nostru începu să coboare scările, cîte patru deodată.

— Intrați ! Intrați ! Fiți binecuvîntați !

Veniți încoace, să vă strîng în brațe. Așa. Nu vă închipuiți, dragii mei, ce mulțumit sînt că mai văd o față omenească, după toate maimuțele alea ! Ați văzut ce horă încinseseră

? Dar, dinspre partea mea, pot să dăntuiască oricît vor vrea. Nu mă urnesc din loc. Hai, urcați-vă sus, să bem și noi cîte un pahar. Vă veți fi încălzit pe drum. Auzi, să mă poftească să ies cu sfintele daruri ! E vreme a ploaie și-o să ne udăm leoarcă amîndoi, bunul Dumnezeu și cu mine ! Adică, cum ? Ne-am băgat în slujba lor ? Ce sînt eu, argat ? Sau slujitorul lui Dumnezeu ? Spînzurații ! Eu sînt dator să mă îngrijesc de sufletele lor, nu de arătură !

— Ce tot cînți acolo ? îl întrebărăm noi. Pe cine naiba te-ai supărat ?

— Hai, urcați-vă, urcați-vă ! zise el. O să stăm mai bine sus. Dar mai întîi ar trebui să bem ceva. Nu mai pot, mă înăbuș ! Ei, ce ziceți de vinul ăsta ? Nu-i din cel mai rău, nu-i așa ? închipuiți-vă, dragii mei, că dobitocii ăștia vor să mă facă să țin slujbe în fiecare zi, de la paști... Adică de ce nu de la bobotează pînă la tăierea capului sfîntului Ioan ? Și toate astea pentru cărăbuși ! Cărăbuși ?! spuserăm noi. Poate-or fi găr-găuni ? Bați cîmpii, părinte

—!Nu bat cîmpii de loc ! strigă el, fierbînd de mînie. Ei, asta le întrece pe toate ! Mă lupt aici cu toți smintiții și cînd colo, tot eu sînt cel nebun !

—Atunci lămurește-ne, ca un om în toate mințile.

513

—■ O să mă faceți să-mi ies din fire — urmă el, ștergîndu-se de nădușeală, furios. Cum o să mă liniștesc, cînd în fiecare zi sfîntă, eu și cu Dumnezeu, Dumnezeu și cu mine, sîntem sîcîiți din toate părțile, să ne supunem la toate toanele lor ! Trebuie să aflați (uf ! mă înăbuș !) că pîgînii aceștia, cărora le pasă de viața veșnică tot atît de mult ca de-o cireasă putredă, și care nu-și spală sufletul de păcate cum nu se spală pe picioare, cer de la preotul lor, cînd ploaie, cînd timp frumos, după trebuință. N-aș avea altă treabă decît să poruncesc soarelui și lunii : „Puțină căldură ; puțină udătură; destul, nu mai e nevoie ; acum oleacă de soare călduț, dulce, ocrotitor ; apoi un vîntuleț ușor, fără îngheț ; încă o stropeală, doamne, pentru vie ; ei, ajunge, ne-ai "udat destul ! Nu ne mai trebuie decît o undă de arșiță bună...". Dacă ai sta să-i ascuți pe țopîrlanii ăștia, Dumnezeu n-ar avea altceva de făcut, sub sfîrcul de bici al rugăciunii, decît ceea ce face măgarul grădinarului, care trage la roată, ca să scoată apă. Ba mai mult decît atît (asta-i culmea !) nici măcar nu se înțeleg între ei : unul cere ploaie tocmai atunci cînd altul are nevoie de soare. Și vezi de cheamă toți sfinții în ajutor ! Sînt în cer vreo treizeci și nouă, care fac să ningă și să plouă. În fruntea lor, cu lancea în mină, e sfîntul Medardus, marele pișarnic. De partea cealaltă nu sînt decît doi : sfinții Raimond și Dje, marii gonitori de ploi. Lor le vine în ajutor : sfîntul Blaise, împrăstie-vînt, Cristof mănîncă-grîndină, Valerian înghite-furtună, Aurelian sfarmă-trăsnet și sfîntul Clair, împede-cer-Toată bolta cerească e în vrăjmășie. Toate mărimumile raiului își dau ghionți. Uite, pînă și sfînta Elena, sfînta Suzana și sfînta Scolastica s-au luat de păr. Bunul Dumnezeu nu mai știe pe care sfînt

să-1 împace. Și dacă bunul Dumnezeu n-o scoate la capăt, ce să facă smeritul lui preot ? Bietul popă ? În sfârșit, nu-i treaba mea. Rostul meu pe lume e să adun rugăciunile oamenilor și să le trimit mai departe. Stăpînul din cer hotărăște asupra lor. Iată pentru ce n-aș avea nimic de spus (deși închinăciunile acestea, între noi fie vorba, mă scîrbesc : blîndul nostru domn Isus Cristos degeaba s-a lăsat răstignit ?), n-aș avea nimic de spus, dacă cel puțin acești tîlhari n-ar încerca să mă amestece și pe mine în certurile cerului. Dar (parcă ar fi turbați) vor să se slujească de harul meu și de cruce ca de-un talisman împotriva tuturor jivinelor care le pustiesc ogoarele. Intr-o zi, a fost vorba despre șobolani, rozători ai grăunțelor din hambare. Am scos prapurii și am rostit rugăciuni sfîntului Nicaise. Era o zi geroasă de decembrie, cu zăpadă pînă în briu ; m-au apucat niște dureri de șale ! Pe urmă, omizile. Rugăciuni pentru sfînta Gertruda. Iar am scos prapurii. Era în martie, sufla vîntul și cădea o ploaie de gheață, cu zloată. M-a ajuns răgușeala, și de-atunci tușesc într-una. Acum, au venit la rînd cărăbușii ! Iar să scot prapurii ! Cică să fac înconjurul livezilor (și afară arde soarele ca focul, vin nori grei, pîntecoși, amenință furtuna și m-aș întoarce înfierbîntat și aș da într-o răceală !), să fac înconjurul livezilor, cîntînd versetul : „**Ibi ceci- derunt** ațîțătorii de nedreptate, **atque expulsi sunt**, fiindcă n-au putut stare". Dar tocmai eu aș fi az- vîrlit afară, frumușel. „**Ibi cecidit'** Chamaille Baptist, zis Dulcis, preot'!...

Nu, nu. Foarte mulțumesc. Nu sînt grăbit. Pînă și cele mai bune glume ajung în cele din urmă să te plictisească. Adică, mă rog dumneavoastră, e treaba mea să le curăț pomii de omizi ? Dacă nu pot trăi din pricina cărăbușilor, n-au decît să se descă- 3? âbusească singuri, puturoșii ! Ajută-te și Dumnezeu te va ajuta. E ușor să stai cu brațele încrucișate și să spui preotului : „Fă așa ! Fă altminteri !" Eu nu fac decît ce-i place lui Dumnezeu și ce-mi place mie : beau. Să bem... Cît despre ai de-afară, pot să mă împresoare ca pe o cetate dacă vor. Niçi că-mi pasă, dragii mei prieteni, și vă jur că pînă n-or



ridica asediul, nu mă ridic nici eu din jeț. Să bem !

Și începu să bea, istovit de-atîta gîffială și de atîta cuvîntare. Iar noi, urmîndu-i pîlda, ridicarăm paharele în dreptul gurii, privind pieziș spre cer și spre soarta noastră, care mi se păreau la fel de trandafirii. Cîteva clipe a fost liniște. Numai Paillard plescăia din limbă. Iar părintele, turnînd vinul pe gît, făcea : „gîl-gîl". Părintele bea vinul dintr-o singură înghițitură. Paillard cite un pic, cite un pic. Părintele, cînd da drumul valului pe jgheab, făcea : „hîn !" și ridica ochii spre bolta cerului. Paillard se uita la pahar, pe deasupra și pe dedesubt, la umbră și în soare, îl mirosea, îl sorbea, îl bea cu ochii, cu nasul și cu cerul gurii. Cît despre mine, mă încîn- tau deopotrivă și băutura și băutorii : bucuria mea sporea cu a lor și cu aceea de a-i privi. Să privești și să chefuiești sînt două lucruri minunate și se potrivesc laolaltă. Dar goleam și eu paharul tot atît de repede, și cu tot atîta sirguință. Și toți trei țineam pasul ; nici unul nu rămînea în urmă ! Cu toate acestea, cine ar crede ? Cînd am ajuns la capătul drumului, cel care a atîns întîiul stîlpul sosirii, cu o înghițitură, fu domnul notar.

După ce roua pivniții ne-a înviorat gîtlejurile și a mlădiat duhul dobitocesc din noi, sufletele ni se luminară, ca și obrajii. Sprijiniți cu coatele pe marginea ferestrei, priveam pe cîmp, înduioșați, farmecul primăverii tinere, soarele vesel jucîndu-se în mănunchiul de ploi înfrunziți, valea Yonnului șerpuitor, pitulat printre finețe ca un cățel care zburdă, apa de unde venea pînă la noi zvonul bățătoarelor, al spălătoarelor și măcăitul rațelor. Iar popa Chamaille, înseninat, ne spunea, ciupindu-ne de braț:

— Ce bine-i de trăit în țara asta ! Cerul să fie binecuvîntat că ne-a făcut să ne naștem aici. Se poate închipui ceva mai vesel, mai drăguț, mai înduioșător, mai răcoritor, mai îmbelșugat, mai dulce și mai plăcut ? Îți d’au lacrimile ! Îți vine să le mă- ninci pe toate !

Noi incuviințam, dînd din cap, cînd deodată reîncepu :

— Dar pentru ce naiba i-o fi venit în gînd celui de sus să prăsească dobitoacele acestea

pe aici ? A avut dreptate, desigur, atotputernicul știe ce face, n-am ce spune... dar mărturisesc că aș fi dorit mai bine să cadă în greșeală și să trimită pe enoriașii mei la naiba sau în altă parte, la incăși sau în țara turcească, unde o vrea, numai pe aici să nu-mi mai stea.

Noi spuneam :

— Părinte Chamaille, așa sînt pretutindeni. Aștia nu-s mai răi decît alții. La ce să-i schimbi ?

— Așadar — reluă părintele — ei n-au fost plămădiți ca să fie mîntuiți de mine, ci ca să fiu eu mîntuit, prin suferințele pe care le îndur, aci pe pămînt. Mărturisiți însă, cumetriilor, că nu-i pe lume meserie mai grea decît aceea de preot la țară. Te trec toate sudorile, căznindu-te să bagi în că- pățina noduroasă a acestor sărmani năuci sfințele adevăruri veșnice. Degeaba îi hrănești cu fructele evangheliei și zadarnic le dai copilașilor să sugă laptele cărților de rugăciune : abia l-au înghițit, și-l dau afară pe nas. Pentru gîturile lor groase, e nevoie de mîncăruri mai vîrtoase. După ce au rumegat fctăva vreme un *ave* și după ce au plimbat dintr-un colț al gurii în celălalt un pomelnic-două ; după ce au cîntat, ca să se audă zbierînd, o vecernie sau o pavecerniță, nici unul din cuvintele sfinte nu trece de tînda gurii lor însetate. Inima și stomacul lor rămîn deopotrivă de goale. Ei se dovedesc, ca și mai înainte, niște adevărați pașini. Zadarnic, de atîtea veacuri, am fugărit duhurile și zînele, de pe cîmpii, din riuri și din păduri. Zadarnic am suflat, să ne spargem bojocii, în toate faclele drăcești, pentru ca singura lumină a lui Dumnezeu cel adevărat să strălucească în bezna tot mai adîncă a lumii, fiindcă strigoii pămîntului, eresurile josnice, pornirile lucrurilor neînsuflețite n-au putut să fie stîrpite. Bătrînele trunchiuri de stejar, negricioasele ouă-de-trăsnet poartă în ele aceeași sa- mîntă diavolească. Și cît ne-am străduit să le zdrobim, să le tăiem, să le ardem, să le smulgem din rădăcină ! Ar trebui să scormonim întreg pămîntul Galiei, mama noastră, să dărimăm fiecare movilă și să răsturnăm fiecare piatră, pentru a izbuti să-i

smulgem din carne toți dracii care s-au încuibat în ea. Și nici așa n-am scoate-o la capăt ! Blestemata aceasta de fire îți alunecă printre degete : îi retezi labele, îi cresc aripi. În locul fiecărui zeu pe care-l omori, renasc alți zece. Pretutindeni e câte un zeu, pretutindeni se ascunde un diavol, pentru zăpăciții ăștia, care cred în vîrcolaci, în calul alb fără cap, în găina neagră, în balaurul cu cap de om, în spiriduși și în rațele vrăjitoare. Ia spuneți-mi, rogu-vă, ce trebuie să spună, în mijlocul acestor dihănii schiloade, scăpate din corabia lui Noe, blîn- dul fiu al Măriei și al cucernicului dulgher ?

Jupîn Paillard răspunse :— Cumetre, vezi numai paiul din ochiul altuia. Enoriașii tăi sînt niște smintiți, fără îndoială. Dar tu parcă ești mai breaz ? N-ai ce spune, părinte, faci și tu ca și ei. Nici sfinții tăi nu prețuiesc mai mult decît pricolicii și zînele lor. Nu vă ajunge un Dumnezeu făcut din trei bucăți (sau trei care nu fac decît unul) și o zeiță-mamă, ci ați găzduit în Panteonul vostru o mulțime de zeișori în fuste și în nădragi, ca să înlocuiți pe cei pe care i-ați izgonit și să umpleți din nou fridele goale. Dar zeii aceștia, pe Dumnezeu cel adevărat, nu sînt mai buni decît cei vechi. Nimeni nu știe de unde vin. Ies de pretutindeni, ca melcii, toți pociți, scîrboși, schilozi, nespălați, plini de răni, roși de păduchi, cocoșați, oameni de nimic. Unul arată un ciot care singerează sau un buboi lucios, pe coaste ; altul poartă cu drăgălășenie un satîr înfipt în ceafă ; altul se plimbă cu scăfîrlia subsuoară ; celălalt își duce semeț, între degete, pielea de pe el, ca pe o cămașă. Și ca să nu căutăm mai departe, ce să zicem, părinte, de sfîntul care ocrotește biserica ta, de Simion Stîlpnicul, care vreme de patruzeci de ani a stat într-un picior ca un cocostîrc, cocoțat în virful unui stîlp ?

Părintele sări cit de colo, strigînd :

— Pînă aici ! Pe ceilalți sfinți nu sînt pus să-i păzesc. Treacă-meargă ! Dar, păgînule, ăsta-i sfîntul meu și sîntem oaspeții lui. Iubite prietene, fii bine crescut.

—• Să-l lăsăm atunci pe bitlanul nostru (eu sînt oaspetele tău) și să-l lăsăm să stea mai departe într-un picior. Dar, ia spune-mi, ce

crezi despre abatele din Corbigny care cică are acasă într-o sticlă lapte de-al Maicii Domnului, sau despre domnul de Se,\*mizelles, care, îmbolnăvindu-se de cufureală, și-a făcut un clistir cu apă sfințită și praf de moaște ?

— Cred — răspunse Chamaille — că tu însuți, deși îți place să batjocorești pe alții, dacă ai fi suferit de șezut, poate tot așa ai fi făcut. Cît despre abatele din Corbigny, ce să spun ? Călugării ăștia dacă ar putea s-ar așeza la tejghea și, ca să ne ia mușterii, ar vinde lapte de îngeri, smîntină de arhangheli și unt de serafimi. Să nu-mi vorbești despre ei ! Călugărul și popa sînt ca și ciinele cu pisica.

— Va să zică nici tu nu crezi în moaște, părinte ?

În ale lor nu cred ; cred numai în ale mele. Am la mine un os mic din spata sfintei Diatrina, care limpezește udul și curăță pielea de pecingine. Am bregmatisul pătrat al sfintei Etupa, care gonește spiridușii din burta mieilor. Te poftesc să nu rîzi ! Mi se pare că mă cam iei peste picior ! Nu crezi în nimic ? Am aici hrisoavele, pe pergament cu peceti (trebuie să fii oTb ca să te mai îndoiеști, mă duc să le caut), o să vezi că toate cîte le spun sînt adevărate

— -Stai jos și lasă hrisoavele în pace ! Nici tu ru crezi în ele mai mult decît mine, te cunosc după nas. Oricum ar fi și de oriunde ar veni, un os nu-i altceva decît un os, iar cel care se închină la el, un păgîn. Fiecare lucru la locul lui : morții la cîmîtir. Eu cred numai în ceea ce e viu, cred că afară e lumină, cred că beau și că judec (și judec foarte bine), cred că de două ori doi fac patru, cred că pămîntul e un corp nemișcat și azvîrlit în spațiu care se învîrtește, cred de asemenea în cărțile în care știința omului și cunoștințele lui, cîștigate de-a lungul vremilor, s-au strecurat picătură cu picătură și, mai presus de toate, cred în puterea mea de judecată. Și (nu mai încapе îndoială) cred în cuvîntul cel sfînt. Nici un om înțelept și chibzuit n-are să se îndoiască. Ești mulțumit, popo ?

— Nu sînt mulțumit, nu ! izbucni părintele, care se supărase de-a binelea. Ce ești tu,

calvin, eretic, hughenot, unul din acei care îngînă biblia, închi- puindu-și că sînt mai grozavi decît mama noastră biserica și care spun (păcătoșii !) că n-au nevoie de preoți ?

La rîndul lui, se supără și prietenul meu Paillard, strigînd că el nu-i protestant, că e bun francez, catolic de vază, dar om cu judecata limpede, care nu-i ciung, niçi de mînă, nici de minte, care vede ziua fără ochelari, care spune prostului prost, iar lui Chamaille trei proști într-unui, sau unul în trei (cum îi place), și care, ca să cinstească pe Dumnezeu, mai întîi mintea lui și-o cinstește, căci e lumina cea mai curată din tot ce strălucește.

Apoi s-au mai liniștit și au început să bea, mor- mîind și burzuluindu-se, cu coatele pe masă, întor- cîndu-și spatele. Eu unul nu mai puteam de rîs. Deodată băgară de seamă că eu nu spuseseam nimic pînă atunci și, în aceeași clipă, îmi dădui și eu seama de același lucru. Nu făcusem altceva decît să-i privesc și să-i ascult, petrecînd pe socoteala dovezilor pe care le aducea fiecare, clipind din ochi și încrețind din sprincene, îngînîndu-le vorbele, bă- tînd fără zgomot din buze, ca un iepure care ar mesteca o foaie de varză. Dar cei doi cuvîntători inverșunați mă poftiră să spun de partea cui mă alătur. Răspunsei

— :De partea amîndurora și încă a cîtorva. Parcă nu se mai ceartă și alții, numai voi ? Cu cît sînt mai mulți nebuni laolaltă, cu atît rîzi mai bine ; și cu cît rîzi mai bine, cu atît ești mai înțelept. Cumetrilor, cînd vrei să știi cîtă avere ai, scrii țifrele pe hîrtie, una sub alta, și pe urmă le aduni. Pentru ce n-am pune aiurelile voastre una lîngă alta ? Toate laolaltă, cine știe ? poate că alcătuiesc adevărul adevărat. Dacă ceri adevărului să fie numai al tău, îți dă cu tifla. Lumea, dragii mei, are mai multe tălmăciri, iar fiecare din ele nu lămurește decît o parte din întregul întrebărilor. Iată pentru ce eu primesc pe toți zeii voștri păgîni, creștini, și pe Dumnezeuul judecății pe deasupra !

— Auzind aceste cuvinte, amîndoi săriră asupra mea, mînioși, strigîndu-mi că m-am dat cu Piron și făcîndu-mă necredincios.Necredincios ? Ce v-a apucat și ce aveți cu mine ? Dumnezeuul sau zeii voștri, legea sau legile voastre vor să mă cerceteze la mine acasă ? Să poftească, îi primesc bucuros. Eu primesc pe oricine, că sînt de felul meu primitor. Bunul Dumnezeu îmi place, iar sfinții și mai mult. îi iubesc, îi cinstesc și le zîmbesc prieteneste, iar ei (fiindcă sînt oameni de treabă) nu se dau în lături să se așeze puțin la taifas cu mine. Vă spun drept, un singur Dumnezeu nu-mi ajunge. Ce să fac ? Sînt lacom... iar voi vreți să mă puneți la post. Eu am sfinții și sfintele mele, zinele și duhurile mele, din văzduh, din pămînt, din copaci și din ape. Cred în judecata minții, dar cred și în nebunii, care văd uneori adevărul ; apoi mai cred și în vrăjitori. Îmi place și mie să mă gîndesc că pămîntul, atîrnat în văzduh, se leagănă în mijlocul norilor și aș vrea să pot pipăi, să desfac și să așez la loc toată mașinăria frumoasă a marelui ceasornic al lumii. Aceasta nu însemnează însă că nu-mi place să ascult cum cîntă greierii cerului, stelele cu ochi rotunzi și să pîndesc în lumina lunei pe omul cu legătura de vreascuri... Dați din umeri ? Voi sînteți pentru o rînduială

<sup>1</sup> Filozof grec din veacul al IV-lea î.e.n. ; el făgăduia omului puțința de a cunoaște adevărul și afirma zădărnicia oricărei efortări de a înțelege fenomenele naturii, (n.r.)

statornică. Ei, are și rînduiala prețul ei, dar n-o capeți degeaba, trebuie s-o plătești. Rînduiala nu însemnează să faci ceea ce-ți place, ci să faci ce n-ai vrea să faci. Însemnează să-ți scoți un ochi, ca să vezi mai bine cu celălalt, însemnează să dobori pădurea ca să-ți croiești drum prin ea. E foarte lesne... Dar cît e de urît ! Sînt un gal bătrîn și zic : prea multe căpetenii, prea multe legi ; toți sînt frați și fiecare se gîndește numai la el. Crezi ce vrei și lasă-mă, dacă vreau, să cred și eu sau să nu cred. Cîntește-mi judecata, și mai cu seamă, prietene, nu te atinge de zei. Ei clocotesc și plouă de pretutindeni, de jos și de sus, pe deasupra capului și pe sub picioarele noastre ; lumea e plină de ei, ca o scroafă borțoasă. Li prețuiesc pe toți, și vă dau voie să-mi mai aduceți și alții. Dar vă potesc să nu-mi luați înapoi pe nici unul, sau să mă siliți să-i iau la goană. Afară numai dacă vreunul din ei, hoțomanul ! nu m-o trage prea tare pe sfoară.

Paillard și cu popa mă întrebară atunci, ca și cum li s-ar fi făcut milă de mine, dacă nu pierd cumva drumul cel drept, în mijlocul unei asemenea învălmășeli.

— Nu-1 pierd de fel — zisei. Cunosc toate cărările și mă plimb de-a lungul lor în toată voia. Cînd o pornesc singur prin pădure de la Chamoux la Vezelay, crezi că am nevoie s-o iau numaidecît pe șosea ? Mă duc și vin, cu ochii închiși, pe potecile hoților de vînat, și, dacă rămîn mai la urmă, cel puțin mă întorc acasă cu tolba plină. Toate sînt la locul lor, bine orînduite și așezate cu rost ; bunul Dumnezeu în altarul bisericii, sfinții în stranele lor, zinele în pădure, și judecata minții mele, aici, sub frunte. Toți se înțeleg foarte bine. Fiecare își are perechea, menirea și adăpostul lui. Nu sînt supuși nici unui tiran, ci, ca și domnii din Berna, cu a lor „confederație”, alcătuiesc „cantoane” legate între ele. Sînt unii mai tari, alții mai slabi. Dar să nu te încrezi î Cîteodată au nevoie tocmai de cei slabi împotriva celor tari. Fără îndoială că Dumnezeu e mai puternic decît zinele ? și totuși, Dumnezeu le crută, fiindcă nici bunul Dumnezeu nu-i mai puternic decît toți ceilalți laolaltă. Și cel mai tare găsește pe un altul mai tare, care îl

mănîncă- Fiecare căpcăun dă peste un alt căpcăun. Da, da, n-o să-mi scoateți din cap că *pe cel mai mare dintre dumnezei* nu l-a văzut încă nimeni. Stă foarte departe, în înaltul cerului, în adîncul văzduhului, sus, sus de tot. întocmai ca măritul nostru rege. Noi avem de-a face (și încă prea des) numai cu slujitorii și cu trimișii lui. Dar el rămîne acolo, în Luvrul lui. Bunul Dumnezeu de astăzi, la care se roagă toată lumea, e cum s-ar zice domnul de Concini. Nu mă înghionti, părinte ! Hai să spunem, ca să nu te superi, că e blîndul nostru duce, domnul de Ni- vernois, cerul să-i ajute ! îl cinstesc și îl iubesc. Dar, în fața stăpînului de la Luvru, stă și el smîrnă și bine face. Amin !

— Amin ! mă -îngîină Paillard. Dar nu-i tocmai așa. „*Pînă la Dumnezeu, te mănîncă sfînții!*” De cînd a murit regele Henric al nostru și regatul a încăput pe mina femeilor, prinții se joacă cu furca și cu fuiorul. „*Jucăria prinților numai pe ei îi bucură î*” Țîlharii aștia pescuiesc în heleșteul cel mare și golesc vistieria de aur. Iar biruințele viitorului se odihnesc în lăzile Arsenalului, unde stă de pază umbra domnului de Sully <sup>1</sup>. Ah ! o să sosească odată răzbunătorul, care o să-i facă să-și scuipe limba, cu aurul pe care l-au mîncat cu tot !

În privința aceasta începurăm să spunem mai multe decît s-ar cuveni să însemn aici. Cîntecul acesta îl cîntam toți la fel. Ba chiar l-am cîntat în diferite feluri, cînd a fost vorba de prinții în fuste, de fariseii în pantaloni, de popii cu burtă și de călugării leneși. Trebuie să adaug că părintele Chamaille știa să scornească despre ei cele mai frumoase și mai colorate cîntări. Și terțetul nostru a mers înainte, păstrînd măsura, cu toți trei într-uri glas, trecînd de la cei mieroși la cerfieroși, de la falșii cucernici la cei care sînt prea mult ; pomenind pe toți fanaticii, pe hughenoți, pe fătarnici, pe netoți, pe toți dobitocii, care vor să te facă să-1 iubești pe Dumnezeu, vîrîndu-ți-1 pe gît cu ciomagul și cu sabia. Bunul Dumnezeu nu-i cirezar, să ne gonească de la spate cu harapnicul ! Cine vrea să fie afurisit,

<sup>1</sup> Primul ministru al regelui Henric al IV-lea. (n.r.)



n-are decît, dar pentru ce să-1 arzi de viu ?  
Pentru Dumnezeu, lăsați-ne în pace ! Fiecare  
să trăiască în Franța cum îi place și să-1 lase  
să trăiască și pe aproapele lui. Cel mai  
păcătos dintre noi e și el om : Dumnezeu a  
pătimit pentru noi toți. Și, mai la urma  
urmelor, binele și răul sint două dobitoace  
nefericite, se aseamănă între ele ca două  
picături de apă. Nici asprimea, nici fudulia n-  
au nici un rost.

Obosiți de atîta vorbă, am început să  
cîntăm, pe trei voci, un cîntec în cinstea lui  
Bachus, singurul zeu al cărui nume nu-1 luăm  
în deșert nici eu, nici Paillard, nici popa.  
Chamaille striga sus și tare că Bachus  
prețuiește mai mult decît toți ceilalți, pe care  
călugării jegoși ai lui Luther și ai lui Calvin îi  
pomenesc în rugăciunile lor. Bachus e un  
Dumnezeu, la care poți să te închini cu  
smerenie, un Dumnezeu de spiță bună,  
frânzuzească... Ce zic ? de obîrșie creștină,  
fraților, căci Isus Cristos e înfățișat în unele  
chipuri vechi, ca un mic Bachus, care calcă  
ciorchinii în picioare. Să bem, deci, în cinstea  
Mîntuitorului, scumpul nostru Bachus-creștin,  
în cinstea zîmbitorului Isus, al cărui sînge  
roșu și strălucitor curge sub colnicele noastre  
și îmbălsămează viile, graiul și sufletele  
noastre, turnînd cugetul lui blînd, omenesc,  
darnic și surizător deasupra Franței noastre,  
cea dreaptă și înțeleaptă !

Ajungînd la această parte a cuvîntărilor  
noastre, în vreme ce ciocneam paharele în  
cinstea veselei înțelepciuni franțuzești, care  
ride de orice întrece măsura („*înțeleptul stă  
totdeauna la mijloc...*” și de aceea se așază  
cîteodată pe pămînt), se auzi un zgomot  
asurzitor de uși trîntite, de pași greoi pe scară  
în mijlocul căruia icnea cîte un „Doamne-  
sfînte”, cîte o „Maică preacurată” și cîte un  
*ave*, laolaltă cu alte suspine înăbușite... Era  
doamna Heloiza a Popii. Sau, mai pe scurt,  
*popicăreasa*.) Gîfîia din greu, ștergîndu-și fata  
cu un colț al șorțului și striga :

— Ajutor ! ajutor ! Săriți, domnule

părinte...

— Ei, gîsco, ce s-a întîmplat ? o întrebă  
acesta, nerăbdător.

— Vin ! Vin încoace ! Sînt ei !  
— Cine ? Cărăbușii ăia, omizile, care au pornit cu alaiul la cîmp ? Ți-am spus să nu-mi mai vorbești de acești păgîni !  
— • Vă amenință, părinte !  
— Puțin îmi pasă ! Cu ce mă amenință ? N-au decît să se plîngă episcopului. Sînt gata.  
— Ah, domnule părinte, dacă ar fi numai atît!  
— Dar ce s-a mai întîmplat, spune !  
— S-au strîns cu toții acasă la Pic-Lunganul și fac tot felul de strîmbături, vrăjitorii, descîntece cum le zice : „*Șobolani și cărăbuși, să fugiți din cîmp acuși, drept la popă să vă vadă, prin cămară și-n livadă !*”  
Auzind acestea, Chamaille s-a repezit:  
— A, blestemații ! în livada mea, cărăbușii lor ! în cămara mea, șobolanii... Vor să mă omoare ! Nu știu ce să mai născocească ? Ah, Dumnezeule, sfinte Simeoane, veniți în ajutorul slujitorului vostru...  
Am încercat să-l liniștim, rîzînd.  
Rîdeți, rîde<ți ! ne strigă el. Dacă ați fi în locul meu, deșteptîlor, n-ați mai rîde ! Aș rîde și eu de altul, Ușor vă vine ! Dar aș vrea să vă văd ce-ați spune dacă ar trebui să vă pregătiți masa, pivnița și patul, ca să primiți pe necuratul. Cărăbușii lor... îmi vine să turbez ! Șobolanii lor... să-i mănînce fripți ! O să-mi iau lumea în cap  
— !Ei și ? zisei eu. Nu ești tu popa lor ? De ce ți-e frică ? Risipește-le descîntecele. Tu știi de o sută de ori mai mult decît enoriașii tăi. Nu ești mai învățat decît ei ?  
— Hm ! Hm ! Nu mai știu nimic. Pic-Lunganul e foarte șiret. Ah, fraților ! Ce încurcătură ! Ah, tîl- harii ! Eram atît de liniștit, mă simțeam atît de bine ! Să nu te încrezi în fericire... Numai Dumnezeu e mare... Ce să fac ? M-au prins, mă au la mînă... Heloizo, draga mea, fugi, du-te și spune-le să se oprească ! Vin, vin acum, n-am ce face... Ah, ticăloșii ! O să-mi vină și mie o dată apa la moară... Dar, pînă una-alta... (*Fiat voluntas*<sup>1</sup>) e rîndul meu să joc cum îmi cîntă ei.

<sup>1</sup> Facă-se voia (în limba latină), (n.r.)

Treacă de la mine acest pahar... O să-1 beau...  
Am mai înghițit eu și altele !

S-a ridicat să plece. L-am întrebat:

— Unde te duci ?

— La război, împotriva cărăbușilor ! a răs-  
puns el.

*In lomiște de 'AL. HODO*

# TRISTAN BERNARD

(1866 — 1947)

)o

vreme, acum câteva decenii, multe din  
glumele în circulație în Franța erau atribuite  
dramaturgului și romancierului Tristan  
Bernard. O asemenea reputație de om de  
spirit e cu două tăișuri. Ea consacră adesea  
spiritul așa-numit boulevardier, facil, făcut din  
rețete, pierind tot atât de ușor ca și zîmbetul  
pe care l-a provocat, îngrădit de concepția și  
morala burgheză.

Dar Tristan Bernard a meritat mai mult  
decît o astfel de faimă. Chiar cînd e mai  
superficială, gluma nu devine la el exploatarea  
obscenității, are adesea miez, sprijinindu-se  
pe o remarcabilă putere de observație  
satirică. Scrisul lui se întinde pe o perioadă  
mergînd de la sfîrșitul secolului trecut — a  
fost contemporanul și prietenul lui Jules  
Renard și Georges Courteline — pînă la  
jumătatea secolului nostru. A trăit în ultimii  
ani și oroarea lagărelor hitleriste. A fost  
cunoscut în special ca autor de comedii —  
„Cafeneaua cea mică" (1914) ori „Școala  
șarlatanilor" (1926). în aceasta din urmă reia  
vechea temă molierască a șarlatanismului în  
medicină, dar o înfățișează în cadrele

moderne ale marilor întreprinderi senatoriale. A scris și bune pagini de proză, în care observația comică pătrunde adesea mai adânc. „Fiul rătăcitor din Vesinet” diagnostichează spiritual, cu blîndețe aparentă, disproporția dintre aspirațiile romanțioase ale unui tînăr burghez și mediocritatea adevăratei sale mentalități. Personajul principal, după ce a încercat o evadare li- vrescă din familia lui de negustori, își croiește o existență aidoma cu cea de care a fugit, și pînă la urmă se reîntoarce pocăit în familie. În schițe, Tristan Bernard folosește adesea grotescul și comicul absurd, dar și observația satirică („Amanți și hoți”) (1901).

**.AMANȚI ȘI HOȚI**  
NICOLAS GLAIVE SAU NOTELE UNUI CANDIDAT

25 martie. — Iată scrisoarea pe care am găsit-o astăzi dimineață în cutia mea poștală : „Domnului Nicolas Glaive, fabricant de sfirleze artistice, Paris.

Un grup de alegători independenți din circumscripția Montsouris-Sud, cunoscînd trecutul dv. plin de integritate și onoare, ca și republicanismul dv. luminat și loial, a decis să vă ofere candidatura la viitoarele alegeri legislative. Nu ignorați că circumscripția noastră este, pe drept cuvînt, plictisită de violențele de limbaj și de excentricitățile deputatului nostru, radicalul Triguët. Pe de altă parte, trebuie împiedicat succesul candidatului moderat și reacționar, dl. Ajax de Telamon.

Între cele două opinii extreme există o majoritate considerabilă care poate fi unită în jurul dv.

Voi avea onoarea, domnule, de a vă face o vizită pentru a primi răspunsul dv. care va fi, nu mă îndoiesc, favorabil. Sper să vă pot vedea mîine dimineață, între orele nouă și unsprezece.

Henri Prenant Director al biroului Raulbert-Prenant fondat în 1822”.

Satisfăcut, în fond, că cineva binevoiește să se gîndească la mine în legătură cu un

mandat destul de. invidiat și că mi se furnizează în fine date precise asupra opiniilor mele politice, n-am pregetat nici o clipă și m-am hotărât să accept propunerea d-lui Prenant. Deputat la patruzeci și opt de ani, voi putea spune, cu un aer neglijent, după ce voi fi luat masa, cunoscuților întâlniți pe stradă :

— Mă duc la Camera.

În același timp, voi nimici, iertându-i, pe doi indivizi : un sergent de stradă din cartier și pe secretarul comisarului, care, într-o anumită zi, au fost- obraznici cu mine. În fine, voi călători gratuit pe linia Chaville, la ora apariției ziarului de seară.

— Biletul dv-, domnule ?

— Deputat.

26 martie. — Am primit azi-dimineață vizita lui Prenant. Prima mea impresie, care e cea bună, m-a făcut să ghicesc în el tipul combativ. De altfel, singur mi-a atras atenția asupra acestui lucru.

— Sînt un războinic — mi-a afirmat el de cum l-am văzut.

E un om mic de stat, vioi, rotofei, cu mustața și cu barba negre. Cunoaște — spune dînsul — cartierul Montsouris-Sud cum își cunoaște propriul buzunar. Emite păreri asupra politicii generale, ce mi se par pline de un bun simț profetic.

Am discutat cifre.

— Este o alegere care vă va costa scump — îmi spune dînsul. Nu e cazul să vă ascund acest lucru.

La început am fost oarecum neliniștit ; dar cifra de șapte pînă la opt mii de franci, enunțată în clipa următoare, mi s-a părut rezonabilă.

Prenant și-a luat apoi rămas bun, strîngîndu-mi mîna.

29 martie. — Campania electorală fiind deschisă, pentru a-mi impune minții numele celor ce trebuiau să mă voteze și a-mi asigura locul a trebuit să pregătesc și să mă îngrijesc de afișarea primelor banderole.

-Azi după-masă, nevastă-mea și cu mine am ieșit să ie vedem. Mergeam cu un aer timid, aproape roșind, ca și cînd tocmai aș fi fost surprins îndeplinind o faptă bună sau una rea. La început, am zărit numeroase banderole ale lui Triguët și ale lui Te- lamon. în fine, pe o banderolă portocalie și mai lată decît celelalte, mi-am văzut tipărit numele, cu litere atît de mari, încît l-am putut recunoaște numai cu greu : *Nicolas Glaive, industriaș. Candidat republican*. Am numărat șapte astfel de banderole. Trebuie să fie mult mai multe pe străzile pe unde n-am putut ajunge, căci mi se spusese că se vor pune astăzi două mii cinci sute.

30 martie. — Am redactat în astă-seară, în tovarășia lui Prenant, cuvîntul meu către alegători. M-am pronunțat net și categoric asupra privilegiului Băncii Franței, asupra electivității judecătorilor, asupra prețului gazului. M-am declarat dușman al compromisurilor supărătoare, partizan al unei politici de moderație și de progres. Mi-am exprimat dorința de a vedea Franța unită în interior și respectată în afară. Am adresat un apel vig'uros tuturor oamenilor de bine. Asupra chestiunii protec- ționismului și a liberului schimb am rămas puțin nebulos, după cum m-a sfătuit Prenant și, de ase-menea, de ce n-aș mărturisi-o, potrivit convingerilor mele celor mai intime.

Conferința a durat pînă la ora zece seara. Cînd Prenant m-a părăsit, luîndu-mi manuscrisul pentru tipografie, am căutat în Larousse sensul exact al unor cuvinte din profesiunea mea de credință, pentru a fi în stare să răspund oarecum mai precis celor ce mă vor chestiona în întrunirile publice.

2 aprilie. — Astă-seară mă întorc acasă de la o întrunire organizată de comitetul meu în sala de festivități a restaurantului „Batracianul”. Costul sălii : trei sute de franci, inclusiv lumina. La intrare s-a făcut un control

sever, pentru a au lăsa să intre decît alegătorii care aveau cartea de identitate asupra lor. Au intrat cincizeci și două de persoane, pe care le-am numărat în timpul discursului președintelui (un profesor de ortografie fonetică).

— Vedeți aici — îmi spune Prenant — crema alegătorilor influenți din Montsouris-Sud. Feriți-vă — adăugă el pe șoptite — se află printre ei oameni favorabili lui Triguët, și recunosc și cîteva figuri de reacționari, veniți anume să vă prindă cu ocaua mică.

Mi-am expus programul cu o anumită emoție. (După cîte mi s-a spus, am avut un mare succes.)

Apoi, unul dintre cei prezenți se ridică și mă întrebă dacă voi vota în favoarea menținerii tratatului din 1845 cu Suedia. La un semn al lui Prenant, am declarat că sînt un partizan energic al acestui tratat. Este un lucru cu atît mai meritoriu, afirmă interlocutorul meu, cu cît acest tratat nu ființează decît în închipuirea mea.

Prenant înfieră pe poznașii care se strecoară prin mulțime tulburînd adunările oamenilor serioși. Tulburătorul ordinii este îndreptat spre ușă. Mi se votează în unanimitate o moțiune prin care sînt călduros aprobat.

Douăzeci de alegători, pe care i-am observat printre cei mai entuziaști, se oferă din proprie inițiativă să vină să bea țapii de bere respectivi la cafeneaua de alături.

3 aprilie. — Iată ce am citit în două ziare :

„Ieri seară, opt sute de alegători, întruniți în sala „Batracianul”, după ce au ascultat declarațiile net republicane ale cetățeanului Nicolas Glaive, i-au aclamat în unanimitate candidatura”.

4 aprilie. — După Prenant, care a cinat cu mine în seara asta, cei doi adversari ai mei duc o campanie de „îndrăzneală nerușinată”.

Triquet are doi oameni ai lui care „agită bărbierii”. Ei intră pe rînd, sub cuvînt că se bărbieresc, se tund sau se spală pe cap, la toți frizerii din cartier, îndoctri- nînd pe patron, pe calfe și pe clienți. Prenant 1-a văzut cu ochii lui chiar azi-dimineață pe unul dintre ei ieșind de la un bărbier, ras proaspăt, bine pomădat, cu o tăietură de toată frumusețea pe obraz. Ei bine ! acest om a intrat sub o poartă, s-a frecat energic cu batista pe cap, zburîndu-și părul. Apoi a intrat, pentru a fi din nou pieptănat, la un alt frizer.

Între timp, nici Ajax de Telamon nu a rămas inactiv. El alege în fiecare zi, din cartier, o altă femeie la toate, pe care o plătește cu mărînimie și o copleșește cu tot felul de atenții ; cu gîndul ca această femeie va merge să colporteze elogii dintre cele mai documentate despre dînsul, îi oferă spectacolul celor mai edificatoare virtuți domestice ; în prezența acestei simbriașe, se arată de o drăgălășenie fără egal față de doamna de Telamon și își mîngîie cu duioșie copiii blonzi, cu păr buclat, care nu sînt, după cît se pare, decît nepoții săi. Tot sub ochii femeii la toate, vin la dînsul tot felul de indivizi care-i oferă sume considerabile pentru afaceri suspecte, pe care el le respinge cu o nobilă indignare.

Mai mult încă, Telamon a postat la toate porțile din cartier cerșetori plătiți, cărora le împarte pomeni bogate, nu fără o discretă ostentație.

— Dar, de fapt — îmi spune Prenant, rezemîndu-se cu coatele de masă — de ce nu ați opri un cal scăpat din frîu ? Am putea alege o oră potrivită, de exemplu momentul cînd se întorc lucrătorii de la muncă. Am putea găsi un vizitiu amabil, cu un cal nu - prea grozav.

Îl întrerup pe Prenant. Prefer un alt mod de propagandă, afirmarea ideilor mele de progres, de pildă, sau ralierea generală a circiumarilor.



5 aprilie. — Circulara .mea a fost reprodusă pe un mare afiş. Treizeci şi cinci de alegători : toţi furnizorii mei, doi dintre salariaţii mei care locuiesc în cartier, Prenant şi tovarăşii săi o sprijină prin adeziunea lor. Am cheltuit pînă acum şase mii opt sute de franci, dar cea mai mare parte dintre cheltuieli a fost făcută, mi se spune.

6 aprilie. — Ziarele speciale ale arondismentului sînt destul de blînde cu mine. În numărul 7 al *Alegătorului din Circumscripţia a douăzeci şi doua*, fondat cu 8 ani în urmă, şi care nu-1 menajează deloc pe Telamont, mi se spune : bravul domn Glaive. Ziarul *Le Gaulois rose* de Montsouris-Sud, care-1 atacă pe Triquet, nu a scris încă nimic despre dînsul.

7 aprilie. — Ah ! ce schimbare, după aceste zile de relativ linişte ! Azi-dimineaţă, cînd a venit la mine, Prenant părea îngrijorat.

—Se pregăteşte în contra dv. o campanie îngrozitoare de defăimare.

Ce se putea spune împotriva mea ? Zidul vieţii mele particulare nu are nevoie de cioburi de sticlă pe marginea lui de sus. E voie să-1 escaladezi şi să priveşti înăuntru. Prenant s-a mai calmat, dar, pă- răsindu-mă, dădea mereu din cap.

La ora şase, năvăli în biroul meu, răvăşit. Se înfipse în faţa mea.

—E adevărat că anul trecut aţi fost la Boniface- les-Bains ?

Am răspuns, mirat de accentul său :

— Da, am fost într-adevăr la Boniface-les-Bains anul trecut, cam pe vremea...

—Ei bine, am făcut-o fiartă ! gemu Prenant, prăbuşindu-se într-un fotoliu.

Reluă pe un ton amar, dar aproape vesel, ca într-un început de nebunie :

—Ei bine, sîntem pierduţi !

Îl implorai să se explice ; se ridică în picioare dintr-o săritură.

—Sînteţi acuzat — îmi spuse el cu o voce surdă — că aţi fost surprins la Boniface-les-Bains trişînd **la** joc !

Apoi, căzu din nou în fotoliul său de suferință.

Această acuzație uluitoare mă sufocă, dar îmi revenii destul de repede.

— Ce glumă mai e și asta? Am intrat o singură dată în sala de joc, împins de curiozitate, și nu am pus în viața mea mîna pe o carte.

Prenant murmură cu glas schimbat :

— Au martori, da, au oameni de-ai lor, cineva foarte bine văzut în lumea bună, un anume Saint- Theophile.

— Nu-l cunosc, n-am auzit niciodată de el — replicai eu, consternat.

— Au chiar — spuse Prenant cu un aer justițiar — o dovadă scrisă.

— O dovadă scrisă ?

— Au dovadă scrisă că ați fost la Boniface-les- Bains anul trecut.

— Dar nici prin cap nu-mi trece să neg...

— Să nu negați! tresări Prenant. De fapt, nu, nu puteți nega. Ah ! în ce încurcătură am intrat!

îmi reveneam puțin cîte puțin din stupefacție. Dar de-abia mi-am recîștigat sîngele rece, că l-am și pierdut din nou într-un acces de furie de mai mare dragul :

— îi voi da în judecată pe acești nemernici!

— Să-i dați în judecată ! Ce mai e și asta — spuse Prenant — vă ia gura pe dinainte și vorbiți fără să vă gîndiți la ce spuneți, iertată-mi fie expresia ! O să mergeți în justiția corecțională, unde proba nu este admisă. Acolo veți obține condamnarea calomniatorilor dv., dar va fi o osîndire fără rezultat. Efectul moral al acuzației nu va fi înlăturat. Veți găsi poate vreo chichiță de procedură ca să-i aduceți în fața Curții cu Juri.

Să admitem pentru o clipă că ați găsit această chichiță. Adversarii dv. vor aduce martori în apărare care vă vor acuza pe dv.

însivă, reclamantul. Cum să dovedești că sînt martori falși ?

Dv. ce veți putea aduce pentru a-i culca la pă- mint pe calomniatori ? Crupieri, geranți de case de joc! Frumoase referințe în ochii Curții ! Cîțivadin- tre prietenii dumneavoastră vor veni să vă ateste onorabilitatea. Poti trece drept un cetățean onorabil și totuși să trișezi la joc, fără ca nimeni să o bănuiască.

Fiecăruia dintre martorii dumneavoastră, avocatul învinuiților îi va pune această întrebare, su- mețindu-și mincile lungi :

„— Ne poate spune martorul dacă știe că domnul Glaive a fost anul trecut la Boniface-les-Bains ?”

Și, la fiecare din răspunsurile : „Habar n-am”, sau „Parcă-mi amintesc că a fost”, avocatul se va întoarce triumfător înspre jurați. Căci, oricare ar fi răspunsul martorului, avocatul privește întotdeauna triumfător pe domnii din juriu, desfăcîn- du-și brațele și răsărîndu-și degetele cît mai larg..o

Prenant a continuat timp de o oră pe această temă și m-a părăsit cu un aer de adîncă mîhnire.

8 aprilie. — Zi de așteptare enervantă și de ne- hotărîre. Astăzi nu l-am văzut pe Prenant. Ce-o fi făcînd ? Ce-o să se întîmple ? Nu i-am spus nimic soției mele, pe care îngrijorarea ce mi se citește pe față începe s-o neliniștească.

9 aprilie. ■— Spre prînz, a venit în fine Prenant. Pare mai calm ; și teribil de misterios. Cum tocmai era cineva în biroul meu, Prenant mi-a cerut o convorbire secretă.

Nu-și pierduse vremea degeaba. S-a convins că Saint-Theophile este o simplă canalie, căreia adversarii noștri i-au promis trei mii de franci ca să depună mărturie împotriva mea. Saint-Theophile caută trei mii de franci ca să plece în America. Dacă i s-ar

oferi patru mii de franci și ar fi îmbarcat imediat ? Cît despre redactorul *Alegătorului din Circumscripția a 22-a*, care se pregătea să lanseze calomnia, acestuia îi puteai astupa gura cu cincisprezece ludovici.

Ceea ce e îngrozitor pentru mine este că Prenant, însuși prietenul meu Prenant, nu pare cu desăvîr- șire încredințat de nevinovăția mea. Așa fiind, am ezitat să termin pe această cale afacerea și am insistat să fac un proces. Dar bravul Prenant păru atît de afectat, că am scos de îndată cinci bilete de cîte o mie. Îmi trebuie liniște cu orice preț.

Pînă acum aveam conștiința mea ; voi avea, de acum înainte, și canaliile de partea mea.

12 aprilie. — Vărul meu Charles, care a călătorit mult și cunoaște politica, are cea mai bună părere despre alegerea mea. Admirabil semn. Căci, în familie, Charles trece drept un sceptic. Astăzi a vorbit cu doi alegători, care au promis „să voteze”. Ieri, 1-a făcut marș pe un vinzător de lămpi.

14 aprilie. — La ultimele alegeri Triguët a întrunit 3.500 de voturi, contra 3.050 ale lui Telamon. Iată pronosticul lui Prenant: eu, 2.400 ? Triguët, 2.400 ; Telamon, între 1.300 și 1.400. Voi reuși la al doilea tur de scrutin, grație sprijinului voturilor lui Telamon.

— Veți ocupa locul cel bun — afirmă Prenant. Manevrați între două partide.

16 aprilie. — La întrunirile lui Triguët, toți oamenii integrității supun disprețului public acțiunile lui Telamon. În adunările lui Telamon, toți cetățenii cinstiți înfierează purtarea lui Triguët. Bună afacere pentru mine certurile astea. Voi fi cel de-al treilea cîștigător.

18 aprilie. — Pînă acum alegerea mea nu m-a costat mai mult de 15.000 de franci, una peste alta, mai exact spus — 16.850 de franci. După Prenant, fiecare dintre adversarii mei a cheltuit, pe puțin, cîte 30.000 de franci.

19 aprilie. — Ziarele au publicat listele de candidați. Unele îl patronează pe Telamon, altele pe Triguet.

— Minunat semn, spune Prenant,  
— Numai *Panteonul Negustoresc*, ziar ilustrat, îmi susține candidatura, publicându-mi chiar portretul și biografia. Mi-am cumpărat 2.000 de exemplare: o mie pentru principalii alegători, o mie pentru mine.

27 aprilie. — (marea zi). *Ora opt dimineața*  
— E vreme frumoasă.

— Excelent semn, spune Prenant.  
— Mulți dintre alegătorii lui Triguet se vor duce la țară și nu vor vota. Vântul este puțin rece. încă un atu în favoarea noastră. Nu se va opri nimeni să citească afișele de ultima oră împotriva noastră, dacă cumva vor fi puse astăzi.

*Ora douăsprezece* — Prenant ia masa la mine acasă în mare grabă.

— Nu merge rău ; dar nu merge atât de bine, atât de bine, cât era de sperat. Am dat o raită pe la secții. Există un contingent puternic de alegători tineri, care constituie elementul necunoscut. Vom izbuti, fără îndoială. Dar nu va fi ușor.

*Miezul nopții*. — Am aflat, la ora opt, rezultatul scrutinului : Triguet — 3.190 de voturi ; Telamon — 2.815 : Nicolas Glaive — 523. Prenant îmi declară că este un rezultat superb pentru o campanie improvizată și dusă în grabă, fără nici un ajutor și fără ziare speciale. Pe scurt, dacă nu aș fi fost acolo, nu s-ar fi produs balotaj. Prietenii, veniți să mă felicite, mă consolează. Vom organiza o mică serată, cam în silă. Este o petrecere de convalescenți.

28 aprilie. — în favoarea cui voi renunța ? Mă voi sfătui asupra acestui punct cu Prenant. Tovarășul meu, împreună cu care am dus lupta dreaptă, pare îngrijorat. M-a sfătuit, ieri, să-mi îndemn alegătorii să voteze cu Triguet, și, azi dimineață, să mă desistez pur și simplu.aprilie. — Prenant îmi spune cu

hotărîre să mă declar pentru Triguët : iată lucrul asupra căruia ne-am înţeles. îmi redactez afişul. Cele 500 de voturi ale mele vor merge la Triguët.

30 aprilie. —• în ţara noastră de oameni creduli şi cumsecade, felul în care legendele se nasc şi se răspîndesc este într-adevăr de mirare. Iată convorbirea pe care am auzit-o, cuvînt cu cuvînt, în compartimentul meu, pe drumul spre Ch-a ville : un domn decorat spunea textual vecinului său :

— Cunoaşteţi dedesubturile balotajului din Montsouris-Sud ? Este o istorie foarte ciudată. Lui Triguët îi era teamă, de astă dată, să nu fie învins de reacţionarul Telamon. Şi-a zis : „îl voi viri în încurcătură, punîndu-i în cale un candidat republican moderat, care-i va lua cîteva sute de voturi şi va renunţa în favoarea mea la balotaj". I-a dat cinci mii de franci lui Prenant, un agent electoral, pentru a-i face rost de un astfel de candidat. Prenant a găsit un comerciant, destul de decorativ, cu care a trebuit să împartă cei cinci mii de franci. Dar, după scrutin, Prenant a venit şi i-a spus lui Triguët că omul său nu mai vrea să „marşeze". Triguët a trebuit să mai scoată alţi trei mii de franci, pe care cei doi şmecheri şi i-au împărţit.

Ar fi trebuit oare să-mi pierd vremea deschizînd ochii acestor oameni şi să-i reduc la tăcere ? Am tăcut dispreţuitor. Totuşi, iată cum se scrie istoria !

*In romîneşte de VERA CĂLI*

#### NSCRISOARE DE DRAGOSTE

prostie, în plină vacanţă, sub un cer senin, în faţa unei mări de-abia încreţite, ce mizerie pentru tînărul Adolphe să-şi facă atîta sînge rău, ne- ştiiorid cum să se descurce !

Se gîndeşte oare la surioara lui bolnavă, care nu a putut părăsi Parisul, unde a rămas nevindecată încă de urmările unei bronşite ? Nu, căci această grijă l-a chinuit destul în ajun, ziua întreagă, l-a chinuit atît de mult, încît s-a obişnuit cu ea.

Se gîndește oare la datorii ? Nu, pentru că sfîr- șitul lunii încă e foarte departe.

E necăjit pentru că bidiviul său șchioapătă ? Nu, deoarece dacă șchioapătă, nu va trebui să-1 scoată la plimbare. Și va fi scutit cîteva zile de plăcerea călări tului.

Atunci e necăjit, fără îndoială, pentru că și- a adus aminte, de cum s-a trezit, că azi e marți și că trebuie să-i scrie iubitei. -

Doamna Chernuzon e în Pirinei, cu soțul ei. Ea și Adolphe nu-și scriu decît o dată la trei zile, pentru ca să nu se ducă prea des la post- restant. El primise în ajun o scrisoare de opt pagini, care făceau cît șaisprezece, doamna Chernuzon avînd obiceiul să scrie în amîndouă sensurile, în latul, apoi în lungul paginii, printre rîndurile deja scrise, ceea ce făcea lectura scrisorilor ei destul de penibilă pentru un cititor conștiincios. Adolphe luase obiceiul de a nu răspunde decît pe patru pagini ; totuși și acestea trebuiau umplute pînă la capăt.

Scria de preferință la Cazinou, pentru că găsea acolo hîrtie cu antet, pe care era înfățișată o plajă plină de copii și de femei frumoase, ce se scăldau în fața unui hotel mult mai mare decît era el în realitate, împodobit cu drapele. Această vinietă, foarte artistică, ocupa o bună jumătate din prima pagină.

După ce luă masa, Adolphe se duse deci la Cazinou, trecînd prin străzile înguste ale micului orășel normand. Mergea încet, pentru ca strada să fie mai puțin scurtă. Un cîine, ce zgîria solul, îl interesă. I se făcu milă de o fetiță care plîngea ; căci ținea mult să aibă sentimente frumoase, dacă nu-1 zbuciumau prea tare.

întîrzie mai mult decît o clipă în fața mezelăriei pentru ca să examineze tocăturile de Tours, vițelul împănat și felurile cîrnătării, și pentru a-1 face să plece, a trebuit ca mezelarul să iasă în pragul ușii surîzîndu-i ca de bun venit. Cîțiva pași mai încolo, el făcu să se înfriepe nădejdi tot atît de

vane în mintea unui foarte bătrîn negustor de jucării și, printr-o nouă oprire în fața unei alte dughene, înălță castele himerice în sufletul, pînă atunci resemnat, al unei doamne chioare, care vindea caschete de baie.

Ajuns la Cazinou, se instalează pe terasă, în fața mării leneșe, a cărei răsufare liniștită pătrundea pînă la el. Comandă o jumătate de porție de înghețată de cafea și cele trebuincioase pentru scris. Implacabil, i se aduse tot ce trebuie ca să poți scrie.

Așteaptă înghețata, dorind să mănînce mai întii, pentru a nu fi nevoit să-și întrerupă mai pe urmă scrisoarea.

Dar o înghețată, chiar în cel mai lînced dintre cazinouri, unde de-abia se mișcă picolii cei mai limfatici, nu se poate să nu fie adusă în cele din urmă. Iar cînd a sosit, trebuie să o mănînci, căci altfel se topește. Și oricît de mici ar fi înghițiturile, oricît ar fi de rare, înghețata ajunge întotdeauna la capăt. Fu deci neapărat necesar să ia tocul în mină și să scrie sub hotelul pavoazat :

„Sufletețelul meu iubit”.

Și după aceea ?

Să confirme primirea scrisorii ei :

„Am primit scumpa ta scrisoare, micuța mea adorată”.

Aceste repetiții nu sunau rău.

„Am citit-o și am răsцитit-o, am sărutat-o de zece, de o sută, de o mie de ori”.

Ar fi putut spune „de o mie de ori” chiar de la început, dar progresia era foarte utilă și, de altfel, mult mai elocventă.

Nimic nu mai rămînea de spus asupra scrisorii primite. Nu mai erau decît două rînduri pînă la capătul paginii. Ajunse pînă acolo încetîșor cu cîtiva vehemenți: „Te ador !” spațiați prin puncte de suspensie.

Înainte de a întoarce pagina, caută sugativă. Nu era nici una. Chemă picolul și îi ceru sugativă.

O mică clipă de odihnă.



Odată pagina întoarsă, odată muchia ei  
îndoită cu îngrijire, se găsi în fața unei  
considerabile întinderi de hîrtie albă. Simți un  
fel de rău de mare și se sprijini pe speteaza  
fotoliului.

Ce să-i spună ?

Cum își petrece timpul ?

Nu avea nimic altceva de povestit decît o  
plimr bare. cu trăsura.

„Am fost ieri cu trăsura pînă la  
Baguerville. H o mică localitate destul de  
drăguță, care se află la opt kilometri cinci  
sute. Plimbarea este destul de plicticoasă.  
Hotărît, nu mă amuz fără tine.”

Nu mai era nimic de spus despre  
întrebuințarea timpului, în ceea ce îl privește.  
Dar ea, ce făcea ea

?, „Dar tu, sufletelele, ce faci tu ? Te distrezi ? Vai, orice ai zice, silit sigur că te distrezi departe de mine ! Asta mă face foarte trist și foarte posomorit.”

Pusese mîna pe o mică scenă de gelozie, pe lamentații care, transcrise cu o pană veselă și rapidă, îl duseră pînă la capătul paginii 2.

La începutul paginii 3, se găsi din nou în deznădejde. Și, privind ceea ce scrisese pînă atunci, își reproșă că înghesuisse rîndurile prea mult, deși erau destul de rare.

Căută cîteva reflexii suplimentare asupra temei geloziei. „Vezi că, trebuie să mă înțelegi, gîndul că ai putea să iubești pe altul, mă face să-mi pierd mintea de-a binelea...” Din nenorocire, picolul, în- trebîndu-1 dacă mai are nevoie de cana cu apă la gheață, îl făcu să piardă firul acestei dezvoltări.

Își puse tocul jos și se apucă să privească marea. Dar marea avea altceva de făcut decît să furnizeze idei celor ce întocmesc scrisori. Ea e destul de ocupată cu ea însăși și cu orele ei riguroase de flux și de reflux.

„Și pe deasupra — gîndi Adolphe — nici nu am nimic de făcut pînă la ora cinci. O să rămîn aici. Voi adăuga din cînd în cînd, fără să bag de seamă, cîte o mică frază și voi reuși astfel, fără să-mi dau seama, să umplu pînă la sfîrșit cele patru pagini.”

În această clipă, la intrarea Cazinoului apăru Charles Tony cu magnifica sa șapcă de automobilist, pe care o puneă de cîte ori juca biliard.

Această șapcă avea, de altfel, o rațiune de a fi : Charles Tony amîna de trei ani cumpărarea unui automobil, a cărui putere creștea în fiecare an cu cîți va cai.

Adolphe și Charles jucau în fiecare zi biliard. Fiecare dintre ei se socotea puțin mai tare decît celălalt. Rivalitatea îi pasiona mult mai mult chiar decît jocul de biliard, care nu-i plăcea nici unuia.

Adolphe, văzîndu-l pe tovarășul său de plajă, Tegretă amar că nu-și terminase scrisoarea. Tony se așeză la masa lui.

— Scrii ?

— Da — spuse Adolphe. Dar mai am timp. Poșta nu se ridică pînă la ora cinci.

— Termină-ți scrisoarea ! spuse Tony. Facem un biliard.

Într-adevăr, era mai bine să sfîrșească scrisoarea ca să fie liber de orice preocupare în timpul jocului.

Adolphe se aplecă cu desperare asupra hîrtiei, ca un elev sînguincios. Dar nu mai găsea nimic. Nu se mai gîndea decît la partida din ajun, cînd îl învinsese pe Tony cu douăsprezece puncte. O să-l bată astăzi cu douăzeci de puncte... Cum tot nu se apucase să scrie, Tony se crezu autorizat să-i vorbească :

— Ai auzit de accidentul întîmplat azi-dimineață pe mal, în apropiere de Sourdeval ? Barca scufundată cu vizitatorii ce se plimbau ? Tînărul de douăzeci și doi de ani căruia nu i s-a regăsit trupul ?

— Nu — spuse Adolphe — nu știu nimic...

Și se apucă să scrie încîntat :

„Închipuiește-ți, micuța mea iubită, că tot orașul este îndurerat din pricina unui accident groaznic. La Sourdeval, foarte aproape de aici, s-a scufundat astăzi dimineață o barcă cu oameni ce se plimbau. ■Un tînăr nu a putut fi regăsit. Vezi și tu ce groaznic este, biata mea prietenă ? Un tînăr de douăzeci și doi de ani ! M-am gîndit de îndată la excursiile tale pe munte. Nu-ți risca viața, sufletelul meu iubit ! Ce m-aș face fără tine ?..."

Cîteva considerații asupra morții îl duseră pînă în josul paginii a patra și fu nevoit să adauge de-a lungul ei sărutări, sărutări înfocate, sărutări tandre, ca și cînd inima lui s-ar fi revărsat peste marginile hîrtiei.

*In romînește de VERA CĂLIN*

## GABRIEL CHEVALLIER

— Proză satirică francez

ăhlar mai înainte de a fi transpus în film, romanul „Clochemerle", al lui Gabriel Chevallier, a cunoscut o răspîndire rapidă. Cartea a încercat să reînvie tonul și mijloacele comicului denumit „ra- belaisian", după ilustrul părinte al lui Gargantua și să le folosească pentru o satiră a provinciei și a politicianismului burghez din Franța. Conflictul ivit în jurul unei vespasiene într-un orașel cu vii darnice, ajunge să pună în mișcare tot aparatul politic și să stimuleze intrigi diverse. E un prilej de%critică socială și politică cu obiective variate, înfăptuită cu un comic verde, accentuat adesea pînă la bufon. Critica făcută de Chevallier nu are robustețea modelului său din secolul al XVI-lea, care vorbea cu siguranța unei lumi în ridicare, cu înțelepciunea umanistului, după cum umorul său nu se poate apropia nici de verva, nici de plinătatea aceluiași model. Totuși, galeria lui de personaje — preoții care se iartă unul pe altul prin telegrame de păcate lumești, oratorul politic care își reduce la tăcere interlocutorii prin elocința lui prea mirositoare, fetele bătrîne, păzitoare neînduplecate ale castității din jur — are putere comică și critică. într-o vreme cînd faimosul „spirit francez" tinde să se

risipească adesea în facilitate sau în divagație formală, e de notat o alcătuire satirică cu obiective ample, care se întoarce spre tonul și spiritul lui Rabelais.

„Clochemerle" e cea mai cunoscută carte a lui Chevallier. Dintre celelalte romane ale sale trebuie amintite paginile mai amare din „Sainte Colline".

**CLOCHEMERLE**

CÎȚIVA CETĂȚENI IMPORTANȚI DIN CLOCHEMERLE

O observație. Dacă trebuie să-i credem pe unii excelenți istorici ai moravurilor, primele nume de familie apărute în Franța spre sfîrșitul secolului al XI-lea și-au avut originea într-o particularitate fizică sau morală a individului și de cele mai multe ori au fost inspirate de profesia lui. Această teorie poate fi confirmată prin numele cetățenilor din Clochemerle. În 1922, brutarul se numea Farinard, Futaine — croitorul, Frissure — măcelarul, Lar- don — cîrnățarul, Bafere — rotarul, Billebois — tîmplarul și Boitavin — dogarul. Aceste nume sînt în același timp mărturia forței tradiției lor în Clochemerle și a faptului că meseriile s-au moștenit în aceeași familie, din tată în fiu, timp de mai multe veacuri. O statornicie atît de hotărîtă e legată de multă încăpăținare, de o îndirjită înclinație de a împinge pînă la capăt atît binele cît și răul

.A doua observație. Aproape toți clochemerlienii înstăriți sînt grupați în partea de sus a tîrgușoru- lui, dincolo de biserică. Pentru a-i numi pe oamenii din clasele de jos la Clochemerle se spune : „E din partea de jos a orașului", „Clochemerleni de jos", ori, mai simplu, „Cei din vale". într-adevăr, în partea de sus a orașului iocuiesc Barthe-

lemy, Piechut, notarul Girodot, farmacistul Pol- phard, doctorul Mouraille etc. Lucrul se lămurește ușor dacă te gîndești bine. La Clochemerle s-a întimplat la fel ca în toate marile orașe în plină dezvoltare. Cei mai îndrăzneți, cuceritori prin firea lor, au pornit atacul împotriva terenurilor libere -unde locul pentru averile proaspete nu era măsurat, în timp ce fricoșii, hărăziți stării pe loc, continuau să se înghesuie în așezările trecutului, fără să-și dea osteneala să le întindă hotarele. Deci, partea de sus a orașului, între biserică și cotitura cea mare a șoselei, este cartierul celor puternici, al celor tari.

A treia observație. În afară de negustori, meseriași și funcționari, în afară de jandarmeria călare condusă de caporalul Coudoine, și de vreo treizeci de pierde-vară, folosiți la muncile murdare, toți locuitorii tîrgului sînt viticultori, cea mai mare parte dintre ei proprietari sau urmași de proprietari sărăciți, aceștia din urmă cultivînd vița de vie pe pămîntul baroanei de Courtebiche, a notarului Giro- dot, a cîtorva străini sau castelani care au proprietăți în împrejurimile Clochemerle-ului. Aceasta face din clochemerleni o rasă mîndră, nu prea încrezătoare, și iubitoare de independență. Înainte de a părăsi biserica, să spunem cîteva cuvinte despre părintele Ponosse, cel care avea să provoace într-o anumită măsură tulburările din Clochemerle, deși, trebuie să o recunoaștem, fără vrere. Într-adevăr, acest preot liniștit, ajuns la vîrsta cînd își exercită sacerdoțiul cu tihna unul bătrîn retras la pensie, fuge cît poate de luptele ce lasă numai amărăciune în suflet, fără să contribuie atît cît crede lumea la slava lui Dumnezeu. Cînd, cu vreo treizeci de ani în urmă, părintele Ponosse s-a așezat în tîrgușorul Clochemerle, el venea dintr-o biată parohie

din Ardeche. Stagiul de vicar nu-l cioplise de loc. Se mai vedea de la o poștă că-i de la țară și mai păstra, roșind adesea, ceva din stîngăcia seminaristului în luptă cu ruși-noasele neplăceri ale pubertății. Spovedania femeilor din Clochemerle, orașel cu bărbați vioi, i-a adus unele revelații care l-au pus în mare încurcătură. Cum nu avea cine știe ce experiență în lucrurile astea, află cîte ceva despre păcatele lumesti punînd întrebări neîndeminate. Groaznicele cunoștințe cîștigate în cursul acestor corvorbiri îi făcură singurătatea și mai apăsătoare. Era hăituit de imagini infernale și lubrice. Trupul sănătos al lui Augustin Ponosse n-avea nici o aplecare spre misticism, acesta fiind hărăzit sufletelor chinuite, adăpostite îndeobște în trupuri roase de suferință. Preotul nostru avea, dimpotrivă, o sănătate de fier, mîncă cu o poftă de invidiat și avea cerințe pe care sutana le acoperea fără ca totuși să le împiedice.

Din fericire, ajungînd la Clochemerle, în focul tinereții, ca să înlocuiască un preot plecat pe cealaltă lume din pricina unei gripe grave, complicată cu o aprindere de plămîni, Augustin Ponosse găsi la casa parohială pe Honorine, tipul desăvîrșit de îngrijitoare a preotului. Femeia aceasta credincioasă plînse mortul cu lacrimi amare, ceea ce dovedea o iubire pioasă și vrednică de cinste. Dar înfățișarea viguroasă și binevoitoare a nou-veni- tului păru să o mîngie repede. Honorine era o fată bătrînă, pentru care buna administrare a gospodăriei unui preot nu mai avea nici o taină și, menajeră pricepută, cercetă cu o privire severă catrafusele stăpînului ei și îl dojeni pentru starea proastă a rufelor sale : „Sărman băiat — spuse ea — cît de rău ai fost îngrijit !" Il sfătui să poarte albituri de alpaca și izmene scurte, ca să nu asude prea mult sub sutană, îl sili să-și

cumpere flanele și-1 învăță cum să-i tihnească  
statul acasă, îmbră- cîndu-se cît mai sumar.

Prețuind cum se cuvine duiosia  
mîngîietoare a acestei îngrijiri, părintele  
Ponosse mulțumi cerului. Se simțea totuși  
trist. Era frămîntat de vedenii care-i răpeau  
orice fărîmă de liniște, de halucinații  
împotriva cărora lupta, congestionat, ca  
sfîntul Anton în deșert. Honorinei nu-i trebui  
mult timp pentru a înțelege pricina  
frăraîntărilor sale. Ea cea dintîi aduse pe  
departe vorba într-o seară, pe cînd părintele  
Ponosse, după ce-și sfîrșise cina, își îndopa  
melancolic pipa :

— Biet tînăr — spuse Honorine — cît de  
mult trebuie să suferi la vîrsta dumitale,  
întotdeauna singur ! Astfel de lucruri sînt  
nefirești. La urma urmei, ești bărbat !

— Vai, Honorine — suspină părintele  
Ponosse, înroșindu-se ca focul și simțînd de  
îndată porniri vinovate.

— O să ți se urce la cap, dacă o ții tot așa,  
nu încape îndoială ! Mulți, tot stăpînindu-se  
pînă în- tr-atît, au înnebunit de-a binelea.

— În starea noastră trebuie să faci  
penitență, Honorine ! răspunse încet  
nenorocitul.

Dar credincioasa servitoare îl trată ca pe  
un copil fără minte :

—Nu, zău, doar n-o să-ți nenorocești  
sănătatea ! Ce-o să cîștige bunul Dumnezeu  
dacă o să dai în vreo boală rea ?

Cu ochii în pămînt, părintele Ponosse  
exprimă printr-un gest vag că această  
problemă depășește competența sa și că dacă  
își va pierde mințile din pricina excesului de  
castitate, se va resemna, dacă așa e voia  
Domnului. Totul e să se poată stăpîni pînă la  
capăt... Era un lucru de care puteai să ie  
îndoiești. Honorine se apropie, spunîndu-i  
într-un fel încurajator :

— Cu bietul părinte, care era un om foarte  
sfînt, ne înțelegeam noi...



Vorbele ei fură pentru părintele Ponosse un adevărat balsam. Ridicîndu-și puțin ochii, o privi discret pe Honorine, cu gînduri cu totul noi. Servitoarea, orice s-ar spune, nu era frumoasă de loc, dar purta, deși reduse la cea mai simplă expresie, ceea ce le făcea destul de puțin sugestive, ospitalierele rotunjimi feminine. Ori cît de mohorîte să fi fost aceste oaze trupesti, cu o înfățișare prea puțin înfloritoare, ele erau totuși oaze salvatoare, așezate de Providență în deșertul arzător pe care părintele Ponosse vedea că e pe cale să-și piardă mințile. Lumină se făcu în mintea sa. Nu este oare o cinstită umilință să te dai învins, de vreme ce un preot plin de experiență, pe care întreg Cloche-merle-ul îl regreta, ți-a deschis ei calea ? Nu rămînea altceva de făcut decît să pășești fără falsă mîndrie pe urmele acestui om preasfînt. Faptă cu atît mai ușoară, cu cît trupul grunțuros al Honori-nei nu permitea să dai naturii decît strictul necesar, fără să te bucuri cu adevărat de aceste îmbrățișări, nici să întîrzie prea mult în desfătările fermecătoare ale dragostei care fac păcatul atît de greu.

Părintele Ponosse ceru mașinal în gînd iertare lui Dumnezeu și se lăsă călăuzit de servitoarea cuprinsă de milă, văzînd cît de timid e noul ei stăpîn. Totul fu săvîrșit repede, într-o întunecime completă, și părintele Ponosse își ținu gîndul cît putu mai departe de fapta sa, deplîngînd ceea ce făcea trupul și suspinînd din pricina lui. Dar pe-trecu apoi o noapte atît de liniștită și se sculă atît de vesel, încît pricepu că e fără îndoială potrivit să recurgi uneori la acest expedient, chiar în folosul meseriei tale. Pentru a ști la ce răstimp să o facă, se hotări să urmeze obiceiurile predecesorului său, despre care Honorine nu va întîrzia să-l informeze.

Oricum, făptuise totuși un păcat, pe care trebuie să-l mărturisești, iar sfiala mărturisirii era grea pentru Augustin

Ponosse. Din fericire, întrebînd, află că în satul Valsonnas, la vreo douăzeci de kilometri de Clochemerle, trăia abatele Jouffe, fostul său coleg de seminar. Părintele Ponosse socoti că e mai bine să-ți încredințezi slăbiciunile unui prieten adevărat. Chiar a doua zi, prinzîndu-și poalele sutanei în briu, încăleacă pe bicicleta sa ecleziastică, cu cadrul deschis, moștenită și ea de la defunct, și, pe un drum desfundat, chinuindu-se mult, ajunse la Valsonnas.

În primele clipe, cei doi abați se lăsară răpiți cu totul de bucuria revederii. Dar în cele din urmă, preotul din Clochemerle trebui să mărturisească ce vînt îl adusese. Foarte încurcat, îi spuse colegului său cele întîmplate cu servitoarea sa Honorine. După ce Ponosse îi încredință greșeala în care căzuse, preotul Jouffe îl încunoștiință că și el a procedat în același chip de mai mulți ani, cu servitoarea sa Josepha. Oaspetele își aduse aminte că într-adevăr ușa îi fusese deschisă de o persoană brună, zbanghie, dar care părea totuși destul de proaspătă și de agreabilă. Socoti că soarta fusese cu prietenul său Jouffe mai darnică în această privință decît cu dînsul, căci, dnpă gustul său, ar fi dorit-o pe Honorine mai puțin sfrijită. (Cînd Satana voia să-l încerce cu vedeniile desfrîului, acestea i se înfățișau întotdeauna sub forma unor femei pline, albe ca zăpada, înzestrate cu sîni și coapse de o splendidă generozitate) ; îndepărtă însă gîndul invidios pătât de pofte josnice, prin care păcătuia împotriva dragostei pentru aproapele său, și ascultă lămuririle lui Jouffe. Acesta îi spunea

r — Bunul meu Ponosse, pentru că nu ne putem rupe cu totul de materie, această favoare fiind hărăzită numai citorva sfinți, e cum nu se poate mai bine că avem chiar la noi acasă prilejul de a-i a- corda strictul necesar, fără să pricinuim scandal sau să tulburăm

liniștea sufletelor. Să ne bucurăm că mizeriile noastre nu aduc nici o vătămare bunului renume al bisericii.

— De altfel — fu de părere Ponosse — nu e oare folositor să avem și noi o cît de mică pricepere în toate problemele, de vreme ce sintem chemați adesea să le rezolvăm și să dăm sfaturi ?

— Așa cred și eu, bunul meu prieten — răspunse Jouffe — dacă stau să judec după cazurile de conștiință care mi-au fost supuse aici. Este sigur că, lipsit de experiență personală, aș fi vorbit fără rost. Marile litigii se nasc din călcarea poruncii a șasea. Dacă în această privință nu am avea cunoștințe cît de cît îndestulătoare, s-ar putea în- tîmpla să îndreptăm sufletele pe o cale greșită. între noi putem să o spunem : o castitate absolută îngustează mintea.

— Sugrumă inteligența ! spuse Ponosse, amin- tindu-și propriile suferințe.

Și bînd vinul de Valsonnas, mai puțin bun decît cel din Clochemerle (din acest punct de vedere Ponosse era mai bine înzestrat decît Jouffe), cei doi preoți își dădură seama că o neașteptată asemănare a situației a făcut să se strîngă și mai mult legăturile de prietenie, care-i uniseră în tinerețe. Luară apoi cîteva hotărîri comode, de pildă aceea de a se spovedi, de acum înainte, unul celuilalt. Spre a scăpa de drumuri prea numeroase și obositoare, își potriviră zilele hărăzite slăbiciunilor trupești. în principiu aleseră luna și marțea, cînd erau liberi după marile slujbe de duminică, iar pentru spovedanie, joia. Se înțeleseră de asemenea să-și împartă deopotrivă osteneala : o dată va veni părintele Jouffe la Clochemerle pentru a se spovedi și a primi iertarea de la Ponosse, iar săp- tămîna următoare, va fi rîndul părintelui Ponosse să vină la Valsonnas, la prietenul său Jouffe, în același scop al spovedaniei și iertării păcatelor.

Această învoială iscusită s-a dovedit foarte bună timp de douăzeci și trei de ani. Cumpătarea cu care se foloseau de Honorine și Josepha, ca și plimbarea bilunară de patruzeci de kilometri mențineau pe cei doi preoți într-o stare de sănătate desăvîrșită, iar aceasta le dădea vederile largi și mila față de semenii, ale căror bune roade se văzură atît la Clochemerle, cît și la Valsonnas. În acest lung răstimp, nu s-a întîmplat decît un singur accident.

Era în 1897, în timpul unei ierni foarte grele. Într-o joi dimineață, părintele Ponosse se trezi foarte hotărît să facă drumul pînă la Valsonnas pentru a-și lua absoluțiunea bilunară. Tîin nenorocire, noaptea ninsese atît de tare, încît drumurile ajunseseră de neumblat. Neținînd seama de nimic, preotul din Clochemerle o porni la drum, în ciuda muștrărilor și strigătelor servitoarei sale : se socotea vinovat de un păcat de moarte, deoarece abuzase puțin de Honorine în ultimele zile, din pricina lîncezelii veghiilor de iarnă. Căzu de două ori și, cu tot curajul său, nu putu străbate decît patru kilometri. Se reîntoarse pe jos, cu greu, și ajunse la parohie clătănind din dinți. Honorine trebui să-1 culce și să-1 facă să transpire. Nenorocitul începu să aiureze din cauza păcatului de moarte, stare în care nu putea rămîne. De partea sa, nevăzîndu-1 venind pe Ponosse, părintele Jouffe se neliniști grozav. Avea liturghie a doua zi și se întreba cum să o celebreze. Din fericire, preotul din Valsonnas nu era lipsit de idei. O trimise în grabă la poștă pe Josepha, ducînd o telegramă adresată lui Ponosse, cu răspuns plătit : *Ca de obicei. Hotărîre neclintită. Miserere mei cu întoarcerea poștei. Jouffe*. Preotul din Clochemerle răspunse de îndată : *Absolvo te. Cinci pater, cinci ave. Ca de obicei, plus trei. Mari remușcări. Mi-serere urgent. Ponosse*. Absoluțiunea îi sosi telegrafic peste cinci ore,

cu un număr de rugăciuni pentru depășirea păcatelor.

Cei doi preoți fură atât de încântați de acest mijloc atât de iute și de ușor, încît se gîndiră să-l folosească întotdeauna. Dar un scrupul îi opri : însemna într-adevăr prea multă înlesnire păcatului. Pe de altă parte, dogma spovedaniei, în cele mai mici amănunte, își are originea într-o vreme cînd invenția telegrafului nici măcar nu putea fi bănuită. Practica introdusă de ei punea o problemă de drept canonic, care ar fi cerut luminile unei adunări de teologi. Le fu frică de erezie și se hotărîră să nu folosească telegraful decît dacă nu vor avea nici un alt mijloc, ceea ce nu s-a întîmplat de altfel decît de trei ori.

După douăzeci și trei de ani de la prima vizită făcută de Ponosse prietenului său, preotul Jouffe avu neplăcerea de a o pierde pe Josepha, în vîrstă de șaiszeci și doi de ani. Ea se menținuse aproape pînă în ultima clipă într-o stare fizică destul de acceptabilă, deși se mai împlinise pînă la greutatea de optzeci de kilograme, cifră considerabilă pentru -o persoană a cărei talie nu depășea un metru cincizeci și opt. De aceea acest greu supliment ce trebuia purtat i-a pricinuit umflături la picioare, i>ar stratul de grăsime de pe inimă împiedica acest organ să funcționeze nestingherit. A murit de un fel de anghină pectorală. Preotul Jouf- ie nu o înlocui : să formeze o nouă servitoare potrivit obiceiurilor lui i se păru o sarcină ce-i *întrecea* puterile. Cei cincizeci de ani, depășiți de mult, îi aduseseră liniștea. Se mulțumi cu o îngrijitoare care venea să facă puțină ordine la parohie și să-i pregătească prînzul. Seara — o supă și o bucată de brînză îi erau prea destul. Nemaivînd nevoie de iertare pentru păcatele sale greu de mărturisit, nu mai veni la Clochemerle. Această abținere răsturnă cu

totul viața de pînă atunci a preotului Ponosse...

Totul începu printr-un salt al temperaturii. În noaptea de 5 aprilie 1923, o boare ușoară de vin, din miazănoapte, încărcată de miresmele ținutului Bourgogne, limpezi cerul, spulberind nu se știe unde fulguiala întunecată, care, în ajun, involbu- rindu-se de la apus spre răsărit, la poalele munților Azergues, ce abia se desluseau învăluiți în pî- cla norilor umezi și murdari, umplea de supărare inimile cetățenilor din Clochemerle. Într-o singură noapte cantonierii azurului înlătură totul, des- fășurind stindarde și agățînd candelabre. Pe satinul albastru ce se întindea pînă dincolo de zare, soarele cu obrajii strălucind de bucurie dăruia multă gingășie primelor rămurele și primelor flori, înviora flăcări și moleșea fetișcanele. Pe bătrîni îi făcea mai puțin ursuzi și dojenitori, mai înțelegători pe părinți, ceva mai puțin netoți pe polițai, mai toleranți pe oamenii cumsecade și pe femeile pioase, mai risipitori și milostivi pe zgîrciți : pe scurt, umfla toate piepturile. Vrînd-nevrînd, trebuiai să faci cu ochiul acestui hoțoman ce sfărîma cu lumina sa borcanele de culoarea smaraldului și a mușcatei, ale lui Poilphard.

Domnișoara Fouache vindea mai mult tutun, cîr- ciumarul Torbayou făcea săli pline în fiecare seară, părintele Ponosse făcea o rețetă mai bună la chetă, farmacistul se plîngea de prea multă abundență, doctorul Mouraille vindeca totul dintr-o dată și sigur, notarul Girodot redacta contracte de căsătorie, Tafardel pregătea o lume mai bună și suflarea sa mirosea a rezeda, Piechut își freca mîinile pe ascuns, și între sinii decolțați ai frumoasei Judith ai fi zis că au adormit zorile galeșe.

!

O poleială înnoise lucrurile, inimile adunaseră un mănunchi de iluzii ce le făcea povara vieții mai ușoară. De pe vârful cetățuii se zăreau păduri încă uscate, roșcate, de-abia dezbrăcate de scama iernii, pământuri brune, grase, străpunse de lujeri timizi, cîmpii fragede, împodobite cu puful griului răsărit de curînd, care iscau în clochemerleni pofta de a se zbengui ca niște mînji scăpați din friu, săltîndu-și crupa, întotdeauna mai sus decît nasul, sau ca niște viteluși mucoși ce pare că ar fi șterpelit de pe undeva patru țaruși pentru a-și face piciorușe din ele.

Clochemerle era prins într-un vârtej de fiori călduți, fermecat de concertul reînvierii a miriade- de ființe nevăzute, totul era botez, prim pas, prim zbor, prim țipăt. O dată mai mult, lumea era iar întărcată. Iar soarele, foarte indiscret, bătea oamenii pe umăr ca un vechi tovarăș regăsit.

— Ah, Doamne — spuneau clochemerlenii — ce dar minunat o zi ca asta !

Și simțeau doruri vechi cît lumea — care sînt legea lumii mai presus de legile și normele morale înguste. Nevoia ancestrală te mîna să hăituiești fetele frumoase, proaspete, cu șolduri imense ca eternitatea, cu sini și coapse de paradis pierdut, răzbătea la lumină nevoia de a te năpusti ca un semizeu tri-umfător asupra acestor fecioare palpitante, asupra acestor căprioare cu ochi umezi, bune de iubit. Iar la femei renăștea dorința biblică, întotdeauna vie, de a duce în ispită, așteptînd goale pe pajiști, cu mîngîierea zefirului în coșitele lor nerăbdătoare, înconjurate de salturile marilor sălbăticiuni docile, venite să guste polenul trupurilor lor în floare, să se ivească biruatorul de care au consimțit încă dinainte să fie înfrînte, asta neînsemnînd decît vicleana lor izbîndă. Instinctele ivite din primele timpuri se încurcau în capetele celor din Clochemerle cu idei vagi, sădite de civilizație și învîlmășeala lor prea complicată

îi zăpăcea. Era o primăvară grozavă, care le cădea pe neașteptate pe creier, pe umeri, pe măduvă. Erau zguduiți, năuciiți cu totul.

Și vremea aceasta urma să mai țină. Sosisese tocmai la timpul potrivit pentru serbarea inaugurării, hotărâtă pentru 7 aprilie, într-o sim- bătă, ceea ce îngăduia lumii să se odihnească duminică. Această manifestare trebuia să afirme victoria lui Barthelemy Piechut și a lui Tafardel. Vespasiana, încă ascunsă sub o pînă, era construită la intrarea în fundătura Călugărilor și sprijinită de zidul Galeriiilor Beaujolaises. Inspirată de primar, întotdeauna dornic să atragă la Clochemerle cîteva personalități politice, municipalitatea luase hotărî- rea să organizeze cu acest prilej o serbare populară, plină de vioiciune cîmpenească, menită să consfințească succesul urbanismului rural. Reuniunea fusese anunțată sub numele „Sărbătoarea vinului din Clochemerle”, dar adevăratul motiv era vespasiana. La serbare vor lua fără îndoială parte deputatul Aristide Focart, mai mulți consilieri departamentali, primarii din ținuturile învecinate, cîțiva înalți funcționari din minister, trei președinți de asociații vinicole, cîțiva erudiți din regiune, precum și poetul Bernard Samothrace (pe adevăratul său nume Jo- seph Gamei), care urma să sosească din împrejurimi, aducînd cu sine o odă rustică și republicană, compusă anume pentru acest prilej. În fine, cel mai ce- lebru dintre odraslele Clochemerle-ului, Alexandre Bourdiilat, fost ministru, făgăduise că va fi și el de față.

Totii cei ce la Clochemerle profesau idei avansate se bucurau de această manifestare, în tîrîp ce, dimpotrivă, conservatorii stăteau îmbufnați. Doamna baroană de Courtebiche, solicitată indirect să-și facă apariția, făcu cunoscut, cu neobrăzarea ei obișnuită, că nu se va „face de ris în tovărășia unor mitocani”. Cuvîntul era dintre cele greu de uitat. Din



fericire, atitudinea ginerelei ei, Oscar de Saint-Choul, îi răscompără puțin păcatul. Neavînd nici o profesie, nici pricepere pentru vreo muncă, acest gentilom pregătea o eventuală candidatură politică de nuanță încă neprecizată, deoarece prudența îl sfătuia să nu supere fără rost nici un partid, atîta vreme cît nu-și va fi proclamat încă convingerile, ceea ce nu va face decît în ultima clipă, pentru a înlătura astfel orice pripeală, și orice risc de greșeală în profesiunea sa de credință. Răspundea foarte politicos emisarilor democrați — ușor descumpăniți de siguranța cu care își purta monoclul și de bună-cuviință exagerată și cam disprețuitoare cu care afirma — că baroana era o făptură din alte vremuri, păs- trînd încă prejudecățile timpului ei, pe cînd el are o concepție mai largă despre datoriile civice, și că nici o inițiativă legitimă („nu spun legitimistă, domnilor, băgați bine de seamă !” — remarcă însoțită de un suris fin) nu l-ar putea lăsa indiferent. „Am o deosebită stimă — spuse el — pentru Barthelemy Piechut al dumneavoastră. Ascunde o vastă inteligență sub un fel de a fi voit simplu și într-adevăr savuros. Voi fi dintre ai voștri. Dar trebuie să înțelegeți, scumpii mei prieteni, că, în situația mea ereditară, nu pot să fac pentru voi pe vedeta. Vai, noblețea obligă ! Mă voi mulțumi deci cu o simplă apariție, destinată mai ales să dovedească că există printre rîndurile monarhiste (străbunicul meu matern a fost tovarășul de exil al lui Ludovic al XVIII-lea și faptul acesta îmi creează unele îndatoriri, trebuie să admiteți, domnilor !) că există, zic, în rîndurile noastre oameni pe care pasiunea nu-i orbește și care sînt dispuși să prețuiască la adevărata lor valoare străduințele voastre.” Pentru Barthelemy Piechut reușita se prevedea deci desăvîrșită, încununată de sfidare discretă, așa cum o dorise. Răspunsul

jignitor al baroanei îi dădea siguranța că manevra lui fusese bună.

\*

\*★

Dimineața memorabilei zile fu splendidă. Temperatura era cum nu se poate mai potrivită pentru o adunare veselă și plină de strălucire. Un automobil închis, condus de Arthur Torbayon în persoană, se duse să-l aducă pe Alexandre Bourdillat de la Ville-franche, unde își petrecuse noaptea. Mașina se întoarse pe la ora nouă, tocmai în clipa cînd sosea încă una din care coborî Aristide Focart, deputatul. Cei doi bărbați s'e loviră nas în nas, fără plăcere. Aristide Focart spunea oricui voia să-l asculte că fostul ministru era „un nătărău bătrîn și corupt, a cărui prezență în rîndurile noastre pune o armă la indemîna adversarilor noștri”, iar Bourdillat îl numea pe Focart „unul dintre micii ariviști lipsiți de orice scrupul, care sînt plaga partidului și ne desconsideră”.

Combătînd sub același drapel, acești domni cunoșteau buna părere pe care o aveau unul despre celălalt. Dar politica învață pe oameni stăpi- nirea de sine. Ei își deschiseră larg brațele și se îmbrățișară loial, cu un patos de estradă însoțit de un tremolo cavernos, pornit din fundul gîtlejului, manifestări comune tribunilor de tip sentimental și actorilor care fac să plîngă subprefecturi întregi.

Încîntată de dovada frăției care îi unește pe conducătorii săi, mulțimea clochemerlenilor, cuprinsă de respect, admiră augusta îmbrățișare. Cînd ea se sfîrși, Barthelemy Piechut păși înainte și din toate părțile se auziră interpelări prietenești, dozate la gradul de deferență cuvenit : „Bravo, Bourdillat ! — Sîntem mîndri, domnule ministru ! Bună ziua, Barthelemy ! Bună ziua, bătrînul, dragul meu prieten ! Ați avut o idee foarte bună !”

— Ce vreme minunată ! spunea Bourdillat. Și ce plăcere resimt revăzîndu-mă aici, în

bătrînul meu Clochemerle ! Mă gîndesc adesea cu emoție la voi, iubiții mei prieteni, iubiții mei concetățeni ! adăugă el, la adresa primelor rînduri de spectatori.

— A trecut mult timp, domnule ministru, de cînd ați părăsit Clochemerle ? întrebă primarul.

— Mult timp ? Drace !..., Trebuie să se fi scurs cam la vreo patruzeci de ani... Da, peste patruzeci de ani. Dumneata mai erai un mucos, bunul meu Barthelemy.

— Hei, domnule ministru, șovăiam între mucii și mustață.

Dar nu aleseseși încă ! replică Bourdillat, izbucnind într-un ris puternic și sincer, atît de plin de vigoare intelectuală și fizică se simțea în dimineața aceea

.Asistența primi cu exclamații măgulitoare aceste replici atît de frumoase, cu totul în spiritul tradiției franceze, care a așezat întotdeauna în fruntea treburilor comune oameni plini de duh. Se mai rî-dea încă respectuos cînd un necunoscut înalt de stat se strecură pînă la fostul ministru. Purta o ciudată redingotă înfoiată, pe care, după croiala datînd vizibil din secolul trecut, părea să o fi primit moștenire. Vîrfurile unui guler tare, care îi strîngea fără milă traheea, îl sileau să ridice capul. Capul acesta, cu o înfățișare de altfel izbitoare, era acoperit cu o pălărie de fetru cu boruri largi, ușor vălurite, și împodobit la ceafă cu o coamă lungă, așa cum poate fi văzută pe gravuri la Ioan Botezătorul, la Vercingetorix, la Renan, iar pe drumuri, la bă-trinii rătăcitori, cărora autoritățile municipale le interzic staționarea. Absalonul<sup>1</sup> înveșmîntat în doliu, cu aerul absorbit, propriu cugetelor înalte, ținea în mîna sa, înmănușată în negru, un prețios sul

<sup>1</sup> Absalon, personaj biblic, fiu al lui David, care avea păr lung ; a murit într-o luptă tocsiai din pricina acestui păr lung care i s-a încălzit într-un pom. (n.r.)

de hîrtie. Lavaliera bogată de sub bărbie și panglica Legiunii de Onoare întregiau înfățișarea lui severă. Necunoscutul se înclină, scoțindu-și în același timp, cu un gest larg, pălăria, dezvăluind că în ceea ce privește totalitatea sistemului său capilar, nu trebuie să te încrezi în chica uriașă ce-i acoperea ceafa din belșug.

— Domnule ministru — spuse Barthelemy Piechut — dați-mi voie, vă rog, să vă prezint pe dl. Bernard Samothrace, celebrul poet.

— Cu dragă inimă, iubitul meu Barthelemy, cu plăcere, cu cea mai mare plăcere. De altfel, Samothrace, parcă am mai auzit de numele acesta. Trebuie să fi cunoscut eu Samothraci. Dar unde, cînd...? Trebuie să-mi cer iertare, domnule — spuse el, îndatoritor și simplu, poetului — dar întîlnesc atîta lume... Nu-mi pot aminti toate chipurile și toate împrejurările.

Așezat foarte aproape, Tafardel îi sufla cu un zel desperat : „Victoria ! Bagă de seamă ! Victoria de la Samothraee ! Istoria greacă ! Insulă, insulă din Arhipelag...” Dar Bourdillat nu-l auzi. El strînse mina nou-venitului, care aștepta o altă dovadă de stimă, mai personală. Omul politic înțelese :

— Așadar — reluă el — sinteți poet, scumpul meu domn ? Asta-i foarte bine, poet... Cînd reușești în această meserie, poți ajunge departe. Victor Hugo a sîrșit prin a fi milionar în cele din urmă... Am avut altădată un prieten care scria și el niște fleacuri. A murit la Lariboisiere, sârmanul de el ! Nu spun asta ca să vă descurajez. Și faceți versuri de cîte picioare ?

— De orice dimensiune, domnule ministru. — Vai, ești foarte îndeminatic ! Și ce fel sînt ? Triste, vesele, șăgalnice, cîntecele poate ? Asta se pare că aduce un venit frumos.

— Scriu în toate genurile, domnule ministru.

— Din bine în mai bine ! Pe scurt, ești un adevărat poet, ca academicienii. Minunat, minunat ! Îți voi spune atunci că pe mine versurile...

Pentru a doua oară de la sosirea sa la Clochemerle, fostul ministru avu unul din acele cuvinte potrivite care au un rol atât de mare în popularitatea unui om politic. El schiță surîsul modest ce însoțea la dînsul declarația : „Sînt fiul operelor mele."

— în materie de rime — spuse fostul ministru — nu mă pricep cu adevărat decît la rimele pămîntului. înțelegi doar, scumpul meu domn Samothrace, am fost la Agricultură !

Din nenorocire, delicata aluzie a lui Bourdillat la vechea sa funcție nu a putut fi auzită de toți. Dar cei care au prins-o i-au asigurat un succes cu totul îndreptățit, și vorbele ministrului, repetate de ei și altora, au creat în tîrgușor un mare curent de simpatie : ele aduceau clochemerlenilor dovada că onorurile nu-l îmbătaseră pe ilustrul lor concetățean, care știa să găsească accentele de bonomie ce încîntă mulțimile.

Un singur om nu împărtăși acest entuziasm : poetul însuși, care suferea, ca mulți indivizi din tagma sa, de tendința bolnăvicioasă de a se crede persecutat. El trecu cuvintele lui Bourdillat în contul afronturilor pe cai-e geniul său trebuia să le îndure. Pierdut acum în mijlocul vulgului, se gîdea cu amar la felul în care ar fi fost tratat la Versailles cu două secole în urmă. Se gîdea la Rabelais, la Racine, la Corneille, Moliere, La Fontaine, la Voltaire, la Jean Jacques Rousseau protejați de împărați și prieteni ai prințeselor. Ar fi plecat, fără îndoială, dacă nu ar fi avut în mînă poemul, o operă de căpetenie de o sută douăzeci de versuri, rod al nopților de veghe timp de cinci săptămîni încheiate și al unei febre lirice întreținute cu drojdie de Beaujolais, în urma cărora se mai simțea și acum mort de

osteneală. Această operă urma să o citească în fața a două mii de persoane, printre care se vor găsi poate și doi sau trei adevărați oameni de litere. Era un prilej pe care un poet îl întâlnește arareori într-o societate în care elitele nu sînt prețuite cum se cuvine.

Între timp, cortegiul se îndrepta înspre piața din Clochemerle, unde fusese înălțată o tribună. Clo- chemerlenii se înghesuiră în jurul tribunei, aduși într-o stare de bună dispoziție de un prînz unde excelentele cîrnătării fuseseră udate din plin de multe pahare de vin, pline ochi. Profitînd de vremea călduță, bărbații nu purtau pardesiuri, iar femeile își arătau, pentru prima dată în acest an, mari întinderi din pielea lor mată, cu atît mai albă, cu cît fusese mai bine acoperită toată iarna. Vederea acestor frumoase decolteuri, a minunaților umeri rotunzi, a subsuorilor pe care străluceau boabe de rouă, a coapselor puternice, bine reliefate în rochiile ușoare, umplea de bucurie toate inimile. În această stare, oamenii erau gata să aplaude orice, din simpla plăcere de a face zgomot și a simți că renasc. Coriștii cerului întonau, cu arabescuri înaripate și triluri șăgalnice, dar cu glasuri puțin cam stridente, nefiind încă destul de exersate, preludiul la soloul maiestuos al elocin- ței oficiale. Soarele, șef al protocolului, regiza totul pe față.

Seria discursurilor începu prin cîteva cuvinte de bun venit și mulțumire pe care le rosti Barthelémy Piechut cu un tact și o modestie ce stăteau deasupra neînțelegerilor de partid. Nu spuse" mai mult decît era nevoie și atribui meritele înfrumusețărilor realizate la Clochemerle întregii munici- palității, acest mare corp indivizibil, care își datora viața votului exprimat liber al concetățenilor săi. Se grăbi apoi să dea cuvîntul lui Bernard Samo- thrace, pentru a recita versurile de bun venit închinete lui

Bourdillat. Poetul își desfășură sulul de hîrtie și începu să citească cu o voce sonoră, articulînd puternic fiecare cuvînt și punînd în valoare fiecare intenție a textului :

Tu, mare Bourdillat, al țării pilastru, De jos ai pornit-o, ajuns-ai un astru. Pășit-ai 'nainte prin străduință grea Și numai talentul a fost puterea ta. Prin tine Clochemerle-ul a ajuns în lume Să aibă o faimă, un mare renume. Cetatea îți strigă prin glasul-mi acum :

Trăiască ministrul și gloriosul-i drum !

Masiv, așezat în fotoliul său, Bourdillat asculta elogiile, scuturînd cîteodată din capul său mare și încărunțit, pe care îl ținea aplecat înainte. Se întoarse înspre Piechut :

— Spune-mi, Barthelemy, cum numiți voi felul acesta de versuri ?

Tafardel, care nu-l părăsea niciodată pe primar, stătea în spate. Răspunse fără a fi rugat :

— • Alexandrini, domnule ministru.

— Alexandrini ? făcu Bourdillat. Ah, ce drăguț, foarte drăguț ! Știe să se poarte băiatul ăsta. E reușit, foarte reușit. Citește ca un actor de la Comedia Franceză.

Fostul ministru socotea că alegerea alexandrinilor se datora unei delicate atenții, pe dînsul che- mîndu-l Alexandre.

Sfîrșind poemul, Bernard Samothrace, în timp ce clochemerlenii aplaudau și strigau : „Trăiască Bourdillat !”, își înfășură manuscrisul la loc, oferin- du-l fostului ministru, care-l strînse pe poet la pieptul său. Cu degetele arătătoare zdrobi în colțul pleoapelor cîteva lacrimi de un minunat efect.

Atunci se ridică Aristide Focart. Nou ales, Focart făcea parte din aripa de extremă stîngă a partidului. Era însuflețit de avîntul tinereții ce are totul de cîștigat și de o ambiție nesatisfăcută. Pentru a parveni mai repede, voia să izgonească pe vechii aleși, care căutau să evite orice schimbare, neavînd

altă grijă decât să-și păstreze pozițiile, într-o anumită clipă începea să se vorbească de Focart ca de omul zilei de mâine. Focart știa acest lucru, după cum cunoștea și necesitatea de a presăra în fiecare dintre discursurile sale fraze agresive, menite să satisfacă clientela fanatică pe care se sprijinea. La Clochemerle, pe acest pământ al împă^ cării, nu se putu opri să nu rostească câteva cuvinte, care-l ținteau pe Bourdillat: «Generațiile se succed ca valurile ce izbesc în mal și, prin repetarea lor neostenită, îl surpă încetul cu încetul. Să nu încetăm o clipă să batem în malul vechilor erori, al egoismelor, al privilegiilor scandaloase, al abuzurilor și al inegalităților renăscînde'. Oameni de mare merit au putut fi altădată buni servitori ai Republicii. Ei culeg astăzi laurii, și pe bună dreptate. Nimeni nu se bucură mai mult decât mine. Dar la Roma, consulul încununat cu lauri renunța la comandament în plin triumf, în favoarea tinerilor generali mai activi, și aceasta era bine, era nobil, făurea măreția patriei. Niciodată, democrația nu trebuie să stea pe loc. Vechile regimuri au pierit din cauza inerției și a concesiilor lașe față de corupători. Noi, republicanii, nu vom cădea niciodată în această greșală. Vom fi tari. Vom păși vitejește în întâmpinarea viitorului, cu metode generoase, juste și îndrăznețe, inspirate de un ideal ce-și propune să ducă omenirea la un grad de demnitate și de fraternitate din ce în ce mai desăvîrșit. Iată de ce, Alexandre Bourdillat, scumpul meu Bourdillat, dumitale, a cărui frunte o văd încununată de un nimb pur, sub arcurile de triumf înălțate în acest frumos Clochemerle, care e al dumitale, cum s-a amintit acum o clipă în termeni aleși, dumitale care ne-ai stat pildă și care ești la apogeul unei cariere minunate, îți spun: „Nu fii neliniștit. Vom ști



să păstrăm tinerețea, frumusețea Republicii  
pe care ai iubit-o și ai slujit-o cu atîta  
folos !"»

Magnifica tiradă stîrni entuziasmul.  
Alexandre Bourdillat dădu el însuși semnalul  
aplauzelor, spu- jiînd cu voce tare, cu brațele  
întinse într-un mare elan :

— Oh, bravo ! Foarte bine, Focart !

Apoi, schimbîndu-și infățișarea, trîntit în  
fotoliu, îi încredință primarului din  
Clochemerle, vecinul din stînga :

— E o secătură, o mare secătură, Focart  
ăsta. Încearcă să mă dea la o parte prin toate  
mijloacele, ca să se ridice el. Și cînd mă  
gîndesc că licheluța asta e opera mea, că eu  
însumi l-am trecut pe lista mea de candidați  
acum trei ani ! O să ajungă departe, colțosul !  
Cît despre Republică, îți dai seama că puțin îi  
pasă !

Barthelemy Piechut nu se îndoi nici o clipă  
că aceste cuvînte erau izvorîte dintr-o  
sinceritate de- săvîrșită, mult mai mult decît  
îmbrățișările și cununile pe care și le  
împleteau reciproc acești domni. Se convinse  
astfel că lipsa de informație îl făcuse să  
comită o greșeală invitînd în același timp pe  
Bourdillat și pe Focart, deși cel din urmă  
trecea cîteodată drept discipolul celui dintîi.  
Nu pierdu însă prilejul de a se lămuri și de a  
încurca puțin itele în folosul său.

— Focart are vreun cuvînt în partid ?  
întrebă el.

— Ce cuvînt vrei să aibă ? Face zgomot,  
atîta tot, și strînge în jurul lui pe nemulțumiți.  
Dar asta nu duce departe.

— Pe scurt, nu te poți încrede în  
făgăduielile lui?

Bourdillat întoarse înspre Piechut un obraz  
îngri-

joraț și neîncrezător.

— Ți-a promis ceva ? Ce anume ?

— Ceva cu totul lipsit de însemnătate...  
Am vorbit cu el numai din întîmplare... Deci,

spui că nu te poți bizui prea mult pe  
făgăduielile lui ?

— De loc, de loc ! Cînd ai nevoie de ceva,  
Barthelemy, adresează-mi-te direct mie !

— Asta-mi ziceam și eu. Mi-a fost însă  
întotdeauna teamă să nu te deranjez...

— Ei, se poate, Barthelemy, se poate ? Doi  
vechi prieteni cum sîntem noi ! Doamne  
Dumnezeule ! L-am cunoscut pe tatăl tău, pe  
bătrînul Piechut. Îți mai aduci aminte de tatăl  
tău ?... O să-mi vorbești mai tîrziu de  
problemele ce te preocupă. O să aranjăm totul  
noi amîndoi.

Asigurat astfel de sprijinul lui Bourdillat,  
Piechut nu se mai gîndi la altceva decît să-și  
asigure în același fel și sprijinul lui Focart,  
strecurîndu-i cîteva cuvinte asupra  
făgăduielilor lui Bourdillat, și întrebîndu-1  
dacă acesta din urmă era într-adevăr om de  
cuvînt și influent în partid. Lucrurile nu  
ieșeau prea rău. Își aminti de vorba tatălui  
său, bătrînul Piechut, care tocmai fusese  
pomenit : „Dacă ai nevoie de o brișcă și ți se  
oferă o roabă, nu face nazuri. Oricum, ia  
roaba. Cînd va veni și brișcă, o să le ai pe  
amîndouă”. Brișcă sau roabă, Bourdillat sau  
Focart, nu se putea ști... „înțelepciunea  
bătrînilor nu e de azvîrlit” — se gîndi Piechut.  
Se apropia de vîrsta la care propria sa  
înțelepciune, fiind contestată de cei mai tineri  
decît el, începea să adopte înțelepciunile pe  
care le negase odinioară. Își dădea seama că  
înțelepciunea nu se schimbă de la o generație  
la alta, ci de la o  
vîrstă la alta în cadrul generațiilor succesive.

★

★ \*

Sosi și rîndul lui Bourdillat, care trebuia  
să vorbească ultimul. Își scoase lornionul și  
cîteva foi de hîrtie pe care se apucă să le  
citească cu sîr- guință. Să spui că nu era  
orator, ar fi fost prea puțin. Se poticnea greoi

în propriul său text. Tot, tuși, clochemerlenii continuau să fie încînțați, datorită soarelui și pentru că era un prilej rar să vezi atîția proroci, și încă atît de siguri de profețiile lor, adunați în piața mare a orașelului. Bourdillat vestea ca și ceilalți un viitor de pace și de prosperitate, în termeni vagi, dar grandioși, care nu se deosebeau prea mult de cei folosiți de predecesorii săi la tribună. Toată lumea se arăta cît se cuvenea de pătrunsă, în afară poate de subprefect, care lăsa să se străvadă că atenția sa e silită. Acest tînăr distins, cu o expresie gînditoare pusă în lumină de uniforma neagră, cu fireturi de argint, părea un diplomat rătăcit într-o chermesă dintr-un ținut barbar. Cînd nu se supraveghea, pe trăsăturile sale se citea foarte deslușit cugetarea : „Ce meserie sînt silit să fac !” Auzise cu sutele discursuri de același calibru, rostite de toți tăgăduitorii de cîte în lună și în stele ai regimului. Se plictisea de moarte.

Deodată, sfîrșitul unei fraze căpătă o strălucire cu totul neobișnuită, nu datorită sensului, ci felului în care fusese pronunțat:

— ...Toți cei care au luptat ca cavaleri adevărați ai Republicii !

Cu un simț viu al oportunității, Bourdillat făcu să urmeze acestui sfîrșit de perioadă o tăcere ce îngădui nenorocitei apropieri de sunete să-și producă din plin efectul asupra celor inițiați.

„Vai, ce frumos ! Bourdillat e în mare formă” — își spuse subprefectul, ducîndu-și repede mîna la gură, ca unul ce simte cum i se urcă din stomac o mică necuviință pe care e decent s-o înăbuși. Plictiseala sa încetă imediat.

— „*Errare humanum est* !”<sup>1</sup> spuse doct Tafar- del. Lapsus, lapsus, un simplu lapsus !

---

<sup>1</sup> A greși e omeneste (în limba latină), (n.r.)

Și care nu întunecă cu nimic frumusețea ideilor.

— E de mirare — strecură notarul Girodot la urechea vecinului său — că nu l-au cocoțat la Instrucțiunea Publică !

Nu departe, se afla Oscar de Saint-Choul, ale cărui ghetre, pantaloni, mănuși și pălărie alcătuiau o armonie de nuanțe cafenii, neobișnuite.

Uluiala făcu să-i sară monoclul din arcada sprân-cenei. Punându-l la loc, acest gentilom mirat strigă :

— Pe sufletul străbunicului meu, mort în exil, iată un ciudat fel de retorică !

În același timp un zgomot neobișnuit răsună în aerul tare al acestei preafrumoase dimineți. Farmacistului Poilphard îi veni să izbucnească într-un hohot de râs, care se preschimbă într-un sughit enorm.

Deputatul Focart, care se înăbușea de furie la stînga lui Barthelemy Piechut, unde se așezase, nu ascunse primarului din Clochemerle ce gîndea:

— Ce zici ce nătărău, dragul meu Piechut ! Nu, zău, ce neghiob Bourdillat ăsta, ce diplodocus al neghiobiei ! Și cînd te gîndești că din ăsta au fost în stare să fabrice un ministru ! Cunoști povestea?... Chiar nu o cunoști ? Trece din gură în gură prin tot Parlamentul, dragul meu. Nu trădez nici un secret dacă ți-o povestesc.

Și rezumă cariera lui Alexandre Bourdillat, marele bărbat din Clochemerle, fost ministru al Agriculturii

.În frageda tinerețe, Bourdillat venise la Paris angajîndu-se piccolo într-o cafenea. Se căsătorii mai tîrziu cu fiica unui cafegiu și se așeză el însuși la Aubervilliers, deschizîndu-și o cafenea. Timp de douăzeci de ani localul său fu un centru foarte activ de propagandă electorală, sediul mai multor grupări politice. La vîrsta de patruzeci și cinci de ani, Bourdillat se înfățișă într-o bună zi unui mem-

bru influent al partidului. „Fir-ar a dracului de treabă — strigă el — iată atîta vreme de cînd fabric deputați, plătind băuturile, nu mi-a mai venit și mie rîndul ? Vreau să fiu deputat, fir-ar a dracului de treabă !" Aceste motive fură apreciate ca fiind de o logică desăvîrșită, cu atît mai mult cu cît cafegiul avea tot ce trebuie pentru a face față pe larg spezelor alegerii sale. În 1904, la patruzeci și șapte de ani, a fost ales pentru prima oară. Metoda de a deveni deputat, care îi reușise atît de bine, o folosi și pentru a ajunge ministru. De-a lungul anilor, ei nu încetă să spună : „Adică cum, fir-ar a dracului de treabă, sînt din nou uitat ? Și doar nu sînt mai netot decît alții ! Și am făcut mai mult pentru partid cu aperitivele mele decît oricare dintre acești preacinstiți domni cu toate discursurile lor !" În fine, se ivi un prilej, în 1917. Clemenceau își forma ministerul. îl primi într-un mezanin din strada Franklin pe președintele partidului : „Ce oameni îmi propui ?" spuse el. între alții, fu citat și numele lui Bourdillat. „Bourdillat ăsta al dumneavoastră e un dobitoc bătrîn ?" întrebă Clemenceau. „Vai de mine, domnule președinte — î se răspunse — fără a fi prea remarcabil, ca om politic face parte dintr-o medie onorabilă..." „Este tocmai ceea ce voiam să spun !" ripostă omul de stat, făcînd cu mîna un gest hotărît, care suprima orice subcategorisire inutilă. Rămase o clipă pe gînduri. Apoi brusc : „Fie — spuse el — îl iau pe Bourdillat al dumneavoastră. Cu cît voi avea mai mulți imbecili în jurul meu, cu atît voi avea mai multe șanse să nu fiu bătut la cap !" — Nu găsești că povestea e drăguță ? insistă Focart. Tot Clemenceau numea prostia „împărăția lui Alexandre", iar imbecililor le spunea „credincioșii supuși ai lui Alexandre, împăratul nătăfleți- lor". Ai auzit vorbindu-se

despre discursul de la Toulouse, capodopera  
lui Bourdillat ?

Aristide Focart nu-și întrerupse  
destăinuirile decât pentru a aplauda și a da  
semne de aprobare călduroase. între timp,  
Bourdillat își urma drumul cu perseverență,  
însăilind formule încercate, trecute prin  
patruzeci de ani de întruniri politice. In fine,  
ajunse la ultimele rinduri ale fițiicilor sale și  
delirul clochemerlenilor atinse culmea.  
Oficialitățile se sculară și o luară pe strada  
mare, îndrep- tindu-se spre centrul  
orășelului, urmați de mulțime. Acum avea să  
înceapă inaugurarea plină de vioiciune a  
micului edificiu pe care clochemerlenii îl  
numeau de pe acum „Mozaicul lui Piechut”.  
*în românește de VERA CALI*

# M A R C E L A Y M E

arcei Ayme e unul dintre cei mai cunoscuți  
umorști ai prozei franceze contemporane.  
Romancier și nuvelist, a scris de asemenea  
comedii și scenarii, dialoguri de film.

Caracteristic la Ayme este modul cum se  
îmbină comicul cu fantasticul. Utilizarea  
satirică a fantasticului e foarte veche. In  
secolul al XVIII- lea Swift și continuatorii lui  
au arătat câtă eficacitate satirică are  
procedeul. La Ayme, însă, fantasticul  
pătrunde cu naturalețe în descrierea faptelor  
de fiecare zi. Trecerea de la un plan la altul  
se face frecvent și pe nesimțite.

Ca la mulți scriitori contemporani,  
procedeul acesta e folosit de Ayme în sensuri  
deosebite, reflectînd o ideologie  
contradictorie. în afară de basme  
fermecătoare, procedul se ivește în "paginile

de critică socială din „Străbătătorul de ziduri”, carte apărută în 1943, în timpul ocupației hitleriste a Franței și ascunzînd în limbajul fantastic dușmănia față de ocupant și de francezii colaboraționiști. Dar există și o folosire gratuită, uneori șablonizată a fantasticului, care își pierde astfel virtutea satirică. Grotescul, de asemenea, e presărat uneori abuziv.

În muKe pagini, Ayme îl continuă pe Courte- line, descrie ironic mediocritatea burgheză, existența îmbîcsită a micului funcționar servil la slujbă și tiran în familie, în afară de volumul de nuvele citat, principalele scrieri ale lui Ayme sînt romanele „Iapa verde”, „Chipul frumos”, precum și „Poveștile motanului cocoțat”

#### .BASTONUL

Soții Sorbier se hotărîră să folosească după- amiaza de duminică pentru a face o mică plimbare... Doamna Sorbier își strigă pe fereastră copiii — pe Victor și pe Felicien, care se jucau pe stradă, zvîrlindu-și unui altuia gunoaie în față.

Le plăceau jocurile sălbatice care le vîră pe mame în toți sperieții.

—Veniți să vă îmbrăcați — spuse dînsa — mergem la plimbare. E o după-amiază de duminică cu un soare strălucitor.

Fiecare se înțoli cu hainele de sărbătoare. Victor și Felicien își puseră costumele de marinar cu o silă pe care nu și-o ascundeau de fel. Copiii visau să aibă haine de oameni mari, dar trebuiau să le aștepte pînă în ziua primii împărțășanii, cînd o să primească și cite un ceas adevărat, de argint.

Tatăl își puse gulerul tare și potrivi o cravată papion. Cînd să-și îmbrace sacoul, se uită la mîneca stîngă cu un aer serios și spuse soției sale :

— Mathilde, ce-ai zice dacă aș da jos brasarda de voal ? La Paris nimeni nu mai poartă doliu.

— Faci cum vrei — ripostă Mathilde, pe un ton sec. N-au trecut nici două luni de cînd a murit unchiul Emil, dar la urma urmei, nu era decît unchiul meu... iar tu, tu uiți repede oamenii !

— Știi foarte bine, Mathilde, ce spunea unchiul tău Emil : „Cînd voi muri, dragii mei...”

— Firește, nu ești obligat să-i respecti pe morții mei, dar trebuie să recunoști că eu am purtat întotdeauna doliu după toate rudele tale. De opt ani de cînd sintem căsătoriți, aproape nu am părăsit negrul...



Sorbier dădu din cap cu un aer nemulțumit și nu găsi nimic de răspuns. Părăsindu-și proiectul, își puse sacoul. Totuși nu resimți vioiciunea virtuoasă pe care ți-o dă de obicei renunțarea. își contemplă melancolic imaginea în oglinda dulapului și oftă :

— Știi, chestiunea e că se observă foarte bine... Dacă ar fi o haină de culoare închisă, aş mai zice...

Sorbier nu era exagerat de cochet. în timpul sâp- tămîinii, la birou, se împăca foarte bine cu haine decolorate, ba chiar peticite, dar socotea pe drept cuvînt că duminica este făcută ca să te îmbraci cu oarecare distincție. într-adevăr, cum ai îndura ocările șefului de serviciu dacă n-ai ști că ai acasă un costum de sărbătoare ? E o chestiune de demnitate umană. Or, sare în ochi că o brasardă de crep compromise eleganța unui costum. Pe de altă parte, doliul este doliu, nu poți să i te pui împotriva, mai ales dacă ești căsătorit și tată de familie.

\*  
★ ★

între timp, Victor și Felicien se jucau de-a v-ați ascunselea sub masa din sufragerie. Li se spusese totuși că nu e un joc pe care să-l joaci în casă. Se întâmplă ca un vas de fructe să cadă pe parchet și să se spargă. Auzind zgomotul, mama sosi într-un suflet, trase o palmă celui care-i venea mai la îndemână și închise pe unul dintre băieți în closet, ca să-i despartă. Astfel, copiii fiind despărțiți, putea să se îmbrace în liniște, fără să-i fie teamă de o catastrofă. întorcându-se în cameră, își văzu soțul, așezat în fotoliu, privind plafonul. Un suris de beatitudine îi mijise pe buze și își mîngîia mustața aspră ca o perie. Ce te tot uiți în tavan ? Mă întreb ce poți să mai rumegi acolo, cu surisul tău fără rost ? ; r— Am chef... închipuie-ți, Mathilde, că mi-a venit o idee, acum, pe loc. Am chef...

Murmura ca-n vis. Soția îl sili să vorbească, simțind că-i vorba de o nouă prostie. ; >— Am chef — urmă el — să iau bastonul unchiului Emil... Nu m-am gândit pînă acum la bastonul unchiului Emil... Nu crezi că în loc să-l lăsăm să zacă în sertar, în dulap, ar fi mai bine...

Mathilde făcu gura punga, iar el roși puțin. Evident, s-a cam grăbit să dorească bastonul, cînd mormîntul unchiului Emil e încă atît de proaspăt, așa cum femeia îi dădu să înțeleagă cu vocea mini-oasă și ochii umezi de indignare:

— Nici măcar două luni... Un om care a trudit toată viața ! Nici măcar nu s-a folosit vreodată de baston !

— Tocmai de aceea...

— Cum tocmai de aceea ? De ce zici tocmai de aceea ? N-are nici un rost să spui : tocmai de aceea. Dă-o-ncolo de treabă !

— Zic : tocmai de aceea. Și fața lui luă o expresie ermetică, ca și cum răspunsul său ar fi avut un sens misterios.

Mathilde își somă soțul să-i dea o explicație. El se apucă să fluiera. Ea își prinse jartierele gîn- dindu-se la ce represalii să recurgă. La două și jumătate toată lumea era strînsă în capul scării. Fără îndoială se părea că plimbarea va trebui să fie ceea ce erau toate plimbările de duminică : două ore de plictiseală întrerupte de o ședere mută în jurul unui țap de bere. Tatăl zise : „Hai, nătăfleți- lor, înainte !” Așa era obiceiul. Cînd să tragă ușa după el, se răzgîndi și zise cu un aer de-o desăvîr- șită nevinovăție, care o înșelă pe Mathilde :

Mi-am uitat ceasul. Coborîți, vă ajung imediat, numai cît mă duc și mă întorc. Alergă la dulap, trase sertarul și scoase bastonul unchiului Emil. Minerul de os gălbui, înfățișînd botul unui bulldog, era înșurubat pe o tijă de lemn lăcuit, încercuită cu o verigă de aur. Sorbier nu bănuise niciodată că faptul de a ține un baston în mîna dreaptă poate să dea omului o mai vie conștiință a demnității sale. Ajungîndu-și familia, ca- re-l aștepta în fața casei, nu se lăsă stîrnit de apostrofa furioasă a soției sale. Spuse, cu fermitatea unui om liber și a unui șef de familie hotărît să apere roadele răspunderilor de bărbat ce-i reveneau în mod natural :

— Ei bine, da, am luat bastonul unchiului tău. Nu văd ce-i rău în asta. Am treizeci și șapte de ani, o vîrstă. la care un om cu răspunderi poate pretinde să poarte un baston. Dacă ții ca cel al bă- trînului să rămînă în dulap, îmi voi cumpăra eu singur unul, și îți făgăduiesc că n-o să fie o marfă de doi bani.

Mathilde păstră o tăcere silită, temîndu-se de o faptă nesăbuită. La început cumperi un baston, apoi prinzi gustul cheltuielilor, ai

metrese... Pentru în- tîia oară de mulți ani încoace, ea aruncă asupra soțului ei o privire plină de spaimă și de admirație. Cu toate că îi lua în nume de rău necuviința sa față de defunct, nu se putea reține să nu remarce dezinvoltura boulevardieră cu care soțul ei își mînuia bastonul. Scoase un oftat aproape tandru, pe care însă Sorbier îl interpretează drept un semn de ranchiună.

— Dacă te dor picioarele — spuse dînsul

— • întoarce-te acasă ! Merg eu mai departe cu copiii, nu-ți fie teamă, n-o să se plîngă....

— Nu e vorba de picioarele mele... dar de ce zici că copiii...

— Nu mă crezi în stare să-mi plimb copiii ? Vrei să spui, fără îndoială, că nu sînt un tată bun ?

Rînji orgolios și amar. Victor mergea cu cîțiva pași înaintea familiei, în timp ce Felicien dăduse mîna mamei sale, care îl ținea strîns. Sorbier băgă de seamă acest lucru și declară tăios, avînd nevoie să-și afirme autoritatea printr-o inițiativă îndrăzneată :

— Nu pricep de ce băiețașii să fie opriți să se amuze. Hai, Felicien, n-o mai ține de mîna pe mama.

— Cînd sînt împreună — obiectă Mathilde — știi doar că nu-i mai poți stăpîni. Își rup hainele, cu siguranță, dacă nu cumva ajung sub o trăsură... După ce accidentul s-a întîmplat, e prea tîrziu...

Sorbier nu răspunse și, dîndu-i lui Felicien o lovitură afectuoasă de baston peste pulpe :

— Haide, du-te după frate-tu ! E mai vesel decît să măsoari strada de la un cap la altul ținîndu-te de fustele mamei tale.

Felicien lăsă mîna mamei și se duse să-i facă lui .Victor surpriza unui picior în spate.

Victor ripostă cu o palmă. O beretă se rostogoli până în mijlocul străzii. Mathilde privi consecințele inițiativei paterne simulînd o nepăsare nu lipsită de ironie. Sorbier se porni pe ris și spuse blajin :

— Ștengarii ăștia sînt o comoară. Ar fi păcat să nu-i lași să zburde în voia lor.

Totuși recunoscu necesitatea de a le îndruma zbenguielele.

— Rămîneți în fața mea, să vă pot ajunge cu bastonul, și jucați-vă frumos. Deoarece am plecat devreme, vom face o plimbare frumoasă : va fi pentru voi un prilej să vă instruiți.

★

★ \*

Familia străbătu un kilometru de străzi și de bulevarde. Tatăl arăta monumentele cu bastonul și ținea discursuri cu un șuvoi de cuvinte și o veselie care o scoteau din fire pe soția sa.

— E plin de monumente istorice pe aici.

Uite acolo magazinul Luvrului... aici Ministerul Finanțelor... Iată și statuia lui Gambetta, cel care ne-a salvat onoarea în '70... Amintiți-vă !

Puțin mai departe, Victor observă o femeie goală, stînd în picioare pe un soclu, și o arătă cu degetul...

— Și cea de colo, tată ? Cine e ? Ne-a salvat și ea onoarea ?

Tatăl avu o mișcare de nemulțumire. Recunoscu cu o voce înțepată :

— E o femeie... hai, ce stai priponit locului !

Și-l împinse pe Victor cu vîrful bastonului. Îl

izbi neplăcut să audă cum un băiat atît de tînăr îi pune întrebări asupra unei femei

goale. Dar își reveni aproape de îndată, și făcându-i semn cu cotul soției, observă cu un glas din care răzbătea un reproș deocheat, de-abia subînțeles :

— Ba chiar o femeie grozav de bine făcută... Se vede că a ieșit din mîna unui artist. Ia privește !

Gîndindu-se la imperfecțiunile sale, pe care ie ascundea cu greu sub corset, Mathilde avu un aer de dezaprobare dureroasă. Sorbier înrăutăți lucrurile făcînd să se audă un plesnet lacom al limbii.

— Al dracului de bine făcută ! N-o să-mi spui că nu-i așa ? Nici nu poți visa o femeie mai bine făcută.

Mathilde răspunse printr-un fel de murmur nelămurit, care era mai puțin o dezmințire decît un protest pudic. Sorbier se revoltă, ca și cînd ar fi fost învinuit de o minciună. I se părea că ea urmărește să-i compromită, prin observații de rea-cre-dință, demnitatea conferită de bastonul unchiului Emil. Luînd-o pe Mathilde de braț, o împinse pînă la picioarele statuii, cu un elan grăbit.

Ia privește linia soldului, rotunjimea pîntecelui, ei, ce ai de zis ? Un pîntece de-abia bombat, atît cît trebuie să fie bombat un pîntece. Și sîinii ? Hai să vorbim despre sîinii... Cînd ai mai văzut ceva așa de frumos

?Femeii îi dădură lacrimile în ochi. Victor și Felicien urmăreau cu mult interes demonstrația tatălui lor, și la numele rotunjimilor pe care le mîngîia cu vîrful bastonului, cei doi frați își înăbușiră pofa de ris, ghiontindu-se în coaste. Mathilde încerca zadarnic cîteva diversiuni, exprimîndu-și chiar neliniștea de a-i vedea pe copii urmărind amănuntele acestui trup. Sorbier,

furat de joc, nu o cruță de nimic și, trecînd în spatele statuii, scoase un adevărat muget de entuziasm :

— Și de partea cealaltă e întocmai la fel !

Exact cît îți trebuie ca să ai pe ce ședea, nimic mai mult. Bastonul său descrise două cercuri, ca pentru a izola obiectul admirației sale. Victor și Felicien, stăcojii de strădania de a-și stăpîni risul, pufniră pe nas într-un hohot gilgiitor, care putea atrage atenția părinților asupra unor instincte desfrîinate, și se îndepărtară în fugă. Aceasta îl hotări pe tată să părăsească statuia. Mathilde îi ascultase pînă la capăt, fără măcar să se gîndească să-i întoarcă spatele. Mergea, mecanic, în același pas cu el, stă- pînită de imaginea nudității din fața ei, ale cărei detalii o zdrobeau. Se surprinse roșind la amintirea pieptului ei a cărui bogăție o împiedica să-și zărească virful pantofilor. Într-un acces de modestie, se consideră ridicolă, nedemnă de bărbatul ei pe care nu- l apreciasse după cum se cuvine. Sorbier îi apăru într-o lumină nouă, de un farmec răpitor el deveni deodată seducător ca un demon, înconjurat de o aureolă de perversitate. Simți cum i se înfiripă în inimă un sentiment de cucernică adorație, O mare dorință de ascultare și de supunere desăvîr- șită în fața voinței capricioase a soțului ei. Totuși se feri să lase să se vadă ceva din revoluția ei sentimentală, Cu pasul semeț și fața crispată, ea nu ieșea dintr-o muțenie prudentă, lăsîndu-i soțului grija de a-i dojeni pe copii. Cu un efort ce-i conges- tiona obrajii, își ținea răsufarea pentru a-și suga pîntecele ei mare, fără a băga de seamă că pieptul

l se revărsa cu atît mai mult. De altfel Sorbier nu-i dădea nici o atenție. Amețit de ardoarea invocației adresate nudității de

piatră, el repeta într-una anumite fraze pe care le socotea deosebit de norocoase ; în același timp, reamintea cu încintare de formele statuii. De mai multe ori Mathilde îl auzi re« petînd cu o voce sacadată ; „coapse, umărul, pîntecele, încheietura genunchiului". Putu să creadă o clipă că soțul se gîndea la un fel original de a face un rasol, dar, după o clipă de tăcere, Sorbier adăugă, izbucnind într-un ris nervos : „Și sînii, fir-ar ei să fie, și sînii !" Se adeverea că emoția artistică a lui Sorbier nu mai era cu desăvîrșire pură. În focul privirii sale, în căldura vocii se deslușeau semne care o preveneau. Mathilde nu putu susține mai departe nepăsarea ei prefăcută și-i spuse cu amărăciune, dar încet, fără minie :

—Nu știu dacă îți ascundeai pînă acum gîndul, dar altădată nu ți-ai fi îngăduit să-mi vorbești despre asemenea lucruri urîte. Tare te mai crezi grozav <de cînd ții în mînă bastonul unchiului Emil. Dacă bietul de el ar mai fi de față, ți-ar spune care sînt datoriile unui soț și ale unui tată. Ți-ar spune că nu este nici cîstit, nici înțelept să vorbești soției tale despre sînii unei creaturi, chiar de piatră. Ar trebui să știi, dacă nu ai ține seama decît de exemplul Corvison-ilor, că dezmățul soțului este ruina căminului. Și apoi, spune-mi și mie, la ce bun ? Nu, zău, la ce bun să visezi sînii unei străine ? Dragul meu, adu-ți aminte de serile, pînă și ieri seară... nu exista pentru tine decît un singur piept pe lume... amin- teste-ți, doar nu poți uita, e cu neputință.

Mathilde își înțelese de îndată eroarea. Răpită de o tandrețe plină de gelozie, comisese greșeala de a-i atrage atenția asupra pieptului ei. Neîndestulat numai de plăcerile libertinajului, Sorbier gustă din plin plăcerea de a fi crud și dezinvolt. O privi pe



Mathilde din cap pînă în picioare, cu un aer de miloasă ironie, iar vârful bastonului său descrise în aer o proeminență de o amploare injurioasă. Clătină din cap cu înțeles :

— Da' de unde, sărmana mea prietenă, da' de unde, nu ești de loc bine făcută. Privește-te, compară...

Părerea soțului fu exprimată cu atîta claritate, încît obrazii nevestei se roșiră de necaz. încercă să se răzbune :

— La urma urmei, puțin îmi pasă. Cele ce-ți spun sînt mai degrabă pentru copii și pentru tine însuți, care poate nu-ți dai seama cît ești de ridicol pentru că, oricum, nu mai ești la prima ta tinerețe și nici ceea ce se cheamă un băiat frumos. Chiar ieri cînd mă întorceam acasă, portăreasa mi-a amintit să cumpăr un bandaj pentru varicele tale.

— Desigur, o secătură bătrînă, care a încercat de două ori să mă sărute pe scară ! Dar i-am zis eu : „Cînd mă voi hotărî să-mi înșel nevasta, sînt destule fete frumoase la Paris". Cu puțină experiență — și Sorbier avu un zîmbet de cunoscător — nu-ți rămîne decît greutatea alegerii, mulțu- mescu-ți ție, Doamne !

Pe cînd vorbea, o femeie frumoasă trecu din întîmplare și privirea ei o întîlni pe cea a lui Sorbier. într-o clipă de inspirație, el își scoase pălăria însoțind gestul cu surîsul său cel mai galant. Puțin surprinsă, tînăra femeie înclină capul, schițînd chiar un zîmbet. Mathilde simți că-și pierde firea. Mîna sa strînse umărul lui Sorbier.

— Femeia ! Cine e femeia asta ? Nu am văzut-o niciodată, nici la noi, nici în altă parte. Vreau să știu unde ai cunoscut-o.

Sorbier nu răspunse imediat, ca și cînd s-ar fi gîndit la o înfrîngere. Mathilde insistă furioasă.

— Nu mai știu — murmură el încurcat. Am cunoscut-o... altădată... nu-mi mai amintesc exact.

Bucurîndu-se că pe obrazul soției se vedea din ce în ce mai bine cît este de înnebunită, el se îndepărtă pentru a-1 goni pe Felicien de pe un răzor. Familia părăsi grădina Tuileriilor și ajunse în bulevard, prin strada Regală.

Trecînd prin fața unei patiserii, Felicien se plînsese că îi e foame, iar Victor susținu că lui îi e și mai foame decît fratelui său.

— Mămico, mi-e foame ! Mie, mie mi-e și mai foame...

Enervată, ea împărți cîteva palme. Copiii se puseră și mai tare pe plîns și pe scîncît. Mathilde însăși avea ochii roșii și umflați. Trecătorii priveau cu curiozitate înduioșată această mamă îndurerată care trăgea după dînsa doi copii cu ochii scăldați în lacrimi. Sorbier nu voia să vadă nimic. Mergea înaintea familiei, cu pasul elastic, cu obrazii îmbujorați și privirea atentă, neîntorcîndu-se decît pentru a urmări cu privirea silueta vreunei femei, în fața unei terase de pe bulevard, se lăsă ajuns de familie.

— Hai să luăm ceva — spuse el — plimbarea mi-a făcut sete. Și apoi, o să vedem lume, femei...

Mathilde aruncă o privire spre cafenea. Șirul fotoliilor elegante, împletite din nuiiele de palmier, oglinzile, ținuta perfectă a chelnerului și demnitatea majordomului o neliniștiră... De obicei plimbările de duminică după-amiază se terminau în cine știe ce bodegă pustie, duhnînd a rumeguș de lemn și a vin prost. O cîrciumioară liniștită, cum spunea Sorbier cu simpatie, în care patronul însuși servea țapii de bere. În fața terasei de pe bulevard, Mathilde se sperie de

prețul consumațiilor și se gîndi că soțul ei alunecă fără îndoială pe o pantă de temut. Sorbier o împingea înaintea lui, cu un gest pe care-l voia firesc. Ea rezistă.

— Știi, e o cafenea prea mare. Doar nu intrăm niciodată în cafenele ca asta !

— E o cafenea ca oricare alta. S-ar crede că n-ai mai umblat prin lume. Localul ăsta îl cunosc ca pe buzunarul meu.

Mathilde surise umil și murmură timid :

— Dacă cel puțin am fi numai noi doi, aș mai pricepe... ar fi o fantezie mai de înțeles. Lasă, altă dată,...

Sorbier își pierdu răbdarea; i se părea că mulțimea consumatorilor se amuză de șovăiala soției sale.

— Dacă nu vrei să vii, întoarce-te acasă cu copiii ! Mie unuia mi-e sete. Faci cum îți place.

Fără a mai aștepta hotărîrea Mathildei, se strecură printre două rînduri de mese, și familia îl urmă. În;

fundul terasei, o pereche se ridică, lăsînd liberă o , masă pe care Sorbier puse stăpînire.

Se așeză și comandă un aperitiv pentru el și bere pentru copii. Mathilde nu vru să ia nimic, pretextînd că o doare capul. Soții, înfundați în fotoliile lor de palmier, păstrau o tăcere stingherită. Însuși Sorbier nu prea părea la largul său, îngrijorat de impresia pe care putea să și-o facă această mulțime trîndavă despre familia sa. De cîteva ori i se păru că chelnerul îl privește cu severitate. Spuse Mathildei :

— Haide, ia totuși ceva ! Cî-o să creadă lumea despre tine ? Nimeni nu vine la cafenea ca să nu bea nimic, e ridicol.

Femeia sfîrși prin a se lăsa convinsă și ceru un țap. Sorbier simți cum i se ia o

piatră de pe inimă și cum îi revine buna dispoziție ; își aduse aminte că are un baston și începu să-i examineze minerul cu o atenție afectuoasă.

— Orice s-ar zice, un baston întregește înfățișarea unui bărbat. Nu înțeleg cum m-am putut lipsi de baston !

— îi vorbișe Mathildei cu o voce prietenoasă. Ea încuviință, cuprinsă de un elan de recunoștință și de dragoste.

— Așa e, nu m-am gândit niciodată că un baston îți poate sta atât de bine. Sînt foarte mulțumită că te-ai gândit să-1 iei cu tine.

— în acea clipă intră pe terasă o femeie.

Toaleta, fardul și felul în care cîntărea bărbații din ochi arătau destul de bine ce profesiune are. Femeia ezită între mai multe rînduri de fotolii și, observînd o masă liberă la cîtiva pași de familia Sorbier, veni să ia loc. De cînd intrase, Sorbier o urmărise cu privirea, plin de interes. După ce femeia se așeză, nu-i fu greu să-i atragă atenția. Schimbară zimbete, ba chiar își făcură cu ochiul. Creatura se lăsa prinsă în acest joc cu o deosebită plăcere. Libertatea cu care Sorbier o privea, o făcea, fără îndoială, să creadă că Mathilde nu era soția lui.

Aplecîndu-se peste aperitiv, pentru a o vedea mai bine, Sorbier nu mai contenea cu surîsul și cu ochadele. Mathilde nu putea să nu bage de seamă aceste tertipuri, dar, simțindu-și gîtlejul sugrumat de furie și de zăpăceală și neîndrăznind să înfrunte ridicolul unei scene conjugale în mijlocul mulțimii, rămase tăcută. Totuși, cînd Victor și Felicien, vrînd să cunoască ținta zimbetelor tatălui lor, se întoarseră spre intrusă, ea protestă, cuprinsă de minie :

— E revoltător ! Să te porți astfel în fața copiilor ! O dezmățată care poate nici nu are măcar un ban pus deoparte !

Pe terasă erau atît de mulți consumatori, încît chelnerii de-abia puteau face față. Creatura încerca zadarnic să atragă atenția chelnerului ca să o servească. Sorbier, făcînd semne cu capul, își arăta indignarea față de nerușinarea personalului care nu avea grija cuvenită pentru o femeie frumoasă. În cele din urmă, nu se mai putu stăpîni și spuse cu un glas dinadins răsunător, în timp ce Mathilde îi făcea semne cu genunchiul spre a-l face să tacă :

—Nu există nici un mijloc să fi servit. Pe onoarea mea, cafeneaua aceasta a ajuns o circiumă ordinară ! Cînd mă gîndesc ce a fost odată aici !

Frumoasa persoană avu un zîmbet lung de recunoștință, care-l umplu de mulțumire. Pentru a îndreptăți în ochii soției intervenția la care chib- zuia, Sorbier adăugă, uimit el însuși de aerele sale ele filfizon și îngrozind-o pe Mathilde :

— De un sfert de oră îl aștept pe chelner ca să comand un cocteil !

Cuvîntul „cocteil”, cu întregul cortegiu de turpitudini, de femei goale și sticle înfundate pe care i-l amintea, o zdrobi pe Mathilde de tot. Avu deodată viziunea precisă a soțului risipindu-și economiile gospodăriei pe taxiuri, jobene și mese scumpe, în timp ce ea va fi silită să-și amanezeze ultima bijuterie la Muntele de Pietate pentru ca să-și hrănească copiii lihniți de foame.

—Picol, nu auzi că ești chemat aici, e de necrezut că nu poți da de nici un picol !

Vocea lui Sorbier se pierdu acoperită de zumzetul conversațiilor. Tinăra femeie clătină capul furioasă și recunoscătoare în același timp. Luat de valul unei galante nerăbdări, Sorbier își înșfacă bastonul de la mijloc pentru a izbi cu un capăt în masă. ll

ridică pînă deasupra umărului cu o mișcare iute și plină de generozitate.

În spate, o oglindă zbură în țandări, sfărîmată de buldogul unchiului Emil. Roșu ca focul, Sorbier sări în picioare. În jurul lui izbucni un tumult de hohote de ris, de comentarii și de proteste. Un vecin se plînsese pe un ton acru că i-au căzut în aperitiv bucățele de sticlă. Lumea făcea haz de consternarea vinovatului, care își ținea bastonul cu amîndouă mîinile, ca și cum ar fi prezentat arma.

Mathildei, adineauri frîntă de desperare, îi reveni pofta de viață. Spaima lui Sorbier, încremenirea lui o treziră la viață, bustul ei căzut își reluă maiestatea. Ridicîndu-se pe jumătate din fotoliu, strigă în urechea soțului, cu un rînjit crud, fără să-i pese de ilaritatea provocată de intervenția ei printre martorii dramei :

— Cinci sute de franci ! Iată ce ne costă tîm- peniile tale ! Pentru o destrăbălată care nu se sinchisea decît de banii tăi !

Administratorul veni în fugă la locul sinistrului. Un picol se duse să-l caute pe sergent. Sorbier își spuse numele și funcția, arătă actele de identitate. Îmbătrînit, cu umerii căzuți, el repeta într-una, bîlbîind :

— Domnule polițai, n-am făcut-o cu voie... e bastonul unchiului Emil... am vrut să-l chem pe picol cu bastonul meu...

Mathilde urmărea dezbaterile cu o bucurie plină de ațtag, copleșindu-și soțul cu observații sarcastice. Cu vocea acum resemnată, Sorbier îi spuse timid :

— Lasă, Mathilde, mai tîrziu.

Sergentului i se făcu milă de disperarea lui și scurtă formalitățile. Administratorul îi arătă și el puțină compătimire, afirmînd că pagubele nu sînt prea mari și că Sorbier se

va putea înțelege destul de ușor cu societatea de asigurare. Ros de neliniște, Sorbier își reluă locul lângă Mathilde, care-l întreabă :

— Nu vrei să-ți comanzi cocteilul, ca să-ți revii ? Cred că ai nevoie să iei ceva...

Sorbier avea o figură atât de răvășită, atât de umilă, încît Mathilde, stăpînă pe situație, simțea că poate să-l supună celor mai grele chinuri. Ea insistă :

— Cît timp mai ești pus pe cheltuieli, poți profita ! Comandă-ți un cocteil ! O să-mi dai și mie să gust.

Sorbier scoase un oftat dureros ; privirea sa căută pe cea a tinerei femei care-l aruncase în această aventură funestă, nădăjduind să găsească acolo îmbărbătarea unei afectuoase compătimiri. Dar creatura, înțelegînd că accidentul rupsese tot farmecul, întoarse capul și surîse unui bătrîn frigos care o minca din ochi.

— Uită-te la dezmățata ta ! spuse Mathilde. Și-a și găsit unul care umblă cu două bastoane !

Victor și Felicien, cu o cruzime nu întru totul inconștientă, se amuzau reconstituind accidentul. Mama lor urmărea cu plăcere jocul, indicîndu-le cîteodată cîte un detaliu mai picant în execuție. Sorbier îl chemă pe picol pentru a plăti consumația. Cînd în fine putură să părăsească masa, Mathilde, întirziind leneș în fotoliu, îl chemă înapoi și îi spuse cu o blîndețe de neîndurat :

— Ți-ai uitat bastonul, iubitule !

El se întoarse, apucă bastonul cu un gest stîin- gaci și urmă nevasta, care-și împingea copiii printre două rînduri de consumatori. Bastonul îl încurca ; înconjurînd o masă, răsturnă un pahar gol, pe care, din fericire,

picolul îl prinse din zbor. Mathilde rînji peste umăr :

— Hotărît, ești în formă astă-seară. Nu mai găsești nimic de spart ?

Sorbier se gîndi ce bine ar fi să frîngă bastonul pe spinarea soției, dar acesta fu numai un gînd trecător, pe care nu avu curajul să-l exprime. Părăsind terasa, mai avu neplăcerea de a o vedea pe pațachină trecînd să se așeze la masa bătrînului. Mathilde, căreia nimic nu-i scăpa, sublinie comicul situației ; dar dorința de răzbunare ce-i clocotea în suflet o făcu să renunțe la tonul ironic, își înfipse privirea drept în ochii soțului și atacă cu aceea voce dură, atît de familiară urechilor lui Sorbier :

— Poți să-mi spui acum de ce ți-ai permis să iei bastonul ? Un baston care nici măcar nu-ți aparține ?

Sorbier făcu un gest vag. Nu știa... Mathildei îi veni să-l ia la palme.

— Cînd iei un baston, trebuie să ai un motiv. Pretind să-mi spui de ce ai luat bastonul unchiului Emil !

Se oprise locului și îl ținea de haină. Sorbier înțelese că nu va fi lăsat în pace pînă nu va da o explicație. Cu probitate, începu să-și cerceteze cutele cele mai ascunse ale sufletului și, nedescope- rind nimic, se lăsă în voia unei inspirații poetice, nădăjduind să calmeze astfel furia soției.

— Ce vrei să-ți spun ? Soarele... da, asta e, soarele... pricepi, cînd am văzut cît e de frumos afară, am simțit că-mi vin un fel de idei de primăvară... nu se știe de ce îți vin idei de primăvară.



Mathilde simulă un acces de ilaritate, în timp ce Sorbier repeta cu o voce plîngăreată :

— Sigur că da, idei de primăvară... Dacă ai putea pricepe...

Ea îl împinse, spre a-1 pune din nou în mişcare, ca şi cum n-ăr mai fi fost decît un automat, şi îi strecură printre dinţi :

— Aşteaptă tu numai, băiatule, am să-ţi dau eu idei de primăvară ! Nu cumva crezi că am uitat purtarea ta de adineauri...

Victor şi Felicien profitaseră de interogatoriu spre a-şi lua puţină libertate. Trebui să grăbească pasul spre a-i regăsi în mulţimea trecătorilor. Mathilde spuse unuia dintre copii :

— Ia-1 de mîină pe tatăl tău şi fii atent să nu-ţi dea drumul !

Ascultător, Sorbier apucă mîna fiului său şi mări pasul. Mathilde îl chemă, cu o voce de plutonier-major :

— Dă-i mîna dreaptă, îl doare încheietura... ei.! Nu înţelegi ? N-o să ne mai faci încurcături cu bastonul tău, sper. N-ai decît să-1 ţii în mîna stîngă ! Mai caraghios n-o să pari, n-ai grijă !

Sorbier trecu bastonul în partea stîngă şi pe copil în dreapta. Bastonul îl incurca din ce în ce mai mult, îl ţinea strîns sub braţ şi Mathilde se înveseli văzîndu-1 cum se mişcă plin de teamă. Cînd să cotească într-o stradă la dreapta, îi porunci cu o voce paşnică, care-i mări neliniştea :

— Nu, ţine-o drept înainte, m-am hotărit să hm alt drum.

— E cam tîrziu... ştii că e aproape cinci ?

— Adineauri nu păreai atît de grăbit. Mai am poftă să mă plimb. Vom merge înapoi în sens invers, prin strada Regală, şi apoi prin

Tuileries. În anotimpul ăsta, nu există o plimbare mai frumoasă.

Încă de cînd ieşise din cafenea, ea îşi rumega răzbunarea : să-1 facă pe soţul umilit, înfrînt, să treacă pe aceleaşi străzi pe care trecuse mai adineauri plin de aroganţă.

Sorbier mergea cu pas ţîrşit, cu capul plecat, cu umerii lăsaţi. Nu-i mai trecea prin minte să se uite după femei. Era un biet om, care nu mai dorea altceva decît ziarul şi papucii săi de casă. Mathilde îl urmărea îndeaproape, străduindu-se să scoată la iveală cît mai multe comparaţii între modestia atitudinii sale de acum şi semeţi a pe caie o arătase la venire.

— Ai văzut fetişcana asta frumoasă care a trecut pe lingă noi ? întoarce-te... mai adineauri aveai privirea mai ageră...

În grădina Tuileries dădura libertate lui Victor şi lui Felicien, dar Sorbier nu profită de loc pentru a-şi lua bastonul în mîna dreaptă. Încerca să uite. Mathilde păstrase însă o amintire exactă a locurilor unde soţul îşi afirmase independenţa şi dispoziţia libertină. îi reamintea observaţiile făcute, însoţin- du-le de comentarii feroce. Ajungînd la statuia femeii goale, cu pieptul semeţ fremătînd, spuse, mă- surînd-o dispreţuitor din cap pînă-n picioare :

— Ei bine ! lat-o ! Scîndura ta de călcat ! Adineauri ţi se aprinseseră călciele... Nu mai spui nimic acum ?

Sorbier privi statuia cu o melancolie în care Mathilde crezu că surprinde o nuanţă de regret. Ea luă bastonul unchiului Emil şi urmări cu capătul lui contururile de piatră pe care începu rînd pe rînd să le foarfece cu rea-voinţă :

— Ia privește numai cât e de uscată...  
umeri ca o sticlă, pîntece de lihnită ! Trebuie  
să-ți pui două pe- rechi de ochelari ca să-i  
vezi rotunjimile.

Sorbier, cu privirea pierdută, părea  
cufundat într-un vis melancolic. Mathilde  
încruntă sprîncenele, așeză bastonul pe  
soclul statuii și, încrucișîndu-și brațele, îi  
spuse aspru :

— Ei ?

Sorbier îndreptă asupra soției sale niște  
ochi de animal hăituit. Ezită o clipă, apoi avu  
un mic surîs de lașitate și murmură :  
Sigur că da, prea e feciorelnică... O femeie  
frumoasă trebuie să fie ceva mai plină..

.Această părere măgulitoare pe care i-o smulsese, înfierbintă de orgoliu obrajii Mathildei. își trecu brațul pe sub cel al soțului, cu un gest lent și sacadat, ca pentru o luare definitivă în posesie, și îndrumă familia pe calea întoarcerii. Victor și Felicien puseră mîna pe bastonul uitat pe soclu. Îl țineau fiecare de cîte un capăt și alergau înaintea părinților. Tatăl îi privea cu un sentiment de ușurare, bucuros că e eliberat de o povară care-i părea acum de nesuportat.

Bănuind ceva din această destindere, doamna Sorbier spuse copiilor :  
— Dați tatii bastonul ! Asta nu-i un joc pentru copii !

Apoi, adresîndu-se soțului :  
— De vreme ce tot l-ai scos din dulap, începlnd de astăzi o să-1 iei cu tine în fiecă duminică.

*iri rominește de VERA CĂLINCU PRINS*

*Pretată* °

**F. Rabelais**  
Viața extrem de înfricoșătoare a marelui Gargantua, tatăl lui Pantagruel

**P. Scarron**

Romanul comic ^

**Lesage**

**85**

Gil Blas 67

**Montesquieu**

Scrisori persane

**Voltaire**

Candid sau optimismul 113

întrebările lui Zapata

**Diderot**

Nepotul lui Rameau Chamfort

Maxime și Anecdote P. L. Courier

Pamflete 197

<b>Claude Tillier</b>	
Unchiul meu Benjamin	217
<b>Al. Dumas</b>	
Memoriile mele	
<b>239</b>	
<b>H. Murger</b>	
Scene din viața de boem	255
<b>G. Flaubert</b>	
Bouvard și Pecuchet	
<b>J. Valles</b>	

Jacques Vingtras	293A. Daudet
Minunatele isprăvi ale lui Tartarin din Tarascon	323
G. de Maupassant	
Băiatul cuminte al doamnei Husson	
Spovedania lui Theodule Sabot	361
A. France	
Insula Pinguinilor	375
În floarea vieții	423
Ulmul din parc	441
J. Renard	
Morcoveață	449
Prăjitura stricată	458
G. Courteline	
O durere de gât	469
Zi-i să-ți zic	, 478
Cît costă o palmă	488
Scorpia domesticită	493
Pescarul cel isteț	498
R. Rolland	
Colas Breugnon	
T. Bernard	
Amanți și hoți	
Scrisoare de dragoste	540
G. Chevallier	
Clochemerle	547
M. Ayme	
Bastonul <sup>5731</sup> Apelpisite — nemaipomenite, grozave, strașnice, (n.t.)	
<sup>1</sup> Chitonag — măgiun sau pistol de gutui, (n.t.)	
<sup>1</sup> Armig — armăsar de rasă. (n.t.)	
<sup>1</sup> Catafract — înzăuat, în armură, (n.t.)	
* [la fîntîna de la Narsay]. ** [de la poarta Bessei].	
<sup>6</sup> Harmatele — tunurile, (n.t.)	
<sup>3</sup> — Proza satirică franceză	
<sup>3</sup> Hliban — pită neagră, mare și rotundă, (n.t.)	
făină albă. (n.t.)	
<sup>1</sup> Caîtavete — jartiere, (n.t.)	
<sup>1</sup> E vorba de celebra bulă <i>Unigeriitus</i> , abolită de Clement XI la 8 septembrie 1713, la cererea lui Ludovic al XIV-lea. (n.r.)	
<sup>1</sup> Teologii de la Sorbona. (n.r.)	
<sup>1</sup> Cine e acest ministru de optsprezece ani ? Mai mulți comentatori au crezut că e vorba de	

Barbezieux, fiul lui Louvois, ministru de război la douăzeci și patru de ani ; dar acesta a murit în 1701. Amanta de optzeci de a ani e Madame Maintenon. În 1713 avea șaptezeci și opt de ani. (n.t.).

7 — **Proză satirică franceză**

<sup>1</sup> Tunică galbenă pe care Inchiziția o punea acelora

pe care îi condamnă, (n.t.)

<sup>1</sup> Au mai fost într-adevăr cutremure în 1756. (n.t.)

9 — **Proză satirică franceză**

<sup>1</sup> Aprecierile lui Paul-Louis Courier privitoare la Statele Unite ale Americii reprezintă, evident, o idealizare a stăii- lor de lucruri în acea țară, chiar dacă ținem seama că regimul politic american era pe atunci mult mai democratic decât cel al Americii imperialiste de azi. Prezentarea în culori trandafirii a regimului social american de către Courier se explică, pe de o parte, prin faptul că scriitorul francez n-a cunoscut, de fapt, America decât din auzite, iar, pe de altă parte, prin nevoia pe care a simțit-o de a evidenția, piin contrast, putregaiul politic al Franței din vremea lui. (n.r.)

<sup>†</sup> Guillaume Viennet (1777—1868) poet francez, autor de tragedii. (n.r.)

<sup>1</sup> Roret, celebru librar francez (1797—1860) care a publicat, începînd din 1825, o enciclopedie tehnologică, un fel de manuale larg răspîndite în acele vremuri ; *Manualul magnetizatorului*, e de Montacardere și va servi la experiențele de spiritism pe care le vom vedea mai departe, în capitolul VIII al acestei cărți, (nota ediției franceze — Clubul prietenilor cărții progresiste — Paris 1957.)

<sup>1</sup> Personaj din Infernul lui Dante, care, închis într-un turn de către adversarii săi politici, a murit de foame împreună cu feciorii lui. (n.r.)

V

INAUGURARE TRIUMFALA

Ca un trubadur cuceritor, care atrăgea odinioară la ferestre fețele curioase și devenea de îndată personajul alintat al doamnelor, primăvara își făcu apariția într-o bună dimineață cu cel puțin cincisprezece zile înaintea timpului prevăzut pentru ridicarea cortinei de cei ce pun în scenă anotimpurile. Duiosul și impertinentul paj, oferindu-le buchete de violete, colora în trandafiriu obrajii femeilor și le pricinuia dulci sîcîieli,

lăsîndu-le zăpăcite, cu suspine  
înăbuşite, tulburate de atîta bucurie şi  
aşteptare, purtînd pe buze un iz de  
flori de poeme şi de dragoste.